PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA

XIX a. literatūra

*

Redakcinė komisija
GALINA BAUŽYTĖ-ČEPINSKIENĖ, ALGIMANTAS BUČYS,
ELENA ČERVINSKIENĖ, VYTAUTAS KUBILIUS,
ELENA KUOSAITĖ, JONAS LANKUTIS,
ALFONSAS MALDONIS, JUSTINAS MARCINKEVIČIUS,
EUGENIJUS MATUZEVIČIUS, EDUARDAS MIEŽELAITIS,
JUOZAS NEKROŠIUS, VYTAUTAS VISOCKAS,
HENRIKAS ZABULIS

*

Dailininkas
ARVYDAS KAŽDAILIS

PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA

Stendalis

RAUDONA IR JUODA

Romanas

Iš prancūzų kalbos vertė
RAMUTĖ RAMUNIENĖ

VILNIUS
1988

BBK 84.4Pr-44
St-155

Stendhal
LE ROUGE ET LE NOIR
Paris, Librairie Générale Française, 1972

S 4703010100—018 / M852(08)—88 205—89

ISBN 5-415-00236-7

© Vertimas į lietuvių kalbą, „Vagos" leidykla, 1976
© Straipsnis ir paaiškinimai, „Vagos" leidykla, 1988

LEIDĖJO ŽODIS

Šis veikalas jau buvo parengtas spaudai, kai prasidėję didieji Liepos įvykiai nukreipė visus protus vaga, ne itin palankia vaizduotės užgaidoms. Turime pagrindo manyti, kad šie puslapiai buvo parašyti 1827 metais.

PIRMA DALIS

Teisybė, rūsti teisybė.

DANTONAS

I skyrius

MIESTELIS

Put thousands together
Less bad,
But the cage less gay.

*Hobbes**

Verjero miestelis yra, galima sakyti, vienas gražiausių Franš Kontė provincijoje. Jo balti namai smailais raudonų čerpių stogais išsistatę kalvos šlaite, kurio mažiausias linkis apaugęs vešliais kaštonų guotais. Žemai teka Dū upė, o keletas šimtų pėdų aukščiau jos eina miestelio įtvirtinimai, kadaise statyti ispanų[1], o dabar virtę griuvėsiais.

Šiaurėje Verjerą nuo vėjo užstoja aukštas kalnagūbris, viena Juros kalnų atšaka. Laužytos Verà viršūnės apsikloja sniegu sulig pirmaisiais spalio mėnesio šalčiais. Nuo šitų kalnų krintąs upokšnis, prieš įtekėdamas į Dū, kerta miestelį ir suka ten daugybę lentpjūvių; šis labai nesudėtingas verslas laiduoja neblogą išteklių daugumai miestelio gyventojų, greičiau valstiečių negu miestiečių. Tačiau pralobo šis mažas miestelis ne iš lentpjūvių. Visuotinę gerovę, kurios dėka po Napoleono žlugimo buvo perstatyti beveik visi Verjero namų fasadai, miesteliui suteikė spalvotų audeklų, vadinamųjų Miulūzo marginių, gamyba.

Vos tik įžengus į miestelį, žmogų apkvaišina triukšmingos ir baisiōs pažiūrėti mašinos bildesys. Dvidešimtį sunkių kūjų, kurie krinta su tokiu trenksmu, jog dreba net gatvės grindinys, aukštyn kelia ratas, sukamas upokšnio vandens. Kiekvienas kūjis nukala kasdien kažin kiek tūkstančių vinių. Skaistveidės dailios merginos kaišioja po tais didžiuliais kūjais mažus geležies gabalėlius, kurie bematant virsta vinimis. Šitas darbas, toks sunkus pažiūrėti, labiausiai ir stebina keleivį, pirmąsyk patekusį į kalnus, skiriančius Prancūziją nuo Šveicarijos. Jeigu, įvažiavęs į Verjerą, keleivis paklausia, kieno tas puikus vinių fabrikas, kuris kurtina žmones, kopiančius didžiąja gatve aukštyn, užklaustasis, lėtai tęsdamas žodžius, atsako: „Aa, pono mero".

---

* Jei suvarysite tūkstančius krūvon, blogai nebus, tik narve bus nebe taip linksma. *Hobsas*[2] (*angl.*).

Jei tik keleivis valandėlę stabteli didžiojoje Verjero gatvėje, einančioje nuo Dū krantų iki pat kalvos viršūnės, yra šimtas šansų prieš vieną, kad jis susitiks ten aukštą vyriškį rimtu, susirūpinusiu veidu.

Jam pasirodžius, skubiai pakyla visos skrybėlės. Jo plaukai žilstelėję, jis vilki pilka eilute, yra keleto ordinų kavalierius. Kakta jo aukšta, nosis kumpa, bet apskritai veido bruožai gan taisyklingi, ir iš pirmo žvilgsnio net susidaro įspūdis, kad, be orumo, būdingo provincijos merui, šiam veidui nestinga ir tam tikro patrauklumo, kurio dar gali kartais turėti žmogus tarp keturiasdešimt aštuonerių ir penkiasdešimt metų. Bet netrukus atklydusį paryžietį nemaloniai nustebina tam tikras pasitenkinimas savimi ir pasipūtimas, o sykiu kažkoks ribotumas ir bukumas. Vienu žodžiu, junti, kad visas šio žmogaus sugebėjimas — labai punktualiai išreikalauti pinigus iš tų, kurie jam skolingi, ir kiek įmanoma ilgiau uždelsti mokėjimą tada, kai skolingas jis pats.

Toks yra Verjero meras, ponas de Renalis. Svariu žingsniu perėjęs gatvę, jis įžengia į meriją ir išnyksta keleiviui iš akių. Bet jei šisai nesustoja ir kopia aukštyn, už kokio šimto žingsnių pamato gana išvaizdų namą, o pro geležinių pinučių tvorą, kuria tas namas aptvertas,— nuostabius sodus. Tolumoje horizonto liniją brėžia Burgundijos kalvos, regis, tyčia sugalvotos akiai paganyti. Šitą reginį išvydęs, keleivis užmiršta smulkiais piniginiais interesais užnuodytą atmosferą, jau pradedančią jį dusinti.

Jis sužino, kad šis namas priklauso ponui de Renaliui. Tą puikų tašyto akmens pastatą, dar ne visai baigtą, Verjero meras pasistatė iš pajamų, gautų iš savo didžiulio vinių fabriko. Jo giminė, sako žmonės, esanti ispaniškos, senos kilmės ir įsikūrusi, kaip teigiama, šiame krašte dar gerokai prieš tai, kai jį nukariavo Liudvikas XIV.

Nuo 1815 metų ponas de Renalis gėdisi, kad jis pramonininkas: mat 1815 metais jis tapo Verjero meru. Terasomis išmūrytos sienos, laikančios nuostabius sodus, kurie pakopomis leidžiasi iki Dū,— tai irgi atpildas ponui Renaliui už jo sumanumą prekiaujant geležimi.

Nesitikėkite pamatyti Prancūzijoje tų vaizdingų sodų, kurie supa pramoninius Vokietijos miestus: Leipcigą, Frankfurtą, Niurnbergą ir kitus. Franš Kontė provincijoje taip jau įprasta, jog kuo daugiau žmogus pasistatydina sienų, kuo daugiau jo valdose riogso eilėmis sukrautų akmenų, tuo daugiau jis turi teisių reikalauti pagarbos iš kaimynų. O pono de Renalio sodai su gausiomis mūro terasomis kelia pasigėrėjimą dar ir todėl, kad kai kurie nedideli sklypeliai, kur jie

auga, buvo įsigyti aukso kaina. Pavyzdžiui, ta lentpjūvė, kuri ypatinga savo padėtimi ant Dū upės kranto patraukė jūsų dėmesį, vos įžengus į Verjerą, ir kur jūs pastebėjote ant lentos viršum stogo pavardę SORELIS, parašytą milžiniškomis raidėmis,— ta lentpjūvė prieš šešerius metus stovėjo ten, kur šiuo metu mūrijama ketvirtosios pono de Renalio sodų terasos siena.

Kad ir koks išdidus buvo ponas meras, jam teko gerokai patūpčioti aplink senąjį Sorelį, kietą, užsispyrusį valstietį; teko pakloti ant stalo nemaža blizgančių luidorų, kad jis sutiktų perkelti savo įmonę kitur. O dėl *viešojo* upelio, kuris varė lentpjūvę, tai ponas de Renalis, pasinaudojęs savo pažintimis Paryžiuje, išsirūpino, kad jis būtų nukreiptas kita vaga. Šios malonės jis susilaukė po 182* metų rinkimų.

Jis davė Soreliui keturis arpanus[3] žemės už vieną, penkiais šimtais pėdų žemiau, ant Dū krantų. Ir nors prekybai eglinėmis lentomis ta vieta buvo daug patogesnė, tėtušis Sorelis — taip jis vadinamas nuo to laiko, kai pralobo,— kažkokiom paslaptingom priemonėm išspaudė iš nekantraujančio ir *nuosavybės manijos* apsėsto kaimyno šešis tūkstančius frankų.

Tiesa, geros miestelio galvos sukritikavo šį sandėrį. Kartą, vieną sekmadienį prieš ketverius metus, ponas de Renalis, grįždamas iš bažnyčios su mero apdaru, iš tolo pamatė senį Sorelį, kuris stovėjo su savo trimis sūnumis ir šypsojosi, lydėdamas jį žvilgsniu. Toji šypsena metė lemtingą šviesos spindulį į pono mero sielą, ir nuo to laiko jį graužia mintis, kad mainai jam būtų galėję pigiau atsieiti.

Tas, kas nori Verjere pelnyti visuotinę pagarbą, turi nepamiršti svarbiausios sąlygos: nors ir aibę sienų mūrysies, nesusiviliok brėžiniu, gautu iš tų italų mūrininkų, kurie pavasarį Juros tarpukalnėmis traukia į Paryžių. Už tokią naujovę neatsargus statytojas amžinai užsitrauktų *neišmanėlio* vardą, ir jį visiems laikams laikytų žuvusiu išmintingi ir nuosaikūs žmonės, kurie skirsto visuotinę pagarbą Franš Kontė provincijoje.

Teisybę pasakius, tie išmintingi žmonės praktikuoja įkyriausią *despotizmą;* o dėl šito bjauraus žodžio nepakenčiamai sunku ilgėliau buvoti mažuose miesteliuose tam, kas yra gyvenęs toje didžiulėje respublikoje, kuri vadinasi Paryžius. Viešosios nuomonės — ir dar kokios nuomonės! — tironija tokia pat kvaila mažuose Prancūzijos miesteliuose kaip ir Jungtinėse Amerikos Valstijose.

II skyrius

MERAS

> Orumas! Ponai, jūs manote, kad tai niekai? Kvailiai jus gerbia, vaikai spokso į jus nustėrę, turtuoliai jums pavydi, išminčiai jus niekina.
>
> *Barnavas*[1]

Pono de Renalio kaip administratoriaus reputacija laimėjo, kai iškilo būtinybė išmūryti didžiulę atsparos sieną bulvarui, juosiančiam kalvą koks šimtas pėdų virš Dū tėkmės. Dėl nuostabios bulvaro padėties — nuo jo atsiveria vienas gražiausių visoje Prancūzijoje reginių. Bet kiekvieną pavasarį bulvarą išvagodavo lietaus vandenys, išrausdavo jame griovius, ir pasivaikščioti jis tapdavo netinkamas. Šis visiems įkyrėjęs nepatogumas tapo ponui de Renaliui laiminga būtinybe įamžinti savo valdymą dvidešimties pėdų aukščio ir trisdešimties ar keturiasdešimties sieksnių ilgio mūro siena, dėl kurios jam teko tris kartus suvažinėti į Paryžių, nes priešpaskutinis vidaus reikalų ministras apsiskelbė mirtinu Verjero bulvaro priešu.

Tos sienos parapetas kyšo dabar per keturias pėdas viršum bulvaro. Ir, tarsi ant pajuokos visiems šiandieniniams ir vakarykščiams ministrams, darbininkai jį šiuo metu puošia tašyto akmens plokštėmis.

Kiek kartų, paskendęs prisiminimuose apie neseniai paliktas Paryžiaus pramogas, krūtine atsirėmęs į šiuos didelius gražios melsvai pilkos spalvos akmens luitus, aš žvilgsniu klaidžiojau po Dū slėnį! Tolumoje, kairiajame krante, vingiuoja penki ar šeši kloniai, kurių dugne akis gana lengvai įžiūri mažus upeliūkščius. Matyti, kaip jie puola kaskadomis žemyn ir įsilieja pagaliau į Dū upę. Saulė šiuose kalnuose labai kaitri; o kai jos spinduliai krinta statmenai, keleivio svajos šioje terasoje randa priebėgą po nuostabiais platanais. Greitą augimą ir veślų, kone melsvą žalumą jiems užtikrina atvežtinė žemė, kuri pono mero įsakymu buvo supilta už milžiniškos atsparos sienos: mat, nepaisydamas municipalinės tarybos prieštaravimo, jis praplėtė bulvarą daugiau negu šešiom pėdom (aš jį už tai sveikinu, nors jis ultrarojalistas, o aš liberalas); štai kodėl jis mano,— šitaip mano ir

ponas Valno, palaimingasis Verjero elgetyno direktorius,— kad ši terasa niekuo nenusileidžia Sen Žermen an Lė terasai.

Aš nuo savęs galiu tik vieną dalyką prikišti *Ištikimybės alėjai,*— šitą oficialų pavadinimą galima perskaityti penkiolikoje ar dvidešimtyje vietų ant marmurinių lentų, už kurias ponas de Renalis gavo dar vieną kryžių,— taigi Ištikimybės alėjos trūkumas, mano nuomone, yra tas, kad valdžios įsakymu barbariškai genėjami ir iki gyvos mėsos apkarpomi jos vešlūs platanai. Savo žemomis, apskritomis ir priplotomis galvomis jie primena paprasčiausią mūsų daržovę, o tuo tarpu jie tikrai nudžiugtų, jeigu jiems paliktų tas įstabias formas, kuriomis jie puikaujasi Anglijoje. Bet pono mero valia neaprėžta, ir dukart per metus negailestingai apipjaustomi visi komunai priklausantys medžiai. Vietiniai liberalai teigia,— bet jie perdeda,— kad oficialiojo sodininko ranka pasidarė kur kas griežtesnė nuo to laiko, kai genėjimo vaisius įprato glemžtis vikaras Maslonas.

Šitas jaunas dvasininkas atvyko iš Bezansono prieš keletą metų prižiūrėti kunigo Šelano ir dar kelių apylinkės klebonų. Vienas senas karo gydytojas, žygio į Italiją dalyvis, dabar įsikūręs Verjere, savo gyvenime buvęs, kaip teigė ponas meras, kartu ir jakobinas, ir bonapartistas, išdrįso vieną dieną pasiskųsti jam dėl reguliaraus tų gražių medžių žalojimo.

— Mėgstu pavėsį,— atsakė ponas de Renalis su išdidžia gaidele, itin pritinkančia kalbantis su karo gydytoju, Garbės legiono kavalierium,— mėgstu pavėsį, liepiu genėti *savo* medžius, kad jie duotų pavėsį, ir neįsivaizduoju, kokią dar kitą paskirtį galėtų turėti medžiai, jeigu jie *neduoda pelno* kaip naudingasis riešutmedis.

Štai didieji žodžiai, kurie viską lemia Verjere: *duoti pelno.* Vien tik juose atsispindi daugiau kaip trijų ketvirčių gyventojų galvosena.

Duoti pelno — tai argumentas, viską lemiąs šitame miestelyje, kuris jums pasirodė toks dailus. Iš kitur atvykęs žmogus, sužavėtas gaivių ir gilių miestelį supančių slėnių grožybės, iš pradžių mano, kad vietiniai gyventojai jautrūs tam, kas *gražu;* jie net pernelyg dažnai kalba apie savo krašto grožį; nenuneigsi, kad jie labai jį vertina, bet tai todėl, kad jis privilioja vieną kitą svetimšalį, iš kurių pinigų lobsta užeigų savininkai, o per mokesčių rinkimo mašiną *gauna pelno ir miestas.*

Vieną gražią rudens dieną ponas de Renalis su žmona už parankės vaikštinėjo Ištikimybės alėja. Ponia de Renal, klausydamasi rimtai kalbančio vyro, neramia akimi sekė bėgiojančius tris nedidelius ber-

niukus. Vyresnysis, kokių vienuolikos metų, kur buvęs nebuvęs, vis lindo prie parapeto — taikėsi, matyt, ant jo užlipti. Švelnus balsas ištardavo tada Adolfo vardą, ir mažasis garbėtroška atsisakydavo savo sumanymo. Ponia de Renal buvo kokių trisdešimties metų, bet dar ganėtinai graži.

— Kad tam gražuoliui ponui iš Paryžiaus nereikėtų gailėtis! — kalbėjo ponas de Renalis įžeisto žmogaus tonu, labiau negu paprastai išbalusiais skruostais.— Aš surasiu draugų karaliaus rūmuose...

Bet, nors ir ketindamas per du šimtus puslapių pasakoti jums apie provinciją, nebūsiu toks žiaurus ir nekankinsiu jūsų ilgu ir išmaniai vingriu provincijos dialogu.

Tas gražuolis ponas iš Paryžiaus, kuriuo taip bodėjosi Verjero meras, buvo ne kas kitas, kaip ponas Aperas, prieš dvi dienas gebėjęs įsigauti ne tik į Verjero kalėjimą ir elgetyną, bet ir į ligoninę, kurią be jokio atlyginimo tvarkė meras ir stambiausi vietiniai savininkai.

— Bet kuo jums gali pakenkti tas ponas iš Paryžiaus,— nedrąsiai atsiliepė ponia de Renal,— jeigu jūs sąžiningiausiai tvarkote vargšų gerą?

— Jis atvažiavo tik tam, kad mus *iškoneveiktų*, o paskui dar išspausdins keletą straipsnių liberalų laikraščiuose.

— Jūs juk niekada jų neskaitote, mielasis.

— Bet žmonės mums ramybės neduoda su tais jakobinų straipsniais; visa tai blaško mus ir *trukdo daryti gera**. Ne, aš niekada neatleisiu klebonui.

III skyrius

VARGŠŲ GERAS

Klebonas, jeigu jis doras ir be klastos, yra dievo apvaizda miesteliui.

Fleri[5]

Reikia žinoti, kad Verjero klebonas, aštuoniasdešimties metų senis, kuriam gaivus kalnų oras padėjo išlaikyti geležinę sveikatą ir

* Istoriškai tikras posakis. (*Aut. pastaba*)

tokį pat būdą, turėjo teisę bet kuriuo metu lankytis kalėjime, ligoninėje ir net elgetyne. Ponas Aperas, atsivežęs iš Paryžiaus rekomendacinį laišką klebonui, susiprato į šį smalsų miestelį atvykti lygiai šeštą valandą ryto. Jis tuojau pat nuėjo į kleboniją.

Skaitydamas laišką, rašytą markizo de La Molio, Prancūzijos pero ir turtingiausio šios provincijos žemvaldžio, klebonas Šelanas susimąstė.

„Aš senas, ir žmonės mane čia myli,— sumurmėjo jis pagaliau pusbalsiu,— tai negi jie išdrįs!" Ir tuoj pat atsigręžė į svečią iš Paryžiaus; jo akyse, nepaisant senyvo amžiaus, tebespindėjo ta šventa ugnis, kuri byloja, kad žmogui malonu padaryti gerą, nors ir pavojingą darbą.

— Eime, pone,— tarė jis,— bet prašau jus kalėjimo sargo, o ypač elgetyno prižiūrėtojų akivaizdoje nereikšti savo nuomonės apie tai, ką pamatysime.

Ponas Aperas suprato, kad turi reikalą su narsiu žmogumi; kartu su garbiuoju klebonu jis aplankė kalėjimą, ligoninę, elgetyną, davė daugybę klausimų, bet nė mažiausiu ženklu neparodė savo nepritarimo, nors ir kokius keistus išgirdo atsakymus.

Vizitas truko keletą valandų. Klebonas pakvietė poną Aperą pietų, bet šis atsisakė teisindamasis tuo, kad turįs parašyti keletą laiškų: nenorėjo dar daugiau pakenkti savo kilniajam palydovui. Apie trečią valandą abu ponai baigė apžiūrėti elgetyną ir paskui vėl grįžo į kalėjimą. Čia tarpdury juos sutiko kalėjimo sargas, šešių pėdų ūgio kreivakojis milžinas; iš baimės bjaurus jo veidas pasidarė grasus.

— Kunige klebone,— tarė jis, vos pamatęs kunigą,— ar tas ponas, kur atėjo su jumis, ne ponas Aperas?

— Ar jums ne vis tiek? — paklausė klebonas.

— Mat aš gavau vakar griežčiausią įsakymą,— ponas prefektas atsiuntė jį man per žandarą, kuris, matyt, jojo visą naktį,— neįleisti pono Apero į kalėjimą.

— Pareiškiu jums, ponas Nuaru,— tarė klebonas,— kad šis keleivis, atėjęs su manim, yra ponas Aperas. Jūs pripažįstate, kad aš turiu teisę įeiti į kalėjimą bet kuriuo dienos ir nakties metu ir su bet kuriuo mano pageidaujamu asmeniu?

— Taip, kunige klebone,— tyliai atsakė sargas, nulenkęs galvą nelyginant buldogas, kuris nenoromis paklūsta lazdai.— Tik matot, kunige klebone, aš turiu žmoną ir vaikų; jei mane kas apskųs, aš būsiu atleistas; kito pragyvenimo šaltinio neturiu, kaip tik šią vietą.

— Ir man būtų nemalonu netekti savo vietos,— atsakė gerasis klebonas, vis labiau jaudindamasis.

— Ar galima palyginti! — gyvai atšovė sargas.— Jūs, kunige klebone,— visi žino,— turite aštuonių šimtų livrų rentą ir gražų gabalėlį žemės...

Tokie yra faktai, kurie, įvairiausiais būdais aiškinami ir kraipomi, jau dvi dienos kurstė piktas aistras Verjero miestelyje. Dėl jų šiuo metu ir vyko nedidelis ginčas tarp pono de Renalio ir jo žmonos. Tą rytą ponas de Renalis drauge su ponu Valno, elgetyno direktorium, buvo nuėję pas kleboną pareikšti didžiausio nepasitenkinimo. Kunigas Šelanas gynėjų neturėjo; jis suprato, kokių reikšmingų pasekmių gali turėti jų žodžiai.

— Na ką gi, ponai! Būsiu trečiasis klebonas, kuris, sulaukęs aštuoniasdešimties metų, bus atleistas iš pareigų šioje apylinkėje. Gyvenu čia jau penkiasdešimt šešeri metai; krikštijau beveik visus, kas tik gyvena šiame mieste, kuris, kai atvykau čia, buvo tik stambus bažnytkaimis. Tuokiu kasdien jaunus žmones, kaip kadaise tuokiau jų senelius. Verjeras — mano šeima, bet dėl baimės, kad teks su juo skirtis, aš nedarysiu sandėrių su sąžine ir nesirinksiu kito savo veiksmų vadovo. Pamatęs tą atvykėlį, pagalvojau: „Tas paryžietis gal iš tiesų liberalas; jų dabar apstu; bet ką blogo gali jis padaryti mūsų vargšams ir kaliniams?“

Bet kai ponas de Renalis ir ypač ponas Valno, elgetyno direktorius, ėmė vis pikčiau priekaištauti, senasis klebonas drebančiu balsu sušuko:

— Na ką gi, ponai, atleiskite mane. Aš vis tiek liksiu šiame krašte. Visi žino, kad prieš keturiasdešimt aštuonerius metus aš paveldėjau čia žemės sklypą, kuris duoda aštuonis šimtus livrų pelno. Iš tų pajamų ir gyvensiu. Aš, ponai, iš savo tarnybos neteisėtai nelobstu ir turbūt todėl per daug ir nesigąsdinu, kai man kas grasina ją atimti.

Ponas de Renalis labai gražiai sugyveno su žmona; bet, nežinodamas ką atsakyti į jos nedrąsiai kartojamą klausimą: „Ką blogo gali tas ponas iš Paryžiaus padaryti kaliniams?“, buvo rimtai besupykstąs, tik staiga ponia de Renal aiktelėjo. Jos antrasis sūnus, užsiropštęs ant parapeto, tekinas bėgo juo, nors šita siena buvo daugiau negu dvidešimt pėdų iškilusi virš vynuogyno, užveisto apačioje. Iš baimės, kad sūnus neišsigąstų ir nenukristų, ponia de Renal nedrįso jo šaukti. Pagaliau vaikas, džiūgaudamas dėl savo narsumo, žvilgte-

lėjo į motiną; pamatęs, kad ji išbalusi, nušoko žemyn ir pribėgo prie jos. Jis buvo kaip reikiant išbartas.

Šitas nedidelis įvykis nukreipė kalbą kita vaga.

— Aš būtinai noriu paimti į namus Sorelį, lentpjūvės savininko sūnų,— tarė ponas de Renalis.— Jis prižiūrės vaikus, nes jie darosi per daug išdykę. Tai jaunas kunigėlis ar kažkas panašaus, jis puikiai moka lotynų kalbą ir privers vaikus mokytis, nes yra tvirto charakterio, kaip sako klebonas. Duosiu jam tris šimtus frankų algos ir maistą. Truputį abejojau dėl jo moralės, nes jį labai mylėjo tas senasis karo gydytojas, Garbės legiono kavalierius, kuris, naudodamasis giminaičio teisėmis, gyveno pas Sorelius. Labai galimas daiktas, kad tas žmogus buvo tiesiog slaptas liberalų agentas; sakėsi, kad mūsų kalnų oras gydąs jo astmą; bet to niekas neįrodė. Kartu su Buonaparte[6] jis dalyvavo visuose jo žygiuose Italijoje ir anuo metu net, pasak žmonių, balsavęs prieš imperiją. Tas liberalas mokė Sorelio sūnų lotynų kalbos ir mirdamas paliko jam daugybę savo atsivežtų knygų. Todėl man niekad nė į galvą nebūtų atėję samdyti šį dailidės sūnų savo vaikams; bet klebonas kaip tik dieną prieš tą istoriją, kada mes amžinai susipykome, pasakė man, kad tas Sorelis jau treji metai mokosi teologijos ir ketina stoti į seminariją; vadinasi, jis ne liberalas ir, be to, moka lotynų kalbą.

Šitas sandėris pageidautinas ir kitais sumetimais,— kalbėjo toliau ponas de Renalis, gudriai žvelgdamas į žmoną.— Valno baisiai didžiuojasi nusipirkęs porą gražių normandų veislės arklių savo brikai. Bet mokytojo vaikams jis neturi.

— Kad tik jis šito iš mūsų nepaveržtų.

— Vadinasi, tu pritari mano sumanymui? — paklausė ponas de Renalis, šypsena dėkodamas žmonai už puikią mintį.— Na, tai nuspręsta.

— Ak dieve mano, kaip tu, mielasis, greit pasiryžti!

— Tai todėl, kad aš žmogus su charakteriu, ir klebonas turėjo puikią progą tuo įsitikinti. Nėra ko savęs apgaudinėti, mus čia iš visų pusių apsėdę liberalai. Esu tikras, kad visi tie audeklų pirkliai pavydi man; du ar trys iš jų jau mušasi į turtuolius; na, tegul jie mato, kaip pono de Renalio vaikai eina pasivaikščioti, lydimi *savo mokytojo.* Tuo pelnysime jų pagarbą. Mano senelis dažnai mums pasakodavo, kad jaunystėje jis turėjęs namų mokytoją. Atsieis jis man šimtą ekiu, bet tos išlaidos reikalingos mūsų visuomeninei padėčiai išlaikyti.

Šitas staigus apsisprendimas nugramzdino ponią de Renal į susi-

mąstymą. Tai buvo aukšta, dailaus stoto moteris, kadaise pirmoji apylinkės gražuolė, kaip sakoma šiuose kalnuose. Jos poza dvelkė tam tikru paprastumu, o eigastis dar buvo jaunatviška; paryžiečiui šis naivus žavesys, kupinas skaistumo ir gyvastingumo, gal net būtų sužadinęs saldžiai goslių vaizdinių. Jei ponia de Renal būtų sužinojusi, kokį ji įspūdį daro, būtų neturėjusi kur akių dėti iš gėdos. Koketuoti ar apsimetinėti šita širdis niekada negebėjo. Žmonės sakė, kad ponas Valno, turtingasis elgetyno direktorius, bandęs rėžti sparną aplink ją, bet nesėkmingai, ir jos dorybingumui tai suteikė ypatingo spindesio; mat šitas ponas Valno, augalotas jaunas vyras, atletiško sudėjimo, raudonu veidu ir juodom tankiom žandenom, buvo vienas tų stačiokų, tų įžūlių ir rėksmingų vyriškių, apie kuriuos provincijoje sakoma — gražuoliai.

Ponią de Renal, labai drovią, iš pažiūros labai nelygaus būdo moterį, ponas Valno erzino ypač tuo, kad niekad nenustygo vietoje ir trankiai kalbėjo. O kadangi ji labai nemėgo to, kas Verjere vadinama linksmybėmis, žmonės ėmė šnekėti, kad ji pernelyg puikaujasi savo kilme. Kilmė buvo jai nė motais, bet ji labai nudžiugo, kai miestelio gyventojai ėmė rečiau pas ją lankytis. Neslėpsime, kad *jų* damos laikė ją kvaila, nes, nesigriebdama jokių gudrybių santykiuose su vyru, ji praleisdavo puikiausias progas įsigyti dailią skrybėlaitę iš Paryžiaus ar Bezansono. Jei tik niekas netrukdė jai vienai vaikštinėti po savo gražųjį sodą, ji niekuo nesiskundė.

Tai buvo paprasta natūra, kuriai net noras niekada nekildavo vertinti savo vyrą ir prisipažinti sau, kad su juo nuobodu. Ji tarė,— nors šito netvirtino,— kad meilesnių santykių tarp vyro ir moters nė būti negali. Ji ypač mylėjo poną de Renalį, kai jis kalbėdavo su ja apie vaikų ateitį: vieną jis skyrė karinei karjerai, antrą — administracinei, trečią — bažnytinei. Žodžiu, ponas de Renalis atrodė jai kur kas įdomesnis už visus pažįstamus vyrus.

Ši žmonos nuomonė buvo visai pagrįsta. Verjero meras garsėjo sąmoju ir, svarbiausia, geru tonu — reputacija, kurią jis pelnė pustuziniu anekdotų, atitekusių jam drauge su palikimu iš vieno dėdės. Senasis kapitonas de Renalis tarnavo prieš revoliuciją Orleano kunigaikščio[7] pėstininkų pulke ir, nuvažiavęs į Paryžių, naudodavosi privilegija lankytis jo salone. Ten turėjo progos susitikti su ponia de Monteson, garsiąja ponia de Žanlis[8], ponu Diukrė, Palė Rojalio projekto autorium. Šitie asmenys net pernelyg dažnai figūruodavo pono de Renalio pasakojimuose. Bet ilgainiui prisiminti šituos dalykus ir sub-

tiliai juos papasakoti jam darėsi vis sunkiau, ir jau kuris laikas savo istorijas iš Orleano kunigaikščio rūmų gyvenimo jis kartodavo tik ypatingomis progomis. Be viso to, jis buvo labai mandagus,— išskyrus tuos atvejus, kai kalba nukrypdavo apie pinigus,— užtat Verjere ne be pagrindo buvo laikomas pačiu didžiausiu aristokratu.

IV skyrius

TĖVAS IR SŪNUS

E sarà mia colpa, se così è?*
Makiavelis

„Mano žmona iš tiesų turi galvą! — mąstė kitą dieną Verjero meras, šeštą valandą ryto leisdamasis link tėtušio Sorelio lentpjūvės.— Kad ir ką aš jai pasakiau,— juk turėjau, kaip ir dera, išlikti pranašesnis,— man nė į mintį neatėjo, kad jei to kunigėlio Sorelio, kuris mokąs lotynų kalbą kaip angelas, nepaimsiu aš, tai elgetyno direktorius, ta nerami dvasia, susivilios, ko gero, tokia pat mintimi ir man jį iš panosės pačiups. Su kokiu pasipūtimu kalbėtų jis apie savo vaikų auklėtoją!.. Kažin ar tas vaikinas, kai jau bus pas mane, dėvės sutaną?"

Tuo metu, kai ponui de Renaliui kilo ši abejonė, tolumoje jis pamatė kaimietį, beveik šešių pėdų aukščio vyrą, kuris nuo pat aušros, matyt, su didžiausiu atsidėjimu matavo rąstus, suverstus pagal Dū upę, tiesiai ant kelio. Kaimietis, atrodė, nelabai nudžiugo pamatęs ateinantį poną merą: kelias buvo užgriozdintas, o versti čia rąstus buvo draudžiama.

Tėtušis Sorelis — tai buvo jis — labai nustebo, o dar labiau apsidžiaugė išgirdęs pono de Renalio pasiūlymą jo sūnui Žiuljenui. Vis dėlto išklausė jį su ta liūdna, nepatenkinta ir abejinga veido išraiška, kuria taip puikiai moka pridengti klastą šių kalnų gyventojai. Ispanų

* Ar tai mano kaltė, jei taip yra? (*It.*)

valdymo epochoje buvę vergais, jie iki šiolei neprarado to Egipto felachų bruožo.

Atsakydamas Sorelis pirmiausia pabėrė visas pagarbias formules, kurias atmintinai mokėjo. Kol senis kaimietis murmėjo tuos beprasmius žodžius, nutaisęs kreivą šypseną, dar labiau išryškinusią įprastinį jo fizionomijos veidmainiškumą, kone suktumą, jo guvus protas stengėsi įspėti, kokiais sumetimais toks orus žmogus nori pasiimti į savo namus jo pašlemėką sūnų. Jis pats labai nepatenkintas Žiuljenu, o štai už jį ponas de Renalis siūlo neįtikėtiną atlyginimą — tris šimtus frankų metams, su maistu ir net drabužiais. Ši pastaroji sąlyga, kurią tėtušis Sorelis staiga išmaniai susigriebė pateikti, buvo taip pat pono de Renalio priimta.

Merui šis reikalavimas padarė didelį įspūdį. „Jei Sorelis nesusižavėjęs mano pasiūlymu ir nelaiko jo ypatinga malone, kaip, atrodo, turėtų būti,— tarė jis sau,— aišku, jog ką nors panašaus jau yra jam siūlęs kažkas kitas; o kas, jei ne Valno?" Veltui ponas de Renalis spyrė Sorelį tuoj pat sulygti: suktasis kaimietis atkakliai pasipriešino; jam reikią, sakė jis, pasitarti su sūnum, tarsi provincijoje turtingas tėvas tartųsi su sūnum, neturinčiu nė skatiko? Gal tik dėl akių.

Vandens varoma lentpjūvė — tai pašiūrė ant upelio kranto. Stogas remiasi į sijas, kurias laiko keturi stori mediniai stulpai. Aštuonių ar dešimties pėdų aukštyje, pašiūrės vidury, matyti pjūklas, kuris tai kyla aukštyn, tai leidžiasi; link to pjūklo labai paprastas įtaisas stumia rąstą. Šį dvigubą įtaisą,— ir tą, kuris kilnoja pjūklą, ir tą, kuris iš palengvo stumia rąstą prie pjūklo, jį pjaustančio į lentas,— suka ratas, o ratą — upelis.

Eidamas link savo dirbtuvės, tėtušis Sorelis griausmingu balsu šūktelėjo Žiuljeną; niekas neatsiliepė. Jis pamatė tik vyresniuosius sūnus, jaunus milžinus,— tie, apsiginklavę sunkiais kirviais, tašė eglinius rąstus, kuriuos paskiau neš į lentpjūvę. Sutelkę visą dėmesį į juodą liniją, užbrėžtą rąste, jie kiekvienu kirčiu atskeldavo didžiules skiedras. Tėvo balso jie negirdėjo. Šis pasuko į pašiūrę; bet įėjęs veltui dairėsi Žiuljeno ten, kur jis turėjo būti,— šalia pjūklo. Žiuljenas sėdėjo penkiom ar šešiom pėdom aukščiau, apsižergęs vieną siją. Užuot atidžiai stebėjęs, kaip dirba įtaisas, Žiuljenas skaitė. Niekas taip neerzino senojo Sorelio; jis galėjo atleisti Žiuljenui už jo geibų stotą, nelabai tinkamą sunkiems darbams ir tokį nepanašų į vyresniųjų brolių; bet šita skaitymo aistra buvo jam nepakenčiama: pats jis skaityti nemokėjo.

Jis du ar tris kartus šūktelėjo Žiuljeną vardu, bet veltui. Jaunuolis buvo taip įsigilinęs į knygą, jog ne tiek dėl džeržgiančio pjūklo, kiek dėl įdėmaus skaitymo neišgirdo baisaus tėvo balso. Pagaliau šisai, nors buvo senyvo amžiaus, vikriai užšoko ant rąsto, pakišto po pjūklu, o nuo ten — ant skersinės sijos, laikančios stogą. Stipriai užsimojęs, išmušė Žiuljenui iš rankų knygą, ir ta nukrito į upelį; antrąsyk, taip pat stipriai užsimojęs, trenkė jam per galvą, ir Žiuljenas neteko pusiausvyros. Būtų nulėkęs iš dvylikos ar penkiolikos pėdų aukščio tiesiai ant ūžiančios mašinos svertų, ir tie būtų sumalę jį į trupinius, jeigu jo nebūtų kaire ranka sugriebęs tėvas.

— Tai ką, tinginy! Atseit amžinai ir skaitysi savo prakeiktas knygas, kai budi lentpjūvėje? Skaityk vakare, kai leidi tuščiai laiką pas kleboną,— tada žinokis.

Apsvaigęs nuo smarkaus smūgio ir visas kruvinas, Žiuljenas vis dėlto pasislinko arčiau savo posto — šalia pjūklo. Akyse jam blizgėjo ašaros — ne tiek iš skausmo, kiek iš gailesčio dėl prarastos knygos, kurią jis nepaprastai brangino.

— Lipk žemėn, galvijau, turiu su tavim pasikalbėti!

Per mašinos džeržgesį Žiuljenas ir šį sykį neišgirdo įsakymo. Tėvas, jau nulipęs žemėn, nenorėjo vėl rabždintis viršun, tad atsinešė ilgą kartį riešutams mušinėti ir šėrė ja sūnui per petį. Kai tik Žiuljenas nušoko, senasis Sorelis, grubiai baksnodamas jam į nugarą, nusivarė namo. „Vienas dievas težino, kas manęs laukia!“ — galvojo jaunuolis. Eidamas jis liūdnai žvilgtelėjo į upelį, kur nukrito knyga; tai buvo visų jo knygų mėgstamiausioji — „Memuarai iš šventos Elenos salos“.

Jo veidai liepsnojo, jis ėjo nuleidęs akis. Tai buvo neaukštas aštuoniolikos ar devyniolikos metų jaunuolis, iš pažiūros gležnas, netaisyklingais, bet švelniais veido bruožais ir ereliška nosimi. Didelės juodos akys, kurios ramybės valandėlėmis spindėjo išmone ir egzaltacija, šią akimirką degė nuožmiausia neapykanta. Tamsiai kaštoniniai plaukai augo taip žemai, jog siaurino kaktą, ir todėl supykęs jis atrodydavo žiaurus. Begalinėje žmonių veidų įvairybėje vargiai ar atsirastų kitas, šitaip stulbinančiai išraiškingas. Liaunas ir gražus stuomuo bylojo daugiau apie vikrumą negu apie jėgą. Žiūrėdamas į nepaprastai mąslų ir labai išblyškusį Žiuljeno veidą, tėvas nuo pat jo mažumės sprendė, kad arba sūnus neišgyvens, arba, jei išgyvens, bus šeimai našta. Visų namiškių niekinamas, jis nekentė brolių ir tėvo; sekmadieniais per žaidimus miestelio aikštėje visados atsidurdavo tarp nugalėtųjų.

Tačiau maždaug prieš metus savo dailiu veidu jis ėmė pelnyti vie-

nos kitos jaunos merginos palankumą. Niekinamas už silpnumą, Žiuljenas visa širdimi prisirišo prie senojo karo gydytojo, kuris drįso vienąsyk pareikšti merui savo nuomonę dėl platanų.

Šitas gydytojas atlygindavo kartais tėtušiui Soreliui už jo sūnaus darbo dieną ir mokė jį lotynų kalbos ir istorijos, tai yra to, ką pats žinojo iš istorijos: pasakojo apie 1796 metų žygį Italijon. Mirdamas užrašė jam savo Garbės legiono kryžių, pensijos likutį ir trisdešimt ar keturiasdešimt knygų, kurių pati brangiausia ką tik murktelėjo į *viešąjį upelį*, pakeitusį savo vagą pono mero pažinčių dėka.

Vos tik peržengęs namų slenkstį, Žiuljenas pajuto ant peties galingą tėvo ranką; sudrebėjo laukdamas, kada pasipils smūgiai.

— Atsakyk, bet nemeluok,— riktelėjo jam į ausį atkariu balsu senasis kaimietis ir apsuko jį ranka it vaikas švino kareivėlį. Ašaromis pasruvusios didelės juodos Žiuljeno akys susidūrė su mažutėm pilkom ir piktom senojo dailidės akim, kurios tarsi smelkėsi į pačias jo sielos gelmes.

V skyrius

DERYBOS

Cunctando restituit rem.
*Ennius**

— Atsakyk, bet nemeluok, jei sugebi, nelemtas knygiau: iš kur pažįsti ponią de Renal, kada tu su ja kalbėjai?

— Niekada nekalbėjau,— atsakė Žiuljenas,— nesu šitos ponios matęs niekur kitur, kaip tik bažnyčioje.

— Bet tu į ją vėpsojai, bjaurus akiplėša!

— Niekada! Jūs žinote, kad bažnyčioje aš matau tik dievą,— pridūrė Žiuljenas, nutaisęs šventuolio miną, kuri, jo nuomone, turėjo išgelbėti jį nuo naujų antausių.

---

* Delsdamas išgelbėjo padėtį. *Enijus*[1] *(lot.)*

— Ne, čia kažkas neaišku,— atkirto klastingas kaimietis ir akimirką nutilo,— bet iš tavęs nieko nesužinosi, prakeiktas veidmainy. Tiesą sakant, aš atsikratysiu tavęs, o mano lentpjūvei tas išeis tik į gera. Tu, matyt, kažkaip sugebėjai įsiteikti klebonui ar kam kitam, kad jie išrūpino tau neblogą vietelę. Eik, susirink savo mantą, nuvesiu tave pas poną de Renalį — būsi jo vaikų mokytojas.

— O ką už tai gausiu?

— Maistą, drabužius ir tris šimtus frankų algos.

— Aš nenoriu būti tarnas.

— Galvijau, kas tau sako, kad būsi tarnas? Manai, aš norėčiau, kad mano sūnus būtų tarnas?

— Bet su kuo aš valgysiu?

Šitas klausimas suglumino senąjį Sorelį, jis pajuto, kad toliau kalbėdamas gali nusišnekėti; supyko, ėmė Žiuljeną plūsti ir išvadino smaližium, pagaliau paliko jį ir nuėjo pasikalbėti su kitais sūnumis.

Netrukus Žiuljenas pamatė, kaip atsirėmę kirvių jie stovi ir tariasi. Jis ilgai į juos žiūrėjo, paskui, įsitikinęs, kad vis tiek neįspės, apie ką jie kalba, apėjo lentpjūvę ir atsisėdo kitoje jos pusėje, kad jo neužkluptų iš netyčių. Norėjo rimtai apsvarstyti netikėtą žinią, kreipiančią jo likimą nauja vaga, bet juto, kad stokoja išminties; vaizduotė tepiešė jam tai, ką jis pamatys gražiuosiuose pono de Renalio namuose.

„Ne, geriau viso šito atsisakyti,— mąstė jis,— negu nusižeminti ir valgyti su tarnais. Tėvas stengsis mane priversti; ne, verčiau mirti. Turiu susitaupęs penkiolika frankų ir aštuonis sū; šiąnakt išsinešdinu ir per dvi dienas, traukdamas tiesiai kalnų keliukais, kur nebaisu jokio žandaro, atsiduriu Bezansone; ten parsisamdau kareiviu, o jei reikės, perbėgu į Šveicariją. Bet tada sudie, karjera, sudie, svajonės, sudie, puikusis kunigų luome, kuriam visur atviri keliai".

Šitas baisėjimasis valgyti prie vieno stalo su tarnais Žiuljenui nebuvo įgimtas; jis būtų nesibodėjęs ir daug skaudesnių dalykų, kad tik būtų galėjęs prasiskinti kelią į žmones. Šį pasišlykštėjimą sukėlė jam Ruso „Išpažintis". Tai buvo vienintelė knyga, pagal kurią Žiuljeno sąmonėje kūrėsi pasaulio vaizdas. Jo koraną papildė dar Didžiosios armijos biuletenių rinkinys ir „Memuarai iš šventos Elenos salos". Jis gyvybę būtų atidavęs už šitas tris knygas. Jokiom kitom knygom netikėjo. Vadovaudamasis senojo karo gydytojo žodžiais, manė, kad visos kitos knygos meluoja, nes parašytos sukčių, trokštančių pasižymėti.

Apdovanotas ugninga siela, Žiuljenas dar turėjo ir nuostabią atmintį, kuri taip dažnai eina išvien su kvailumu. Norėdamas prisige-

rinti senukui klebonui Šelanui, nuo kurio, kaip jis aiškiai matė, priklauso jo ateitis, jis atmintinai išmoko visą Naująjį testamentą lotynų kalba; mokėjo jis taip pat pono de Mestro[11] knygą „Apie popiežių", bet tikėjo lygiai mažai tiek viena, tiek ir kita.

Lyg susitarę, Sorelis ir sūnus daugiau tą dieną nesikalbėjo. Vakarop Žiuljenas nuėjo į teologijos pamoką pas kleboną, bet nusprendė elgtis atsargiai ir nieko nepasakė jam apie keistą pasiūlymą, kurį gavo tėvas. „O gal tai spąstai? — galvojo jis.— Geriau nuduoti, kad užmiršau".

Kitą dieną, anksti rytą, ponas de Renalis liepė pakviesti senį Sorelį, kuris, pavėlavęs valandą ar dvi, pagaliau pasirodė ir nuo pat durų ėmė berti atsiprašinėjimus, be paliovos žemai lankstydamasis. Ieškodamas visokiausių kliaučių, Sorelis pagaliau išsiaiškino, kad jo sūnus valgys su namų šeimininku ir šeimininke, o tomis dienomis, kai bus svečių — vienas su vaikais atskirame kambaryje. Pamatęs, kad ponas meras iš tikrųjų nekantrauja, be to, vis dar įtarinėdamas ir stebėdamasis, Sorelis darėsi vis priekabesnis ir paprašė parodyti kambarį, kur miegos jo sūnus. Tai buvo didelis ir labai padoriai apstatytas kambarys, į kurį jau nešė trijų vaikų lovas.

Ši aplinkybė įkvėpė seniui kaimiečiui naują mintį; jis tuoj pat tvirtu balsu paprašė parodyti drabužius, kuriuos gaus sūnus. Ponas de Renalis ištraukė stalčių ir išėmė šimtą frankų.

— Štai pinigai, tegul jūsų sūnus nueina pas poną Diuraną, gelumbių pirklį, ir užsisako juodą eilutę.

— O jei aš jį iš jūsų atsiimsiu,— tarė kaimietis, staiga metęs visas savo pagarbias manieras,— ar šitą juodą eilutę jis galės pasilaikyti?

— Žinoma.

— Na gerai! — tarė Sorelis, lėtai tęsdamas žodžius.— Vadinasi, lieka susitarti tik dėl vieno dalyko — kiek pinigų jam mokėsite.

— Kaip? — pasipiktino ponas de Renalis.— Mes jau vakar susitarėme: duodu jam tris šimtus frankų; man rodos, tai daug ir gal net per daug.

— Tiek siūlėte jūs, aš neginčiju,— dar lėčiau pratarė Sorelis; ir staiga su kažkokiu genialiu išmanumu, kuris gali nustebinti tik tuos, kurie nepažįsta Franš Kontė kaimiečių, pridūrė įbedęs į poną de Renalį akis: — *Kitur mums daugiau duoda.*

Sulig šiais žodžiais mero veidas persikreipė. Tačiau jis atsitokėjo, ir po vingraus gerų dviejų valandų pokalbio, neišsprūdus iš jų burnos

nė vienam neapgalvotam žodžiui, turtuolio gudrumą, kuris jam nėra gyvybiškai svarbus, perveikė kaimiečio gudrumas. Buvo nustatyta gausybė punktų, kuriais turėjo būti tvarkomas naujasis Žiuljeno gyvenimas; jo alga ne tik buvo pakelta iki keturių šimtų frankų, bet ir turėjo būti išmokama iš anksto, pirmą kiekvieno mėnesio dieną.

— Tiek to, duosiu jam trisdešimt penkis frankus,— tarė ponas de Renalis.

— Kad skaičius būtų apskritas, toks turtingas ir dosnus žmogus kaip mūsų ponas meras,— *lipšniai* pasakė kaimietis,— nepagailės trisdešimt šešių frankų.

— Tebūnie,— pasakė ponas de Renalis,— bet tuo šitą kalbą ir baigsime.

Šį sykį iš pykčio jo balsas skambėjo tvirtai. Kaimietis suprato, kad eiti toliau negalima. Tada pulti ėmė ponas de Renalis. Jis jokiu būdu nesutiko atiduoti tų trisdešimt šešių frankų už pirmąjį mėnesį seniui Soreliui, nors šiam ir labai knietėjo gauti juos už sūnų. Ponui de Renaliui tuo tarpu toptelėjo mintis, kad jis privalės papasakoti žmonai, kokį vaidmenį suvaidino šiose derybose.

— Grąžinkite man tą šimtą frankų, kur jums daviau,— suirzęs tarė jis.— Ponas Diuranas man skolingas. Aš pats su jūsų sūnum nueisiu ir paimsiu juodos gelumbės eilutei.

Po šitokio griežto išpuolio Sorelis nusprendė būsiant išmintingiau vėl griebtis pagarbių formulių ir dėstė jas gerą ketvirtį valandos. Pagaliau, matydamas, kad iš tikrųjų daugiau nieko nelaimės, pasišalino. Nusilenkęs paskutinį kartą, ištarė šiuos žodžius:

— Atsiųsiu jums sūnų į rūmus.

Šitaip pono mero valdiniai vadino jo namus, kai norėdavo jam įsiteikti.

Sugrįžęs į lentpjūvę, Sorelis, kad ir kaip ieškojo, sūnaus nerado. Būgštaudamas dėl to, kas jo laukia, Žiuljenas naktį išėjo iš namų. Jis sumanė saugioje vietoje paslėpti savo knygas ir Garbės legiono kryžių. Nunešė viską pas savo draugą, pavarde Fukė, jauną miško pirklį, kuris gyveno aukštai kalnuose.

Kai jis pasirodė, tėvas suriko:

— Dievas žino, ar užteks tau, prakeiktas tinginy, sąžinės užmokėti man už maistą, kurį aš tiek metų duodu tau skolon! Susirink skarmalus ir nešdinkis pas poną merą.

Žiuljenas, stebėdamasis, kad jo nemuša, pasiskubino išsidanginti.

Bet, vos išnykęs baisiajam tėvui iš akių, sulėtino žingsnį. Pagalvojo, kad jo veidmainybei ne pro šalį būtų užsukti į bažnyčią.

Gal šitas žodis jus stebina? Kol priėjo šį bjaurų žodį, jaunojo kaimiečio siela turėjo nukeliauti ilgą kelią.

Žiuljenas, kartą vaikystėje pamatęs, kaip šeštojo pulko dragūnai[12] su ilgais baltais apsiaustais ir juodakarčiais šalmais ant galvų, grįždami iš Italijos, prisirišo arklius prie tėvo trobos lango grotų, iš galvos ėmė kraustytis dėl kariškio profesijos. Vėliau klausėsi žavėdamasis senojo karo gydytojo pasakojimų apie mūšius ant Lodžio, Arkolio tiltų ir prie Rivolio. Matė, kaip liepsnojo senio akys, kai jis nukreipdavo jas į savo kryžių.

Bet kai Žiuljenui buvo keturiolika metų, Verjere pradėjo statyti bažnyčią, kurią galima pavadinti prašmatnia tokiam mažam miesteliui. Ypač didelį įspūdį Žiuljenui padarė keturios marmurinės kolonos; jos išgarsėjo apylinkėje tuo, kad sukėlė mirtiną neapykantą tarp taikos teisėjo ir jauno vikaro, atsiųsto iš Bezansono ir visų laikomo kongregacijos[13] šnipu. Taikos teisėjas vos neprarado savo vietos — taip bent visi kalbėjo. Juk jis išdrįso susiginčyti su kunigu, kuris beveik kas dvi savaitės važinėjo į Bezansoną ir lankėsi ten, kaip žmonės sakė, pas jo ekscelenciją vyskupą.

Tuo metu taikos teisėjas, gausios šeimos tėvas, paskelbė keletą nuosprendžių, kurie sukėlė žmonių pasipiktinimą; visi jie buvo nukreipti prieš tuos miestelio gyventojus, kurie skaitė *Constitutionnel*[14]. Viršų paėmė lojalieji. Beje, bauda buvo labai nedidelė — trys ar penki frankai. Bet vieną iš šių nedidelių baudų turėjo sumokėti viniakalys, Žiuljeno krikštatėvis. Tas žmogus įpykęs suriko: „Matai, kaip viskas pasikeitė! Tik pamanyk — dvidešimt su viršum metų mes laikėme taikos teisėją doru žmogum!“ Karo gydytojas, Žiuljeno draugas, buvo jau miręs.

Staiga Žiuljenas liovėsi kalbėjęs apie Napoleoną; pasiskelbė ketinąs tapti kunigu; tėvo lentpjūvėje žmonės nuolat matė jį su lotyniška Biblija rankoje, kurią jam paskolino klebonas; jis mokėsi ją atmintinai. Gerasis senelis, susižavėjęs Žiuljeno daroma pažanga, ištisas valandas sėdėdavo su juo ir mokė jį teologijos. Žiuljenas jo akivaizdoje nerodė kitokių jausmų, kaip vien dievo baimę. Kas būtų galėjęs įspėti, kad po tuo išbalusiu, švelniu kaip jaunos mergaitės veideliu slypi nepalaužiamas ryžtas greičiau iškęsti tūkstantį kančių, negu atsisakyti minties prasimušti.

Žiuljenui prasimušti visų pirma reiškė išsiveržti iš Verjero; jis

neapkentė savo gimtojo miesto. Visa, ką jis čia matė, stingdė jo vaizduotę.

Jau ankstyvoje vaikystėje akimirkomis jį pagaudavo įkvėpimas. Tada jis su pasimėgavimu svajodavo, kaip jį vieną gražią dieną kas nors pristatys Paryžiaus gražuolėms, kaip jis sugebės patraukti jų dėmesį kokiu nors nepaprastu žygdarbiu. Kodėl negalėtų viena jų pamilti jį, kaip pamilo Bonapartą, kai jis dar buvo vargšas, žavioji ponia de Boarnė[15]? Daugelį metų Žiuljeno gyvenime gal nebuvo valandos, kad jis nebūtų prisiminęs Bonaparto, niekam nežinomo ir beturčio leitenanto, savo kardo dėka tapusio pasaulio viešpačiu. Ši mintis guodė jį nelaimėse, kurios atrodė jam didžiulės, ir didino jo džiaugsmą, kai jam pasitaikydavo dėl ko nors nudžiugti.

Bažnyčios statyba ir taikos teisėjo nuosprendžiai staiga atvėrė Žiuljenui akis; į galvą atėjusi viena mintis vos nesumaišė jam proto ir per kelias savaites pagaliau užvaldė jį taip galingai, kaip užvaldo aistrią sielą pirmoji mintis, kurią ji vaizduojasi pati atradusi.

„Kai Bonapartas pradėjo garsėti, Prancūzijai grėsė priešų įsiveržimas; karinis šaunumas tada buvo būtinas ir madingas. Šiandien yra kunigų, kurie sulaukę keturiasdešimties metų gauna šimtą tūkstančių frankų algos, tai yra tris kartus daugiau nekaip garsieji Napoleono generolai. Kunigams reikalingi padėjėjai. Štai, pavyzdžiui, mūsų taikos teisėjas: tokia šviesi galva, toks doras iki šiol, ir šitokio jau amžiaus, o gadina savo gerą vardą iš baimės, kad neužsitrauktų jauno, trisdešimties metų, vikaro nemalonės. Reikia tapti kunigu".

Vieną kartą, pačiame naujojo pasišventimo įkarštyje,— Žiuljenas jau dveji metai mokėsi teologijos,— jį išdavė staiga prasiveržusi ugnis, alinanti jo sielą. Tai atsitiko pas kunigą Šelaną; per vienus kunigų pietus, kai geraširdis klebonas pristatė jį kaip mokytumo stebuklą, jis ėmė karštai liaupsinti Napoleoną. Po to pasirišo dešinę ranką, pareiškė, kad išsinarinęs ją keldamas eglinį rąstą, ir du mėnesius vaikščiojo su šitaip nepatogiai sulenkta ranka. Atlikęs šitą fizinę bausmę, atleido sau. Štai koks buvo tas devyniolikos metų jaunuolis, geibus pažiūrėti ir kuriam daugių daugiausia galėjai duoti septyniolika, dabar su ryšulėliu po pažasčia žengiantis į prašmatniąją Verjero bažnyčią.

Bažnyčioje buvo tamsu ir tuščia. Kažkurios šventės proga visi langai buvo uždangstyti tamsiai raudonu audeklu. Prasiskverbę pro jį saulės spinduliai sudarė nuostabų šviesos žaismą — itin iškilmingą ir mistišką. Žiuljeną nukrėtė šiurpulys. Jis buvo vienas bažnyčioje.

Atsisėdo į suolą, kuris pasirodė jam gražiausias. Suolas buvo pažymėtas pono de Renalio herbu.

Ant klaupto Žiuljenas pastebėjo skiautelę popieriaus su spausdintu tekstu — ji gulėjo plačiai išskleista, lyg tyčia tam, kad galima būtų perskaityti. Nukreipė į ją akis ir pamatė šiuos žodžius:

„Smulkiau apie mirties bausmę, įvykdytą Luji Žanreliui Bezansone ir apie paskutines jo gyvenimo minutes..."

Popierėlis buvo perplėštas. Kitoje pusėje buvo išlikę du pirmieji vienos eilutės žodžiai: „Pirmasis žingsnis..."

— Kas galėjo čia tą popierėlį padėti? — tarė Žiuljenas.— Vargšelis,— atsiduso jis,— pavardė jo baigiasi taip kaip mano...— ir jis suglamžė skiautę.

Išeinant Žiuljenui pasivaideno, kad ant žemės prie indo su švęstu vandeniu jis mato kraują: ten buvo palieta švęsto vandens, ir raudonos langų užuolaidos, atsispindėdamos jame, nudažė jį kruvinai.

Pagaliau Žiuljenas susigėdo savo slapto išgąsčio.

„Nejaugi aš būčiau bailys? -- tarė sau.— *Už ginklų!*"

Šis šūkis, kurį taip dažnai kartojo savo pasakojimuose apie kautynes senasis gydytojas, rodėsi Žiuljenui didvyriškas. Jis pakilo ir skubiai nužingsniavo link pono de Renalio namų.

Nieko jam nepadėjo šaunus ryžtas: vos tik pamačius juos už dvidešimt žingsnių, jį pagavo neįveikiamas drovumas. Geležiniai varteliai buvo atdari, jie pasirodė jam prabangūs. Reikėjo žengti vidun.

Ne vieno Žiuljeno širdis nerimavo dėl jo atvykimo į šiuos namus. Mintis apie žmogų, kuris savo pareigų verčiamas nuolat stovės tarp jos ir vaikų, nedavė ramybės ir poniai de Renal, be galo droviai moteriai. Ji buvo įpratusi, kad sūnūs miegotų jos kambaryje. Rytą išliejo nemaža ašarų, pamačiusi, kad jų lovelės nešamos į kambarį, skirtą jų mokytojui. Nieko nepadėjo prašymas, kad bent jauniausiojo, Stanislaso Ksavjė, lovelę vyras leistų grąžinti į jos kambarį.

Moteriškas ponios de Renal jautrumas buvo neapsakomai didelis. Jos vaizduotė piešė bjauriausią, susivėlusį storžievį, kuriam uždėta priedermė barti jos vaikus tik todėl, kad jis moka lotyniškai. Ir už tą barbarų kalbą jos sūnūs bus plakami rykštėmis.

VI skyrius

RŪPESTIS

Non so più cosa son,
Cosa faccio.

*Mozart (Figaro)**

Ponia de Renal žvaliai ir grakščiai kaip visad, kai į ją nebūdavo nukreipti niekieno žvilgsniai, žengė pro stiklines svetainės duris, išeinančias į sodą; staiga prie didžiųjų durų pastebėjo jauną kaimietį, beveik dar vaiką, be galo išbalusį, dar neišdžiūvusiomis ant veido ašaromis. Jis buvo apsirengęs baltutėliais marškiniais ir laikė po pažasčia švarią violetinę ratino striukę.

Vaikinuko veidas buvo toks baltas, akys tokios švelnios, jog truputį romantiškai poniai de Renal pirmiausia toptelėjo mintis, kad tai persirengusi mergina, atėjusi pas poną merą prašyti kokios nors malonės. Jai pagailo to vargšo padaro, stovinčio prie durų ir, matyt, nedrįstančio pakelti rankos iki skambučio. Ponia de Renal žengė artyn, akimirką atitokusi iš kartaus sielvarto, kuris ją kamavo laukiant vaikų auklėtojo. Žiuljenas stovėjo nusisukęs į duris ir ponios de Renal nematė. Jis krūptelėjo, kai prie pat ausies švelnus balsas ištarė:

— Ko jums čia reikia, vaikeli?

Žiuljenas gyvai atsigręžė ir, itin meilaus ponios de Renal žvilgsnio nustebintas, valandėlę užmiršo savo drovumą. Apstulbintas jos grožio, veikiai užmiršo viską pasaulyje, net ir tai, ko čia atėjo. Ponia de Renal pakartojo klausimą.

— Ateinu į šiuos namus dirbti mokytoju, ponia,— pagaliau ištarė jis, susigėdęs ašarų, kurias kaip įmanydamas šluostėsi.

Poniai de Renal užėmė amą; jie stovėjo visai greta ir žiūrėjo vienas į kitą. Žiuljenas niekada nebuvo matęs taip gražiai apsirengusios, o svarbiausia — tokio skaistaus veido moters. Ir kaip lipšniai ji su juo kalba! O ponia de Renal žiūrėjo į stambias ašaras, nuriedėjusias ant šito kaimo vaikino skruostų, pradžioje tokių blyškių, o dabar tokių

---

* Nebežinau, kas esu ir ką darau. *Mocartas „Figaro vedybos"* (*it.*)

rausvų. Veikiai ji nusijuokė su netvardomu linksmumu kaip jauna mergaitė; ją ėmė juokas iš pačios savęs, ji negalėjo patikėti savo laime. Ką, tai čia tas auklėtojas? O ji vaizdavosi, kad tai bus nevalyvas, prastai apsidaręs kunigas, kuris bars ir muš jos vaikus!

— Argi jūs, pone,— ištarė ji pagaliau,— mokate lotyniškai?

Žodis „pone" taip apstulbino Žiuljeną, kad jis akimirką padelsė.

— Taip, ponia,— droviai atsakė.

Ponia de Renal jautėsi tokia laiminga, jog išdrįso paklausti Žiuljeną:

— Jūs per daug nebarsite tų vargšų vaikų?

— Aš? Barsiu? — nustebo Žiuljenas.— O už ką?

— Tikrai, pone? — pridūrė ji, kiek patylėjusi, o jos balsas rodė tolydžio didėjantį susijaudinimą.— Jūs būsite geras jiems, prižadate?

Išgirsti, kad jį vėl, ir kuo rimčiausiai, vadina ponu taip gražiai apsitaisiusi dama,— tatai pranoko visus Žiuljeno lūkesčius: jaunystėje, kildamas svajose į dausas, jis visados manydavo, kad nė viena padori dama nesiteiks pratarti į jį žodžio, kol jis neužsivilks prašmatnios karinės uniformos. O ponią de Renal savo ruožtu visiškai suklaidino įstabi Žiuljeno veido spalva, didelės juodos akys ir gražūs plaukai, kurie šiuo kartu garbanojosi labiau negu paprastai, kadangi, norėdamas atsivėsinti, jis buvo panardinęs galvą į miestelio fontano baseiną. Koks džiaugsmas! Lemtingasis auklėtojas, kurio griežtumo ir atkaraus balso ji taip baiminosi dėl vaikų, atrodo štai drovus kaip jauna mergaitė. Romiai ponios de Renal sielai toks staigus peršokimas nuo to, ko bijojo, prie to, ką dabar matė, tapo dideliu įvykiu. Pagaliau ji atsitokėjo. Ir nustebo, apsižiūrėjusi, kad stovi prie savo namo durų su šituo beveik vienmarškiniu jaunuoliu, ir dar taip arti jo.

— Eime į vidų,— kiek sumišusi pratarė ji.

Niekada savo gyvenime ponia de Renal nebuvo patyrusi tokio gilaus susijaudinimo, sužadinto grynai malonaus pojūčio; niekada po tokios kankinančios baimės jai prieš akis nebuvo stojęs toks žavus reginys. Taigi jos dailūs, taip rūpestingai puoselėjami vaikučiai nepateks į nevalyvo ir surūgusio kunigo rankas. Vos įžengusi į vestibiulį, ji atsigręžė į Žiuljeną, kuris nedrąsiai sekė iš paskos. Jo nustebusi veido išraiška, išvydus tokius gražius namus, teikė jam dar daugiau žavesio ponios de Renal akyse. Ji negalėjo patikėti savo akimis — jai, svarbiausia, vaidenosi, kad auklėtojas turi dėvėti juodus drabužius.

— Bet ar iš tiesų, pone,— tarė ji vėl stabtelėdama, apmirusi iš baimės, kad nebūtų apsirikusi, nes labai jau laiminga jautėsi tuo tikėdama,— jūs mokate lotyniškai?

Šie žodžiai užgavo Žiuljeno išdidumą ir išsklaidė kerus, kurie jį svaigino jau ketvirtį valandos.

— Taip, ponia,— atsakė jis, stengdamasis nutaisyti šaltą miną,— aš moku lotyniškai ne blogiau už kunigą kleboną, o kartais jis net maloniai teikiasi pasakyti, kad geriau.

Poniai de Renal dabar pasirodė, kad Žiuljeno veidas labai piktas; jis stovėjo už poros žingsnių nuo jos. Ji priėjo arčiau ir pusbalsiu pasakė:

— Tai jūs nemušite mano vaikų pirmomis dienomis, net kai jie nemokės pamokų?

Išgirdęs švelnų, beveik maldaujantį tokios gražios damos balsą, Žiuljenas staiga užmiršo, kaip turi elgtis žmogus su lotynisto reputacija. Ponios de Renal veidas buvo prie pat jo veido, nosį jam kuteno — įstabus pojūtis vargšui kaimiečiui! — vasarinių moteriškų rūbų aromatas. Žiuljenas baisiai paraudo, atsiduso ir vos girdimu balsu sušnabždėjo:

— Nebijokite, ponia, aš visados darysiu, ką jūs liepsite.

Tik šią akimirką, kai nerimas dėl vaikų visiškai išsisklaidė, poniai de Renal krito į akis begalinis Žiuljeno grožis. Švelnūs, beveik moteriški jo bruožai, jo sutrikimas neatrodė juokingi moteriai, kuri pati buvo begaliniai drovi. Vyriškumas, paprastai laikomas būtina vyro grožio ypatybe, būtų ją išgąsdinęs.

— Kiek jums metų? — paklausė ji Žiuljeną.

— Tuoj bus devyniolika.

— Mano vyriausiam sūnui vienuolika,— pasakė ponia de Renal, visiškai nurimusi,— jis bus beveik draugas jums, galėsite jį visuomet gražiuoju įtikinti. Kartą tėvas sugalvojo jį mušti; vaikas po to sirgo visą savaitę, nors toks ir tebuvo tas kirtis.

„O aš? Koks skirtumas! — dingtelėjo Žiuljenui.— Dar vakar tėvas mane mušė. Kokie laimingi tie turtuoliai!"

Ponia de Renal jau užčiuopė menkiausius atspalvius to, kas vyko mokytojo sieloje; liūdesio išraišką, šmėstelėjusią jo veide, ji palaikė drovumu ir panoro jį padrąsinti.

— Kaip jūsų pavardė, pone? — paklausė ji tokiu meiliu tonu, jog Žiuljenas, nors ir nesąmoningai, pajuto visą jo žavesį.

— Vadinuosi Žiuljenas Sorelis, ponia; man baisu, aš pirmą kartą

gyvenime žengiu į svetimus namus; man reikia jūsų globos, ir aš prašau jus daug ką atleisti pirmomis dienomis. Niekada nelankiau mokyklos, buvau per daug neturtingas; niekada nebendravau su kitais žmonėmis, tik su savo giminaičiu, karo gydytoju, Garbės legiono kavalieriumi, ir mūsų klebonu, kunigu Šelanu. Jis nepasakys apie mane nieko blogo. Broliai mane amžinai mušė, netikėkite jiems, jeigu mane šmeiš; atleiskite, jei nusikalsiu, tai bus ne iš blogos valios.

Sakydamas šią ilgą kalbą, Žiuljenas pamažu aprimo; jis tyrinėjo ponią de Renal. Štai kaip veikia tobulas žavesys, kai jis įgimtas žmogui, o ypač kai asmuo, kurį jis puošia, nesistengia atrodyti žavus: Žiuljenas, kuris tarėsi gerai nusimanąs apie moterų grožį, būtų šią akimirką prisiekęs, kad jai ne daugiau kaip dvidešimt metų. Staiga į galvą jam šovė drąsi mintis — pabučiuoti jai ranką. Bet jis tuoj pat išsigando šios minties; dar po valandėlės tarė sau: „Būčiau bailys, jei nepadaryčiau to, kas gali būti man naudinga ir numaldyti panieką, su kuria toji graži dama greičiausiai žiūri į vargšą darbininką, ką tik atplėštą nuo pjūklo". Žiuljeną galbūt šiek tiek drąsino ir žodžiai „gražus vaikinas", kuriais jau pusę metų sekmadieniais palydėdavo jį merginos. Kol jis kovojo su savimi, ponia de Renal keliais žodžiais paaiškino jam, kaip pradžioje elgtis su vaikais. Šitaip save prievartaudamas, Žiuljenas vėl labai išbalo; jis ištarė nenatūraliu balsu:

— Ponia, aš niekada nemušiu jūsų vaikų; prisiekiu prieš dievą.

Ir taip sakydamas išdrįso paimti ponios de Renal ranką ir pakelti prie lūpų. Pirmą akimirką šis gestas ją tik nustebino, bet paskui ji pasijuto įžeista. Kadangi buvo labai šilta, jos ranka po skepeta buvo nuoga ir kai Žiuljenas pakėlė ją prie lūpų, atsilapojo iki peties. Netrukus ji pati save subarė, kodėl ne iš karto pasipiktino.

Ponas de Renalis, išgirdęs balsus, išėjo iš kabineto ir su ta pačia iškilminga ir tėviška mina, su kuria tuokdavo jaunavedžius merijoje, kreipėsi į Žiuljeną:

— Privalau su jumis pakalbėti, kol dar jūsų nematė vaikai.

Įsivedė Žiuljeną į kambarį ir sulaikė žmoną, kuri norėjo palikti juos vienus. Uždaręs duris, ponas de Renalis oriai atsisėdo.

— Kunigas klebonas sakė man, kad jūs padorus jaunuolis; visi elgsis čia su jumis pagarbiai, ir aš, jei būsiu jumis patenkintas, padėsiu jums ateityje neblogai įsitaisyti. Pageidauju, kad nuo šiol jūs nebesimatytumėte nei su giminėmis, nei su draugais, jų elgsena gali būti blogas pavyzdys mano vaikams. Štai trisdešimt šeši frankai už pirmą

mėnesį, bet duokite žodį, kad jūsų tėvas iš tų pinigų negaus nė vieno sū.

Ponas de Renalis negalėjo atleisti seniui, kad tas pergudravo jį šiose derybose.

— Dabar, *pone*,— aš visiems čia įsakiau vadinti jus ponu, ir jūs suprasite, koks pranašumas yra patekti į padorių žmonių namus,— taigi, pone, nedera, kad vaikai pamatytų jus su striuke. Ar kas nors iš tarnų jau matė jį? — kreipėsi ponas de Renalis į žmoną.

— Ne, mielasis,— atsakė ji giliai susimąsčiusi.

— Juo geriau. Užsivilkite va šitą,— tarė jis, duodamas nustebusiam vaikinui savo paties surdutą.— O dabar eime pas gelumbių pirklį, poną Diuraną.

Kai po valandos su viršum ponas de Renalis grįžo su naujuoju mokytoju, aprengtu juodai nuo galvos iki kojų, jo žmona tebesėdėjo toje pačioje vietoje. Pasirodžius Žiuljenui, jai pasidarė ramiau širdyje; ji atidžiai jį stebėjo, ir jos baimė sklaidėsi. Žiuljenas apie ją negalvojo; kad ir kaip jis nepasitikėjo likimu ir žmonėmis, šią akimirką jo siela buvo kaip mažo vaiko; jam rodėsi, kad jis išgyveno metų metus nuo to laiko, kai drebėdamas sėdėjo bažnyčioje, nors tepraslinko trys valandos. Pamatęs ledinį ponios de Renal veidą, suprato: ji pyksta už tai, kad jis išdrįso pabučiuoti jai ranką. Bet išdidumas, sukilęs jo širdyje dabar, kai pajuto ant kūno naujus drabužius, tokius skirtingus nuo tų, kuriuos buvo įpratęs dėvėti, taip išmušė jį iš pusiausvyros ir jis taip troško nuslėpti savo džiaugsmą, jog visi jo judesiai pasidarė staigūs ir keisti. Ponia de Renal žiūrėjo į jį nustebusiomis akimis.

— Daugiau orumo, pone,— tarė jam ponas de Renalis,— jei norite, kad jus gerbtų mano vaikai ir tarnai.

— Pone, jaučiuosi kaip nesavas su savo naujais drabužiais,— atsakė Žiuljenas; — aš, vargšas kaimo vaikinas, iki šiol dėvėjau tik striukes; norėčiau, jei leisite, pabūti vienas savo kambaryje.

— Kaip tau atrodo šis naujas pirkinys? — paklausė ponas de Renalis žmoną.

Beveik instinktyviai, tikriausiai nė pati nesuvokdama kodėl, ponia de Renal nuslėpė nuo vyro tiesą.

— Aš toli gražu taip nesižaviu šiuo kaimo vaikinuku kaip jūs; jūsų malonės išaugins jam ragus, nepraeis nė mėnuo, ir jums teks jį atleisti.

— Na ir kas? Atleisime. Atsieis man tai kokį šimtą frankų, bet užtat Verjero žmonės įpras, kad pono de Renalio vaikai turi moky-

toją. Jei būčiau leidęs Žiuljenui pasilikti su tom prastom darbininko drapanom, šio tikslo nebūčiau pasiekęs. Jeigu jį atleisiu, tą juodą eilutę, kurią užsakiau pas gelumbių pirklį, žinoma, pasiliksiu sau. Jis tegalės pasiimti tą, kurią radau gatavą pas siuvėją ir kuria jį aprengiau.

Valanda, kurią Žiuljenas praleido savo kambaryje, poniai de Renal prabėgo kaip viena akimirka. Vaikai, išgirdę, kad naujasis mokytojas jau atvykęs, apibėrė motiną klausimais. Pagaliau Žiuljenas pasirodė. Tai buvo kitas žmogus. Maža būtų pasakyti, kad jis laikėsi oriai: tai buvo įsikūnijęs orumas. Pristatytas vaikams, jis prakalbo į juos tokiu tonu, kuris nustebino net poną de Renalį.

— Atvykau čia, ponai,— pasakė jis, baigdamas savo kreipimąsi,— mokyti jus lotynų kalbos. Jūs žinote, kas yra atsakinėti pamoką. Štai Šventas raštas,— pridūrė jis, rodydamas juodai įrištą mažo formato tomelį.— Tai mūsų viešpaties Jėzaus Kristaus gyvenimo istorija, ta dalis, kuri vadinama Naujuoju testamentu. Aš jus dažnai klausinėsiu, o dabar paklausinėkite jūs mane.

Adolfas, vyriausias iš vaikų, paėmė knygą.

— Atverskite ją kur paklius,— kalbėjo toliau Žiuljenas,— ir pasakykite tris pirmuosius bet kurios pastraipos žodžius. Aš atmintinai skaitysiu jums šią šventą knygą, kuria mes visi turime vadovautis gyvenime, ir sustosiu tik tada, kai jūs patys mane sustabdysite.

Adolfas atskleidė knygą, paskaitė du žodžius, ir Žiuljenas iš atminties persakė visą puslapį taip lengvai, tarsi būtų kalbėjęs prancūziškai. Ponas de Renalis džiūgaudamas žvalgėsi į žmoną. Vaikai, pamatę, kaip nustebo tėvai, žiūrėjo į Žiuljeną išpūtę akis. Prie svetainės durų priėjo vienas tarnas — Žiuljenas tebekalbėjo lotyniškai. Kurį laiką tarnas stovėjo kaip įbestas, paskui dingo. Netrukus prie durų pasirodė ponios kambarinė ir virėja; Adolfas jau buvo atvertęs knygą aštuoniose vietose, o Žiuljenas vis taip pat laisvai sakė iš atminties.

— Ak dieve mano, koks gražus kunigėlis,— šūktelėjo virėja, geraširdė, labai dievobaiminga mergina.

Pono de Renalio savimeilė sunerimo; užuot egzaminavęs auklėtoją, jis atkakliai rausėsi atmintyje, stengdamasis prisiminti nors keletą lotyniškų žodžių; pagaliau padeklamavo vieną posmelį iš Horacijaus. Bet Žiuljenas lotyniškai mokėjo tik Šventą raštą. Jis atsakė suraukęs antakius:

— Šventasis luomas, kuriam aš ruošiuosi, draudžia man skaityti tokį pasaulietišką poetą.

Ponas de Renalis padeklamavo dar nemaža tariamų Horacijaus eilių. Jis paaiškino vaikams, kas toks buvo Horacijus; bet vaikai, apstulbę iš susižavėjimo, nesiklausė, ką sako tėvas. Jie žiūrėjo į Žiuljeną.

Matydamas, kad tarnai tebestovi prie durų, Žiuljenas nusprendė, kad reikia tęsti egzaminą.

— O dabar,— kreipėsi jis į jauniausiąjį,— tegul ponas Stanislasas Ksavjė taip pat nurodo man kurią nors vietą iš šventosios knygos.

Mažasis Stanislasas, švytėdamas iš išdidumo, vargais negalais perskaitė pirmąjį kažkurios pastraipos žodį, ir Žiuljenas išpylė visą puslapį. Kad ponas de Renalis iki soties gautų pasimėgauti pergale, Žiuljenui besakant tą puslapį, į kambarį įėjo ponas Valno, puikiųjų normandiškų arklių savininkas, ir ponas Šarko de Možironas, apygardos suprefektas. Šitos scenos dėka Žiuljenas iš tikrųjų nusipelnė teisės į pono titulą; net ir tarnai nedrįso jos ginčyti.

Vakare pas poną de Renalį suplūdo visas Verjeras pažiūrėti šito stebuklo. Žiuljenas atsakinėjo niūria mina, neleidžiančia pašnekovui pereiti į familiarumą. Garsas apie jį taip greitai pasklido po miestą, jog, praėjus vos kelioms dienoms, ponas de Renalis, bijodamas, kad kas nors jo nepaveržtų, pasiūlė jam pasirašyti sutartį dvejiems metams.

— Ne, pone,— šaltai atsakė Žiuljenas,— jei jūs panorėtumėte mane atleisti, aš turėčiau išeiti. Sutartis, kuri saisto tik mane, o jūsų niekam neįpareigoja, yra nelygi. Atsisakau ją pasirašyti.

Žiuljenas sugebėjo taip pasirodyti, kad, nepraėjus nė mėnesiui nuo jo atsiradimo šiuose namuose, jį ėmė gerbti net pats ponas de Renalis. Klebonas buvo susipykęs su ponu de Renaliu ir ponu Valno, todėl niekas negalėjo išduoti ankstesniosios Žiuljeno aistros Napoleonui; o pats Žiuljenas apie jį kalbėjo tik su pasibaisėjimu.

VII skyrius

SIELŲ GIMINYSTĖ[16]

Sujaudinti širdį jie geba
tik ją pažeisdami.

Nudienis autorius

Vaikai jį dievino, jis jų nemylėjo; jo mintys buvo kitur. Berniūkščiai galėjo daryti, ką norėjo,— jie niekada neišvesdavo jo iš kantrybės. Šaltas, teisingas, bejausmis, o vis dėlto mylimas,— jo atvykimas tam tikra prasme išvijo nuobodulį iš namų,— Žiuljenas buvo geras auklėtojas. Pats jis jautė tik pasibjaurėjimą ir neapykantą tai aukštajai visuomenei, kuri įsileido jį į savo tarpą, bet po teisybei davė prie stalo prasčiausią vietą, tuo turbūt ir galima paaiškinti tą neapykantą ir pasibjaurėjimą. Kartais, per kokius iškilmingus pietus, jis vos teįstengdavo užgniaužti neapykantą visai aplinkai. Pavyzdžiui, sykį per šventą Liudviką, kai vaišėse pas poną de Renalį ponas Valno neleido niekam nė prasižioti, Žiuljenas vos neišsidavė — spėjo išbėgti į sodą neva pažiūrėti, ką veikia vaikai. „Sąžiningumą kelia į padanges,— šūktelėjo jis mintyse,— sakytum kitos dorybės pasaulyje nėra! O betgi su kokia pagarba visi lankstosi, kaip šunuodegiauja žmogui, kuris tikriausiai dvigubai ar trigubai praturtėjo nuo to laiko, kai ėmė tvarkyti vargšų gerą! Galėčiau lažintis, kad jis pelnosi net iš lėšų, kurios skiriamos pamestinukams, o tų bedalių skurdas šventesnis negu visų kitų! Ak, pabaisos, pabaisos! Aš taip pat lyg koks pamestinukas, manęs nekenčia tėvas, broliai, visa šeima".

Keletą dienų prieš šventą Liudviką Žiuljenas, vienas vaikštinėdamas po giraitę, vadinamą Belvederiu, viršum Ištikimybės alėjos, ir kalbėdamas brevijorių, pamatė iš tolo nuošaliu takeliu ateinančius brolius, bandė jų išsilenkti, bet nepavyko. Gražus juodas brolio apdaras, be galo tvarkinga jo išvaizda ir neslepiama panieka jiems sukėlė tokį šių netašytų darbininkų pavydą, kad jie primušė jį ir paliko gulėti be sąmonės, krauju pasruvusį. Ponia de Renal, išėjusi pasivaikščioti su ponu Valno ir suprefektu, užsuko į tą pačią giraitę; pamačiusi Žiuljeną ant žemės, pagalvojo, kad jis negyvas, ir taip susijaudino, jog ponui Valno sukilo pavydas.

Jis per anksti sunerimo. Žiuljenas žavėjosi ponia de Renal, bet

ir nekentė dėl jos grožio; juk tai buvo pirmoji kliūtis, kuri vos neparklupdė jo kelyje į sėkmę. Jis kalbėjosi su ja kiek galėdamas rečiau — norėjo, kad ji užmirštų tą įkarštį, su kuriuo pirmąją dieną pabučiavo jai ranką.

Eliza, ponios de Renal kambarinė, kaip ir buvo galima laukti, įsimylėjo jaunąjį mokytoją; ji dažnai apie tai kalbėjo su savo ponia. Dėl panelės Elizos meilės Žiuljenas užsitraukė vieno liokajaus neapykantą. Sykį jis išgirdo tą vyruką sakant Elizai: „Jūs nė kalbėt su manim nebenorite nuo to laiko, kai namuose atsirado tas apskretėlis mokytojas". Žiuljenas nebuvo nusipelnęs tokios užgaulės; bet instinktyviai, jausdamasis esąs gražus vaikinas, dvigubai labiau ėmė rūpintis savo išvaizda. Dvigubai labiau ėmė jo nekęsti ir ponas Valno. Jis garsiai pareiškė, kad toks koketiškumas nepritinkąs jaunam dvasininkui. Žiuljenas iš tiesų dėvėjo drabužius, panašius į dvasininko,— betrūko sutanos.

Ponia de Renal pastebėjo, kad Žiuljenas dažniau negu paprastai kalbasi su panele Eliza; ir sužinojo, kad to priežastis — Žiuljeno garderobo skurdumas. Jis turėjo tiek mažai baltinių, kad dažnai turėjo duoti juos skalbti; šioms smulkioms paslaugoms jam ir buvo reikalinga Eliza. Šitas begalinis neturtas, apie kurį ponia de Renal supratimo neturėjo, ją sujaudino; ji panoro jam ką nors dovanoti, bet nedrįso; šita vidinė įtampa buvo pirmas nemalonus jausmas, kurį jai sužadino Žiuljenas. Iki šiol Žiuljeno vardas sutapo jai su tyru, perdėm dvasiniu džiaugsmu. Kamuojama minties apie Žiuljeno neturtą, ponia de Renal užsiminė kartą vyrui, kad reikėtų jam padovanoti baltinių.

— Kas per kvailystė! — atsakė jis.— Še tau! Kišti dovanas žmogui, kuriuo mes visiškai patenkinti ir kuris gerai eina savo pareigas? Va, jeigu apsileistų, tada reikėtų skatinti jo uolumą.

Poniai de Renal pasirodė žema šitaip samprotauti, nors prieš Žiuljeno atsiradimą nebūtų atkreipusi į tai dėmesio. Žvelgdama į be galo valyvą, beje, labai kuklų kunigėlio apdarą, ji visada susimąstydavo: „Vargšas vaikinas! Kaip jis geba susitvarkyti?"

Pamažu, užuot baisėjusis tuo stygium, ji pajuto užuojautą Žiuljenui.

Ponia de Renal buvo viena tų provincijos moterų, kurios lengvai gali pasirodyti kvailos pirmą, antrą bendravimo su jomis savaitę. Ji neturėjo jokios gyvenimo patirties ir buvo nešneki. Apdovanota jautria ir išdidžia siela, instinktyviai veržtamasi į laimę kaip visos

gyvos būtybės, ji dažniausiai nesidomėjo tuo, ką veikia tie storžieviai, tarp kurių likimas skyrė jai gyventi.

Jeigu ji būtų bent kiek gavusi mokslo, būtų atsiskleidęs jos proto savaimingumas bei gyvumas. Bet ją, kaip turtingą įpėdinę, auklėjo vienuolės, karštos Jėzaus širdies garbintojos, liepsnojančios neapykanta prancūzams, jėzuitų priešams. Poniai de Renal pakako sveikos nuovokos, kad tuoj pat užmirštų visas tas nesąmones, kurių buvo išmokusi vienuolyne; bet tuščios vietos ji niekuo neužpildė ir pagaliau nebežinojo nieko. Pataikavimai, kurie supo ją, kaip didelio turto paveldėtoją, nuo pat mažumės, ir aiškus polinkis į karštą dievobaimingumą įpratino ją gyventi uždarą gyvenimą. Iš pažiūros ji buvo nepaprastai nuolaidi ir atsižadėjusi savo valios,— visi Verjero vedę vyrai rodė ją kaip pavyzdį žmonoms, o ponas de Renalis tuo labai didžiavosi,— bet iš tikrųjų įprastinę jos sielos būseną lėmė nepaprastas išdidumas. Bet kuri princesė, pagarsėjusi savo puikybe, kur kas daugiau domisi tuo, ką daro jos dvariškiai, negu ši moteris, tokia pažiūrėti švelni ir kukli, domėjosi tuo, ką sako ar daro jos vyras. Iki Žiuljeno pasirodymo namuose jai iš tikrųjų rūpėjo tik vaikai. Visą savo sielos jautrumą ji skyrė jų negalavimams, skausmams, mažučiams džiaugsmams, lygiai kaip anksčiau, kol buvo Jėzaus širdies vienuolyne Bezansone, degė tik meile dievui.

Kai sukarščiuodavo kuris jos sūnus, ji susisielodavo taip, tarsi vaikas būtų jau miręs, nors išdidumas jai neleido niekam to pasisakyti. Kai pirmaisiais vedybų metais ją dar pagaudavo noras išlieti savo širdgėlą, šiuos jos išsipasakojimus vyras sutikdavo šiurkščiu juoku, pečių gūžtelėjimu, kuriuos palydėdavo kokia nuvalkiota sentencija apie moterų kvailumą. Šitokie šiurkštūs juokai, ypač kai būdavo kalbama apie vaikų ligas, it durklas smigdavo į ponios de Renal širdį. Štai ką ji rado gyvenime vietoj įtaikių ir saldžių meilikavimų, įprastų jėzuitiškame vienuolyne, kur prabėgo jos jaunystė. Ją išauklėjo skausmas. Per savo išdidumą negalėdama atskleisti šitų širdgėlų net savo draugei poniai Dervil, ji manė, kad visi vyrai — tokie kaip jos vyras, ponas Valno ir suprefektas Šarko de Možironas. Storžieviškumas ir atžariausias abejingumas visam tam, kas nesusiję su pinigais, rangu ir ordinais; akla neapykanta kiekvienam, kuris galvoja kitaip negu jie,— visos tos ypatybės jai atrodė įgimtos šios lyties atstovams kaip ir mada nešioti aulinius batus ir fetrines skrybėles.

Praėjo daug metų, bet ponia de Renal vis negalėjo apsiprasti su gobšuoliais, tarp kurių jai teko gyventi.

Čia ir reikia ieškoti jaunojo kaimiečio Žiuljeno pasisekimo priežasties. Šios kilnios ir išdidžios sielos giminystė leido jai pažinti švelnių džiaugsmų, spindinčių naujovės žavesiu. Ponia de Renal netrukus atleido Žiuljenui už begalinį neišmanymą, kuris teikė jam tik dar daugiau patrauklumo, ir už negrabias manieras, kurias jai pavyko ištaisyti. Jai rodėsi, kad jo verta pasiklausyti net ir tada, kai aptariami kasdieniškiausi dalykai, net ir tada, kai kalbama apie vargšą šunelį, kuris, bėgdamas per gatvę, pakliuvo po risčia važiuojančio kaimiečio ratais. Išvydęs tokį skaudų reginį, jos vyras kaip paprastai šiurkščiai nusijuokdavo, tuo tarpu ji matydavo, kaip trūkčioja gražūs, juodi, dailiai lenkti Žiuljeno antakiai. Pamažu jai ėmė rodytis, kad didžiadvasiškumas, taurumas, žmogiškumas būdingi tik šiam jaunam kunigėliui. Jam vienam atiteko visas tas palankumas ir net žavėjimasis, kuriuos šios dorybės sužadina tauriose sielose.

Paryžiuje Žiuljeno santykių su ponia de Renal klausimas būtų greit ir labai paprastai išsisprendęs; bet Paryžiuje meilė — romanų vaikas. Jaunam mokytojui ir jo droviai šeimininkei trys keturi romanai ar net Žimnazo teatre išgirsti kupletai būtų išaiškinę, kokie yra jų santykiai. Romanai būtų jiems nusakę jų vaidmenis, nurodę, kokį pavyzdį pasirinkti; ir šituo pavyzdžiu anksčiau ar vėliau, nors ir be jokio džiaugsmo, ir gal net atžagariom, Žiuljenas iš tuštybės būtų pasekęs.

Kuriame nors Averono ar Pirėnų miestelyje viską būtų nulėmęs menkiausias įvykis — toks yra karšto klimato poveikis. O mūsiškėje, labiau apniukusioje padangėje jaunas neturtingas vaikinas, tetrokštąs iškilti todėl, kad jo subtili prigimtis skatina jį siekti kai kurių malonumų, gaunamų už pinigus, gali kasdien susitikinėti su trisdešimties metų moterimi, nuoširdžiai dora, paskendusia rūpesčiuose dėl vaikų ir anaiptol nelinkusia ieškoti savo elgesiui pavyzdžių romanuose. Provincijoje viskas vyksta iš lėto, viskas darosi pamažu — gyvenimas čia natūralesnis.

Mąstydama apie jaunojo mokytojo neturtą, ponia de Renal susigraudindavo iki ašarų. Žiuljenas užklupo ją kartą tikrai verkiančią.

— Ak ponia, ar neatsitiko jums kokia nelaimė?

— Ne, mielasis,— atsakė ji.— Pašaukite vaikus, eisime pasivaikščioti.

Ji paėmė jį už parankės ir, kaip pasirodė Žiuljenui, kažkaip ypatingai pasirėmė į jį. Tai buvo pirmas kartas, kai ji kreipėsi į jį žodžiu „mielasis".

Grįžtant iš pasivaikščiojimo, Žiuljenas pastebėjo, kad ji tolydžio rausta. Ji sulėtino žingsnį.

— Jums tikriausiai kas nors pasakojo,— tarė ji, nukreipusi į šalį akis,— kad aš turiu Bezansone labai turtingą tetą ir esu vienintelė jos turto paveldėtoja. Ji siunčia man begales dovanų... Mano sūnūs... taip puikiai mokosi... kad aš norėčiau prašyti jus priimti iš manęs, kaip dėkingumo ženklą, mažą dovanėlę. Tai tik keli luidorai, jūs galėsite nusipirkti už juos baltinių. Tik va...— pridūrė ji, dar labiau rausdama, ir nutilo.

— Kas, ponia? — paklausė Žiuljenas.

— Nevertėtų,— sušnabždėjo ji, nuleidusi galvą,— apie tai prasitarti mano vyrui.

— Esu menkas žmogelis, ponia, bet nesu niekšas,— tarė Žiuljenas pykčiu degančiom akim, sustodamas ir išsitiesdamas visu ūgiu,— štai apie ką jūs nepagalvojote. Pasirodyčiau žemesnis už liokajų, jei imčiau slėpti nuo pono de Renalio bet kuriuos piniginius savo reikalus.

Ponia de Renal buvo priblokšta.

— Nuo to laiko, kai apsigyvenau jūsų namuose,— kalbėjo toliau Žiuljenas,— ponas meras jau penkis kartus įteikė man po trisdešimt šešis frankus; kad ir šią akimirką galiu parodyti savo išlaidų knygelę ponui de Renaliui ar bet kam kitam; net ponui Valno, kuris manęs nekenčia.

Po šitokio atkirčio ponia de Renal žengė šalia jo išbalusi ir drebėdama, ir, iki baigėsi pasivaikščiojimas, nei vienas, nei kitas nesugalvojo, kaip vėl užmegzti pokalbį. Išdidžioje Žiuljeno širdyje meilė poniai de Renal vis sunkiau bebuvo įmanoma; o ji pajuto jam pagarbą, juo susižavėjo: jis išbarė ją! Tarsi norėdama atitaisyti pažeminimą, kad ir nenoromis padarytą, ji dabar leido sau itin švelniai juo rūpintis. Šita naujovė suteikė poniai de Renal džiaugsmo visai savaitei. Jai pavyko, kad ir dalinai, apmaldyti Žiuljeno pyktį; jam nė į galvą neatėjo, kad jos elgesys byloja apie asmeninę simpatiją.

„Štai,— mąstė jis,— kokie tie turtuoliai: pažemina žmogų, o paskui mano, kad viską galima atitaisyti keliomis grimasomis!"

Ponios de Renal širdis buvo tokia sklidina ir dar tokia tyra, jog, nors ir buvo nusprendusi nieko nesakyti vyrui, ji neiškentė ir papasakojo jam, kad pasiūlė Žiuljenui dovaną ir kad jis atsisakė jos.

— Kaip? — sušuko ponas de Renalis kaip įgeltas.— Ir jūs pakentėte, kad jūsų dovanos nepriėmė *tarnas*?

O kai ponia de Renal aiktelėjo, išgirdusi šį žodį, jis tarė:

— Aš kalbu, ponia, kaip kalbėjo velionis princas de Kondė, savo jaunai žmonai pristatydamas rūmų šambelionus: *„Visi šitie žmonės,*— pasakė jis,— *yra mūsų tarnai"*. Aš jums skaičiau šitą vietą iš Bezanvalio[17] memuarų, ją būtinai turi žinoti tas, kam rūpi rango klausimai. Kas nėra bajoras, kas gyvena pas jus ir gauna algą, tas yra jūsų tarnas. Aš pakalbėsiu su tuo ponu Žiuljenu ir duosiu jam šimtą frankų.

— Ak mielasis,— šūktelėjo visa virpėdama ponia de Renal,— tik kad bent nematytų tarnai!

— Taip, jie galėtų pavydėti, ir visai pagrįstai,— pasakė vyras išeidamas ir galvodamas, ar ne per didelę sumą pasiūlė.

Ponia de Renal krito ant kėdės ir vos nenualpo — iš širdies skausmo. „Jis pažemins Žiuljeną, ir dėl to būsiu kalta aš!" Ji pasibaisėjo savo vyru ir užsidengė rankomis veidą. Davė sau žodį, kad niekados daugiau neatvers jam širdies.

Kai vėl pamatė Žiuljeną, ji vis dar tirtėjo; jai taip gniaužė krūtinę, kad negalėjo nė žodžio ištarti. Sumišusi paėmė jį už abiejų rankų ir stipriai jas suspaudė.

— Na kaip, mielasis,— ištarė ji pagaliau,— jūs patenkintas mano vyru?

— Kaip aš nebūsiu patenkintas? — karčiai nusišypsojo Žiuljenas.— Jis davė man šimtą frankų.

Ponia de Renal žvilgtelėjo į jį, tarsi dėl ko dvejodama.

— Eime, duokite man ranką,— pasakė ji pagaliau tokiu ryžtingu balsu, kokio Žiuljenas nebuvo niekada iš jos girdėjęs.

Ji išdrįso nueiti su juo į čionykštį knygyną, nors jo savininkas garsėjo kaip baisus liberalas. Ten išsirinko už dešimt luidorų knygų ir atidavė jas sūnums. Bet žinojo, kad šitų knygų kaip tik labai nori Žiuljenas. Liepė čia pat, knygyne, kiekvienam vaikui užsirašyti savo vardą ant knygos, kuri jam atiteko. Kol ponia de Renal džiaugėsi, taip narsiai atpirkusi Žiuljenui padarytą skriaudą, šisai nustebęs dairėsi į daugybę knygų lentynose. Niekados dar jis nebuvo drįsęs įkelti kojos į tokią pasaulietišką vietą; širdis jam smarkiai plakė. Nė nesistengdamas įspėti, kas dedasi ponios de Renal širdyje, jis, pamiršęs viską, svarstė, kokiu būdu jaunas studentas teologas galėtų įsigyti keletą šių knygų. Pagaliau jam toptelėjo į galvą, jog tereikia tik apsukrumo, ir jis gal įtikintų poną de Renalį, kad jo sūnų rašiniams labai praverstų garsių šios provincijos bajorų biografijos. Ištisą mėnesį išmoningai veikęs, Žiuljenas savo mintį įgyvendino, ir taip sėkmingai, kad po

kurio laiko, kalbėdamas su ponu de Renaliu, įsidrąsino užsiminti apie kitą galimybę, kur kas keblesnę kilmingam merui: užsirašyti abonentu knygyne, tai yra padėti liberalui krautis turtą. Ponas de Renalis sutiko, kad būtų ne pro šalį duoti vyresniajam sūnui supratimą *de visu** apie kai kuriuos veikalus, kurie gali būti minimi pokalbiuose, kai jis mokysis karo mokykloje; bet Žiuljenas matė, kad iš pono mero daugiau nieko nebus galima išgauti. Jis įtarė, kad yra kažkokia slapta priežastis, bet kokia — negalėjo įspėti.

— Pagalvojau, pone,— pasakė jis kartą,— kad būtų labai nepatogu, jei tokia tikrai bajoriška pavardė kaip Renalis pasirodytų nevalyvuose knygininko sąrašuose.

Pono de Renalio veidas pragiedrėjo.

— Vargšui teologijos studentui būtų irgi tamsi dėmė,— kalbėjo toliau Žiuljenas dar labiau nužemintu balsu,— jei vieną dieną paaiškėtų, kad jo pavardė buvo įrašyta knygas skolinančio knygininko sąrašuose. Liberalai galėtų apkaltinti mane, kad ėmiau pačias nepadoriausias knygas; kas žino, ar nesusigundytų jie net įrašyti šalia mano pavardės tų šlykščių knygų pavadinimus.

Bet Žiuljenas pasuko ne tuo keliu. Jis matė, kad mero akyse vėl atsimušė sutrikimas ir nepasitenkinimas. Žiuljenas nutilo.

„Pakliuvo žmogelis“,— pagalvojo jis.

Praėjo keletas dienų, ir štai vyresnysis berniukas pono de Renalio akivaizdoje paklausė Žiuljeną, kas tai per knyga, apie kurią pasirodė skelbimas *Quotidienne* laikraštyje[18].

— Kad jakobinai neturėtų ko džiūgauti,— tarė jaunasis mokytojas,— o aš vis dėlto galėčiau atsakyti į pono Adolfo klausimą, galima būtų užrašyti abonentu knygyne kurį nors jūsų tarną.

— Nebloga mintis,— atsakė aiškiai nudžiugęs ponas de Renalis.

— Vis dėlto reikėtų patikslinti,— pasakė Žiuljenas, nutaisęs rimtą ir beveik nelaimingą veido išraišką, taip pritinkančią kai kuriems žmonėms, kai jie pamato, kad dalykas, kurio seniai troško, jau pasiektas,— reikėtų patikslinti, kad tarnas neturės teisės imti romanų. Patekusios į namus, tos pavojingos knygos galėtų išvesti iš doros kelio ponios kambarines ir patį tarną.

— Jūs užmirštate politinius pamfletus,— išdidžiai pridūrė ponas de Renalis. Jis nenorėjo parodyti savo susižavėjimo išmaniu kompromisu, atėjusiu į galvą jo vaikų mokytojui.

---

* Akivaizdų (*lot.*).

Toks ir buvo Žiuljeno gyvenimas: vienos smulkios derybos; paskui kitos, ir jų sėkmė rūpėjo jam daug labiau negu tas aiškus palankumas, kurį be vargo būtų galėjęs įskaityti ponios de Renal širdyje.

Verjero mero namuose vėl atgijo ankstesnioji jo dvasinė būsena. Čia, kaip ir tėvo lentpjūvėje, jis jautė gilią panieką žmonėms, tarp kurių gyveno, o šie nekentė jo. Kasdien klausydamasis suprefekto, pono Valno ir kitų šeimos bičiulių pasakojimų apie vienus ar kitus įvykius, kurie dėjosi jų akyse, jis matė, kaip toli jų vertinimas nuo tikrovės. Jei tik jis susižavėdavo kuriuo nors poelgiu, tai šis būtinai susilaukdavo visų aplinkinių pasmerkimo. Širdy jis tolydžio atsikirsdavo: „Kokie pabaisos!" arba „Kokie kvailiai!" Juokingiausia tai, kad šis išdidėlis dažnai absoliučiai nieko nesuprasdavo, apie ką buvo kalbama.

Savo gyvenime nuoširdžiai jis buvo šnekėjęs tik su senuoju karo gydytoju; tas truputėlis žinių, kurias jis turėjo, siejosi su Bonaparto žygiais į Italiją arba chirurgija. Jaunuolišką jo drąsą žavėjo išsamūs pasakojimai apie skausmingiausias operacijas; jis galvodavo: „Aš nebūčiau nė suvirpėjęs".

Pirmą kartą, kai ponia de Renal pabandė pradėti su juo kalbą, neturinčią ryšio su vaikų auklėjimu, jis ėmė pasakoti apie chirurgines operacijas; ji išbalo ir paprašė liautis.

Daugiau Žiuljenas nieko nežinojo. Taigi, nors jie su ponia de Renal gyveno po vienu stogu, tarp jų, vos tik likdavo dviese, įsivyraudavo itin keista tyla. Kad ir kokia nuolanki būdavo jo laikysena svetainėje, iš jo akių ji išskaitydavo, kad jis jaučiasi protingesnis už visus tuos, kurie pas ją svečiuojasi. Bet vos tik akimirką likdavo viena su juo, aiškiai matydavo jo sutrikimą. Ir nerimavo dėl to, nes moteriškas instinktas sakė jai, kad šio sutrikimo priežastis — anaiptol ne meilė.

Vadovaudamasis kažkokia senojo gydytojo mintimi apie kilmingųjų draugiją, kaip tasai ją vaizdavosi, Žiuljenas pasijusdavo pažemintas, kai ten, kur būdavo moterų, nutrūkdavo pokalbis, tarsi jis būtų buvęs tos tylos kaltininkas. Šis jausmas būdavo šimtąkart nemalonesnis, kai tas atsitikdavo prie keturių akių. Jo vaizduotė, persunkta nenuosaikiausio, perdėm ispaniško supratimo apie tai, ką turi sakyti vyras moteriai, kai jis vienas su ja, sumišimo akimirką pakišdavo jam visai nepriimtinų minčių. Jo siela skrajojo debesyse, o jis tuo tarpu negalėdavo įveikti pačios gėdingiausios tylos. Dėl žiaurių kančių, kurias jis kentėjo per tuos ilgus pasivaikščiojimus su ponia de Renal ir vaikais, rūstus jo

veidas atrodydavo dar rūstesnis. Jis baisingai save niekino. O jei, nelaimė, prisiversdavo prabilti, tai paistydavo nesąmones. Didžiausia bėda buvo ta, kad jis matė, kaip kvailai elgiasi, ir teikė tam per daug svarbos; tačiau buvo vienas dalykas, kurio jis nematė,— tai savo akių išraiškos; jo akys buvo tokios gražios, jos atspindėjo tokią ugningą sielą, kad, panašiai kaip geri aktoriai, suteikdavo kartais nuostabią prasmę tam, kas jos visai neturėjo. Ponia de Renal pastebėjo, kad, būdamas vienas su ja, jis gali pasakyti ką nors protingo tik tada, kai, užkluptas kurio nors netikėto įvykio, negalvoja, kaip įmantriau išraityti kokią frazę. O kadangi tie, kurie lankėsi jos namuose, naujomis ir stulbinančiomis mintimis jos nelepino, ji su malonumu mėgavosi Žiuljeno proto blyksniais.

Po Napoleono žlugimo iš provincijos papročių griežtai yra gujama bet kokia, nors mažiausia galantiškumo apraiška. Kiekvienas bijo netekti tarnybos. Sukčiai ieško atramos kongregacijoje; o veidmainiavimas sužydo net liberalų tarpe. Nuobodulys didėja. Nelieka jokios kitos pramogos, kaip tik knyga ir žemės ūkis.

Ponia de Renal, turtinga dievotos tetulės įpėdinė, šešiolikos metų ištekinta už garbaus bajoro, per visą savo gyvenimą nei patyrė, nei matė nieko, kas bent truputį panėšėtų į meilę. Tik jos nuodėmklausys, gerasis klebonas Šelanas, užsiminė apie meilę, kada jai ėmė atkakliai mergintis ponas Valno, tačiau nupiešė ją tokiomis atgrasiomis spalvomis, jog šitas žodis jos vaizduotėje prilygo šlykščiausiam ištvirkimui. O tokią meilę, kuri buvo pavaizduota keliuose romanuose, atsitiktinai pakliuvusiuose jai į rankas, ji laikė išimtimi ar net visiškai nerealiu dalyku. Šito neišmanymo dėka ponia de Renal, nuolat galvodama apie Žiuljeną, jautėsi visiškai laiminga ir nė nemanė savęs už tai akinti.

VIII skyrius

SMULKŪS ĮVYKIAI

Then there were sighs, the deeper for suppression,
And stolen glances, sweeter for the theft,
And burning blushes, though for no transgression.

*Don Juan, c. I, st. 74**

Angeliškas ponios de Renal romumas, kuris buvo tiek įgimta jos būdo savybė, tiek ir palaimingos dabartinės jos būsenos vaisius, susidrumsdavo tik tada, kai ji imdavo galvoti apie savo kambarinę Elizą. Toji mergina gavo palikimą, nuėjo išpažinties pas kleboną Šelaną ir pasisakė norinti ištekėti už Žiuljeno. Klebonas iš visos širdies apsidžiaugė jo numylėtinį ištikusia laime; bet begalinis buvo jo nustebimas, kai Žiuljenas ryžtingai pasakė, kad panelės Elizos pasiūlymas jam nepriimtinas.

— Apsižiūrėkite, vaike, kas dedasi jūsų širdyje,— tarė klebonas, suraukęs kaktą.— Sveikinu jus, jei labai nemenką turtą atstumiate tik dėl pašaukimo. Jau penkiasdešimt šešeri metai su kaupu, kai klebonauju Verjere, tačiau, kaip iš visko atrodo, būsiu atleistas. Man tai skaudus smūgis, bet aš vis dėlto turiu aštuonis šimtus livrų rentos. Primenu jums šią smulkmeną todėl, kad nedėtumėte per daug vilčių į tai, ką gali jums duoti kunigystė. Jei manote šunuodegiauti prieš žmones, kuriems suteikta valdžia, tai pasmerksite save amžinai pražūčiai. Galimas daiktas, karjerą padarysite, bet turėsite skriausti nelaimingiuosius, saldliežuviauti suprefektui, merui, įtakingam asmeniui ir pataikauti jo aistroms; šitokį elgesį, aukštuomenėje vadinamą „mokėjimu gyventi", pasaulietis gal ir gali kai kada suderinti su sielos išganymu; bet mūsų luomas reikalauja pasirinkti: arba laimė šiame pasaulyje, arba aname, vidurinio kelio nėra. Ką gi, eikite, brangus sūnau, pagalvokite, o po trijų dienų grįžkite ir duokite man galutinį atsakymą. Man

* Atodūsiai — iš pat gelmių krūtinės
Ir meilūs žvilgsniai, metami vogčia,
Ir tas aistros raudonis pirmutinis,
Kuris nutvieskia skruostus nejučia...

Baironas „Don Žuanas", I giesmė, 74 posmas (Vertė A. Churginas)

liūdna, bet aš matau, kad jūsų charakterio gelmėse slypi kažkoks niaurus užsidegimas, kuris, man rodos, nebyloja nei apie nuosaikumą, nei apie visišką atsisakymą nuo žemiškų gėrybių, o juk šios ypatybės būtinos kunigui; jūsų protas, žinau, toli jus nuves; bet leiskite man atvirai pasakyti,— pridūrė gerasis klebonas su ašaromis akyse,— jeigu jūs pasirinksite kunigystę, aš drebėsiu dėl jūsų sielos išganymo.

Žiuljenui buvo gėda, kad jis susijaudino; pirmą kartą gyvenime jis pajuto, jog kažkas jį myli; jis verkė su didžiausiu malonumu, o kad niekas nematytų jo ašarų, nuėjo išsiverkti į miškus viršum Verjero.

„Kas man darosi? — tarė jis sau pagaliau.— Jaučiu, kad mielai šimtą sykių numirčiau už gerąjį kleboną Šelaną, o betgi jis štai įrodė, jog esu kvailys. Svarbiausia — apgauti kaip tik jį, o tuo tarpu jis mato mane kiaurai. Tas slaptas užsidegimas, kurį jis minėjo,— tai mano troškimas prasimušti į žmones. Jis mano, kad aš netinku būti kunigu, ir kaip tik tada, kai tikėjausi, jog, man savanoriškai atsisakius nuo penkiasdešimties luidorų rentos, jis susidarys prielankiausią nuomonę apie mano dievobaimingumą ir pašaukimą.

Ateityje,— mąstė toliau Žiuljenas,— pasikliausiu tik tomis savo būdo ypatybėmis, kurias būsiu išbandęs. Kas būtų galėjęs pasakyti, kad aš su tokiu malonumu liesiu ašaras! Kad mylėsiu tą, kuris man įrodė, jog esu kvailys!"

Praėjo tos trys dienos, ir Žiuljenas surado dingstį, kuria jam būtų derėję apsiginkluoti pačią pirmąją dieną; ta dingstis buvo šmeižtas, bet argi ne vis tiek? Jis labai netvirtu balsu prisipažino klebonui, kad yra viena priežastis,— jis negalįs pasakyti kokia, nes tai pakenktų trečiam asmeniui,— kuri iš pat pradžių atgrasiusi jį nuo šių vedybų. Tai buvo šešėlis, mestas ant Elizos elgsenos. Kunigui Šelanui pasirodė, kad visas jo elgesys byloja apie perdėm pasaulietišką įkarštį, visai ne tokį, kokiu turėtų degti jauno dvasininko širdis.

— Mano mielas,— tarė jis Žiuljenui,— verčiau būkite geras, visų gerbiamas, apsišvietęs ūkininkas negu kunigas be pašaukimo.

Į šiuos naujus pamokymus Žiuljenas atsakė labai gražiai, bent jau žodžiai buvo gražūs: kalbėjo jis taip, kaip turėtų kalbėti jaunas uolus seminaristas; bet kunigą Šelaną gąsdino ir tonas, kuriuo tie žodžiai buvo tariami, ir akyse blykčiojanti ugnis, kurios jis neįstengė nuslėpti.

Nereikia spręsti apie Žiuljeną per daug blogai; jis korektiškai naudojosi pasalios, apdairios veidmainystės leksikonu. Tai nepeiktina jo

amžiuje. O dėl tono ir gestų, tai neužmirškime, kad jis augo tarp kaimiečių, neturėdamas prieš akis didžių pavyzdžių. Vėliau, vos tik gavęs progą susidurti su tais ponais, ėmė taip pat įstabiai valdyti savo gestus kaip ir kalbą.

Ponia de Renal stebėjosi, kad jos kambarinė, gavusi palikimą, nė kiek nepralinksmėjo; matė, kad mergina tolydžio bėgioja pas kleboną ir grįžta nusiverkusi; pagaliau Eliza pasipasakojo apie savo vedybas.

Ponia de Renal susirgo — taip bent jai pasirodė; ją krėtė drugys, kankino nemiga; atsigaudavo ji tik tada, kai šalia savęs matydavo arba kambarinę, arba Žiuljeną. Galvoti galėjo tik apie juos ir apie tai, kokie jie bus laimingi, sukūrę šeimą. Tą varganą namelį, kur jie gyvens iš penkiasdešimties luidorų rentos, vaizdavosi žaviausiomis spalvomis. Žiuljenas puikiausiai galėsiąs įsitaisyti advokatu Brė mieste, už dviejų mylių nuo Verjero; tuomet ir ji kartais jį pamatysianti.

Poniai de Renal rimtai ėmė dingotis, kad ji išeis iš proto; pasisakė apie tai vyrui ir pagaliau iš tikrųjų susirgo. Tą patį vakarą, kambarinei atėjus jai patarnauti, ji pastebėjo, kad mergina verkia. Tuo metu ji neapkentė Elizos ir buvo ką tik už kažką ją aprėkusi; dabar atsiprašė. Eliza dar graudžiau ėmė raudoti ir pasakė, kad, jei ponia leisianti, ji papasakosianti jai apie savo negandą.

— Pasakokite,— atsakė ponia de Renal.

— Taigi va, ponia, jis nenori manęs vesti; greičiausiai pikti liežuviai bus jam mane apkalbėję, ir jis tiki jais.

— Kas nenori jūsų vesti? — vos atgaudama kvapą, paklausė ponia de Renal.

— Kas kitas, jei ne ponas Žiuljenas? — kūkčiodama atsakė kambarinė.— Kunigas klebonas norėjo jį prikalbėti, bet nieko nepadarė; kunigas klebonas sako, kad jis neturįs atstumti padorios merginos tik todėl, kad ji tarnavusi kambarine. Šiaip ar taip, pono Žiuljeno tėvas — paprastas dailidė; o jis pats kaip pelnėsi duoną, prieš ateidamas į ponios namus?

Ponia de Renal nebesiklausė; ji pasijuto taip nepaprastai laiminga, kad jai vos nesusimaišė protas. Liepė Elizai keletą sykių pakartoti, kad Žiuljenas tikrai atsisakęs ją vesti ir kad nebėra vilties iš jo sulaukti protingesnio sprendimo.

— Išmėginsiu paskutinę priemonę,— pasakė ji kambarinei,— pakalbėsiu su ponu Žiuljenu.

Kitą dieną po pusryčių ponia de Renal su neapsakoma palaima

stojo ginti savo varžovės ir ištisą valandą klausėsi, kaip Žiuljenas atkakliai atsisakinėja Elizos rankos ir pinigų.

Pamažu Žiuljenas metė nuosaikius argumentus ir ėmė gyvai atsikirtinėti į išmintingus ponios de Renal išvedžiojimus. Ji neįstengė atlaikyti laimės srauto, užplūdusio jos sielą po tiekos nevilties dienų, ir apalpo. Kai atsigavo ir buvo patogiai paguldyta savo kambaryje, liepė visiems išeiti. Negalėjo atsitokėti iš nustebimo.

„Nejaugi aš mylėčiau Žiuljeną?" — dingtelėjo jai pagaliau.

Šitas išsiaiškinimas bet kuriuo kitu metu būtų sukėlęs sąžinės priekaištų bangą ir giliai ją sukrėtęs, o dabar pasirodė jai lyg koks keistas reiškinys, kurį ji tarsi abejingai stebėjo iš šalies. Jos siela, iškamuota viso to, ką jai teko neseniai išgyventi, liko nebejautri stipriems įspūdžiams.

Ponia de Renal norėjo ką nors veikti, bet tuoj pat kietai užmigo; o kai pabudo, viskas pasirodė jai ne taip baisu, kaip turėjo pasirodyti. Buvo tokia laiminga, jog neįstengė apie ką nors blogai galvoti. Ši dora provincialė, naivi ir tyra, niekada nekankino savo sielos, trokšdama išspausti iš jos kokio nors kitoniško atspalvio jausmą ar širdgėlą. Iki Žiuljeno pasirodymo ponia de Renal, pasinėrusi begaliniuose apyvokos darbuose,— toli nuo Paryžiaus tokia yra geros šeimos motinos lemtis,— apie aistras buvo tos pačios nuomonės kaip mes apie loteriją: aiški apgavystė ir laimė, kurios vaikosi tik bepročiai.

Paskambino pietums; ponią de Renal nutvieskė raudonis, kai ji išgirdo su vaikais ateinančio Žiuljeno balsą. Pamilusi ji pasidarė šiek tiek apsukresnė ir, norėdama paaiškinti savo paraudimą, pasiskundė, kad jai baisiai skauda galvą.

— Štai kokios tos moterys! — šūktelėjo ponas de Renalis, garsiai nusikvatojęs.— Amžinai kas nors šitose mašinose iškliebę.

Nors ponia de Renal ir buvo pratusi prie panašių sąmojų, vyro tonas įžeidė ją. Vildamasi nusikratyti šio jausmo, ji žvilgtelėjo į Žiuljeną; jeigu jis būtų buvęs pats didžiausias pabaisa, vis tiek šį akimirksnį būtų jai patikęs.

Vos tik prasidėjus šiltoms pavasario dienoms, ponas de Renalis, stropiai mėgdžiodamas karaliaus dvariškių įpročius, persikraustė į Verži; tai buvo kaimelis, kurį išgarsino tragiška Gabrielės istorija[19]. Už kelių šimtų žingsnių nuo vaizdingų senos gotikinės bažnyčios griuvėsių ponui de Renaliui priklausė sena pilis su keturiais bokštais ir parkas, išplanuotas kaip Tiuilri: su daugybe buksmedžių gyvatvorių ir su kaštonų alėjomis, karpomomis dukart per metus. Greta jo buvo

obelų sodas — mėgstama pasivaikščiojimo vieta. Sodo gale augo aštuoni ar dešimt riešutmedžių; vešli jų lapija siekė vos ne aštuoniasdešimties pėdų aukštį.

— Kiekvienas šitų prakeiktų riešutmedžių,— sakydavo ponas de Renalis, kai žmona imdavo jais gėrėtis,— atsieina man pusę arpano derliaus, jų paūksmėje neauga kviečiai.

Kaimas poniai de Renal pasirodė tarsi niekad nematytas; ji garsiai reiškė savo susižavėjimą. Jausmas, kuris joje degė, įkvėpė jai išmanumo ir ryžto. Trečią dieną po persikraustymo į Verži, kai ponas de Renalis merijos reikalais išvažiavo į miestą, ponia de Renal savo lėšomis pasisamdė darbininkų. Mat Žiuljenas pakišo jai mintį, jog būtų gera nutiesti siaurą smėliu barstytą takelį, kuris vingiuotų per vaismedžių sodą iki pat didžiųjų riešutmedžių, kad vaikai galėtų vaikščioti čia nuo pat ankstyvo ryto, nesušlapdami rasoje batukų. Nepraėjo nė dvidešimt keturios valandos, ir šita mintis buvo įgyvendinta. Ponia de Renal linksmai visą dieną su Žiuljenu vadovavo darbininkams.

Kai Verjero meras grįžo iš miesto, jį nustebino nauja alėja. Ponią de Renal irgi nustebino jo atvažiavimas: ji buvo visai jį užmiršusi. Du mėnesius jis piktai bambėjo, kaip buvo galima šitaip įžūliai, nepasitarus su juo, imtis tokio *pertvarkymo;* jį šiek tiek guodė tas, kad ponia de Renal atliko viską savo lėšomis.

Ji ištisas dienas žaisdavo su vaikais sode, vejodama su jais drugelius. Jie pasisiuvo didžiulius gaubtuvus iš šviesios marlės ir gaudė jais vargšus *lepidopterus*. Vadinti juos šitaip nežmoniškai ponią de Renal išmokė Žiuljenas. Mat ji parsisiųsdino iš Bezansono puikųjį Godaro[20] veikalą, ir Žiuljenas pasakodavo jai apie keistus tų gyvūnėlių įpročius.

Jie smaigstė juos be pasigailėjimo segtukais didelėje kartono dėžėje, kurią taip pat padarė Žiuljenas.

Pagaliau ponia de Renal ir Žiuljenas rado pokalbiams temų, ir jis išsivadavo iš tų baisių kančių, kurias kentėjo tylos valandėlėmis.

Kalbėjo jie be perstojo ir su begaliniu domesiu, nors visada apie labai nekaltus dalykus. Šis judrus, veiklus, linksmas gyvenimo būdas patiko visiems, išskyrus panelę Elizą, kuri negalėjo apsiginti nuo darbo. „Niekada, net per mėsėdą, kai Verjere tiek būna pobūvių,— sakė ji,— mano ponia taip nesirūpindavo savo tualetais; ji keičia sukneles du ar tris kartus per dieną".

Kadangi esame nusistatę niekam nepataikauti, neneigsime, kad ponia de Renal, kurios oda buvo nuostabi, ėmė dabar siūdintis suk-

neles itin trumpomis rankovėmis ir itin giliomis iškirptėmis. Ji buvo labai gražaus sudėjimo ir su šitokiu apsirengimu atrodė žavingai.

— *Jūs* niekada *nebuvote tokia jauna*, ponia,— sakydavo jai jos draugai, atvykę iš Verjero pietų į Verži. (Vietinio stiliaus pavyzdys.)

Keistas dalykas, ir mažai kas iš mūsų tuo patikės: ponia de Renal skyrė tiek dėmesio savo tualetui be jokio tiesioginio tikslo. Jai tai buvo malonu; ir ji, nieko ypatingo negalvodama, visą laiką, jeigu tik negaudė drugelių su vaikais ir Žiuljenu, drauge su Eliza siuvo sukneles. Vieną vienintelį kartą buvo išvykusi į Verjerą, kai panoro nusipirkti naujų vasarinių suknelių, atvežtų iš Miulūzo.

Į Verži ji parsivežė vieną jauną giminaitę. Kai ištekėjo, ponia de Renal nejučiomis artimiau susidraugavo su ponia Dervil, su kuria kadaise kartu mokėsi Jėzaus širdies vienuolyne.

Ponia Dervil labai juokdavosi iš visų papaikusių, kaip ji sakė, savo giminaitės išmonių. „Man pačiai tas niekada į galvą neateitų",— sakydavo ji. Šitų netikėtų išmonių, kurias Paryžius būtų pavadinęs sąmoju, ponia de Renal gėdydavosi, kai būdavo su vyru, nes jos atrodė jai kvailos; bet su ponia Dervil įsidrąsindavo. Iš pradžių kalbėdavo baikščiai; bet kai abi damos ilgiau pabūdavo vienos, ponia de Renal pagyvėdavo, ir ilgas rytas dviese prabėgdavo kaip viena akimirka — abiem būdavo labai linksma. Atvažiavusi šį sykį, išmintingoji ponia Dervil pastebėjo, kad jos giminaitė ne tokia linksma, bet kur kas laimingesnė.

Žiuljenas, persikraustęs į kaimą, jautėsi kaip tikras vaikas, gainiojo drugelius su tokiu pat malonumu kaip ir jo auklėtiniai. Taip ilgai save tramdęs ir mikliai laviravęs, o dabar likęs vienas, atsidūręs toli nuo žmonių žvilgsnių ir instinktyviai nesivaržydamas ponios de Renal, jis pasinėrė į gyvenimo džiaugsmą, tokį gaivalingą jo amžiuje, o be to, tarp gražiausių pasaulyje kalnų.

Kai atvažiavo ponia Dervil, Žiuljenui ji pasirodė labai draugiška, ir jis tuoj pat nusivedė ją po didžiaisiais riešutmedžiais parodyti reginio, atsiskleidžiančio iš tos vietos, kur baigiasi naujoji alėja; iš tikrųjų šis reginys prilygsta, jei ne pranoksta pačius žavingiausius vaizdus, kuriuos gali pasiūlyti Šveicarija ir Italijos ežerai. Pakilus stačiu šlaitu, kuris prasideda už kelių žingsnių nuo čia, priešais atsiveria didžiulės bedugnės, kurių pakraščiais beveik iki pat upės traukiasi ąžuolynai. Ir štai čia, ant šitų statmenų uolų viršūnių, Žiuljenas, laimingas, lais-

vas, tam tikra prasme net lyg ir namų viešpats, atsivesdavo abi drauges ir džiaugdavosi, kai jos žavėdavosi didingais vaizdais.

— Man tai lyg Mocarto muzika,— sakydavo ponia Dervil.

Verjero apylinkių grožį Žiuljeno akyse buvo sugadinęs brolių pavydas, amžinai susiraukusio tėvo despotizmas. Čia, Verži, jo nepersekiojo tie kartūs prisiminimai; pirmą kartą gyvenime jis nematė aplink save priešų. Kai ponas de Renalis išvažiuodavo į miestą,— o tai atsitikdavo dažnai,— Žiuljenas išdrįsdavo skaityti; netrukus jam nebereikėjo skaityti naktimis, rūpestingai slepiant lempą apverstoje gėlių vazoje,— jis galėjo išsimiegoti; dieną, per pertraukas tarp pamokų, jis kopdavo ant šitų uolų, pasiėmęs knygą, kuri buvo vienintelis jo elgesio vadovas ir žavėjimosi objektas. Nevilties valandėlėmis jis sėmėsi iš jos ir laimės, ir įkvėpimo, ir paguodos.

Kai kurie Napoleono pasisakymai apie moteris, samprotavimai apie vieno ar kito jo viešpatavimo laikais madingo romano vertę pirmą kartą įkvėpė Žiuljenui minčių, kurios kiekvienam kitam jo amžiaus jaunuoliui jau seniai būtų atėjusios į galvą.

Prasidėjo didieji karščiai. Jie įprato vakarais rinktis po didžiule liepa, už kelių žingsnių nuo namo. Čia visada būdavo labai tamsu. Vieną vakarą Žiuljenas gyvai kažką pasakojo, palaimingai mėgaudamasis tuo, kad jam sekasi gražbyliauti, ir dar jaunų moterų draugijoje; gestikuliuodamas jis netyčia palytėjo ponios de Renal ranką, kuria ji rėmėsi į atlošą vienos tų dažytų medinių kėdžių, kokios paprastai statomos soduose.

Ranka akimirksniu atsitraukė; bet Žiuljenui toptelėjo į galvą — jis *privaląs* pasiekti, kad ponia de Renal neatitrauktų rankos, kai jis ją palies. Užsidėtos pareigos našta ir baimė apsijuokti arba, tikriau sakant, pajusti savo menkumą, jei nepavyktų, bematant išvaikė iš širdies visą malonumą.

IX skyrius

VAKARAS KAIME

Pono Gereno Didonė[21] — koks žavus škicas!
Štrombekas[22]

Rytojaus dieną, susitikęs ponią de Renal, Žiuljenas žiūrėjo į ją kažkokiu keistu žvilgsniu; stebėjo tarsi priešą, su kuriuo reikės susiremti. Šie jo žvilgsniai buvo tokie nepanašūs į vakarykščius, jog ponia de Renal visai suglumo: ji buvo jam tokia gera, o jis, atrodo, pyksta. Ji negalėjo atitraukti nuo jo akių.

Su jais buvo ponia Dervil, tad Žiuljenas galėjo mažiau kalbėti, o daugiau atsidėti savo mintims. Visą šią dieną jis nieko daugiau neveikė, tik sėmėsi tvirtybės iš dievo įkvėptos knygos, kuri grūdino jo sielą.

Jis kur kas anksčiau baigė pamokas su vaikais, o paskui, pamatęs ponią de Renal, vėl susirūpino savo garbe ir nusprendė, kad šį vakarą jos ranka turi žūt būt likti jo rankoje.

Saulė leidosi, artėjo lemiama akimirka, ir Žiuljeno širdis keistai daužėsi krūtinėje. Sutemo. Jis pastebėjo, kad naktis žada būti labai tamsi, ir pradžiugo — nuo krūtinės jam lyg didžiulis akmuo nusirito. Dangus, apsitraukęs sunkiais debesimis, kuriuos gainiojo kaitrus vėjas, pranašavo audrą. Abi draugės ilgai vaikščiojo lauke. Visas jų elgesys atrodė šį vakarą Žiuljenui keistas. Jos mėgavosi šituo oru; kai kurias jautrias sielas toks oras tarsi skatina džiaugtis meile.

Pagaliau visi susėdo — ponia de Renal šalia Žiuljeno, o ponia Dervil greta draugės. Paskendęs mintyse apie tai, ką ketino padaryti, Žiuljenas tylėjo. Pokalbis nesimezgė.

„Nejaugi aš taip pat drebėsiu ir būsiu toks pat nelaimingas, kai pirmą kartą kausiuosi dvikovoje?“ — pagalvojo Žiuljenas, nes, nepasikliaudamas savimi nei kitais, gerai suvokė, kas dedasi jo sieloje.

Jis jautė tokį mirtiną nerimą, jog būtų verčiau išgyvenęs bet kokį kitą pavojų. Kiek kartų jį pagavo noras, kad ponia de Renal kuriuo nors reikalu turėtų grįžti vidun ir išeiti iš sodo! Žiuljenas, per jėgą stengdamasis save nugalėti, taip įsitempė, jog net balsas jo pasikeitė; veikiai ėmė virpėti ir ponios de Renal balsas, bet Žiuljenas šito nepaste-

bėjo. Jį taip kamavo baisi kova tarp pareigos ir drovumo, jog negalėjo domėtis kuo nors kitkuo.

Pilies bokšto laikrodis išmušė tris ketvirčius dešimtos, o jis vis dar neįstengė pasiryžti. Pasipiktinęs savo bailumu, Žiuljenas nusprendė: „Kai laikrodis išmuš dešimt, tą pačią akimirką įvykdysiu tai, ką visą dieną žadėjausi padaryti šį vakarą, arba užlipsiu į savo kambarį ir paleisiu sau kulką į kaktą".

Praėjo paskutinės laukimo ir kamuojančios baimės minutės, kurios taip įjaudrino Žiuljeną, kad jis tarsi visai prarado nuovoką; laikrodis virš jo galvos išmušė dešimtą. Kiekvienas šito lemtingo varpo dūžis aidėjo Žiuljeno krūtinėje ir tiesiog fiziškai ją virpino.

Pagaliau, paskutiniam, dešimtajam laikrodžio dūžiui dar skambant ore, jis ištiesė ranką ir paėmė ponios de Renal ranką, bet ši bematant ją ištraukė. Nelabai suvokdamas, ką daręs, Žiuljenas vėl ją sugriebė. Nors ir pats buvo labai susijaudinęs, tačiau nustebo, kad ranka, kurią jis paėmė, šalta kaip ledas; jis mėšlungiškai ją suspaudė; ranka paskutinį kartą pabandė išsilaisvinti, bet pagaliau nurimo.

Sielą jam užliejo laimės banga, ir ne todėl, kad jis būtų mylėjęs ponią de Renal, o todėl, kad atlėgo baisi kančia. Jis pagalvojo, kad reikia ką nors pasakyti, idant ponia Dervil nieko nepastebėtų; jo balsas skambėjo skardžiai ir tvirtai. Ponios de Renal balsas, priešingai, bylojo apie tokį susijaudinimą, kad jos bičiulė pamanė, jog ji negaluojanti, ir pasiūlė grįžti vidun. Žiuljenas pajuto pavojų: „Jei ponia de Renal grįš į svetainę, aš vėl imsiu kankintis, kaip kankinausi visą dieną. Jos ranka taip trumpai teišbuvo manojoje, jog tai dar ne pergalė".

Kai ponia Dervil vėl pasiūlė grįžti į svetainę, Žiuljenas stipriai suspaudė ranką, kuri nebesipriešino.

Ponia de Renal, jau kone pakilusi eiti, vėl atsisėdo ir slopstančiu balsu ištarė:

— Aš iš tiesų truputį nesveikuoju, bet gryname ore man geriau.

Šie žodžiai įtvirtino Žiuljeno laimę, kuri šią akimirką buvo begalinė; jis ėmė kalbėti, užmiršo, kad turi vaidinti, ir pasirodė abiem jo besiklausančiom draugėm mieliausias žmogus pasaulyje. Tačiau šitas staiga prasiveržęs iškalbingumas liudijo dar apie tam tikrą bailumą. Jis mirtinai bijojo, kad ponia Dervil, išbaidyta kylančio vėjo, pranašaujančio audrą, nesusigalvotų grįžti viena į svetainę. Tada jis liktų akis į akį su ponia de Renal. Beveik atsitiktinai suradęs savyje aklos drąsos padaryti tai, ką padarė, dabar jautė, kad nepajėgs pasakyti poniai

de Renal nė paprasčiausio žodžio. Kad ir kaip švelniai ji ims jį barti, jis pasijus nugalėtas, ir niekais nueis visa, ką laimėjo.

Jam pasisekė, nes tą vakarą jo jausmingas ir pakilus postringavimas pelnė ponios Dervil malonę, nors šiaip dažniausiai ji sakydavo, kad jis nerangus it vaikas ir nuobodokas. O ponia de Renal, kurios ranka gulėjo Žiuljeno rankoje, negalvojo apie nieką — ji tiesiog gyveno. Valandos, kurias jie praleido po didžiąja liepa, sodinta, kaip teigė vietos legenda, Karolio Narsiojo[23], buvo laimingiausios jos gyvenime. Ji palaimingai klausėsi, kaip dejuoja vėjas tankioje liepos lapijoje ir kaip iš reto kapsi pirmieji lietaus lašai, krisdami ant apatinių lapų. Žiuljenas nepastebėjo vienos aplinkybės, kuri būtų jį gerokai padrąsinusi: ponia de Renal, atsistojusi padėti giminaitei pakelti vėjo apverstą gėlių vazą prie jų kojų ir turėjusi ištraukti ranką, vos atsisėdusi, bemaž savo noru ją vėl padavė, tarsi taip jau būtų buvę jų susitarta.

Laikrodis seniai išmušė dvylika; reikėjo pagaliau grįžti vidun; jie išsivaikščiojo. Ponia de Renal, apsvaigusi laime mylėti, buvo tiek nepatyrusi, jog beveik jokių priekaištų sau nedarė. Iš laimės ji negalėjo užmigti. Žiuljenas, mirtinai nuvargintas kovos tarp drovumo ir išdidumo, visą dieną vykusios jo širdyje, kietai įmigo.

Rytą jį pažadino penktą valandą, ir jis — koks žiaurus tai būtų buvęs smūgis poniai de Renal, jeigu ji būtų žinojusi,— beveik nė nepagalvojo apie ją. Jis atliko *savo pareigą, didvyrišką pareigą*. Jausdamas tai ir nesitverdamas laime, užsirakino savo kambaryje ir su kažkokiu visiškai nauju malonumu pasinėrė į knygą, pasakojančią apie jo didvyrio žygdarbius.

Kai paskambino pusryčių, Žiuljenas, prisiskaitęs pranešimų apie Didžiosios armijos operacijas, jau buvo spėjęs užmiršti savo vakarykštes pergales. Leisdamasis žemyn į svetainę, pusiau juokais tarė sau: „Reikia pasakyti tai moteriai, kad myliu ją".

Tačiau jo laukė ne ilgesingi žvilgsniai, kaip jis tikėjosi, o rūstus pono de Renalio veidas: prieš dvi valandas atvykęs iš Verjero, jis anaiptol neslėpė savo nepasitenkinimo, kad Žiuljenas visą rytą nedirba su vaikais. Nieko nebuvo bjauresnio už tą pasipūtėlį, kai jis būdavo blogai nusiteikęs ir manydavo galįs savo neūpą rodyti visiems.

Kiekvienas dagus vyro žodis draskė poniai de Renal širdį. O Žiuljenas tebebuvo toks apdujęs, taip įsigyvenęs į didžiuosius įvykius, keletą valandų vykusius prieš jo akis, jog iš pradžių vos įstengė nusileisti ant žemės ir išgirsti piktas pono de Renalio pastabas. Pagaliau šiurkštokai atrėžė jam:

— Aš nesveikavau.

Jo atsakymo tonas galėjo įžeisti žmogų, ir ne tokį opų kaip Verjero meras; pastarajam toptelėjo mintis Žiuljeną tuoj pat išvyti. Sulaikė jį tik taisyklė, kuria jis visada vadovavosi: sprendžiant reikalus, niekada per daug neskubėti.

„Šis kvailas berniokas,— pagalvojo jis tuojau pat,— mano namuose susidarė neblogą reputaciją. Jį gali pasikviesti Valno, arba jis ves Elizą; vienu ar kitu atveju jis galės šaipytis iš manęs".

Kad ir kokie išmintingi buvo šie samprotavimai, ponas de Renalis savo nepasitenkinimą išliejo šiurkščiais žodžiais, kurie galų gale įširdino Žiuljeną. Ponia de Renal vos neverkė. Tuoj po pusryčių ji priėjo prie Žiuljeno, paėmė jį už parankės, pasiūlė eiti su jais pasivaikščioti ir draugiškai pasirėmė jo rankos. Bet į visa, ką sakė ponia de Renal, Žiuljenas pusbalsiu atsakinėjo:

— *Štai kokie tie turtuoliai!*

Ponas de Renalis ėjo čia pat, greta jų; matydamas jį, Žiuljenas dar labiau niršo. Staiga jis pastebėjo, kad ponia de Renal itin atvirai remiasi į jį; jam pasidarė bjauru, jis piktai atstūmė ją ir atitraukė savo ranką.

Laimė, ponas de Renalis nepastebėjo šitos naujos atžarybės, ji krito į akis tik poniai Dervil; jos draugė plūdo ašaromis. Šią akimirką ponas de Renalis ėmė svaidyti akmenimis į mažą kaimietukę, bėgančią neleistinai išmintu takeliu per sodo kampą.

— Ponas Žiuljenai, dėl dievo meilės, valdykitės, pagalvokite, kad kiekvienas mūsų gali tarpais būti blogai nusiteikęs,— greitai šnabždtelėjo ponia Dervil.

Žiuljenas šaltai nužvelgė ją akimis, sklidinomis didžiausios paniekos.

Šis žvilgsnis nustebino ponią Dervil, bet jos nuostaba būtų buvusi dar didesnė, jeigu ji būtų numaniusi, ką jis iš tikrųjų reiškia, jei būtų įžiūrėjusi jame tegul ir miglotą viltį kuo žiauriausiai atkeršyti. Tikriausiai tokiais pažeminimo akimirksniais ir gimsta robespjerai.

— Jūsų Žiuljenas labai ūmus, aš jo bijau,— tyliai pasakė ponia Dervil savo draugei.

— Jis ne be reikalo pyksta,— atsakė šioji.— Vaikai jau nuostabiai daug išmokę, tai kas čia tokio, jei vieną rytą jis su jais nedirbo; kaip sau norite, vyrai labai žiaurūs.

Pirmą kartą ponia de Renal pajuto kažką panašaus į norą atkeršyti vyrui. Nedaug trūko, kad begalinė neapykanta turtingiesiems, kuria

šiuo metu degė Žiuljenas, prasiveržtų aikštėn. Laimė, ponas de Renalis pasišaukė sodininką ir kartu su juo ėmėsi dygiais žabais tverti savivališkai išmintą takelį per sodą. Žiuljenas nė vienu žodžiu neatsiliepė į tą lipšnumą, kuriuo abi moterys stengėsi jam prisilabinti, toliau su juo vaikščiodamos. Kai tik ponas de Renalis nutolo, abi draugės, teisindamosi nuovargiu, įsikibo Žiuljenui iš abiejų pusių už parankės.

Tarp dviejų moterų, raustančių iš begalinio susijaudinimo ir sumišimo, išdidus, išbalęs Žiuljeno veidas, niūri ir ryžtinga jo išraiška sudarė keistą kontrastą! Jis niekino šitas moteris ir visus švelnius jausmus pasaulyje.

„Ką gi, aš neturiu,— mąstė jis,— net penkių šimtų frankų rentos, kurios reikėtų baigti mokslui! Ak, kaip mielai pasiųsčiau aš jį po velnių!"

Paskendęs šiose rūsčiose mintyse, jis beveik nesiklausė abiejų įtaikiai šnekančių draugių, o tie keli žodžiai, kuriuos malonėjo nugirsti, erzino jį, nes atrodė beprasmiški, kvaili, blausūs, vienu žodžiu, *moteriški.*

Tolydžio kalbėdama tik tam, kad kalbėtų ir palaikytų pašnekesį, ponia de Renal užsiminė tarp kitko, jog jos vyras atvažiavęs šiandien iš Verjero todėl, kad susiderėjęs su vienu savo fermeriu dėl kukurūzų šiaudų. (Kukurūzų šiaudais šiame krašte kemšami čiužiniai.)

— Vyras nebegrįš prie mūsų,— pridūrė ponia de Renal,— jis su sodininku ir liokajum rengiasi perkimšti visus čiužinius namuose. Šį rytą jie sutvarkė visas antro aukšto lovas, dabar užlipo į trečią.

Žiuljenas išbalo; jis kažkaip keistai žvilgtelėjo į ponią de Renal ir, paspartinęs žingsnį, pasivedėjo ją pirmyn. Ponia Dervil jų nesivijo.

— Gelbėkite mane,— tarė Žiuljenas poniai de Renal,— tik jūs viena galite tai padaryti; jūs juk žinote, kad liokajus mirtinai manęs nekenčia. Privalau jums prisipažinti: mano kambary čiužinyje paslėptas portretas.

Tai išgirdusi, ponia de Renal taip pat išbalo.

— Tik jūs viena, ponia, galite šiuo metu įeiti į mano kambarį; pasirauskite kaip nors nepastebimai tame čiužinio kampe, kur arčiausia lango,— užčiuopsite ten mažą juodo lygaus kartono dėžutę.

— Ir joje portretas? — ištarė ponia de Renal, jausdama, kad jai pakirto kojas.

Žiuljenas, pastebėjęs, kaip jo žodžiai ją pribloškė, beregint tuo pasinaudojo.

— Noriu, ponia, prašyti jus dar vienos malonės: maldauju, nepažiūrėkite į tą portretą, tai mano paslaptis.

— Paslaptis? — alpėdama pakartojo ponia de Renal.

Nors išaugo ji tarp žmonių, kurie didžiavosi savo turtu ir domėjosi tik pinigais, bet meilė jau buvo spėjusi sutaurinti šią sielą. Kad ir kaip žiauriai įžeista, ponia de Renal su nuoširdžiausiu paslaugumu dar kai ko paklausinėjo Žiuljeną, kad galėtų sėkmingai įvykdyti pavestąjį uždavinį.

— Vadinasi,— tarė ji nueidama,— maža apskrita dėžutė, juodo lygaus kartono.

— Taip, ponia,— atsakė Žiuljenas šiurkščiu tonu, kokiu kalba vyrai, kai jiems gresia pavojus.

Išbalusi tarsi pasmerktoji myriop, ji užkopė į trečią aukštą. Lyg dar būtų buvę jai maža kančių, ji staiga pasijuto bealpstanti; bet mintis, kad reikia gelbėti Žiuljeną, grąžino jai jėgas.

„Žūt būt turiu paimti tą dėžutę“,— paspartinusi žingsnį, pagalvojo.

Ji išgirdo, kaip vyras kalba su liokajum kaip tik Žiuljeno kambaryje. Laimė, jie perėjo į vaikų kambarį. Ji pakėlė čiužinį ir taip smarkiai kišo ranką į šiaudus, kad nusibraižė pirštus. Bet, nors ir labai jautri menkiausiam šios rūšies skausmui, šį sykį nepajuto nieko, nes beveik tą pačią akimirką užčiuopė lygų dėžutės paviršių. Griebusi ją, dingo iš kambario.

Vos atsipeikėjusi iš baimės, kad neužkluptų vyras, ji taip pasibaisėjo šia dėžute, jog iš tikrųjų vos nenualpo.

„Vadinasi, Žiuljenas įsimylėjęs, ir štai čia, mano rankose, jo mylimos moters portretas!“

Ponia de Renal prisėdo čia pat prieškambaryje ant kėdės, jos sielą draskė visos pavydulio kančios. Ir šią akimirką ją gelbėjo begalinis jos neišmanymas — nuostaba maldė skausmą. Įėjo Žiuljenas, stvėrė jai iš rankų dėžutę, tada, nepadėkojęs, netaręs nė žodžio, puolė į savo kambarį, užkūrė čia ugnį ir tuoj pat ją sudegino. Buvo išbalęs, sugniužęs — per daug reikšmės teikė pavojui, kurio ką tik išvengė.

„Napoleono portretas! — mąstė jis, linguodamas galva.— Ir jį slepia žmogus, kuris skelbiasi taip nekenčiąs uzurpatoriaus! Ir randa šitą portretą ponas de Renalis, toks aršus ultrarojalistas, ir dar toks įsiutęs! O didžiausias neatsargumas — kelios eilutės, užrašytos mano ranka portreto antroje pusėje, ant balto kartono. Jos neleis abejoti besaikiu mano susižavėjimu juo! Ir kiekvienas toks karštos meilės antplūdis pažymėtas data! Paskutinė eilutė įrašyta dar užvakar!

Taip ir būtų viena akimirka žlugęs, pražuvęs mano geras vardas,— galvojo Žiuljenas, žiūrėdamas, kaip dega dėžutė,— o geras vardas yra visas mano turtas, tik juo aš ir gyvenu... Bet koks tai gyvenimas, dieve mano!"

Po valandos iš nuovargio ir gailesčio pačiam sau Žiuljenas susigraudino. Susitikęs su ponia de Renal, paėmė jos ranką, pakėlė prie lūpų ir pabučiavo nuoširdžiau negu visada. Ji paraudo iš laimės, tačiau beveik tą pat mirksnį iš pavydo piktai atstūmė Žiuljeną. Iš išdidumo, taip neseniai įžeisto, jis pasielgė kaip kvailys. Tarė sau, kad ponia de Renal — tik turtinga dama, su panieka paleido jos ranką ir pasišalino. Giliai susimąstęs išėjo pasivaikščioti po sodą; netrukus jo lūpas iškreipė karti šypsena.

„Vaikščioju čia sau ramiai, tarsi būčiau savo laiko šeimininkas! Nedirbu su vaikais! Ponui de Renaliui vėl bus proga iškoneveikti mane, ir bus jo teisybė". Žiuljenas nuskubėjo į vaikų kambarį.

Jauniausias berniukas, kurį jis labai mylėjo, ėmė meiliai glaustytis prie jo, ir aitrus skausmas jam kiek atlėgo.

„Šitas dar manęs neniekina",— pagalvojo Žiuljenas. Bet tuoj pat supeikė save už tokį apsiraminimą, palaikęs jį nauja silpnybės apraiška. „Šitie vaikai glamonėja mane, kaip glamonėtų vakar jiems padovanotą medžioklinį šunį".

X skyrius

DIDELĖ ŠIRDIS IR MAŽA LAIMĖ

But passion most dissembles, yet betrays,
Even by its darkness; as the blackest sky
Foretells the heaviest tempest...

*Don Juan, c. I, st. 73**

---

* Išduoda aistrą povyza niūri.
Juo dėbesys labiau padangę niaukia,
Juo bus audra baisesnė...
Bironas „Don Žuanas", I giesmė, 73 posmas (Vertė A. Churginas)

Ponas de Renalis, eidamas per visus rūmų kambarius, grįžo į vaikų miegamąjį drauge su tarnais, nešančiais čiužinius. Staigus šio žmogaus pasirodymas buvo Žiuljenui tas paskutinis lašas, kuris perpildo taurę.

Jis puolė prie jo, išbalęs ir niauresnis negu paprastai. Ponas de Renalis sustojo ir žvilgtelėjo į tarnus.

— Pone,— tarė Žiuljenas,— kaip jūs manote, ar jūsų vaikai ir su kitu mokytoju būtų tiek išmokę, kiek išmoko su manim? Jei atsakysite, kad ne su bet kuriuo,— kalbėjo toliau Žiuljenas, neduodamas ponui de Renaliui nė žodžio pratarti,— tai kaip jūs drįstate prikaišioti man, kad aš apsileidau?

Ponas de Renalis, atsipeikėjęs iš išgąsčio, tuoj pasidarė išvadą, kad jeigu šis kaimo vaikinukas kalba tokiu tonu, tai greičiausiai yra gavęs kokį nors pelningą pasiūlymą ir ketina iš jo išeiti. O Žiuljenas juo toliau, juo labiau niršo.

— Aš galiu apsieiti ir be jūsų, pone,— pridūrė jis.

— Man iš tiesų nemalonu, kad jūs taip jaudinatės,— kiek užsikirsdamas, atsakė ponas de Renalis.

Tarnai klojo lovas čia pat, už kokių dešimt žingsnių.

— Ne to man reikia, pone,— vėl prabilo nebesivaldydamas Žiuljenas.— Pagalvokite, kokiais bjauriais žodžiais jūs mane užsipuolėte, ir dar moterų akivaizdoje!

Ponas de Renalis net pernelyg gerai suprato, ko laukia Žiuljenas, ir jo sieloje vyko skausminga kova. Pagaliau Žiuljenas, iš tikrųjų pašėlęs iš pykčio, riktelėjo:

— Aš žinau, kur dėsiuos, kai išeisiu iš jūsų.

Išgirdęs šiuos žodžius, ponas de Renalis išvydo Žiuljeną pono Valno namuose.

— Na gerai,— sunkiai atsiduso jis pagaliau tokia mina, tarsi būtų šaukęsis chirurgo, pasiryžęs gulti skausmingiausiai operacijai,— patenkinu jūsų prašymą. Nuo poryt,— bus kaip tik pirmoji mėnesio diena,— moku jums penkiasdešimt frankų per mėnesį.

Žiuljenas vos nenusikvatojo ir apstulbo: visas pyktis išgaravo.

„Aš dar nepakankamai niekinau tą galviją,— tarė jis sau.— Geresnio atsiprašymo greičiausiai ir negali įsivaizduoti ši niekinga siela".

Vaikai, kurie išsižioję klausėsi šios scenos, nubėgo į sodą pasakyti motinai, kad ponas Žiuljenas labai įpykęs, bet kad jis gaus dabar penkiasdešimt frankų per mėnesį.

Žiuljenas iš įpratimo nuėjo paskui juos, nė nežvilgtelėjęs į poną de Renalį ir palikęs jį baisiai suirzusį.

„Va,— mąstė meras,— tas Valno man atsieina šimtą šešiasdešimt aštuonis frankus. Turiu būtinai tarti jam porą griežtesnių žodžių dėl maisto tiekimo pamestinukams".

Po valandėlės Žiuljenas vėl išdygo prieš poną de Renalį.

— Man reikia sąžinės reikalais pasitarti su kunigu Šelanu; turiu garbės pranešti, kad išvykstu kelioms valandoms.

— Na, ką jūs, brangusis Žiuljenai,— atsakė ponas de Renalis su labai kreiva šypsena,— jei norite, nors ir visai dienai, ir dar rytojaus dienai. Pasiimkite iš sodininko arklį, juk neisite pėsčias į Verjerą.

„Aha,— tarė sau ponas de Renalis,— vyksta pas Valno su atsakymu; man jis nieko nepažadėjo, bet ką gi, tegul atvėsta, karštagalvis".

Žiuljenas skubiai iškeliavo ir pakilo aukštyn į didžiuosius miškus, per kuriuos galima nukakti iš Verži į Verjerą. Jis anaiptol neketino iš karto vykti pas kunigą Šelaną. Nenorėjo vėl leistis į veidmainystę; jautė, kad turi blaiviai pažvelgti į savo sielą ir įsiklausyti į tą gausybę jausmų, kurie joje siautėja.

„Laimėjau mūšį,— tarė jis sau, vos tik atsidūręs miške, toli nuo žmonių akių,— taip, laimėjau mūšį!"

Šie žodžiai jam nušvietė jo būklę itin palankia šviesa ir apramdė dvasią.

„Gausiu dabar penkiasdešimt frankų per mėnesį. Ponas de Renalis, matyt, kažko ne juokais išsigando. Bet ko?"

Svarstydamas, kas būtent galėjo įvaryti baimės tam klestinčiam ir galingam žmogui, ant kurio prieš valandėlę taip niršo, Žiuljenas galutinai pragiedrėjo. Akimirką jį beveik pakerėjo stebuklingai gražūs miškai, per kuriuos jis žengė. Miško tankmėje riogsojo milžiniškos plikų uolų nuolaužos, nuvirtusios kadaise nuo kalno. Vešėjo didžiuliai skroblai, aukštumo beveik sulig šitomis uolomis, kurių paūksmėje viešpatavo įstabi vėsa, o čia pat, už trejeto žingsnių, saulė taip kepino, jog būtų buvę neįmanoma nė stabtelėti.

Žiuljenas valandėlę atsikvėpė šių didžiulių uolų paūksmėje, paskui vėl ėmė kopti aukštyn. Netrukus vos įžiūrimu siauru takeliu, kuriuo laipioja tik piemenys su ožkomis, užsiropštė ant didžiulės uolos viršūnės ir pasijuto atsiskyręs nuo viso pasaulio. Jis nusišypsojo: ši aukšta uola buvo tartum simbolis tų dvasinių aukštumų, kurias pasiekti jis taip karštai troško. Tyras kalnų oras užliejo giedra, netgi džiaugsmu jo sielą. Verjero meras jo akyse vis dar atstovavo visiems žemės turčiams

ir išdidėliams; bet Žiuljenas jautė, kad neapykanta, kuria jis ką tik virė, nors ir labai audringai prasiveržusi, nebuvo nukreipta nė prieš vieną konkretų asmenį. Jei ponas de Renalis būtų dingęs jam iš akių, jis per savaitę būtų užmiršęs jį, jo pilį, jo šunis, jo vaikus ir visą jo šeimą. „Priverčiau jį, pats nežinau kaip, padaryti didžiausią auką. Tik pamanykite, daugiau negu penkiasdešimt ekiu per metus! O akimirką prieš tai vos išvengiau baisiausio pavojaus. Dvi pergalės per vieną dieną; antroji — ne mano nuopelnas, reikėtų atspėti, kaip ji man teko. Bet visus nemalonius svarstymus atidėkime rytdienai".

Žiuljenas stovėjo ant savo aukštos uolos ir žvelgė į dangų, įkaitintą rugpjūčio saulės. Apačioje, pievoje, čirškė žiogai; kai jie nutildavo, visur aplinkui stodavo gūdi tyla. Prieš akis, jam po kojų, tįsojo vietovė per dvidešimt mylių aplink. Nuo aukštų uolų virš galvos pakilo vanagas ir, be garso sukdamas ore didžiulius ratus, tarpais pasirodydavo Žiuljenui. Jis nesąmoningai sekė žvilgsniu plėšrųjį paukštį. Stebėjosi jo ramiais galingais judesiais, pavydėjo jam jėgos, pavydėjo vienatvės.

Toks buvo Napoleono likimas. Galbūt toks pat likimas laukia kada nors ir jo?

XI skyrius

VAKARE

Yet Julia's very coldness still was kind,
And tremulously gentle her small hand
Withdrew itself from his, but left behind
A little pressure, thrilling, and so bland
And slight, so very slight that to the mind
'Twas but a doubt.

*Don Juan, c. I, st. 71**

---

* Jam buvo mielas net šaltumas tos,
Kurios maža, švelni, grakšti rankutė
Išslysdavo iš rankos jo karštos,
Vos jaučiamai suvirpusi truputį —
Taip, kad jisai dvejojo visados:
Nejaugi visa tat galėjo būti?

Baironas „Don Žuanas", I giesmė, 71 posmas (Vertė A. Churginas)

Tačiau, šiaip ar taip, reikėjo pasirodyti ir Verjere. Žiuljenui nusišypsojo laimė: išėjęs iš klebonijos, jis sutiko poną Valno, kuriam tuoj pat ir pasigyrė apie algos pakėlimą.

Grįžęs į Verži, Žiuljenas į sodą išėjo tik tada, kai visiškai sutemo. Jautė dvasinį nuovargį nuo tos daugybės sukrėtimų, kuriuos šiandien buvo išgyvenęs. „Ką aš joms pasakysiu?" — su nerimu galvojo jis, atsiminęs damas. Jam nė į mintį neatėjo, kad jo siela šiuo metu kaip tik nusmukusi iki tų smulkmenų, kuriomis paprastai ir tesidomi moterys. Žiuljenas dažnai buvo mįslė poniai Dervil ir net jos draugei, o jis pats irgi tik pusiau tesuprasdavo, ką jos jam pasakoja. Toks buvo poveikis tos vidinės jėgos ir, jei leistina šitaip pasakyti, tų didingų aistros polėkių, kurie drumstė šio jauno garbėtroškos sielą. Šitoje ypatiškoje širdyje beveik visą laiką siautėjo audra.

Žiuljenas žengė tą vakarą į sodą pasiryžęs prisiderinti prie gražiųjų giminaičių tono. Jos nekantriai jo laukė. Jis atsisėdo į savo įprastinę vietą, šalia ponios de Renal. Netrukus visiškai sutemo. Žiuljenas pamėgino paimti baltą rankutę, kurią seniai matė šalia savęs ant kėdės atkaltės. Ponia de Renal kurį laiką dvejojo, paskui ištraukė ranką, aiškiai su piktumu. Žiuljenas, gavęs tokį atkirtį, neketino spyriotis ir linksmai varė pokalbį toliau; tik staiga išgirdo pono de Renalio žingsnius.

Žiuljenui ausyse tebeskambėjo rytą išgirsti šiurkštūs žodžiai. „Ar negalėčiau aš,— pagalvojo jis,— pasityčioti iš to padaro, taip dosniai apdovanoto likimo: paimti jo žmonos ranką dabar, kai jis čia? Taip, ir aš tą padarysiu, aš, tas pats, kuriam jis parodė tiek paniekos".

Tą akimirką iš karto dingo ramumas, toks neįprastas Žiuljeno būdui; jį perėmė nerimastingas troškimas, kad ponia de Renal leistų jam palaikyti savo ranką, ir jis nebegalėjo galvoti apie nieką kita.

Ponas de Renalis piktai kalbėjo apie politiką: du ar trys Verjero pramonininkai pamažu aiškiai ėmė pranokti jį turtu ir buvo pasinešę pakenkti jam rinkimuose. Ponia Dervil klausėsi. Žiuljeną šitas postringavimas erzino, jis prisislinko su kėde arčiau ponios de Renal. Tamsoje nieko nebuvo matyti. Jis išdrįso padėti savo ranką prie pat dailios rankos, nuogos iki peties. Jam aptemo protas, mintys susidrumstė, jis prigludo skruostu prie tos dailios rankos ir įsidrąsinęs palietė ją lūpomis.

Ponia de Renal suvirpėjo. Vyras sėdėjo vos už ketverto žingsnių; ji skubiai padavė Žiuljenui ranką, drauge jį lengvai nuo savęs atstumdama. Kol ponas de Renalis vainojo ir plūdo nenaudėlius ir jakobinus, kurie kraunasi turtus, Žiuljenas aistringai — ar taip bent rodėsi poniai

de Renal — bučiavo jam atkištą ranką. O betgi šią nelemtą dieną vargšė moteris turėjo prieš akis įrodymą, kad žmogus, kurį ji dievina, pati sau to neprisipažindama, myli kitą! Visą laiką, kol Žiuljeno nebuvo, ją draskė begalinis sielvartas, privertęs susimąstyti.

„Kaip? Nejaugi aš myliu? — galvojo ji.— Nejaugi tai meilė? Aš, ištekėjusi moteris, įsimylėjau! Betgi,— mąstė ji,— savo vyrui aš niekada nejutau nieko panašaus į šitą niūrų, beprotišką jausmą, kuris neleidžia man nė akimirkos užmiršti Žiuljeno. Juk jis po teisybei tik vaikas, pilnas pagarbos man! Ta beprotystė greit praeis. Ar mano vyrui ne vis tiek, ką aš jaučiu šitam jaunuoliui? Ponas de Renalis netvertų nuoboduliu nuo mano pokalbių su Žiuljenu apie visokius nebūtus dalykus. Jis užsiėmęs savo reikalais. Aš jo neskriaudžiu, jei skiriu kai ką Žiuljenui".

Jokia veidmainiška mintis neteršė šios naivios, tyros sielos, kurią suklaidino pirmąkart gyvenime patirta aistra. Ji nesuvokė, kad klysta, o betgi jos dorybė kažko instinktyviai gąsdinosi. Tokia kova ir vyko jos širdyje, kai sode pasirodė Žiuljenas. Ji išgirdo jo balsą ir beveik tą pat akimirką pamatė, kad jis sėdasi šalia. Jos sielą tarsi nusinešė į aukštybes tas žavus laimės pojūtis, kuris ištisas dvi savaites ne tiek masino, kiek stebino ją. Viskas buvo jai netikėta. Tačiau praėjo kelios minutės, ir ji tarė sau: „Vadinasi, užtenka man pamatyti Žiuljeną, ir aš jam viską atleidžiu?" Jai pasidarė baisu; štai tada ji ir ištraukė ranką.

Aistringi bučiniai — niekada niekas jos nebuvo taip bučiavęs — tiek ją paveikė, jog ji staiga užmiršo, kad jis galbūt myli kitą moterį. Netrukus jis nebeatrodė jai nusikaltęs. Atslūgo aštrus skausmas, sukeltas įtarimo, o laimės pojūtis, apie kurį ji net sapnuoti niekada nesapnavo, sužadino jai meilės siautulį ir beprotišką linksmybę. Šiuo vakaru buvo sužavėti visi, išskyrus Verjero merą, kuriam nėjo iš galvos tie pralobę verslininkai. Žiuljenas nebegalvojo nei apie savo niūrius siekius, nei apie ateities planus, kuriems įgyvendinti reikėjo nugalėti tiek kliūčių. Pirmą kartą gyvenime jį pavergė grožis. Skendėdamas miglotose, saldžiose svajonėse, kurios buvo tokios svetimos jo būdui, švelniai spausdamas tą ranką, kuri žavėjo jį savo tobulu dailumu, jis klausėsi viena ausimi, kaip šlama liepos lapai, virpinami lengvo nakties vėjelio, ir kaip tolumoje, malūne ant Dū kranto, loja šunys.

Bet šis susijaudinimas buvo tik malonus pojūtis, anaiptol ne aistra. Eidamas į savo kambarį, Žiuljenas tesvajojo apie viena — koks jis bus laimingas, kai vėl paims į rankas mėgstamą knygą; kai žmogui dvide-

šimt metų, mintis apie pasaulį ir apie tai, kokį įspūdį jis padarys jam, nustelbia visa kita.

Tačiau netrukus jis padėjo knygą šalin. Bemąstydamas apie Napoleono pergales, naujai ėmė vertinti savo pergalę. „Taip, aš laimėjau mūšį,— tarė jis sau,— bet reikia tuo naudotis — reikia triuškinti šio išdidaus bajoro puikybę, kol jis traukiasi. Kaip tik tokia buvo Napoleono taktika. Jis prikiša man, kad nesirūpinu jo vaikais! Turiu paprašyti trijų dienų atostogų — aplankysiu savo draugą Fukė. Jei ponas de Renalis nesutiks, vėl pagrasinsiu, kad nutrauksiu sutartį; bet jis nusileis".

Ponia de Renal nesumerkė akių. Jai atrodė, kad iki šiolei ji visai negyveno. Negalėjo nuvyti minties apie laimę, kurią patyrė, kai pajuto ant rankos aistringus Žiuljeno bučinius.

Staiga prieš akis jai blykstelėjo siaubingas žodis — svetimavimas. Visa, kuo šlykščiausia paleistuvystė gali subjauroti kūniškos meilės sąvoką, staiga užgriuvo jos vaizduotę. Ir šitie reginiai kėsinosi suteršti švelnias ir įstabias svajas apie Žiuljeną ir apie laimę jį mylėti. Ateitis jai vaidenosi siaubingomis spalvomis. Ji jautėsi verta paniekos.

Tai buvo baisus momentas; jos siela atsidūrė nepažįstamoje šalyje. Vakar ji paragavo naujos, dar nepatirtos laimės; dabar pasijuto staiga nugrimzdusi į žiauriausią kančią. Iki šiol nė supratimo neturėjo, kad galima taip kentėti; jai aptemo protas. Akimirką dingtelėjo mintis prisipažinti vyrui, kad bijanti, ar tik nepamilusi Žiuljeno. Tada būtų reikėję viską papasakoti apie jį. Laimė, ji prisiminė pamoką, kurią kadaise, jos vedybų išvakarėse, jai davė teta. Toji mokė, kaip pavojinga moteriai patikėti savo paslaptis vyrui, kuris, šiaip ar taip, yra jos viešpats. Begalinio skausmo draskoma, ji grąžė rankas.

Ją kamavo žiaurūs ir prieštaringi vaizdai. Čia ji baiminosi, kad Žiuljenas jos nemyli, čia ją smaugė baisi mintis apie nusikaltimą, tarsi jau rytojaus dieną ji turėtų būti pastatyta prie gėdos stulpo Verjero miesto aikštėje su lentele ant krūtinės, bylojančia miniai, kad tai svetimautoja.

Ponia de Renal neturėjo jokios gyvenimo patirties; netgi visiškai atsipeikėjusi ir blaiviai protaudama, ji nebūtų suvokusi, kad nusikalsti dievo akyse,— tai ne tas pat, kas pasijusti viešu pikčiausios paniekos taikiniu.

Kai jai kurį laiką duodavo ramybę baisi mintis apie svetimavimą ir tą gėdą, kurią, jos išmanymu, užtraukia žmogui šis nusikaltimas, ir kai ji vėl susisvajodavo, kaip malonu būtų gyventi su Žiuljenu nekaltai kaip ligi šiol, ją staiga apnikdavo siaubinga mintis, kad Žiuljenas myli

kitą moterį. Ji ir dabar teberegėjo, kaip jis išbalo nusigandęs, kad praras tą jos portretą arba kad sukompromituos ją, jeigu kas nors jį pamatys. Pirmą kartą tame ramiame ir kilniame veide ji pastebėjo baimę. Niekada jis nebuvo taip jaudinęsis nei dėl jos, nei dėl jos vaikų. Ši nepakeliama kančia pasiekė tokią įtampą, kokią vargiai gali atlaikyti žmogaus siela. Iš ponios de Renal lūpų nejučia išsiveržė šūksnis, kuris pažadino kambarinę. Staiga ji pamatė prie savo lovos šviesą ir pažino Elizą.

— Tai jus jis myli? — šūktelėjo ji paklaikusi.

Laimė, kambarinė, su nuostaba žiūrėdama, kaip baisingai susijaudinusi jos ponia, neatkreipė dėmesio į šiuos keistus žodžius. Ponia de Renal pajuto, kad pasielgė neatsargiai.

— Aš turiu karščio,— tarė ji,— ir, man rodos, kliedžiu, pasėdėkite prie manęs.

Visiškai išsiblaiviusi, nes žūt būt reikėjo susitvardyti, ji pajuto palengvėjimą; viršų vėl paėmė protas, kurį buvo pametusi ištikta tos pusiau nesąmoningos būsenos. Kad įdėmus kambarinės žvilgsnis nukryptų į šalį, liepė jai garsiai skaityti laikraštį; liūliuojama monotoniško merginos balso, skaitančio kažkokį ilgą straipsnį iš *Quotidienne*, ponia de Renal nusprendė likti dora — su Žiuljenu, kai vėl jį pamatys, elgtis visiškai šaltai.

XII skyrius

IŠVYKA

> Paryžiuje sutiksi žmonių elegantiškų, provincijoje pasitaiko žmonių su charakteriu.
>
> *Sijesas*[24]

Kitą dieną, penktą valandą ryto,— ponia de Renal dar nebuvo pasirodžiusi,— Žiuljenas gavo iš jos vyro leidimą išvykti trims dienoms atostogų. Pats iš savęs to nesitikėdamas, Žiuljenas staiga panoro ją pamatyti, prisiminė jos dailią rankutę. Nusileido į sodą; teko ilgai lauk-

ti. Bet jei Žiuljenas būtų mylėjęs ponią de Renal, būtų pastebėjęs ją už privertų antro aukšto langinių; ji stovėjo prispaudusi kaktą prie stiklo ir žiūrėjo į jį. Pagaliau, nepaisydama savo apsisprendimo, ryžosi eiti į sodą. Jos veidas, paprastai išbalęs, dabar buvo nutviekstas raudonio. Ta naivi moteris aiškiai jaudinosi: kažkokia įtampa ir netgi pyktis drumstė tą gilios giedros išraišką, tarsi niekinančią visą banalią kasdienybę ir teikiančią tiek žavesio jos dangiškiems bruožams.

Žiuljenas skubiai žengė prie jos; žvelgė susižavėjęs į gražias nuogas rankas, pusiau tepridengtas paskubom užsimesta skraiste. Gaivus ryto oras, atrodė, dar skaisčiau nuspalvino jai veidą, kuris po neramios nakties itin jautriai reagavo į bet kokį poveikį. Šitas grožis, kuklus ir jaudinantis, įdvasintas minčių, kurių neįžvelgsi žemesniųjų klasių atstovių veiduose, tarsi atskleidė Žiuljenui iki šiol jam nežinomą jos sielos ypatybę. Gėrėdamasis jos žavais, godžiai rydamas juos akimis, Žiuljenas nė negalvojo, kad gali būti sutiktas kitaip, kaip tik draugiškai. Todėl juo labiau nustebo, kai pamatė demonstratyvų ledinį jos veido šaltumą; tarėsi net pajutęs, kad ji norinti jį grąžinti į jam deramą vietą.

Džiugi šypsena apmirė jo lūpose; jis prisiminė, kokią padėtį užima visuomenėje, ypač kilmingos ir turtingos įpėdinės akyse. Tą pačią akimirką jo veidas persimainė: dabar jis tereiškė išdidumą ir pyktį ant paties savęs. Jį apėmė siaubingas apmaudas, jog atidėjo savo išvykimą daugiau kaip valandą vien tik tam, kad susilauktų tokio pažeminimo!

„Tik kvailys,— tarė jis sau,— gali pykti ant kitų: akmuo krinta dėl to, kad jis sunkus. Nejaugi aš visada elgsiuosi kaip vaikas? Kada gi pagaliau įprasiu duoti šitiems žmonėms tiek savo širdies, kiek priklauso už jų pinigus? Jei noriu būti jų gerbiamas ir gerbti pats save, turiu jiems parodyti, kad tik skurdas verčia mane turėti reikalų su jų turtu, o mano širdis yra už tūkstančio mylių nuo jų įžūlumo, iškilusi į tokias aukštybes, kad jos nepasieks apgailėtini jų paniekos ar malonės ženklai".

Kai jaunojo mokytojo sielą užplūdo šie jausmai, jo išraiškiame veide atsišvietė įžeistas išdidumas ir net žiaurumas. Ponia de Renal sutriko. Dorybingas šaltumas, su kuriuo ji ketino jį sutikti, užleido vietą susidomėjimui, susidomėjimui ir nuostabai dėl tokios staigios permainos, įvykusios jos akyse. Nieko nereiškiantys žodžiai, kokiais žmonės pasikeičia rytais,— apie sveikatą, apie gražų orą,— sustingo abiejų lūpose. Žiuljenas, kurio proto nedrumstė jokia aistra, labai greit

sumetė, kaip parodyti poniai de Renal, kad jis nė nemanė, jog jų santykiai galėtų būti bent kiek artimesni: nė žodžio nepasakė jai apie savo trumpą išvyką, nusilenkė ir pasitraukė.

Kai ji stovėjo ir žiūrėjo jam įkandin, priblokšta niūraus išdidumo, kurį įžvelgė jo akyse, dar vakar tokiose meiliose, iš sodo atbėgo vyresnysis sūnus ir, puolęs jai ant kaklo, pasakė:

— Mums atostogos, ponas Žiuljenas išvažiuoja.

Šitie žodžiai mirtinu šalčiu sukaustė ponią de Renal, nelaimingą dėl savo dorumo, bet dar nelaimingesnę dėl savo silpnumo.

Šis naujas įvykis nustelbė visa kita jos vaizduotėje; visi protingi pasiryžimai, kuriuos jai įkvėpė naktis, liko kažkur toli. Dabar reikėjo galvoti ne apie tai, kaip atsispirti šiam žaviam mylimajam, o apie tai, kaip jo neprarasti amžinai.

Teko betgi sėdėti su visais prie pusryčių stalo. Skaudžiausia buvo tai, kad ponas de Renalis ir ponia Dervil kalbėjo tik apie Žiuljeno išvykimą. Verjero merui pasirodė, kad ryžtingas Žiuljeno tonas, kai jis prašėsi atostogų, skambėjo gana keistai.

— Šitas kaimietukas tikriausiai yra gavęs kažkieno pasiūlymą. Bet tas kažkas, net jei tai būtų ponas Valno, nuleis rankas išgirdęs, kad šitam mokytojui reikia jau kloti šešis šimtus frankų per metus. Vakar Verjere tas žmogus, matyt, paprašė jį palaukti trejetą dienų, kol apsigalvos; ir todėl šį rytą, kad nereikėtų duoti man atsakymo, mūsų ponėkas išsidangino į kalnus. Tik pamanykite, mes privalome taikytis prie kažkokio niekingo samdinio, šokančio mums į akis,— štai ligi ko prisigyvenome.

„Jei net mano vyras, nesuvokdamas, kaip skaudžiai įžeidė Žiuljeną, spėja, kad jis išeis iš mūsų, tai ką turiu galvoti aš pati? — dingtelėjo poniai de Renal.— Ak, viskas baigta!"

Kad galėtų bent iki valiai išsiverkti ir neatsakinėti į ponios Dervil klausimus, ji pasiskundė baisiu galvos skausmu ir, nuėjusi į savo kambarį, atsigulė.

— Ak, tos moterys,— pakartojo ponas de Renalis.— Amžinai kas nors tose sudėtingose mašinose išklibę.

Ir išėjo šaipydamasis.

Tuo metu, kai ponią de Renal žiauriai kankino baisi ir taip netikėtai ją pavergusi aistra, Žiuljenas linksmai žingsniavo keliu tarp gražiausių reginių, kokių tik galima pamatyti kalnuose. Jis turėjo perkopti didįjį kalnagūbrį, stūksantį į šiaurę nuo Verži. Takas, kuriuo ėjo, pamažu kilo aukštyn tarp didžiulių skroblų, raitydamasis begaliniais

zigzagais aukšto kalno šlaitu, iš šiaurės pusės juosiančiu Dū slėnį. Netrukus keleivio akiai, nebekliudomai žemesnių kalvų, pro kurias spraudžiasi Dū tėkmė, sukanti į pietus, atsivėrė derlingos Burgundijos ir Božolė lygumos. Kad ir kaip nejautri buvo šio jauno garbėtroškos siela tokiam grožiui, jis vis dėlto retkarčiais neiškęsdavo nesustojęs ir nepasigrožėjęs plačiu ir didingu reginiu.

Pagaliau pasiekė didžiojo kalno viršūnę, kurią perkopus buvo galima trumpesniu keliu nukakti į vienišą slėnį, kur gyveno jo draugas, jaunas miško pirklys Fukė. Žiuljenas nė kiek nesiskubino pamatyti Fukė — nei jo, nei ko nors kito pasaulyje. Pasislėpęs tarytum paukštis grobuonis tarp plikų uolų, vainikuojančių aukštąjį kalną, jis galėjo iš labai toli stebėti kiekvieną, kas tik būtų ėjęs link jo. Beveik statmename vieno skardžio šlaite jis rado nedidelę olą. Užsirabždino iki jos ir netrukus įsikūrė šioje slėptuvėje. „Čia,— tarė jis džiaugsmu blizgančiomis akimis,— žmonės negalės man nieko blogo padaryti". Jis susigundė malonumu užrašyti savo mintis — kur nors kitur tai buvo pavojinga! Stalą atstojo keturkampis akmuo. Jo plunksna skriste skrido, jis nieko nematė aplink. Pagaliau pastebėjo, kad saulė jau leidžiasi už tolimos Božolė kalnų grandinės.

„O kodėl man čia nepasilikus nakčiai? — pagalvojo jis.— Duonos turiu ir *esu laisvas*!" Tardamas šį didį žodį, jis pajuto, kad jo siela tvinsta džiaugsmu; per savo veidmainystę jis negalėjo jaustis laisvas net pas Fukė. Parėmęs rankomis galvą, Žiuljenas sėdėjo oloje, laimingas kaip niekad gyvenime, įaudrintas savo svajų ir laisvės palaimos. Nė neapsižiūrėjo, kaip vienas po kito užgeso paskutiniai saulėlydžio atšvaitai. Neaprėpiamoje tamsoje kliedesio pagauta jo siela žvelgė į tai, ką jis vaizdavosi išvysiąs vieną gražią dieną Paryžiuje. Visų pirma jam vaidenosi moteris, daug gražesnė ir daug prakilnesnė už visas tas, kurias teko sutikti provincijoje. Štai jis aistringai ją myli, ji myli jį. Jeigu ir išsiskiria su ja trumpam laikui, tai tik tam, kad pelnytų didžią šlovę ir grįžtų dar labiau vertas meilės.

Jaunuolis, išaugęs liūdnoje Paryžiaus visuomenės tikrovėje, net jei ir turėtų lakią Žiuljeno vaizduotę, šioje savo susikurto romano vietoje atsitokėtų pažadintas šaltos ironijos; dideli žygdarbiai ir viltis pagarsėti išsisklaidytų išstumti visiems žinomos taisyklės: „Tas, kas palieka mylimąją, aiman, tegali tikėtis, kad ji sulaužys jam ištikimybę du tris kartus per dieną". Bet kaimo vaikinui atrodė, kad didvyriškam žygiui atlikti jam tetrūksta progos.

Tuo tarpu dieną galutinai perveikė tamsi naktis, o iki kaimo, kur

gyveno Fukė, dar buvo dvi mylios eiti. Prieš išlįsdamas iš olos, Žiuljenas užkūrė ugnį ir rūpestingai sudegino visa, ką buvo parašęs.

Jis labai nustebino draugą, pirmą valandą nakties pasibeldęs į jo duris. Fukė sėdėjo prie sąskaitų. Tai buvo aukšto ūgio, nelabai dailaus sudėjimo jaunuolis, stambių, rūsčių bruožų, be galo didele nosimi ir labai geros širdies, kuri slypėjo po šia nepatrauklia išvaizda.

— Ar tik nesusipykai su savo ponu de Renaliu, kad taip netikėtai pas mane išdygai?

Žiuljenas papasakojo, kas nutiko vakar, bet taip, kaip reikalavo aplinkybės.

— Lik pas mane,— pasakė jam Fukė,— matau, kad gerai pažįsti ir poną de Renalį, ir poną Valno, ir suprefektą Možironą, ir klebonąŠelaną; perpratai iš panagių šių žmonių būdą; taigi gali jau stoti į varžytynes. Aritmetiką moki geriau už mane, tai tvarkysi mano buhalteriją. Aš daug uždirbu iš prekybos. Bet negaliu visur pats suspėti, o dalininką pasiimti bijau, kad nepasitaikytų sukčius, todėl kasdien norom nenorom turiu atsisakyti daugybės pelningų sandėrių. Štai vos prieš mėnesį daviau uždirbti šešis tūkstančius frankų Mišo iš Sent Amano — nebuvau jo matęs šešerius metus ir visai atsitiktinai sutikau jį varžytynėse Pontarljė. Kodėl negalėjai uždirbti tų šešių tūkstančių tu? Na, jau bent trijų tūkstančių, nes jei būtum buvęs tą dieną su manim, būčiau pakėlęs kainą tai miško partijai ir visus nuvaržęs. Būk mano dalininku.

Šitas pasiūlymas sugadino Žiuljenui nuotaiką, jis griovė jo beprotiškus svaičiojimus. Per vakarienę, kurią draugai kaip Homero herojai išsivirė patys, nes Fukė gyveno vienas, jis parodė Žiuljenui savo sąskaitas, kad tas akivaizdžiai pamatytų, kokia pelninga jo prekyba. Fukė buvo geriausios nuomonės apie Žiuljeno išsilavinimą ir būdą.

Galų gale šisai liko vienas savo mažame eglinių rąstų kambarėlyje. „Kas tiesa, tai tiesa,— pagalvojo jis,— galiu uždirbti čia keletą tūkstančių frankų, o paskui sėkmingai apsispręsti — tapti kareiviu ar kunigu, žiūrint kokia tuomet bus mada Prancūzijoje. Turtelis, kurį susikrausiu, pašalins visas smulkias kliūtis. Čia, kalnuose, kur aplinkui nė gyvos dvasios, po truputį įveiksiu savo baisų nenusimanymą apie tuos dalykus, kuriais domisi visi salonų ponai. Bet Fukė neketina vesti, o vis kalba, kad vienas jaučiasi baisiai nelaimingas. Aišku, jeigu jis imasi dalininką, neprisidedantį prie jo verslo pinigais, tai su viltimi, kad turės kompanioną, kuris niekada jo nepaliks. Nejaugi aš apvilsiu draugą?“ — suirzęs šūktelėjo Žiuljenas.

Šitas žmogus, kuriam veidmainystė ir visiškas abejingumas kitiems buvo įprastinės priemonės savo tikslams siekti, nepakentė šį sykį minties, kad pasirodys bent kiek nejautrus žmogui, kuris jį myli.

Bet staiga Žiuljenas nudžiugo — sugalvojo priežastį atsisakyti. „Kaip? Aš niekingai sugaišiu septynerius ar aštuonerius metus! Juk tada man bus dvidešimt aštuoneri; o šito amžiaus sulaukęs, Bonapartas jau buvo atlikęs savo didžiausius žygius! Kai aš, stumdydamasis po miško varžytynes ir įsigijęs vieno kito antraeilio sukčiaus malonę, neaiškiais būdais užsikalsiu šiek tiek pinigo, kas žino, ar tebeliepsnos dar mano širdyje ta šventa ugnis, be kurios neįmanoma pagarsėti?"

Kitą rytą Žiuljenas šalčiausiai pareiškė gerajam Fukė, įsitikinusiam, jog reikalas jau išspręstas, kad jo pašaukimas — tarnauti šventajai bažnyčiai — neleidžiąs jam priimti šio pasiūlymo. Fukė negalėjo atsitokėti iš nuostabos.

— Bet ar tu pagalvojai,— kartojo jis,— kad aš priimu tave dalininku, arba, jei tau geriau patinka, duodu tau į rankas keturis tūkstančius frankų per metus? O tu nori grįžti pas tą savo poną de Renalį, kuris mielai tave su purvais sumaišytų! Kai turėsi susitaupęs du šimtus luidorų, kas tau neleis stoti į seminariją? Pasakysiu net daugiau — aš apsiimu tau parūpinti geriausią mūsų apylinkėje parapiją. Matai,— nuleido balsą Fukė,— aš tiekiu malkas ir ponui***, ir ponui***, ir ponui***. Jie gauna iš manęs pirmos rūšies ąžuolines malkas, o moka kaip už paprastas; bet geriau investuoti pinigų nesugalvotum.

Niekas neįstengė palaužti Žiuljeno įtikėjimo savo pašaukimu. Fukė galų gale nusprendė, kad draugui truputį trūksta. Trečią dieną, vos prašvitus, Žiuljenas atsisveikino su draugu ir išėjo, ketindamas praleisti šią dieną kalnuose tarp uolų. Susirado savo mažąją olą, bet jo sieloje nebebuvo ramybės, ją sudrumstė draugo pasiūlymai. Kaip Herakliui jam teko rinktis, bet ne ydą ar dorybę, o vidutinybę, garantuojančią jam gerą gyvenimą, arba visas didvyriškas jaunystės svajas. „Vadinasi, nesu iš tikrųjų tvirtas",— galvojo jis, ir šita abejonė labiausiai jį kankino. „Esu ne iš to molio, iš kurio lipdomi dideli žmonės, jei bijau, kad per aštuonerius metus, pelnydamas sau duoną, galiu prarasti tą įstabią jėgą, kuri daro stebuklus".

XIII skyrius

AŽŪRINĖS KOJINĖS

Romanas — tai veidrodis,
kurį nešiesi eidamas keliu.

Sen Realis[25]

Kai Žiuljenas pamatė vaizdingus senosios Verži bažnyčios griuvėsius, jam dingtelėjo, kad nuo užvakar jis nė karto nepagalvojo apie ponią de Renal. „Aną dieną, kai rengiausi išvykti, toji moteris priminė man, koks begalinis atstumas skiria mus, pasielgė su manim kaip su juodadarbio sūnum. Greičiausiai norėjo parodyti, kad gailisi leidusi man vakar palaikyti savo ranką... O betgi daili ta rankutė! Žavinga! Kiek kilnumo tos moters žvilgsnyje!"

Žinodamas, kad gali praturtėti prisidėjęs prie Fukė, Žiuljenas ėmė bent kiek laisviau samprotauti: jo mintis rečiau temdė apmaudas ir skaudus supratimas, koks jis neturtingas ir menkas žmonių akyse. Jis žiūrėjo į pasaulį tarsi nuo aukšto kyšulio ir vertino jį — ten apačioje buvo ir begalinis skurdas, ir gerovė, kurią jis tebevadino prabanga. Jis toli gražu nesugebėjo vertinti savo padėties filosofiškai, bet buvo pakankamai įžvalgus, kad pajustų, jog po šitos nedidelės išvykos į kalnus tapo kitu žmogumi.

Jis nustebo pamatęs, kaip begaliniai susijaudino ponia de Renal, kai jos paprašytas jis trumpai papasakojo apie savo kelionę.

Fukė kadaise ketino vesti ir ne kartą buvo nusivylęs meile; šia tema abu draugai ilgai ir atvirai šnekėjosi. Per anksti paragavęs laimės, Fukė tik paskui apsižiūrėjo, kad ne jam vienam skiriamas mylimosios dėmesys. Žiuljeną visi šitie pasakojimai nustebino; jis sužinojo daug ką naujo. Su niekuo nebendraudamas, gyvendamas perdėm vaizduote ir įtarinėjimais, jis atitolo nuo viso, kas galėjo atverti jam akis.

Kol Žiuljeno nebuvo, ponia de Renal ne gyveno, o ištisai kankinosi; tos kančios buvo skirtingos, bet visos skaudžios: ji iš tiesų sirgo.

— Visų pirma,— tarė ponia Dervil, pamačiusi grįžusį Žiuljeną,— kadangi tu negaluoji, nesusigalvok šį vakarą eiti į sodą, drėgnas oras tau dar pakenks.

Ponia Dervil kraipė galvą iš nuostabos, kad jos draugė, kurią po-

nas de Renalis amžinai barė už pernelyg kuklų apdarą, įsigijo ažūrines kojines ir žavius paryžietiškus batelius. Tris pastarąsias dienas vienintelė ponios de Renal pramoga buvo susikirpti vasarinę suknelę iš dailutės, labai madingos medžiagos ir duoti Elizai kuo greičiausiai ją pasiūti. Suknelę vos spėjo užbaigti prieš pat Žiuljeno sugrįžimą; ponia de Renal tuoj pat ją apsivilko. Draugei nebeliko abejonių. „Ak, vargšė, ji įsimylėjusi!" — tarė ji sau. Ir jai paaiškėjo visi keisti jos draugės negalavimai.

Ji matė, kaip ponia de Renal kalbasi su Žiuljenu. Jos veidas čia kaito skaisčiu raudoniu, čia vėl balo. Žvilgsnyje, įbestame į jaunojo mokytojo akis, šmėsčiojo nerimas. Ponia de Renal kas akimirką laukė, kad jis ims aiškintis ir praneš, ar lieka jų namuose, ar išeina. O Žiuljenas nieko nesakė, nes apie tai negalvojo. Pagaliau po baisios vidinės kovos ponia de Renal ryžosi ir drebančiu balsu, išduodančiu visą jos aistrą, paklausė:

— Jūs mesite savo auklėtinius ir pereisite dirbti kitur?

Žiuljeną nustebino neryžtingas ponios de Renal balsas ir žvilgsnis. „Šita moteris myli mane,— pagalvojo jis,— bet šią trumpalaikę silpnybę smerkia jos išdidumas, ir, kai tik nebebijos, kad aš išeisiu, vėl žiūrės į mane iš aukšto". Žaibo greitumu suvokęs situaciją, Žiuljenas padvejojęs atsakė:

— Man būtų labai sunku skirtis su tokiais mielais ir *tokios padorios šeimos* vaikais, bet, galimas daiktas, reikės. Juk kiekvienas turi priedermių ir sau pačiam.

Tardamas žodžius „tokios padorios šeimos" (tai buvo vienas tų aristokratiškų posakių, kuriais Žiuljenas neseniai praturtino savo žodyną), jis pajuto gilų pasibjaurėjimą.

„Šitos moters akyse aš nesu iš padorios šeimos",— galvojo jis.

Ponia de Renal klausėsi jo ir žavėjosi jo protu, grožiu, o širdį jai vėrė mintis, kad jis galįs, kaip leido tai suprasti, ir išeiti. Visi jos bičiuliai iš Verjero, pakviesti į Verži pietų, kai Žiuljenas buvo išvykęs, vienas per kitą lyg tyčiomis gyrė nuostabų jaunuolį, kurį jos vyrui pasisekę iškasti. Tai nereiškė, kad jie bent kiek nutuokė, ko yra išmokę vaikai. Jis atmintinai moka Bibliją, ir dar lotyniškai! Štai kas kėlė Verjero gyventojų susižavėjimą, ir tas susižavėjimas, ko gero, neišblės dar šimtą metų.

Žiuljenas, su niekuo nebendraudamas, nieko apie tai nežinojo. Jei ponia de Renal būtų turėjusi nors lašelį šalto kraujo, būtų susipratusi pagirti jį už tai, kad pelnė tokią reputaciją, ir tuo apraminusi

Žiuljeno išdidumą, o jis būtų elgęsis su ja lipšniai ir meiliai, juoba kad jam labai patiko naujoji jos suknelė. Ponia de Renal, taipogi patenkinta ir savo dailia suknele, ir tuo, ką apie ją pasakė Žiuljenas, panūdo pasivaikščioti po sodą; bet veikiai pareiškė, kad jai silpna, ji nepaeinanti. Paėmė keliautoją už parankės, tačiau prisilietimas prie jo rankos ne tik negrąžino jai jėgų, o priešingai — visiškai jas pakirto.

Buvo tamsu; kai tik visi susėdo, Žiuljenas pasinaudojo senąja privilegija — išdrįso palytėti lūpomis savo gražiosios kaimynės petį ir paimti jos ranką. Jis galvojo apie tai, kaip drąsiai elgėsi su savo meilužėmis Fukė, o anaiptol ne apie ponią de Renal; žodžiai *padorios šeimos* dar tebeslėgė jam širdį. Ponia de Renal suspaudė jam ranką, bet ir tai nesuteikė jam malonumo. Jis ne tik nejautė pasididžiavimo ar bent dėkingumo poniai de Renal už tą jausmą, kurį ji pernelyg aiškiai šį vakarą rodė,— buvo net beveik abejingas jos grožiui, elegancijai, skaistumui. Sielos tyrumas, nedrumsčiamas jokių pagiežingų jaudulių, tikriausiai prailgina jaunatvę. Daugumai gražių moterų pirmiausia sensta veidas.

Žiuljenas išsėdėjo visą vakarą niūrus; iki šiol jis maištavo tik prieš atsitiktinumą, skiriantį žmogui vietą visuomenėje; dabar, kai Fukė pasiūlė jam tokį nekilnų būdą praturtėti, jis pyko ir ant paties savęs. Visiškai pasinėręs savo mintyse, tik retkarčiais tarstelėdavo vieną kitą žodį damoms ir pagaliau nesąmoningai paleido ponios de Renal ranką. Šitas judesys sukrėtė vargšės moters sielą; jai pasirodė, kad tai jos lemties ženklas.

Jei ponia de Renal būtų neabejojusi dėl Žiuljeno meilės, jos dorybė gal būtų pajėgusi atsispirti jam. O dabar, drebėdama, kad gali amžinai jį prarasti, ji taip paklaiko iš aistros, jog pati paėmė Žiuljeno ranką, kurią tasai išsiblaškęs tebelaikė ant kėdės atlošo. Šis gestas pažadino jaunąjį garbėtrošką: jam labai parūpo, kad tai išvystų visi tie išdidūs kilmingi ponai, kurie žiūrėdavo į jį su globėjiška šypsena lūpose, kai jis per pietus sėdėdavo su vaikais negarbingame stalo gale. „Ši moteris nebegali manęs niekinti; jei taip,— tarė jis sau,— mano pareiga — susivilioti jos grožiu; aš privalau, jei nenoriu prarasti pagarbos sau pačiam, tapti jos meilužiu". Jei ne naivūs draugo prisipažinimai, vargu ar tokia mintis būtų atėjusi jam į galvą.

Šis staigus pasiryžimas maloniai jį nuteikė. „Viena iš šių moterų turi tapti mano",— tarė jis sau ir pagalvojo, kad jam labiau norėtųsi mergintis poniai Dervil; ne todėl, kad ji labiau jam patiktų, o todėl, kad ji pažįsta jį tik kaip mokytoją, gerbiamą už savo išprusimą, o ne

kaip dailidės pameistrį su ratino striuke po pažastim, kokį andai jį išvydo ponia de Renal.

O šitą jauną pameistrį, raustantį iki ausų, stovintį prie jos namo durų ir nedrįstantį paskambinti, ponia de Renal kaip tik ir minėjo su didžiausiu susižavėjimu. Ši moteris, vietinių buržua laikoma tokia išdidžia, beveik neteikė reikšmės visuomeninei hierarchijai, ir menkiausias realus poelgis buvo jos akyse pranašesnis už tas savybes, kurių galima tikėtis iš žmogaus rango. Vežėjas, jeigu jis būtų parodęs narsumą, būtų buvęs jos akyse iš tiesų narsesnis už kokį nors grėsmingos povyzos husarų kapitoną su dideliais ūsais ir su pypke dantyse. Ji tikėjo, kad dvasiškai Žiuljenas kilnesnis už jos giminaičius, nors tie visi lig vieno buvo grynakraujai bajorai, o daugelis turėjo ir aukštus titulus.

Toliau gvildendamas savo padėtį, Žiuljenas suprato, kad nėra ko galvoti apie ponios Dervil pavergimą: toji greičiausiai nutuokia, kad ponios de Renal širdis linksta į jį. Tad norom nenorom grįžo prie pastarosios. „Ką aš žinau apie šitos moters būdą? — pagalvojo.— Tik viena: prieš mano išvyką aš paimdavau jos ranką, o ji ištraukdavo ją; šiandien aš ištraukiu ranką, o ji čiumpa ją ir suspaudžia. Puiki proga atsimokėti už visą man parodytą jos panieką. Vienas dievas težino, kiek ji yra turėjusi meilužių: mane ji gal tik todėl ir pasirinko, kad patogu su manimi susitikinėti".

Štai kokia yra, deja, besaikės civilizacijos bėda! Dvidešimties metų jaunuolio siela, jeigu jis bent kiek ragavęs mokslo, nė supratimo neturi, kas yra jausmų gaiviškumas, o be jo meilė dažnai tėra įkyriausia pareiga.

„Privalau laimėti šią moterį dar ir todėl,— šnabždėjo toliau Žiuljenui smulki jo tuštybė,— kad jei kada nors prasimušiu į žmones ir jei kas nors prikiš man šias niekingas namų mokytojo pareigas, aš galėsiu leisti suprasti, kad šią vietą priimti mane prispyrė meilė".

Žiuljenas vėl ištraukė ranką iš ponios de Renal rankos, o paskui pats ją paėmė ir suspaudė. Kai apie vidunaktį jie grįžo į svetainę, ponia de Renal pusbalsiu paklausė Žiuljeną:

— Jūs išeisite iš mūsų, išvažiuosite?

Žiuljenas atsiduso ir atsakė:

— Turiu būtinai išvažiuoti, nes beprotiškai myliu jus, o tai nusikaltimas... ir dar koks nusikaltimas jaunam dvasininkui.

Ponia de Renal atsirėmė į jo ranką ir taip pasviro, jog savo skruostu prisilytėjo karšto Žiuljeno skruosto.

Šitie du žmonės labai skirtingai praleido naktį. Ponia de Renal skraidė padangėmis, svaigdama nuo kilniausios dvasinės aistros. Jauna koketė, anksti pradėjusi mylėti, įpranta į meilės išgyvenimus; ir kai ateina tikros aistros amžius, jos jausmas nebeturi naujovės žavesio. O poniai de Renal, neskaičiusiai romanų, kiekvienas jos laimės atspalvis buvo naujas. Jokia liūdna tiesa, netgi ateities šmėkla nekėlė jai šiurpo. Ji manė, kad ir po dešimties metų bus tokia pat laiminga kaip dabar. Net mintis apie dorą ir ponui de Renaliui prisiektą ištikimybę, kamavusi ją prieš keletą dienų, veltui šį sykį beldėsi į jos sielą — jinai išginė ją kaip neprašytą svečią. „Niekada nenusileisiu Žiuljenui,— tarė sau ponia de Renal,— mes ir ateityje gyvensime taip, kaip gyvenome šį mėnesį. Jis bus man draugas".

XIV skyrius

ANGLIŠKOS ŽIRKLAITĖS

Šešiolikmetė mergaitė buvo skaisti kaip
rožė ir vis dėlto rausvinosi skruostus.

Polidoris[25]

Fukė pasiūlymas iš tikrųjų sudrumstė Žiuljeno laimę; jis niekaip negalėjo apsispręsti.

„Deja, aš turbūt nepakankamai tvirto būdo; būčiau buvęs prastas Napoleono karys. Na, bet dabar,— pridūrė jis sau mintyse,— bent jau kurį laiką mano mažutis romanas su namų šeimininke prablaškys mane".

Jo laimė, net ir šiame nežymiame antraeiliame epizode vidinė jo sielos būklė neatitiko jo narsių kalbų. Ponia de Renal gąsdino jį savo gražia suknele. Jo akyse ši suknelė buvo tarsi Paryžiaus avangardas. Išdidumas jam neleido pasikliauti atsitiktinumu ir akimirkos įkvėpimu. Vadovaudamasis Fukė prisipažinimais ir tomis šykščiomis žiniomis apie meilę, kurias rado Biblijoje, susidarė labai smulkų veiklos planą. O kadangi labai jaudinosi,— nors pats sau šito neprisipažino,— nusprendė tą planą užsirašyti.

Kitą rytą ponia de Renal pasiliko trumpam su juo viena svetainėje.

— Jus visi vadina Žiuljenu. Ar neturite jūs dar kito vardo? — paklausė ji.

Į šį tokį malonų jam klausimą mūsų didvyris nesugebėjo nieko atsakyti. Šios aplinkybės jis nebuvo numatęs savo plane. Jei ne ta kvaila mintis susidaryti planą, Žiuljeną būtų išgelbėjęs jo žvitrus protas, o netikėtumas būtų tik pakutrinęs jo žvitrumą.

Jis pasirodė negrabus ir baisiai susikrimto dėl savo negrabumo. Ponia de Renal bemat jam tai atleido. Pagalvojo, kad tai žavaus atviraširdiškumo išdava. O juk, jos nuomone, šitas žmogus, kurio gabumais visi stebisi, to atviraširdiškumo kaip tik ir stokoja.

— Tavo jaunuoju mokytoju aš labai nepasitikiu,— ne kartą sakė jai ponia Dervil.— Man regis, jis viską apgalvoja ir nė žingsnio nežengia iš anksto neapskaičiavęs. Jis klastingas.

Žiuljenas jautėsi skaudžiai pažemintas, kad nesusigriebė, ką atsakyti poniai de Renal.

„Toks žmogus kaip aš nusikalstų pats sau, jei neatitaisytų tokios nesėkmės". Ir, nutaikęs akimirką, kai šeima ėjo iš vieno kambario į kitą, nusprendė, kad privalo pabučiuoti ponią de Renal.

Vargu ar jis galėjo sugalvoti ką nors neparankesnio, ką nors nemalonesnio sau ir jai, ką nors neprotingesnio. Jų vos nepastebėjo. Ponia de Renal pamanė, kad jis iš proto išėjo. Ji išsigando, o dar labiau pasipiktino. Šis kvailas poelgis priminė jai poną Valno.

„Kas būtų,— dingtelėjo jai mintis,— jei likčiau viena su juo?" Ir jos dorybingumas pabudo, nes pritemo meilė.

Nuo šiol ponia de Renal žiūrėjo, kad šalia jos visada būtų kuris nors vaikų.

Žiuljenui diena prailgo; jis be perstojo ir labai negrabiai stengėsi įgyvendinti savo planą — sugundyti ją. Nė karto nepažiūrėjo į ponią de Renal paprastai, kiekvienas žvilgsnis turėjo tam tikrą prasmę; tačiau nebuvo toks kvailas, jog nematytų, kad jam nesiseka būti meiliam, o dar mažiau — gundančiam.

Ponia de Renal negalėjo atsigauti iš nuostabos, kad jis toks negrabus ir kartu įžūlus. „Talentingas žmogus drovisi meilės! — susiprato ji pagaliau, ir ją apėmė neapsakomas džiaugsmas.— Bet ar gali būti, kad mano varžovė niekada jo nemylėjo?"

Po pusryčių ponia de Renal nuėjo į svetainę, čia ji priėmė poną Šarko de Možironą, Brė suprefektą. Ji kažką siuvinėjo aukštai iškeltuose rėmeliuose. Šalia jos sėdėjo ponia Dervil. Ir va šitokiomis aplin-

kybėmis, dienos aky, mūsų didvyriui švystelėjo mintis iškišti savo batą ir lengvai užminti dailią ponios de Renal kojytę, apmautą ažūrinėmis kojinėmis ir dailiais paryžietiškais batukais ir, žinoma, traukiančią galantiškojo suprefekto žvilgsnį.

Ponia de Renal be galo išsigando; paleido iš rankų žirklaites, vilnų kamuoliuką, adatas; ir užtat galėjo pasirodyti, kad Žiuljeno judesys — tai negrabus mėginimas sugriebti krintančias žirklaites. Laimė, mažytės angliško plieno žirklaitės sutrūko, ir ponia de Renal ėmė gailiai aimanuoti, kad Žiuljenas sėdėjęs per toli.

— Jūs juk pirmiau už mane pamatėte, kad jos krinta, būtumėte galėjęs jas pagauti? O dabar iš jūsų uolumo tik tiek naudos, kad skaudžiai užmynėte man koją.

Taip ji apgavo suprefektą, bet ne ponią Dervil. „Vaikinas gražus, bet elgiasi išties kvailai!" — pagalvojo ji; provincijos sostinės etiketas tokių klaidų neatleidžia. Ponia de Renal, nutaikiusi progą, pasakė Žiuljenui:

— Būkite atsargesnis, įsakau jums.

Žiuljenas matė, kad elgiasi negrabiai, ir jam buvo apmaudu.

Jis ilgai vienas sau svarstė, ar pykti už tuos žodžius: „Įsakau jums". Iš kvailumo pagalvojo: „Ji galėtų sakyti man: *įsakau,* kalbėdama apie vaikų auklėjimą; bet jeigu ji atsiliepia į mano meilę, vadinasi, laiko mane sau lygiu. Argi gali būti meilė be *lygybės?*.." Ir visom savo proto galiom įniko į banaliausius samprotavimus apie lygybę. Jis piktai kartojo sau Kornelio eilutes, kurias prieš porą dienų buvo jam padeklamavusi ponia Dervil:

...Meilė
Neieško sau lygaus, ji padaro lygų.

Žiuljenas, niekada neturėjęs meilužės, atkakliai vaidino don Žuaną ir visą dieną elgėsi kaip paskutinis kvailys. Jam atėjo tik viena teisinga mintis: atsibodėjęs savimi ir ponia de Renal, jis su išgąsčiu pagalvojo, kad artėja vakaras ir jam vėl reikės sėdėti sode šalia jos tamsoje. Todėl pasakė ponui de Renaliui, kad vyksta į Verjerą pas kleboną; tuoj po vakarienės pasišalino ir grįžo tik naktį.

Atvykęs į Verjerą, Žiuljenas rado kunigą Šelaną besikraustantį iš klebonijos: pagaliau jis buvo atleistas, jo vietą užėmė vikaras Maslonas. Žiuljenas šoko padėti gerajam klebonui, paskui susimanė parašyti Fukė, jog iš karto atsisakęs jo draugiško pasiūlymo, kadangi jautęs nenumaldomą pašaukimą tarnauti šventai bažnyčiai; bet dabar, pamatęs

tokį neteisybės pavyzdį, suabejojęs, ar nebūsią jo sielos išganymui naudingiau atsisakyti minties apie šventąjį luomą.

Žiuljenas didžiavosi, kad sugebėjo gudriai pasinaudoti Verjero klebono atleidimu ir pasilikti atviras duris grįžti į prekybą, jeigu nykus apdairumas pergalės jo dvasioje didvyriškumą.

XV skyrius

GAIDŽIO GIESMĖ

Meilė — lotyniškai „ámor",
Mūsiškai tariant, āmaras,
Ašaros, kančios, košmaras,
Meilė — blogiau kaip maras.*

Meilės herbas[27]

Jei Žiuljenas būtų turėjęs bent kiek to apsukrumo, kurio be jokio pagrindo tarėsi turįs, kitą dieną būtų galėjęs didžiuotis tuo įspūdžiu, kurį padarė jo išvyka į Verjerą. Jam išvažiavus, liko užmirštas visas jo negrabus elgesys. Bet ir tą dieną jis buvo be ūpo; pavakare į galvą jam šovė absurdiška mintis, kurią jis neįtikėtinai narsiai išklojo poniai de Renal.

Vos tik jie susėdo sode, Žiuljenas, nelaukdamas, kol ganėtinai sutems, pasilenkė prie ponios de Renal ausies ir, rizikuodamas baisingai ją sukompromituoti, pasakė:

— Ponia, šiąnakt antrą valandą aš ateisiu į jūsų kambarį, turiu jums kai ką pasakyti.

Žiuljenas drebėjo — o jeigu ji sutiks? Suvedžiotojo vaidmuo taip baisiai jį slėgė, kad, jei būtų galėjęs daryti ką tinkamas, mielai būtų keletui dienų užsidaręs savo kambary ir nesirodęs toms damoms į akis. Suprato, kad savo „gudriu" elgesiu vakar sugadino visa, ką, atrodė, buvo laimėjęs užvakar, ir iš tikrųjų nežinojo, ko stvertis.

Į akiplėšišką pasiūlymą, kurį drįso pašnibždėti Žiuljenas, ponia

* Vertė A. Churginas.

de Renal atsakė su nuoširdžiu ir visiškai neperdėtu pasipiktinimu. Jam pasirodė, kad jos trumpame atsakyme nuskambėjo panieka. Be abejonės, šiame sakinyje, ištartame beveik pašnibždomis, buvo ir žodis „fui". Pasakęs, kad turįs kažką nurodyti vaikams, Žiuljenas nuėjo į jų kambarį, o kai grįžo, atsisėdo šalia ponios Dervil, kuo toliau nuo ponios de Renal, kad ir norėdamas negalėtų paimti jos rankos. Pokalbis buvo rimtas, ir Žiuljenas sėkmingai jame dalyvavo, išskyrus vieną kitą tylos minutę, kada laužė sau galvą. „Kokį čia man sugalvojus manevrą,— svarstė jis,— kad ponia de Renal susimagintų parodyti man tą patį nedviprasmišką palankumą, iš kurio aš prieš tris dienas nusprendžiau, kad ji mano!"

Žiuljeną begaliniai trikdė kone beviltiška padėtis, kurioje atsidūrė jo planai. O betgi jis būtų dar labiau suglumęs, jeigu jam būtų pavykę.

Pusiaunaktį, kai visi išsiskirstė, jis iš nusivylimo nusprendė, kad ponia Dervil jį niekina ir kad greičiausiai ne ką geriau į jį žiūri ir ponia de Renal.

Bjauriai nusiteikęs, jausdamasis labai pažemintas, Žiuljenas negalėjo užmigti. Tačiau buvo be galo toli nuo minties mesti visą tą apsimetinėjimą, atsisakyti savo užmojų, gyventi nerūpestingai šalia ponios de Renal ir tenkintis kaip vaikas džiaugsmais, kurių atneša kiekviena diena.

Žiuljenui paskaudo galva beieškant naujų gudrybių: po valandėlės kiekviena jų pasirodydavo jam beprasmiška; vienu žodžiu, jautėsi labai nelaimingas, kai pilies laikrodis išmušė dvi.

Šis garsas pažadino jį kaip gaidžio giesmė šventą Petrą. Jis pajuto, kad šią akimirką turi įvykti kažkas itin nemalonaus. Jo akiplėšiškas pasiūlymas buvo sutiktas taip nepalankiai, kad jis iki šiol apie jį nė nepagalvojo!

„Pasakiau, kad ateisiu antrą valandą,— tarė jis keldamasis.— Galiu būti neišmanėlis ir stuobrys, kaip dera kaimiečio vaikui,— ponia Dervil aiškiai man leido tai suprasti,— bet nors nebūsiu silpnadvasis".

Žiuljenas teisėtai didžiavosi savo drąsa: niekados dar nebuvo taip skausmingai savęs prievartavęs. Darydamas savo kambario duris, jis taip tirtėjo, jog jam linko keliai ir jis turėjo atsiremti į sieną.

Ėjo basomis. Pasiklausė prie pono de Renalio durų; aiškiai buvo girdėti knarkiant. Jį suėmė neviltis. Vadinasi, nebėra jokios dingsties susilaikyti, reikia eiti. Bet, dieve mano, ką jis ten veiks? Neturėjo nė

jokio plano, bet jei ir būtų turėjęs, buvo taip pasimetęs, kad vis tiek nebūtų įstengęs jo vykdyti.

Pagaliau, kentėdamas tūkstantį kartų baisesnes kančias nei nusikaltėlis, einantis mirti, įslinko į siaurą koridorių, vedantį į ponios de Renal miegamąjį. Virpančia ranka atidarė duris, ir tos siaubingai sugirgždėjo.

Miegamajame buvo šviesu, po židinio gaubtu spingsėjo naktinė lempelė; jis nesitikėjo tokios naujos nelaimės. Pamačiusi jį įeinant, ponia de Renal gyvai pašoko iš lovos. „Nelaimingasis!" — riktelėjo ji. Kilo nedidelis sąmyšis. Žiuljenui iš galvos išdulkėjo visi beprasmiški svaičiojimai, ir jis virto savimi: nepatikti tokiai žaviai moteriai pasirodė jam didžiausia nelaimė. Atsakydamas į jos priekaištus, jis suklupo jai prie kojų ir apkabino kelius. O kad ji be galo piktai jį barė — apsipylė ašaromis.

Kai Žiuljenas po keleto valandų išėjo iš ponios de Renal miegamojo, jam, kaip įprasta sakyti romanuose, daugiau nebebuvo ko geisti. Iš tikrųjų meilė, kurią jis sužadino, ir netikėtas įspūdis, kurį jam pačiam padarė gundančios grožybės, padovanojo tokią pergalę, kokios niekad nebūtų pasiekęs visomis savo nevykusiomis gudrybėmis.

Bet net ir saldžiausiomis akimirkomis šitas žmogus, keisto išdidumo auka, dar mėgino vaidinti patyrusį moterų širdžių užkariautoją ir neįtikėtinomis pastangomis sugadino tai, kas jo buvo patrauklaus. Jis ne tik nesimėgavo aistros siautuliu, kurį sukėlė, ir sąžinės graužimu, kuris tik dar jį didino, bet nė akimirkai neišleido iš akių savo *pareigos*. Baiminosi, kad jį baisiai grauš sąžinė ir jis visam gyvenimui apsijuoks, jei nukryps nuo idealo, kurio buvo nusistatęs laikytis. Vienu žodžiu, tai, kuo Žiuljenas buvo pranašesnis už kitus, ir kliudė jam mėgautis laime, kuri pati siūlėsi. Buvo tarsi šešiolikmetė mergaitė nuostabiai skaisčiu veidu, kuri, eidama į šokius, iš kvailumo pasirausvina skruostus.

Pamačiusi Žiuljeną, ponia de Renal mirtinai išsigando, bet veikiai ją suėmė didžiausias nerimas. Ją nepaprastai jaudino Žiuljeno ašaros ir neviltis.

Net kai Žiuljenas buvo jau viską laimėjęs, ji staiga su nuoširdžiausiu pasipiktinimu atstumdavo jį nuo savęs, o paskui vėl puldavo jam į glėbį. Jos elgsena nebuvo iš anksto apgalvota. Ponia de Renal tarėsi esanti neatitaisomai pasmerkta ir ginė šalin pragaro vaizdą, aistringomis glamonėmis dusindama Žiuljeną. Vienu žodžiu, nieko nebūtų stigę mūsų didvyrio laimei, net liepsningo jausmingumo, kuriuo degė jo pavergta moteris, jei tik jis būtų mokėjęs visu tuo džiaugtis. Ir Žiul-

jenui išėjus, ją dar vis tebepurtė meilės siautulys, ji vis tebesigrūmė su širdį draskančiais sąžinės priekaištais.

„Dieve mano! Būti laimingam, būti mylimam — tai tik tiek!“ Tokia buvo pirmoji Žiuljeno mintis, kai jis grįžo į savo kambarį. Jis jautė nuostabą, nerimą ir sąmyšį — būsena, kai siela pagaliau pasiekia, ko ilgai geidė. Ji įpratusi geisti, bet geisti jau nebėra ko, o prisiminimų dar nėra. Kaip kareivis, sugrįžęs iš parado, Žiuljenas atidžiai ir nuodugniai peržvelgė savo elgesį. „Ar viską padariau, ką pareiga man liepė padaryti? Ar gerai atlikau savo vaidmenį?“

O kokį vaidmenį? Vaidmenį vyro, įpratusio, kad jo žavesiui neatsispiria moterys.

XVI skyrius

RYTOJAUS DIENĄ

He turn'd his lip to hers, and with his hand
Call'd back the tangles of her wandering hair.

*Don Juan, c. I, st.170**

Žiuljeno laimei, jo geras vardas nenukentėjo: ponia de Renal buvo taip susijaudinusi ir apstulbusi, jog nepastebėjo, kaip kvailai elgiasi vyriškis, vienu akies moju tapęs jai viskuo pasaulyje.

Matydama, kad ima švisti, ji ėmė raginti jį išeiti.

— Ak dieve mano,— sakė ji,— jei mano vyras ką nors girdėjo, aš žuvusi.

Žiuljenas, spėjęs prigalvoti visokių frazių, prisiminė vieną jų:

— Ar jums būtų gaila skirtis su gyvenimu?

— Ak, šiuo metu net labai! Bet vis tiek nesigailėčiau, kad pažinau jus.

Žiuljenas nusprendė, jog orumas reikalauja, kad jis tyčia išeitų tik visai prašvitus ir be jokio atsargumo.

---

* Jis puolė prie jos lūpų, nuo kaktos
Nužerdamas jai garbaną neklusnią.
Baironas „Don Žuanas“, I giesmė, 170 posmas (Vertė A. Churginas)

Dėmesys, su kuriuo jis be perstojo svarstė menkiausią savo veiksmą, apsėstas beprotiškos minties pasirodyti prityrusiu vyru, išėjo vis dėlto į naudą; kai jis susitiko su ponia de Renal prie pusryčių stalo, jo elgesys buvo atsargumo stebuklas.

O ponia de Renal raudo iki ausų, vos tik į jį pasižiūrėdavo, tačiau negalėjo nė valandėlės iškentėti nepažiūrėjusi; žinojo, kad jaudinasi, ir, stengdamasi savo sumišimą nuslėpti, jaudinosi dar labiau. Žiuljenas tik vieną kartą pakėlė į ją akis. Iš pradžių ponia de Renal žavėjosi šiuo atsargumu. Bet netrukus, matydama, kad tas žvilgsnis taip ir liks vienintelis, išsigando. „Nejaugi jis manęs nebemyli? — pagalvojo.— Deja, esu jam per sena; aš dešimčia metų už jį vyresnė".

Eidama iš valgomojo į sodą, ji sugriebė Žiuljeno ranką ir stipriai ją suspaudė. Tokio nepaprasto meilės ženklo nustebintas, jis pažiūrėjo į ją aistringu žvilgsniu, nes per pusryčius ji pasirodė jam labai daili, ir jis, nors ir sėdėjo nuleidęs akis, mintyse perkratinėjo visas jos grožybes. Ponią de Renal šitas žvilgsnis paguodė, tačiau neišsklaidė viso jos nerimo; užtat šis nerimas beveik visai išsklaidė sąžinės priekaištus dėl vyro.

O tas vyras per pusryčius nieko nepastebėjo; ponia Dervil — priešingai: ji pamanė, kad ponia de Renal dar kiek — ir suklups. Visą dieną drąsi ir dantinga draugė nesiliovė kamavusi jos užuominomis, kurios turėjo šlykščiomis spalvomis pavaizduoti jai gresiantį pavojų.

Ponia de Renal su nekantrumu laukė, kada liks viena su Žiuljenu; jai knietėjo paklausti, ar jis dar myli ją. Kad ir kokia buvo visados švelni, dabar keletą kartų vos neleido suprasti draugei, kokia ji čia nereikalinga.

Vakare, sode, ponia Dervil padarė savo tvarką — atsisėdo tarp ponios de Renal ir Žiuljeno. Ponia de Renal, kuri iš anksto mėgavosi, kaip bus malonu suspausti Žiuljeno ranką ir pakelti ją prie lūpų, negavo net persimesti su juo nė vienu žodžiu.

Susidūrusi su šia nelaukta kliūtimi, ji dar labiau susijaudino. Ramybės jai nedavė vienas dalykas. Praeitą naktį ji taip išbarė Žiuljeną už jo neatsargumą, kai jis atėjo pas ją, jog dabar drebėjo iš baimės: o jeigu šiąnakt jis neateis? Ji anksčiau išėjo iš sodo ir užsidarė miegamajame. Bet, nenustygdama iš nekantrumo, prisėlino prie Žiuljeno durų ir priglaudė ausį. Nors ir kaip ją kankino abejonės ir aistra, eiti į vidų nedrįso. Tai būtų buvęs, kaip jai atrodė, pats žemiausias poelgis, nes apie jį byloja vienas provincijos priežodis.

Tarnai dar ne visi buvo sugulę. Atsargumas galų gale privertė ją

grįžti į savo kambarį. Dvi valandos laukimo virto jai dviem šimtmečiais kančios.

Bet Žiuljenas per daug stropiai vykdė tai, ką vadino savo pareiga, kad galėtų nors truputėlį nukrypti nuo užsibrėžtos programos.

Laikrodžiui mušant pirmą, jis tyliai išslinko iš savo kambario, įsitikino, kad namų šeimininkas kietai miega, ir nuėjo pas ponią de Renal. Šį sykį jis patyrė daugiau laimės mylimosios glėbyje, nes įstengė tarpais užmiršti sau pasiskirtą vaidmenį. Jam atsivėrė akys ir ausys — jis dabar matė ir girdėjo. Tai, ką ponia de Renal pasakė apie savo amžių, įkvėpė jam šiek tiek pasitikėjimo savimi.

— Deja, aš dešimčia metų vyresnė už jus! Kaip jūs galite mane mylėti? — kartojo ji, neturėdama kokio nors tikslo, vien todėl, kad ši mintis ją slėgė.

Žiuljenas neperprato šio sielvarto, bet matė, kad ji sielojasi nuoširdžiai, ir beveik užmiršo savo baimę apsijuokti.

Išsisklaidė ir kvaila mintis, kad dėl prastos kilmės jis bus laikomas žemesnio rango meilužiu. Pamažu, Žiuljeno karštų glamonių nuraminta, jo drovioji meilužė pasijuto laimingesnė ir atgavo sugebėjimą vertinti savo mylimąjį. Laimė, šią naktį jis beveik atsikratė tos pozos, dėl kurios vakarykštis pasimatymas buvo jam pergalė, bet ne malonumas. Jeigu ji būtų pastebėjusi, kad jis stengiasi suvaidinti prisiimtą vaidmenį, ši liūdna tikrovė būtų visam laikui užnuodijusi bet kokį laimės jausmą. Jai būtų atrodę, kad tai tik liūdna jų amžiaus skirtumo pasekmė.

Ponia de Renal niekada nebuvo svarsčiusi meilės teorijų, bet amžiaus nelygybė, kaip ir turto nelygybė, yra viena iš tų nuvalkiotų temų, kurių visada griebiasi provincijos šaipūnai, kai kalba ima suktis apie meilę.

Praėjo keletas dienų, ir Žiuljenas, atgavęs visą jaunystės įkarštį, įsimylėjo kaip beprotis.

„Reikia pripažinti,— svarstė jis,— kad ji angeliškai gera, o gražesnės niekur nerasi".

Jis beveik galutinai atsikratė minties, kad turi vaidinti. Užėjus atvirumo valandėlei, net išpažino jai visus savo būgštavimus. Jos aistrą šitas prisipažinimas įaudrino iki aukščiausio laipsnio. „Vadinasi, jokios laimingos konkurentės nebuvo",— su pasitenkinimu galvojo ponia de Renal. Ji išdrįso paklausti, kieno buvo tas portretas, dėl kurio jis taip drebėjo; Žiuljenas prisiekė, kad tai buvo vyriškio portretas.

Protarpiais, atgavusi bent kiek šalto kraujo ir viską apmąsčiusi,

ponia de Renal negalėdavo atsistebėti, kad yra šiame pasaulyje tokia laimė ir kad lig šiol ji nieko apie ją nenutuokė.

„Ak, jei aš būčiau pažinusi Žiuljeną prieš dešimt metų, kai žmonės dar laikė mane gražia!"

Žiuljenui nė į galvą tokios mintys neateidavo. Jo meilę vis dar kurstė garbėtroška; jis džiaugėsi, kad jam, vargšui, nelaimingam, visų niekinamam vaikinui, priklauso tokia kilminga ir graži moteris. Jo garbstymas, jo siautulys, kai jis pamatydavo mylimosios grožybes, galų gale apmaldė jos nerimą dėl amžiaus skirtumo. Jeigu ji būtų turėjusi nors truputį tos gyvenimo patirties, kurią nuo seno sukaupia iki trisdešimties metų kiekviena moteris aukštesnės civilizacijos šalyse, ją būtų suėmusi baimė, ar ilgai gali tverti meilė, kai jai peno teikia, regis, tik nuostaba ir savimeilės svaigulys.

Tomis akimirkomis, kai Žiuljenas užmiršdavo garbėtrošką, jis entuziastingai žavėdavosi net ponios de Renal skrybėlaitėmis, net suknelėmis. Negalėdavo iki soties atsikvėpti jų aromato. Atsidarydavo veidrodinės spintos duris ir ištisas valandas gėrėdavosi, kaip gražiai ir tvarkingai viskas sudėta. Jo mylimoji, prigludusi iš šalies, žiūrėdavo į jį; o jis žiūrėdavo į tuos papuošalus, tuos moteriškus švitalus, kuriuos sutuoktuvių išvakarėse gauna dovanų jaunamartė.

„Juk aš galėjau ištekėti už tokio žmogaus! — pagalvodavo kartais ponia de Renal.— Kokia ugninga siela! Kaip būtų žavu gyventi su juo!"

O Žiuljenas dar niekada nebuvo matęs iš taip arti šitų grėsmingų moteriškos artilerijos pabūklų. „Ar gali,— mąstė jis,— būti kas nors gražesnio Paryžiuje!" Tokiomis valandėlėmis jis nematė kliūčių savo laimei. Dažnai nuoširdus jo meilužės žavėjimasis ir jos siautulys išgindavo jam iš minties beprasmišką teoriją, kuri jį taip sukaustė ir padarė beveik juokingą pačioje jų santykių pradžioje. Buvo valandėlių, kai Žiuljenui, nors ir įpratusiam veidmainiauti, būdavo be galo malonu prisipažinti šitai kilniai, jį dievinančiai damai, kad jis neturi supratimo apie daugybę smulkių gyvenimo elgesio taisyklių. Jo meilužės rangas tarsi aukštino jį patį. Ponia de Renal savo ruožtu jautė didžiausią moralinę palaimą, aiškindama daugybę tų smulkmenų talentingam jaunuoliui, kuris, visų nuomone, turėjo vieną dieną toli nueiti. Net suprefektas ir ponas Valno negalėjo juo nesižavėti, ir todėl ji ėmė manyti, kad jie ne tokie jau kvaili. Tik viena ponia Dervil toli gražu nebuvo linkusi reikšti tokių jausmų. Nusiminusi dėl to, ką tarėsi nuspėjusi, ir matydama, kad protingi jos patarimai erzina moterį, netekusią galvos

tikrąja tų žodžių prasme, ji išvažiavo iš Verži be jokio pasiaiškinimo; niekas jo, beje, iš jos nė neprašė. Ponia de Renal nuvarvino kelias ašaras, bet greitai pajuto, jog dabar ji kur kas laimingesnė negu anksčiau. Draugei išvykus, ji beveik ištisą dieną praleisdavo akis į akį su meilužiu.

Bendravimas su mylimąja Žiuljenui buvo juo malonesnis, kad kiekvieną kartą, kai jis bent kiek ilgiau išbūdavo vienas, ramybę jam vėl imdavo drumsti nelemtas Fukė pasiūlymas. Pirmomis šio naujo gyvenimo dienomis buvo akimirkų, kai Žiuljenas, niekada iki šiol nemylėjęs ir niekieno nemylėtas, jausdavo tokį įstabų malonumą atverti širdį, jog vos neprisipažino poniai de Renal, kad iki šiol visa jo gyvenimo esmė buvo garbėtroška. Jis mielai būtų pasitaręs su ja dėl Fukė pasiūlymo, keistai jį gundančio, bet vienas nežymus įvykis užkirto kelią bet kokiam atvirumui.

XVII skyrius

PIRMASIS MERO PAVADUOTOJAS

O, how this spring of love ressembleth
The uncertain glory of an April day;
Which now shows all the beauty of the sun,
And by and by a cloud takes all away!

*Two Gentlemen of Verona**

Vieną vakarą, saulei leidžiantis, jis sėdėjo šalia mylimosios nuošaliame sodo kampelyje, toli nuo įkyrių stebėtojų, paskendęs svajonėse. „Ar visada tvers šios malonios valandos?“ — galvojo. Jo sielai nedavė ramybės mintis, kaip sunku pasirinkti gyvenimo kelią; ir jis sielvartavo dėl šitos didžiulės, staigiai užgriūvančios bėdos, kuri užbaigia vaikystę ir užnuodija pirmuosius varganos jaunystės metus.

---

* O, meilė! Jos pavasaris — lyg toji
Balandžio apgaulingojo diena,
Kuri čia spindi, vaiski ir saulėta,
Čia blausias, debesinga ir liūdna.
Šekspyras „Du veroniečiai“ (Vertė A. Churginas)

— Ak,— šūktelėjo jis,— Napoleoną tikrai pats dievas siuntė jauniems prancūzams! Kas mums jį atstos? Ką veiks be jo nelaimingieji, netgi turtingesni už mane, kurių kišenėje tiek tėra ekiu, kiek reikia padoriam išsimokslinimui, bet kuriems paskui, kai sulaukia dvidešimties metų, neužtenka pinigų, kad išsipirktų iš kariuomenės ir prasimuštų į žmones! Šiaip ar taip,— pridūrė jis, giliai atsiduseęs,— tasai nelemtas prisiminimas neleis mums niekados pasijusti laimingiems!

Staiga jis pastebėjo, kad ponia de Renal apsiniaukė; jos veidas pasidarė šaltas ir išdidus; jai atrodė, kad šitaip samprotauti tinka tarnui. Nuo mažų dienų jai buvo įdiegta, kad ji turtinga, ir jai atrodė savaime suprantama, kad ir Žiuljenas turtingas. Ji mylėjo jį tūkstantį kartų labiau už gyvybę, būtų mylėjusi jį, jei net jis būtų pasirodęs nedėkingas ir klastus, ir pinigams neskyrė jokios reikšmės.

Žiuljenas toli gražu negalėjo atspėti tokių minčių. Pamatęs jos aptemusį veidą, jis tarsi nukrito iš dangaus ant žemės. Bet pasirodė užtektinai nuovokus: gražiai išraitęs frazę, leido suprasti kilmingai damai, sėdinčiai šalia jo ant velėnų suolo, kad jis tik pakartojęs žodžius, kuriuos išgirdęs kelionėje į kalnus pas savo draugą, miško pirklį. Štai kaip samprotauja bedieviai!

— Na, tai nereikia daugiau bičiuliautis su tais žmonėmis,— pasakė ponia de Renal vis dar kiek ledine mina, ką tik nustelbusia švelniausios meilės spindesį jos akyse.

Šitas apniukęs ponios de Renal veidas arba, tikriau sakant, paties Žiuljeno gailestis, kad pasielgė taip neatsargiai, buvo pirmoji nesėkmė, ištikusi iliuzijas, kuriom jis buvo susiviliojęs. Jis tarė sau: „Ji gera ir miela ir tikrai mane myli, bet yra išaugusi priešiškoje stovykloje. Jie, žinoma, turi visų labiausiai bijoti tų narsuolių, kurie, gavę gerą išsimokslinimą, niekur negali prasimušti, nes stokoja pinigų. Kas liktų iš visų tų bajorų, jei mums būtų leista kovoti su jais lygiais ginklais! Štai, pavyzdžiui, jei aš būčiau Verjero meras, pilnas gerų norų, sąžiningas, koks iš esmės yra ir ponas de Renalis! Kaip smagiai aš sudoročiau ir vikarą, ir poną Valno su visomis jų suktybėmis! Koks teisingumas tada įsivieš-patautų Verjere! Ne jų galvai būtų užtverti man kelią! Jie amžinai lyg tamsoj grabinėjasi".

Žiuljeno laimė galėjo tą dieną tapti patvaria. Bet mūsų didvyriui pritrūko drąsos būti nuoširdžiam. Reikėjo ryžtingai stoti į mūšį, bet *tuoj pat;* ponią de Renal nustebino Žiuljeno žodžiai, nes jos draugijos žmonės nuolat kartojo, kad reikia baimintis naujo Robespjero, ypač dabar, kai ėmė rastis jaunuolių, kilusių iš žemesniųjų klasių, pernelyg

gerai išsimokslinusių. Šalta išraiška ilgai nenuslinko nuo ponios de Renal veido, ir jinai, kaip atrodė Žiuljenui, stengėsi ją afišuoti. Taip buvo todėl, kad, išreiškusi pasidygėjimą jo nederamom kalbom, ji dabar išsigando, jog bus netiesiogiai uždavusi jam širdį. Šis sielvartas gyvai atsispindėjo jos bruožuose, tokiuose tyruose ir nuoširdžiuose, kai ji būdavo laiminga ir toli nuo atgrasių žmonių.

Žiuljenas nebedrįso laisvai svajoti. Įkarštis aprimo, meilė šiek tiek atvėso, ir jis nusprendė, kad eiti pas ponią de Renal į jos kambarį neatsargu. Geriau tegul ji pas jį ateina: jei kuris nors tarnų ir pastebėtų ją vaikščiojančią po namus, pasiaiškinimui ji galėtų rasti dešimtis įvairiausių priežasčių.

Bet šitoks persitvarkymas taip pat turėjo savų nepatogumų. Žiuljenas buvo gavęs iš Fukė knygų, kurių jis, teologijos studentas, niekada nebūtų galėjęs užsisakyti knygyne. Atsiversti jas drįsdavo tik naktį. Ir dažnai būtų visai nenorėjęs, kad skaityti jam sutrukdytų apsilankymas, kurio belaukdamas dar neseniai, prieš tą mažutį pokalbį sode, vargu ar būtų įstengęs imtis knygos.

Ponia de Renal išmokė jį visai naujai suprasti knygas. Jis nesigėdijo klausinėti ją aibės smulkių dalykų, kurių nežinojimas paraližuoja žemos kilmės jaunuoliui protą, kad ir kokiais gabumais jį būtų apdovanojusi gamta.

Šitas auklėjimas meile, kurio ėmėsi begaliniai neišmananti moteris, buvo tikra laimė Žiuljenui. Jis iš karto pamatė aukštuomenę tokią, kokia ji yra šiandien. Jo proto netemdė pasakojimai apie tai, kokia ji buvo kadaise, prieš du tūkstančius metų, arba tik prieš kokius šešiasdešimt metų, Voltero ir Liudviko XV laikais. Koks neapsakomas džiaugsmas! Jam atsivėrė akys. Jis suprato pagaliau, kas dedasi Verjere.

Pirmiausia išryškėjo labai painios intrigos, jau dvejus metus rezgamos aplink Bezansono prefektą. Jas kurstė ir laiškai iš Paryžiaus, rašomi pačių žymiausių asmenų. Reikalas buvo tas, kad stengtasi poną de Muaro,— tai buvo pamaldžiausias šio krašto žmogus,— paskirti pirmuoju, o ne antruoju Verjero mero pavaduotoju.

Jo varžovas buvo labai turtingas fabrikantas, kurį žūt būt reikėjo nustumti į antrojo pavaduotojo vietą.

Žiuljenui pagaliau pasidarė aiškios tos užuominos, kurias jis nugirsdavo per kviestinius pietus, kai pas poną de Renalį susirinkdavo vietinė aukštoji draugija. Tai privilegijuotai draugijai labai rūpėjo prastumti šią kandidatūrą, apie kurią daugiau niekas miestelyje, o juo

labiau liberalai, net nenumanė. Šiam reikalui tokia didelė reikšmė buvo skiriama todėl, kad, kaip visi žino, rytinė didžiosios Verjero gatvės pusė turėjo būti praplatinta daugiau kaip devyniom pėdom, kadangi ta gatvė pasidarė karališkuoju keliu.

Taigi, jei ponui de Muaro, turinčiam tris namus, kuriuos reikės nukelti, pavyktų tapti pirmuoju pavaduotoju, o paskui, jei ponas de Renalis būtų išrinktas deputatu,— ir meru, jis užmerktų akis, ir tada namus, prasikišančius į vieškelį, užtektų šiek tiek pataisyti, ir jie galėtų stovėti dar šimtą metų. Visi žinojo, koks didžiai pamaldus ir koks sąžiningas yra ponas de Muaro, bet visi buvo įsitikinę, kad jis bus *sukalbamas*, nes turi daug vaikų. Iš namų, kuriuos reikės nukelti, devyni priklausė žymiausiems Verjero gyventojams.

Žiuljeno akyse ši intriga buvo daug svarbesnė už Fontenua[28] mūšio istoriją — šį vardą jis pirmą kartą perskaitė vienoje tų knygų, kurias jam atsiuntė Fukė. Buvo dalykų, kurie stebino Žiuljeną štai jau penkeri metai — nuo to laiko, kai jis ėmė vakarais vaikščioti mokytis pas kleboną. Bet kadangi santūrumas ir nuolankumas yra svarbiausios teologiją studijuojančio jaunuolio dorybės, jam nebuvo kaip klausinėti.

Vieną dieną ponia de Renal kažką paliepė savo vyro liokajui, tam, kuris buvo Žiuljeno priešas.

— Betgi, ponia, šiandien paskutinis mėnesio penktadienis,— keista mina atsakė tas.

— Eikite,— tarė ponia de Renal.

— Tai va,— pasakė Žiuljenas,— jis eis į tą daržinę, kuri kadaise buvo bažnyčia, o neseniai vėl atiduota tikintiesiems; bet ką jie ten daro? Šitos paslapties aš niekada neįstengiau perprasti.

— Tai labai išganinga, bet ir labai keista bendrija,— atsakė ponia de Renal.— Moterys į ją nepriimamos; žinau tik viena — visi ten sako kits kitam „tu“. Mūsų tarnas, pavyzdžiui, susitiks ten su ponu Valno, ir šitas žmogus, toks išdidus ir toks kvailas, nesupyks, kad Sen Žanas kreipsis į jį „tu“, ir atsakys jam tuo pačiu tonu. Jeigu jums labai norisi sužinoti, ką jie ten veikia, aš paklausinėsiu išsamiau poną de Možironą ir poną Valno. Mes mokame tai bendrijai po dvidešimt frankų už kiekvieną tarną, kad jie vieną gražią dieną mūsų nepapjautų, jei vėl ateitų devyniasdešimt trečiųjų metų teroras.

Laikas bėgo. Žiuljenas, prisiminęs meilužės žavus, užmiršdavo savo

niaurius troškimus. Negalėjo kalbėti su ja apie liūdnus ir rimtus dalykus,— juk jie priklausė priešingoms stovykloms,— ir todėl, pats to nenutuokdamas, gyviau jautė jos teikiamą laimę ir vis mažiau besispyrė jos įtakai.

Tada, kai su jais būdavo vaikai, jau pernelyg supratingi, jie turėdavo tenkintis protingomis, ramiomis kalbomis. Žiuljenas, įsmeigęs į ją meile spindinčias akis, nuolankiai klausydavosi jos aiškinimų, kaip sutvarkytas šis pasaulis. Dažnai atsitikdavo, kad, bekalbėdama apie kokią nors išmoningą suktybę, susijusią su kokio kelio tiesimu ar paranga ir stebinančią Žiuljeną, ponia de Renal savo pasakojimo vidury staiga pamesdavo galvą; Žiuljenui tekdavo ją sudrausti — ji imdavo globstyti jį taip pat švelniai kaip savo vaikus. Iš tikrųjų, buvo dienų, kada jai vaidendavosi, jog myli jį kaip savo vaiką. Argi jai neteko tolydžio atsakinėti į jo naivius klausimus apie tūkstantį paprasčiausių dalykų, kuriuos žino kiekvienas aukštos kilmės vaikas, sulaukęs penkiolikos metų? O po valandėlės jinai vėl žiūrėdavo į jį su pasigėrėjimu kaip į savo valdovą. Jo protas net gąsdino ją; ji diena iš dienos vis aiškiau matė, kad šitam jaunam klierikui skirta tapti dideliu žmogumi. Vaizdavosi jį popiežium arba pirmuoju ministru kaip Rišeljė.

— Ar sulauksiu aš, kol tu pagarsėsi? — sakydavo ji Žiuljenui.— Dideliam žmogui kelias atviras; ir monarchijai, ir religijai reikia didelių žmonių; tie ponai kasdien apie tai kalba. Jei neatsiras tokio žmogaus kaip Rišeljė, kuris užtvenktų šitų asmeninių nuomonių srautą, viskas žlugs.

XVIII skyrius

KARALIUS VERJERE

> Nejaugi jūs teverti tiek, kad būtumėte išmesti kaip tautos lavonas, be sielos ir be kraujo gyslose?
>
> *Iš vyskupo pamokslo šv. Klemento koplyčioje*

Rugsėjo trečią, dešimtą valandą vakaro, didžiąja gatve šuoliais pralėkė žandaras, pažadindamas visą Verjerą; jis nešė žinią, kad sek-

madienį į miestelį atvyksta jo didenybė karalius***. O buvo jau antradienis. Prefektas leido, atseit liepė sudaryti garbės sargybą; viskas turėjo praeiti kuo iškilmingiausiai. Į Verži buvo skubiai nuleistas raitas pasiuntinys. Ponas de Renalis atvažiavo tą pačią naktį ir rado miestelį sujudusį. Kiekvienas lindo su savo pretenzijomis; tie, kurie jų neturėjo, nuomojosi balkonus, kad pamatytų įvažiuojantį karalių.

Bet ką paskirti garbės sargybos viršininku? Ponas de Renalis tuoj sumetė, kaip svarbu namams, kuriems gresia nukeldinimas, kad šios pareigos atitektų ponui de Muaro. Tai gali praskinti jam kelią į pirmojo pavaduotojo vietą. Pono de Muaro pamaldumui nieko negalėjai prikišti — lygių sau jis čia neturėjo, bet niekad gyvenime nebuvo sėdėjęs balne. Šis trisdešimt šešerių metų vyras, visais atžvilgiais baikštus, lygiai bijojo ir nudribti nuo arklio, ir apsijuokti.

Meras išsikvietė jį penktą valandą ryto.

— Matote, pone, aš prašau jus patarimo, tarsi jau užimtumėte tą vietą, kurios jums linki visi dori žmonės. Šitame nelaimingame mieste klesti pramonė, liberalų partija kaupia milijonus, siekia užgrobti valdžią ir sugebės nusikaldinti ginklų iš bet ko. Pagalvokime apie karaliaus, monarchijos interesus ir visų pirma apie mūsų šventos bažnyčios interesus. Kaip jūs manote, pone, kam galima būtų pavesti vadovauti garbės sargybai?

Kad ir kokį siaubą varė ponui de Muaro arklys, jis galų gale priėmė šią garbę nelyginant kankinio vainiką.

— Aš mokėsiu tinkamai laikytis,— pasakė jis merui.

Visai nedaug tebuvo laiko, o juk reikėjo susitvarkyti uniformas, su kuriomis prieš septynerius metus buvo sutiktas kažkoks karališko kraujo princas.

Septintą valandą iš Verži atvažiavo ponia de Renal su Žiuljenu ir vaikais. Jos svetainė buvo apgulta liberalų žmonų, kurios dabar postringavo apie partijų vienybę ir maldavo ponią de Renal įkalbėti savo vyrą paskirti į garbės sargybą ir jų vyrus. Viena jų tikino, kad jeigu jos vyras nebūsiąs išrinktas, tai iš širdgėlos subankrutuosiąs. Ponia de Renal skubiai visų jų atsikratė. Ji atrodė labai kažkuo susirūpinusi.

Žiuljenas nustebo, o dar labiau pasipiktino, kad ponia de Renal slepia nuo jo šio susijaudinimo priežastį. „Aš taip ir maniau,— karčiai galvojo jis,— jos meilę nustelbia laimė, kad ji priims savo namuose karalių. Ji visai apdujo nuo to sambrūzdžio. Ji vėl mylės mane, kai smegenų jai nebedrums šitas kastinis kliedesys".

Ir keistas dalykas — dėl to jis dar labiau ją įsimylėjo.

Namuose visur sukiojosi apmušėjai, jis ilgai tykojo progos tarti jai nors žodelį, bet veltui. Pagaliau susitiko ją beeinančią iš jo, Žiuljeno, kambario su viena jo eilute rankose. Aplinkui nieko nebuvo. Jis buvo jai kažką besakąs. Ji pabėgo neišklausiusi jo. „Esu tikras kvailys, kad myliu tokią moterį; kaip ir jos vyrui, protą jai sumaišė garbėtroška".

Ji net pralenkė vyrą: vienas karščiausių jos troškimų — ji niekad neprasitarė apie tai Žiuljenui, nes bijojo įžeisti jį,— buvo tas, kad jis nusivilktų, nors ir vienai dienai, savo nykią juodą eilutę. Su tikrai įstabiu apsukrumu, kurio sunku buvo tikėtis iš tokios tiesios moters, ji pirmiausia įkalbėjo poną de Muaro, o paskui suprefektą de Možironą paskirti Žiuljeną į garbės sargybą, nors į šią vietą pretendavo penki ar šeši jaunuoliai, turtingų fabrikantų sūnūs, kurių bent jau du buvo pavyzdingai pamaldūs. Ponas Valno, ketinęs pasiūlyti savo karietą dailiausioms miestelio moterims, idant visi gautų pasigėrėti jo gražiaisiais normandų veislės arkliais, sutiko paskolinti vieną savo arklį Žiuljenui, žmogui, kurio labiausiai neapkentė. Bet visi garbės sargybiniai turėjo savas ar skolintas gražias žydras uniformas su sidabriniais pulkininko antpečiais — tas pačias, kuriomis garbės sargyba puikavosi prieš septynerius metus. Ponia de Renal norėjo, kad Žiuljenas turėtų naują uniformą, tad per keturias dienas reikėjo suspėti užsakyti Bezansone, o paskui parsigabenti iš ten mundurą, ginklus, kepurę ir t. t., žodžiu, visa, ko reikia garbės sargybiniui. Įdomu tas, kad jai rodėsi neatsargu siūdinti Žiuljenui uniformą Verjere. Ji norėjo padaryti staigmeną ir jam, ir miesteliui.

Pasirūpinęs garbės sargyba ir bendra miestelio atmosfera, meras turėjo imtis organizuoti iškilmingas religines apeigas; lankydamasis Verjere, karalius *** norėjo ta proga pagerbti ir garsiąsias švento Klemento relikvijas, laikomas Brė le O vienuolyne, už nepilnos mylios kelio nuo miesto. Buvo pageidautina, kad dalyvautų kuo daugiau dvasininkų; čia buvo visas sunkumas, nes kunigas Maslonas, naujasis klebonas, jokiu būdu nenorėjo, kad būtų pakviestas kunigas Šelanas. Ponas de Renalis veltui aiškino jam, kad taip elgtis būtų neatsargu. Karalių *** lydėjo markizas de La Molis, kurio protėviai taip ilgai valdė šią provinciją. Jis jau trisdešimt metų pažįstąs kunigą Šelaną. Atvykęs į Verjerą, tikriausiai pasiteirausiąs apie jį ir, sužinojęs, kad kunigas patekęs nemalonėn, ko gero, sumanysiąs jį aplankyti su visa savo palyda jo nuošaliame namelyje. Tai bent būsiąs antausis!

— Užsitrauksiu aš gėdą ir čia, ir Bezansone,— atsakė kunigas

Maslonas,— jeigu tas žmogus pasirodys tarp kitų mano dvasininkų. Jansenistas, dieve šventas!

— Sakykite, ką norite, brangus klebone,— prieštaravo ponas de Renalis,— aš neleisiu, kad ponas de La Molis padarytų akibrokštą Verjero miesto administracijai. Jūs jo nepažįstate: karaliaus rūmuose jis santūrus, o čia, provincijoje,— kandus išdaigininkas, šaipūnas, tik ir ieško progos žmonėms piktą pokštą iškrėsti. Jis gali vien tik pasismaginimui palikti mus kvailiais liberalų akyse.

Tik naktį iš šeštadienio į sekmadienį, po tris dienas trukusių derybų, kunigo Maslono savimeilė neatsilaikė prieš mero baimę, virtusią drąsa. Reikėjo parašyti saldžiai lipšnų laišką kunigui Šelanui ir pakviesti jį dalyvauti iškilmingai pagerbiant Brė le O relikvijas, jei tik, žinoma, jo senyvas amžius ir negalavimai jam nesutrukdysią. O kunigas Šelanas išsirūpino kvietimą Žiuljenui, kuris turėjo lydėti jį kaip subdiakonas.

Sekmadienį nuo ankstyvo ryto Verjero gatves užplūdo tūkstančiai kaimiečių, nusileidusių nuo aplinkinių kalnų. Skaisčiai švietė saulė. Pagaliau apie trečią valandą visa ta minia subruzdo — pamatė ant uolos, už dviejų mylių nuo Verjero, suliepsnojusį didelį laužą. Šitas ženklas skelbė, kad karalius peržengė departamento ribą. Tuoj pat ėmė skambinti visi varpai; kelis kartus sugriaudė sena ispaniška miesto patranka, išreikšdama visų džiaugsmą dėl tokio didžio įvykio. Pusė gyventojų sulipo ant stogų. Moterys laukė balkonuose. Pajudo garbės sargyba. Visi gėrėjosi puošniomis uniformomis, kiekvienas rado pažįstamą — kas giminaitį, kas draugą. Tūlas šaipėsi iš pono de Muaro, kuris iš atsargumo tolydžio graibstėsi ranka už balno gugos. Bet kažkieno pastaba nustelbė visas kitas; pirmasis raitelis devintoje gretoje buvo labai gražus laibas vaikinas, kurio iš pradžių niekas nepažino. Veikiai vieni šūktelėjo iš pasipiktinimo, kiti nutilo suglumę, šitaip reikšdami visuotinį įspūdį. Žmonės atpažino, kad jaunuolis, jojąs pono Valno normandišku arkliu,— tai jaunasis Sorelis, dailidės sūnus. Visi kaip vienas ėmė šaukti ant mero, ypač liberalai. Kaip? Vien todėl, kad šis jaunutis darbininkas, persirengęs klieriku, yra jo vaikigalių mokytojas, jis išdrįso jį paskirti į garbės sargybą, nuskriausdamas vieną ar kitą turtingą fabrikantą!

— Tie ponai,— sakė bankininko žmona,— turėtų viešai pamokyti tą įžūlų vaikėzą, gimusį purve.

— Tas vaikėzas klastingas ir turi kardą prie šono,— atsakė kaimynas,— jam netrūks niekšiškumo kirsti jiems per veidą.

Aristokratijos pastabos buvo dar grėsmingesnės. Ponioms kilo mintis, kad vargu ar šitas grubus netaktas yra vieno mero darbas. Juk visi žino ir didžiai vertina jo panieką žemos kilmės žmonėms.

Tuo tarpu Žiuljenas, sukėlęs tiek liežuvių, buvo laimingiausias žmogus pasaulyje. Iš prigimties drąsus, jis sėdėjo ant arklio geriau nei dauguma šio kalnų miestelio jaunuolių. Iš moterų akių jis sprendė, kad jos kalba apie jį.

Jo antpečiai labiau blizgėjo, dėl to, kad buvo nauji. Arklys tolydžio stojo piestu, jis nesitvėrė džiaugsmu.

Jo laimė pasidarė stačiai beribė, kai, jojant pro senąjį pylimą, nuo mažosios patrankos šūvio jo arklys iššoko iš rikiuotės. Jis tik per stebuklą neišlėkė iš balno; ir nuo šios akimirkos pasijuto didvyris. Štai jis Napoleono adjutantas, štai atakuoja priešo bateriją.

Bet viena žmogysta buvo ir už jį laimingesnė. Pirmiausia ji stebėjo jį pro rotušės langą; paskui, įsėdusi į fajetoną ir skubiai apsukusi didelį lanką, spėjo pamatyti, kaip Žiuljeno arklys išnešė jį iš rikiuotės, ir suvirpėjo iš baimės. Pagaliau jos fajetonas, pasileidęs šuoliais pro kitus miesto vartus, pačiu laiku įvažiavo į kelią, kuriuo turėjo atvykti karalius, ir dabar riedėjo paskui garbės sargybą, už kokių dvidešimt žingsnių nuo jos, iškilnių dulkių debesyje. Dešimt tūkstančių valstiečių riktelėjo: „Tegyvuoja karalius!“, kai merui teko garbė tarti jo didenybei pasveikinimo žodį. Po valandos, kai karalius, išklausęs visas prakalbas, jau važiavo į miestelį, mažoji patranka vėl ėmė tankiai griaudėti. Ir tą akimirką ištiko nelaimė, tik ne kanonierius, kurie buvo įrodę savo sugebėjimus prie Leipcigo ir Monmirajo, o būsimąjį mero pavaduotoją, poną de Muaro. Jo arklys švelniai nuleido jį į vienintelę vieškelyje telkšančią balą; kilo sąmyšis, nes reikėjo skubiai jį iš ten ištraukti, kad galėtų pravažiuoti karaliaus karieta.

Jo didenybė išlipo prie gražios naujosios bažnyčios, kuri tą dieną buvo išsipuošusi visomis savo purpurinėmis užuolaidomis. Paskui karalius turėjo papietauti, o tada vėl sėsti į karietą ir važiuoti pagerbti švento Klemento relikvijų. Kai tik karalius įėjo į bažnyčią, Žiuljenas nušuoliavo atgal į pono de Renalio namus. Čia dūsaudamas pasidėjo gražųjį žydrą mundurą, kardą, antpečius ir vėl apsivilko palaike juoda eilute. Šoko ant arklio ir veikiai atsidūrė Brė le O, stovinčiame ant labai vaizdingos kalvos viršūnės. „Koks entuziazmas! Tų kaimiečių tolyn daugyn,— pagalvojo Žiuljenas.— Jau Verjere negali pro minią prasiskverbti, o va čia, aplink šitą seną vienuolyną, jų bus daugiau kaip dešimt tūkstančių“. Vienuolynas, beveik visiškai sugriautas re-

voliucijos vandalų, buvo prašmatniai atstatytas Restauracijos laikais, ir jau sklido gandai apie stebuklus. Žiuljenas susirado kunigą Šelaną, o tas pirmiausia gerokai jį išbarė, paskui davė sutaną ir kamžą. Žiuljenas skubiai persirengė ir kartu su kunigu Šelanu nuėjo pas jaunąjį Agdo vyskupą. Tai buvo pono de La Molio sūnėnas, neseniai paskirtas į šį postą,— jam ir buvo pavesta parodyti karaliui šventąsias relikvijas. Bet vyskupo niekur nebuvo galima rasti.

Kunigai nekantravo. Jie laukė savo vyresniojo po tamsiais gotikiniais seno vienuolyno galerijos skliautais. Buvo sukviesti dvidešimt keturi klebonai, jie turėjo vaizduoti senąją Brė le O vienuolyno kapitulą, kurią iki 1789 metų sudarė dvidešimt keturi kanauninkai. Beveik valandą paaimanavę dėl vyskupo jaunumo, klebonai nutarė, jog kunigui dekanui derėtų nueiti pas monsinjorą ir įspėti, kad karalius tuoj bus čia ir kad laikas eiti į bažnyčią. Kaip vyriausias amžiumi, dekano pareigas ėjo kunigas Šelanas; tas, kad ir nepatenkintas Žiuljenu, davė jam ženklą sekti paskui jį. Kamža Žiuljenui labai tiko. Pasigavęs dievažin kokių bažnytinio tualeto gudrybių, jis dailiai priglostė savo vešlius garbanotus plaukus; bet neapsižiūrėjo, kad iš po ilgos sutanos klosčių švysčioja garbės sargybinio pentinai, ir tai dar labiau įpykino kunigą Šelaną.

Prie durų į vyskupo apartamentus augaloti, auksu tviskantys liokajai vos tesiteikė atsakyti senajam klebonui, kad monsinjoras nepriima. Jie pasijuokė iš jo, kai jis pamėgino išaiškinti, kad jis, kaip prakilniosios Brė le O kapitulos dekanas, turįs teisę bet kuriuo metu įeiti pas celebruojantį vyskupą.

Išdidi Žiuljeno prigimtis pasipiktino liokajų įžūlumu. Jis tekinas pasileido senojo vienuolyno miegamaisiais, klabendamas iš eilės kiekvienas duris. Vienos mažos durelės pasidavė, ir jis atsidūrė celėje tarp monsinjoro kamerdinerių, apsirengusių juodai, su grandinėmis ant kaklo. Žiuljenas taip greitai įlėkė į celę, jog šitie ponai pamanė, kad jis atvykęs vyskupo kviestas, ir leido jam praeiti. Jis žengė keletą žingsnių ir atsidūrė didžiulėje gotikinėje salėje, begaliniai tamsioje, ištisai išmuštoje juodu ąžuolu; visi smailiaskliaučiai langai, išskyrus vieną, buvo užmūryti plytomis. Negrabiai sukrautos plytos buvo niekuo nepridengtos ir nykiai atrodė šalia prabangių senovinių panelių. Šitą salę, garsėjančią tarp Burgundijos antikvarų, apie 1470 metus pastatydino Karolis Narsusis kažkuriai savo nuodėmei atpirkti. Palei abi išilgines jos sienas stovėjo puošniai išpjaustinėti klauptai. Juose įvairių spalvų medžio bareljefais buvo pavaizduotos visos Apokalipsės paslaptys.

Žiuljeną apstulbino šita niūri prabanga, sudarkyta nuogų plytų ir dar visai šviežio tinko. Jis sustojo negalėdamas nė žodžio ištarti. Kitame salės gale, prie vienintelio lango, pro kurį smelkėsi šviesa, jis pamatė sukiojamą veidrodį raudonmedžio rėmais. Jaunas vyras su violetine sutana ir mezginiuota kamža, bet vienplaukis, stovėjo už trejeto žingsnių nuo veidrodžio. Šis baldas darė keistą įspūdį tokioje vietoje ir greičiausiai buvo atgabentas iš miesto. Žiuljenui pasirodė, kad jaunasis vyras tartum suirzęs; dešine ranka jis oriai siuntė palaiminimus veidrodžio pusėn.

„Ką tai gali reikšti?— pagalvojo jis.— Gal tas jaunas kunigas ruošiasi kokioms apeigoms? Turbūt tai vyskupo sekretorius... jis tikriausiai toks pat įžūlus kaip liokajai... Ką gi, kaip bus, taip, pabandysime".

Jis žengė pirmyn ir neskubėdamas perėjo visą salę, vis įsmeigęs akis į vienintelį langą ir į jauną vyrą, kuris lėtu mostu be perstojo dalijo palaiminimus, nė valandėlės neatsikvėpdamas.

Kuo artyn jis ėjo, tuo aiškiau matė piktą jo veidą. Pastebėjęs brangią, mezginiais papuoštą kamžą, Žiuljenas nenoromis sustojo už keleto žingsnių nuo prašmatniojo veidrodžio.

„Aš privalau kreiptis į jį",— nusprendė jis pagaliau. Bet, sujaudintas salės grožio, iš anksto kentėjo nuo tų šiurkščių žodžių, kurie ant jo pabirs.

Jaunasis vyras, pamatęs Žiuljeną veidrodyje, atsigręžė, nuo jo veido staiga nuslinko pikta išraiška, ir jis paklausė itin meiliu balsu:

— Na kaip, pone, ji galų gale sutvarkyta?

Žiuljenas apstulbo. Kai jaunasis vyras atsigręžė į jį, Žiuljenas pamatė ant jo krūtinės kryžių: tai buvo Agdo vyskupas. „Toks jaunas,— dingtelėjo Žiuljenui.— Ne daugiau kaip šešeriais ar aštuoneriais metais vyresnis už mane..."

Ir jam pasidarė gėda savo pentinų.

— Monsinjore,— atsakė jis nedrąsiai,— mane siunčia kapitulos dekanas, kunigas Šelanas.

— A! Man apie jį daug gero pasakojo,— tarė vyskupas taip mandagiai, jog Žiuljenas dar labiau susižavėjo.— Prašom atleisti, pone, aš maniau, kad jūs — tas žmogus, kuris turi atnešti man mitrą. Ją blogai įpakavo Paryžiuje, ir sidabrinis brokatas viršuje bjauriai susiglamžė. Baisiai negražiai atrodys,— liūdnai pridūrė jaunasis vyskupas.— Ir dar verčia mane laukti!

— Monsinjore, jeigu jūsų šventenybė leis, aš galiu atnešti jūsų mitrą.

Vyskupas neatsispyrė gražioms Žiuljeno akims.

— Prašom atnešti,— su žavingu mandagumu atsakė jis,— man ji tuoj pat reikalinga. Man labai nesmagu, kad visa kapitula turi laukti.

Nuėjęs iki salės vidurio, Žiuljenas atsigręžė ir pamatė, kad vyskupas vėl ėmė laiminti. „Ką tai galėtų reikšti? — pagalvojo Žiuljenas.— Čia tikriausiai koks liturginis pasiruošimas šiandieninėms apeigoms". Įėjęs į celę, kurioje buvo susibūrę kamerdineriai, pamatė mitrą jų rankose. Šitie ponai, nenorom paklusę įsakmiam Žiuljeno žvilgsniui, atidavė jam monsinjoro mitrą.

Ir jis išdidžiai ją nešė; eidamas per salę, sulėtino žingsnį; laikė mitrą su didžia pagarba. Vyskupas sėdėjo prieš veidrodį; tačiau dešinė jo ranka, nors pavargusi, protarpiais vis dar laimino. Žiuljenas padėjo jam užsidėti mitrą. Vyskupas papurtė galvą.

— Laikysis,— patenkintas tarė Žiuljenui.— Gal malonėsite truputį atsitraukti?

Vyskupas skubiai nužingsniavo iki salės vidurio, paskui, lėtai žengdamas prie veidrodžio, vėl nutaisė piktą veidą ir ėmė oriai laiminti.

Žiuljenas stovėjo it suakmenėjęs iš nuostabos: jis mėgino suprasti, kas čia darosi, bet nedrįso. Vyskupas sustojo ir žvilgtelėjo į jį, staiga praradęs orumą.

— Ką jūs pasakysite apie mano mitrą, ji man tinka?

— Labai tinka, monsinjore.

— Ne per daug atsmaukta atgal? Taip gali atrodyti kvailokai; bet nereikia nė per daug ant akių užtraukti — būtų lyg karininko kiveris.

— Man regis, ji labai tinka.

— Karalius įpratęs matyti garbius ir, aišku, labai orius dvasininkus. Tad nenorėčiau, ypač kai esu tokio amžiaus, atrodyti per daug lengvabūdiškas.

Ir vyskupas vėl ėmė žingsniuoti ir laiminti į visas puses.

„Aišku,— išdrįso pagaliau suprasti Žiuljenas,— jis mokosi laiminti".

— Aš pasiruošęs,— tarė po valandėlės vyskupas.— Eikite ir įspėkite kunigą dekaną ir kapitulos narius.

Netrukus pro didžiules, prašmatnia drožyba puoštas duris, kurių

Žiuljenas nebuvo pastebėjęs, įėjo kunigas Šelanas, lydimas dviejų seniausių klebonų. Bet šį sykį Žiuljenas atsidūrė jam derančioje vietoje, paskutinėje eilėje, ir vyskupą matyti galėjo tik per dvasininkų, susispietusių prie durų, pečius.

Vyskupas iš lėto perėjo salę; kai prisiartino prie durų, klebonai išsirikiavo procesijai. Valandėlę pasitvarkiusi, eisena pajudėjo giedodama psalmę. Vyskupas ėjo paskutinis tarp kunigo Šelano ir kito seno klebono. Žiuljenas, kaip asmeninis kunigo Šelano palydovas, prasiskverbė prie pat monsinjoro. Procesija ėjo ilgais Brė le O vienuolyno koridoriais; nors lauke spindėjo saulė, čia buvo tamsu ir drėgna. Pagaliau jie pasiekė galerijos portiką. Žiuljenas buvo apstulbęs iš susižavėjimo tokiom gražiom ceremonijom. Garbėtroška, kurią jam sužadino jaunas vyskupo amžius, to aukšto dvasininko jautrumas ir nuostabus mandagumas sukėlė sąmyšį jo širdyje. Šis mandagumas buvo visai kitoks negu pono de Renalio, net kai šis būdavo gerai nusiteikęs. „Juo arčiau visuomenės viršūnių, juo daugiau žavaus elgesio žmonių",— galvojo Žiuljenas.

Į bažnyčią procesija įėjo pro šonines duris; staiga senoviniai skliautai sudrebėjo nuo baisaus trenksmo; Žiuljenui pasirodė, kad jie griūva. Tai šovė ta pati mažoji patranka, kurią ką tik šuoliais buvo atitempę aštuonetas arklių; vos atriedėjusią, ją vėl paėmė į savo rankas Leipcigo kanonieriai, ir ji ėmė drioskinti po penketą šūvių per minutę, lyg prieš ją būtų stovėję prūsai.

Bet šitas įstabus griausmas jau nebedarė Žiuljenui įspūdžio, jis nebegalvojo nei apie Napoleoną, nei apie karinę šlovę. „Toks jaunas,— mąstė jis,— ir jau Agdo vyskupas! Bet kur tas Agdas? Ir kiek jis gauna? Du šimtus, tris šimtus tūkstančių frankų?"

Pasirodė monsinjoro liokajai su prabangiu baldakimu, kunigas Šelanas paėmė vieną jo kotą, bet po teisybei nešė jį Žiuljenas. Vyskupas atsistojo po baldakimu. Iš tiesų, jam pavyko pasisendinti; mūsų didvyris salo iš susižavėjimo. „Ko tik nepasiekia žmogus išmanumu!" — pagalvojo jis.

Įėjo karalius. Žiuljenui teko laimė pamatyti jį iš visai arti. Vyskupas kreipėsi į karalių su salsva prakalba, neužmiršdamas suteikti savo balsui lengvą virpesį, itin malonų jo didenybės ausiai.

Nekartosime čia Brė le O apeigų aprašymo; dvi savaites jais mirgėjo visų departamento laikraščių skiltys. Iš vyskupo kalbos Žiuljenas sužinojo, kad karalius yra Karolio Narsiojo ainis.

Vėliau Žiuljenui atiteko pareiga tikrinti šitų apeigų sąskaitas.

Ponas de La Molis, išrūpinęs savo sūnėnui vyskupystę, norėdamas padaryti jam malonumą, padengė visas jų išlaidas. Vienos tik iškilmės Brė le O vienuolyne atsiėjo tris tūkstančius aštuonis šimtus frankų.

Po vyskupo prakalbos ir karaliaus atsakymo jo didenybė atsistojo po baldakimu; paskui labai pamaldžiai atsiklaupė ant pagalvėlės prieš altorių. Presbiterijos pasieniais ėjo suolai, dviem pakopom pakilę virš grindų. Žiuljenas sėdėjo ant apatinės pakopos prie kunigo Šelano kojų tarsi pažas prie savo kardinolo kojų Siksto koplyčioje Romoje. Buvo sugiedota *Te Deum*, kilo debesys smilkalų, aidėjo nesuskaitomos muškietų ir patrankos salvės; kaimiečiai svaigo iš laimės ir dievobaimingumo. Viena tokia diena niekais paverčia šimto numerių jakobinų laikraščio triūsą.

Žiuljenas buvo per šešetą žingsnių nuo karaliaus, kuris iš tiesų skendėjo maldoje. Tik dabar jis pastebėjo nedidelio ūgio, aštraus žvilgsnio žmogelį, kurio drabužiai buvo beveik visai nesiuvinėti. Bet tuos labai kuklius drabužius jis buvo persijuosęs žydru kaspinu[29]. Stovėjo arčiau karaliaus negu daugelis kitų didikų, kurių drabužiai buvo taip gausiai siuvinėti auksu, jog, kaip sakė Žiuljenas, nė gelumbės nesimatė. Netrukus jis sužinojo, kad tai ponas de La Molis. Žiuljenui jis pasirodė išdidus, net pasipūtęs.

„Šitas markizas nebūtų toks mandagus kaip mano dailusis vyskupas,— dingtelėjo jam.— Ak, šit kas yra kunigystė — žmogus darosi švelnus ir protingas. Bet juk karalius atvyko čia pagerbti relikvijų, o aš jokių relikvijų nematau. Kur tas šventasis Klementas?"

Jaunas klierikas, jo kaimynas, išaiškino, kad garbiosios relikvijos yra viršuje — *liepsnojančioje koplyčioje.*

„Kas ta liepsnojanti koplyčia?" — pagalvojo Žiuljenas.

Bet nenorėjo klausinėti ir dar įdėmiau ėmė stebėti.

Koplyčioje lankantis karūnuotam asmeniui, etiketas neleidžia kanauninkams lydėti vyskupo. Bet Agdo vyskupas, žengdamas į liepsnojančią koplyčią, pasikvietė kunigą Šelaną; Žiuljenas išdrįso nusekti įkandin.

Užkopę aukštais laiptais, jie sustojo prie be galo mažyčių durelių, kurių gotikinės staktos buvo prabangiai paauksuotos. Atrodė, kad tas darbas atliktas tik vakar.

Prieš dureles klūpojo dvidešimt keturios merginos, kilmingiausių Verjero šeimų dukterys. Prieš atverdamas dureles, vyskupas atsiklaupė tarp šių merginų, kurios visos buvo labai dailios. Kol jis garsiai kalbėjo maldą, jos negalėjo atsižavėti jo nuostabiais mezginiais, mei-

lumu ir tokiu jaunu, tokiu švelniu veidu. Šitas reginys galutinai sumaišė mūsų didvyriui protą. Šią akimirką jis būtų puolęs į kovą už inkviziciją, ir visai nuoširdžiai. Staiga durelės atsivėrė. Visi išvydo mažąją koplyčią — atrodė, kad ji liepsnoja. Ant altoriaus degė daugiau kaip tūkstantis žvakių, išrikiuotų aštuoniomis eilėmis, kurias vieną nuo kitos skyrė gėlių puokštės. Pro sanktuarijaus duris kamuoliais veržėsi saldus gryniausių smilkalų kvapas. Naujai paauksuota koplytėlė buvo visai mažutė, bet labai aukšta. Žiuljenas pastebėjo, kad kai kurios žvakės ant altoriaus — daugiau kaip penkiolikos pėdų aukščio. Merginos neištverdamos šūktelėjo iš susižavėjimo. Į mažą koplytėlės prieangį buvo įleistos tik tos dvidešimt keturios merginos, du klebonai ir Žiuljenas.

Netrukus pasirodė karalius, lydimas tik pono de La Molio ir savo didžiojo šambeliono. Net sargybiniai liko klūpoti už durų, gerbdami ginklu.

Jo didenybė ne puolė, bet, galima sakyti, kriste parkrito ant klaupto. Tik tada Žiuljenas, prisišliejęs prie paauksuotų durelių, pastebėjo per nuogą vienos merginos petį žavią švento Klemento statulą. Šventasis gulėjo po altorium jauno romėnų kareivio apranga. Kakle žiojėjo plati žaizda, iš kurios tarsi tebesruvo kraujas. Skulptorius pranoko pats save. Gęstančios, bet labai meilios kario akys buvo pusiau primerktos. Vos prasikalę ūseliai dabino žavias lūpas, kurios, jau beveik susičiaupusios, dar, rodės, tebešnibždėjo maldą. Pamačiusi šį vaizdą, šalia Žiuljeno klūpanti mergina apsipylė graudžiomis ašaromis, ir viena ašara nukrito Žiuljenui ant rankos.

Valandėlę visi meldėsi didžiausioje tyloje, kurią drumstė tik tolimas varpų gausmas, aidintis visuose kaimeliuose per dešimt mylių aplinkui, paskui Agdo vyskupas paprašė karalių leisti jam tarti žodį. Jis užbaigė savo trumpą, labai jausmingą kalbą paprastais, bet itin įspūdingais žodžiais:

— Niekad neužmirškite, jaunosios krikščionės, kad jūs matėte vieną didžiausių šios žemės valdovų, klūpantį prieš visagalio ir rūstaus dievo tarnus. Šie tarnai, silpni, persekiojami, žudomi šioje žemėje, kaip jūs matote iš dar kraujuojančios švento Klemento žaizdos, švenčia pergalę danguje. Jaunosios krikščionės, jūs amžinai minėsite šią dieną, tiesa? Ir neapkęsite bedievybės. Visada liksite ištikimos šiam didžiam, rūsčiam, bet ir maloningam dievui.

Taręs šiuos žodžius, vyskupas didingai atsistojo.

— Prižadate? — tarė jis, su įkvėpimu tiesdamas į priekį rankas.

— Prižadame,— atsakė mergaitės, apsipylusios ašaromis.

— Priimu jūsų pažadą rūsčiojo dievo vardu! — pridūrė vyskupas griausmingu balsu.

Tuo apeigos buvo baigtos.

Verkė ir pats karalius. Tik gerokai vėliau, atgavęs šaltą protą, Žiuljenas pasiteiravo, kur yra tie šventojo kaulai, atsiųsti iš Romos Pilypui Gerajam, Burgundijos kunigaikščiui. Jam buvo paaiškinta, kad jie paslėpti toje žavioje vaškinėje statuloje.

Jo didenybė malonėjo leisti merginoms, lydėjusioms jį koplyčion, nešioti raudoną kaspiną su išsiuvinėtu užrašu: „Nekęsti bedievybės, amžinai garbinti dievą".

Ponas de La Molis įsakė išdalinti kaimiečiams dešimt tūkstančių butelių vyno. Vakare liberalai Verjere pasistengė apšviesti savo namus šimtąkart iškilmingiau negu rojalistai. Prieš išvykdamas karalius apsilankė pas poną de Muaro.

XIX skyrius

MĄSTYTI — TAI KENTĖTI

Komiškoji kasdieninių įvykių pusė slepia nuo jūsų akių tikrąją negandą, kurią gimdo aistros.

Barnavas

Stumdamas atgal į vietą baldus kambaryje, kuriame gyveno ponas de La Molis, Žiuljenas rado keturlinkai sulankstytą labai storo popieriaus lapą. Pirmo puslapio apačioje perskaitė:

„Jo šviesybei markizui de La Moliui, Prancūzijos perui, karališkųjų ordinų kavalieriui, ir t. t., ir t. t."

Tai buvo prašymas, rašytas negrabia prasčioko ranka.

„Ponas markize,

Visą gyvenimą laikiausi religinių principų. Buvau apgultame Lione, kai ant jo krito artilerijos sviediniai gėdingo atminimo 93

metais. Einu komunijos, kiekvieną sekmadienį klausau šventų mišių parapijos bažnyčioje. Nesu praleidęs nė vienos velykinės išpažinties, net gėdingo atminimo 93 metais. Mano virėja,— prieš revoliuciją aš laikiau tarnų,— mano virėja penktadieniais verda su pasninku. Verjere mane visi gerbia, ir, drįstu pridurti, pelnytai. Per procesijas einu po baldakimu šalia kunigo klebono ir pono mero. Per dideles iškilmes nešu storą žvakę, kurią perku savo lėšomis. Pažymėjimai apie visa tai yra Paryžiuje, Finansų ministerijoje. Prašau poną markizą skirti mane vedėju į loterijos kontorą Verjere, nes ši vieta, šiaip ar kitaip, netrukus liks laisva, kadangi dabartinis jos vedėjas sunkiai serga, be to, netinkamai balsuoja per rinkimus, ir t. t.

De Šolenas"

Šito prašymo paraštėje buvo rekomendacija, pasirašyta de Muaro; ji prasidėjo šiais žodžiais:

„Vakar turėjau garbės tarti žodį *kaslink* šito *lojelaus* žmogaus, kuris prašo...", ir t. t.

„Na va,— pagalvojo Žiuljenas,— net šitas kvailys de Šolenas man rodo, kuriuo keliu turiu eiti".

Praslinkus savaitei po karaliaus apsilankymo Verjere, tarp nesuskaitomos daugybės prasimanymų, kvailų šnekų, juokingų ginčų ir t. t., ir t. t., kurių objektas paeiliui buvo karalius, Agdo vyskupas, markizas de La Molis, dešimt tūkstančių butelių vyno, vargšas de Muaro, nukritęs nuo arklio,— tikėdamasis ordino, jis visą mėnesį po to išsėdėjo namie,— ilgiausiai buvo komentuojama begėdiška drąsa, su kuria į garbės sargybinius *įbruktas* Žiuljenas Sorelis, dailidės sūnus. Reikėjo girdėti, ką šia tema šneka turtingi marginių fabrikantai, kurie nuo ryto iki vakaro kavinėse plyšojo apie lygybę! Išdidžioji ponia de Renal — štai kas sugalvojo tokią šlykštybę! O kodėl ji taip padarė? Geriau, negu reikia, tai paaiškina gražios klierikėlio Sorelio akys ir skaistūs jo veideliai.

Netrukus po to, kai šeima grįžo į Verži, sukarščiavo jauniausiasis sūnus, Stanislasas Ksavjė; ir staiga ponią de Renal apniko baisūs sąžinės priekaištai. Pirmą kartą ji nuosekliai ėmė priekaištauti sau, kad myli Žiuljeną; tarsi stebuklas jai apšvietė protą, į kokią baisią nuodėmę ji leidosi įtraukiama. Nors iš prigimties buvo giliai tikinti, iki šios dienos nepagalvojo, koks didelis jos nusikaltimas dievo akyse.

Kadaise, Jėzaus širdies vienuolyne, ji karštai mylėjo dievą; dabar lygiai taip pat jo bijojo. Kova, kuri draskė jos sielą, buvo juo baisesnė,

kad jos baimė neklausė jokio proto balso. Žiuljenas įsitikino, kad menkiausias įrodinėjimas ne maldo ją, bet dar labiau erzina — jai rodosi, kad girdi velnią. Tačiau, kadangi Žiuljenas pats labai mylėjo mažąjį Stanislasą, su juo jinai ir galėjo kalbėti apie berniuko ligą; o liga veikiai pasunkėjo. Ponia de Renal, nuolatinių sąžinės priekaištų kamuojama, net užmigti nebegalėjo. Ji niauriai tylėjo; jei tik būtų atvėrusi burną, tuoj pat būtų išpažinusi dievui ir žmonėms savo nusikaltimą.

— Maldauju,— kartodavo jai Žiuljenas, kai tik jie likdavo vieni,— niekam nieko nesakykite; patikėkite savo skausmą tik man. Jei dar mylite mane, tylėkite: jūsų prisipažinimas neišgydys vargšo Stanislaso.

Bet šitie paguodos žodžiai nedarė jokio poveikio; jis nežinojo, kad ponia de Renal įsikalė į galvą, jog pavydžiojo dievo pykčiui numaldyti ji privalanti arba užsidegti neapykanta Žiuljenui, arba netekti sūnaus. Jautė, kad nepajėgia neapkęsti meilužio, ir todėl buvo tokia nelaiminga.

— Bėkite nuo manęs,— tarė ji kartą Žiuljenui,— dėl dievo meilės, eikite iš šių namų: mano sūnus žūva per tai, kad jūs čia.

Dievas baudžia mane,— tyliai pridūrė ji,— jis teisingas; lenkiu galvą prieš jo teisingumą; padariau baisų nusikaltimą, ir mano sąžinė tylėjo! O tai juk buvo pirmas ženklas, kad dievas nusigręžė nuo manęs; ant manęs turi kristi dviguba bausmė.

Žiuljenas buvo giliai sukrėstas. Jis matė, kad ji nei veidmainiauja, nei perdeda. „Ji mano, kad savo meile man žudo sūnų, o vis tiek, vargšelė, myli mane labiau už sūnų. Šitas sąžinės priekaištas, nėra jokios abejonės, žudo ir ją; tai iš tiesų didingas jausmas. Bet kaip galėjau sužadinti tokią meilę aš, beturtis, neišauklėtas vaikinas, toks nemokša, kartais toks storžievis?"

Vieną naktį vaikui pasidarė visai bloga. Apie antrą valandą jo pažiūrėti atėjo ponas de Renalis. Vaikas degė kaip ugnyje, buvo visas raudonas ir nepažino tėvo. Staiga ponia de Renal puolė vyrui po kojų; Žiuljenas suprato, kad ji viską prisipažins ir amžinai pražudys save.

Laimė, šis keistas poelgis suerzino poną de Renalį.

— Labanakt, labanakt! — tarė jis, eidamas link durų.

— Ne, išklausyk mane,— sušuko ji, klūpodama prieš jį ir mėgindama jį sulaikyti.— Tu privalai sužinoti visą teisybę. Tai aš žudau sūnų. Aš daviau jam gyvybę, aš ją ir atimu. Dangus baudžia ma-

ne; aš žmogžudė dievo akyse. Turiu pati save pasmerkti, pažeminti; gal tokia auka numaldys viešpatį.

Jei ponas de Renalis būtų turėjęs lakesnę vaizduotę, būtų viską supratęs.

— Romantiški svaičiojimai,— šūktelėjo jis, atsitraukdamas nuo žmonos, bandančios apkabinti jam kelius.— Romantiški svaičiojimai, ir viskas! Žiuljenai, kai išauš, pakvieskite gydytoją.

Ir vėl nuėjo gulti. Ponia de Renal, beveik alpdama, suklupo, bet konvulsyviu mostu atstūmė Žiuljeną, šokusį jos prilaikyti.

Žiuljenas nustebo.

„Štai kas yra svetimavimas! — tarė jis sau.— Negi galimas daiktas, kad tie sukčiai kunigai... būtų teisūs? Negi jie patys, skendėdami nuodėmėse, žinotų, kas iš tikrųjų yra nuodėmė? Kaip keista!..“

Praslinko dvidešimt minučių, kai išėjo ponas de Renalis. Žiuljenas žvelgė į moterį, kurią mylėjo,— ji stingsojo atrėmusi galvą į sūnaus lovelę, beveik praradusi sąmonę. „Šią nepaprastą moterį,— galvojo jis,— ištiko baisinga nelaimė todėl, kad ji pažino mane. Valandos bėga. Kuo galiu jai padėti? Reikia ryžtis. Apie save nebėra ko galvoti. Kas man žmonės ir jų lėkštas maivymasis? Kuo galiu jai padėti?.. Išvykti? Bet tada ji liks viena, kamuojama baisiausios širdgėlos. Tas iškamša vyras greičiau kenkia, negu padeda jai. Iš stačiokiškumo jis dar įžeis ją kokiu griežtu žodžiu; ji, ko gero, išeis iš proto, iššoks pro langą.

Jei paliksiu ją, nebesaugosiu, ji viską prisipažins. Ir kas žino, gal tas žmogus, nepaisydamas, kokį turtą gali gauti iš žmonos paveldėjimo, pakels skandalą. Ji, ko gero, dieve šventas, viską papasakos tam šunsnukiui kunigui Maslonui, kuris, prasimetęs tuo, kad serga šešiametis vaikas, nekelia kojos iš šių namų, ir aišku, ne veltui. Iš sielvarto ir dievo baimės ji užmiršo, kas tai per žmogus; dabar jis jai tik kunigas“.

— Eik šalin,— staiga ištarė ponia de Renal, atmerkusi akis.

— Tūkstantį kartų atiduočiau gyvybę, kad žinočiau, kaip tau padėti,— atsakė Žiuljenas.— Niekada taip tavęs nemylėjau, mano angele, arba, tikriau sakant, tik dabar imu dievinti tave tiek, kiek tu verta. Kaip aš gyvensiu toli nuo tavęs, žinodamas, jog esi nelaiminga dėl mano kaltės! Bet kam kalbėti apie mano kančias! Taip, aš išeisiu, mano brangioji. Bet jei paliksiu tave, nebesaugosiu tavęs, nebestovėsiu tolydžio tarp tavęs ir tavo vyro, tu viską jam pasakysi — ir pražudysi save. Tik pagalvok — juk jis gėdingai išvys tave iš savo namų;

visas Verjeras, visas Bezansonas kalbės apie šitą skandalą. Suvers ant tavęs visą kaltę, tu niekada nebepakilsi iš tos gėdos...

— Šito aš ir noriu,— šūktelėjo ji atsistodama.— Aš kentėsiu, taip man ir reikia.

— Betgi tuo bjauriu skandalu tu užtrauksi nelaimę ir jam!

— Taip, bet aš pati suniekinsiu save; pulsiu į purvą ir, galimas dalykas, tokiu būdu išgelbėsiu sūnų. Gal šitoks savęs suniekinimas visų akyse atstotų viešą atgailą? Kiek aš menku savo protu suvokiu, ar tai nebūtų pati didžiausia auka, kokią galiu padaryti dievui?.. Galbūt jis teiksis priimti mano pažeminimą ir man palikti sūnų! Nurodyk man kokią nors kitą, sunkesnę auką — aš tuoj pat ją padarysiu.

— Leisk, aš nubausiu save. Aš juk taip pat kaltas. Gal nori — stosiu į trapistų vienuolyną? Griežtas jų gyvenimo būdas gali suminkštinti širdį tavo dievui!.. Ak dangau, kodėl aš negaliu prisiimti Stanislaso ligos...

— Ak, tu jį myli! — suriko ponia de Renal, puldama jam į glėbį.

Ir tą pačią akimirką su pasibaisėjimu atstūmė jį.

— Tikiu tau, tikiu! — kalbėjo ji toliau, vėl puolusi ant kelių.— Ak, mano vienintelis drauge! Ak, kodėl ne tu Stanislaso tėvas? Tada nebūtų tokia baisinga nuodėmė mylėti tave labiau už sūnų.

— Leisk man pasilikti, ir nuo šiol aš mylėsiu tave kaip brolis! Tai vienintelė protinga atgaila, gal ji apmaldys aukščiausiojo pyktį.

— O aš? — šūktelėjo ji pašokusi, suėmusi Žiuljeno galvą abiem rankom ir įsižiūrėjusi jam į akis.— Ar aš mylėsiu tave kaip brolį? Ar pajėgsiu mylėti tave kaip brolį?

Žiuljenas apsipylė ašaromis.

— Aš klausysiu tavęs,— tarė jis, puldamas jai po kojų,— klausysiu tavęs, liepk, ką nori; man nieko daugiau nelieka. Man protas aptemo; aš nežinau, ką daryti. Jei aš išeisiu, tu viską papasakosi vyrui ir pražudysi save ir jį. Po tokio apsijuokimo jis niekada nebus išrinktas deputatu. Jei pasiliksiu, manysi, kad aš kaltas dėl tavo sūnaus mirties, ir mirsi iš širdies skausmo. O gal pažiūrėkim, kaip bus, kada aš išvyksiu? Gal nori — aš nubausiu save už mūsų nuodėmę ir išvyksiu savaitei? Praleisiu tą laiką vienatvėje, kur tu norėsi. Pavyzdžiui, Brė le O vienuolyne; bet prisiek, kad, kol manęs nebus, nieko nesakysi vyrui. Žinok, jei prisipažinsi, aš nebegalėsiu grįžti.

Ji pažadėjo, jis išvyko, bet po dviejų dienų gavo šaukimą grįžti atgal.

— Nepajėgiu be tavęs tesėti priesaikos. Jei nebus čia tavęs, jei tu visą laiką neįsakinėsi man žvilgsniu tylėti, aš viską prisipažinsiu vyrui. Kiekviena šito siaubingo gyvenimo valanda man virsta ištisa para.

Pagaliau dangus pasigailėjo nelaimingos motinos. Pamažu Stanislasas ėmė taisytis. Bet ledai buvo pralaužti, ji dabar jau suvokė visą padarytos nuodėmės baisumą ir pusiausvyros nebeatgavo. Sąžinės priekaištai liko ir tapo tuo, kuo ir turėjo būti tokioje tyroje širdyje. Gyvenimas jai buvo čia dangus, čia pragaras: pragaras, kai nematė Žiuljeno, dangus, kai buvo prie jo kojų.

— Aš nebeapgaudinėju savęs iliuzijomis,— sakydavo ji net tomis akimirkomis, kai išdrįsdavo siela ir kūnu atsiduoti meilei,— aš pasmerkta pragaro kančioms, pasmerkta, man nėra išsigelbėjimo. Tu jaunas, aš sugundžiau tave, dangus tau atleis, o aš pasmerkta. Man tai byloja vienas neklaidingas ženklas — aš bijau; ir kas nebijotų, matydamas prieš save pragarą? Bet širdies gilumoje nesigailiu. Nusidėčiau ir vėl, jei reikėtų viską pradėti iš naujo. Tegul tik dangus nebaudžia manęs šioje žemėje per mano vaikus — ir tai jau bus daugiau, negu esu verta. O tu, Žiuljenai,— sušukdavo ji kitais kartais,— ar bent tu esi laimingas? Ar atrodo tau, kad pakankamai tave myliu?

Žiuljeno nepatiklumas ir liguistas išdidumas, visų labiausiai ir troškęs pasiaukojančios meilės, neatsilaikė prieš tokį didį, tokį neabejotiną ir nuolatinį pasišventimą. Jis dabar dievino ponią de Renal. „Ji, tiesa, kilminga dama, o aš paprasto darbininko sūnus, tačiau ji myli mane... Aš nesijaučiu šalia jos liokajum, einančiu meilužio pareigas“. Nusikratęs šios baimės, Žiuljenas stačia galva nėrė į visas meilės beprotybes, į jos skausmingas dvejones.

— Tebūnie man leista,— sakydavo ji matydama, kad jis ima abejoti jos meile,— suteikti tau laimės bent per tą trumpą laiką, kuris mums liko praleisti kartu! Skubėkime, rytoj galbūt aš nebebūsiu tavo. Jei dangus, bausdamas mane, pasikėsins prieš mano vaikus, bergždžiai aš stengsiuosi gyventi vien tam, kad mylėčiau tave, bergždžiai stengsiuosi nematyti, kad juos žudo mano nuodėmė. Šito smūgio aš nepakelsiu. Kad ir norėsiu, nepajėgsiu, išeisiu iš proto. Ak, kad galėčiau prisiimti ir tavo nuodėmę, kaip tu iš kilnumo kad norėjai prisiimti Stanislaso karštinę!

Po šito didelio moralinio sukrėtimo pasikeitė Žiuljeno jausmas, siejęs jį su meiluže. Jo meilė dabar buvo ne vien tiktai žavėjimasis grožiu, didžiavimasis tuo, kad ji priklauso jam.

Dabar jų laimė buvo kur kas kilnesnė; liepsna, kuri juos niokojo, dar stipriau įsidegė. Akimirkomis jie beveik netekdavo proto. Iš šalies galėjo atrodyti, kad jų laimė tapo pilnesnė. Bet jie prarado tą įstabią giedrą, tą palaimą be jokio debesėlio, tą nereiklią pirmųjų meilės dienų laimę, kai ponia de Renal bijojo tik vieno — ar pakankamai ją Žiuljenas myli. Dabar jų laimė kartais atrodė lyg nusikaltimas.

Laimingiausiomis ir pažiūrėti ramiausiomis valandėlėmis ponia de Renal staiga sušukdavo, konvulsyviai spausdama Žiuljeno ranką:

— Ak dieve didis, aš matau pragarą. Kokios baisios kančios! Bet aš nusipelniau jų.

Ir ji spaudė jį glėbyje, glaudėsi prie jo kaip vijoklis prie sienos.

Veltui bandydavo Žiuljenas raminti šią įsiaudrinusią sielą. Ji stverdavo jo ranką, apiberdavo ją bučiniais. Paskui vėl niūriai susimąstydavo.

— Pragaras,— sakydavo ji,— pragaras būtų man malonė; man dar liktų šioje žemėje keletas dienų, kurias galėčiau praleisti su juo; bet pragaras šiame pasaulyje, vaikų mirtis... Tačiau šia kaina aš gal išpirkčiau savo nusikaltimą... Ak dieve didis, neduok man atleidimo šia kaina. Tie vargšai vaikai tau niekuo nenusižengė; tik aš, aš viena kalta: myliu žmogų, kuris nėra mano vyras.

Būdavo ir tokių akimirkų, kai Žiuljenui rodėsi, kad ponia de Renal lyg ir aprimusi. Ji stengėsi nugalėti save, nenorėjo nuodyti gyvenimo tam, kurį mylėjo.

Meilės, sielvarto ir malonumo antplūdžiai keitė vienas kitą, ir dienos jiems bėgo žaibiškai greitai. Žiuljenas atprato mąstyti.

Kartą panelė Eliza išvyko į Verjerą — jai reikėjo dalyvauti nedidelėje byloje. Ji susitiko su ponu Valno ir suprato, kad jis baisiai įtūžęs ant Žiuljeno. Ji nekentė Žiuljeno ir dažnai pakalbėdavo apie jį su ponu Valno.

— Jūs pražudytumėte mane, pone, jei pasakyčiau jums visą teisybę,— pareiškė ji kartą ponui Valno.— Kai dalykas rimtas, ponai visada eina išvien. Jie niekada neatleidžia vargšams tarnams už kai kurių paslapčių išplepėjimą...

Po šių įprastinių frazių, kurias ponas Valno, nekantraudamas iš smalsumo, išmaniai sugebėjo sutrumpinti, jis sužinojo dalykų, itin skaudžių jo savimeilei.

Toji moteris, iškilniausia visoje apylinkėje moteris, apie kurią jis taip šokinėjo šešerius metus ir, deja, viso miestelio akyse, taigi ta išdidi moteris, tiek kartų privertusi jį raudonuoti savo panieka,

šit pasirinkusi meilužiu jaunutį samdinį, aprengtą namų mokytoju. Ir, kas visų labiausiai žeidė elgetyno direktoriaus širdį, ponia de Renal, pasirodo, dievinanti tą meilužį.

— O ponas Žiuljenas,— sunkiai atsidususi, pridūrė kambarinė,— šitos pergalės net ir nesiekė, jis elgėsi su ponia taip pat šaltai kaip su visais.

Eliza galutinai įsitikinusi tuo tiktai kaime, bet, jos nuomone, šitas romanas prasidėjęs daug seniau.

— Tikriausiai dėl to,— pridūrė ji su kartėliu,— jis nepanoro andai manęs vesti. O aš, kvailė, tariausi su ponia de Renal, prašiau ją pakalbėti su mokytoju!

Tą patį vakarą ponas de Renalis gavo iš miesto kartu su laikraščiu ilgą anoniminį laišką, kuriame buvo smulkiausiai išdėstyta, kas dedasi jo namuose. Žiuljenas pastebėjo, kad, skaitydamas tą laišką, rašytą ant melsvo popieriaus, ponas de Renalis išbalo ir ėmė dėbčioti į jį piktomis akimis. Meras nenurimo visą vakarą; Žiuljenas veltui stengėsi jam įsiteikti, klausinėdamas apie žymiausių Burgundijos šeimų genealogiją.

XX skyrius

ANONIMINIAI LAIŠKAI

Do not give dalliance
Too much the rein; the strongest oaths are straw
To the fire i'the blood.

*Tempest**

Apie vidunaktį, kai visi ėmė skirstytis iš svetainės, Žiuljenas spėjo šnabžtelėti mylimajai:

— Šiąnakt nesimatykime, jūsų vyras mus įtaria; galiu prisiekti, kad tas ilgas laiškas, kurį jis dūsaudamas skaitė, yra anoniminis.

---

* ... glamonėms
Neduoki valios — priesaikos didžiausios
Juk sudega aistrų ugny kaip šiaudas.
Šekspyras „Audra" (Vertė A. Miškinis)

Laimė, Žiuljenas visada užsirakindavo duris. Poniai de Renal šovė į galvą beprotiška mintis, kad tas įspėjimas reiškia ne ką kita, kaip dingstį su ja nesusitikti. Ji visai neteko galvos ir įprastą valandą atėjo prie durų. Išgirdęs koridoriuje bruzdesį, Žiuljenas tuoj pat užpūtė lempą. Kažkas stengėsi atidaryti duris — ponia de Renal ar pavydus vyras?

Anksti rytą virėja, palanki Žiuljenui, atnešė jam knygą, ant kurios viršelio buvo užrašyti tokie itališki žodžiai: *Guardate alla pagina 130**.

Žiuljenas suvirpėjo: koks neatsargumas! Atvertė šimtas trisdešimtą puslapį ir rado ten smeigtuku prisegtą laišką, parašytą greitosiomis, aplaistytą ašaromis ir pilną rašybos klaidų. Paprastai ponia de Renal rašydavo labai taisyklingai, todėl ši aplinkybė jį sujaudino, ir jis valandėlę pamiršo jos pasibaisėtiną neatsargumą.

„Nenorėjai įsileisti manęs šią naktį? Būna akimirkų, kai aš galvoju, kad niekada nesugebėjau iki galo išskaityti, kas dedasi tavo sieloje. Mane gąsdina tavo žvilgsniai. Aš bijau tavęs. Dieve didis! Nejaugi tu manęs niekada nemylėjai? Jei taip, tegul vyras sužino apie mūsų meilę, tegul uždaro mane visam gyvenimui kur nors kaime, toli nuo vaikų. Tokia gal ir yra dievo valia. Aš tikriausiai greit mirsiu. O tu būsi pabaisa.

Tu nemyli manęs? Tau įkyrėjo mano beprotystės, sąžinės priekaištai, nedorėli? Nori pražudyti mane? Štai geriausia tam priemonė. Eik ir parodyk šį laišką visam Verjerui arba, dar geriau, vienam ponui Valno. Pasakyk jam, kad myliu tave,— bet ne, nepiktžodžiauk, pasakyk, kad dievinu tave, kad man gyvenimas prasidėjo tą dieną, kai pamačiau tave; kad net beprotiškiausiose jaunystės svajonėse neįsivaizdavau tokios laimės, kokią tu man suteikei; pasakyk, kad paaukojau tau savo gyvenimą, kad aukoju tau savo sielą. Tu žinai, kad aukoju tau dar daugiau.

Bet ar žino tas žmogus, kas yra auka? Pasakyk jam,— tegul jis niršta,— jog aš nepaisau piktų liežuvių, o šiame pasaulyje težinau vieną nelaimę — prarasti širdį žmogaus, kuris mane riša su gyvenimu. Kokia būtų laimė atiduoti gyvastį, pasiūlyti ją kaip auką ir nebedrebėti daugiau dėl vaikų!

Neabejok, brangusis, jei tai anoniminis laiškas, jį parašė tas šlykštynė, kuris šešerius metus persekiojo mane savo šiurkščiu balsu, pa-

* Žiūrėkite 130 puslapį (*it.*).

sakojimais apie savo šaunų jodinėjimą, pasipūtimu ir amžinu visų savo privalumų vardijimu.

Bet ar tikrai tai anoniminis laiškas? Apie tat aš ir norėjau su tavim pakalbėti, beširdi! Bet ne, tu gerai padarei. Spausdama tave glėbyje gal paskutinį kartą, nebūčiau galėjusi svarstyti šaltai, kaip svarstau dabar viena. Nuo šiol nebegalėsime taip lengvai būti laimingi. Ar jums bus dėl to apmaudu? Taip, tomis dienomis, kai ponas Fukė neatsiųs jums kokios nors įdomios knygos. Auka jau padaryta; rytoj — vis tiek, ar tai anoniminis laiškas, ar ne — aš taipogi pasakysiu vyrui, kad gavau anoniminį laišką ir kad reikia tuoj pat dosniai su tavim atsiteisti, rasti kokią nors padorią dingstį ir nedelsiant išsiųsti tave atgal pas tėvus.

Deja, brangusis, mums teks išsiskirti dviem savaitėms, o gal ir mėnesiui! Ak, noriu tikėti, kad tu kentėsi tiek, kiek ir aš. Bet galų gale tik šitaip galima išvengti to laiško pasekmių; mano vyras ne pirmą kartą gauna anoniminį laišką dėl manęs. Ak, anksčiau iš jų man būdavo tiek juoko!

Teturiu vieną tikslą: įteigti vyrui, kad tą laišką atsiuntė ponas Valno; neabejoju, kad taip ir yra. Jeigu išeisi iš mūsų, būtinai apsigyvenk Verjere. Pasistengsiu, kad ir mano vyras panorėtų atvažiuoti į Verjerą porai savaičių: reikia juk įrodyti tiems mulkiams, kad tarp mudviejų su juo jokių nesusipratimų nėra. O tu, kai būsi Verjere, draugauk su visais, net su liberalais. Žinau, kad visos tos ponios nepasidalins tavimi.

Nesipyk su ponu Valno ir nesugalvok nupjauti jam ausų, kaip grasinai aną dieną; priešingai, elkis su juo kuo lipšniausiai. Svarbiausia dabar — paskleisti Verjere gandus, kad eisi pas Valno ar pas ką nors kitą už vaikų mokytoją.

Va šito mano vyras niekada nepakęs. Jei vis dėlto jis su ta mintimi susitaikys, ką gi, tu bent gyvensi Verjere, ir aš tave retkarčiais matysiu. Vaikai tave taip myli, jog būtinai norės tave aplankyti. Dieve didis! Jaučiu, kad aš net vaikus myliu labiau todėl, kad jie tave myli. Kokia kančia! Kuo visa tai baigsis?.. Man protas maišosi... Žodžiu, tu supranti, kaip elgtis; būk lipšnus, mandagus, nerodyk paniekos tiems nepraustaburniams, maldauju tave atsiklaupusi: jų rankose bus mūsų likimas. Gali būti visiškai tikras, kad mano vyras pasielgs su tavimi taip, kaip jam lieps *viešoji nuomonė*.

Anoniminį laišką parūpinsi man tu; apsiginkluok kantrybe ir žirklėm. Iškirpk iš knygos žodžius, kuriuos toliau perskaitysi; sukli-

juok juos paskui ant melsvo popieriaus lakšto, kurį pridedu,— tas popierius gautas iš pono Valno. Būk pasiruošęs kratai; sudegink iškarpytuosius knygos lapus. Jei nerasi ištisų žodžių, turėk kantrybės ir sudėliok juos iš atskirų raidžių. Kad tau nereikėtų per daug vargti, mano parašytas anoniminis laiškas visai trumpas. Ak, jei nebemyli manęs, kaip aš baiminuosi, koks ilgas turi atrodyti mano laiškas tau!"

ANONIMINIS LAIŠKAS

„Ponia,

Visos jūsų intrigėlės žinomos; bet asmenys, kuriems rūpi padaryti joms galą, jau įspėti. Vardan tų draugiškų jausmų, kurie dar ne visai man išblėsę, siūlau jums visam laikui nutraukti ryšius su tuo kaimo bernioku. Jeigu jums užteks sveiko proto ir jūs paklausysite šių žodžių, jūsų vyras patikės, kad įspėjimas, kurį jis gavo, melagingas, ir niekas nemėgins jam įrodinėti, kad jis klysta. Pagalvokite, kad jūsų paslaptis mano rankose; drebėkite, nelaimingoji, nuo šiol turėsite *šokti taip, kaip aš grosiu*".

Kai tik baigsi klijuoti tą laišką (ar atpažinai elgetyno direktoriaus stilių?), išeik į sodą, aš pasistengsiu su tavimi susitikti.

Paskui nueisiu į miestelį ir grįšiu susijaudinusi — tokia ir būsiu iš tikrųjų. Dieve didis, ką aš darau? Visa tai tik todėl, kad *tau pasirodė*, jog tai anoniminis laiškas. Žodžiu, persimainiusiu veidu aš atiduosiu vyrui tą laišką, tariamai man įteiktą nepažįstamo žmogaus. O tu eik pasivaikščioti su vaikais keliu į mišką ir grįžk tik prieš vakarienę.

Nuo uolų viršaus tau bus matyti karvelidės bokštas. Jei mūsų reikalai pakryps į gerą pusę, iškabinsiu ten baltą nosinaitę; priešingu atveju tenai nebus nieko.

Ar nenurodys tau širdis, nedėkingasis, kokiu būdu, prieš eidamas pasivaikščioti, galėtum pasakyti man, kad tebemyli mane? Kad ir kažin kas įvyktų, gali būti visiškai tikras dėl vieno dalyko: aš neišgyvensiu nė vienos dienos, jei mums reikės galutinai išsiskirti! Ak, kokia bloga aš motina! Bet kam aš parašiau tuos beprasmiškus žodžius, brangusis Žiuljenai? Jie man nieko nesako, šią akimirką mano galvoje tesi tu, ir parašiau juos tik tam, kad manęs nebartum. Kam apsimetinėti dabar, kai galiu po minutės kitos netekti tavęs? Taip! Tegul aš pasirodysiu tau žiauri, bet nemeluosiu žmogui, kurį dievinu! Jau ir be to per daug apgaudinėjau savo gyvenime. Tiek to, atleidžiu tau,

jei nebemyli manęs. Neturiu kada perskaityti šio laiško. Man atrodo, menka būtų kaina gyvybe užmokėti už tas laimingas dienas, kurias praleidau tavo glėbyje. Tu žinai, kad jos atsieis man daug brangiau".

XXI skyrius

POKALBIS SU ŠEIMOS VIEŠPAČIU

Alas, our frailty is the cause, not we,
For such as we are made of, such we be.
*Twelfth night**

Žiuljenas kaip vaikas su didžiausiu malonumu visą valandą dėstė žodžius. Eidamas iš kambario, susitiko savo mokinius ir jų motiną; ji paėmė jam iš rankų laišką taip ryžtingai ir paprastai, kad ši ramybė net išgąsdino jį.

— Ar klijai jau išdžiūvę? — paklausė ji.

„Ar čia ta pati moteris, kurią iš proto varė sąžinės graužatis? — pagalvojo jis.— Ką ji mano dabar daryti?" Klausti jam neleido išdidumas; bet niekada galbūt gyvenime ji taip jam nepatiko.

— Jei šitas dalykas baigsis blogai,— pridūrė ji taip pat šaltakraujiškai,— iš manęs viską atims. Užkaskite šitą skrynelę kur nors kalnuose; galbūt kada nors tai bus visas mano išteklius.

Ji įdavė jam raudono tymo dėžutę stikliniu dangteliu, kuriame buvo aukso ir keli briliantai.

— O dabar eikite,— pasakė ji.

Ji pabučiavo vaikus, jaunėlį du kartus. Žiuljenas stovėjo lyg įbestas. Ponia de Renal skubiai pasišalino, net nežvilgtelėjo į jį.

Nuo tos akimirkos, kai ponas de Renalis atplėšė anoniminį laišką, gyvenimas jam virto baisia kančia. Toks susijaudinęs jis buvo tik

---

* Deja, silpnybė čia kalta, ne mes!
Kokios sutvertos mes, tokios ir esam.
Šekspyras „Dvyliktoji naktis" (Vertė A. Miškinis)

1816 metais, kai jam vos neteko stoti į dvikovą, ir reikia prisipažinti, kad tada, galvodamas apie kulką, kuri gali jį perverti, nesijautė toks nelaimingas. Apžiūrėjo laišką iš visų pusių. „Braižas atrodo moteriškas,— galvojo.— Jei taip, tai kas per moteris galėjo jį parašyti?" Perkratė mintimis visas pažįstamas Verjere, bet apsistoti prie kurios nors vienos neįstengė. „O gal laišką padiktavo vyras? Bet kas gi toks?" Ir vėl tos pačios abejonės; žinoma, jam pavydi ir tikriausiai jo nekenčia dauguma pažįstamų. „Reikia pasitarti su žmona",— tarė jis sau iš papratimo, keldamasis iš krėslo, į kurį buvo susmukęs.

Vos atsikėlęs, pliaukštelėjo sau per kaktą. „Dieve šventas! Juk kaip tik ja aš ir turiu visų pirmiausia nepasitikėti; šiuo metu ji mano priešas". Ir iš pykčio akyse jam sužibo ašaros.

Tuodu žmonės, kurių labiausiai bijojo ponas de Renalis šiuo metu, buvo artimiausi jo draugai,— štai teisingas atpildas už širdies šaltumą, kuris provincijoje sudaro visą praktinės išminties esmę.

„Be šitų dviejų, aš turiu dar kokią dešimtį draugų",— ir perkratė juos mintyse, svarstydamas, kiek paguodos galėtų iš kiekvieno jų susilaukti. „Visiems, visiems,— šūktelėjo jis įtūžęs,— ši baisi istorija suteiks begalinį malonumą!" Laimė, jis manė, kad visi jam pavydi,— ir ne be pagrindo. Be ištaigaus namo mieste, kurį visiems laikams pagerbė karalius, pernakvodamas po jo stogu, ponas de Renalis buvo labai išgražinęs ir savo pilį Verži apylinkėse. Fasadas dažytas baltai, langai su dailiomis žaliomis langinėmis. Valandėlę jis guodėsi šiuo prašmatnumu. Iš tikrųjų pilis traukė akį jau už trijų keturių mylių ir stačiai stelbė visus kitus kaimynystėje esančius užmiesčio namus, arba vadinamąsias pilis, kurios liko su kukliu senu apdaru, papilkėjusiu nuo laiko.

Ašarų ir užuojautos ponas de Renalis galėjo tikėtis tik iš vieno savo draugo — parapijos iždininko; tačiau tas mulkis ašarojo dėl visko. O betgi šitas žmogus buvo vienintelė jo viltis.

„Ar gali būti didesnė nelaimė?! — įtūžęs šūktelėjo jis.— Koks aš vienišas!"

„Ar galimas dalykas,— mąstė šitas iš tiesų pasigailėtinas žmogus,— ar galimas dalykas, kad, atsidūręs tokioje nelaimėje, aš neturėčiau draugo, su kuriuo galėčiau pasitarti? Jaučiu, kad man maišosi protas! Ak Falkozai, ak Diukro!" — karčiai šūktelėjo jis. Tai buvo du vaikystės laikų draugai, kuriuos jis atbaidė savo pasipūtimu 1814 metais. Jie nebuvo kilmingi, ir jis panoro tada, kad jie liautųsi elgęsi su juo taip familiariai, kaip buvo pratę nuo vaikystės.

Vienas jų, Falkozas, protingas ir narsus žmogus, vertęsis popieriaus prekyba Verjere, įsigijo departamento centre spaustuvę ir pradėjo leisti laikraštį. Kongregacija nutarė jį sužlugdyti: laikraštis buvo uždraustas, o leidimas laikyti spaustuvę atimtas. Taip liūdnai susiklosčius aplinkybėms, jis pirmą kartą po dešimties metų pabandė parašyti ponui de Renaliui. Verjero meras jautė pareigą atsakyti senovės romėno pavyzdžiu: „Jei karaliaus ministras suteiktų man garbę ir pasidomėtų mano nuomone, atsakyčiau jam: be pasigailėjimo naikinkite visus provincijos spaustuvininkus ir monopolizuokite spaudą kaip tabaką". Šį atsakymą artimam draugui, kuriuo kadaise žavėjosi visas Verjeras, dabar ponas de Renalis minėjo su pasibaisėjimu. „Kas būtų galėjęs pasakyti, kad, turėdamas tokią padėtį, tokį turtą ir tiek ordinų, aš kada nors gailėsiuosi tų savo žodžių?" Šitaip širsdamas čia ant savęs, čia ant visų aplinkinių, jis praleido baisią naktį; bet, laimė, jam neatėjo į galvą pasekti žmoną.

„Pripratau prie Luizos,— galvojo jis,— ji žino visus mano reikalus; net jei galėčiau rytoj iš naujo vesti, kažin ar rasčiau kitą tokią?" Todėl jis su malonumu įsitvėrė minties, kad žmona nekalta; tokia pažiūra leido jam nerodyti tvirto charakterio, o taip jam buvo parankiau; ar maža pasaulyje moterų tapo šmeižto aukomis!

„Kaip? — suriko jis staiga, it paklaikęs blaškydamasis po kambarį.— Ar aš koks pašlemėkas, ar driskius, kad galėčiau kęsti, kai ji tyčiojasi iš manęs su savo meilužiu? Nejaugi aš lauksiu, kad visas miestelis imtų mane per dantį traukti už mano lepšiškumą? Ko neprišnekėjo žmonės apie Šarmjė (tai buvo vyras, kurį viešai apgaudinėjo žmona)? Kai tik kas užsimena apie jį, tuoj visų lūpose pasirodo šypsena. Jis geras advokatas, o ar kas prisimena kada nors jo iškalbą? A, Šarmjė, sako žmonės, Šarmjė de Bernaras! Taip jį ir praminė, prikergę pavardę to žmogaus, kuris teršia jo garbę.

Dėkui dievui,— mąstė toliau ponas de Renalis po valandėlės,— aš neturiu dukters; kad ir kaip nubausčiau motiną, vaikų ateičiai nepakenksiu; galiu užklupti tą kaimo bernioką su mano žmona ir abu juos užmušti; tada tragiškoji istorijos pusė galbūt nustelbtų norą juoktis". Ši mintis jam patiko, ir jis ėmė smulkiai ją svarstyti. „Baudžiamasis kodeksas byloja mano naudai; mūsų kongregacija ir mano draugai — prisiekusieji posėdininkai, nors ir kažin kaip viskas pakryptų, išgelbės mane". Ponas de Renalis apžiūrėjo savo medžioklinį peilį, kuris buvo labai aštrus; bet, įsivaizdavęs kraują, sudrebėjo.

„Galiu aptvoti lazda tą akiplėšą mokytoją ir išvyti jį lauk; bet koks skandalas Verjere ir net visame departamente! Kai buvo uždarytas Falkozo laikraštis ir paskui vyriausiasis redaktorius paleistas iš kalėjimo, aš pasistengiau, kad jis netektų vietos, kur gaudavo šešis šimtus frankų. Girdėjau, tas rašeiva dabar vėl išplaukiąs į paviršių Bezansone; jis nepraleis progos mane išgarbinti ir padarys tą taip mikliai, kad bus neįmanoma nė į teismą paduoti! Paduoti į teismą!.. Teisme tas akiplėša visokeriopai leis suprasti, kad sakė teisybę. Aukštos kilmės žmogaus, kai jis moka išlaikyti savo padėtį kaip aš, neapkenčia visi plebėjai. Apie mane ims skalyti tie bjaurūs Paryžiaus laikraščiai; ak dieve mano, gryna pražūtis! Senoji Renalių pavardė apdrabstyta pajuokos purvais!.. Jei kada teks keliauti, reikės keisti pavardę. Kaip? Išsižadėti pavardės? Juk tai mano šlovė ir jėga! Didesnės nelaimės negali būti!

Jei nenužudysiu žmonos, o gėdingai išvarysiu ją iš namų, ji turi juk tetą Bezansone, kuri jai tiesiai į rankas perduos visą savo turtą. Mano žmona apsigyvens su Žiuljenu Paryžiuje; visas Verjeras sužinos, ir aš vėl liksiu mulkiu“. Pastebėjęs, kad lempos šviesa blykšta, tas nelaimingasis suprato — ausa. Išėjo pakvėpuoti grynu oru į sodą. Šiuo metu buvo beveik pasiryžęs nekelti skandalo — svarbiausia todėl, kad skandalas padarytų didžiausią džiaugsmą jo mieliems draugams Verjere.

Pavaikščiojęs sode, truputį apsiramino. „Ne,— šūktelėjo,— žmonos aš neatsisakysiu. Ji man per daug reikalinga“. Jį paėmė siaubas pagalvojus, kuo virstų namai be žmonos; jis turėjo tik vieną giminaitę — markizę de R., seną, kvailą ir piktą moterį.

Jam švystelėjo labai protinga mintis, bet jai įgyvendinti reikėjo kur kas daugiau tvirtybės, negu vargšelis turėjo. „Aš pažįstu save,— tarė jis sau: — jei žmona liks su manim, vieną gražią dieną, kai ji mane suerzins, aš neiškęsiu ir prikišiu jos nusižengimą. Ji išdidi, mudu susipyksime, ir tai įvyks pirmiau, negu ji gaus tetos palikimą. Kaip tada visi šaipysis iš manęs! Mano žmona myli savo vaikus, ir viskas galų gale atiteks jiems. O mane, mane verjeriečiai liežuviais užplaks. Kaip, sakys jie, jis net nesugebėjo atsikeršyti žmonai! Gal geriau nesiaiškinti įtarimų ir nieko netikrinti? Bet tada susirišiu sau rankas ir paskui negalėsiu daryti jokių priekaištų“.

Po valandėlės ponui de Renaliui vėl atgijo įžeista tuštybė, ir jis uoliai stengėsi prisiminti, kokios priemonės neištikimybei demaskuoti minimos Verjero *Kazino* ar *Kilmingųjų klube*, kai koks nors gražby-

lys, pertraukęs biliardo partiją, ima galąsti liežuvį kurio apgaudinėjamo vyro sąskaita. Kokios žiaurios šią akimirką jam atrodė tos pašaipos!

„Dieve! Kodėl mano žmona nemirusi? Tada man būtų nebaisi jokia pajuoka! Kodėl aš ne našlys! Gyvenčiau tada pusę metų Paryžiuje ir žmonėčiausi geriausiose draugijose". Valandėlę pasidžiaugęs mintimi apie našlystę, jis vėl susimąstė, kokiu būdu sužinoti teisybę. Gal paberti vidunaktį, kai visi suguls, ploną sėlenų sluoksnį prieš Žiuljeno duris: rytą auštant rastų atsispaudusias pėdas.

„Ne, iš to nieko nebus! — šūktelėjo jis staiga įtūžęs.— Nenaudėlė Eliza pastebės, ir netrukus visi namuose žinos, kad aš pavyduliauju".

Vienoje istorijoje, girdėtoje *Kazino*, vyras, norėdamas įsitikinti, ar tikrai jį ištiko nelaimė, vašku prilipdė plauką ant žmonos ir meilužio durų, tarsi jas užantspauduodamas.

Po ilgų dvejojimo valandų jis nusprendė, kad šita priemonė savo likimui išsiaiškinti iš tiesų geriausia, ir jau ėmė svarstyti, kaip ją įgyvendinus; bet kaip tik tuo metu alėjos posūkyje susitiko moterį, kuriai linkėjo mirties.

Ji grįžo iš kaimelio, išklausiusi mišias Verži bažnyčioje. Padavimas, labai abejotinas šaltam filosofui, bet visai įtikėtinas poniai de Renal, teigia, kad bažnytėlė, kurioje šiandien laikomos pamaldos visai parapijai, buvusi kadaise Verži senjoro pilies koplyčia. Ponia de Renal negalėjo atsikratyti šios minties visą laiką, kol buvo bažnyčioje, nors ėjo čia pasimelsti. Jai vis vaidenosi, kad jos vyras tarsi netyčia nužudo Žiuljeną medžioklėje, o paskui vakare duoda jai suvalgyti mylimojo širdį.

„Mano likimas,— tarė ji sau,— priklauso nuo to, ką jis pagalvos, išgirdęs mano pasakojimą. Po šių kelių lemtingų minučių gal jau neberasiu daugiau progos su juo pasikalbėti. Šis žmogus nėra išmintingas, nesivadovauja protu. Taigi aš galiu net ir menka savo galva numatyti, ką jis darys ar sakys. Jis nuspręs, koks bus mūsų abiejų likimas, nes galia jo rankose. Bet šis likimas priklauso ir nuo mano apsukrumo, mano sugebėjimo nukreipti, kur reikia, to karštakošio mintis: pykčio apakintas, jis nemato, kas dedasi aplinkui. Dieve didis! Man reikia sumanumo, šalto kraujo; ir kur jų imti?"

Įėjusi į sodą ir iš tolo pamačiusi vyrą, ji tarsi per stebuklą atgavo savitvardą. Jo susitaršę plaukai ir susiglamžę drabužiai liudijo, kad jis šią naktį nemiegojo.

Ji padavė jam atplėštą ir vėl sulankstytą laišką. Jisai, neišskleidęs laiško, žvelgė į žmoną bepročio akimis.

— Va šitą šlykštynę,— tarė ji,— įteikė man kažkoks įtartinas žmogelis, kai ėjau pro notaro sodą. Sakėsi pažįstąs jus ir esąs už kažką jums dėkingas. Reikalauju iš jūsų vieno dalyko — išsiųskite, ir nedelsiant, tą poną Žiuljeną atgal pas tėvus.

Ponia de Renal pasiskubino ištarti šiuos žodžius galbūt net truputį anksčiau, negu reikėjo, trokšdama kuo greičiau atsikratyti baisios minties, kad privalės juos ištarti.

Ji baisiai nudžiugo pamačiusi, kaip nudžiugino jos žodžiai vyrą. Iš įsmeigto į ją žvilgsnio suprato, kad Žiuljenas teisingai spėjo. Ji ne tik nesusikrimto dėl šios akivaizdžios nelaimės, bet pagalvojo: „Koks protas! Kokia tobula nuojauta! Ir tokio jauno vaikino, dar neturinčio jokios patirties! Kaip toli jis nueis ateityje! Deja, tada sėkmė apakins jį, ir jis užmirš mane".

Širdyje paliaupsinusi žmogų, kurį dievino, ji visiškai atsitokėjo iš sutrikimo.

Jautėsi patenkinta savo žygiu. „Pasirodžiau verta Žiuljeno",— pagalvojo ji su saldžia ir slapta palaima.

Netardamas nė žodžio, kad nepasakytų ko nors nereikalingo, ponas de Renalis skaitė antrą anoniminį laišką, sudarytą, jei skaitytojas prisimena, iš spausdintų raidžių, suklijuotų ant melsvo popieriaus. „Visi kaip išmanydami tyčiojasi iš manęs",— galvojo ponas de Renalis, nuovargio pjaunamas.

„Vėl nauji įžeidinėjimai, ir vis dėl žmonos!" Jis buvo beišplūstąs ją šiurkščiausiais žodžiais — vos ne vos susitvardė, prisiminęs Bezansono palikimą. Nežinodamas, ant ko išgiežti apmaudą, suglamžė šį antrą anoniminį laišką ir plačiais žingsniais žengė taku tolyn; juto, kad turi bent trumpam pasišalinti nuo žmonos. Po valandėlės grįžo, šiek tiek aprimęs.

— Reikia nedelsiant apsispręsti ir atleisti Žiuljeną,— pasakė ji, kai tik jis priėjo;— šiaip ar taip, juk tai tik darbininko sūnus. Pridėsite jam kelis ekiu; jaunuolis, beje, mokytas ir lengvai kur nors įsitaisys, pavyzdžiui, pas poną Valno arba pas suprefektą de Možironą, jie taip pat turi vaikų. Taigi jūs jo nenuskriausite...

— Et, malate liežuviu kaip kvailė! — baisingu balsu riktelėjo ponas de Renalis.— Ar galima tikėtis iš moters sveiko proto? Jūs niekuomet nesidomite rimtais dalykais, tai iš kur jums ką nors žinoti? Niekuo nesirūpinate, tinginiaujate ir atgyjate vien tada, kai išeinate

drugelių vaikyti! Ak jūs, menki padarai! Vargas mums, kad negalime šeimose be jūsų apsieiti!..

Ponia de Renal netrukdė jam kalbėti, ir kalbėjo jis ilgai; *tulžį liejo,* kaip sako to krašto žmonės.

— Pone,— tarė ji pagaliau,— kalbu aš kaip moteris, kuriai pažeista garbė, vadinasi, tai, ką ji turi brangiausio.

Per visą šį kankinantį pokalbį, nuo kurio priklausė, ar galės ji dar gyventi su Žiuljenu po tuo pačiu stogu, ponia de Renal nė akimirkos neprarado šalto kraujo. Ieškojo minčių, kurios geriausiai galėtų nukreipti aklą vyro įtūžį jai palankia kryptimi. Abejingai klausėsi visų įžeidžių jo šūksnių, stačiai jų negirdėjo — galvojo tada apie Žiuljeną. „Ar bus jis patenkintas manimi?"

— Tas kaimo berniokas, kuriam nesigailėjome dėmesio ir net dovanų, gal ir nekaltas,— tarė ji pagaliau,— bet, šiaip ar taip, per jį aš pirmąsyk gyvenime susilaukiau tokio akibrokšto... Klausykite, kai perskaičiau tą šlykštų popiergalį, aš daviau sau žodį: jis arba aš — vienas iš mūsų išeis iš šių namų.

— Ką, norite sukelti skandalą ir užtraukti nešlovę man ir sau? Jūs daug kam Verjere kaip medum patepsite.

— Teisybė, daug kas pavydi tos gerovės, kurią jūs savo išmintingu valdymu sukūrėte tiek sau ir savo šeimai, tiek ir visam miestui... Gerai, aš pasiūlysiu Žiuljenui paprašyti jus atostogų, tegul važiuoja mėnesiui pas tą savo miško pirklį į kalnus. Tokio draugo ir reikia tam pusberniui.

— Prašom nesikišti,— atrėžė gana ramiai ponas de Renalis.— Visų pirmiausia aš reikalauju, kad nieko jam nesakytumėte. Pradėsite karščiuotis, sukiršinsite mane su juo, o žinote, kaip baisu tą ponėką užkabinti.

— Tas jaunuolis neturi nė trupučio takto,— atkirto ponia de Renal,— jis gal ir mokytas, jūs geriau tai išmanote, bet iš esmės — tikriausias kaimietis. O aš ypač nusivyliau juo, kai jis atsisakė vesti Elizą; jo ateitis būtų buvusi užtikrinta; o jis atmetė jos ranką todėl, kad esą ji retkarčiais slaptai susitikinėjanti su ponu Valno.

— Aa! — nutęsė ponas de Renalis, baisiai aukštai pakėlęs antakius.— Ir jums tai sakė Žiuljenas?

— Ne, tiesiogiai nesakė; jis man vis kalbėjo apie savo pašaukimą šventai kunigystei; bet patikėkite, svarbiausias pašaukimas tiems prastuoliams — duonos kąsnis. Jis leido man ne kartą suprasti, kad žino apie tuos slaptus apsilankymus.

— O aš, aš nieko nežinojau! — šūktelėjo ponas de Renalis, vėl tūždamas ir pabrėždamas kiekvieną žodį.— Po mano stogu dedasi dalykai, apie kuriuos aš nieko nežinau... Kaip? Tarp Elizos ir Valno kažkas buvo?

— Et, sena istorija, brangusis,— nusijuokė ponia de Renal,— gal nieko blogo tarp jų ir nebuvo. Tai prasidėjo dar anais laikais, kai jūsų mielas draugas Valno nieko nebūtų turėjęs prieš, jei Verjere būtų pasklidę gandai, kad tarp jo ir manęs mezgasi kažkas panašaus į platonišką meilę.

— Vieną kartą buvo ir man tokia mintis atėjusi į galvą,— sušuko ponas de Renalis, piktai pliaukštelėdamas sau per kaktą: ant jo griūte griuvo naujienos.— Ir jūs nieko man nesakėte!

— Ar vertėjo pykdyti du draugus dėl mažučio mūsų brangaus direktoriaus tuštybės priepuolio? Ar rasite mūsų draugijoje bent vieną moterį, kuri nebūtų gavusi iš jo bent keleto laiškų, be galo sąmojingų ir net mažumą primenančių meilės laiškus?

— Jis rašė ir jums?

— Jis daug rašo.

— Tučtuojau parodykite man tuos laiškus, įsakau jums,— ir ponas de Renalis ūgtelėjo šešiom pėdom.

— Dabar — jokiu būdu,— ramiai ir beveik nerūpestingai atsakė žmona,— parodysiu kitą kartą, kai būsite blaiviau nusiteikęs.

— Dabar pat, šimts perkūnų! — riktelėjo ponas de Renalis, pametęs galvą iš pykčio, tačiau laimingesnis negu prieš pusę paros.

— Ar prisiekiate man,— rimtai tarė ponia de Renal,— kad dėl tų laiškų niekada nesivaidysite su elgetyno direktorium?

— Vaidysiuosi ar ne, o atimti iš jo pamestinukus aš galiu,— pridūrė jis, vis dar tūždamas.— Bet aš noriu tuoj pat pamatyti tuos laiškus; kur jie?

— Mano sekretero stalčiuje; bet nemanykite, kad aš duosiu jums raktą.

— Tai aš jį išlaušiu,— riktelėjo jis, bėgdamas į žmonos miegamąjį.

Ir iš tikrųjų geležine dalba išlaužė Paryžiuje pirktą brangų rievėto raudonmedžio sekreterą, kurį dažnai, vos pastebėjęs kokią dėmelę, patrindavo surduto skvernu.

Ponia de Renal, puolusi į karvelidę, lėkte užlėkė šimtą dvidešimt pakopų aukštyn ir pririšo prie mažyčio langelio virbų baltą nosinaitę. Jautėsi laimingiausia moteris pasaulyje. Su ašaromis akyse žvelgė į tankiu mišku apžėlusius kalnus. „Žiuljenas tikriausiai sėdi po kokiu

išsikerojusiu skroblu,— galvojo ji,— ir laukia šio palaimingo ženklo". Ilgai klausėsi pastačiusi ausis, paskui prakeikė širdyje monotoniškai čirpiančius žiogus ir ulbančius paukštelius. Jei ne tas įkyrus klegesys, jos ausį gal būtų pasiekęs džiaugsmingas šūktelėjimas nuo didžiųjų uolų. Ji įsisiurbė godžia akim į lygią kaip pievą, tamsiai žalią didžiulę atšlaitę, kurią sudarė medžių viršūnės. „Kaip jis nesusipranta,— šnibždėjo susigraudinusi,— duoti man kokį nors ženklą, kad jis toks pat laimingas kaip aš?" Nusileido žemyn iš karvelidės tik tada, kai išsigando, kad neateitų jos ieškoti vyras.

Rado jį tokį pat įtūžusį. Jo akys lakstyte lakstė po lėkštas pono Valno laiškų frazes, iki šiolei niekieno neskaitytas su tokiu susijaudinimu.

Nutaikiusi akimirką, kai tarp vyro šauksmų buvo galima įterpti keletą žodelių, ponia de Renal tarė:

— Aš vėl grįžtu prie savo pasiūlymo: Žiuljenui derėtų kurį laiką pakeliauti. Kad ir kaip moka lotynų kalbą, jis vis dėlto tiktai kaimo vaikinas, dažnai šiurkštus ir netaktiškas; kiekvieną dieną, laikydamas save mandagiu vyru, jis beria man nesaikingai meilius ir neskoningus komplimentus, atmintinai išmoktus iš kokio nors romano...

— Romanų jis neskaito,— riktelėjo ponas de Renalis,— esu tuo įsitikinęs. Manote, kad aš aklas ir nežinau, kas dedasi mano namuose?

— Na ką gi, jeigu tie juokingi komplimentai — ne iš knygų, vadinasi, jis pats juos sugalvoja, o tai dar blogiau. Šitokiu tonu jis bus tikriausiai kalbėjęs apie mane ir Verjere!.. Kam toli ieškoti,— pridūrė ponia de Renal tokia išraiška, tarsi ši mintis būtų švystelėjusi tik dabar: — jis šitaip bus kalbėjęs kada nors ir Elizos akivaizdoje, tai yra beveik pono Valno akivaizdoje.

— Aha! — suriko ponas de Renalis, neįtikėtinai stipriai trenkdamas kumščiu į stalą, jog viskas kambaryje sudrebėjo.— Juk tas anoniminis laiškas spausdintomis raidėmis ir Valno laiškai rašyti tokiame pat popieriuje.

„Galų gale!.." — pagalvojo ponia de Renal. Paskui, tarsi priblokšta šito atradimo ir nepajėgdama nė žodžio pridurti, nuėjo ir atsisėdo ant sofos svetainės gilumoje.

Dabar jau mūšis buvo laimėtas; jai daug buvo vargo, kol atkalbėjo poną de Renalį, šokusį eiti pas tariamą laiško autorių pareikalauti pasiaiškinimo.

— Kaip jūs nesuvokiate, kad užsipulti poną Valno, kai nėra

pakankamai įrodymų, būtų didžiausias neapdairumas? Jums visi pavydi; o kas dėl to kaltas? Jūsų sugebėjimai, jūsų išmintingas valdymas, namai, liudijantys apie gerą jūsų skonį, dalis, kurią jums atnešiau, ir, svarbiausia, didžiulis palikimas, kurio galime tikėtis iš mano tetulės ir apie kurį žmonės rezga nebūtus dalykus,— viso to dėka jūs tapote žymiausiu žmogumi Verjere.

— Užmirštate dar kilmę,— pasakė ponas de Renalis šyptelėjęs.

— Jūs — vienas garbingiausių bajorų mūsų provincijoje,— skubiai pritarė ponia de Renal; — jei karalius turėtų laisvas rankas ir galėtų deramai atsižvelgti į kilmę, jūs tikriausiai sėdėtumėte perų rūmuose, ir t. t. Tai negi, turėdamas šitokią nuostabią padėtį, jūs norite suteikti pavyduoliams progą paliežuvauti?

Pradėti su ponu Valno kalbą apie jo anoniminį laišką — tai paskelbti visam Verjerui,— bet ką aš sakau,— visam Bezansonui, visai provincijai, kad tas smulkus buržua, su kuriuo galbūt iš neatsargumo suėjo į draugystę *toks žmogus kaip Renalis*, rado progą jį įžeisti. Jei laiškai, kurie ką tik pateko jums į rankas, įrodytų, kad aš atsiliepiau į pono Valno meilę, jūs privalėtumėte nužudyti mane,— aš tūkstantį kartų būčiau to nusipelniusi,— bet net ir tada neturėtumėte parodyti savo pykčio jam. Pagalvokite, kad visi aplinkui tik ir laukia dingsties atsikeršyti už jūsų pranašumą; pagalvokite, kad 1816 metais jūs prisidėjote prie kai kurių žmonių suėmimo. Tas vyras, kur slapstėsi ant savo namų stogo...

— O, matau, kad jūs nejaučiate man nei pagarbos, nei draugiškumo,— šūktelėjo ponas de Renalis su visu kartėliu, kurį sukėlė jam šie prisiminimai.— Juk aš netapau peru!..

— Aš manau, brangusis,— su šypsena atsakė ponia de Renal,— kad būsiu kada nors turtingesnė už jus, kad jau dvylika metų esu jūsų žmona ir kad visa tai man leidžia turėti balsą namuose, o ypač šiandieninėje istorijoje. Jeigu jums už mane brangesnis kažkoks ponas Žiuljenas,— pridūrė ji, sunkiai slėpdama apmaudą,— aš galiu išvažiuoti visai žiemai pas tetą.

Šie paskutiniai žodžiai buvo ištarti itin *vykusiai*. Po mandagumo priedanga juose slypėjo tvirtas ryžtas, kuris įtikino poną de Renalį. Bet, kaip yra įprasta provincijoje, jis dar ilgai postringavo, iš naujo keldamas visus savo argumentus; žmona leido jam išsikalbėti — jo balse vis dar buvo pykčio. Galų gale tuščias malimas liežuviu, trukęs ištisas dvi valandas, visiškai išsekino žmogų, kiaurą naktį šėlusį iš pyk-

čio. Jis apsisprendė, kaip toliau elgsis su ponu Valno, Žiuljenu ir net Eliza.

Per šitą ilgą sceną poniai de Renal porą kartų beveik pagailo to išties nelaimingo žmogaus, su kuriuo draugiškai išgyveno dvylika metų. Tačiau tikros aistros egoistiškos. Be to, ji nė sekundės nesiliovė tikėjusi, kad vyras prisipažins pats vakar gavęs anoniminį laišką; bet nesulaukė. O negalėjo jaustis visiškai rami, nežinodama, kokias mintis tas laiškas sužadino žmogui, nuo kurio priklausė jos likimas. Provincijoje viešąją nuomonę formuoja vyrai. Vyras, kuris skundžiasi žmona, tampa pajuokos objektu (šio dalyko vis rečiau tenka baimintis Prancūzijoje); o žmona, jei vyras neduoda jai pragyvenimui pinigų, virsta padiene darbininke, uždirbančia penkiolika sū per dieną, ir, maža to, gailestingi žmonės dar kratosi jos patarnavimų.

Kad ir kaip stipriai myli haremo odaliska sultoną, jis visagalis, ir ji neturi jokios vilties išsilenkti jo valdžios, nors ir griebdamasi daugybės smulkių gudrybių. Jos viešpaties kerštas baisus, kruvinas, bet kariškas, iškilnus: durklo smūgis, ir viskas baigta. XIX amžiuje vyras nužudo žmoną, užsiundydamas ant jos visuomenės panieką — uždarydamas jai visų salonų duris.

Grįžusi į savo kambarį, ponia de Renal pajuto, kokia pavojinga jos padėtis; ją papiktino netvarka kambaryje. Buvo išlaužti visų jos gražių skrynelių užraktai; atplėštos kelios parketo lentelės. „Jis nebūtų manęs pasigailėjęs! — pagalvojo ji.— Šitaip sugadinti mozaikinį parketą, kurį pats taip brangina: jei kuris nors vaikas įbėga į kambarį šlapiais batukais, jis parausta iš pykčio! O dabar parketas galutinai sugadintas!" Pamačiusi tokio smurto žymes, ponia de Renal bematant nuvijo šalin paskutinius sąžinės priekaištus dėl pernelyg greitos savo pergalės.

Prieš pat skambutį pietums grįžo su vaikais Žiuljenas. Kai, padavę trečiąją duotį, tarnai pasišalino, ponia de Renal šaltai pasakė:

— Pone, jūs man prasitarėte, kad pageidaujate porai savaičių išvykti į Verjerą, tai ponas de Renalis sutinka duoti jums atostogų. Galite važiuoti, kada jums patinka. Bet kad vaikai veltui negaištų laiko, mes kasdien siųsime jums taisyti jų rašto darbus.

— Taip,— pridūrė ponas de Renalis gaižiu balsu,— bet išleidžiu jus ne ilgiau kaip savaitei.

Žiuljenas įžvelgė jo veide nerimą — buvo aišku, kad jis labai kenčia.

— Jis dar galutinai neapsisprendęs,— šnabžtelėjo Žiuljenas mylimajai, kai jie valandėlę liko vieni svetainėje.

Ponia de Renal greitomis papasakojo, ką nuveikė šį rytą.

— Smulkmenas sužinosite šiąnakt,— nusijuokė.

„Ak, moteriškas klastingumas! — pagalvojo Žiuljenas.— Su kokiu malonumu, su kokiu instinktyviu potraukiu jos mus apgaudinėja!"

— Man rodos, kad meilė ne tik apšvietė, bet ir aptemdė jums protą,— pasakė jis šaltokai.— Jūs šiandien elgėtės nuostabiai, bet kažin ar atsargu mums matytis šią naktį? Namai pilni priešų; pagalvokite apie baisią Elizos neapykantą man.

— Ta neapykanta labai panaši į baisų jūsų abejingumą man.

— Net jei būčiau abejingas, vis tiek privalau gelbėti jus iš to pavojaus, į kurį įtraukiau. Tegul tik ponui de Renaliui dingteli mintis apklausinėti Elizą — jis iš poros žodžių viską sužinos. Kodėl jam neužsiglaudus su ginklu rankoje prie mano kambario durų?..

— Štai kaip! Jūs net stokojate drąsos! — tarė ponia de Renal su kilmingos moters išdidumu.

— Niekada nenusmuksiu tiek, kad imčiau kalbėti apie savo drąsą,— šaltai atsakė Žiuljenas; — tai žemas dalykas. Apie drąsą reikia spręsti iš darbų. Bet,— pridūrė jis, paėmęs ją už rankos,— jūs supratimo neturite, kaip aš prie jūsų prisirišęs ir kaip džiaugiuosi, kad galėsiu atsisveikinti su jumis prieš šitą žiaurų išsiskyrimą.

XXII skyrius

TAIP VEIKIAMA 1830 METAIS

Kalba žmogui duota tam, kad jis nuslėptų savo mintis.

Tėvas Malagrida[30]

Vos atvykęs į Verjerą, Žiuljenas ėmė graužtis, kad jis neteisingas poniai de Renal. „Būčiau niekinęs ją kaip kokią bobšę, jeigu ji būtų pritrūkusi drąsos ir neatsilaikiusi prieš poną de Renalį! O kai susidorojo su juo tarsi tikras diplomatas, užjaučiu nugalėtąjį, savo priešą. Tai niekinga, miesčioniška; mano savimeilė užgauta dėl to, kad

ponas de Renalis — vyras! Garsinga ir gausi bendrija, kuriai turiu garbės priklausyti ir aš! Esu tikras kvailys".

Kunigas Šelanas atsisakė visų viešnagių, kurias vienas per kitą siūlė jam patys garbiausieji vietiniai liberalai, kai jis, atleistas iš pareigų, turėjo išsikraustyti iš klebonijos. Abu kambarėliai, kuriuos jis pasisamdė, buvo užgriozdoti knygomis. Žiuljenas, norėdamas pakelti kunigo autoritetą Verjere, nuėjo pas tėvą, paėmė iš jo tuziną eglinių lentų ir pats ant savo pečių atnešė jas didžiąja gatve. Pasiskolino įrankius iš vieno buvusio draugo, bematant sukalė kažką panašaus į lentynas ir sukrovė kunigo Šelano knygas.

— Maniau, kad tave sugadino pasaulio tuštybė,— apsiašarojęs iš džiaugsmo, kalbėjo senukas.— Štai kuo tu atpirkai savo vaikišką užgaidą — apsivilkti tą blizgančią garbės sargybinio uniformą, dėl kurios įsigijai tiek priešų.

Pono de Renalio lieptas Žiuljenas gyveno jo namuose. Niekas neįtarė, kas įvyko. Trečią dieną po atvažiavimo į Žiuljeno kambarį antrame aukšte užėjo svečias — nei daugiau, nei mažiau kaip pats suprefektas ponas de Možironas. Tik po įkyrių, ištisas dvi valandas trukusių de Možirono plepalų ir garsių aimanų dėl žmonių piktumo, dėl nepakankamo sąžiningumo tų, kuriems pavesta tvarkyti visuomeninį turtą, dėl pavojaus, gresiančio vargšei Prancūzijai, ir t. t., ir t. t., Žiuljenui ėmė pagaliau aiškėti, ko apsilankė svečias. Jie buvo jau išėję pro duris į laiptus, vargšas pusiau nemalonėn patekęs mokytojas su visa reikiama pagarba lydėjo būsimą kurio nors laimingo departamento prefektą, tik staiga šis pastarasis teikėsi pasidomėti Žiuljeno piniginiais reikalais, pagirti jo santūrumą uždarbio klausimu, ir t. t., ir t. t. Pagaliau ponas de Možironas, tėviškiausiai jį apglėbęs, pasiūlė jam mesti poną de Renalį ir eiti dirbti pas vieną aukštą valdininką, kuris turi *auklėjamo amžiaus* vaikų ir kuris kaip karalius Pilypas dėkos dangui ne tiek už tai, kad juos davė, kiek už tai, kad leido jiems gimti pono Žiuljeno kaimynystėje. Jų mokytojas gausiąs aštuonis šimtus frankų algos, ir ji būsianti mokama ne kas mėnesį („Kilmingas žmogus taip nesielgia",— įterpė ponas de Možironas), bet kas metų ketvirtį ir visada iš anksto.

Pagaliau atėjo eilė Žiuljenui, kuris jau pusantros valandos nuobodžiaudamas laukė, kada galės įterpti žodį. Jo atsakymas buvo įstabus, o svarbiausia — ilgas kaip ganytojiškas laiškas; buvo pilnas užuominų, o betgi nieko aiškiai nepasakė. Jame buvo ir pagarbos ponui de Renaliui, ir nusižeminimo prieš Verjero visuomenę, ir dėkingumo

žymiajam suprefektui. O suprefektas, nustebęs, jog atrado dar didesnį jėzuitą už save, veltui stengėsi išgauti iš Žiuljeno tikslesnį atsaką. Žiuljenas, susimaginęs proga pasimankštinti, pradėjo savo kalbą iš naujo, tik kitais žodžiais. Dar niekada nė vienam gražbyliui ministrui, norinčiam kaip nors pratęsti laiką iki posėdžio pabaigos, kai Atstovų rūmai lyg ir ima budintis iš susnūdimo, nepavyko tiek daug prišnekėti ir tiek mažai pasakyti. Kai tik ponas de Možironas uždarė duris, Žiuljenas prapliupo kvatoti kaip beprotis. Kol neatslūgo jėzuitiškas įkarštis, parašė ponui de Renaliui devynių puslapių laišką, kuriame išdėstė visa, kas jam buvo pasiūlyta, ir nuolankiai prašė patarimo. „Tas nenaudėlis vis dėlto nepasakė, kas per asmuo pateikia man tokį pasiūlymą! Greičiausiai tai ponas Valno — jis spėja, kad mano ištrėmimas į Verjerą — jo anoniminio laiško išdava".

Išsiuntęs laišką, patenkintas kaip medžiotojas, kuriam gražią rudens dieną, šeštą valandą ryto, priešais akis atsiveria lyguma su gausiu grobiu, Žiuljenas išėjo pasitarti su kunigu Šelanu. Bet, dar nespėjus jam nueiti pas gerąjį kleboną, dangus, panoręs pamylėti jį naujais džiaugsmais, atsiuntė priešais poną Valno, ir šiam Žiuljenas prisipažino, kad jam tiesiog plyštanti širdis: toks vargšas vaikinas kaip jis privaląs pasiaukoti pašaukimui, kurį dangus įdiegęs jam į širdį, bet pašaukimas — dar ne viskas šioje ašarų pakalnėje. Tam, kas norįs garbingai dirbti viešpaties vynuogyne ir nesijausti visiškai nevertas tokios daugybės mokytų savo luomo brolių, reikalingas išsilavinimas; reikią dvejus metus mokytis Bezansono seminarijoje, o tas brangiai kaštuoją; taigi būtina — galima sakyti, tam tikra prasme net privalu — taupyti pinigus, kas esą daug lengviau, kai gauni aštuonis šimtus frankų algos, išmokamos ketvirčiais, negu šešis šimtus, kuriuos išleidi kas mėnesį. Antra vertus, dangus patikėjęs jam jaunuosius de Renalius, o svarbiausia — įkvėpęs ypatingą prisirišimą prie jų, lyg ir leidžiąs jam suprasti, kad nedera jų mesti ir ieškoti darbo kitur...

Žiuljenas pasiekė tokią šios rūšies iškalbos tobulybę,— iškalbos menas išstūmė imperijos laikais vyravusį ryžtingą veiksmą,— kad jam pačiam pasidarė koktu nuo savo postringavimo.

Grįžęs rado jo belaukiantį pono Valno liokajų išeigine livrėja, kuris apibėgo visą miestą, ieškodamas jo su kvietimu šios dienos pietums.

Žiuljenas niekada nebuvo svečiavęsis pas šitą žmogų; maža to, vos prieš kelias dienas laužė galvą, ar nebūtų galima taip išvanoti jam

šonus, kad nereikėtų turėti reikalų su teismu. Nors pietūs buvo paskirti pirmą valandą, Žiuljenas nusprendė, kad būsią pagarbiau jau pusę pirmos prisistatyti į pono elgetyno direktoriaus darbo kabinetą. Rado jį oriai pūpsantį už bylomis apversto stalo. Jo didžiulės juodos žandenos, vešliausi plaukai, graikiška feska, kreivai užvožta ant viršugalvio, milžiniška pypkė, siuvinėtos šlepetės, storos aukso grandinėlės, sukryžiuotos ant krūtinės, ir visa kita, kuo taip mėgsta pasipuikauti provincijos piniguočius, laikąs save širdžių ėdiku, nepadarė jokio įspūdžio Žiuljenui; priešingai, tik dar gyviau priminė, kad reikia išperti jam kailį.

Jis paprašė suteikti jam garbę ir pristatyti jį poniai Valno, bet toji dar nebuvo apsirengusi ir priimti negalėjo. Užtat jis turėjo malonumą matyti, kaip rengiasi ponas elgetyno direktorius. Paskui abu užėjo pas ponią Valno, kuri su ašaromis akyse pristatė jam vaikus. Šita ponia, viena įtakingiausių Verjere, buvo stambaus vyriško veido, kurį šios iškilmės proga smarkiai paraudonino. Ji paleido į darbą visą motinišką patosą.

Žiuljenas galvojo apie ponią de Renal. Taip nepasitikėjo savimi, kad nevijo šalin tik tų prisiminimų, kuriuos atgaivindavo kontrastai, bet tada jie visiškai jį sugrudindavo. O tai, ką jis pamatė elgetyno direktoriaus namuose, tik dar labiau sustiprino šį nusiteikimą. Jį išvedžiojo po visą namą. Viskas čia buvo prabangu ir nauja, ir jis tuoj pat sužinodavo kiekvieno baldo kainą. Bet Žiuljenas negalėjo atsikratyti koktaus jausmo: viskas atsidavė vogtais pinigais. Atrodė, kad visi, net ir tarnai, stengiasi apsidrausti nuo paniekos.

Atėjo mokesčių rinkėjas, netiesioginių rinkliavų inspektorius, žandarmerijos karininkas ir dar pora valdininkų, visi su žmonomis. Jų įkandin pasirodė keli turtingi liberalai. Svečiai buvo pakviesti prie stalo. Žiuljenas, jau ir šiaip blogai nusiteikęs, staiga pagalvojo, jog anapus valgomojo sienos sėdi uždaryti nelaimingi suimtiniai, ir nuo jų mėsos davinio, galimas daiktas, buvo *graibstomi* pinigėliai visai tai neskoningai prabangai, kuria norima jį priblokšti.

„Jie galbūt alkani šiuo metu“,— tarė jis sau. Jam užsmaugė gerklę, jis negalėjo nei valgyti, nei kalbėti. O po ketvirčio valandos pasijuto dar blogiau. Porą kartų pasigirdo vienas kitas posmelis liaudiškos dainelės, ir, reikia pasakyti, nelabai švankios, kurią dainavo vienas iš belaisvių. Ponas Valno žvilgtelėjo į tarną blizgančia livrėja, ir tas bematant dingo; daina netrukus nutilo. Tuo pat metu liokajus įpylė Žiuljenui į žalią taurę reinvynio, o ponia Valno pasirūpino

atkreipti jo dėmesį į tai, kad butelis šito vyno, perkamas vietoje, atsieinąs devynis frankus. Pakėlęs savo žalią taurę, Žiuljenas kreipėsi į poną Valno:

— Tos bjaurios dainuškos jau negirdėti.

— O kaip jūs manote? — pergalinga mina atsakė direktorius.— Įsakiau, po galais, tiems driskiams užsičiaupti.

Šie žodžiai pribaigė Žiuljeną: jis jau buvo perėmęs manieras, atitinkančias jo užimamą padėtį, bet širdis liko kokia buvusi. Nors ir kaip buvo įgudęs veidmainiauti, pajuto, kad skruostu rieda didžiulė ašara.

Pasistengė pridengti ją žaliąja taure, bet jokiu būdu nepajėgė nuryti nė lašo reinvynio. *„Uždrausti dainuoti!* — galvojo jis.— Ak dieve, ir tu pakenti tai!"

Laimė, niekas nepastebėjo, kad jis taip nederamai susigraudino. Mokesčių rinkėjas užtraukė rojalistinę dainelę. Kai visi choru plėšė priedainį, Žiuljenui sąžinė šnabžtelėjo: „Tai va ta nešvanki karjera, kuri tavęs laukia, ir mėgausies tu ja tik va kokiomis sąlygomis ir tik panašioje draugijoje! Turėsi galbūt vietą su dvidešimties tūkstančių frankų alga, bet privalėsi, pats kimšdamas mėsas, uždrausti dainuoti vargšui belaisviui; kelsi pietus už pinigus, nuvogtus nuo jo menko davinio, ir kai tu lėbausi, jis bus dar nelaimingesnis! O Napoleonai! Kaip gera buvo tavo laikais, kada kelias į gerovę ėjo per pavojus mūšio lauke! Bet niekšiškai didinti vargšo kančias!"

Prisipažįstu, kad silpnybė, Žiuljeno parodyta šiame monologe, daro man prastoką įspūdį. Jis galėtų tikti į bendrus tiems sąmokslininkams geltonomis pirštinėmis, kurie skelbiasi apversią aukštyn kojom visą didelės šalies gyvenimo sanklodą, bet nenori, kad ant jų sąžinės gulėtų nors mažiausias įdrėskimas.

Staiga Žiuljenui buvo negailestingai primintas jo vaidmuo. Jis gi pakviestas pietų su tokia rinktine draugija ne tam, kad svajotų ir sėdėtų, netardamas nė žodžio.

Buvęs marginių fabrikantas, dabar Bezansono ir Uzeso akademijų narys korespondentas, kreipėsi į jį, per visą stalą klausdamas, ar tiesą visi kalba, kad jis įstabiai mokąs Naująjį testamentą.

Iš karto įsivyravo gūdi tyla; mokyto dviejų akademijų nario rankose, tarsi burtininkui mostelėjus, atsirado Naujasis testamentas lotynų kalba. Vos tik Žiuljenui spėjus atsakyti, tas perskaitė pirmo pasitaikiusio lotyniško sakinio pradžią. Žiuljenas varė jį toliau; atmintis jo neapgavo, ir šis stebuklas sukėlė visuotinį susižavėjimą, kurį svečiai,

kaip ir dera pietų pabaigai, itin garsiai reiškė. Žiuljenas žiūrėjo į išraudusius ponių veidus; daugelis jų buvo visai nebjaurios. Į akis jam krito mokesčių rinkėjo, balsingo dainininko, žmona.

— Man iš tikrųjų gėda taip ilgai kalbėti lotyniškai šių damų akivaizdoje,— tarė jis, žiūrėdamas į ją.— Jei ponas Riubinjo (tokia buvo dviejų akademijų nario pavardė) teiksis perskaityti pirmą pasitaikiusią frazę, aš nesakysiu toliau lotyniško teksto, bet pabandysiu greitomis jį išversti.

Šis antrasis išbandymas užtikrino Žiuljenui pilnutinę šlovę.

Tarp svečių buvo keletas turtingų liberalų, bet kartu laimingų šeimos tėvų, svajojančių apie stipendijas savo vaikams ir užtat po paskutinio bažnyčios vajaus ūmai atsivertusių. Kad ir koks rafinuotas buvo šis politinis ėjimas, ponas de Renalis griežtai atsisakė įsileisti juos į savo namus. Tie šaunūs žmoneliai, žinoję Žiuljeną tik iš kalbų ir matę vien tą kartą, kai jis puikavosi ant arklio karaliaus apsilankymo dieną, dabar garsiausiai jam plojo. „Kada tiems kvailiams nusibos klausytis biblinės kalbos, kurios jie visiškai nesupranta?“ — galvojo jis. Tačiau toji kalba, priešingai, linksmino juos savo keistumu, ir jie kvatojosi. Bet Žiuljenui įkyrėjo.

Kai laikrodis išmušė šešias, jis oriai atsikėlė nuo stalo ir paaiškino turįs dar išmokti vieną naujosios Liguorio[31] teologijos skyrių, kurį jam uždavęs rytdienai kunigas Šelanas.

— Mano amatas,— su meilia šypsena pridūrė jis,— yra klausytis, kaip atsakinėja pamokas kiti, ir pačiam jas atsakinėti.

Visi labai juokėsi ir žavėjosi; štai sąmojis Verjero mastu. Žiuljenas jau stovėjo, tad pakilo iš savo vietų ir kiti, nepaisydami etiketo,— tokia yra talento jėga. Ponia Valno sulaikė jį dar ketvirtį valandos: būtinai jis turįs pasiklausyti, kaip vaikai atsakinėja katekizmą; jie darė juokingiausių klaidų, bet pastebėjo jas tik jis vienas. Tačiau jam ir į galvą neatėjo jų taisyti. „Visiškai neišmano pagrindinių tikėjimo tiesų!“ — galvojo. Pagaliau nusilenkė, manydamas, kad galės sprukti; bet reikėjo dar atkentėti Lafonteno pasakėčią.

— Tai labai nemoralus autorius,— pareiškė Žiuljenas poniai Valno.— Jo pasakėčia apie mesirą Žaną Šuarą[32] drįsta šaipytis iš to, kas itin gerbtina. Jį labai griežtai smerkia geriausieji komentatoriai.

Prieš išeidamas Žiuljenas gavo keturis ar penkis kvietimus pietums. „Šitas jaunuolis — viso departamento garbė“,— šaukė vienu balsu įsilinksminę svečiai. Ėmė net šnekėti, ar nepaskirti jam stipen-

dijos iš bendruomenės fondų, kuri leistų jam užbaigti mokslą Paryžiuje.

Šita neatsargiai paleista mintis dar tebeėjo valgomajame iš lūpų į lūpas, kai Žiuljenas žvaliai jau žengė pro vartus. „Ak, šunsnukiai, šunsnukiai!“ — šūktelėjo jis pusbalsiu tris ar keturis kartus iš eilės, su pasimėgavimu kvėpdamas į plaučius tyrą orą.

Šiuo metu Žiuljenas jautėsi tikras aristokratas, nors pats ilgai negalėjo priprasti prie niekinančios šypsenos ir išdidaus pranašumo, slypinčio už kiekvieno mandagaus žodžio, kuriuo į jį kreipiamasi pono de Renalio namuose. Jis negalėjo nepajusti begalinio skirtumo. „Užmirškime net,— svarstė jis eidamas,— kad tie pinigai nuvogti iš vargšų suimtinių, kuriems dar ir dainuoti draudžiama! Ar atėjo kada nors ponui de Renaliui į galvą pasakyti savo svečiams, kiek kainuoja kiekvienas butelis vyno, kuriuo jis juos vaišina?.. O tas ponas Valno, be perstojo skaičiuojantis savo turtus, kaskart, kai užsimena apie savo namą, savo dvarą ir t. t., jei čia pat yra žmona, būtinai sako: *tavo* namas, *tavo* dvaras“.

Ta dama, matyt, labai linkusi mėgautis nuosavybe, per pietus bjauriai išplūdo vieną tarną, kai tasai sudaužė vyno taurę ir tuo būdu *sugadino vieną jos tuzininį servizą;* o tarnas atsikirto su neįtikėtinu įžūlumu.

„Na ir draugija! — galvojo Žiuljenas.— Net jeigu jie atiduotų man pusę to, ką pavagia, nesutikčiau su jais gyventi. Vieną gražią dieną išsiduočiau; neįstengčiau nuslėpti paniekos, kurią jie man žadina“.

Ir vis dėlto reikėjo, kaip buvo liepusi ponia de Renal, dalyvauti keleriuose panašiuose pietuose; Žiuljenas pasidarė madingas; jam buvo atleista už garbės sargybinio uniformą, arba, tikriau sakant, tas neprotingas žingsnis ir buvo tikroji jo dabartinio pasisekimo priežastis. Netrukus visas Verjeras tik ir tekalbėjo apie tai, kas galų gale paims viršų ir pavilios tą mokytą jaunuolį — ponas de Renalis ar elgetyno direktorius. Šitie du ponai drauge su kunigu Maslonu sudarė triumviratą, kuris jau ilgus metus tironizavo miestą. Daugelis pavydėjo merui, liberalai irgi turėjo pagrindą juo skųstis; bet, šiaip ar taip, jis buvo kilmingas, buvo stačiai gimęs pirmauti, tuo tarpu pono Valno tėvas nepaliko sūnui nė šešių šimtų livrų rentos. Žmonėms, kadaise su pagaila žiūrėjusiems į palaikę žalsvą eilutę, kurią jis dėvėjo jaunystėje, ne taip lengva buvo pajusti jam pavydą dėl normandų veislės žirgų, auksinių

grandinėlių, kostiumų, parsisiųsdintų iš Paryžiaus,— viso dabartinio jo klestėjimo.

Tų naujų žmonių minioje Žiuljenas pastebėjo vieną, kaip jam atrodė, padorų žmogų; tai buvo matematikas, pavarde Gro, visų laikomas jakobinu. Žiuljenas, davęs sau žodį garsiai tesakyti tai, kas jam pačiam atrodė netiesa, turėjo pritarti tiems, kurie poną Gro įtarinėjo. Iš Verži jis gaudavo didelius siuntinius su vaikų rašinėliais, taip pat patarimus dažniau lankytis pas tėvą, ir jis turėjo paklusti šiai liūdnai būtinybei. Vienu žodžiu, jam visai neblogai sekėsi taisyti savo pašlijusią reputaciją. Bet štai vieną rytą jis labai nustebo pabudęs — akis jam dengė dvi rankos.

Tai buvo ponia de Renal; ji atvažiavo į miestą ir, tekinom užbėgusi laiptais, įpuolė į Žiuljeno kambarį, palikusi vaikus žaisti su numylėtu triušiu, atkeliavusiu drauge su jais, kad bent valandėlę jį pamatytų anksčiau negu jie. Tai buvo nuostabi akimirka, tik labai trumpa: ponia de Renal išnyko, kai į kambarį įsiveržė vaikai su triušiu, nekantraudami parodyti jį savo draugui. Žiuljenas džiaugsmingai sutiko visus, net triušį. Jam atrodė, kad jis vėl atsidūrė savo šeimoje; pajuto, kad myli šituos vaikus, kad jam malonu plepėti su jais. Stebėjosi, kokie švelnūs jų balsai ir koks paprastas bei taurus jų vaikiškas elgesys; turėjo apvalyti vaizduotę nuo visų vulgarybių, nuo visų nemalonių minčių, kurios jį supo Verjere. Čia be perstojo žmones kankino nepasisekimo baimė, be perstojo į plaukus vienas kitam kibo prabanga ir skurdas. Žmonės, pas kuriuos jis pietaudavo, pradėję kalbą apie kepsnį, įsileisdavo į smulkmenas, žeminančias juos pačius ir šlykščias tiems, kurie jų klausėsi.

— Jūs, kilmingieji, turite teisę didžiuotis,— pasakė jis poniai de Renal. Ir papasakojo apie visus kviestinius pietus, kuriuos jam teko iškentėti.

— Vadinasi, jūs madingas! — Ir ji iš visos širdies juokėsi, vaizduodamasi ponią Valno, kuri laikė savo pareiga nusidažyti skruostus raudonai kiekvieną kartą, kai laukė Žiuljeno.— Man rodos, ji kėsinasi į jūsų širdį,— pridūrė ji.

Pusryčiai buvo nuostabūs. Vaikai, atrodo, turėjo juos varžyti, o iš tikrųjų su jais buvo tik dar linksmiau. Tie mieli vaikučiai nežinojo, kaip bereikšti džiaugsmą, kad vėl mato Žiuljeną. Tarnai, žinoma, jau buvo spėję papasakoti jiems, jog Žiuljenui pasiūlę dviem šimtais frankų daugiau, kad jis sutiktų *auklėti* mažuosius Valno.

Pusryčiams įpusėjus, Stanislasas Ksavjė, dar išbalęs po sunkios

ligos, staiga paklausė motiną, kiek vertas jo sidabrinis stalo komplektas ir taurelė, iš kurios jis geria.

— Kam tau?

— Parduosiu juos ir pinigus atiduosiu ponui Žiuljenui, tegul žino, kad *neapsimulkino,* likęs pas mus.

Žiuljenas pabučiavo jį su ašarom akyse. Motina apsiverkė, o Žiuljenas, pasisodinęs Stanislasą ant kelių, ėmė aiškinti, kad nereikia vartoti žodžio *apsimulkinti,* nes taip kalba tik liokajai. Matydamas, kokį malonumą teikia jo aiškinimas poniai de Renal, jis stengėsi vaizdingais pavyzdžiais, kurie labai linksmino vaikus, išaiškinti, ką reiškia apsimulkinti.

— Suprantu,— pasakė Stanislasas,— tai varna apsimulkino: iš kvailumo paleido iš snapo sūrį, ir jį pagriebė pataikūnė lapė.

Ponia de Renal, apkvaitusi iš laimės, tolydžio bučiavo vaikus, patogumo dėlei kas kartą truputį atsiremdama į Žiuljeną.

Staiga atsivėrė durys — įėjo ponas de Renalis. Jo griežtas, paniuręs veidas keistai kontrastavo su ta jaukia linksmybe, kuri išsisklaidė, jam pasirodžius. Ponia de Renal išbalo; jautė, kad neįstengs nieko paneigti. Žodį paėmė Žiuljenas. Jis pradėjo garsiai pasakoti ponui merui apie sidabrinę taurelę, kurią Stanislasas norėjęs parduoti. Neabejojo, kad šis pasakojimas padarys merui blogą įspūdį. Iš pradžių ponas de Renalis suraukė antakius kaip visados, kada kas nors paminėdavo sidabrą. „Kai išgirstu,— sakė jis,— šio metalo vardą, žinau, kad tai įžanga, po kurios eis pasikėsinimas į mano piniginę".

Bet šį sykį jam rūpėjo ne vien pinigai — sustiprėjo įtarimai. Laimė, kuria švytėjo šeima, likusi viena be jo, negalėjo palankiai nuteikti žmogaus, apsėsto tokios opios tuštybės. Kai žmona ėmė jam girti sąmojingus ir dailius pavyzdžius, kuriais Žiuljenas aiškina savo mokiniams naujas sąvokas, jis pasakė:

— Taip, taip, žinau, jis baido nuo manęs vaikus; jam juk nesunku būti šimtą kartų meilesniam už mane — juk aš po teisybei esu jų viršininkas. Mūsų laikais daroma viskas, kad būtų apjuodinta teisėta valdžia. Vargšė Prancūzija!

Ponia de Renal nebuvo nusiteikusi šukti galvos dėl vyro elgesio niuansų. Jai suspindo viltis praleisti pusdienį su Žiuljenu. Ji turėjo daug ko nusipirkti mieste ir pareiškė būtinai norinti papietauti restorane; kad ir kažin kaip atkalbinėjo ją vyras, ji nenusileido. Vaikai susižavėjo pačiu žodžiu „restoranas", kurį su tokiu pasimėgimu taria mūsų laikų šventeivos.

Ponas de Renalis paliko žmoną pirmoje galanterijos parduotuvėje, į kurią ji įžengė, o pats nuėjo aplankyti vieno kito asmens. Grįžo dar rūškanesnis negu rytą: įsitikino, kad visas miestas domisi juo ir Žiuljenu. Bet iš tikrųjų dar niekas jokiomis užuominomis neleido jam suprasti, kokios užgaulios kalbos sklinda mieste apie jį. Tos, kurios buvo atpasakotos ponui merui, telietė vieną klausimą — ar liks Žiuljenas pas jį su šešių šimtų frankų alga, ar priims aštuonis šimtus frankų, kuriuos siūlo ponas elgetyno direktorius.

Tasai direktorius, susitikęs poną de Renalį draugijoje, nutaisė *šaltą veidą*. Toks elgesys bylojo, kad jam nestinga apsukrumo; provincijoje mažai kas tedaroma neapdairiai, sensacijos ten tokia retenybė, kad jos iš panagių išgvildenamos.

Ponas Valno buvo vienas tų žmonių, kurie už šimto mylių nuo Paryžiaus vadinami *pasipūtėliais;* šios padermės atstovai iš prigimties akiplėšos ir storžieviai. Jo pergalinga karjera, prasidėjusi 1815 metais, dar labiau išugdė šiuos gražius polinkius. Jis, galima sakyti, jautėsi viešpats Verjere, nors buvo pavaldus ponui de Renaliui; ir, būdamas daug veiklesnis, dėl nieko nerausdamas, visur kišdamas nosį, be perstojo visur eidamas, rašydamas, kalbėdamas, nepaisydamas pažeminimų, neturėdamas jokių asmeninių pretenzijų, galų gale persvėrė mero autoritetą bažnytinės vyresnybės akyse. Valno tartum pasakė vietiniams krautuvininkams: „Duokite man du didžiausius kvailius"; teisininkams: „Nurodykite du didžiausius nemokšas"; gydytojams: „Suraskite du didžiausius šarlatanus". Surinkęs įžūliausius kiekvienos profesijos atstovus, pasiūlė jiems: „O dabar viešpataukime kartu".

Poną de Renalį žeidė tų žmonių elgsena. Storžieviška Valno prigimtis pakentė viską, netgi kaltinimus melagyste, kuriuos nesivaržydamas viešai ant jo vertė kunigėlis Maslonas.

Bet, šitaip klestėdamas, ponas Valno jautė reikalą užsitikrinti sau ramybę smulkiais įžūliais išpuoliais prieš tuos rimtus priekaištus, kuriuos — jis tą puikiai žinojo — kiekvienas turėjo teisę jam išdėti. Jis pasidarė itin veiklus po to, kai jį įbaugino pono Apero apsilankymas: tris kartus buvo nuvažiavęs į Bezansoną; su kiekvienu paštu siuntė krūvą laiškų; kitus leido per kažkokius nepažįstamus asmenis, kurie ateidavo pas jį sutemus. Gal ir blogai padarė, kad išreikalavo pašalinti senąjį kleboną Šelaną,— po šito kerštо akto ne viena kilminga pamaldi dama ėmė laikyti jį labai piktu žmogumi. Beje, generalvikaras de Frileras, padaręs jam šią paslaugą, visiškai paėmė jį savo valion ir dabar duodavo jam keistų įpareigojimų. Štai kokią jis varė politiką,

kai susigundė malonumu parašyti anoniminį laišką. Viskas dar labiau susipynė, kai žmona pareiškė, kad nori savo namuose turėti Žiuljeną; jo tuštybė susiviliojo šia mintimi.

Šitaip susiklosčius aplinkybėms, ponas Valno numatė, kad lemiamo susidūrimo su savo buvusiu sąjungininku ponu de Renaliu neišvengs. Pastarasis, aišku, prikalbės jam nemalonių dalykų; dėl to jis nesijaudino; bet meras gali parašyti į Bezansoną ir net į Paryžių. Ko gero, į Verjerą staiga atsidangins kurio nors ministro sūnėnas ir atims iš jo elgetyną. Ponui Valno dingtelėjo, kad ne pro šalį suartėti su liberalais; štai kodėl keletas iš jų ir buvo pakviesti pietų, per kuriuos Žiuljenas atmintinai sakė Šventą raštą. Jie būtų tikriausiai stipriai jį parėmę prieš merą. Bet tuo tarpu galėjo užklupti rinkimai. Pernelyg buvo aišku, kad išlaikyti elgetyną ir balsuoti ne už tą, už ką reikia,— du nesuderinami dalykai. Ponia de Renal, kuri puikiai perprato šią politiką, dėstė ją Žiuljenui, eidama su juo už parankės iš vienos krautuvės į kitą; įsitraukę į pokalbį, jie nejučiomis atsidūrė Ištikimybės alėjoje ir čia praleido keletą valandų beveik taip ramiai kaip Verži.

Tuo tarpu ponas Valno, mėgindamas išsisukti nuo lemtingo susidūrimo su savo buvusiu viršininku, sutiko jį arogantiška mina. Šį sykį tas manevras pavyko, tik bloga mero nuotaika dar labiau sugedo.

Vargu ar kada kova tarp tuštybės ir godžiausios, smulkmeniškiausios meilės pinigams buvo įstūmusi ką į tokią bjaurią būseną kaip poną de Renalį, einantį į restoraną. Jo vaikai, priešingai, vargu ar kada buvo tokie linksmi ir patenkinti. Šis kontrastas jį visai įsiutino.

— Kaip matau, esu nereikalingas savo šeimoje,— tarė jis įėjęs, stengdamasis, kad balsas skambėtų kuo įspūdingiau.

Užuot atsakiusi, žmona jį pasivedėjo į šalį ir pareiškė, kad būtinai reikia išsiųsti Žiuljeną. Per tas kelias laimės valandas jai sugrįžo pasitikėjimas savim ir ryžtas, taip reikalingi įgyvendinti sumanymui, kurį ji svarstė jau dvi savaites. O vargšą Verjero merą galutinai sutrikdė dar vienas dalykas: jis žinojo, kad visas miestas viešai šaiposi iš jo prisirišimo prie *pinigo*. Ponas Valno buvo dosnus kaip visi vagys, o jis per penkias ar šešias paskutines rinkliavas Švento Juozapo brolijos, Dievo motinos kongregacijos, Švenčiausio sakramento kongregacijos ir t. t. labui nepasižymėjo dosnumu, o laikėsi veikiau santūriai.

Pono de Renalio pavardė Verjero ir jo apylinkių bajorų sąraše, kurį broliai aukų rinkėjai mitriai sudarydavo pagal paaukotas pinigų sumas, ne kartą buvo įrašyta pačiame gale. Veltui teisinosi jis, kad nieko *neuždirbąs*. Dvasininkija tokiais dalykais nejuokauja.

XXIII skyrius

AUKŠTO VALDININKO SIELVARTAI

> Il piacere di alzar la testa tutto l'anno è ben pagato da certi quarti d'ora che bisogna passar.
>
> *Casti**

Bet palikime tą menką žmogelį su jo menkučiais būgštavimais; kas kaltas, kad jis pasiėmė į namus narsų žmogų, kai tuo tarpu jam reikėjo liokajaus sielos? Kas kaltas, kad jis nemoka pasirinkti tarnų? XIX amžiuje nusistovėjo tokia tvarka: kai galingas aukštos kilmės asmuo susiduria su narsiu žmogumi, jis užmuša jį, arba ištremia, arba įmeta į kalėjimą, arba taip jį pažemina, kad tasai nieko gudresnio nesugalvoja, kaip numirti iš širdgėlos. Visai atsitiktinai šį sykį kentėti tenka ne narsuoliui. Didelė nelaimė Prancūzijos miesteliams ir renkamiesiems valdžios organams, kokius turi, pavyzdžiui, Niujorkas, yra ta, kad neįmanoma užmiršti, jog esama pasaulyje tokių padarų kaip ponas de Renalis. Mieste su dvidešimčia tūkstančių gyventojų šie žmonės lemia viešąją nuomonę, o viešoji nuomonė šalyje, kuriai suteikta chartija, yra baisus dalykas. Žmogus, apdovanotas kilnia, tauria širdimi, būtų galėjęs tapti jūsų draugu, bet jis gyvena už šimto mylių nuo jūsų, sprendžia apie jus iš jūsų miesto viešosios nuomonės, o ją formuoja kvailiai, kuriems atiteko laimė gimti kilmingiems, turtingiems ir nuosaikiems. Vargas tam, kuris ne toks kaip visi!

Tuoj po pietų šeima išvažiavo į Verži; bet po dviejų dienų visi vėl grįžo į Verjerą.

Nepraėjus nė valandai po jų atvažiavimo, Žiuljenas su didžiausia nuostaba įsitikino, kad ponia de Renal kažką nuo jo slepia. Ji nutraukia pokalbį su vyru, kai tik jis įeina, ir, atrodo, beveik laukia, kad jis pasišalintų. Žiuljenui nereikėjo šito rodyti antrą kartą. Jis ėmė elgtis šaltai ir santūriai; ponia de Renal tai pastebėjo, bet išsiaiškinti priežasties nesistengė. „Ar tik neketina ji ieškoti man įpėdinio? — pagalvojo Žiuljenas.— O juk dar užvakar buvo tokia nuoširdi! Bet, girdėjau,

---

* Dėl malonumo vaikščioti visus metus aukštai iškelta galva verta ketvirtį valandos pasikankinti. *Kastis*[33] *(it.)*

aukštos damos visada taip elgiasi. Kaip karaliai: lipšniausi jie esti su tuo ministru, kuris grįžęs namo ras įsakymą dėl atleidimo iš pareigų".

Žiuljenas pastebėjo, kad tuose pokalbiuose, kurie jam pasirodžius staiga nutrūkdavo, buvo nuolat minimas vienas didžiulis namas, priklausantis Verjero bendruomenei, senas, bet erdvus ir patogus, stovįs prieš bažnyčią, toje vietoje, kur vyko gyviausia prekyba. „Kas gali būti bendro tarp šito namo ir naujo meilužio?" — svarstė Žiuljenas. Sielvarto apimtas, jis mintyse kartojo gražųjį Pranciškaus I eilėraštuką, kuris jam dar buvo naujiena, nes išmoko jį iš ponios de Renal vos prieš mėnesį. Kokiom priesaikom, kokiais mylavimais buvo tada nuneigta kiekviena jo eilutė!

Moteris retai ištikima,
Gali tik kvailys tikėti ja.

Ponas de Renalis pašto karieta išvažiavo į Bezansoną. Išvažiuoti buvo nuspręsta per porą valandų; meras atrodė labai susisielojęs. Grįžęs numetė ant stalo storą ryšulį, įvyniotą į pilką popierių.

Po valandos Žiuljenas pamatė, kaip atėjęs skelbimų klijuotojas išsinešė storąjį ryšulį; jis nuskubėjo paskui jį. „Pirmoje gatvių sankryžoje aš sužinosiu, kas tai per paslaptis".

Jis stovėjo už klijuotojo nugaros ir nekantriai žiūrėjo, kaip tasai dideliu teptuku teplioja antrąją skelbimo pusę. Vos tik skelbimas buvo prilipdytas, Žiuljenas smalsiai ėmė skaityti ir pamatė, kad tai smulkus pranešimas apie išnuomojimą iš varžytynių to didelio seno namo, kurį taip dažnai minėjo kalbėdamasis su žmona ponas de Renalis. Varžytynės įvyks rytojaus dieną, antrą valandą, savivaldybės salėje, ir jų rezultatai įsigalios tą akimirką, kai užges trečioji žvakė. Žiuljenas labai nusivylė; terminas jam pasirodė trumpokas: kokiu būdu visi norintieji dalyvauti suspės apie jas sužinoti? Skelbimą, pažymėtą atgaline data, prieš dvi savaites, jis perskaitė nuo pirmo iki paskutinio žodžio trijose gatvėse, bet iš jo nieko jam nepaaiškėjo.

Jis nuėjo pažiūrėti, koks tas išnuomojamas namas. Sargas, nepastebėjęs ateinančio Žiuljeno, slėpiningu veidu aiškino kaimynui:

— Et, gaila vargo! Kunigas Maslonas pažadėjo jam, kad gaus namą už tris šimtus frankų; o kadangi meras stojo piestu, generalvikaras de Frileras išsikvietė jį kurijon.

Pamatę Žiuljeną, abu kūmai, matyt, labai sutriko ir prikando liežuvį.

Žiuljenas pasistengė nueiti į varžytynes. Pustamsė salė buvo sau-

sakimša žmonių; bet visi kažkodėl keistai *dėbčiojo* vienas į kitą. Visų akys buvo įsmeigtos į stalą, ant kurio Žiuljenas pastebėjo alavinį padėklą su trim degančiais žvakigaliais. Antstolis šaukė:

— *Trys šimtai frankų, ponai!*

— Trys šimtai frankų! Negirdėta,— šnabžtelėjo kažkoks žmogus savo kaimynui. (Žiuljenas stovėjo tarp jų.) — Namas vertas daugiau kaip aštuonių šimtų; aš kelsiu sumą.

— Prieš vėją nepapūsi. Tiek telaimėsi, kad ant tavęs užsisės kunigas Maslonas, ponas Valno, vyskupas, jo baisusis generalvikaras de Frileras ir visa šutvė.

— Trys šimtai dvidešimt,— šūktelėjo tasai.

— Asilas! — burbtelėjo kaimynas.— Žiūrėk štai ir mero šnipas,— pridūrė jis, rodydamas į Žiuljeną.

Žiuljenas gyvai atsigręžė, pasiryžęs atsimokėti už tokias kalbas, bet franškontiečiai nebekreipė į jį jokio dėmesio. Jų abejingumas atvėsino ir jį. Tą akimirką užgeso paskutinysis žvakigalis, ir antstolis tęsiamu balsu paskelbė, kad namas devyneriems metams išnuomojamas ponui de Sen Žiro, prefektūros sekretoriato viršininkui, už tris šimtus trisdešimt frankų metams.

Kai tik meras išėjo iš salės, prasidėjo šnekos.

— Tas Grožo išsišokimas duos trisdešimt frankų per metus savivaldybei,— tarė vienas.

— Bet ponas de Sen Žiro,— atsakė kažkas,— nedovanos Grožo, tas dar jį paminės.

— Kokia niekšystė! — kalbėjo kažkoks storulis po kairei nuo Žiuljeno.— Už tokį namą aš būčiau davęs aštuonis šimtus frankų ir įkūręs jame savo fabriką. Ir būčiau džiaugęsis, kad pigiai įsigijau.

— Ko norite,— atsakė jam jaunas fabrikantas liberalas,— juk ponas de Sen Žiro — kongregacijos narys, ar ne? Visi jo keturi vaikai gauna stipendijas! Vargšelis! Verjero savivaldybė turi primesti jam penkis šimtus frankų prie algos — štai ir viskas.

— Ir sakyk tu man, meras negalėjo tam užkirsti kelio! — įterpė trečiasis.— Jis baisus konservatorius — dievai jo nematė; bet vogti nevagia.

— Nevagia? — atsiliepė kitas.— Ar matei mandrą paukštį be nagų? Viską jie kiša į bendrą didelį kapšą, o metų gale išsidalija. Bet žiūrėkit, va tas jauniklis Sorelis; eime šalin.

Žiuljenas grįžo namo baisiai rūškanas; ponią de Renal jis rado labai nusiminusią.

— Jūs iš varžytynių? — paklausė ji.

— Taip, ponia, iš varžytynių, kur turėjau garbės išgirsti, kad esu pono mero šnipas.

— Patariau jam išvažiuoti, bet jis neklausė!

Šią akimirką pasirodė ponas de Renalis, labai niauriai nusiteikęs. Per pietus niekas neištarė nė žodžio. Ponas de Renalis liepė Žiuljenui važiuoti kartu su vaikais į Verži; kelionė praėjo liūdnai. Ponia de Renal guodė vyrą.

— Laikas būtų įprasti, brangusis.

Vakare visi tylomis sėdėjo prie židinio; tylą trikdė vien degančio skroblo traškėjimas. Tokių liūdnų valandėlių pasitaiko ir darniausiose šeimose. Staiga kažkuris iš vaikų linksmai sušuko:

— Skambina! Skambina!

— Velniai griebtų, jei tas ponas de Sen Žiro, prasimetęs dėkingumu, ateina manęs kamuoti,— sušuko meras,— aš pasakysiu jam teisybę į akis; reikia turėti saiką. Dėkingas už viską jis turi būti Valno, o aš likau sukompromituotas. Kas bus, jei prakeikti jakobinų laikraščiai pasigaus šio įvykio ir paims mane ant dantų?

Šią akimirką į kambarį įėjo tarnas, o paskui jį — labai gražus vyriškis vešliom juodom žandenom.

— Ponas mere, esu sinjoras Džeronimas. Štai laiškas nuo ševaljė de Bovezi, ambasados Neapolyje atašė; jis įdavė man jį mano išvažiavimo dieną ir prašė perduoti jums; tai buvo tik prieš devynias dienas,— linksmai pridūrė sinjoras Džeronimas, žvilgčiodamas į ponią de Renal.— Sinjoras de Bovezi, jūsų giminaitis ir mano artimas bičiulis, sakė, kad jūs, ponia, kalbate itališkai.

Gera neapoliečio nuotaika praskaidrino visą šį liūdną vakarą. Ponia de Renal atkakliai prašė svečią likti vakarienės. Sukėlė ant kojų visus namus; žūt būt norėjo išblaškyti Žiuljeną, kad jis užmirštų, jog šiandien du kartus išgirdo save vadinant šnipu. Sinjoras Džeronimas buvo garsus dainininkas, išauklėtas žmogus, o betgi linksmo būdo,— Prancūzijoje šios savybės šiandien beveik nesuderinamos. Po vakarienės jis padainavo su ponia de Renal nedidelį duetą. Paskui papasakojo porą žavių istorijų. Pirmą valandą nakties Žiuljenas pasakė vaikams, kad laikas eiti gulti, bet tie užprotestavo.

— Paklausysime dar tos istorijos,— paprašė vyriausiasis.

— Tai istorija iš mano gyvenimo, *signorino*,— atsakė sinjoras Džeronimas.— Prieš aštuonerius metus aš buvau, kaip ir jūs, mokinys, mokiausi Neapolio konservatorijoje; noriu pasakyti, man buvo

tiek metų kaip jums, tik aš neturėjau garbės gyventi gražiajame Verjere ir būti įžymiojo šio miestelio mero sūnum.

Šiuos žodžius išgirdęs, ponas de Renalis atsiduso ir žvilgtelėjo į žmoną.

— Sinjoras Dzingarelis,— pasakojo toliau jaunasis dainininkas truputį afišuojamu svetimšalio akcentu, iš kurio vaikai prunkštė juoku,— sinjoras Dzingarelis buvo baisiai griežtas mokytojas. Konservatorijoje niekas nemėgo jo; bet jis norėjo, kad visi elgtųsi taip, lyg būtų jį mėgę. Aš kiek galėdamas dažniau sprukdavau iš mokyklos į miestą; eidavau į nedidelį „San Karlino" teatrėlį ir ten klausydavausi dieviškos muzikos; bet, viešpatie, iš kur imti aštuonis sū bilietui? Milžiniška suma,— tarė jis, žvilgtelėjęs į vaikus, o tie prapliupo juokais.— „San Karlino" direktorius, sinjoras Džovanonė, išgirdo mane kartą dainuojant. Man buvo šešiolika metų. „Tas vaikas — tikras lobis,— tarė jis.— Nori — paimsiu tave į teatrą, brangusis? — paklausė jis mane.— O kiek duosite? — Keturiasdešimt dukatų per mėnesį". Tai lygu šimtui šešiasdešimt frankų, ponai. Prieš mane tarsi rojaus vartai atsivėrė. „Bet ką daryti,— pasakiau aš,— kad griežtasis sinjoras Dzingarelis mane išleistų? — Lascia fare a me".

— Palikite tą dalyką man! — šūktelėjo vyriausias berniukas.

— Teisingai, jaunasis sinjore. Sinjoras Džovanonė dar pasakė: „*Caro**, pirmiausia pasirašysime štai kontraktėlį". Aš pasirašau; jis duoda man tris dukatus. Niekad nebuvau matęs tiek pinigų. Paskui paaiškina man, ką turiu daryti.

Rytojaus dieną prašausi priimamas baisiojo pono Dzingarelio. Mane įleidžia jo senas liokajus. „Ko nori, nenaudėli? — klausia Dzingarelis.— Maestro,— sakau aš,— ateinu pareikšti apgailestavimo dėl savo nusižengimų; niekados daugiau nebėgsiu iš konservatorijos ir nelipsiu per tvorą. Mokysiuosi dvigubai stropiau negu iki šiol.— Jei nebijočiau sugadinti gražiausio boso, kokį esu gyvenime girdėjęs, uždaryčiau tave dviem savaitėms į karcerį ir maitinčiau tik duona ir vandeniu, nedorėli.— Maestro,— vėl sakau aš,— būsiu dabar pavyzdingiausias mokinys visoje mokykloje, *credete a me***. Bet prašau vienos malonės; jei kas nors ateis ir prašys jus, kad leistumėte mane dainuoti kur nors mieste, nesutikite. Dėl dievo meilės, pasakykite, kad negali-

* Brangusis (*it.*).

** Tikėkite manim (*it.*).

te.— Kam, po velnių, ateis į galvą prašyti tokio plevėsos kaip tu? Kaip galiu aš leisti tau kada išeiti iš konservatorijos? Tu nori pasityčioti iš manęs? Lauk! Nešdinkis! — suriko jis, taikydamasis spirti man į ...— Arba tavęs laukia sausa duona ir karceris!"

Po valandos pas direktorių užeina sinjoras Džovanonė.

— Ateinu prašyti jus padėti man prasigyventi,— sako jis.—Perleiskite man Džeronimą. Tegu jis padainuoja mano teatre, ir aš šią žiemą galėsiu ištekinti dukterį.

— O ką tu veiksi su tuo nenaudėliu? — paklausė Dzingarelis.— Nenoriu, neduosiu; be to, jei aš ir sutikčiau, jis jokiu būdu nepanorės mesti konservatorijos — ką tik pats prisiekė man.

— Jei svarbu tik jo sutikimas,— oriai pasakė Džovanonė, traukdamas iš kišenės mano sutartį,— tai *carta canta*!* Štai jo parašas!

Dzingarelis pasiuto skambinti. „Išvaryti Džeronimą iš konservatorijos!" — suriko jis, putodamas iš pykčio. Taip mane ir išvijo, o aš kvatojau visa gerkle. Tą patį vakarą jau dainavau *Moltiplico* ariją. Polišinelis ketina vesti ir pirštais skaičiuoja, ko reikės būsimajam namų ūkiui, ir kaskart susipainioja.

— Ak, būkite malonus, padainuokite tą ariją,— paprašė ponia de Renal.

Džeronimas padainavo, ir visi juokėsi iki ašarų. Sinjoras Džeronimas nuėjo gulti tik antrą valandą nakties, savo maloniu elgesiu, lipšnumu ir linksmu būdu sužavėjęs visą šeimą.

Rytojaus dieną ponai de Renaliai įteikė jam laiškus, kurie turėjo įvesdinti jį į karaliaus rūmus.

„Vadinasi, be apgaulės nė žingsnio,— samprotavo Žiuljenas.— Štai sinjoras Džeronimas vyksta į Londoną, kur gaus šešiasdešimt tūkstančių frankų atlyginimą. Jei ne „San Karlino" teatro direktoriaus apsukrumas, jo dievišką balsą publika būtų išgirdusi tik dešimčia metų vėliau... Dievaži, geriau būti Džeronimu negu Renaliu. Tiesa, visuomenė jam nerodo tiek pagarbos, bet užtat jis neturi nė tokių nemalonumų, kaip tos varžytynės šiandien, ir gyvena linksmai!"

Žiuljeną stebino vienas dalykas: jis jautėsi laimingas tas kelias savaites, kurias praleido visai vienas Verjere, pono de Renalio namuose. Bjaurėjimasis ir liūdnos mintys apsėsdavo jį tik per kviestinius pietus; o tuščiuose namuose jis galėjo skaityti, rašyti, mąstyti, niekieno netrukdomas. Jo įstabių svajonių nedrumstė nuolatinė žiauri būtinybė

* Popierius byloja, t. y., kas parašyta, nepaneigsi (*it.*).

sekti kiekvieną žemo žmogelio nuotaikos permainą, ir dar tam, kad paskui galėtų apgaudinėti jį veidmainingais žodžiais ir veiksmais.

„O galgi laimė visai čia pat? Toks gyvenimas nedaug tekainuoja: galiu, jei man patinka, vesti Elizą arba tapti Fukė dalininku... Bet keleivis, įkopęs į statų kalną, su didžiausiu malonumu ilsisi jo viršūnėje. Ar būtų jis laimingas, jeigu turėtų visą laiką ilsėtis?"

Ponią de Renal apniko lemtingos mintys. Nors buvo nusprendusi nieko nesakyti, neiškentė ir papasakojo Žiuljenui visą varžytynių istoriją. „Dėl jo aš, matyt, sulaužysiu visas savo priesaikas!" — galvojo ji.

Ji nesvyruodama būtų paaukojusi gyvybę išgelbėti vyrui, jeigu jis būtų atsidūręs pavojuje. Tai buvo viena tų taurių ir romantiškų sielų, kurios, matydamos, kad gali atlikti kilnų darbą, bet jo neatlieka, taip graužiasi, tarsi būtų padariusios nusikaltimą. Ir vis dėlto buvo tokių nelabų dienų, kai ji negalėdavo atsikratyti minties, kokia neapsakoma būtų laimė, jei, staiga tapusi našle, ištekėtų už Žiuljeno.

Jis mylėjo jos sūnus daug labiau negu jų tėvas; ir jie dievino jį, nors jis ir buvo be gailesčio teisingas. Ji puikiai suprato, kad, ištekėjusi už Žiuljeno, turės išvažiuoti iš Verži, kurio paunksnes taip mėgo. Vaizdavosi, kaip gyvens Paryžiuje, kaip jos sūnūs toliau mokysis ir visi aplinkui žavėsis jų auklėjimu. Vaikai, ji, Žiuljenas — visi jie bus be galo laimingi.

Keistos vedybų pasekmės — vedybų tokių, kokias jas padarė devynioliktas amžius! Vedybinio gyvenimo nuobodulys neišvengiamai sužlugdo meilę, jeigu ji buvo prieš vedybas. Maža to, pasakytų filosofas, turtingiems žmonėms, kurie gali nedirbti, netrukus didžiai atbosta visi ramūs džiaugsmai. O moteris, išskyrus nebent tas, kurių širdis sužiedėjusi, toks gyvenimas ima traukti į meilę.

Šis filosofo samprotavimas pateisina ponią de Renal mano akyse, bet jos nepateisino Verjeras; ji net nenumanė, kad mieste jos meilės nuotykis eina iš lūpų į lūpas. Tos skandalingos istorijos dėka šių metų rudenį čia buvo nuobodžiaujama ne taip kaip paprastai.

Ruduo ir dalis žiemos prabėgo labai greitai. Atėjo laikas skirtis su Verži miškais. Aukštoji draugija Verjere ėmė piktintis matydama, kokį nedidelį įspūdį daro ponui de Renaliui visi jos prakeiksmai. Nepraėjus nė savaitei, orūs asmenys, kurie su malonumu imasi šios rūšies misijų, ieškodami atgajaus nuo įprastinio rimtumo, sužadino merui itin žiaurių įtarimų, nors ir itin nuosaikiais žodžiais.

Ponas Valno, kuris veikė labai apdairiai, įtaisė Elizą kilmingoje ir labai garbioje šeimoje, kur buvo penketas moterų. Eliza, bijodama,

kaip ji sakė, likti be vietos žiemą, susiderėjo dirbti šioje šeimoje tik už du trečdalius to, ką gaudavo pas poną merą. Šitai merginai pačiai savaime švystelėjo nuostabi mintis: nueiti išpažinties ir pas buvusį klebоną Šelaną, ir pas naująjį, ir abiem išsamiai papasakoti Žiuljeno meilės nuotykius.

Sužinojęs, kad Žiuljenas jau Verjere, kunigas Šelanas paprašė jį užeiti kitą rytą, šeštą valandą.

— Neketinu nieko jus klausinėti,— tarė jis.— Prašau, o jei to maža — įsakau nieko man nesakyti; bet reikalauju, kad per tris dienas išvažiuotumėte į Bezansono seminariją arba pas savo draugą Fukė, kuris vis dar nori užtikrinti jums puikią ateitį. Esu viską numatęs, viską sutvarkęs, reikia tik išvažiuoti ir metus laiko nesirodyti Verjere.

Žiuljenas nieko neatsakė; svarstė, ar jo savigarbai nederėtų įsižeisti dėl tokio rūpinimosi juo — juk kunigas Šelanas, šiaip ar taip, jam ne tėvas.

— Rytoj tuo pačiu laiku turėsiu garbės vėl jus aplankyti,— pasakė jis pagaliau.

Kunigas Šelanas, manydamas, kad varu privers tokį jauną žmogų, ilgai kalbėjo. Žiuljenas, nutaisęs nuolankiausią miną, klausėsi nusižeminęs ir nepravėrė burnos.

Pagaliau ištrūko ir nuskubėjo įspėti ponios de Renal; rado ją baisiai nusiminusią. Ką tik su ja buvo kalbėjęsis vyras, ir gana atvirai. Iš įgimto silpnabūdiškumo, kurį parėmė viltis gauti palikimą Bezansone, jis nusprendė laikytis nuomonės, kad žmona visiškai nekalta. Prisipažino jai, kad Verjero viešosios nuomonės nusiteikimas jam atrodąs keistas. Žmonės, aišku, klystą, tai pavyduolių išmonės, bet ką galų gale daryti?

Ponia de Renal akimirką bandė pasiguosti mintimi, kad Žiuljenas galėtų priimti pono Valno pasiūlymą ir likti Verjere. Bet dabar ji nebebuvo naivi ir baikšti kaip pereitais metais; lemtinga aistra, sąžinės priekaištai atvėrė jai akis. Klausydamasi vyro, veikiai ji su širdgėla priėjo išvadą, kad išsiskyrimas, bent jau laikinas, neišvengiamas. „Toli nuo manęs Žiuljeno garbėtroška vėl atsiduos savo svajoms, kurios tokios suprantamos, kai žmogus nieko neturi. O aš, dieve didis, aš tokia turtinga, bet kas iš to? Laimės aš nepažįstu. Jis užmirš mane. Jis toks žavus, jį kas nors pamils, pamils ir jis. Ak, kokia aš nelaiminga!.. Bet ar galiu skųstis? Dangus teisingas; aš nebandžiau nusigręžti nuo prasikaltimo, jis atėmė man protą. Man tik reikėjo pinigais palenkti į savo pusę Elizą, juk buvo taip nesunku tą padaryti. Bet aš nepasistengiau nė

valandėlės apie tai pamąstyti, visą laiką svaičiojau it beprotė apie meilę. Dabar manęs laukia pražūtis".

Žiuljeną nustebino vienas dalykas: pranešęs poniai de Renal baisiąją naujieną, kad turįs išvažiuoti, iš jos neišgirdo jokių egoistinių prieštaravimų. Buvo tik aiškiai matyti, kad ji stengiasi nepravirkti.

— Mums reikia tvirtybės, brangusis.

Ji nusikirpo sruogelę plaukų.

— Dar nežinau, kaip ištversiu,— tarė ji,— bet jei mirsiu, pažadėk, kad niekad neužmirši mano vaikų. Ar būsi toli, ar arti, pasistenk padaryti iš jų dorus žmones. Jei vėl įvyks revoliucija, visi kilmingieji bus išskersti, jų tėvui galbūt reikės emigruoti — dėl to valstiečio, kuris buvo užmuštas ant stogo. Globok mano vaikus... Duok man ranką. Sudiev, brangusis! Tai paskutinės mūsų minutės. Kai ši didžiulė auka bus padaryta, tikiuosi, kad tarp žmonių man užteks ryžto pagalvoti apie savo gerą vardą.

Žiuljenas laukė nevilties priepuolio. Šie paprasti atsisveikinimo žodžiai jį sujaudino.

— Ne, taip atsisveikinti aš nesutinku. Aš išvyksiu; visi to nori, jūs ir pati to norite. Bet po trijų dienų grįšiu jūsų aplankyti naktį.

Ponia de Renal pasijuto kitu žmogumi. Vadinasi, Žiuljenas tikrai ją myli, jeigu jam pačiam atėjo į galvą mintis pasimatyti su ja dar kartą! Baisus skausmas atlėgo, ją apėmė didžiausias džiaugsmas, kokio dar nebuvo niekada patyrusi. Viskas atrodė lengva. Įtikėjimas, kad vėl pasimatys su mylimuoju, nustelbė visą šių paskutinių minučių skausmą. Nuo šios akimirkos ponios de Renal elgsena, kaip ir veido išraiška, buvo iškilni, ryžtinga ir absoliučiai garbi.

Netrukus grįžo ponas de Renalis; buvo neapsakomai įtūžęs. Ir pagaliau prisipažino žmonai, kokį anoniminį laišką buvo gavęs prieš du mėnesius.

— Nusinešiu jį į Kazino ir parodysiu visiems, kad jis rašytas to niekšo Valno, kurį aš iš skurdo ištraukiau ir padariau vienu turtingiausių žmonių Verjere. Viešai jį apgėdinsiu, o paskui iššauksiu į dvikovą. Jau nebegalima kęsti.

„Dieve mano, aš galėčiau likti našlė!" — dingtelėjo poniai de Renal. Bet kone tą pačią akimirką ji tarė sau: „Jei neužkirsiu šiai dvikovai kelio,— o aš tikriausiai galiu tai padaryti,— tapsiu savo vyro žudike".

Dar niekada ji taip išmaniai nepataikavo savo vyro tuštybei. Nepraėjo nė dvi valandos, ir jinai, remdamasi jo paties argumentais, įtikino jį, kad privaląs su ponu Valno dabar elgtis draugiškiau negu pa-

prastai, ir net priimti atgal į namus Elizą. Poniai de Renal prireikė nemaža ryžto, kol apsisprendė vėl įsileisti tą merginą, visų jos nelaimių kaltininkę. Bet šią mintį jai pakišo Žiuljenas.

Pagaliau, tris ar keturis kartus nukreiptas į teisingą kelią, ponas de Renalis pats priėjo labai skaudžią finansiniu požiūriu išvadą, kad nemaloniausia jam būtų, jei Žiuljenas liktų įsiaudrinusiame ir apkalbomis tebegyvenančiame Verjere ir taptų pono Valno vaikų mokytoju. Žiuljenui, aišku, apsimoka priimti elgetyno direktoriaus pasiūlymą. O pono de Renalio garbė reikalauja, priešingai, kad Žiuljenas išvyktų iš Verjero ir stotų į seminariją Bezansone ar Dižone. Bet kaip jį prikalbėti išvažiuoti, o be to, iš ko jis ten gyvens?

Ponas de Renalis, matydamas, kad piniginė auka neišvengiama, nusiminė labiau negu žmona. O ji po šio pokalbio pasijuto taip, kaip jaučiasi narsuolis, kuris nusivylęs gyvenimu nurijo gerą dozę *stramonijaus*[34]; jis gyvena jau tik iš inercijos ir niekuo nebesidomi. Taip jautėsi ir Liudvikas XIV, kai mirdamas ištarė: *„Kai buvau karalius...“* Nuostabūs žodžiai!

Rytojaus dieną, anksti rytą, ponas de Renalis gavo anoniminį laišką. Šį sykį laiško stilius buvo itin užgaulus. Kiekviena eilutė mirgėjo grubiausiomis užuominomis apie jo vaidmenį. Aišku, tai buvo kokio pavydaus valdinio darbas. Šis laiškas vėl jį pakurstė iškviesti į dvikovą poną Valno. Netrukus jis tiek įsidrąsino, jog nusprendė veikti tuoj pat. Išėjo vienas iš namų, leidosi į ginklų krautuvę, nusipirko porą pistoletų ir liepė juos užtaisyti.

„Tiesą sakant,— galvojo jis,— net jei grįžtų kieta imperatoriaus Napoleono administracija, aš pats neturiu ant sąžinės nė vieno nuvogto santimo. Didžiausia mano kaltė — kad užmerkdavau akis; bet rašomajame stale turiu solidžių dokumentų, kurie pateisina mano elgesį“.

Ponią de Renal išgąsdino šaltas vyro įtūžis, ją vėl apniko nelemta mintis apie našlystę, kurios ji su tokiu vargu aną kartą atsikratė. Ji užsidarė su vyru jo kabinete. Keletą valandų veltui maldė jį; paskutinis anoniminis laiškas buvo nuteikęs jį pernelyg ryžtingai. Pagaliau jai pavyko pasiekti, kad narsus pono de Renalio pasiryžimas skelti antausį ponui Valno virstų ne mažiau narsiu pasiryžimu pasiūlyti Žiuljenui šešis šimtus frankų, kuriuos reikėjo įmokėti už vienerius mokslo metus seminarijoje. Ponas de Renalis, tūkstantį kartų prakeikęs dieną, kai jam į galvą šovė nelemta mintis pasisamdyti namų mokytoją, anoniminį laišką pagaliau užmiršo.

Jis šiek tiek guodėsi viena mintimi, kurios neišdėstė žmonai: tikėjosi, sumaniai argumentuodamas ir kurstydamas romantiškas jaunuolio nuotaikas, įkalbėsiąs jį atsisakyti pono Valno pasiūlymo ir už mažesnę sumą.

Daug sunkiau buvo poniai de Renal įrodyti Žiuljenui, kad, jos vyro labui atsisakydamas vietos su aštuonių šimtų frankų alga, kurią jam viešai siūlė elgetyno direktorius, jis galįs be jokios gėdos priimti kaip atpildą šiuos pinigus.

— Betgi aš,— tolydžio kartojo Žiuljenas,— niekada nė akimirką neturėjau noro priimti jo pasiūlymą. Jūs mane taip įpratinote į gerą skonį, jog tų žmonių storžieviškumas mane pribaigtų.

Geležinė žiaurios būtinybės ranka palaužė Žiuljeno valią. Jis apgaudinėjo savo išdidumą mintimi, kad priims šiuos pinigus iš Verjero mero tiktai kaip paskolą ir išduos jam vekselį, kuriuo įsipareigos sumokėti šią sumą drauge su palūkanomis po penkerių metų.

Ponia de Renal tebeturėjo kelis tūkstančius frankų, paslėptus mažoje oloje kalnuose.

Pasiūlė juos su baime jam, gerai numanydama, kad jis supyks ir atsisakys.

— Nejaugi jūs norite,— tarė Žiuljenas,— suteršti mūsų meilės prisiminimą?

Pagaliau Žiuljenas išvyko. Ponas de Renalis buvo neapsakomai laimingas: lemtingą akimirką, kai reikėjo paimti iš jo pinigus, šis išbandymas pranoko Žiuljeno jėgas. Jis griežtai atsisakė. Ponas de Renalis puolė jam ant kaklo su ašaromis akyse. Ir kai Žiuljenas paprašė jį pažymėjimo apie savo elgesį, meras iš entuziazmo negalėjo rasti pakankamai didingų žodžių jo elgesiui išliaupsinti. Mūsų didvyris turėjo susitaupęs penketą luidorų ir tiek pat ketino pasiskolinti iš Fukė.

Buvo labai susijaudinęs. Bet, nutolęs per mylią nuo Verjero, kur paliko tiek meilės, tegalvojo vien apie laimę pamatyti Bezansoną, sostinę, didžiulį miestą-tvirtovę.

Per šį trumpą trijų dienų tarpą, kol jie buvo išsiskyrę, ponia de Renal ramino save viena žiauriausių meilės apgaulių. Gyvenimas buvo pakenčiamas — tarp jos ir begalinės nelaimės dar buvo prieš akis paskutinis pasimatymas su Žiuljenu. Ji skaičiavo valandas, minutes, likusias iki jo. Pagaliau, praėjus trims dienoms, naktį iš tolo išgirdo sutartą ženklą. Nugalėjęs šimtus pavojų, Žiuljenas stojo prieš ją.

Nuo šio akimirksnio ji tegalvojo viena: „Matau jį paskutinį kartą". Nereagavo į karštas mylimojo glamones, buvo tarsi leisgyvis lavonas.

Jei prisivertusi pasisakydavo mylinti jį, tai taip nevykusiai, jog beveik galėjai pamanyti, kad yra atvirkščiai. Niekas neįstengė nukreipti jos nuo žiaurios minties, kad jie skiriasi amžinai. Įtariam Žiuljenui vienu tarpu net pasirodė, kad ji jau užmiršo jį. Į šitą kandžią jo pastabą nieko neatsakė; tik skruostais jai riedėjo stambios ašaros, o ranka beveik mėšlungiškai spaudė jo ranką.

— Bet, viešpatie, kaip aš galiu jumis tikėti? — atsakė Žiuljenas į šaltą savo mylimosios dievagojimąsi.— Jūs šimtąsyk daugiau širdies parodytumėte poniai Dervil ar šiaip jau kuriai pažįstamai.

Ponia de Renal suakmenėjo, nežinodama, ką atsakyti.

— Didesnės kančios negali būti... Turiu vilties, kad numirsiu... Jaučiu, kaip stingsta man širdis...

Tai buvo patys ilgiausi atsakymai, kokius begalėjo išgauti Žiuljenas.

Kai auštanti diena priminė, kad laikas skirtis, ponios de Renal ašaros visiškai išseko. Netardama nė žodžio, neatsakydama į jo pabučiavimus, ji tik žiūrėjo, kaip jis riša prie lango mazguotą virvę. Veltui kalbėjo Žiuljenas:

— Štai pagaliau atėjo metas, kurio taip laukėte. Dabar galėsite gyventi ramia sąžine. Kai bent kiek sunegaluos vaikai, jums nebesivaidens, kad varote juos į kapus.

— Kaip gaila, kad negalite pabučiuoti Stanislaso,— šaltai ištarė ji.

Lediniai šio gyvo lavono mylavimai padarė Žiuljenui neišdildomą įspūdį; keletą mylių jis neįstengė galvoti apie nieką kita. Jo sielą draskė skausmas, ir, kol pasiekė perėją, kol buvo matyti Verjero bažnyčios varpinė, jis tolydžio gręžiojosi atgal.

XXIV skyrius

SOSTINĖ

> Kiek triukšmo! Kiek žmonių, skubančių savo reikalais! Kiek užmojų dvidešimties metų jaunuolio galvoje! Kaip visa tai trikdo meilę!
>
> *Barnavas*

Pagaliau tolumoje, ant kalno, pasirodė juodos sienos: tai buvo Bezansono tvirtovė. „Ak, viskas būtų kitaip,— atsiduso jis,— jei vykčiau

į šį prakilnų miestą-tvirtovę kaip jaunesnysis leitenantas, siunčiamas į kurį nors iš jo gynybinių pulkų!"

Bezansonas — ne tik vienas gražiausių Prancūzijos miestų, jame gausu narsių ir protingų žmonių. Bet Žiuljenas buvo tik paprastas kaimo vaikinas, ir jam anaiptol nebuvo kaip sueiti į pažintį su įžymybėmis.

Jis pasiskolino iš Fukė paprastą civilinę eilutę ir su šituo apdaru perėjo pakeliamuosius tiltus. Kadangi daug buvo skaitęs apie 1674 metų apgultį[35], tai panoro, prieš užsidarydamas seminarijoje, apžiūrėti pylimus ir tvirtovę. Porą kartų jo vos nesučiupo sargybiniai: jis kišo nosį į tokias vietas, kurias karinės inžinerijos daliniai draudžia lankyti žmonėms, kad galėtų parduoti iš jų kasmet už dvylika—penkiolika frankų šieno.

Keletą valandų jis apžiūrinėjo aukštas sienas, gilius griovius, baisias patrankų žiotis; paskui, eidamas bulvaru, atsidūrė prieš didžiulę kavinę. Sustojo susižavėjęs, skaitė žodį „Kavinė", parašytą didelėmis raidėmis virš dvejų didžiulių durų, tačiau negalėjo patikėti savo akimis. Šiaip taip įveikęs drovumą, išdrįso įeiti vidun ir atsidūrė salėje kokių trijų ar keturių dešimčių žingsnių ilgio ir ne mažiau kaip dvidešimt pėdų aukščio. Tą dieną viskas atrodė jam stebuklinga.

Buvo žaidžiamos dvi biliardo partijos. Kelneriai skelbė taškus; žaidėjai bėgiojo aplink biliardus, apgultus žiūrovų. Iš visų burnų virto kamuoliai dūmų ir gaubė lankytojus mėlynu debesiu. Aukštas vyrų stotas, pakumpę pečiai, sunki eisena, vešlios žandenos, ilgi surdutai, kuriais jie vilkėjo,— viskas traukė Žiuljeno akį. Šie kilnūs senojo Bizonciumo ainiai ne kalbėjo, o šaukte šaukė, dėdamiesi nuožmiais kariais. Žiuljenas stovėjo kaip įbestas ir gėrėjosi; galvojo, kokia milžiniška ir puiki didžioji sostinė Bezansonas. Nedrįso paprašyti kavos puodelio nė vieno iš tų išdidžių ponų, kurie skelbė biliardo partijų taškus.

Bet padoriai apsitaisiusį kaimietuką gražiu veideliu, stypsantį už trejeto žingsnių nuo krosnies su ryšulėliu po pažasčia ir apžiūrinėjantį karaliaus biustą, nulietą iš puikaus balto gipso, pastebėjo mergina už bufeto stalo. Ta augalota franškontietė, labai dailaus sudėjimo, apsirengusi taip, kad nedarytų gėdos kavinei, du kartus pašaukė pusbalsiu, kad išgirstų tik Žiuljenas:

— Pone! Pone!

Žiuljenas, žvilgsniu susidūręs su didelėm mėlynom jausmingom akim, suprato, jog dailioji mergina kreipiasi į jį.

Jis guviai žengė prie bufeto stalo ir gražiosios merginos, tarsi būtų puolęs priešą. Jam ūmai pasisukus, nukrito ant žemės jo ryšulėlis.

Koks apgailėtinas pasirodys mūsų provincialas jauniems Paryžiaus licėjų mokiniams, kurie būdami penkiolikos metų amžiaus moka taip grakščiai įžengti į kavinę! Bet tie puikiai išmitrinti penkiolikmečiai *suprastėja,* kai sulaukia aštuoniolikos. Karštligiškas drovumas, koks pasitaiko provincijoje, jeigu jį pasiseka įveikti, tampa tvirtos valios mokykla. Žengdamas prie gražuolės, kuri teikėsi jį užkalbinti, Žiuljenas, nugalėjęs drovumą, įsidrąsino ir pagalvojo: „Turiu pasakyti jai teisybę".

— Ponia, aš pirmą kartą Bezansone. Ar negalėčiau už pinigus gauti bandelę ir kavos puoduką?

Mergina šyptelėjo, paskui paraudo; ji pabūgo, kad tas dailus jaunikaitis nepatrauktų pašaipių biliardo žaidėjų dėmesio ir kad jie nepaimtų jo ant danties: tuomet jis išsigąs ir daugiau čia nepasirodys.

— Sėskite čia, šalia manęs,— tarė ji, rodydama jam marmurinį stalelį, kurį beveik visai užstojo didžiulis raudonmedžio bufetas, prasikišęs į salės vidurį.

Mergina persilenkė per bufeto stalą — tai buvo proga pademonstruoti savo nuostabią taliją. Žiuljenas ją pastebėjo; jam viskas apsivertė galvoje. Gražuolė padėjo prieš jį puoduką, cukraus ir bandelę. Ji nesiryžo kviesti kelnerio, kad tas įpiltų Žiuljenui kavos; suprato, jog tada jos pokalbiui su Žiuljenu prie keturių akių bus galas.

Žiuljenas susimąstė, lygindamas mintyse šią šviesiaplaukę linksmą gražuolę su kai kuriais prisiminimais, tolydžio neduodančiais jam ramybės. Kai pagalvojo, kokią aistrą buvo sužadinęs, drovumo bemaž neliko nė ženklo. Gražuolė, vos užmetusi akį, viską išskaitė iš Žiuljeno žvilgsnio.

— Tų pypkių dūmai tiesiog dusina jus; ateikite rytoj pusryčių prieš aštuonias, tada aš beveik viena.

— O kuo jūs vardu? — paklausė Žiuljenas su švelnia ir laime spindinčia drovia šypsena.

— Amanda Binė.

— Ar negalėčiau aš atsiųsti jums po valandos ryšulėlį, va tokį kaip šitas?

Gražioji Amanda valandėlę mąstė.

— Mane seka; tai, ko jūs prašote, gali man pakenkti; bet aš užrašysiu savo adresą ant kortelės, jūs prisegsite ją prie savo ryšulėlio. Tada galite drąsiai jį man siųsti.

— Vadinuosi Žiuljenas Sorelis,— tarė jaunuolis,— neturiu nei giminių, nei pažįstamų Bezansone.

— A, suprantu,— džiaugsmingai šūktelėjo ji,— jūs stojate į Teisės mokyklą.

— Deja, ne,— atsakė Žiuljenas,— mane siunčia į seminariją.

Amandos veidą užtemdė didžiausias nusivylimas; ji pašaukė kelnerį — dabar nebesibaimino. Kelneris, net nežvilgtelėjęs į Žiuljeną, įpylė kavos.

Amanda už bufeto stalo priiminėjo pinigus; Žiuljenas didžiavosi išdrįsęs prakalbėti; prie vieno biliardo kilo ginčas. Žaidėjų šauksmai ir protestai, aidėdami didžiulėje salėje, liejosi į vieną gausmą, kuris stebino Žiuljeną. Amanda sėdėjo susisvajojusi, nuleidusi akis.

— Jei norite, panele,— staiga tarė jai Žiuljenas tvirtu balsu,— pasakysiu, kad esu jūsų pusbrolis.

Šis mielas ryžtingumas patiko Amandai. „Vaikinas ne iš kelmo spirtas“,— pagalvojo ji. Ir atsakė greitai, nežiūrėdama į jį, nes visą laiką sekė akimis, ar neina kas prie bufeto.

— O aš iš Žanliso, netoli Dižono. Sakykite, kad jūs taip pat iš Žanliso, mano motinos giminaitis.

— Neužmiršiu.

— Vasarą, kiekvieną ketvirtadienį, penktą valandą, seminaristai praeina pro šią kavinę.

— Jei galvosite apie mane, kai eisiu pro šalį, turėkite rankoje žibuoklių puokštelę.

Amanda pažiūrėjo į jį nustebusi; nuo šio žvilgsnio Žiuljeno drąsa pašėlusiai išaugo; betgi jis baisiai paraudo sakydamas:

— Jaučiu, kad beprotiškai jus įsimylėjau.

— Kalbėkite tyliau,— tarė ji išsigandusi.

Žiuljenas bandė prisiminti keletą sakinių iš vieno „Naujosios Eloizos“ tomelio, kurį buvo radęs besimėtantį Verži. Atmintis jam puikiai pasitarnavo; kokias dešimt minučių jis citavo susižavėjusiai panelei Amandai „Naująją Eloizą“ ir pats džiūgavo dėl savo drąsos; staiga gražiosios franškontietės veidas suakmenėjo. Kavinės tarpdury pasirodė vienas iš jos meilužių. Jis priėjo prie bufeto stalo švilpčiodamas, tartum irdamasis pečiais; žvilgtelėjo į Žiuljeną. Tą pačią akimirką Žiuljeno vaizduotę, visada linkusią į kraštutinumus, persmelkė mintis apie dvikovą. Jis baisiai išbalo, atstūmė puodelį, nutaisė savim pasitikinčio žmogaus miną ir įbedė į varžovą itin įdėmų žvilgsnį. Kai tas pasilenkė, familiariai pildamasis į taurelę degtinės ant bufeto stalo, Amanda žvilgsniu įsakė Žiuljenui nuleisti akis. Jis paklausė ir kokias dvi minutes nejudėjo iš vietos; išbalęs, pasiruošęs viskam, tegalvo-

jo, kas bus toliau; ir buvo tikrai gražus šiuo metu. Varžovą nustebino Žiuljeno akys; vienu mauku ištuštinęs taurelę, jis metė porą žodžių Amandai; susikišo abi rankas į plataus surduto kišenes ir žengė prie vieno biliardo, šnopuodamas ir dairydamasis į Žiuljeną. Šisai pašoko, pametęs galvą iš pykčio; bet nežinojo, kaip pasielgti, kad atrodytų įžūlus. Pasidėjo savo ryšulėlį ir, kuo atsainiau krypuodamas, nužingsniavo link biliardo.

Veltui sveikas protas jam sakė: betgi dvikova, tik atvykus į Bezansoną,— tai galas dvasininko karjerai. „Tiek to, užtat niekas nepasakys, kad nusileidau akiplėšai".

Amanda įvertino jo drąsą: naivi elgsena ir šita drąsa — gražus kontrastas. Vienu matu jis pranoko jos akyse aukštą žaliūką su surdutu. Ji pakilo ir, dėdamasi stebinti kažkokį praeivį gatvėje, greitai atsistojo tarp jo ir biliardo stalo.

— Dėl dievo meilės, nešnairuokite į tą poną; tai mano svainis.

— O kas man darbo? Ko jis į mane pažiūrėjo?

— Norite man užduoti širdį? Aišku, jis pažiūrėjo į jus, gal net prieis ir jus užkalbins. Sakiau jam, kad esate mano giminaitis iš motinos pusės ir ką tik atvažiavote iš Žanliso. Jis pats franškontietis ir į Burgundijos pusę toliau Dolio niekad nebuvo nukeliavęs; galite sakyti, kas tik ateis į galvą, nebijokite.

Žiuljenas dar dvejojo; ji skubiai pridūrė — jos vaizduotė, kaip ir dera bufetininkei, kūrė melagystę po melagystės:

— Aišku, pažiūrėjo į jus, nes kaip tik tuo metu klausė mane, kas jūs toks; jis su visais taip *prasčiokiškai* elgiasi ir visai nenorėjo jūsų įžeisti.

Žiuljenas žvilgsniu sekė tariamąjį svainį; matė, kaip tasai nuėjo prie tolimesnio biliardo ir nusipirko žetoną, ketindamas dalyvauti žaidime. Žiuljenas išgirdo, kaip jis storu grėsmingu balsu suriaumojo: „Aš jums visiems parodysiu!" Žiuljenas mitriai prasmuko pro Amandą ir žingtelėjo link biliardo. Amanda sugriebė jį už rankos:

— Pirmiausia užsimokėkite,— tarė ji.

„Teisingai,— pagalvojo Žiuljenas,— ji bijo, kad neišeičiau neapsimokėjęs". Amanda buvo tokia pat susijaudinusi kaip jis ir labai įraudusi; ji kiek galėdama ilgiau skaičiavo grąžą ir tyliai kartojo:

— Tuoj pat išeikite iš kavinės, arba aš jūsų nemylėsiu; bet jūs man labai patinkate.

Žiuljenas iš tiesų išėjo, bet neskubėdamas. „Gal aš vis dėlto privalau,— kartojo jis mintyse,— nueiti ir pažiūrėti, taip pat šnopuodamas,

į tą storžievį?“ Šitaip nesiryždamas, jis valandą prastovėjo gatvėje prieš kavinę; vis žiūrėjo, ar neišeis jo priešas. Tas nepasirodė, ir Žiuljenas nuėjo.

Į Bezansoną atvyko vos prieš keletą valandų — ir jau įsitaisė graužatį. Senasis karo gydytojas, kad ir sirgdamas podagra, davė jam kadaise kelias fechtavimo pamokas,— tai visas mokslas, kuris prireikus galėjo pasitarnauti jo įniršiui. Bet jis būtų nepaisęs šios kliūties, jei būtų žinojęs, kaip parodyti savo pyktį kitaip negu antausiu; o jei būtų prieita iki kumštynių, jo varžovas, tikras milžinas, būtų jį primušęs ir palikęs tysantį.

„Tokiam vargetai kaip man,— svarstė Žiuljenas,— be užtarėjų, be pinigų, nedidelis skirtumas — seminarija ar kalėjimas; reikia palikti savo civilinius drabužius kurioje nors užeigoje ir užsivilkti sutaną. Jei man kada nors pavyks kelioms valandoms išsmukti iš seminarijos, galėsiu, persirengęs civiliškai, pasimatyti su panele Amanda“. Sugalvota buvo puikiai; bet, kad ir kiek užeigų pasitaikė, Žiuljenas nė į vieną nedrįso užeiti.

Pagaliau, kai antrąsyk ėjo pro „Ambasadorių“ viešbutį, jo neramios akys susidūrė su storos, dar gana jaunos, raudonskruostės, patenkintos ir linksmos moters akimis. Jis žengė prie jos ir pasipasakojo savo rūpesčius.

— Žinoma, dailusis kunigėli,— tarė „Ambasadorių“ viešbučio šeimininkė,— aš pasaugosiu jūsų civilinius rūbus ir net dažnokai juos padulkinsiu. Tokiu metu negalima laikyti gelumbinio apdaro nevėdinamo.

Ji pasiėmė raktą, pati jį nusivedė į kambarį ir pasiūlė surašyti ant lapelio, ką jis palieka.

— Dievuliau mano! Kaip jums pritinka šis apdaras, kunige Soreli,— pasakė storulė, kai jis atėjo į virtuvę.— Pavaišinsiu jus puikiais pietumis, ir,— pridūrė tyliau,— jie atsieis jums tik dvidešimt sū, o ne penkiasdešimt, kaip imu iš visų; reikia juk patausoti jūsų *kapšelioką*.

— Turiu dešimt luidorų,— bent kiek išdidžiai atsakė Žiuljenas.

— Ak tu dievulėliau! — išsigandusi šūktelėjo geraširdė šeimininkė.— Tik ne taip garsiai; čia, Bezansone, netrūksta valkatų. Apvogs jus — nė nesumatysite. Svarbiausia, venkite kavinių, jose tų valkatų knibždėte knibžda.

— Tas teisybė! — atsakė Žiuljenas; šie žodžiai privertė jį susimąstyti.

— Niekur kitur neikite, tik pas mane, aš jus kavos puodeliu pa-

vaišinsiu. Atsiminkite, kad jūsų čia visada lauks draugiška širdis ir geri pietūs už dvidešimt sū; tai susitarėm, ar ne? Eikit, sėskit prie stalo, aš pati jums paduosiu.

— Ne, negalėsiu valgyti,— tarė Žiuljenas,— per daug jaudinuosi — juk tiesiai iš čia turiu eiti į seminariją.

Geraširdė moterėlė, prieš išleisdama, prigrūdo jam kišenes visokio maisto. Pagaliau Žiuljenas žengė baisiųjų namų link; stovėdama tarpdury, šeimininkė rodė jam kelią.

XXV skyrius

SEMINARIJA

> Trys šimtai trisdešimt šešeri pietūs po aštuoniasdešimt tris santimus, trys šimtai trisdešimt šešios vakarienės po trisdešimt aštuonis santimus, šokoladas tiems, kuriems priklauso pagal rangą; kiek galima pelnyti iš tokios parangos?
>
> *Bezansono Valno*

Žiuljenas iš tolo pamatė ant durų geležinį paauksuotą kryžių; iš lėto priėjo artyn; jam linko kojos. „Štai, vadinasi, tas pragaras žemėje, iš kurio nebepabėgsiu!“ Pagaliau ryžosi paskambinti. Varpas glangtelėjo aidžiai tarsi dykynėje. Po dešimties minučių durų atidaryti atėjo išbalusi, juodai apsitaisiusi žmogysta. Žiuljenas žvilgtelėjo į ją ir tuoj pat nuleido akis. Keistas buvo to durininko veidas. Žali jo iššokusių akių vyzdžiai buvo išsiplėtę kaip katės; standūs vokai liudijo, kad iš šito žmogaus nėra ko laukti prielankumo; pro plonas, puslankiu prasivėrusias lūpas kyšojo dantys. Tačiau šis veidas bylojo ne apie nusikaltimą, o greičiau apie absoliutų neįautrumą, žadinantį kur kas didesnį siaubą jaunai širdžiai. Vienintelis jausmas, kurį greitas Žiuljeno žvilgsnis spėjo įžiūrėti šiame pailgame šventeiviškame veide, buvo didi panieka viskam, apie ką tik su juo kalbėtumėte, jei tai ne dangiški reikalai.

Žiuljenas vos prisivertė pakelti akis ir drebančiu balsu — taip smarkiai trankėsi jo širdis — paaiškino, kad norėtų pasimatyti su se-

minarijos direktoriumi, ponu Piraru. Netardama nė žodžio, juodoji žmogysta davė jam ženklą eiti paskui jį. Jie užlipo į trečią aukštą plačiais laiptais su mediniu turėklu, kurių pakopos buvo taip išklypusios ir nusvirusios į priešingą nuo sienos pusę, jog, atrodė, ims ir sugrius. Sunkiai atsivėrė mažos durelės, virš kurių kabojo didžiulis medinis kapinių kryžius, nudažytas juodai, ir durininkas įvedė jį į tamsų žemą kambarį; kalkėmis baltintas jo sienas puošė du dideli paveikslai, patamsėję nuo senumo. Čia Žiuljenas liko vienas, nustėręs iš baimės; širdis pašėlusiai daužėsi krūtinėje; būtų apsidžiaugęs, jei būtų išdrįsęs pravirkti. Name viešpatavo kapų tyla.

Po ketvirčio valandos, kuris jam prailgo kaip visa diena, tarpdury kitame kambario gale vėl pasirodė durininkas kraupiu veidu ir, nesiteikdamas pratarti nė žodžio, mostelėjo ranka, kviesdamas Žiuljeną sekti paskui jį. Žiuljenas įėjo į kitą kambarį, didesnį negu pirmasis, ir labai menkai apšviestą. Sienos taip pat buvo iškalkintos; bet čia nebuvo baldų. Tik kampe prie durų Žiuljenas, eidamas pro šalį, pastebėjo paprastą medinę lovą, dvi pintas kėdes ir nedidelį krėslą, sukaltą iš eglinių lentų ir niekuo neapmuštą. Kitame kambario gale, prie mažo langelio pageltusiais stiklais, ant kurio stovėjo prastai prižiūrimi vazonai su gėlėmis, jis pamatė sėdintį prie stalo žmogų nušiurusia sutana; žmogus, matyt, kažko labai suirzęs, ėmė iš krūvelės vieną po kitos mažas keturkampes korteles ir, brūkštelėjęs keletą žodžių, dėjo jas ant stalo. Žiuljeno jis nematė. Šisai stovėjo kaip įbestas vidury kambario, ten, kur jį paliko durininkas, kuris išeidamas uždarė duris.

Taip praslinko dešimt minučių; žmogus palaike sutana vis rašė. Žiuljenas taip jaudinosi ir bijojo, kad vos laikėsi ant kojų, jam rodėsi, kad štai tuoj griu. Koks nors filosofas būtų pasakęs,— beje, gal jis ir būtų klydęs,— jog šitaip baisiai veikia bjaurumas sielą, sukurtą grožio meilei.

Žmogus, kuris rašė už stalo, pakėlė galvą; Žiuljenas pamatė tai ne iš karto, bet ir pamatęs stovėjo toliau kaip įbestas, tarsi mirtinai nutrenktas baisaus žvilgsnio, įsmigusio į jį. Blausios Žiuljeno akys vargiai beįžiūrėjo pailgą veidą, nuėjusį raudonomis dėmėmis, kurių nebuvo tik ant kaktos, nublyškusios kaip numirėlio. Tarp šitų raudonų skruostų ir baltos kaktos žibėjo dvi mažos juodos akutės, galinčios išgąsdinti ir didžiausią narsuolį. Tą aukštą ir plačią kaktą gaubė tankūs, lygūs ir juodi kaip degutas plaukai.

— Prieisite arčiau ar ne? — ištarė pagaliau nekantriai žmogus.

Žiuljenas netvirtai žengė keletą žingsnių į priekį; galų gale, vos

laikydamasis ant kojų, išbalęs kaip niekada gyvenime, sustojo už trijų žingsnių nuo paprasto medinio stalelio, nukloto keturkampiais popieriukais.

— Arčiau,— pasakė žmogus.

Žiuljenas žingtelėjo dar artyn, ištiesęs ranką, tarsi ieškodamas, į ką atsiremti.

— Pavardė?

— Žiuljenas Sorelis.

— Labai pavėlavote,— tarė žmogus, vėl įsmeigdamas į jį baisias akis.

Žiuljenas neišlaikė šio žvilgsnio; ištiesė ranką, lyg būtų norėjęs įsitverti, ir griuvo kaip ilgas ant grindų.

Žmogus paskambino. Žiuljenas nebuvo praradęs sąmonės, tik nieko nematė ir negalėjo pajudėti; artėjančius žingsnius jis išgirdo.

Kažkas pakėlė jį, pasodino į medinį krėslą. Jis išgirdo, kaip baisusis žmogus pasakė durininkui:

— Matyt, serga nuomariu. To dar betrūko.

Kai Žiuljenas pajėgė atverti akis, žmogus raudonu veidu vėl rašė; durininkas buvo dingęs. „Reikia sukaupti visą drąsą,— pagalvojo mūsų didvyris,— o svarbiausia — nuslėpti tai, ką jaučiu.— Jį baisiai pykino.— Jei man pasidarys bloga, jie dievas žino ką apie mane pamanys".

Pagaliau žmogus metė rašęs ir, šnairomis žvilgtelėjęs į Žiuljeną, paklausė:

— Ar jau galite atsakyti į mano klausimus?

— Taip, kunige,— silpnu balsu pratarė Žiuljenas.

— A, labai džiaugiuosi.

Juodasis žmogus, truputį pasikėlęs, ištraukė girgždantį eglinio stalo stalčių ir nekantriai ėmė ieškoti kažkokio rašto. Suradęs iš lėto atsisėdo ir vėl įbedė į Žiuljeną tokį žvilgsnį, lyg būtų norėjęs išplėšti iš jo paskutinį gyvybės likutį.

— Jus man rekomenduoja kunigas Šelanas; tai buvo geriausias klebonas vyskupystėje, doriausias žmogus šiame pasaulyje; jau trisdešimt metų jis mano draugas.

— A, tai aš turiu garbės kalbėti su kunigu Piraru,— vos girdimu balsu ištarė Žiuljenas.

— Matyt, taip,— atsakė seminarijos direktorius, niauriai žvelgdamas į jį.

Jo mažytės akys dar labiau sublizgo, o burnos kampeliai konvulsyviai trūktelėjo. Taip atrodo tigras, iš anksto gardžiuojąsis malonumu praryti auką.

— Šelanas rašo trumpai,— pasakė jis, tarsi kalbėdamas pats su savim.— *Intelligenti pauca**; mūsų laikais juo mažiau rašai, juo geriau.

Jis ėmė garsiai skaityti:

„Siunčiu jums Žiuljeną Sorelį iš savo parapijos, kurį krikštijau beveik prieš dvidešimt metų; jis turtingo dailidės sūnus, bet tėvas nieko jam neduoda. Žiuljenas bus puikus darbininkas Viešpaties vynuogyne. Nestokoja nei atminties, nei proto, geba mąstyti. Tik ar patvarus, ar nuoširdus jo pašaukimas?"

— *Nuoširdus!* — pakartojo kunigas Piraras nustebęs, žiūrėdamas į Žiuljeną; bet kunigo žvilgsnyje jau buvo kiek daugiau žmoniškumo.— *Nuoširdus!* — pakartojo jis, nuleidęs balsą, ir skaitė toliau:

„Prašau jus paskirti Žiuljenui Soreliui stipendiją; jis bus vertas jos, jei išlaikys visus reikalingus egzaminus. Pamokiau jį truputį teologijos, tos senosios, gerosios Bosiuė, Arno, Fleri teologijos[36]. Jei vaikinas jums netiks, parsiųskite jį man atgal; elgetyno direktorius, kurį jūs gerai pažįstate, nori paimti jį mokytoju savo vaikams ir duoda jam aštuonis šimtus frankų. Mano siela, dievui dėkui, rami. Imu apsiprasti su baisiuoju smūgiu. *Vale et me ama***".

Kunigas Piraras, iš lėto skaitydamas parašą, su atodūsiu ištarė: „Šelanas".

— Jis ramus,— pasakė.— Iš tikrųjų jo dorybė nusipelnė tokio atlygio; tesuteikia ir man jį dievas, kai ateis mano valanda!

Pakėlė akis į dangų ir persižegnojo. Išvydęs tą šventą ženklą, Žiuljenas pajuto, kad didysis siaubas, sukaustęs jį tą akimirką, kai jis įkėlė koją į šiuos namus, ima sklaidytis.

— Turiu čia tris šimtus dvidešimt vieną kandidatą į švenčiausiąjį luomą,— pratarė pagaliau kunigas Piraras griežtu, bet nepiktu balsu,— ir tik septynetą ar aštuonetą man rekomendavo tokie žmonės kaip kunigas Šelanas; taigi tarp trijų šimtų dvidešimt vieno jūs būsite devintas. Bet mano globa nėra nei malonė, nei nuolaidžiavimas, o tik dvigubai didesnis budrumas ir griežtumas kovojant su ydomis. Užrakinkite šitas duris.

---

* Protingam užtenka kelių žodžių (*lot.*).

** Lik sveikas ir mylėk mane (*lot.*).

Žiuljenas vargais negalais perėjo kambarį, jam pavyko išsilaikyti ant kojų. Šalia durų pastebėjo mažą langelį, pro kurį buvo matyti laukai. Žvilgtelėjo į medžius; ir jam pasidarė lengviau ant širdies, tarsi būtų išvydęs senus draugus.

— *Loquerisne linguam latinam?* (Ar kalbate lotyniškai?) — paklausė kunigas Piraras, kai Žiuljenas grįžo.

— *Ita, pater optime* (Taip, maloningas tėve),— atsakė Žiuljenas, šiek tiek atsitokėjęs. Iš tiesų, dar niekada joks žmogus žemėje neatrodė jam mažiau vertas to kreipinio kaip kunigas Piraras visą šį pusvalandį.

Pokalbis vyko toliau lotyniškai. Kunigo akių išraiška švelnėjo; Žiuljenas pamažu ėmė atgauti savitvardą. „Koks aš silpnas,— galvojo jis,— jei man tokį įspūdį daro ši tariama dorybė! Tas žmogus greičiausiai toks pat sukčius kaip kunigas Maslonas". Ir Žiuljenas apsidžiaugė, kad susiprato paslėpti batuose beveik visus savo pinigus.

Kunigas Piraras paegzaminavo Žiuljeną iš teologijos ir nusistebėjo išsamiomis jo žiniomis. Jo nuostaba dar padidėjo, kai ėmė smulkiau klausinėti iš Švento rašto. Bet kai davė keletą klausimų iš bažnyčios tėvų mokslo, konstatavo, kad Žiuljenas beveik negirdėjęs tokių vardų, kaip šventas Jeronimas, šventas Augustinas, šventas Bonaventūras, šventas Bazilijus ir kiti.

„Taip ir yra,— pagalvojo kunigas Piraras.— Štai tas lemtingas potraukis į protestantizmą, už kurį aš visada bariau Šelaną: gilus, pernelyg gilus Švento rašto žinojimas".

(Žiuljenas, nors ir neklaustas, ką tik buvo išdėstęs jam kai kuriuos samprotavimus, kada *iš tikrųjų* buvo parašyta Pradžios knyga, penkios Mozės knygos ir t. t.)

„Kokie gali būti tų begalinių Švento rašto nagrinėjimų vaisiai? — pagalvojo kunigas Piraras.— Ne kas kita, kaip *asmeninis vertinimas*, t. y. baisiausias protestantizmas. Vien šitas pavojingas mokslas, o nieko apie bažnyčios tėvus, kurie galėtų atsverti tą polinkį".

Bet seminarijos direktoriaus nuostabai nebuvo galo, kai jis ėmė klausinėti Žiuljeną apie popiežiaus valdžią: tikėjosi, kad tas išdėstys senosios galikonų bažnyčios teiginius[37], o išgirdo jį atmintinai cituojant visą pono de Mestro knygą.

„Keistas žmogus tas Šelanas,— pagalvojo Piraras.— O gal, duodamas jaunuoliui tą knygą, tenorėjo parodyti, kokios pajuokos ji verta?"

Veltui tardė jis Žiuljeną, stengdamasis išsiaiškinti, ar šis rimtai tiki pono de Mestro mokslu. Jaunuolis atsakinėjo tik iš atminties pagal knygą. Dabar Žiuljenas jau iš tiesų laikėsi tvirtai, jautė, kad suėmė save į rankas. Po ilgokai užtrukusio kvotimo jam pasirodė, kad kunigas Piraras tik dėl akių dar elgiasi su juo rūsčiai. Iš tikrųjų, jei ne ypač griežti principai, kurių seminarijos direktorius jau penkiolika metų laikėsi bendraudamas su mokiniais, jis būtų apkabinęs Žiuljeną logikos vardan — tokie aiškūs, tikslūs ir nuoseklūs buvo jo atsakymai.

„Protas drąsus ir sveikas,— galvojo jis,— bet *corpus debile* (kūnas silpnas)".

— Ar dažnai taip griūvate? — paklausė jis Žiuljeną prancūziškai, pirštu rodydamas į grindis.

— Pirmą kartą gyvenime,— atsakė Žiuljenas.— Mane sukaustė durininko veidas,— pridūrė rausdamas kaip vaikas.

Kunigas Piraras vos nenusišypsojo.

— Štai kur nuveda šio pasaulio tuštybė: jūs, matyt, pripratęs prie šypsančių veidų — tų melo teatrų. Tiesa rūsti, gerbiamasis. Bet ar ne tokia pat rūsti mūsų paskirtis šioje žemėje? Reikės uoliai žiūrėti, kad jūsų sąmonė nepasiduotų šiai silpnybei: *per didelis jautrumas tuščiam išoriniam grožiui.*

Jei man nebūtų jūsų rekomendavęs,— pridūrė kunigas Piraras, su neslepiamu malonumu vėl pereidamas prie lotynų kalbos,— jei man nebūtų jūsų rekomendavęs toks žmogus kaip kunigas Šelanas, aš kalbėčiau su jumis tuščia pasaulietiška kalba, į kurią jūs, atrodo, esate pernelyg įpratęs. Pilna stipendija, kurios jūs prašote, yra, pasakyčiau, beveik neįmanomas dalykas. Bet būtų niekais paversti visi kunigo Šelano nuopelnai, jei, išapaštalavęs penkiasdešimt šešerius metus, jis negalėtų išrūpinti vienos stipendijos seminarijoje.

Taip pasakęs, kunigas Piraras patarė Žiuljenui be jo sutikimo nestoti į jokią slaptą draugiją ar kongregaciją.

— Duodu jums garbės žodį,— šūktelėjo Žiuljenas su nuoširdžiu doro žmogaus užsidegimu.

Seminarijos direktorius pirmą kartą nusišypsojo.

— Tas žodis šioje vietoje nevartotinas,— tarė kunigas,— jis per daug aiškiai primena tuščią garbę, kurios vaikosi pasauliečiai ir kuri veda juos į paklydimus, o dažnai ir į nusikaltimus. Jūs privalote būti man besąlygiškai klusnus pagal švento Pijaus V bulės *Unam Ecclesiam* septynioliktą paragrafą. Esu jūsų bažnytinis viršininkas. Šiuose na-

muose, brangusis mano sūnau, išgirsti — tai paklusti. Kiek jūs turite pinigų?

„Aha,— tarė sau Žiuljenas,— štai dėl ko aš jam brangusis sūnus".

— Trisdešimt penkis frankus, tėve.

— Rūpestingai rašykite, kam ir kiek išleisite; turėsite duoti man ataskaitą.

Šitas varginantis pokalbis truko tris valandas. Pagaliau Žiuljenas pašaukė durininką.

— Nuveskite Žiuljeną Sorelį į celę Nr. 103,— paliepė jam kunigas Piraras.

Jis paskyrė Žiuljenui atskirą kambarį — tai buvo ypatinga malonė.

— Nuneškite jo lagaminą,— pridūrė.

Žiuljenas nuleido akis ir tiesiai prieš save pamatė savo lagaminą; pasirodo, tris valandas žiūrėjo į jį, bet nepažino.

Įėjęs į celę Nr. 103 (tai buvo aštuonių kvadratinių pėdų kambarėlis pačiame viršutiniame namo aukšte), Žiuljenas pastebėjo, kad jos langai žiūri į tvirtovės pylimą, už kurio matosi gražus slėnis, atskirtas nuo miesto Dū upės.

— Koks gražus vaizdas! — šūktelėjo sau Žiuljenas, pats nesuprasdamas, ką reiškia šie žodžiai. Stiprūs išgyvenimai, patirti per trumpą laiką, jo praleistą Bezansone, visiškai išsėmė jo jėgas. Jis atsisėdo prie lango ant vienintelės medinės kėdės celėje ir tuoj pat kietai užmigo. Negirdėjo skambinant nei vakarienei, nei maldai; visi jį užmiršo.

Kai pirmieji saulės spinduliai pabudino Žiuljeną anksti rytą, jis pasimatė begulįs ant grindų.

XXVI skyrius

PASAULIS, ARBA KO TRŪKSTA TURČIUI

> Aš vienas šioje žemėje, niekam dėl manęs neskauda galvos. Visi tie, kur prasimuša, yra įžūlūs ir kietaširdžiai, o aš toks būti neįstengiu. Jie nekenčia manęs už mano nuolaidų gerumą. Ak, netrukus aš mirsiu iš bado arba iš sielvarto, kad žmonės tokie žiaurūs.
>
> *Jangas*[38]

Jis skubiai nusidulkino sutaną ir nulipo žemyn; už pavėlavimą jį griežtai išbarė kažkoks auklėtojas. Žiuljenas nė nebandė teisintis, sukryžiavo ant krūtinės rankas ir sugrudusiu balsu pasakė:

— *Peccavi, pater optime* (Nusidėjau, pripažįstu savo kaltę, tėve mano).

Tokia pradžia susilaukė didelio pasisekimo. Apsukresnieji seminaristai iš karto sumetė, kad šitas žmogus — ne naujokas. Prasidėjo pertrauka. Žiuljenas pasijuto besąs visuotinio smalsumo objektu. Bet liko santūrus ir nekalbus. Pagal taisykles, kurias pats sau nusistatė, tris šimtus dvidešimt vieną savo kolegą laikė priešais; pavojingiausias iš visų jo akyse buvo kunigas Piraras.

Po keleto dienų Žiuljenas turėjo pasirinkti nuodėmklausį; jam įteikė sąrašą.

„Dieve brangus, kuo jie mane laiko,— tarė jis sau,— mano, kad aš nesuprantu, *kuo čia kvepia?*“ Ir pasirinko kunigą Pirarą.

Jam nė į galvą neatėjo, koks lemiamas buvo šis jo žingsnis. Jaunutis seminaristas, kilęs iš Verjero, nuo pat pirmos dienos apsiskelbęs jo draugu, pasakė jam, kad gal būtų buvę protingiau pasirinkti kunigą Kastanedą, seminarijos vicedirektorių.

— Kunigas Kastanedas yra kunigo Piraro priešas. O Piraras įtariamas jansenizmu,— šnabžtelėjo jaunasis seminaristas į ausį Žiuljenui.

Visi pirmieji mūsų didvyrio žingsniai buvo, kaip ir nuodėmklausio pasirinkimas, lengvabūdiški, nors jam ir atrodė, kad elgiasi apdairiai.

Suklaidintas pasitikėjimo savimi, tokio būdingo lakios vaizduotės žmonėms, savo ketinimus jis laikė jau įvykusiais faktais ir tarėsi esąs neprilygstamas veidmainys. Visai apkvailęs, net pyko ant savęs už savo gabumus šitam silpnų žmonių menui.

„Deja, tai vienintelis mano ginklas! Kitokiais laikais,— svarstė jis,— būčiau *pelnęsis duoną* žygiais, kurie būtų kalbėję patys už save priešo akivaizdoje".

Žiuljenas, patenkintas savo elgesiu, dairėsi aplink: viskas iš pažiūros bylojo apie tyriausią dorybę.

Aštuoni ar dešimt seminaristų spinduliavo šventumu: kaip šventa Teresė ir šventas Pranciškus, kai šiam atsivėrė stigmos ant Vernos kalno Apeninuose, jie matė regėjimus. Bet tai buvo didelė paslaptis, jų draugai slėpė ją. Šitie vargšai jaunuoliai, regintieji vizijas, beveik neišeidavo iš ligoninės. Buvo koks šimtas tokių, kurie nepalaužiamą tikėjimą jungė su nenuilstamu stropumu. Jie dirbo tiek, kad vos bepaėjo, bet galvoje mažai kas telikdavo. Du ar trys buvo tikrai gabūs, tarp jų — kažkoks Šazelis; bet Žiuljenas nejautė jiems simpatijos kaip ir jie jam.

Visi kiti iš trijų šimtų dvidešimt vieno seminaristo buvo netašyti padarai, vargu ar sugebantys paaiškinti, ką reiškia tie lotyniški žodžiai, kuriuos jie kartoja nuo ryto iki vakaro. Beveik visi — kaimiečių sūnūs, kuriems atrodė geriau pelnytis duoną iš vieno kito lotyniško žodžio negu iš žemės kapstymo. Remdamasis šitais stebėjimais, Žiuljenas jau pačiom pirmom dienom priėjo išvadą, kad jis netruks iškilti. „Kiekvienai žinybai reikia žmonių su galva, nes kas nors turi darbą padaryti,— svarstė jis.— Napoleono laikais aš būčiau buvęs seržantas; tarp šitų būsimų klebonų būsiu generalvikaras.

Visi šitie bėdžiai,— galvojo jis toliau,— nuo vaikystės dirbo sunkų darbą ir, prieš patekdami čia, mito rūgusiu pienu ir juoda duona. Savo lūšnose mėsą jie valgė penkis ar šešis kartus per metus. Kaip tie romėnų kareiviai, kuriems karas buvo poilsio metas, šitie netašyti kaimiečiai žavisi seminarijos gyvenimo saldybėmis".

Žiuljenas jų niauriose akyse niekad neįžvelgdavo nieko kito, kaip tik jausmą, kurį sukelia užganėdintas fizinis poreikis po pietų ir gardžiavimasis būsimu fiziniu malonumu prieš pietus. Tokie tai buvo žmonės, tarp kurių jis privalėjo pasižymėti; bet vieno dalyko nežinojo Žiuljenas,— ir niekas neketino jam apie tai prasitarti,— kad pirmauti iš įvairių disciplinų, kurios einamos seminarijoje, kaip antai, iš dogmatikos, bažnyčios istorijos ir t. t., ir t. t., yra jų akyse tiesiog *puikybės*

nuodėmė. Po Voltero, po to, kai buvo įvesta dvejų rūmų sistema, kuri iš esmės yra ne kas kita, kaip *nepasitikėjimas* ir *asmeninis vertinimas* ir kuri diegia tautoms blogą įprotį *nepasitikėti*, Prancūzijos bažnyčia, regis, suprato, kad tikrieji jos priešai — knygos. Širdies nuolankumas jai viskas. Sėkmingas mokymasis, net jeigu tai šventi mokslai, atrodo jai įtartinas, ir ne be pagrindo. Kas gali sutrukdyti pranašesniam žmogui pereiti į priešingą stovyklą, kaip padarė Sijesas ir Greguaras[39]? Išsigandusi bažnyčia kabinasi į popiežių — jai tai vienintelis išsigelbėjimas. Tik popiežius gali mėginti sutramdyti asmeninį vertinimą ir dievobaimingomis savo dvaro ceremonijų iškilmėmis paveikti nuobodžiaujančią ir liguistą pasauliečių dvasią.

Žiuljenas, tik pusiau tenuspėdamas šias įvairias tiesas, kurias seminarijoje stengiasi paneigti kiekvienas ištartas žodis, pamažu grimzdo į melancholiją. Jis daug dirbo ir lengvai išmoko daug dalykų, labai naudingų kunigui, labai melagingų jo akyse ir visai jam neįdomių. Manė, kad tai ir visas jo darbas.

„Nejaugi visi šioje žemėje mane pamiršo?“ — galvojo jis. Nežinojo, kad kunigas Piraras gavo ir sudegino keletą laiškų su Dižono pašto antspaudu, kurie, nepaisant padoriausio stiliaus, aiškiai liudijo apie karščiausią aistrą, kovojančią, matyt, su skaudžiais sąžinės priekaištais. „Bent jau tas gerai,— galvojo kunigas Piraras,— kad jaunuolis mylėjo tikinčią moterį“.

Vieną dieną kunigas Piraras atplėšė laišką, baisiai sulaistytą ašaromis ir beveik neįskaitomą; tai buvo galutinis atsisveikinimas. „Galų gale,— rašė toji moteris Žiuljenui,— dangus pasigailėjo manęs ir leido man užsidegti neapykanta — ne mano nuodėmės kaltininkui, ne, už jį man niekada nebus nieko brangesnio šiame pasaulyje,— o pačiai mano nuodėmei. Auka padaryta, brangusis. Kaip matote, neapsieita be ašarų. Viršų paėmė noras išgelbėti tuos, kuriais rūpintis yra mano pareiga ir kuriuos jūs taip mylėjote. Viešpats dievas — teisingas, bet rūstus — negalės dabar bausti jų už motinos nusikaltimus. Sudiev, Žiuljenai, būkite teisingas žmonėms“.

Šių paskutinių žodžių beveik visai neįmanoma buvo įskaityti; moteris siuntė Žiuljenui Dižono adresą, tačiau reiškė viltį, kad Žiuljenas neatsakys, o jei ir atsakys, tai tokiais žodžiais, kurių moteris, grįžusi į doros kelią, galės klausytis neraudonuodama.

Žiuljeno melancholija, taip pat ir prastas maistas, kurį seminarija gaudavo iš pietų tiekėjo, imančio už porciją po aštuoniasdešimt tris

santimus, jau buvo pradėję griauti jo sveikatą, kai vieną rytą jo celėje staiga pasirodė Fukė.

— Pagaliau aš pas tave. Penkis kartus,— tai ne priekaištas tau,— buvau atvažiavęs į Bezansoną tavęs aplankyti. Ir kiekvieną kartą — kakta į duris. Pastačiau žmogų prie seminarijos vartų, bet kodėl tu, velniai griebtų, niekad neišeini?

— Užsidėjau sau tokį bandymą.

— Tu labai pasikeitęs. Na, galų gale matau tave. Dvi dailios monetos po penkis frankus tik dabar man parodė, koks aš kvailys, kad nesusipratau pasiūlyti jų pirmą kartą.

Draugų kalboms nebuvo galo. Žiuljenas išblyško, kai Fukė pasakė:

— Beje, žinai, tavo mokinių motina pasidarė neapsakomai dievobaiminga.

Ir ėmė kalbėti tuo atsainiu tonu, kuris daro itin keistą įspūdį aistros apimtai sielai, kai pašnekovas nesąmoningai užkliudo jos brangiausius jausmus.

— Taip, drauguži, fanatiškai dievobaiminga. Girdėjau, lanko šventas vietas. Bet kunigui Maslonui, kuris taip ilgai šnipinėjo vargšą kunigą Šelaną, ponia de Renal padarė amžiną gėdą — paniekino jį ir važinėja išpažinties į Dižoną arba į Bezansoną.

— Ji būna Bezansone? — visas nukaitęs, paklausė Žiuljenas.

— Būna, ir dažnokai,— klausiamai į jį žiūrėdamas, atsakė Fukė.

— Ar turi čia kokį *Constitutionnel* numerį?

— Ką? — nustebo Fukė.

— Klausiu tave, ar turi kokį *Constitutionnel* numerį? — ramiausiu balsu pakartojo Žiuljenas.— Juos čia pardavinėja po trisdešimt sū už numerį.

— Kaip? Liberalų yra net seminarijoje? — šūktelėjo Fukė.— Vargšė Prancūzija! — pridūrė jis, mėgdžiodamas veidmainingą ir saldų kunigo Maslono toną.

Šitas pasimatymas su draugu būtų giliai sukrėtęs mūsų didvyrį, jei rytojaus dieną pora žodžių, pasakytų jaunojo seminaristo iš Verjero, kuris atrodė jam toks vaikiškas, nebūtų atskleidę vieno svarbaus dalyko. Nuo tos dienos, kada Žiuljenas atvyko į seminariją, visas jo elgesys tebuvo ištisa virtinė klaidų. Jis karčiai iš savęs pasijuokė.

Tiesą sakant, kiekvieną svarbų žingsnį jis visada rūpestingai apgalvodavo; bet smulkmenomis nesirūpino, o apsukresnieji seminaristai tik į smulkmenas ir kreipia dėmesį. Todėl tarp mokslo draugų jis veikiai pragarsėjo kaip *laisvamanis*. Jį išdavė daugybė mažmožių.

Jų akyse jis aiškiai turėjo tą didžiulę ydą, kad *galvojo, savarankiškai sprendė,* užuot aklai sekęs *autoritetu* ir kitų pavyzdžiu. Iš kunigo Piraro jis jokios pagalbos nesusilaukė; tasai nė karto nepratarė jam nė žodžio, nebent tik klausykloje, bet ir čia daugiau klausė, negu kalbėjo. Kitaip būtų buvę, jeigu jis būtų pasirinkęs nuodėmklausiu kunigą Kastanedą.

Kai Žiuljenas suprato, kaip neprotingai jis elgėsi, jam nebeliko laiko nuobodžiauti. Panoro sužinoti, kiekgi jam pakenkė jo klaidos, ir tam tikslui pamėgino nutraukti išdidžią ir atkaklią tylą, kuria baidė draugus. Tada jie ir atkeršijo jam. Bandymą suartėti sutiko su panieka, netgi su pašaipa. Jis įsitikino, kad nuo pat įstojimo į seminariją nebuvo valandos, ypač per pertraukas tarp paskaitų, kuri nebūtų turėjusi teigiamų ar neigiamų pasekmių, kuri nebūtų padidinusi jo priešų skaičių ar palenkusi į jo pusę kokį nuoširdžiai dorybingą seminaristą, ar ne tokį nepraustaburnį kaip kiti. Blogis, kurį reikėjo atitaisyti, buvo milžiniškas, užduotis — labai sunki. Nuo šiol Žiuljeno dėmesys buvo visą laiką įtemptas; reikėjo pasirodyti visai kitu žmogumi.

Nemaža rūpesčių, pavyzdžiui, kėlė jo akių išraiška. Ne be reikalo tokiose vietose akys visada laikomos nuleistos. „Koks pasipūtėlis aš buvau Verjere! — galvojo Žiuljenas.— Maniau, kad gyvenu, o iš tikrųjų tik ruošiausi gyventi; ir štai pagaliau atsidūriau pasaulyje, kuriame gyvensiu tol, kol baigsiu vaidinti savo vaidmenį; aplink — vieni priešai. Nežmoniškai sunku,— mąstė jis toliau,— be perstojo, kas akimirką veidmainiauti! Prieš tokį gyvenimą nublanksta net Herkulio žygdarbiai! Mūsų laikų Herkulis — tai Sikstas V[40], savo nuolankia laikysena penkiolika metų apgaudinėjęs keturiasdešimt kardinolų, kurie žinojo, koks ūmus ir išdidus jis buvo jaunystėje.

Mokslas, vadinasi, čia neturi jokios svarbos,— su apmaudu svarstė jis.— Tas, kas gerai mokosi dogmatiką, šventąją istoriją ir t. t., giriamas tik dėl akių. Visa, kas sakoma šiuo klausimu,— tik spąstai, į kuriuos patenka tokie bepročiai kaip aš. Deja, vienintelis mano nuopelnas buvo tas, kad aš bet ką greitai išmokstu, sugebu įsisavinti visus tuos tauškalus. Gal širdies gilumoje ir jie patys žino tikrą jų vertę? Gal ir jie galvoja taip kaip aš? O aš, kvailys, didžiavausi! Iš tų nuolat mano užimamų pirmų vietų naudos tiek, kad jos virto tarsi prastais pažymiais, ir į juos bus atsižvelgta skirstant tas tikrąsias vietas, kurias mes užimsime baigę seminariją ir kurios neš mums pinigus. Šazelis turi žinių daugiau už mane, bet į savo rašinius visada įvelia kokią nesąmonę ir atsiduria penkiasdešimtoje vietoje; o jei ir užima kartais pirmą, tai

tik per neapsižiūrėjimą. Ak, kaip man būtų pravertęs vienas vienintelis kunigo Piraro žodis!"

Kai Žiuljenas suprato klydęs, ilgos asketinio pamaldumo pratybos, pavyzdžiui, rožančiaus kalbėjimas penkis kartus per savaitę, giesmės, skirtos švenčiausiajai Jėzaus širdžiai, ir t. t., ir t. t.— visa, kas jam atrodė mirtinai nuobodu, tapo pačiu įdomiausiu užsiėmimu. Griežtai sekdamas save ir, svarbiausia, stengdamasis nepervertinti savo išgalių, Žiuljenas nesiekė iš karto kaip tie seminaristai, kurie buvo kitiems rodomi už pavyzdį, kas akimirką daryti kokį *reikšmingą* veiksmą, t. y. veiksmą, liudijantį apie tam tikrą krikščionišką tobulėjimą. Seminarijoje net virtą kiaušinį galima valgyti taip, kad tai liudys pažangą kelyje į dievobaimingumą.

Tegul skaitytojas, kuris galbūt šypsosi, teikias prisiminti, kiek žioplysčių pridarė valgydamas kiaušinį abatas Delilis[41], pakviestas pusryčių pas vieną aukštą damą Liudviko XVI dvare.

Žiuljenas pirmiausia stengėsi pasiekti *non culpa*, tai yra tokią būseną, kai jauno seminaristo eigastis, rankų ir akių judesiai ir t. t. jau nebeturi iš tiesų nieko pasaulietiško, bet dar nerodo, kad šitas žmogus tegyvena mintimis apie aną pasaulį, pamynęs visišką šio pasaulio *menkystę*.

Ant koridoriaus sienų Žiuljenas tolydžio matė anglimi parašytus tokius sakinius: „Ką reiškia šešiasdešimt išbandymo metų, palyginti su amžina palaima arba su amžinomis kančiomis verdančioje alyvoje pragare!" Šių sakinių jis dabar neniekino; suprato, kad jie turi nuolat stovėti jam prieš akis. „Ką aš veiksiu visą gyvenimą? — galvojo jis.— Pardavinėsiu tikintiesiems vietas danguje. Kas gi jiems parodys akivaizdžiai, kas tai per dalykas? Išorinis skirtumas tarp manęs ir pasauliečio".

Po daugelio mėnesių tolydinių nenuilstamų pastangų Žiuljenas vis dar buvo panašus į žmogų, *kuris mąsto*. Kai pakeldavo ir nuleisdavo akis arba sučiaupdavo lūpas, šie judesiai neliudijo, kad jis tiki savaime, kad jo tikėjimas pasiruošęs viską priimti ir viską ginti, net jei reikėtų tapti kankiniu. Žiuljenas niršo matydamas, kad čia jį lenkia labiausiai netašyti kaimo bernai. O tie dėl visai suprantamų priežasčių nė negalėjo savo išvaizda rodyti, jog mąsto.

Kiek jis vargo, kad jo kakta atrodytų buka ir kvailai romi, o veide atsispindėtų tas karštas ir aklas tikėjimas, pasiruošęs viską priimti ir viską iškentėti, kurį taip dažnai galima regėti Italijos vienuolynuose

ir kurio tobulus pavyzdžius mums, pasauliečiams, paliko Gverčinas[42] savo religiniuose paveiksluose*.

Didelių švenčių dienomis seminaristams duodavo pietums dešrelių su raugintais kopūstais. Žiuljeno kaimynai prie stalo pastebėjo, kad jis abejingai žiūri į šią laimę; tai buvo vienas pirmųjų jo nusikaltimų. Jo mokslo draugai laikė tai šlykščiu kvailiausios veidmainystės pasireiškimu; šituo jis įsigijo daugiausia priešų. „Pažiūrėkite į tą miesčionį, pažiūrėkite į tą pasipūtėlį,— kalbėjo jie,— nuduoda, kad į geriausią *davinį*, į dešreles su kopūstais, jam nusispjaut! Fe, bjaurybė! Prakeiktas išdidėlis!" Jam būtų reikėję nuduoti, kad jis baudžia save, palikdamas lėkštėje pusę porcijos, ir prisiversti kuriam nors draugui pasakyti, parodžius į kopūstus: „Ką daugiau gali žmogus paaukoti visagaliui, jei ne *savanorišką kančią?*"

Bet Žiuljenas neturėjo patirties — nesuvokė dar taip lengvai tokių dalykų.

„Deja, šitų kaimo vaikinų, mano mokslo draugų, nemokšystė yra didžiulis jų pranašumas,— sušukdavo Žiuljenas nevilties akimirkomis.— Kai jie ateina į seminariją, jų mokytojams nereikia dulkinti jiems iš galvų tos pasibaisėtinos daugybės pasaulietiškų minčių, kurias atsinešiau aš ir kurios, kad ir ką daryčiau, atsispindi mano veide".

Žiuljenas atidžiai, beveik su pavydu stebėjo labiausiai netašytus kaimo vaikinus, stojančius į seminariją. Tuo metu, kai jiems nuvilkdavo ratino striukes ir aprengdavo sutanom, jie tiek teturėdavo išsiauklėjimo, kad jautė neapsakomą, begalinę pagarbą *skambantiems* ir *šlamantiems*, kaip sako franškontiečiai.

Šituo tradiciniu posakiu jie nusako prakilnią idėją, slypinčią *gryno pinigo* sąvokoje.

Tiems seminaristams, kaip Voltero romanų herojams, didžiausia laimė gyvenime yra sočiai pavalgyti. Žiuljenas pastebėjo, kad beveik visi jie apsigimę su pagarba žmogui, dėvinčiam rūbą iš *plonos gelumbės*. Šitas pats jausmas moko juos godoti taipogi mūsų teismų teisingumą — ir tada, kai jis to vertas, ir net tada, kai ne visai vertas. „Ką laimėsi,— kalbėjosi jie dažnai tarp savęs,— bylinėdamasis su *stambia žuvimi?*"

Šitais žodžiais Juros slėniuose nusakomas turtuolis. Tad supraskite, kaip jie turi gerbti tą, kas visų turtingiausias: valdžią!

---

* Pažiūrėkite Luvro muziejuje paveikslą (Nr. 1130), kur Pranciškus, Akvitanijos kunigaikštis, nusiima karūną ir užsivelka vienuolio abitą. (*Aut. pastaba*)

Nenušvisti pagarbia šypsena, vien tik išgirdus pono prefekto pavardę, Franš Kontė kaimiečių akimis žiūrint, jau yra neapdairumas; o beturčio neapdairumas tuoj pat baudžiamas duonos stygium.

Panieka, kuri pirmomis dienomis vos neužsmaugė Žiuljeno, virto galų gale užuojauta: daugumos jo mokslo draugų tėvai, grįžę žiemos vakarais į savo lūšnas, tikriausiai ne kartą nerasdavo tenai nei duonos, nei kaštainių, nei bulvių. „Tad kas čia nuostabaus,— galvojo Žiuljenas,— jei laimingas jų akyse yra visų pirma tas, kuris sočiai papietavo, o paskui tas, kuris gerai apsirengęs! Mano draugų pašaukimas tvirtas: jie įsitikinę, kad, patekę į dvasininkų luomą, galės visą gyvenimą džiaugtis laime gerai pietauti ir šiltai rengtis žiemą".

Kartą Žiuljenas išgirdo, kaip vienas jaunas seminaristas, apdovanotas lakia vaizduote, pasakė savo draugui:

— Kodėl negalėčiau aš tapti popiežium kaip Sikstas V, kuris ganė kiaules?

— Popiežiais renkami tik italai,— atsakė draugas,— bet ir iš mūsų kam nors tikriausiai klius per burtą generalvikaro, kanauninko, o ko gero, ir vyskupo vietelė. Va, Šalono vyskupas P.— kubiliaus sūnus, toks ir mano tėvo amatas.

Vieną dieną kunigas Piraras iškvietė Žiuljeną iš dogmatikos pamokos. Vargšas jaunuolis apsidžiaugė, kad valandėlę ištrūko iš fiziškai ir dvasiškai jį slegiančios atmosferos.

Direktoriaus kabinete Žiuljeno laukė toks pat susitikimas kaip tas, kuris jį taip išgąsdino pirmąją dieną seminarijoje.

— Paaiškinkite man, kas parašyta ant šitos kortelės,— tarė jis, žiūrėdamas į Žiuljeną taip, kad šiam norėjosi skradžiai žemę prasmegti.

Žiuljenas perskaitė:

„Amanda Binė, „Žirafos" kavinė, prieš aštuntą. Sakykite, kad jūs iš Žanliso, mano motinos giminaitis".

Žiuljenas suprato, koks baisus jam gresia pavojus; kunigo Kastanedo sekliai pavogė iš jo šį adresą.

— Tą dieną, kai įžengiau čia,— atsakė jis, žiūrėdamas į kunigo Piraro kaktą, nes negalėjo ištverti jo siaubingo žvilgsnio,— aš visas drebėjau: kunigas Šelanas buvo mane įspėjęs, kad čia knibžda skundikų ir klesti visokios kitos piktybės; mokiniai skatinami šnipinėti ir įdavinėti mokslo draugus. Tokia dangaus valia — jis nori parodyti jauniems kunigams, koks iš tikrųjų yra gyvenimas, ir įkvėpti jiems pasibjaurėjimą pasauliu ir tuščiu jo blizgesiu.

— Ir man, ir man jūs drįstate paistyti šiuos niekus! — riktelėjo kunigas Piraras.— Ak, nenaudėlis!

— Verjere,— ramiai kalbėjo toliau Žiuljenas,— broliai mušdavo mane, kai man ko nors pavydėdavo...

— Apie reikalą! Apie reikalą! — sušuko kunigas Piraras, vos valdydamasis iš pykčio.

Nė truputėlio neišsigandęs, Žiuljenas pasakojo toliau:

— Atvykau į Bezansoną apie pusiaudienį, buvau išalkęs, įėjau į kavinę. Širdis mano šlykštėjosi tokia nedora vieta; bet aš pagalvojau, kad pusryčiai čia man atsieis pigiau negu užeigoje. Kažkokiai poniai, matyt, kavinės savininkei, pagailo manęs — aš atrodžiau labai jau žalias. Bezansone pilna visokių valkatų,— pasakė ji man,— bijau, kad jūsų nenuskriaustų. Jei jums kas blogo atsitiktų, kreipkitės į mane, atsiųskite ką nors pas mane iki aštuntos valandos. Jei seminarijos durininkai nepanorės duoti man žinios, pasakykite jiems, kad esate mano giminaitis, kilęs iš Žanliso...

— Visus šituos plepalus mes patikrinsime,— riktelėjo kunigas Piraras; negalėdamas nustygti vietoje, jis vaikštinėjo po kambarį.— Marš į celę!

Kunigas nusekė paskui Žiuljeną ir užrakino jį. Šis tučtuojau puolė prie savo lagamino, kurio dugne buvo rūpestingai užkišęs tą lemtingą kortelę. Nieko nepasigedo, bet daug kas buvo ne savo vietoje; o juk visada nešiojosi raktą. „Kokia laimė,— dingtelėjo Žiuljenui,— kad tuo laiku, kai aš dar čia nieko nesupratau, nė karto nepasinaudojau kunigo Kastanedo leidimu išeiti į miestą, nors jis taip dažnai ir taip geraširdiškai siūlė man — suprantu dabar kodėl. Gal būčiau susigundęs persirengti ir nuėjęs pasimatyti su gražiąja Amanda; ir būčiau pražuvęs. Kai jie prarado viltį šitokiu būdu pasinaudoti rastu įkalčiu, tai, kad jis visiškai nežūtų, nusprendė mane įskųsti".

Po poros valandų jį vėl iškvietė pas direktorių.

— Jūs nemelavote,— pasakė jis, žiūrėdamas į Žiuljeną nebe tokiu griežtu žvilgsniu,— bet laikyti šitokį adresą labai neatsargu; jūs net nesuvokiate, koks rimtas tai pavojus. Vargšas vaike! Juk tai gali jums pakenkti ir po dešimties metų.

XXVII skyrius

PIRMOJI PATIRTIS

Mūsų laikai, dieve didis, tai Pandoros skrynia. Vargas tam, kas jos prisilytės.

Didro

Teatleidžia mums skaitytojas, jei apie šį Žiuljeno gyvenimo laikotarpį mes pateikiame taip maža aiškių ir tikslių faktų. Tai ne todėl, kad mums jų trūktų,— anaiptol; bet tai, ką jis pamatė seminarijoje, gal būtų per daug juoda, palyginti su tuo santūriu koloritu, kurį stengėmės išlaikyti šiuose puslapiuose. Mano amžininkai, kuriems kai kas teikia daug kančių, mena tai tik su pasibaisėjimu, žlugdančiu bet kokį malonumą, net ir malonumą skaityti apysaką.

Žiuljenui nelabai sekėsi veidmainiauti gestais; buvo akimirkų, kai jį apimdavo pasibjaurėjimas ir net visiška neviltis. Jis nieko nepasiekė, o dar ir pati profesija buvo jam kokti. Menkiausia pagalba iš šalies būtų įkvėpusi jam drąsos — ne tokia jau didelė buvo kliūtis, kurią reikėjo įveikti; bet jis buvo vienas kaip laivelis, paliktas vidury vandenyno. „O jei man ir pavyktų,— svarstė jis,— tai visą gyvenimą reikėtų pragyventi šioje nelaboje draugėje! Arba su ėdūnais, kurie tesvajoja, kaip ris per pietus kiaušinienę su lašiniais, arba su tokiais kaip kunigas Kastanedas, kuriam nėra per juodas joks nusikaltimas! Jie įkops į valdžią; tačiau kokia kaina, dieve didis!

Žmogaus valia įveikia viską, apie tai rašo visos knygos; bet ar užteks jos tokiam pasibjaurėjimui nugalėti? Didiesiems žmonėms lengva buvo daryti žygdarbius; pavojus, kad ir koks baisus, atrodė jiems gražus; o kas, be manęs, įstengs suprasti, kaip šlykštu visa, kas supa mane?“

Tai buvo pats sunkiausias jo gyvenimo metas. Juk taip lengvai jis galėjo įstoti į vieną tų puikių pulkų, kurie sudarė Bezansono įgulą! Arba pasidaryti lotynų kalbos mokytoju; argi daug jam reikia pragyvenimui? Bet tada atsisveikink su karjera, su ateitimi, kuria ir tegyvena vaizduotė! Tai tas pat, kas mirti. Papasakosime šį tą iš vienos jo liūdnų dienų.

„Kaip dažnai aš didžiavausi ir džiaugiausi, kad esu ne toks kaip kiti kaimo vaikinai! Na ką gi, dabar aš jau pakankamai pagyvenau šioje žemėje, kad suprasčiau, jog *kitoniškumas gimdo neapykantą*“,—

svarstė jis vieną rytą. Ši didi tiesa atsiskleidė jam po vieno iš skaudžiausių nepasisekimų. Jis visą savaitę stengėsi įsiteikti vienam mokiniui, garsėjančiam savo šventumu. Vaikštinėjo su juo po kiemą ir nuolankiai klausėsi mirtinai nuobodžių nesąmonių, kurias tas paistė. Staiga dangus aptemo, sugriaudėjo perkūnas, ir šventasis seminaristas, šiurkščiai atstūmęs Žiuljeną, sušuko:

— Klausykite, kiekvienas už save šiame pasaulyje, aš nenoriu žūti nuo žaibo: dievas gali jus nutrenkti, nes jūs bedievis, jūs Volteras.

Sukandęs iš įtūžio dantis ir pakėlęs akis į dangų, kurį skvarbė žaibai, Žiuljenas sušuko: „Teužpila mane vandenys, jei užmigsiu per audrą! Pabandykime palenkti į save kurį kitą pusgalvį".

Paskambino kunigo Kastanedo šventosios istorijos pamokai.

Tiems kaimo vaikinams, taip bijantiems sunkaus darbo ir savo tėvų neturto, kunigas Kastanedas aiškino tą dieną, kad vyriausybė, kuri atrodo jiems tokia baisi, turi tikrą ir teisėtą valdžią tik todėl, kad jai suteikė ją dievo vietininkas šioje žemėje:

— Nusipelnykite popiežiaus malonę savo šventu gyvenimu, klusnumu, *būkite tarsi lazda jo rankoje,*— pridūrė jis,— ir jūs gausite nuostabią vietą, kur niekas jums neįsakinės ir niekas jūsų nekontroliuos; vietą iki gyvenimo pabaigos, kur trečdalį atlyginimo moka valdžia, o kitus du trečdalius tikintieji, paveikti jūsų pamokslų.

Po pamokos kunigas Kastanedas, išėjęs iš klasės, stabtelėjo kieme.

— Apie kleboną tikrai galima pasakyti: koks žmogus, tokia ir vieta,— sakė jis ratu apstojusiems mokiniams.— Aš pats savo akimis mačiau kalnuose parapijų, kur klebonas turi daugiau pajamų negu dauguma klebonų mieste. Netgi pinigais; o kiek dar riebių gaidžių, kiaušinių, šviežio sviesto ir visokio kito smulkaus gero; ir ten klebonas, žinoma, pirmas asmuo: be jo neapsieis nė vienas pokylis, jis visur kviečiamas, vaišinamas ir t. t.

Vos tik kunigas Kastanedas nuėjo, mokiniai pasidalijo į būrelius. Žiuljenas nepritapo nė prie vieno; visi jo šalinosi kaip nususios avelės. Jis matė, kaip kiekviename būrelyje mokiniai vienas po kito meta į orą monetą, ir tam, kuris įspėja, kuria puse nukris pinigas, draugai pranašauja vieną tų pelningų parapijų.

Paskui prasidėjo pasakojimai. Kažkoks jaunas, vos prieš metus įšvęstas kunigas padovanojęs savo nupenėtą triušį vieno seno klebono tarnaitei ir už tai buvęs paskirtas pas jį vikaru, o po kelių mėnesių, nes klebonas greit pasimiręs, užėmęs jo vietą geroje parapijoje. Kitam pavykę įsisukti klebono įpėdiniu labai turtingo didoko miestelio para-

pijoje todėl, kad visada pietaudavęs su paraližuotu klebonu ir paslaugiai supjaustydavęs jam viščiuką.

Seminaristai, kaip ir kiti jaunuoliai, pasirinkę bet kurią profesiją, per daug reikšmės skiria šioms smulkioms gudrybėms, kurios — dėl to, kad neįprastos — jaudina jų vaizduotę.

„Turiu įprasti į šiuos pokalbius“,— kartojo sau Žiuljenas. Jei kalba sukosi ne apie dešreles ir turtingas parapijas, tai buvo svarstoma pasaulietiškoji bažnytinės doktrinos pusė, nesutarimai tarp vyskupų ir prefektų, tarp merų ir klebonų. Žiuljenui ėmė ryškėti, kad jie turi antrą dievą, ir daug baisesnį bei galingesnį negu pirmasis; tas antrasis dievas — popiežius. Jie pasakojo vienas kitam, tačiau tyliu balsu ir tik tada, kai buvo tikri, kad jų neišgirs kunigas Piraras: esą, jei popiežius pats nesivarginąs ir neskiriąs visų Prancūzijos prefektų ir merų, tai vien todėl, kad pavedęs šį rūpestį Prancūzijos karaliui, pavadindamas jį vyresniuoju bažnyčios sūnumi.

Šituo metu ir atėjo Žiuljenui į galvą mintis, kad jo reputacijai pakelti galinti praversti pono de Mestro knyga „Apie popiežių“. Jis iš tikrųjų nustebino draugus, bet ir vėl įsitaisė bėdą. Jiems nepatiko, kad jis geriau už juos dėsto jų pačių pažiūras. Kunigas Šelanas, auklėdamas Žiuljeną, pasirodė toks pat neapdairus, kaip ir tvarkydamas savo reikalus. Įpratinęs teisingai samprotauti ir neatsipirkinėti tuščiais žodžiais, užmiršo įspėti jį, kad šis įprotis, kai jį turi nežymus žmogelis, yra nusikaltimas, nes kiekvienas logiškas samprotavimas yra užgaulus.

Taigi Žiuljeno iškalba buvo palaikyta nauju nusikaltimu. Seminaristai, ilgai apie jį galvoję, surado pagaliau vardą, kuriuo nusakė visą pasibaisėjimą juo: praminė jį MARTYNU LIUTERIU, visų pirma, kaip jie sakė, dėl tos velniškos logikos, kuria jis taip puikaujasi.

Daugelis jaunų seminaristų buvo skaistesnio veido ir galėjo kitiems atrodyti gražesni už Žiuljeną; bet Žiuljeno rankos buvo baltos, ir jis negalėjo nuslėpti kai kurių įpročių, rodančių delikatų švarumą. Ši girtina savybė anaiptol nelaikoma girtina tuose niūriuose namuose, į kuriuos jį nubloškė likimas. Nevalyvi kaimiečiai, tarp kurių jis gyveno, apskelbė jį pasileidėliu. Nenorime varginti skaitytojo pasakojimu apie šimtus negandų, ištikusių mūsų didvyrį. Pavyzdžiui, stipresnieji mokslo draugai buvo beįprantą jį mušti; jis turėjo apsiginkluoti geležiniu skriestuvu ir leisti jiems suprasti, beje, tik ženklais, kad paleis jį į darbą. Ženklais savo skunduose šnipams ne taip paranku operuoti kaip žodžiais.

XXVIII skyrius

PROCESIJA

> Visos širdys buvo įsiaudrinusios. Atrodė, kad dievas nužengė į šias siauras gotikines gatveles, tikinčiųjų rūpesčiu visur iškaišytas ir gausiai išbarstytas smėliu.
>
> *Jangas*

Kad ir kaip stengėsi dėtis menkas ir kvailas, Žiuljenas negalėjo patikti: per daug skyrėsi nuo kitų. „O betgi,— galvojo jis,— visi tie mokytojai — labai subtilūs žmonės, parinkti iš tūkstančių; kodėl nepatinka jiems mano nusižeminimas?" Tik vienas jų, atrodė, nesivaržydamas naudojosi jo nuduotu troškimu tikėti viskuo ir viską imti už tikrą pinigą. Tai buvo kunigas Šasas-Bernaras, visų apeigų katedroje ceremonimeistras, kuriam jau penkiolika metų buvo žadama toje katedroje kanauninko vieta; o kol kas jis dėstė seminarijoje bažnytinę retoriką. Tai buvo vienas tų dalykų, kur Žiuljenas dažniausiai pirmaudavo, kol dar nebuvo praregėjęs. Tada kunigas Šasas ir pajuto simpatiją jam; pasibaigus paskaitai, jis mielai imdavo Žiuljeną po ranka ir vesdavosi pasivaikščioti į sodą.

„Kurlink jis taiko?" — galvojo Žiuljenas. Jis stebėjosi, kad kunigas Šasas valandų valandas gali pasakoti jam apie katedros bažnytinius rūbus. Vien tik arnotų, siuvinėtų auksu, ji turinti septyniolika, neskaitant gedulinių. Katedra dedanti daug vilčių į senąją pirmininkienę de Riubamprė; ši devyniasdešimties metų dama mažiausiai septynis dešimtmečius laikanti skryniose savo vestuvines sukneles iš prabangių Liono šilkų, ataustų auksu.

— Įsivaizduokite, mano mielas,— kalbėjo kunigas Šasas, staiga sustodamas ir iš susižavėjimo išplėsdamas akis,— kad šitos suknios stovėte stovi, tiek jose aukso. Bezansone visi padorūs žmonės linkę manyti, kad pagal ponios pirmininkienės testamentą katedros *lobynas* praturtėsiąs daugiau negu dešimčia arnotų, aš jau nekalbu apie keturias ar penkias kapas didžiosioms iškilmėms. Bet tikiuosi dar daugiau,— pridūrė kunigas Šasas, nuleidęs balsą: — turiu pagrindą manyti, kad ponia pirmininkienė paliks mums aštuonias puikias pauksuoto sidabro žvakides, kurias, kaip spėjama, pirkęs Italijoje Bur-

gundijos kunigaikštis Karolis Narsusis; mat vienas jos prosenelis buvęs jo numylėtas ministras.

„Bet kur šitas žmogus taiko masindamas mane tais skarmalais? — galvojo Žiuljenas.— Pražilau beklausydamas šios gudrios įžangos, o ko jis nori, taip ir nematyti. Turbūt baisiai nepasitiki manimi! Jis apsukresnis už kitus, kurių slapti tikslai puikiausiai išaiškėja per porą savaičių. Suprantama, to žmogaus garbėtroška kenčia jau penkiolika metų!"

Vieną vakarą, per fechtavimo pamoką, Žiuljeną iškvietė pas kunigą Pirarą, ir tas jam pasakė:

— Rytoj *Corpus Domini* (Dievo kūno) šventė. Jūs reikalingas kunigui Šasui, padėsite jam puošti katedrą; eikite ir būkite klusnus.

Kunigas susigrąžino jį beeinantį ir su užuojauta pridūrė:

— Pats pagalvokite, ar norite pasinaudoti šia proga pasivaikščioti po miestą.

— *Incedo per ignes** (Turiu slaptų priešų),— atsakė Žiuljenas.

Kitą dieną, anksti rytą, nudelbęs į žemę akis, Žiuljenas išėjo į katedrą. Atsidūręs gatvėse, bundančio miesto sambrūzdyje, jis pasijuto smagiau. Visur, kur turėjo eiti procesija, buvo puošiami namų fasadai. Visas tas laikas, kurį jis praleido seminarijoje, pasirodė jam dabar tik viena akimirka. Jo mintys nuklydo į Verži ir pas gražutę Amandą Binė, kurią juk jis gali susitikti, nes jos kavinė — ne per toliausia. Iš tolo pamatė kunigą Šasą-Bernarą, stovintį savo brangiosios katedros tarpdury; tai buvo storulis linksmu veidu ir atviru žvilgsniu. Šią dieną jis džiūgavo.

— Laukiau jūsų, sūnau mielas,— sušuko jis, vos tik tolumoje pasirodė Žiuljenas.— Būkite pasveikintas! Šiandien mums prieš akis ilga ir sunki diena, pasistiprinkime tad pirmaisiais pusryčiais; antrąkart užkąsime dešimtą valandą, per sumą.

— Norėčiau, tėve,— rimtai pasakė Žiuljenas,— nelikti nė valandėlės vienas; teikitės atkreipti dėmesį,— pridūrė jis, rodydamas į laikrodį virš jų galvos,— kad atėjau čia be vienos minutės penktą.

— A, bijote tų seminarijos niekšelių! Radote apie ką galvoti! — pasakė kunigas Šasas.— Ar praranda kelias savo grožį nuo to, kad jo pakraščiais gyvatvorėje pasitaiko dyglių? Keleiviai eina savo keliu, o piktieji dygliai tegul sau stirkso savo vietoje. Bet prie darbo, mano mielas, prie darbo!

---

* Žengiu per ugnį (*lot.*).

Kunigas Šasas ne veltui sakė, kad teks paprakaituoti. Iš vakaro katedroje buvo didelės gedulingos pamaldos, todėl nieko nebuvo galima iš anksto paruošti; reikėjo užtai dabar, per vieną rytą, aptraukti iki pat viršaus, iki trisdešimties pėdų aukščio, raudonu damastu visus gotikinius piliorius, sudarančius tris navas. Vyskupo iškviesti, iš Paryžiaus pašto karieta buvo atvažiavę keturi dekoratoriai, bet šitie ponai vieni negalėjo visur suspėti; maža to, užuot geru patarimu padėję nevikriems savo kolegoms bezansoniečiams, jie tik šaipėsi iš jų ir varė juos į dar didesnę nevilt̨.

Žiuljenas suprato, kad jam pačiam reikės kartis ant kopėčių; čia labai pravertė jo įgimtas vikrumas. Jis ėmėsi vadovauti vietiniams dekoratoriams. Kunigas Šasas žiūrėjo, kaip jaunuolis skraido nuo kopėčių ant kopėčių, ir žavėjosi. Kai visi pilioriai buvo aptraukti damastu, imta svarstyti, kaip užkelti penkias milžiniškas plunksnų puokštes ant plataus baldakimo virš didžiojo altoriaus. Prašmatnus auksuoto medžio antablementas laikosi ant aštuonių didelių įvijų itališko marmuro kolonų. Bet pasiekti baldakimo vidurį virš tabernakulio galima buvo tik senu mediniu karnizu, galbūt sudūlėjusiu ir kabančiu keturiasdešimties pėdų aukštyje.

Kai paryžiečiai dekoratoriai pamatė šį pavojingą kelią, jų šmaikšti iki šiol linksmybė atvėso; jie žiūrėjo į baldakimą, pakėlę galvas, ginčijosi, tarėsi, bet kopti nesiryžo. Žiuljenas stvėrė plunksnų puokštes ir bėgte užbėgo kopėčiom aukštyn. Mikliai išdėstė jas vainiku ant ornamento pačiame baldakimo viduryje. Kai nulipo žemyn, kunigas Šasas-Bernaras stvėrė jį į glėbį.

— *Optime**,— sušuko geraširdis kunigas,— papasakosiu apie tai monsinjorui.

Dešimtą valandą jie labai linksmai antrąkart papusryčiavo. Dar niekada kunigas Šasas nebuvo matęs savo bažnyčios tokios gražios.

— Sūnau mielas,— kalbėjo jis Žiuljenui,— mano motina nuomojo kėdes šitoje garbioje bazilikoje, taigi aš, galima sakyti, užaugau šiame didingame pastate. Robespjero teroras paleido mus elgetomis; bet aš, nors tebuvau tada aštuonerių metų, jau patarnaudavau mišioms, laikomoms privačiuose namuose, ir tomis dienomis gaudavau pavalgyti. Niekas nemokėjo sudėti arnoto taip kaip aš, nė vienas galionas niekada nesusilamdydavo. Kai Napoleonas grąžino kulto laisvę, man atiteko laimė tvarkyti visą šios garbingos katedros turtą. Penkis kartus

* Puikiai (*lot.*).

per metus mano akys išvysta ją šitaip nuostabiai pasidabinusią. Bet dar niekada ji taip nedžiugino akies, niekada damasto kraštai nebuvo taip gerai pritvirtinti ir taip gražiai prigludę prie piliorių kaip šiandien.

„Pagaliau jis atskleis man savo paslaptį,— pagalvojo Žiuljenas,— štai jau pradeda kalbėti apie save, matyt, veikiai atsivers širdis". Bet kunigas, nors ir aiškiai įsijaudinęs, neištarė nė vieno neatsargaus žodžio. „O betgi jis daug padirbėjo ir jaučiasi laimingas,— pagalvojo Žiuljenas.— Ir gero vyno sau nepašykštėjo. Tai bent žmogus! Koks man pavyzdys! Jis mane suraitė!" (Šio negražaus pasakymo jis buvo išmokęs iš senojo gydytojo.)

Kai bažnyčioje per sumą paskambino *Sanctus,* Žiuljenas jau norėjo vilktis kamžą — lydėti vyskupą su iškilminga procesija.

— O vagys, sūnau, o vagys? — šūktelėjo kunigas Šasas.— Užmiršote? Procesija išeis, bažnyčia liks tuščia; jums ir man teks budėti. Bus didelė laimė, jei tepasigesime po visko poros uolekčių šito gražaus galiono, kuriuo apvyniota piliorių apačia. Tai irgi ponios de Riubampré dovana; jis atiteko jai iš garsiojo grafo, jos prosenelio; grynas auksas, mano mielas,— sušnabždėjo kunigas jam į ausį su aiškiu entuziazmu,— gryniausias! Pavedu jums sergėti šiaurinį sparną, nė akimirkos iš tenai nesitraukite. Sau pasilieku pietinį sparną ir didžiąją navą. Nenuleiskite akių nuo klausyklų: prie jų tos vagių bendrės tyko akimirkos, kai mes atgręšime nugarą.

Jam dar nebaigus kalbėti, išmušė tris ketvirčius dvyliktos, ir tuo pat metu suskambo didysis varpas. Gaudė jis visu balsu; tas sodrus, iškilmingas gaudesys sujaudino Žiuljeną. Jo vaizduotė pakilo nuo žemės.

Kvapas, skleidžiamas smilkalų ir rožių lapelių, kuriuos prieš švenčiausiąjį barstė maži vaikučiai, aprengti kaip šventas Jonas, galutinai jį apsvaigino.

Didingas varpo gausmas būtų turėjęs tepriminti Žiuljenui, kad šiam darbui reikia dvidešimties vyrų, kuriems mokama po penkiasdešimt santimų ir kuriems galbūt padeda kokia penkiolika ar dvidešimt tikinčiųjų. Jam būtų reikėję pagalvoti, kad virvės ir sijos nudilusios, kad pavojingas ir pats varpas: jis krinta kas du šimtai metų; būtų reikėję apsvarstyti, ar negalima apkarpyti atlyginimo varpininkams arba mokėti jiems už darbą indulgencijomis ar kokia kita malone iš bažnyčios lobyno, idant nesupliukštų jos piniginė.

Užuot leidusis į tokius išmintingus samprotavimus, Žiuljeno siela,

sužavėta šio galingo, sodraus gausmo, skrajojo padangėmis. Iš jo niekada nebus nei geras kunigas, nei didis administratorius. Iš žmogaus, kuris geba taip įsiaudrinti, gali išeiti nebent koks menininkas. Štai čia ir atsiskleidžia visu ryškumu Žiuljeno puikybė. Gal koks penkiasdešimt jo mokslo draugų seminaristų, įpratę stebėti gyvenimo tikrovę, nes jautėsi apsupti visuotinės neapykantos ir jakobinizmo, tariamai tykančio jų už kiekvieno krūmo, išgirdę didįjį katedros varpą, tebūtų pagalvoję apie viena: kiek algos mokama varpininkams. Su genialiojo Baremo tikslumu[43] jie būtų apskaičiavę, ar minios susijaudinimas vertas pinigų, kurie išmokami varpininkams. Jei Žiuljenas ir būtų teikęsis pagalvoti apie katedros materialinius reikalus, jo vaizduotė, prašaudama pro šalį, būtų ėmusi svarstyti, kaip sutaupyti keturiasdešimt frankų bažnyčios tarybai, bet praleidusi progą sumažinti išlaidas dvidešimt penkiais santimais.

Kol procesija šią stebuklingai gražią dieną žengė iš lėto Bezansono gatvėmis, sustodama prie puošnių altorių, kuriuos rungčiomis rengė įvairūs administraciniai organai, bažnyčia skendėjo gūdžioje tyloje. Čia viešpatavo prieblanda ir maloni vėsa; ore tebetvyrojo gėlių ir smilkalų aromatas.

Tyla, vienatvė ir ilgų navų vėsa dar svajingiau nuteikė Žiuljeną. Jis nebijojo, kad ramybę jam sudrums kunigas Šasas, budintis kitoje bažnyčios dalyje. Jo siela beveik išsivadavo iš savo mirtingo apvalkalo, lėtai vaikštinėjančio po šiaurinį sparną, patikėtą jo priežiūrai. Jis pasijuto visai ramus, kai įsitikino, kad prie klausyklų teklūpo kelios pamaldžios moterėlės; jo akys žvelgė kažin kur, nieko nematydamos.

Tačiau jis truputį atsitokėjo, išvydęs dvi labai gražiai apsirengusias moteris, kurių viena klūpėjo prie klausyklos, o kita šalimais ant kėdutės. Žiuljenas žvelgė nieko nematydamas; tačiau kažkas — gal miglotas pareigos jausmas, ar gal susižavėjimas tauriu ir kukliu šių damų apdaru — nukreipė jo akis į klausyklą, ir jis pastebėjo, kad ten nėra kunigo. „Keista,— pagalvojo,— kodėl šios puošnios damos, jeigu jos dievobaimingos, neklūpo gatvėje prieš kurį nors altorių arba, jeigu jos iš aukštuomenės, nesėdi sau patogiai pirmoje eilėje kuriame nors balkone. Kaip nuostabiai guli ši suknelė! Koks grakštumas!" Jis sulėtino žingsnį, kad galėtų atidžiau į jas pasižiūrėti.

Ta, kuri klūpojo prie klausyklos, grįžtelėjo atgal, išgirdusi gūdžioje tyloje aidinčius Žiuljeno žingsnius. Staiga ji aiktelėjo ir apalpo.

Netekusi sąmonės, dama ėmė virsti atgal; jos draugė, buvusi čia

pat, šoko jai į pagalbą. Tą pačią akimirką Žiuljenas išvydo alpstančios damos pečius. Jo žvilgsnį prikaustė gerai jam pažįstamas stambių tikrų perlų vėrinys. Ką jis pajuto, kai pažino ponios de Renal plaukus! Tai buvo ji. Dama, kuri laikė jos galvą ir neleido jai visai nugriūti, buvo ponia Dervil. Pats nesižinodamas ką daręs, Žiuljenas puolė prie jų; kartu su ponia de Renal gal būtų nuvirtusi ir ponia Dervil, jeigu jų abiejų nebūtų prilaikęs Žiuljenas. Ponios de Renal galva nusviro jam ant peties; jis matė išbalusį jos veidą, kuriame nebebuvo gyvybės žymių. Klūpėdamas ant kelių, jis padėjo poniai Dervil atremti šią žavią galvutę į šiaudinės kėdės atlošą.

Ponia Dervil atsigręžė ir pažino jį.

— Bėkite šalin, kuo greičiau bėkite šalin! — šūktelėjo ji labai piktai.— Kad tik ji vėl jūsų nepamatytų! Iš tikrųjų jūs negalite nekelti jai siaubo — ji buvo tokia laiminga, kol nepažino jūsų! Jūs pasielgėte žiauriai. Bėkite šalin; eikite iš čia, jei dar turite bent kiek gėdos.

Šie žodžiai buvo ištarti tokiu įsakmiu tonu, jog Žiuljenas, pasijutęs šią akimirką visiškai silpnas, pasišalino. „Ji visada nekentė manęs",— pagalvojo apie ponią Dervil.

Tuo pat metu bažnyčioje pasigirdo sniaukri procesiją vedančių kunigų giesmė. Procesija grįžo atgal. Kunigas Šasas-Bernaras kelis kartus šūktelėjo Žiuljeną, bet šisai neišgirdo; pagaliau rado jį leisgyvį, užlindusį už vieno pilioriaus, ir paėmė už parankės. Norėjo pristatyti jį vyskupui.

— Jums bloga, vaikeli,— tarė kunigas, pamatęs, kad Žiuljenas išbalęs ir beveik nepaeina,— per daug dirbote.— Kunigas liepė Žiuljenui įsikibti jam į ranką.— Eime, sėskitės va ant šito suolelio prie šventos vandens, už manęs; aš jus užstosiu.— Jie buvo šalia didžiųjų durų.— Nusiraminkite, mes dar turime daugiau kaip dvidešimt minučių laiko, iki pasirodys monsinjoras. Stenkitės atsipeikėti; o kai vyskupas eis pro šalį, aš jus pakelsiu; aš juk stiprus ir sveikas, nors ir nejaunas.

Bet kai vyskupas ėjo pro šalį, Žiuljenas taip tirtėjo, kad kunigas Šasas atsisakė minties jį pristatyti.

— Nenusiminkite,— tarė jis,— rasime kitą progą.

Vakare jis liepė nunešti į seminarijos koplyčią dešimt svarų žvakių, kurias, kaip jis sakė, sutaupęs Žiuljenas savo uolumu — labai jau greitai jas užgesinęs. Grynas melas. Vargšas vaikinas pats buvo visai išgeseęs; po to, kai pamatė ponią de Renal, jis nieko nebesuvokė.

XXIX skyrius

PIRMASIS PAAUKŠTINIMAS

Jis gerai pažino savo amžių, gerai pažino savo departamentą, ir dabar jis turtingas.

Le Précurseur[44]

Nespėjus dar Žiuljenui atsitokėti iš svajonių, į kurias jį buvo nugramzdinęs nutikimas katedroje, vieną rytą jį pasikvietė rūstusis kunigas Piraras.

— Ką tik gavau laišką iš kunigo Šaso-Bernaro, jis labai palankiai atsiliepia apie jus. Apskritai esu daugmaž patenkintas jūsų elgesiu. Esate, nors iš karto ir neatrodo, nepaprastai neatsargus ir netgi lengvabūdis; tačiau iki šiol širdis jūsų gera ir net kilni; protu viršijate kitus. Žodžiu, matau, kad turite kibirkštėlę, kurios negalima nepaisyti.

Penkiolika metų čia išdirbęs, turiu štai iš šių namų išeiti; nusikaltau tuo, kad palikau seminaristams minties laisvę ir nei globojau, nei persekiojau tą slaptą draugiją, apie kurią kalbėjote man per išpažintį. Prieš išeidamas noriu ką nors gero jums padaryti; būčiau pasirūpinęs jumis dviem mėnesiais anksčiau, nes jūs to nusipelnėte, jei ne tas įskundimas dėl rasto pas jus Amandos Binė adreso. Skiriu jus Senojo ir Naujojo testamento repetitorium.

Kupinas dėkingumo, Žiuljenas buvo bepuoląs ant kelių padėkoti dievui; bet viršų paėmė nuoširdesnis jausmas. Jis priėjo prie kunigo Piraro, paėmė jo ranką ir pakėlė prie lūpų.

— Kas gi čia? — piktai sušuko direktorius; bet Žiuljeno akys bylojo dar daugiau negu jo gestas.

Kunigas Piraras pažiūrėjo į jį su nuostaba, kaip žiūri žmogus, jau seniai atpratęs nuo švelnių jausmų. Šis įdėmus žvilgsnis išdavė direktorių; jis tarė pasikeitusiu balsu:

— Ką gi, vaikeli, tikra tiesa, prisirišau prie tavęs. Dangus mato, kad tai įvyko prieš mano paties valią. Turėčiau būti teisingas ir nejausti niekam nei neapykantos, nei meilės. Sunkus bus tavo kelias. Matau tavo širdyje kažką, kas žeidžia prastuolius. Tave visur persekios pavydas ir šmeižtai. Kad ir kur pasiųstų tave apvaizda, tavo draugai visados neapkęs tavęs; o jei ir dėsis tau palankūs, tai vien tam, kad turėtų daugiau galimybių tave pražudyti. Vienas tėra vaistas: pasikliauk tik dievu, kuris, bausdamas už puikybę, apdovanojo tave tuo,

kas neišvengiamai sukelia neapykantą; tebūnie tavo elgesys nekaltas; kito išsigelbėjimo tau, esu tikras, nėra. Jei su nepalaužiama ištverme laikysiesi tiesos, anksčiau ar vėliau tavo priešai bus sugėdinti.

Žiuljenas taip seniai nebuvo girdėjęs draugiško balso, kad atleiskime jam šią silpnybę — apsipylė ašaromis. Kunigas Piraras apglėbė jį; ši valandėlė buvo abiem labai maloni.

Žiuljenas paklaiko iš džiaugsmo; tai buvo pirmasis jo paaukštinimas, teikiąs didžiulių pranašumų. Suvokti juos gali tik žmogus, pasmerktas ištisus mėnesius nežinoti, kas yra vienatvės akimirka, ir amžinai trintis su draugais, mažių mažiausiai įkyriais, o dažniausiai nepakenčiamais. Vien tik jų šauksmai galėjo įvaryti ligą gležnam organizmui. Triukšmingas šitų gerai pavalgydintų ir gerai aprengtų kaimiečių džiaugsmas neįstengė būti tiesiog džiaugsmu, jis tik tada būdavo pilnutinis, kai jie galėdavo stūgauti iš visų plaučių.

Dabar Žiuljenas pietavo vienas ar beveik vienas, valanda vėliau už kitus seminaristus. Turėjo sodo raktą ir galėjo eiti ten pasivaikščioti, kai jis buvo tuščias.

Žiuljenas labai nustebo, kad mokslo draugai nebe taip jo neapkenčia; o jis manė, kad, priešingai, seminaristų neapykanta sustiprės. Dabar jie nebelaikė juokingu pasipūtimu jo slapto ir drauge taip aiškiai regimo noro su niekuo nesileisti į kalbas, per kurį jis įsigijo tiek priešų. Šitiems storžieviams, tarp kurių jis gyveno, dabar atrodė, jog tai teisingas savo vertės nusimanymas. Daug mažiau neapykantos jam turėjo nūnai ypač jauniausieji jo draugai, kurie tapo jo mokiniais ir su kuriais jis elgėsi labai mandagiai. Pamažu ėmė jam rastis net šalininkų, ir pravardžiuoti jį Martynu Liuteriu jau buvo nebetaktiška.

Bet kuriems galams vardyti jo draugus ir priešus? Tai bjauru, ir tuo bjauriau, kuo akivaizdesnė intencija. Tačiau kitų dorovės auklėtojų liaudis neturi; kas būtų, jei neturėtų nė šitų? Ar įstengs kada nors laikraštis atstoti kleboną?

Nuo paaukštinimo dienos seminarijos direktorius aiškiai vengė kalbėti su Žiuljenu be liudytojų. Tai buvo atsargumas, reikalingas tiek mokytojui, tiek ir mokiniui; bet visų pirma tai buvo *išmėginimas*. Piraras, rūstus jansenistas, tvirtai laikėsi principo: jei tavo akyse žmogus turi kurių nors dorybių, statyk kliūtis viskam, ko jis trokšta, ko siekia. Jei tos dorybės tikros, jis sugebės arba nuversti kliūtis, arba jas apeiti.

Buvo medžioklės metas. Fukė atėjo į galvą Žiuljeno tėvų vardu nusiųsti į seminariją nušautą elnią ir šerną. Negyvi žvėrys buvo pagul-

dyti koridoriuje tarp virtuvės ir valgomojo. Ten juos ir pamatė seminaristai, eidami pietauti. Susidomėjimas jais buvo didžiulis. Jauniausieji gąsdinosi šerno, nors ir negyvo, čiupinėjo iltis. Visą savaitę nebuvo kitos kalbos.

Ši dovana, priskyrusi Žiuljeno šeimą prie to visuomenės sluoksnio, su kuriuo reikia elgtis pagarbiai, sudavė mirtiną smūgį pavydui. Turtas įšventė Žiuljeną į privilegijuotuosius. Šazelis ir gabiausieji seminaristai pabandė su juo suartėti ir vos nepriekaištavo, kad jis nepasisakęs, kokie pasiturintys jo tėvai, ir tuo būdu paskatinęs juos negerbti pinigo.

Tuo metu vyko naujokų šaukimas. Žiuljenas, kaip seminaristas, buvo nuo karinės tarnybos atleistas. Ši aplinkybė jį nepaprastai sukrėtė. „Štai praėjo negrįžtamai akimirka, kuria būčiau pradėjęs didvyrio kelią, jei būčiau gimęs prieš dvidešimt metų!" Kartą, vienas vaikštinėdamas po seminarijos sodą, jis išgirdo pokalbį tarp dviejų mūrininkų, taisančių tvorą.

— Tai va, atėjo metas ir mums, vėl šaukia naujokus.

— *Ano* laikais pasakyčiau — dieve padėk! Ir mūrininkas tada galėjo pasidaryti karininku, generolu. Yra juk taip buvę!

— O pabandyk dabar! Tik driskiai ir eina į kariuomenę. Kieno kišenė netuščia, lieka namie.

— Kas vargšas gimė, vargšas ir liks, štai ir viskas!

— Klausyk, ar tiesa, kaip jie sako, kad *anas* jau miręs? — įsiterpė trečias mūrininkas.

— Tai storpilviai, brolau, taip sako. Įvarė jis jiems baimės.

— Viskas dabar kitaip. O, kaip ėjo tada darbas! Ir tik pamanyk — jo paties maršalai ir išdavė jį! Na, ir esama pasauly išdavikų!

Šis pokalbis šiek tiek paguodė Žiuljeną. Toldamas nuo jų, jis dūsavo ir kartojo sau mintyse:

Vienintelis karalius[45]*, išlikęs atminty žmonių!*

Atėjo egzaminų metas. Žiuljenas atsakinėjo puikiai; jis pastebėjo, kad net Šazelis stengiasi parodyti visas savo žinias.

Pirmąją dieną egzaminatoriai, paskirti garsiojo generalvikaro de Frilero, labai raukėsi, kad sąraše turi tolydžio įrašyti pirmuoju ar bent jau antruoju tą Žiuljeną Sorelį, apie kurį jiems buvo pasakyta, kad tai kunigo Piraro lepūnėlis. Seminaristai ėjo lažybų, kad bendrame visų egzaminų sąraše Žiuljenas išeis į pirmą vietą, o tai reiškė, kad jis turės garbės pietauti pas monsinjorą vyskupą. Tačiau, baigiantis vienam egzaminui, per kurį buvo klausinėjama apie bažnyčios tėvus,

vienas gudrus egzaminatorius, davęs Žiuljenui klausimų apie šventą Jeronimą ir jo žavėjimąsi Ciceronu, nukreipė kalbą apie Horaciją, Vergilijų ir kitus pasauliečius rašytojus. Žiuljenas slapta nuo mokslo draugų buvo atmintinai išmokęs daug ištraukų iš šių autorių. Apsvaigęs nuo pasisekimo, jis užmiršo, kur esąs, ir, pakartotinai egzaminatoriaus raginamas, padeklamavo ir su įkvėpimu perfrazavo keletą Horacijaus odžių. Egzaminatorius, leidęs jam dvidešimt minučių žudyti save, staiga susiraukė ir gaižiai jį užsipuolė, kad gaišęs brangų laiką, mokydamasis tų pasaulietiškų dalykų, ir prisikimšęs galvą nereikalingų ir nuodėmingų minčių.

— Esu kvailys, kunige, jūsų teisybė,— nuolankiai pasakė Žiuljenas, supratęs, kad tapo apsukraus manevro auka.

Šia niekinga egzaminatoriaus klasta buvo pasipiktinta net seminarijoje, tačiau kunigas de Frileras, apsukrus vyras, kuris su tokiu sumanumu išplėtė Bezansono kongregacijos tinklą ir kurio raportai, siunčiami į Paryžių, varė siaubą teisėjams, prefektui ir net aukštiesiems įgulos karininkams, šalia Žiuljeno pavardės savo galinga ranka įrašė numerį „198“. Jis džiaugėsi tokiu būdu galėdamas įskaudinti savo priešą, jansenistą Pirarą.

Jau dešimt metų didžiausias jo rūpestis buvo atleisti kunigą Pirarą iš seminarijos direktoriaus posto. Pastarasis, pats laikydamasis tų elgesio taisyklių, kurių mokė Žiuljeną, buvo nuoširdus, pamaldus, tiesus žmogus, atsidavęs savo pareigoms. Bet užsirūstinęs dangus apdovanojo jį tulžingu temperamentu, o tokios natūros skaudžiai išgyvena užgaulę ir neapykantą. Ši ugninga siela nedovanodavo nė vieno įžeidimo. Jis jau šimtą kartų būtų atsistatydinęs, bet tarėsi esąs naudingas toje vietoje, į kurią jį pastatė apvaizda. „Neleidžiu sklisti jėzuitizmui ir pagonybei“,— galvojo jis.

Gal kokius du mėnesius prieš egzaminus jis nebuvo prataręs žodžio Žiuljenui; o tačiau sirgo visą savaitę, kai gavo oficialų pranešimą apie egzaminų rezultatus ir pamatė numerį „198“ šalia pavardės to mokinio, kurį laikė savo mokyklos pasididžiavimu. Vienintelė paguoda šiai rūsčiai prigimčiai buvo sutelkti dabar į Žiuljeną visą savo budrumą. Ir jis su džiaugsmu įsitikino, kad Žiuljenas nei pyksta, nei geidžia atsikeršyti, nei jaučiasi prislėgtas.

Po kelių savaičių Žiuljenas gavo laišką ir sudrebėjo — ant jo buvo Paryžiaus antspaudas. „Pagaliau,— pagalvojo jis,— ponia de Renal prisiminė savo pažadą“. Kažkoks ponas, pasirašęs Poliu Soreliu ir pasivadinęs jo giminaičiu, siuntė jam čekį penkiems šimtams frankų.

Laiške dar buvo prierašas, kad jei Žiuljenas ir toliau taip sėkmingai studijuos lotynų klasikus, tokia suma bus jam siunčiama kasmet.

„Tai ji, tai jos gera širdis! — susigraudinęs pagalvojo Žiuljenas.— Nori mane paguosti; bet kodėl nė vieno draugiško žodelio?"

Jis klydo; ponia de Renal, patekusi į savo draugės, ponios Dervil, įtaką, buvo kiaurai persiėmusi atgaila. Jai dažnai į galvą nejučia ateidavo mintis apie tą nepaprastą žmogų, kurio pasirodymas sukrėtė jos gyvenimą, bet jam rašyti ji nieku būdu nebūtų drįsusi.

Jei kalbėtume seminarijoje įprasta kalba, galėtume pasakyti, kad ši penkių šimtų frankų dovana — tai stebuklas ir kad dangus, norėdamas apdovanoti Žiuljeną, įrankiu tam pasirinko patį kunigą de Frilerą.

Prieš dvylika metų kunigas de Frileras atvyko į Bezansoną su itin menku lagaminėliu, kuriame, kaip sako istorija, tilpęs visas jo turtas. Dabar jis buvo vienas iš turtingiausių savininkų departamente. Pradėjęs lobti, jis įsigijo pusę dvaro, kurio kita pusė paveldėjimo keliu atiteko ponui de La Moliui. Tada ir prasidėjo tarp šių aukštų asmenų ilga byla.

Kad ir kokią puikią padėtį užėmė markizas de La Molis Paryžiuje, kad ir kiek pareigų turėjo karaliaus rūmuose, betgi pajuto, kaip pavojinga kovoti Bezansone prieš generalvikarą, apie kurį buvo sakoma, kad jis galįs uždėti ir nuversti prefektus. Tačiau, užuot išsirūpinęs sau kuria nors biudžetui priimtina dingstimi penkiasdešimties tūkstančių frankų kompensaciją ir nusileidęs kunigui de Frilerui šitoje smulkioje byloje dėl penkiasdešimties tūkstančių frankų, markizas užsispyrė. Jam atrodė, kad jo tiesa: nuostabus argumentas!

Tebūnie man leista paklausti: ar yra toks teisėjas, kuris neturėtų sūnaus ar bent giminaičio, laukiančio, kad jį prastumtų į žmones?

Kad praregėtų ir didžiausi neregiai, praėjus savaitei po to, kai sulaukė pirmojo sprendimo, kunigas de Frileras sėdo į monsinjoro karietą ir pats nuvežė savo advokatui Garbės legiono kryžių. Ponas de La Molis, truputį sutrikęs dėl tokių priešininko veiksmų ir jausdamas, kad jo advokatai ima svyruoti, kreipėsi patarimo į kunigą Šelaną, ir šis suvedė jį su kunigu Piraru.

Tai buvo keletas metų prieš mūsų pasakojamus įvykius. Kunigas Piraras ėmėsi šio reikalo su jam būdingu užsidegimu. Tolydžio susitikinėdamas su markizo advokatais, įsigilino į bylą ir, įsitikinęs, kad markizas teisus, atvirai stojo ginti pono de La Molio prieš visagalį

generalvikarą. Toks įžūlumas — į akis jam drįso šokti kažkoks niekingas jansenistas! — įžeidė kunigą de Frilerą.

— Pasigėrėkite rūmų didikais, kurie tariasi esą tokie galingi! — kalbėjo kunigas de Frileras artimiesiems draugams.— Ponas de La Molis neišrūpino net menkučio kryželio savo įgaliotiniui Bezansone ir nė piršto nepajudins, kai jį negarbingai išmes iš tarnybos. O tačiau, kaip man rašo, tas prakilnus peras nepraleidžia nė vienos savaitės nepasišvaistęs su savo žydru kaspinu to ar kito teisingumo ministro svetainėje.

Kad ir kaip energingai veikė kunigas Piraras, kad ir kokius gerus santykius palaikė ponas de La Molis su teisingumo ministru ir ypač su jo kanceliarija, per šešerius atkaklių pastangų metus jis tesugebėjo pasiekti viena: byla dar nebuvo galutinai pralaimėta.

Nuolat susirašinėdamas su kunigu Piraru dėl bylos, į kurią abudu aistringai įsitraukė, markizas ilgainiui pamėgo savotišką kunigo mąstyseną. Nors jie stovėjo begaliniai toli vienas nuo kito visuomenės pakopose, jų susirašinėjimas pamažu įgavo draugišką toną. Kunigas Piraras parašė markizui, kad yra žmonių, kurie, tolydžio su purvais maišydami, nori priversti jį atsistatydinti. Įpykęs dėl begėdiškos, anot jo, taktikos, panaudotos prieš Žiuljeną, jis papasakojo markizui visą šią istoriją.

Šitas didikas, nors ir labai turtingas, nebuvo šykštus. Jis nė karto iki šiol neįstengė įkalbėti kunigą Pirarą priimti pinigų, kurie būtų padengę bent pašto išlaidas, susijusias su byla. Ir šit jam šovė į galvą mintis pasiųsti penkis šimtus frankų jo mylimam mokiniui.

Ponas de La Molis netgi teikėsi pats savo ranka parašyti lydimąjį laišką; ta proga jis prisiminė kunigą.

Vieną dieną šisai gavo raštelį — kvietimą nedelsiant užeiti labai svarbiu reikalu į vieną užeigą Bezansono priemiestyje. Ten jis rado pono de La Molio intendantą.

— Ponas markizas pavedė man perduoti jūsų žiniai savo fajetoną,— pasakė šis žmogus.— Jis tikisi, kad, perskaitęs šį laišką, jūs neatsisakysite po kelių dienų išvažiuoti į Paryžių. O aš per tą laiką, kurį jūs malonėsite man nurodyti, apvažiuosiu pono markizo dvarus Franš Kontė provincijoje. Paskui, jūsų pasirinktą dieną, mes iškeliausime į Paryžių.

Laiškas buvo trumpas:

„Meskite, brangusis kunige, visus provincijos rūpesčius ir atvažiuokite pakvėpuoti ramiu Paryžiaus oru. Siunčiu jums savo briką, kuriai įsakyta keturias dienas laukti jūsų apsisprendimo. Pats aš lauksiu jūsų Paryžiuje iki antradienio. Man, kunige, tereikia jūsų sutikimo, ir aš jūsų vardu priimsiu vieną geriausių parapijų Paryžiaus apylinkėse. Turtingiausias iš jūsų būsimų parapijiečių dar nėra jūsų matęs, bet jūs net neįsivaizduojate, kaip jis jums atsidavęs; tai markizas de La Molis".

Rūstusis kunigas Piraras, pats to nenumanydamas, mylėjo seminariją, nors ji buvo pilna priešų; ištisus penkiolika metų jis skyrė jai visas savo mintis. Pono de La Molio laiškas paveikė jį tarsi chirurgo pasirodymas prieš skaudžią, tačiau būtiną operaciją. Jo atleidimas buvo neišvengiamas. Jis sutarė susitikti su intendantu po trijų dienų.

Dvi paras kankino jį dvejonės. Pagaliau jis parašė atsakymą ponui de la Moliui ir sukūrė laišką vyskupui, tikrą bažnytinio stiliaus šedevrą, nors ir ilgoką. Vargu ar būtų kas sugalvojęs tobulesnių frazių, alsuojančių nuoširdesne pagarba. Ir vis dėlto šiame laiške, kurio tikslas buvo suteikti sunkią valandėlę kunigui de Frilerui jo viršininko akyse, kunigas Piraras išdėstė visus rimtus nusiskundimus, neaplenkdamas nė smulkių šunybių, verčiančių jį, kantriai kentėjusį šešerius metus, palikti šią vyskupystę.

Iš malkinės jam buvo vagiamos malkos, buvo nunuodytas jo šuo, ir t. t., ir t. t.

Baigęs laišką, jis liepė pažadinti Žiuljeną, kuris aštuntą valandą vakaro jau miegojo kaip ir visi seminaristai.

— Jūs žinote, kur yra vyskupo rezidencija? — paklausė jį gražia lotynų kalba.— Nuneškite šį laišką monsinjorui. Neslėpsiu nuo jūsų, kad siunčiu jus tarp vilkų. Būkite akylas ir ausylas. Nemeluokite atsakinėdamas į klausimus; bet žinokite, kad tas, kuris duos jums klausimus, gal iš tikrųjų nudžiugs, jei galės jums pakenkti. Esu patenkintas, vaikeli, kad galiu pavesti jums šį išbandymą prieš išsiskirdamas su jumis, nes, pasakysiu tiesiai, laiškas, kurį nešate, yra mano atsistatydinimas.

Žiuljenas nustėro — jis mylėjo kunigą Pirarą. Veltui atsargumas šnibždėjo jam: „Kai šis garbingas žmogus išvyks iš čia, švenčiausios Jėzaus širdies kongregacija nužemins mane ir galbūt visai išvys".

Apie save jis negalvojo. Stovėjo sutrikęs — ieškojo mandagesnės formos sakiniui, kuris jam sukosi galvoje, ir nerado.

— Tai ką, mano mielas, neinate?

— Matote, tėve,— droviai pratarė Žiuljenas,— žmonės sako, kad per ilgus metus, kol vadovavote seminarijai, jūs nieko nesusitaupėte. Aš turiu šešis šimtus frankų.

Ašaros neleido jam toliau kalbėti.

— *Tai irgi bus pažymėta,*— šaltai atsakė seminarijos eksdirektorius.— Eikite į vyskupo rūmus, jau vėlu.

Atsitiktinumas lėmė, kad tą vakarą vyskupo rūmų svetainėje budėjo kunigas de Frileras; monsinjoras pietavo pas prefektą. Taigi laišką Žiuljenas įteikė pačiam kunigui de Frilerui, bet jo nepažino.

Žiuljenas išplėtė akis pamatęs, kad šitas kunigas nesivaržydamas atplėšė laišką, adresuotą vyskupui. Gražiame generalvikaro veide tuojau pat atsimušė nuostaba kartu su gyvu pasitenkinimu, o paskui pabrėžtinis orumas. Kol jis skaitė, Žiuljenas, paveiktas jo imponuojančios išorės, spėjo geriau į jį įsižiūrėti. Šis veidas būtų atrodęs dar oresnis, tačiau kai kuriuose jo bruožuose atsispindėjo begalinis gudrumas, kuris būtų įgavęs klastos atspalvį, jei žmogus šiuo gražiu veidu nors akimirką būtų užmiršęs, ką tas veidas turi reikšti. Labai atsikišusi nosis buvo tobulai tiesi, bet, deja, teikė visam profiliui, šiaip labai kilniam, nepataisomo panašumo su lapės snukučiu. Beje, šis kunigas, didžiai susidomėjęs, kaip atrodė, kunigo Piraro atsistatydinimu, buvo apsirengęs itin skoningai, ir tas labai patiko Žiuljenui, iki šiol nemačiusiam nė vieno tokio elegantiško dvasininko.

Žiuljenas tik vėliau sužinojo, koks yra ypatingas kunigo de Frilero talentas. Jis mokėjo linksminti savo vyskupą, malonų senelį, kuris buvo gimęs gyventi Paryžiuje ir Bezansone jautėsi lyg tremtyje. Šitas vyskupas turėjo labai silpnas akis, o nepaprastai mėgo žuvį. Kunigas de Frileras išrankiodavo ašakas iš žuvies, duodamos į stalą monsinjorui.

Žiuljenas tylomis stebėjo kunigą, o tas antrąkart ėmėsi skaityti kunigo Piraro prašymą atleisti iš pareigų; staiga su trenksmu atsivėrė durys. Skubiai praėjo prašmatniai apsirengęs liokajus. Žiuljenas vos spėjo atsigręžti ir pamatė mažą seneliuką su vyskupo kryžium ant krūtinės. Puolė ant kelių; vyskupas geraširdiškai šyptelėjo ir praėjo pro šalį. Gražuolis kunigas nusekė įkandin jo; Žiuljenas liko vienas svetainėje ir galėjo kiek tinkamas gėrėtis jos šventa prabanga.

Bezansono vyskupas, žmogus protingas, daug iškentęs, bet ilgų emigracijos negandų nepalaužtas, buvo persiritęs per septyniasdešimt penktuosius metus ir visai nesirūpino, kas bus po dešimties metų.

— Kas tas seminaristas tokiu gudriu žvilgsniu? Tasai, kurį, regis, mačiau svetainėje, eidamas čia? — paklausė vyskupas.— Pagal mano nuostatus jie turėtų jau būti lovose tokiu laiku.

— Šitam, galiu prisiekti, monsinjore, miegas tikrai ne galvoj. Jis atnešė mums didelę naujieną: vienintelio jūsų vyskupystėje išlikusio jansenisto atsistatydinimą. Baisusis kunigas Piraras pagaliau suprato, ko mes norime.

— Štai kaip! — klastingai nusišypsojo vyskupas.— Lažinuosi, kad jūs nesugebėsite rasti jo vietai žmogaus, kuris būtų jo vertas. O kad jūs pamatytumėte, koks brangintinas yra tas vyras, aš kviečiu jį rytoj pietų.

Generalvikaras buvo bebandąs įterpti žodelį apie įpėdinio parinkimą. Bet vyskupas nebuvo linkęs leistis į rimtas kalbas ir pasakė:

— Prieš atverdami duris kitam, pažiūrėkime, dėl ko išeina šisai. Pakvieskite man tą seminaristą: tiesa kalba vaikų lūpomis.

Žiuljenas buvo pašauktas. „Dabar stosiu prieš du inkvizitorius“,— dingtelėjo jam. Niekada jis nesijautė toks drąsus.

Kai įėjo, du augaloti kamerdineriai, kurių apdaras buvo gražesnis negu paties pono Valno, nurenginėjo monsinjorą. Vyskupas, prieš pradėdamas kalbą apie kunigą Pirarą, nusprendė paklausinėti Žiuljeną, kaip jam sekasi mokslas. Davė kelis klausimus iš dogmatikos ir nustebo. Netrukus perėjo prie klasikų — Vergilijaus, Horacijaus, Cicerono. „Už šituos vardus,— pagalvojo Žiuljenas,— aš buvau pažymėtas šimtas devyniasdešimt aštuntuoju numeriu. Nebeturiu ko prarasti, pabandykime pasirodyti kuo gražiau“. Ir jam pavyko; vyskupas, pats puikus klasikos žinovas, susižavėjo.

Per pietus prefektūroje viena jauna mergina, pelnytai pagarsėjusi mieste, deklamavo poemą apie Magdaleną[46]. Monsinjoras buvo nusiteikęs pakalbėti apie literatūrą ir netrukus, užmiršęs kunigą Pirarą ir kitus reikalus, įsileido į diskusijas su seminaristu apie tai, ar Horacijus buvo turtingas, ar vargšas. Vyskupas ėmė deklamuoti keletą odžių, bet kartkartėmis jo atmintis sušlubuodavo, ir tada Žiuljenas tuoj pat kuklia mina užbaigdavo odę; vyskupui padarė didelį įspūdį tai, kad Žiuljenas deklamavo tuo pačiu tonu, kuriuo vyko pokalbis; dvidešimt ar trisdešimt lotyniškų eilučių jis pasakydavo taip natūraliai, tarsi būtų kalbėjęs apie tai, kas dedasi seminarijoje. Jie ilgai šnekėjosi apie Vergilijų ir Ciceroną. Pagaliau vyskupas neištvėręs pagyrė jaunąjį seminaristą.

— Jūs tikrai nuostabiai daug išmokote.

— Monsinjore,— atsakė Žiuljenas,— jūsų seminarijoje yra šimtas devyniasdešimt septyni mokiniai, kur kas labiau verti jūsų aukšto pagyrimo.

— Kaip? — paklausė vyskupas, nustebintas šio skaičiaus.

— Galiu oficialiu liudijimu patvirtinti tai, ką turėjau garbės pasakyti monsinjorui. Per metinius egzaminus seminarijoje aš kaip tik atsakinėjau iš tų dalykų, už kuriuos susilaukiau dabar monsinjoro pagyrimo, ir užėmiau šimtas devyniasdešimt aštuntąją vietą.

— A, tai kunigo Piraro lepūnėlis,— nusijuokė vyskupas ir žvilgtelėjo į kunigą de Frilerą.— Reikėjo kažko panašaus ir tikėtis; bet tai garbingas ėjimas. Ar ne tiesa, mano mielas,— pridūrė jis, kreipdamasis į Žiuljeną,— kad jus pažadino ir pasiuntė čia?

— Taip, monsinjore. Aš niekados nebuvau išėjęs iš seminarijos vienas, išskyrus tą sykį, kai mane nusiuntė padėti kunigui Šasui-Bernarui puošti katedros Dievo kūno šventei.

— *Optime*,— tarė vyskupas.— Tai jūs, vadinasi, buvote tas drąsuolis, kuris pritvirtino plunksnų puokštes ant baldakimo? Aš kasmet drebėdamas žiūriu į jas ir bijau, kad man netektų užmokėti už jas žmogaus gyvybe. Jūs toli nueisite, mano mielas; bet aš neketinu nutraukti jūsų karjeros, kuri bus iš tikro nuostabi, numarindamas jus badu.

Ir vyskupas įsakė atnešti biskvitų bei Malagos vyno; Žiuljenas, aišku, nepaniekino jų, o dar didesnį uolumą parodė kunigas de Frileras, kuris žinojo, kad vyskupui patinka, kai jo akivaizdoje žmonės valgo linksmai ir su apetitu.

Monsinjoras, vis labiau patenkintas tokiu smagiu vakaru, pradėjo kalbėti apie bažnyčios istoriją. Ir pastebėjo, kad Žiuljenas jo nesupranta. Užsiminė apie romėnų imperijos dorovinę būklę Konstantino epochoje. Stabmeldystės pabaigai buvusi būdinga ta pati nerimo ir dvejonių dvasia, kuri XIX amžiuje kankina liūdnus ir nuobodžiaujančius protus. Monsinjoras pamatė, kad Žiuljenas vargu ar girdėjęs Tacito vardą.

Kai jis išreiškė savo nuostabą, Žiuljenas naiviai atsakė, kad šito autoriaus jų seminarijos bibliotekoje nėra.

— Man tas labai malonu,— linksmai pasakė vyskupas.— Jūs išgelbėjote mane iš bėdos; jau dešimt minučių laužau galvą, kaip atsidėkoti jums už tą malonų vakarą, kurį man suteikėte, ir, svarbiausia, taip netikėtai. Nemaniau, kad teks susidurti su tokiu savo seminarijos auklėtiniu, kurį galima pavadinti mokytu vyru. Nors mano dovana nebus itin kanoniška, bet man norisi padovanoti jums Tacitą.

Vyskupas liepė atnešti aštuonis prabangiai įrištus tomus ir panoro pats savo ranka pirmame puslapyje užrašyti lotynišką dedikaciją su pagyrimu Žiuljenui Soreliui. Vyskupas turėjo silpnybę didžiuotis puikiu lotynų kalbos mokėjimu; galų gale jis pasakė rimtu tonu, kuris griežtai skyrėsi nuo viso pokalbio tono:

— Jaunuoli, *jei gerai elgsitės*, vieną gražią dieną gausite geriausią mano vyskupystės parapiją, ir ne už šimto mylių nuo vyskupo rūmų; bet reikia *gerai elgtis*.

Kai Žiuljenas, apsikrovęs knygomis, ėjo apstulbęs iš vyskupo rezidencijos, laikrodis išmušė dvyliktą nakties.

Monsinjoras nė vienu žodžiu neužsiminė apie kunigą Pirarą. Žiuljeną ypač nustebino begalinis vyskupo mandagumas. Jis nė minties neturėjo, kad tokios žavios manieros gali derėti su tokiu natūraliu orumu. Žiuljenas itin gyvai pajuto kontrastą, kai vėl pamatė niūrų kunigą Pirarą, nekantriai jo laukiantį.

— *Quid tibi dixerunt?* (Ką jie tau pasakė?) — šūktelėjo jis garsiai, iš tolo pamatęs Žiuljeną.

Žiuljenas, šiek tiek painiodamasis, ėmė lotyniškai persakinėti vyskupo žodžius.

— Kalbėkite prancūziškai,— tarė eksdirektorius įprastiniu šiurkščiu tonu, labai jau neelegantiškai mosikuodamas rankomis,— ir žodis į žodį pakartokite visa, ką monsinjoras sakė, nieko nepridėdamas ir nieko nepraleisdamas.

— Keista dovana nuo vyskupo jaunam seminaristui! — burbtelėjo jis, sklaidydamas prašmatnų Tacitą, kurio paauksuoti kraštai, atrodė, kėlė jam pasibjaurėjimą.

Jau mušė dvi, kai, išklausęs itin išsamią ataskaitą, jis leido savo mylimam mokiniui grįžti į celę.

— Palikite man pirmąjį savo Tacito tomą su monsinjoro vyskupo įrašu,— pasakė jis.— Ta lotyniška eilutė bus jums žaibolaidis šiuose namuose, kai manęs čia nebebus.

Erit tibi, fili mi, successor meus tanquam leo quaerens quem devoret (Tau, mano sūnau, mano įpėdinis bus tarsi įsiutęs liūtas, ieškąs, ką praryti).

Rytą Žiuljenui pasirodė, kad jo draugai keistai kalba su juo. Ir jis dar labiau užsidarė. „Štai kunigo Piraro atsistatydinimo pasekmės,— pagalvojo jis.— Visa seminarija žino, kad jis išeina, o mane visi laiko jo numylėtiniu. Šituo savo elgesiu jie, matyt, nori mane įžeisti". Bet nieko užgaulaus negalėjo pastebėti. Priešingai, žvilgsniuose, ku-

riuos jis sugavo, eidamas per miegamuosius, nebuvo nė ženklo neapykantos. „Ką tai reiškia? Tikriausiai vėl kokie spąstai, laikykimės". Pagaliau seminaristėlis iš Verjero juokdamasis pasakė: *„Cornelii Taciti opera omnia* (Visi Tacito raštai)".

Sulig šiais žodžiais, ištartais pakankamai garsiai, seminaristai vienas per kitą šoko sveikinti Žiuljeno ne tik dėl puikios dovanos, kurią jis gavo iš monsinjoro, bet ir dėl to dviejų valandų pokalbio, kuriuo jis buvo pagerbtas. Jie žinojo viską, iki mažiausių smulkmenų. Nuo šios akimirkos dingo bet koks pavydas; visi ėmė jam niekingai pataikauti: kunigas Kastanedas, kuris dar vakar įžūliausiai elgėsi su juo, paėmė jį už parankės ir pakvietė pusryčių.

Toks buvo nelemtas Žiuljeno būdas: šitų storžievių įžūlumas skaudino jam širdį; jų žemas pataikavimas žadino jam pasibjaurėjimą ir neteikė jokio malonumo.

Maždaug vidudienį kunigas Piraras atsisveikino su savo mokiniais, nepraleidęs progos rūsčiai juos pamokyti:

— Ar jūs trokštate pasaulietiškos garbės, privilegijų visuomenėje, malonumo įsakinėti, malonumo šaipytis iš įstatymų ir be jokios baimės įžeidinėti visus, ar trokštate amžino išganymo? Didžiausiam atsilikėliui iš jūsų tereikia atverti akis, ir jis pamatys šituos du kelius.

Lig tik jis peržengė slenkstį, *švenčiausios Jėzaus širdies* garbintojai, puolę į koplyčią, užtraukė *Te Deum*. Niekas seminarijoje nesidėjo į širdį eksdirektoriaus kalbos. „Niršta už atleidimą",— kalbėjo visi. Nė vienas seminaristas nebuvo tiek naivus, kad patikėtų savanorišku atsistatydinimu iš vietos, kuri leidžia palaikyti tokius plačius ryšius su stambiais tiekėjais.

Kunigas Piraras apsigyveno geriausioje Bezansono užeigoje ir, prasimetęs reikalais, kurių neturėjo, nusprendė praleisti ten dvi dienas.

Jis buvo pakviestas pietų pas vyskupą, kuris, norėdamas paerzinti savo generalvikarą de Frilerą, stengėsi sudaryti kunigui Pirarui progą pasirodyti palankioje šviesoje. Jie dar nebuvo baigę deserto, kai iš Paryžiaus atėjo netikėta žinia, kad kunigas Piraras paskirtas klebonu į prašmatnią N. parapiją, keturios mylios nuo sostinės. Gerasis vyskupas nuoširdžiai jį pasveikino. Visa ši istorija pasirodė jam kaip vykusiai sulošta partija, kuri jį labai gerai nuteikė ir leido susidaryti apie kunigo Piraro sugebėjimus itin gerą nuomonę. Jis išdavė jam puikų pažymėjimą lotynų kalba ir užčiaupė burną kunigui de Frilerui, drįsusiam padaryti kelias pastabas.

Vakare monsinjoras nuvyko pasidalinti savo susižavėjimu pas markizę de Riubamprė. Bezansono aukštuomenė buvo apstulbinta šitos didelės naujienos; ji spėliojo, ką reiškia ši nepaprasta malonė. Kunigą Pirarą kai kas jau pranašavo iškilsiant į vyskupus. Supratingiausieji nusprendė, kad ponas de La Molis bus tapęs ministru, ir drįso tą dieną su šypsena žiūrėti į valdingą veido išraišką, su kuria kunigas de Frileras rodėsi viešai.

Kitą rytą smalsuoliai vos nesekiojo paskui kunigą Pirarą gatvėje, o pirkliai, stovėdami savo krautuvių tarpduriuose, spoksojo į jį, kai jis ėjo į teismą markizo bylos reikalu. Pirmą kartą teisėjai mandagiai jį priėmė. Rūstusis jansenistas, pasipiktinęs viskuo, ką matė, ilgai tarėsi su advokatais, kuriuos buvo parinkęs markizui de La Moliui, ir išvažiavo į Paryžių. Neištvėręs pasiskundė dviem ar trims mokyklos laikų draugams, palydėjusiems jį iki fajetono ir susižavėjusiems jo herbu, kad, penkiolika metų išbuvęs seminarijos vadovu, išvyksta iš Bezansono su penkiais šimtais dvidešimt frankų santaupų. Draugai verkdami apkabino jį, o paskui pasakė vienas kitam: „Gerasis kunigas galėjo apsieiti ir be to melo, tai pernelyg juokinga".

Eiliniai žmoneliai, apakinti meilės pinigams, negalėjo suprasti, kad tik širdies tyrumas teikė kunigui Pirarui jėgų vienam šešerius metus grumtis su Mari Alakok[47], su Jėzaus širdies kongregacija, jėzuitais ir su savo vyskupu.

XXX skyrius

GARBĖTROŠKA

> Bėra tik vienas iškilnus titulas — kunigaikščio; „markizas" skamba juokingai; o kai pasigirsta žodis „kunigaikštis", visi atsigręžia.
>
> *Edinburgh Review*[48]

Kunigą Pirarą nustebino aristokratiška markizo laikysena ir beveik linksmas jo tonas. Būsimasis ministras priėmė jį be tų didžponiškų manierų, kurios rodosi tokios mandagios, bet yra ir tokios užgaulios tam, kas jas perpranta. Tai būtų buvęs tuščias laiko gaišinimas,

o markizas buvo tiek įsitraukęs į aukštąją politiką, jog negalėjo leisti sau gaišti laiką.

Jau pusę metų jis rezgė intrigas, stengdamasis įkalbėti karalių ir tautą, kad reikia suformuoti naują vyriausybę, kuri atsidėkodama paskui suteiktų jam kunigaikščio titulą.

Markizas daugel metų veltui reikalavo iš savo advokato Bezansone aiškios ir tikslios ataskaitos apie jo bylas Franš Kontė provincijoje. Bet kaip galėjo garsusis advokatas išaiškinti markizui tai, ko pats nesuprato?

Mažas popieriaus lakštelis, kurį jam įteikė kunigas, išaiškino viską.

— Brangusis kunige,— pasakė markizas, per nepilnas penkias minutes išbėręs visas mandagumo formules ir asmeninio pobūdžio klausimus,— brangusis kunige, aš, regis, visko pertekęs, bet nerandu laiko rimtai užsiimti dviem nesudėtingais, o vis dėlto gan svarbiais dalykais: šeima ir savo reikalais. Plačiu mastu rūpinuosi savo šeimos likimu ir galiu aukštai ją iškelti; rūpinuosi ir savo malonumais, ir tai svarbiau už viską, bent mano akimis žiūrint,— pridūrė jis, pagavęs nustebusį kunigo Piraro žvilgsnį. Nors ir supratingas būdamas, kunigas susižavėjo, kad senas žmogus gali taip atvirai kalbėti apie savo malonumus.

— Tikriausiai yra darbui atsidavusių žmonių ir Paryžiuje,— kalbėjo toliau didikas.— Bet jie tūno kažkur šeštame aukšte; o kai tik aš prisijaukinu kokį žmogelį, jis tuoj nusisamdo butą trečiame aukšte, o jo žmona pasiskiria priėmimo dieną, ir tada jau viso jo darbo, visų pastangų tikslas — tapti ar bent atrodyti diduomenės žmogumi. Tai vienintelis jų rūpestis, kada jie jau turi duonos.

Konkrečiai kalbant, vesti byloms — ir net kiekvienai bylai atskirai — aš turiu advokatų, kurie pluša negailėdami sveikatos; štai užvakar vienas jų mirė džiova. Bet savo bendriems reikalams tvarkyti, tikėsite ar ne, kunige, jau treti metai beviltiškai ieškau žmogaus, kuris, paėmęs savo žinion mano susirašinėjimą, teiktųsi bent truputį rimčiau pasigilinti į tai, ką daro. Beje, visa tai tik įžanga.

Aš jus gerbiu ir drįstu pridurti, kad, nors matau pirmą kartą, myliu jus. Ar sutiktumėte būti mano sekretorium su aštuonių tūkstančių frankų alga arba kad ir dukart didesne? Prisiekiu, aš iš to tik laimėčiau; o aš įsipareigoju pasirūpinti, kad ta puikioji parapija būtų palikta jums iki tos dienos, kai tarp mūsų atsiras nesutarimų.

Kunigas atsisakė; bet kai pokalbis jau ėjo į galą ir jis pamatė, kad markizo padėtis tikrai kebli, jam šovė į galvą viena mintis.

— Palikau savo seminarijoje vieną vargšą jaunuolį, kuris, jei neklystu, bus ten žiauriai persekiojamas. Jeigu jis būtų paprastas vienuolis, jau seniai sėdėtų *in pace**.

Tuo tarpu vaikinas moka tik lotynų kalbą ir Šventą raštą; bet, galimas dalykas, vieną gražią dieną jis parodys ir didelius pamokslininko ar sielų ganytojo gabumus. Nežinau, ką jis toliau veiks; bet jo širdyje dega šventa ugnis, ir jis gali toli nueiti. Svajojau pasiūlyti jį mūsų vyskupui, jei kada nors šias pareigas būtų užėmęs asmuo, kurio pažiūra į žmones ir reikalus būtų bent truputį panaši į jūsų.

— O iš kur tas jūsų jaunuolis? — paklausė markizas.

— Girdėjau, kad jis kažkokio dailidės sūnus iš mūsų kalnų, bet aš linkęs manyti, kad jis greičiau kurio nors turtuolio pavainikis. Mačiau, kartą jis gavo laišką — ar be parašo, ar pasirašytą svetima pavarde — su penkių šimtų frankų čekiu.

— A, tai Žiuljenas Sorelis,— pasakė markizas.

— Iš kur jūs žinote jo pavardę? — nustebo kunigas ir pats paraudo dėl savo klausimo.

— Šito aš jums nepasakysiu,— atsakė markizas.

— Tai va,— pridūrė kunigas,— galite pabandyti pasiimti jį sekretorium; jis turi ir energijos, ir proto; vienu žodžiu, pabandyti verta.

— Kodėl ne? — pasakė markizas.— Bet ar jis ne iš tų, kurie gali susigundyti kyšiu iš policijos prefekto ar kurio kito asmens ir imti šnipinėti mano namuose? Štai vienintelė mano prieštara.

Kai kunigas Piraras nuramino jį itin palankiu atsiliepimu, markizas ištraukė tūkstančio frankų banknotą.

— Pasiųskite šiuos pinigus Žiuljenui Soreliui kelionei; tegul važiuoja pas mane.

— Aiškiai matyti,— pasakė kunigas Piraras,— kad jūs gyvenate Paryžiuje, markize, ir dėl to susidarote tokią iliuziją. Jūs supratimo neturite,— todėl, kad esate aukšto rango,— kokia tironija slegia mus, vargšus provincialus, ir ypač kunigus, kurie nėra jėzuitų draugai. Jie neišleis Žiuljeno Sorelio, sugalvos tam gudriausių dingsčių; atsakys man, kad jis sergąs, kad laiškas dingęs pašte, ir t. t., ir t. t.

— Artimiausiom dienom paimsiu iš ministro laišką vyskupui,— pasakė markizas.

---

* Ramybėje (*lot.*). Taip buvo vadinamas vienuolyno karceris.

— Užmiršau dar priminti,— pasakė kunigas: — tas jaunuolis, nors ir žemos kilmės, bet iškilios širdies; jei bus užgautas jo išdidumas, jokios naudos iš jo nesusilauksite; jis pasidarys bukagalviu.

— Tai man patinka,— tarė markizas.— Elgsiuosi su juo kaip su savo sūnaus draugu; ar to užteks?

Po kurio laiko Žiuljenas gavo laišką, rašytą nepažįstama ranka; ant voko buvo Šalono antspaudas, o viduje — orderis vieno Bezansono pirklio vardu pinigams gauti ir kvietimas nedelsiant prisistatyti į Paryžių. Laiškas buvo pasirašytas pramanyta pavarde, bet, išskleidęs jį, Žiuljenas sudrebėjo: ant trylikto žodžio juodavo didelė rašalo dėmė — ženklas, jo sutartas su kunigu Piraru.

Nepraėjus nė valandai, Žiuljenas buvo pakviestas į vyskupo rūmus ir čia geraširdiškai, tėviškai priimtas. Horacijaus eilėmis monsinjoras išmaniai pasveikino jį, keldamas į padanges jo ateitį Paryžiuje ir laukdamas kaip atsidėkojimo kokių nors paaiškinimų. Bet Žiuljenas nieko negalėjo pasakyti, visų pirma todėl, kad pats nieko nežinojo, ir monsinjoras pajuto jam didžiulę pagarbą. Vienas iš jaunesniųjų kurijos kunigų parašė merui, ir tas pasiskubino pats atnešti kelionraštį su parašu ir su tuščia vieta keleivio pavardei.

Prieš dvyliktą nakties Žiuljenas atvyko pas Fukė; protingasis bičiulis greičiau nustebo, negu susižavėjo tomis perspektyvomis, kurios, atrodė, skleidėsi prieš Žiuljeną.

— Galas aiškus,— pasakė šis žmogus, balsuojąs už liberalus: — tu gausi valdišką vietą ir būsi ten priverstas padaryti ką nors tokio, už ką tave iškoneveiks laikraščiai. Apie tave aš išgirsiu tada, kai užsitrauksi gėdą. Žinok, net imant grynai finansiniu požiūriu, geriau uždirbti šimtą luidorų padoria miško prekyba, kur esi pats sau ponas, nei gauti keturis tūkstančius frankų iš valdžios, nors ji būtų paties karaliaus Saliamono.

Žiuljenui pasirodė, kad šitie samprotavimai teliudija apie dvasinį pralobusio kaimiečio ribotumą. Galų gale štai jis išeis į didžiųjų įvykių areną. Jam geriau patiko ne tokia tvirta padėtis ir daugiau plačių galimybių. Jo širdyje nebebuvo nė mažiausios baimės numirti badu. Išvažiuoti į Paryžių, kurį jis vaizdavosi pilną protingų žmonių, intrigantų ir veidmainių, bet tokių pat mandagių kaip Bezansono ir Agdo vyskupas,— ši laimė temdė jam visa kita. Jis nuolankiai paaiškino draugui, kad kunigo Piraro laiškas neleidžiąs jam nieko pačiam spręsti.

Kitą dieną, apie pusiaudienį, jis pasirodė Verjere jausdamasis

laimingiausias žmogus pasaulyje; tikėjosi pasimatyti su ponia de Renal. Pirmiausia nuėjo pas savo pirmąjį globėją, gerąjį kunigą Šelaną. Kunigas sutiko jį rūsčiai.

— Kaip manote, ar turite jūs būti bent kiek man dėkingas? — paklausė kunigas Šelanas, net neatsakęs į jo pasveikinimą.— Papusryčiausite su manim, o tuo tarpu jums bus pasamdytas kitas arklys, ir jūs išvyksite iš Verjero, *su niekuo čia nepasimatęs.*

— Girdėti — tai paklusti,— atsakė Žiuljenas, nutaisęs seminarijoje įprastą miną; po to šneka sukosi tik apie teologiją ir klasikinę lotynų kalbą.

Jis sėdo ant arklio, nujojo mylią, paskui, pamatęs mišką ir įsitikinęs, kad aplinkui nėra nė gyvos dvasios, smuko į jį. Saulei leidžiantis, grąžino arklį per pirmą pasitaikiusį valstietį atgal. Paskui užėjo pas vynuogių augintoją, ir tas sutiko parduoti jam kopėčias ir panėšėti jas iki mažos giraitės viršum Ištikimybės alėjos Verjere.

— Aš — nelaimingas bėglys naujokas...

— Arba kontrabandininkas,— pasakė kaimietis atsisveikindamas.— Bet kas man! Už kopėčias gavau gerą kainą; juk man ir pačiam gyvenime yra šio bei to pasitaikę.

Naktis buvo labai tamsi. Apie pirmą valandą Žiuljenas su kopėčiom ant pečių įėjo į Verjerą. Pasistengė kuo greičiau nusileisti į upelį, tekantį per puikiuosius pono de Renalio sodus, tarp dviejų dešimties pėdų aukščio sienų, paskui lengvai pasikėlė kopėčiom ant sienos. „Kaip sutiks mane šunys? — pagalvojo.— Štai kas svarbiausia". Šunys sulojo ir šuoliais puolė prie jo; bet jis tyliai švilptelėjo, ir jie ėmė glaustytis aplinkui.

Kopdamas nuo terasos ant terasos, nors visi varteliai buvo uždaryti, jis be vargo atsidūrė ties ponios de Renal miegamojo langu, kuris iš sodo pusės tebuvo kokių aštuonių ar dešimties pėdų aukštyje.

Langinėse buvo maža širdies formos anga, gerai pažįstama Žiuljenui. Jis baisiai nusiminė pamatęs, kad šita anga tamsi — naktinė lempelė viduje nedega.

„Dieve didis! — pagalvojo.— Matyt, šiąnakt ponia de Renal — ne savo kambaryje! Kur ji galėtų miegoti? Šeima Verjere, jei šunys sode; bet aš galiu susidurti šiame kambaryje be žiburio su pačiu ponu de Renaliu arba kokiu svetimu žmogum. Koks tada būtų skandalas!

Protingiausia buvo pasišalinti; bet Žiuljenas pasibaisėjo šia mintimi. „Jei ten rasiu ką nors svetimą, dumsiu kiek kojos neša, o kopėčias paliksiu; bet jei ten jinai — kaip ji mane sutiks? Dabar ji pasinėrusi į at-

gailą ir didį pamaldumą, tuo aš neabejoju; bet, šiaip ar taip, dar prisimena mane, jei parašė man". Pastarasis argumentas nulėmė.

Drebančia širdimi, tačiau pasiryžęs arba žūti, arba ją pamatyti, jis sviedė porą akmenėlių į langinę; jokio atsakymo. Atrėmė kopėčias šalia lango ir pats pabeldė į langinę, iš pradžių tyliai, paskui stipriau. „Kad ir labai tamsu, į mane gali šauti",— pagalvojo Žiuljenas. Sulig šia mintimi jo beprotiškas žygis virto paprasčiausiu drąsos išbandymu.

„Arba šiame kambaryje šiąnakt nieko nėra,— pagalvojo jis,— arba žmogus, kuris ten guli, dabar jau pabudęs. Taigi jo nebėra ko paisyti; svarbiausia tik, kad neišgirstų tie, kurie miega kituose kambariuose".

Jis nulipo žemyn, atrėmė kopėčias į vieną langinę, vėl užkopė aukštyn, įkišo ranką pro širdies formos angą ir, laimė, gana greit užčiuopė vielą, ant kurios buvo užkabintas langinės kabliukas. Truktelėjo tą vielą; neapsakomai apsidžiaugė pajutęs, kad langinės niekas nebelaiko, ji veriasi. „Reikia verti labai lėtai ir leisti jai pažinti mano balsą". Jis pradarė langinę tiek, kad galėtų įkišti galvą, ir tyliai keletą kartų ištarė: „Savas".

Pastatęs ausis įsitikino, kad niekas netrikdo gūdžios tylos kambaryje. Bet židinyje iš tikrųjų nebuvo naktinės lempelės, net prigesusios: blogas ženklas.

„Atsargiai! Gali šauti!" Valandėlę mąstė; paskui išdrįso pasibelsti pirštu į stiklą; niekas neatsakė; pasibeldė dar smarkiau. „Net jei stiklą išmušiu, turiu išsiaiškinti". Barškino jau visai garsiai, ir šit jam pasivaideno, kad neįžvelgiamoje tamsoje kambary šmėstelėjo baltas šešėlis. Pagaliau abejonių nebeliko: jis pamatė, kad šešėlis tarsi artėja lango link, tik be galo lėtai. Staiga jis išvydo kažkieno skruostą, prigludusį prie stiklo prieš pat jo akį.

Jis sudrebėjo ir truputį atšlijo. Bet naktis buvo tokia tamsi, kad net iš tokio nuotolio negalėjo įžiūrėti, ar tai ponia de Renal. Jis baiminosi, kad ji nesuriktų iš baimės; girdėjo, kaip šunys urgzdami slankioja apačioje apie kopėčias.

— Tai aš,— pakartojo jis gana garsiai,— savas.

Niekas neatsakė; baltasis vaiduoklis dingo.

— Maldauju, atidarykite, turiu su jumis pakalbėti, aš baisiai nelaimingas! — Ir ėmė belsti vis smarkiau — rodėsi, stiklą išmuš.

Pasigirdo lengvas brakštelėjimas, ir lango skląstis pasikėlė; jis stumtelėjo rėmus ir tyliai įšoko į kambarį.

Baltasis vaiduoklis ėmė trauktis atgal; jis stvėrė jį už pečių; tai buvo

moteris. Visa Žiuljeno drąsa staiga išgaravo. „Jei tai ji, ką ji pasakys?" Ką jis pajuto, kai iš trumpo šūktelėjimo suprato, kad tai ponia de Renal?

Suspaudė ją glėbyje; ji visa drebėjo ir, galima sakyti, neturėjo jėgų jam atstumti.

— Nelaimingasis! Ką jūs darote?

Jos balsas trūkčiojo, ji vos ne vos ištarė šiuos žodžius. Žiuljenas pajuto juose nuoširdžiausią pasipiktinimą.

— Praėjo keturiolika mėnesių nuo mūsų žiauraus išsiskyrimo, ir aš atėjau jūsų aplankyti.

— Išeikite, tuoj pat palikite mane. Ak kunige Šelanai! Kodėl neleidote man parašyti jam? Būtų man negrėsęs šitas siaubas.— Ji atstūmė jį su neįtikėtina jėga.— Aš atgailauju dėl savo nusikaltimo; dangus pasigailėjo ir apšvietė man protą,— kartojo užsikirsdama.— Išeikite! Dinkite iš čia!

— Ne, po keturiolikos mėnesių kančių negaliu išeiti nepakalbėjęs su jumis. Noriu žinoti, kaip jus gyvenate. Ak, aš jus taip mylėjau, tai nejau nesu vertas, kad man atvertumėte širdį?.. Noriu viską žinoti.

Šito valdingo tono galiai ponios de Renal širdis neįstengė atsispirti.

Žiuljenas, iki šiol aistringai spaudęs ją savo glėbyje ir nedavęs jai ištrūkti, dabar atleido rankas, ir ji šiek tiek apsiramino.

— Įtrauksiu kopėčias,— tarė jis,— kad jos neišduotų mūsų, jei kuris nors tarnų, pažadintas triukšmo, susigalvotų apeiti namą.

— Ak, eikite sau, eikite,— aiškiai supykusi, šūktelėjo ji.— Kas man žmonės? Dievas, dievas mato šią baisią sceną, kurią jūs verčiate mane kentėti, ir jis nubaus mane. Jūs niekšingai piktnaudžiaujate jausmais, kuriuos kadaise jums jaučiau; bet dabar jų nebejaučiu. Girdite, ponas Žiuljenai?

Jis pamažėle traukė kopėčias, kad nesubildėtų.

— Tavo vyro nėra namie? — paklausė, visai nenorėdamas pasityčioti iš jos, o tik iš seno įpročio.

— Nekalbėkite šitaip su manim, dėl dievo meilės, arba aš pašauksiu vyrą. Aš ir dabar jau baisiai nusikaltau, kad neišvijau jūsų, nieko nežiūrėdama. Man gaila jūsų,— pridūrė ji, bandydama pažeisti jo savimeilę, kuri, kaip žinojo, buvo labai jautri.

Šis nenoras sakyti jam „tu", šis atžarus pasiryžimas nutraukti švelnius ryšius, kuriais jis dar tikėjo, visai sumaišė galvą meile apsvaigusiam Žiuljenui.

— Kaip? Ar gali būti, kad jūs manęs nebemylite! — sušuko jis iš pat širdies einančiu balsu, kurio taip sunku klausytis abejingai.

Ji neatsakė; Žiuljenas gailiai verkė.

Jis iš tiesų nebeturėjo jėgų kalbėti.

— Vadinasi, vienintelė būtybė, kuri mane mylėjo, visiškai mane užmiršo! Kam gi man dabar gyventi?

Visa jo drąsa dingo, kai tik jis įsitikino, kad jam nebegresia pavojus susitikti čia vyriškį; nieko nebeliko jo širdyje, išskyrus meilę.

Žiuljenas ilgai patyliukais verkė; ji girdėjo, kaip jis kūkčioja. Jis paėmė jos ranką, ji pabandė ją ištraukti; tačiau, keletą kartų beveik mėšlungiškai trūktelėjusi, paliko jo delne. Kambaryje buvo be galo tamsu; jie sėdėjo vienas šalia kito ant ponios de Renal lovos.

„Koks skirtumas — prieš keturiolika mėnesių ir dabar! — dingtelėjo Žiuljenui, ir jis dar graudžiau pravirko.— Vadinasi, išsiskyrimas tikrai nužudo visus jausmus! Geriau man pasišalinti".

— Maldauju, pasakykite, kas gi jums atsitiko,— pratarė pagaliau Žiuljenas skausmo smaugiamu balsu.

— Aišku,— atsakė ponia de Renal atšiauriu balsu, ir jos tonas pasirodė Žiuljenui šaltas ir priekaištingas,— kai jūs išvykote, mano nuopuolis jau buvo žinomas visam miestui. Jūs elgėtės taip neatsargiai! Po kurio laiko — mane tada buvo apėmusi neviltis — pas mane atėjo garbusis kunigas Šelanas. Jis ilgai stengėsi išgauti iš manęs prisipažinimą, bet veltui. Vieną dieną jam atėjo į galvą nuvažiuoti su manim į Dižoną ir drauge aplankyti bažnyčią, kur aš priėjau kadaise pirmosios komunijos. Ten jis išdrįso prabilti pirmas...— Ponia de Renal pravirko ir nutilo.— Kokią gėdą aš tada patyriau! Viską prisipažinau. Bet tas geraširdis žmogus nesugniuždė manęs savo pasipiktinimu: jis susisielojo kartu su manim. Tuo metu aš jums kasdien rašiau laiškus, bet siųsti jų nedrįsau; rūpestingai slėpiau juos ir, kai būdavau labai nelaiminga, užsidariusi savo kambary, skaitydavau.

Pagaliau kunigas Šelanas išprašė juos iš manęs... Keletas jų, parašyti šiek tiek atsargiau, buvo persiųsti jums; jūs man neatsakėte.

— Prisiekiu, nesu gavęs nė vieno tavo laiško seminarijoje.

— Dieve didis, kas galėjo juos paimti?

— Pagalvok, ką aš iškentėjau: kol nepamačiau tavęs katedroje, net nežinojau, ar tu dar gyva.

— Dievas pasigailėjo manęs ir leido man suprasti, kaip aš nusidėjau jam, vaikams, vyrui,— kalbėjo toliau ponia de Renal.— Vyras

niekad nemylėjo manęs taip, kaip, bent man atrodo, tada mylėjote mane jūs...

Žiuljenas puolė jai į glėbį, ir be jokių ketinimų, pats nesižinodamas, ką daręs. Bet ponia de Renal atstūmė jį ir kalbėjo toliau gana tvirtu balsu.

— Mano gerbiamas draugas, kunigas Šelanas, leido man suprasti, kad tekėdama už pono de Renalio aš įsipareigojau atiduoti jam ir visus savo jausmus, net tuos, apie kuriuos neturėjau supratimo ir kurių niekad nebuvau patyrusi iki šitos nelemtos meilės... Padariusi tą didžią auką — atidavusi brangiuosius laiškus, gyvenau jei ir ne laimingai, tai bent gana ramiai. Nedrumskite tad man ramybės; būkite man draugas... geriausias iš mano draugų.— Žiuljenas apibėrė jos rankas bučiniais; ji jautė, kad jis vis dar verkia.— Neverkite, jūs man taip skaudinate širdį... Dabar papasakokite jūs, kaip jums sekėsi.— Žiuljenas neturėjo jėgų kalbėti.— Norėčiau žinoti, koks buvo jūsų gyvenimas ten, seminarijoje,— pakartojo ji,— o paskui jūs išeisite.

Negalvodamas, ką sakąs, Žiuljenas ėmė pasakoti apie begalines pinkles ir pavydą, su kuriais iš pradžių susidūrė, ir apie ramesnį gyvenimą po to, kai buvo paskirtas repetitorium.

— Tai tada,— pridūrė jis,— po ilgos tylos, kuri greičiausiai turėjo reikšti tai, ką aš pernelyg aiškiai matau šiandien,— kad jūs nebemylite manęs ir kad aš tapau jums svetimas...— Ponia de Renal suspaudė jam rankas.— Tai tada jūs atsiuntėte man penkis šimtus frankų.

— Niekada nesiunčiau,— pasakė ponia de Renal.

— Laiškas buvo su Paryžiaus antspaudu ir pasirašytas Polio Sorelio, kad nekiltų įtarimų.

Juodu ėmė svarstyti, kas galėjo tą laišką atsiųsti. Atmosfera pasikeitė. Ponia de Renal ir Žiuljenas, patys to nejusdami, metė iškilmingą toną ir įsitraukė į nuoširdų, draugišką pokalbį. Jie nematė vienas kito — tokia neperregima buvo tamsa, bet iš tono suprato viską. Žiuljenas apkabino mylimąją per liemenį; tai buvo, žinoma, pavojingas gestas. Ji pabandė atstumti Žiuljeno ranką, bet šią akimirką jis sumaniai nukreipė jos dėmesį į vieną įdomų savo pasakojamos istorijos momentą. Ranka, tarytum užmiršta, liko ten, kur buvusi.

Po ilgų spėliojimų apie laišką su penkiais šimtais frankų Žiuljenas pasakojo toliau; kalbėdamas apie gyvenimą seminarijoje, kuris, palyginti su tuo, kas su juo dėjosi šią akimirką, atrodė jam toks neįdomus,

jis ėmė pamažu tvardytis. Visos jo mintys nukrypo dabar į viena: kuo gi užsibaigs šitas jo apsilankymas?

— Jūs turite išeiti,— retkarčiais vis primindavo jam griežtas balsas.

„Kokia bus gėda, jei mane išprašys! Visą gyvenimą dėl to graušiuosi,— svarstė jis. — Ji niekada man daugiau neparašys. Vienas dievas težino, ar besugrįšiu kada į šį kraštą!" Šią valandėlę Žiuljeno širdyje nebeliko jokių dangiškų polėkių. Sėdėdamas šalia moters, kurią dievino, beveik spausdamas ją savo glėbyje, tame pačiame kambaryje, kur kadaise buvo toks laimingas, aiškiai girdėdamas neperregimoje tamsoje jos verksmą ir iš kilsuojančios jos krūtinės suprasdamas, kad ją drasko rauda, jis, savo nelaimei, virto šaltu politiku, beveik tokiu pat šaltu ir viską numatančiu, koks būdavo ten, seminarijos kieme, kai pastebėdavo, kad kuris nors mokslo draugas, stipresnis už jį, taisosi jam iškrėsti piktą pokštą. Žiuljenas tyčia tęsė savo pasakojimą, piešė, koks nelaimingas buvo jo gyvenimas po to, kai išvyko iš Verjero. „Vadinasi,— mąstė ponia de Renal,— per tuos metus, kai mes nesimatėme ir kai aš stengiausi jį pamiršti, jis, beveik visiškai nežinodamas, ar aš jį prisimenu, tegalvojo apie tas laimingas dienas, kurias praleido Verži". Ji nebeįstengė sutramdyti raudos. Žiuljenas matė, kad jo pasakojimas pasiekė tikslą. Suprato, kad reikia griebtis paskutinės priemonės: staiga jis pakreipė kalbą apie laišką, kurį ką tik buvo gavęs iš Paryžiaus.

— Jau buvau atsisveikinti su vyskupu.

— Kaip, jūs negrįžtate į Bezansoną? Paliekate mus visam laikui?

— Taip,— ryžtingai atsakė Žiuljenas,— taip, palieku kraštą, kur mane užmiršo net ta, kurią mylėjau labiau už viską gyvenime; palieku jį, ir jau niekados jo nebepamatysiu. Važiuoju į Paryžių...

— Tu važiuoji į Paryžių! — beveik garsiai šūktelėjo ponia de Renal.

Jos balsas, smaugiamas ašarų, bylojo apie nepaprastą susijaudinimą. Žiuljenas šio paskatinimo ir telaukė; jis nusprendė žengti žingsnį, kuris galėjo viską sugadinti; iki šio šūktelėjimo, nieko nematydamas tamsoje, visiškai nesuvokė, kokį daro jai įspūdį. Dabar nedvejojo; baimė, kad jį kankins apgailestavimas, grąžino jam savitvardą; jis pakilo ir šaltai pasakė:

— Taigi, ponia, skiriuosi su jumis amžinai; būkite laiminga, sudiev.

Jis žengė porą žingsnių lango link ir jau buvo bekeliąs ranką jam atidaryti. Ponia de Renal puolė prie jo. Jis pajuto ant peties jos galvą, ji spaudė jį glėbyje, prigludusi skruostu prie jo skruosto.

Ir taip po tris valandas trukusio pokalbio Žiuljenas gavo tai, ko taip aistringai troško pirmąsias dvi valandas. Kokį įstabų džiaugsmą jis būtų patyręs, jei ponios de Renal karšti jausmai būtų prasiveržę ir jos sąžinė būtų nutilusi truputį anksčiau; o dabar, visa tai pasiekęs gudrybe, jis jautė tik pergalės džiaugsmą. Žiuljenas, nepaisydamas mylimosios priešta ravimų, žūt būt užsigeidė uždegti naktinę lempelę.

— Nejaugi tu nori,— sakė jis,— kad man neliktų jokio prisiminimo, kokią aš tave mačiau? Nejaugi meilė, kuria tikriausiai spindi tavo žavios akys, taip ir dings, nepalikusi pėdsako? Nejaugi aš taip ir nepamatysiu šios gražios baltos rankutės? Pagalvok, kad aš skiriuosi su tavim galbūt labai ilgam!

„Kokia gėda!“ — kartojo sau ponia de Renal, bet ji jautėsi bejėgė, galvodama apie šitą išsiskyrimą visiems laikams, ir plūdo ašaromis. Aušra vis ryškiau brėžė eglių kontūrus ant kalnų į rytus nuo Verjero. O Žiuljenas ne tik nėjo, bet, apsvaigęs nuo aistros, ėmė prašyti ponią de Renal leisti jam pasislėpti jos kambaryje visai dienai ir išeiti tik kitą naktį.

— Kodėl ne? — atsakė ji. — Šitaip nelemtai antrąkart puolusi į nuodėmę, praradau paskutinę pagarbą sau ir amžinai pasmerkiau save kančioms. — Ir susižavėjusi prispaudė jį prie širdies. — Mano vyras dabar nebe tas, jis pilnas įtarimų; jam rodosi, kad jis leidosi už nosies vedžiojamas visoje šitoje istorijoje, ir labai pyksta ant manęs. Jeigu išgirs nors menkiausią garsą, aš žuvusi, jis išvarys mane kaip paskutinę nenaudėlę, tokia juk aš ir esu.

— Ak, tavo lūpomis byloja kunigas Šelanas,— pasakė Žiuljenas,— tu nebūtum taip su manim kalbėjusi prieš tą žiauruįį išvykimą į seminariją; tada tu mylėjai mane!

Žiuljenas gavo atpildą už šituos žodžius, ištartus tyčia šaltai; jo mylimoji tuoj pat užmiršo pavojų, gresiantį iš vyro pusės, ją dabar gąsdino kitas, kur kas baisesnis pavojus — kad Žiuljenas gali suabejoti jos meile. Greitai aušo, į kambarį smelkėsi skaisti šviesa. Žiuljenas vėl svaigo išdidumu, išvydęs savo glėbyje ir beveik prie savo kojų šią žavią moterį, vienintelę, kurią kada nors mylėjo ir kuri vos prieš porą valandų tesibaimino grėsmingo dievo ir visa siela buvo atsidavusi pareigai. Ištisus metus ištvermingai puoselėtas jos ryžtas neatsilaikė prieš jo drąsą.

Netrukus namai sujudo; ponią de Renal baugino viena aplinkybė, apie kurią ji iki šiol nepagalvojo.

— Į kambarį tuoj ateis nelaboji Eliza; ką daryti su tom didžiulėm

kopėčiom? — pasakė ji mylimajam. — Kur jas paslėpti? A, žinau, nunešiu ant aukšto,— sušuko ji staiga beveik linksmai.

— Štai tu tokia, kokia buvai kadaise! — tarė susižavėjęs Žiuljenas. — Bet juk reikės eiti per kambarį, kur miega liokajus.

— Paliksiu kopėčias koridoriuje, pasišauksiu liokajų ir išsiųsiu jį kokiu nors reikalu.

— Pagalvok, ką jam pasakysi, jeigu, eidamas koridorium, jis pastebės kopėčias.

— Taip, mano angele,— atsakė ponia de Renal, bučiuodama jį. — O tu žinok, kad reikia skubiai lįsti po lova, jei man išėjus čia pasirodys Eliza.

Žiuljeną nustebino šis staigus linksmumas. „Vadinasi,— galvojo jis,— kai artinasi tikras pavojus, ji ne tik nesigąsdina jo, bet darosi vis linksmesnė: jis nustelbia sąžinės priekaištus! Iš tikrųjų neprilygstama moteris! Ak, kokia garbė viešpatauti tokiai širdžiai!"

Žiuljenas buvo sužavėtas.

Ponia de Renal kilstelėjo kopėčias; jos, aišku, buvo per sunkios jai. Žiuljenas buvo bepuoląs jai padėti; jis negalėjo atitraukti akių nuo jos grakštaus stuomens, iš kurio toli gražu negalėjai tikėtis bent kiek didesnės jėgos; staiga ponia de Renal be jokios pagalbos stvėrė kopėčias ir pakėlė jas taip lengvai tarsi kėdę. Skubiai nunešė į koridorių ketvirtame aukšte ir paguldė pagal sieną. Paskui pašaukė liokajų ir, laukdama, kol jis apsirengs, užkopė į karvelidę. Kai po penkių minučių grįžo į koridorių, kopėčių nebebuvo. Kas atsitiko? Jei nebūtų buvę namuose Žiuljeno, ji nelabai nė būtų jaudinusis. Bet jei dabar tas kopėčias pamatys vyras! Kils baisingas skandalas! Ponia de Renal šoko ieškoti. Pagaliau surado kopėčias pastogėje, kur jas užtempė ir net paslėpė tarnas. Kitu laiku ši keista aplinkybė būtų ją suneraminusi.

„Kas man darbo,— pagalvojo ji,— kas gali atsitikti rytoj, kai Žiuljeno čia nebus? Juk visos mano dienos bus tada siaubingos ir pilnos sąžinės priekaištų".

Jai šmėstelėjo lyg per miglas, kad teks atsisveikinti su gyvenimu; na ir kas? Jie buvo išsiskyrę,— jinai juk manė tada, kad amžinai,— bet likimas vėl jį sugrąžino, ji vėl regi jį, o iš to, su kokiu vargu jis pasiekė ją šiąnakt, aiškiai matyti, kaip jis ją myli!

Ji papasakojo Žiuljenui, kas atsitiko su kopėčiom.

— Ką aš pasakysiu vyrui,— tarė ji,— jei tarnas papasakos, kad rado kopėčias? — Ji mąstė valandėlę.— Praeis dar visa para, kol jie

suras kaimietį, kuris tau jas pardavė. — Puolė Žiuljenui į glėbį ir, mėšlungiškai jį spausdama, šūktelėjo: — Ak, mirti, mirti va šitaip! — Ir apibėrė jį bučiniais. — Bet vis dėlto aš nenoriu, kad tu mirtum badu,— nusijuokė. — Eikš; visų pirma, paslėpsiu tave ponios Dervil kambaryje; jis visada užrakintas. — Ji nuėjo ir pastovėjo sargyboje koridoriaus gale, kol Žiuljenas tekinas juo perbėgo. — Jokiu būdu neatidaryk, jei kas belsis,— pasakė ji rakindama duris; — bet gali belstis tik vaikai, išdykaudami ar žaisdami kokį žaidimą.

— Atsivesk juos į sodą, po langu,— paprašė Žiuljenas. — Noriu į juos pasižiūrėti, pakalbink juos.

— Gerai, gerai! — šūktelėjo ponia de Renal toldama.

Netrukus ji grįžo su apelsinais, sausainiais ir Malagos buteliu; duonos nuvogti jai nepavyko.

— Ką veikia tavo vyras? — paklausė Žiuljenas.

— Derasi ir rašo kažkokias sutartis su kaimiečiais.

Tuo tarpu išmušė aštuonias, namai sukilę bruzdėjo. Jei ponia de Renal nebūtų pasirodžiusi namiškiams, tie būtų ėmę jos ieškoti; reikėjo skirtis su Žiuljenu. Netrukus ji vėl grįžo, nors ir kaip tas buvo neatsargu, su puodeliu kavos, drebėdama, kad jis nenumirtų iš bado. Po pusryčių jai pasisekė atvesti vaikus po ponios Dervil kambario langu. Žiuljenui pasirodė, kad jie smarkiai paūgėję, bet suprastėję, o gal jis pats buvo pasikeitęs.

Ponia de Renal pradėjo su jais kalbą apie Žiuljeną. Vyriausiasis prisiminė buvusį mokytoją su didele simpatija ir apgailestavo, kad jo nebėra; bet jaunesnieji, kaip pasirodė, beveik visai buvo jį užmiršę.

Ponas de Renalis tą rytą niekur nėjo; sukiojosi tolydžio po namus laiptais aukštyn ir žemyn, sudarinėjo sutartis su kaimiečiais, perkančiais iš jo bulves. Iki pietų ponia de Renal negalėjo nė akimirkos skirti savo belaisviui. Kai paskambino pietums ir padengė stalą, jai šovė į galvą nuvogti jam lėkštę karštos sriubos. Ir kai ji patyliukais slinko prie jo kambario durų, atsargiai nešdama lėkštę su sriuba, susidūrė akis į akį su tuo pačiu tarnu, kuris rytą paslėpė kopėčias. Jis irgi patyliukais sėlino koridorium, tarsi klausydamasis. Greičiausiai Žiuljenas neatsargiai buvo perėjęs per kambarį. Tarnas pasišalino kiek sumišęs. Ponia de Renal narsiai įžengė pas Žiuljeną; jai pasirodžius, jis krūptelėjo.

— Tu bijai! — tarė ji. — O aš stočiau prieš visus pasaulio pavojus

ir nė nemirktelėčiau. Baisu man tik vienas dalykas: kad liksiu viena, kai tu išvažiuosi. — Ji bėgte išbėgo iš kambario.

„Ak! — pagalvojo Žiuljenas pakiliai. — Tik sąžinės graužatis ir gąsdina šią prakilnią sielą!"

Pagaliau atėjo vakaras. Ponas de Renalis išėjo į *Kazino*. Žmona, pareiškusi, kad ją kankina baisi migrena, užsidarė savo kambaryje; pasiskubino išsiųsti Elizą ir, tuoj pat atsikėlusi, nuėjo išleisti Žiuljeno.

Pasirodė, kad jis iš tikrųjų miršta badu. Ponia de Renal nuėjo į bufetinę atnešti duonos. Žiuljenas išgirdo kažką garsiai riktelint. Ponia de Renal grįžo ir papasakojo, kad, patamsyje įžengusi į bufetinę, priėjusi prie indaujos, kur laikoma duona, ir ištiesusi ranką, atsibedė į moters petį. Tai būta Elizos, jos šūktelėjimą ir išgirdo Žiuljenas.

— Ką ji ten veikė?

— Vogė saldumynus arba sekė mus,— visiškai abejingai atsakė ponia de Renal. — Laimė, radau pašteto ir kepalėlį duonos.

— O kas čia? — paklausė Žiuljenas, rodydamas į jos prijuostės kišenes.

Ponia de Renal buvo visai užmiršusi, kad per pietus prisikimšo jas duonos.

Žiuljenas suspaudė ją glėbyje su didžiausia aistra; niekada ji neatrodė jam tokia graži. „Net Paryžiuje,— šmėstelėjo jam mintis,— aš nesutiksiu didingesnės sielos". Ji elgėsi neapsukriai, kadangi buvo neįpratusi į šitokius rūpesčius, bet drauge ir iš tikro narsiai, kaip žmogus, kuris gąsdinasi kitokių ir kur kas baisesnių pavojų.

Kol Žiuljenas su apetitu vakarieniavo, o mylimoji juokavo, kokios prastos jo vaišės,— jai buvo baisu pereiti prie rimtų kalbų,— kažkas staiga smarkiai papurtė kambario duris. Tai buvo ponas de Renalis.

— Kodėl tu užsirakinusi? — šaukė jis.

Žiuljenas vos spėjo palįsti po sofa.

— Ką? Jūs nenusirengusi? — tarė jis įėjęs. — Ir vakarieniaujate užsirakinusi duris?

Paprastą dieną šis klausimas, duotas su šiurkštumu, dažnai pasitaikančiu vedybiniame gyvenime, būtų sutrikdęs ponią de Renal, bet dabar ji žinojo, kad jei tik vyras truputį pasilenktų, jis pastebėtų Žiuljeną; mat ponas de Renalis klestelėjo į kėdę, ant kurios prieš porą minučių sėdėjo Žiuljenas, tiesiai prieš sofą.

Migrena pateisino viską. Kai vyras savo ruožtu ėmė smulkiai pa-

sakoti, kaip jis išlošė biliardo partiją *Kazino* — „dievaži, devyniolika frankų!“ — pridūrė jis, kaip tik tą akimirką ji pastebėjo ant kėdės, už trijų žingsnių nuo jų, Žiuljeno skrybėlę. Ji visiškai susitvardė, pradėjo rengtis ir nutaikiusi akimirką skubiai praėjo vyrui pro nugarą ir užmetė ant kėdės su skrybėle suknelę.

Pagaliau ponas de Renalis išėjo. Ji paprašė Žiuljeną dar kartą papasakoti jai apie savo gyvenimą seminarijoje.

— Vakar aš nesiklausiau tavęs: kai tu kalbėjai, aš tegalvojau, kaip prisiversti išvaryti tave.

Ji pamiršo bet kokį atsargumą. Jie kalbėjo labai garsiai; kokią antrą valandą nakties jų šneką staiga pertraukė smarkus beldimas į duris. Tai buvo vėl ponas de Renalis.

— Tuoj pat atidarykite, namuose vagys! — šaukė jis. — Sen Žanas rado šį rytą jų kopėčias.

— Štai ir galas viskam,— sušuko ponia de Renal, puldama Žiuljenui į glėbį. — Jis abu mus užmuš, jis netiki vagimis; aš mirsiu tavo glėbyje ir mirties valandą jausiuosi tokia laiminga, kokia nebuvau niekad gyvenime.

Ji nieko nesakė vyrui, kuris niršo už durų, ir aistringai bučiavo Žiuljeną.

— Gelbėk Stanislaso motiną,— tarė jis, valdingai žvelgdamas jai į akis.— Aš iššoksiu į kiemą pro tualeto langą ir pabėgsiu per sodą; šunys mane pažino. Mano drabužius suvyniok ir išmesk į sodą, kai tik galėsi. O tuo tarpu tegu laužia duris. Svarbiausia — jokio prisipažinimo, aš tau draudžiu, girdi; tegu geriau įtarinėja, negu žino tikrai.

— Tu užsimuši šokdamas! — štai viskas, ką ji sugebėjo atsakyti ir kas ją gąsdino.

Ji nuėjo drauge su juo prie tualeto lango; paskui neskubėdama paslėpė jo rūbus. Ir tik tada atidarė duris vyrui, putojančiam iš pykčio. Jis apžiūrėjo kambarį, paskui tualetą ir, netaręs nė žodžio, pasišalino. Žiuljeno drabužiai išlėkė pro langą, jis sugriebė juos ir skubiai nėrė žemyn į sodą, Dū upės linkui.

Staiga pro ausį jam švilptelėjo kulka, ir tuoj pat trenkė šūvis.

„Tai ne ponas de Renalis,— pagalvojo Žiuljenas,— jis per daug prastai šaudo“. Šunys tyliai bėgo šalia jo, antras šūvis, matyt, pataikė vienam į leteną — šuo ėmė gailiai kaukti. Žiuljenas peršoko vienos terasos sieną, nubėgo susilenkęs palei ją kokius penkiasdešimt žingsnių

ir pasuko kita kryptimi. Išgirdo šūkalojant kelis balsus ir aiškiai įžiūrėjo savo priešą liokajų, šaudantį iš šautuvo; kažkoks valstietis irgi ėmė šaudyti iš kitos sodo pusės, bet Žiuljenas jau stovėjo ant Dū kranto ir rengėsi.

Po valandos jis jau buvo už mylios nuo Verjero, kelyje į Ženevą. „Jei bus kilę įtarimų,— pagalvojo Žiuljenas,— jie gaudys mane kelyje į Paryžių".

ANTRA DALIS

Ji negraži dėl to, kad neišsidažiusi.

SENT BEVAS

I skyrius

KAIMO MALONUMAI

O rus quando ego te adspiciam!*
Vergilijus

— Jūs tikriausiai laukiate diližano į Paryžių? — paklausė jį užeigos šeimininkas, pas kurį jis užėjo papusryčiauti.

— Man vis tiek, ar važiuoti šiandien, ar rytoj,— atsakė Žiuljenas.

Jis stengėsi dėtis abejingas. Netrukus atriedėjo diližanas. Buvo dvi laisvos vietos.

— Kaip? Tai tu, mano mielas Falkozai,— šūktelėjo keleivis, važiuojąs iš Ženevos, tam, kuris įlipo į karietą kartu su Žiuljenu.

— O aš maniau, kad tu sėdi kur nors prie Liono,— pasakė Falkozas,— žavingame slėnyje palei Roną!

— Puikiai sėdžiu! Bėgu.

— Kaip? Bėgi? Tu, Sen Žiro, bėgi? Nejaugi padarei kokį nusikaltimą — atrodai juk toks protingas? — nusijuokė Falkozas.

— Dievaži, geriau būčiau nusikaltęs. Bėgu nuo pasibaisėtino provincijos gyvenimo. Mėgstu, kaip žinai, miškų vėsą, laukų ramybę; tu ne kartą juk barei mane už romantizmą. Niekada gyvenime nenorėjau nieko girdėti apie politiką, o štai politika ir veja mane.

— Tai kokiai tu partijai priklausai?

— Jokiai, ir čia mano pražūtis. Štai visa mano politika: mėgstu muziką, tapybą; gera knyga — didelis įvykis mano gyvenime; baigiu keturiasdešimt ketvirtuosius. Kiek dar man liko gyventi? Penkiolika, dvidešimt, daugių daugiausia trisdešimt metų! Tai va! Galiu lažintis, kad po trisdešimties metų ministrai bus truputį apsukresni, bet dorumo tokie pat dori kaip ir šiandien. Anglijos istorijoje aš tarsi veidrodyje matau, kokia mūsų laukia ateitis. Visada atsiras karalius, kuris užsigeis praplėsti savo privilegijas; visada troškimas tapti deputatu, šlovė ir šimtai tūkstančių frankų, kuriuos susisėmė Mirabo[49], trukdys ramiai miegoti provincijos turtuoliams: jie vadins tai liberalizmu ir meile liau-

* O kaime, kada aš tave pamatysiu! (*Lot.*)

džiai. Visada noras tapti peru ar šambelionu grauš ultrarojalistus. Valstybės laive kiekvienam magės stoti prie vairo, nes už tai neblogai moka. Nejaugi niekada neatsiras ten kuklios vietelės eiliniam keleiviui?

— Dėstyk, kas atsitiko. Turėtų būti labai įdomu — juk aš žinau, koks ramus tavo būdas. Kas tave išvijo iš provincijos — paskutiniai rinkimai?

— Mano negandos prasidėjo daug anksčiau. Prieš ketverius metus turėjau keturiasdešimt metų ir penkis šimtus tūkstančių frankų kišenėje. Šiandien man ketveriais metais daugiau, o kišenėje, reikia manyti, kokiais penkiasdešimt tūkstančių frankų mažiau — tiek aš prarasiu parduodamas Monfleri pilį ant Ronos kranto, įstabiausioj vietoj.

Įgriso man Paryžiuje ta amžina komedija, kurią vaidinti mus verčia jūsų vadinamoji XIX amžiaus civilizacija. Ilgėjausi geraširdiškumo ir paprastumo. Ir štai nusipirkau dvarą kalnuose, prie Ronos,— nieko gražesnio visame pasaulyje nerasi.

Kaimo vikaras ir aplinkiniai bajorėliai pusę metų šokinėjo aplink mane; o aš vaišinau juos pietumis. „Išvažiavau iš Paryžiaus,— sakiau jiems,— kad daugiau niekados negirdėčiau kalbų apie politiką. Kaip matote, neprenumeruoju jokio laikraščio. Juo mažiau laiškų atneša laiškanešys, juo aš laimingesnis".

Bet kitokie buvo vikaro ketinimai; netrukus mane užgriuvo tūkstančiai įkyrių prašymų, kliaučių ir t. t. Norėjau skirti du ar tris šimtus frankų per metus vargšams; ne, jie prašo, kad atiduočiau tuos pinigus šventoms draugijoms: švento Juozapo, švenčiausios Mergelės ir kitoms; nesutinku — mane ima visokiausiais būdais šmeižti. Aš, kvailys, įsižeidžiu. Tada jau nebegaliu rytais ramiai išeiti pasigėrėti kalnų grožiu, mane būtinai iš svajonių pažadina koks nors nemalonumas, skaudžiai primindamas žmones ir jų piktumą. Eina, sakysim, Kryžiaus dienų procesija su giesme, kurią aš taip mėgstu (tai turbūt graikiška melodija), bet mano laukų jie nelaimina, kadangi, sako vikaras, jie priklauso bedieviui. Nustimpa senos kaimo davatkos karvė — kaltas, sako ji, tvenkinys netoliese, kuris priklauso man, bedieviui, filosofui iš Paryžiaus, ir po savaitės žiūriu — mano žuvys plūduriuoja tvenkinyje, išvertusios pilvus: jas išnuodijo kalkėmis. Man krečia visokias šunybes. Taikos teisėjas — doras žmogus, bet dreba dėl savo vietos ir todėl visada teisia ne mano naudai. Laukų ramybė tampa man

pragaru. Kai žmonės pamato, kad nuo manęs nusišalino vikaras, kaimo kongregacijos vadas, kad manęs nepalaiko atsargos kapitonas, liberalų vadas, ant manęs užsėda visi, net mūrininkas, kuris gyveno ištisus metus iš mano kišenės, net račius, kuris nebaudžiamas taikėsi mane apsukti, taisydamas man plūgus.

Noriu turėti bent kokią atramą ir laimėti nors vieną kitą bylą, tad apsiskelbiu liberalu; bet, kaip tu sakai, ateina tie prakeikti rinkimai; iš manęs reikalauja, kad balsuočiau...

— Už žmogų, kurio nepažįsti?

— Kur tau — už žmogų, kurį net labai gerai pažįstu. Atsisakau — pasibaisėtinas neatsargumas! Nuo tos akimirkos man ant sprando užsikaria ir liberalai, padėtis darosi nepakenčiama. Man regis, jei vikarui būtų šovę į galvą apkaltinti mane, kad papjoviau savo tarnaitę, būtų atsiradę dvidešimt liudytojų iš abiejų partijų, kurie būtų prisiekę, jog matė mane darant nusikaltimą.

— Nori gyventi kaime ir nepataikauti kaimynų aistroms, net nesiklausyti jų plepalų. Koks nusižengimas!..

— Na, bet jis atitaisytas. Parduosiu Monfleri; prarasiu, jei reikės, penkiasdešimt tūkstančių frankų, bet negaliu atsidžiaugti, kad išsidanginu iš šito veidmainių ir kliautininkų pragaro. Nusprendžiau ieškoti vienatvės ir laukų ramybės vienintelėje vietoje, kur ją galima rasti Prancūzijoje — penktame aukšte su langais į Eliziejaus laukus. Ir dar svarstau, ar nepradėti man politinės karjeros Rulio kvartale, tiekiant parapijai šventintą duoną.

— Viso šito tu nebūtum patyręs Napoleono laikais,— pasakė Falkozas, ir jo akyse sublizgo pyktis ir gailestis.

— Puiku, bet kodėl tas tavo Bonapartas nesugebėjo išsilaikyti savo vietoje? Visa, dėl ko aš šiandien kenčiu — jo darbas.

Žiuljenas ėmė dar įdėmiau klausytis. Jis iš pirmų žodžių suprato, kad bonapartistas Falkozas yra pono de Renalio vaikystės draugas, kurio tasai išsižadėjo 1816 metais, o filosofas Sen Žiro turbūt brolis tam kanceliarijos viršininkui*** prefektūroje, kuris gebėjo už menką nieką per varžytynes pasiglemžti bendruomenės namus.

— Taip, visa tai — tavo Bonaparto darbas,— kalbėjo toliau Sen Žiro. — Padorus žmogus, niekam nedaręs pikto,— nors prie žaizdos dėk,— turįs keturias dešimtis metų ir penkis šimtus tūkstančių frankų kišenėje, negali įsikurti provincijoje ir rasti ten ramybės: kunigai ir bajorai jį išveja.

— Ak, nesakyk apie jį nieko blogo,— šūktelėjo Falkozas. — Nie-

kada Prancūzija nebuvo taip gerbiama kitų tautų kaip tuos trylika jo valdymo metų. Visa, kas tada buvo daroma, buvo didinga.

— Tavo imperatorius, tegul velniai jį traukia,— atšovė keturiasdešimt ketverių metų vyriškis,— buvo didis tik mūšių laukuose ir dar tada, kai sutvarkė finansus 1802 metais. O koks visas jo tolesnis elgesys? Tie jo šambelionai, ta jo pompa, tie priėmimai Tiuilri rūmuose — tai nauja visų monarchinių paikiojimų laida. Beje, pataisyta ir būtų galėjusi išsilaikyti dar šimtmetį ar du. Aristokratai ir kunigai užsimanė atgaivinti senąją, bet neturi geležinės rankos, be kurios neįmanoma jos įsiūlyti visuomenei.

— Kokios kitos kalbos gali laukti iš buvusio spaustuvininko!

— O kas mane veja iš mano žemių? — pyko spaustuvininkas. — Kunigai, kuriuos Napoleonas susigrąžino savo konkordatu, o juk galėjo juos traktuoti, kaip valstybė traktuoja gydytojus, advokatus, astronomus,— laikyti juos paprastais piliečiais ir nesirūpinti, kokiu verslu užsidirba jie sau duoną. Ar būtų šiandien akiplėšų bajorų, jei tavo Bonapartas nebūtų priveisęs baronų ir grafų? Ne, jie buvo jau atgyvenę savo amžių. Kunigai, o po jų tie kaimo smulkbajoriai labiausiai mane ir įsiutino, per juos aš ir pasidariau liberalu.

Tai kalbai nebuvo galo; šia tema Prancūzija postringaus dar pusę šimtmečio. Kadangi Sen Žiro visą laiką kartojo, kad provincijoje gyventi neįmanoma, Žiuljenas nedrąsiai nurodė pono de Renalio pavyzdį.

— Po šimts pypkių, jaunuoli, kas tik ir atėjo jums į galvą! — šūktelėjo Falkozas. — Tas žmogus pasiskubino tapti kūju, kad nereikėtų būti priekalu, ir dar kokiu baisiu kūju. Bet aš matau — jį nustums Valno. Jūs pažįstate tą niekšą? Išties pirmaklasis niekšas. Ką užgiedos jūsų ponas de Renalis, kai vieną gražų rytą apsižiūrės, kad jis atstatytas, o į jo vietą pasodintas Valno?

— Tada jis ir liks akis į akį su savo nusikaltimais,— tarė Sen Žiro. — Tai jūs pažįstate Verjerą, jaunuoli? Na tai va! Bonapartas,— kad jis kur prasmegtų su visu monarchiniu savo šlamštu,— ir paruošė dirvą visų tų Renalių ir Šelanų viešpatavimui, o šitie jau atvedė į valdžią tokius kaip Valno ir Maslonas.

Žiuljenas, didžiai nustebintas šio niūraus politinio pokalbio, užmiršo savo goslias svajas.

Jis per daug nesusijaudino, kai tolumoje pasirodė Paryžius. Jo mintys apie ateitį jau kilo į dausas, bet vis dar neįstengė įveikti gyvų prisiminimų apie tą dieną ir naktį, kurią buvo praleidęs Verjere. Jis

prisiekė sau, kad niekada neapleis savo mylimosios vaikų ir viską mes, kad tik galėtų apginti juos, jei akiplėšiškos kunigų intrigos atvestų mūsų šalį į respubliką ir prasidėtų aristokratų persekiojimas.

Kas būtų atsitikę tą naktį Verjere, jei tuo metu, kai jis atrėmė kopėčias į ponios de Renal miegamojo langą, kambaryje būtų buvęs kas nors svetimas ar ponas de Renalis?

Bet užtat kokios palaimingos buvo tos pirmosios dvi valandos, kai mylimoji nuoširdžiai troško jį išvyti, o jis ją perkalbinėjo, sėdėdamas šalia jos tamsoje! Tokioje sieloje kaip Žiuljeno panašūs prisiminimai išlieka visam gyvenimui. O pasimatymo pabaiga jau pynėsi jo atmintyje su pirmomis jų meilės dienomis, su tuo, kas buvo prieš keturiolika mėnesių.

Diližanas sustojo; Žiuljenas pabudo iš gilaus susimąstymo. Jie įvažiavo į pašto stoties kiemą Žano Žako Ruso gatvėje.

— Prašau nuvežti mane į Malmezoną[50],— pasakė jis, sustabdęs važiuojantį pro šalį vežiką.

— Tokiu metu, pone! Ką ten galima veikti?

— Ne jūsų dalykas! Važiuokite.

Bet kuri tikra aistra galvoja tik apie save. Štai kodėl, man rodos, tokios juokingos yra aistros Paryžiuje, kur kaimynas nori, kad būtų juo domimasi. Nepasakosiu jums apie entuziazmą, kuris apėmė Žiuljeną Malmezone. Jis verkė. Kaip? Ir jo neatgrėsė tos bjaurios baltos sienos, pastatytos šiais metais, kurios suraižė parką į gabalėlius? Ne, gerbiamasis; Žiuljenui, kaip ir būsimosioms kartoms, nebuvo skirtumo tarp Arkolio, šventos Elenos ir Malmezono.

Vakare Žiuljenas ilgai svyravo, kol pagaliau įžengė į teatrą; turėjo susidaręs keistą nuomonę apie tą pražūties vietą.

Giliai įsišaknijęs įtarumas kliudė jam gėrėtis gyvuoju Paryžiumi; jį jaudino tik paminklai, palikti jo didvyrio.

„Štai aš, vadinasi, pačiame intrigų ir veidmainysčių centre! Čia viešpatauja kunigo de Frilero globėjai".

Trečios dienos vakare paėmė viršų smalsumas: jis atsisakė sumanymo pirma viską apžiūrėti ir tik tada prisistatyti kunigui Pirarui. Kunigas šaltai paaiškino jam, koks gyvenimas jo laukia pas poną de La Molį.

— Jei po kelių mėnesių pasirodys, kad iš jūsų jokios naudos, grįšite į seminariją, bet tada būsite kitaip sutiktas. Gyvensite pas markizą, vieną stambiausių Prancūzijos magnatų. Dėvėsite juodą kostiumą, bet tokį, kokį dėvi žmogus, nešiojąs gedulą, o ne tokį, kokį dėvi dvasi-

ninkas. Reikalauju, kad tris kartus per savaitę lankytumėte teologijos paskaitas seminarijoje, kur aš jus pristatysiu. Kasdien dvyliktą valandą ateisite į markizo biblioteką, jis ketina pavesti jums susirašinėjimą bylų ir kitais reikalais. Kiekvieno gauto laiško paraštėje markizas trumpai pažymi, ką reikia atsakyti. Užtikrinau jį, kad po trijų mėnesių jūs įstengsite suredaguoti tuos atsakymus taip, kad iš dvylikos laiškų, kuriuos atnešite pasirašyti markizui, jis galės padėti parašą po aštuoniais ar devyniais. Vakare, aštuntą valandą, sutvarkysite jo rašomąjį stalą ir dešimtą būsite laisvas.

Gali atsitikti,— kalbėjo toliau kunigas Piraras,— kad kokia nors sena dama ar koks saldliežuvis ponas pamėgins sugundyti jus didžiausiais pažadais ar tiesiog stačiokiškai pasiūlys jums pinigų, kad parodytumėte laiškus, kuriuos gauna markizas...

— Ak kunige! — šūktelėjo nuraudęs Žiuljenas.

— Keista,— su karčia šypsena tarė kunigas,— kad toks vargšas kaip jūs ir netgi praleidęs metus seminarijoje sugeba taip tauriai piktintis. Matyt, buvote visai aklas!

O gal tai kraujo jėga? — pusbalsiu, tartum pats sau, pasakė kunigas. — Keisčiausia,— tarė jis, žiūrėdamas į Žiuljeną,— kad markizas jus pažįsta... Nežinau iš kur. Pradžiai jis duoda šimtą luidorų algos. Tas žmogus klauso tik savo užgaidų — štai jo yda; vaikišku paikiojimu jis galės rungtis su jumis. Jei bus jumis patenkintas, jūsų alga gali ateityje pakilti iki aštuonių tūkstančių frankų.

Bet jūs puikiai suprantate,— gaižiai pridūrė kunigas,— kad jis mokės tuos pinigus ne dėl gražių jūsų akių. Reikės pasirodyti naudingam. Jumis dėtas, aš kalbėčiau labai mažai, o svarbiausia — niekada nekalbėčiau to, ko nežinau.

Beje,— pridūrė jis,— surinkau jums kai kurių žinių; būčiau visai užmiršęs pono de La Molio šeimą. Jis turi du vaikus: dukterį ir sūnų; šiam devyniolika metų, tai neprilygstamas dabišius, savotiškas pramuštgalvis, kuris dvyliktą valandą nežino, ką veiks antrą valandą. Jis sąmojingas, drąsus vaikinas; dalyvavo žygyje į Ispaniją. Markizas tikisi, nežinau kodėl, kad jūs tapsite jaunojo grafo Norbero draugu. Sakiau jam, kad gerai mokate lotynų kalbą, tai gal jis mano, kad išmokysite jo sūnų kelių gatavų sakinių apie Ciceroną ir Vergilijų.

Jumis dėtas, aš niekada neleisčiau tam jaunam gražuoliui šaipytis iš savęs; ir gerokai luktelėčiau, prieš susižavėdamas pavyzdingai mandagiu, bet ironijos apgadintu jo tonu.

Neslėpsiu, kad jaunasis grafas de La Molis visų pirma greičiausiai

pajus jums panieką dėl to, kad jūs tik smulkus buržua. Jo prosenelis buvo karaliaus dvariškis ir turėjo garbės netekti galvos Grevo aikštėje 1574 metų balandžio 26 dieną[51] dėl kažkokios politinės intrigos. O jūs esate Verjero dailidės sūnus ir, be to, jo tėvo samdinys. Gerai pasverkite šiuos skirtumus ir susipažinkite su šios šeimos istorija Moreri[52] „Istoriniame žodyne"; visi pataikūnai, kurie renkasi pas juos prie pietų stalo, retkarčiais švelniai, kaip jie sako, užsimena apie tą įvykį.

Gerai apgalvokite savo žodžius, kai atsakinėsite į pokštus grafui Norberui de La Moliui, husarų eskadrono vadui ir būsimam Prancūzijos perui, kad nereikėtų paskui bėgti pas mane guostis.

— Man rodos,— atsakė Žiuljenas, smarkiai rausdamas,— aš net neprivalėčiau atsakyti žmogui, kuris mane niekina.

— Jūs supratimo neturite apie šią panieką; ji reiškiasi vien perdėtu meilumu. Jei būtumėte kvailys, galėtumėte užkibti ant šios meškerės; o jei norėtumėte padaryti karjerą, turėtumėte užkibti.

— O jei ateis diena, kai pamatysiu, kad visa tai ne man,— tarė Žiuljenas,— ar pasirodysiu aš nedėkingas, jei grįšiu į savo mažytę celę Nr. 103?

— Žinoma,— atsakė kunigas. — Visi šių rūmų pakalikai ims jus šmeižti, bet tada įsikišiu aš. *Adsum qui feci**. Pasakysiu, kad tai mano sprendimas.

Žiuljeną skaudino gaižus, beveik piktas kunigo Piraro tonas, sugadinęs paskutinių jo žodžių įspūdį.

O buvo taip: kunigą graužė sąžinė, kad jis myli Žiuljeną, ir ėmė šventas pasibaisėjimas, kad jis taip tiesiogiai kišasi į svetimo žmogaus likimą.

— Jūs dar pamatysite,— pridūrė jis taip pat niauriai, tarsi vykdydamas nemalonią priedermę,— markizę de La Mol. Tai aukšta šviesiaplaukė moteris, pamaldi, išdidi, tobulai mandagi ir visiškai bespalvė būtybė. Ji — duktė senojo kunigaikščio de Šolno, to, kuris pagarsėjo savo kastiniais prietarais. Ši aukšta dama yra ryškus jos rango moterų, pačios jų esmės apibendrinimas. Ji visai neslepia, kad vienintelis pranašumas, vertas pagarbos jos akyse,— turėti giminėje prosenelių, dalyvavusių kryžiaus karuose. Pinigai — antraeilis, toli gražu ne svarbiausias dalykas. Jūs tuo stebitės? Mes nebe provincijoje, mano mielas.

Jos salone jūs pamatysite didžiūnų, kurie kalbės apie mūsų valdo-

---

* Aš viso to kaltininkas (*lot.*).

vus savotiškai lengvabūdišku tonu. O ponia de La Mol iš pagarbos nuleidžia balsą kiekvieną sykį, kai taria kurio nors karališko kraujo princo, o ypač princesės vardą. Nepatarčiau užsiminti jos akivaizdoje, kad Pilypas II ar Henrikas VIII yra buvę pabaisos[53]. Jie buvo KARALIAI ir užtat turi neginčijamą teisę į visuotinę pagarbą, o ypač į pagarbą tokių nekilmingų žmogelių kaip jūs ir aš. Tačiau mes kunigai (jinai ir jus laikys kunigu); ir todėl, jos akimis žiūrint, esame liokajai, reikalingi jos sielos išganymui.

— Kunige, man rodos, aš neilgai ištversiu Paryžiuje.

— Kaip sau norite; bet įsidėmėkite, kad mūsų luomo žmonės negali iškilti be didžiūnų globos. Jūsų prigimtis, bent man taip rodosi, turi kažkokių sunkiai apibūdinamų bruožų, dėl kurių, jei neiškilsite, būsite persekiojamas; vidurinio kelio jums nėra. Neapsigaukite. Žmonės mato, kad jus kalbindami nedaro jums malonumo; visuomenėje, taip mėgstančioje bendrauti kaip mūsiškė, jūs būsite pasmerktas kentėti, jei nepriversite savęs gerbti.

Kas būtų jūsų laukę Bezansone, jei ne ši markizo de La Molio užgaida? Ateis diena, kai suvoksite, kad tai, ką jis daro dėl jūsų, yra išties nepaprasta, ir jei nesate pabaisa, liksite amžinai dėkingas jam ir jo šeimai. Kiek vargšų kunigų, mokytesnių už jus, metų metus skurdo Paryžiuje, gaudami penkiolika sū už mišias ir dešimt sū už disputą Sorbonoje!.. Prisiminkite, ką aš jums pereitą žiemą pasakojau apie pirmuosius to nedorėlio kardinolo Diubua[54] metus? O gal, ko gero, jūs tiek išpuikęs, jog tariatės esąs gabesnis už jį?

Aš, pavyzdžiui, esu ramus, eilinis žmogus ir tikėjausi, kad užbaigsiu gyvenimą savo seminarijoje, prie kurios iš vaikiško kvailumo prisirišau visa širdimi. Na ir ką gi! Mane juk buvo jau numatyta atleisti, kai aš pareiškiau apie atsistatydinimą. Ar žinote, kiek aš turėjau turto? Penkis šimtus dvidešimt frankų, nei daugiau, nei mažiau. Nė vieno draugo, vos du ar trys pažįstami. Iš šitos bjaurios istorijos mane išgelbėjo ponas de La Molis, nors aš akyse niekada nebuvau jo matęs; užteko vieno jo žodžio, ir aš gavau parapiją, kur gyvena pasiturintys žmonės; apie kokias nors grubias ydas čia nėra nė kalbos, o mano pajamos — net gėda sakyti, kiek jos viršija mano darbą. Aš su jumis taip ilgai kalbu todėl, kad noriu įkrėsti truputį sveiko proto į šitą galvą.

Dar pora žodžių: esu karšto būdo — tai mano nelaimė; labai galimas dalykas, kad vieną gražią dieną mudu liausimės kalbėję.

Jei dėl išdidaus markizės elgesio ar piktų jo sūnaus pokštų šitie namai tikrai pasidarys jums nepakenčiami, patariu baigti studijas kurio-

je nors seminarijoje už trisdešimties mylių nuo Paryžiaus, ir geriau šiaurėje negu pietuose. Šiaurėje daugiau kultūros ir mažiau neteisybės; ir,— pridūrė jis, nuleidęs balsą,— turiu pripažinti, kad smulkieji tironai gąsdinasi Paryžiaus laikraščių kaimynystės.

Jei mums ir toliau bus malonu vienas kitą matyti, o markizo rūmuose jums nepatiks, siūlau jums savo parapijoje vikaro vietą — pajamomis dalinsiuosi su jumis pusiau. Esu jums skolingas dar daugiau,— pridūrė jis, pertraukdamas Žiuljeną, suskatusį dėkoti,— už tą nepaprastą jūsų pasiūlymą Bezansone. Jei tada nebūčiau turėjęs tų penkių šimtų dvidešimt frankų, būtumėte mane išgelbėjęs.

Kunigo balsas jau buvo praradęs ligšiolinį griežtumą. Žiuljenas didžiai susigėdo pajutęs, kad akys jam plūsta ašaromis; jis netvėrė noru pulti savo bičiuliui į glėbį; neiškentęs pasakė kiek galėdamas vyriškesniu tonu:

— Tėvas nekentė manęs nuo pat lopšio; tai buvo viena didžiausių mano nelaimių; bet daugiau aš nesiskųsiu likimu, jūs, kunige, tapote mano tėvu.

— Gerai, gerai,— atsakė kunigas sumišęs ir pačiu laiku atsiminė vieną iš pamokymų, pritinkančių seminarijos direktoriui. — Niekada nereikia sakyti „likimas", vaikeli, sakykite visada „apvaizda".

Fiakras sustojo; vežikas pakėlė bronzinį plaktuką, kabantį prie didžiulių vartų. Tai buvo de La Molio rūmai, o kad praeiviai kartais nesuabejotų, tie žodžiai buvo užrašyti ant juodo marmuro viršum vartų.

Šitas perdėtas iškilmingumas nepatiko Žiuljenui. „Jie taip bijo jakobinų! Už kiekvienos tvoros jiems vaidenasi Robespjeras ir jo vežimas; dažnai galima juokais iš jų baimės mirti,— o šit jie patys afišuoja savo namus, kad kilus maištui šunauja galėtų atpažinti ir apiplėšti juos". Žiuljenas pasidalino šiomis mintimis su kunigu Piraru.

— Ak, vargšas vaikeli, jūs netrukus būsite mano vikaras. Kokia siaubinga mintis šovė jums į galvą!

— Man ji atrodo visai paprasta,— atsakė Žiuljenas.

Vartininko orumu, o ypač švarutėliu kiemu jis susižavėjo. Skaisčiai švietė saulė.

— Kokia nuostabi architektūra! — pasakė jis savo bendrakeleiviui.

Buvo tai vienas tų banalių pastatų, kurių tiek daug išaugo Sen Žermeno priemiestyje apie tą laiką, kai mirė Volteras. Niekados mada nebuvo taip nutolusi nuo grožio kaip tuo metu.

II skyrius

ĮŽENGIMAS Į AUKŠTUOMENĘ

> Juokingas, jaudinantis prisiminimas: pirmasis salonas, kuriame atsiduria aštuoniolikmetis jaunuolis, vienas, be jokios globos! Mane trikdė bet kurios moters žvilgsnis. Juo labiau aš norėjau patikti, juo negrabesnis dariausi. Viską suvokdavau kitaip, negu buvo iš tikrųjų: arba atveriu kam širdį be jokios priežasties, arba žmogus man pasirodo priešas vien todėl, kad rūsčiai pažvelgė į mane. Bet kad ir baisiai kentėjau per savo drovumą, kokia graži buvo ta graži diena!
>
> *Kantas*

Žiuljenas apstulbęs sustojo vidury kiemo.

— Atsigoskite,— pasakė kunigas Piraras; — į galvą jums šauna šiurpios mintys, o paskui elgiatės kaip vaikas! Kurgi tas Horacijaus *nil mirari* (niekuo nesižavėti)? Žinokit, jog kai įsikursite šiuose namuose, visas tas pulkas liokajų tuoj stengsis paimti jus ant liežuvio; jų akyse jūs būsite lygus jiems, tik neteisingai išaukštintas. Dangstydamiesi geraširdiškumu, gerais patarimais, noru padėti, jie bandys tik pakišti jums koją.

— Tegul tik pamėgina,— pasakė Žiuljenas, prikandęs lūpą ir atgavęs savo įprastinį įtarumą.

Antro aukšto svetainės, per kurias jie perėjo, prieš patekdami į markizo kabinetą, būtų pasirodžiusios jums, brangusis skaitytojau, tiek pat liūdnos, kiek ir prabangios. Jei kas jums atiduotų jas tokias, kokios jos yra, jūs nepanorėtumėte jose gyventi; tai žiovulio ir liūdnų minčių karalystė. Bet Žiuljenas dar labiau susižavėjo. „Kaip galima būti nelaimingam,— galvojo jis,— tokiuose prašmatniuose rūmuose!"

Pagaliau jie įžengė į bjauriausią šio puošnaus būsto kambarį, kuriame viešpatavo beveik visiška tamsa; čia sėdėjo mažas liesas žmogutis žvitriom akim ir šviesiu peruku. Kunigas atsigręžė į Žiuljeną ir pristatė jį. Tai buvo markizas. Žiuljenas vos jį atpažino — toks jis dabar atrodė lipšnus. Čia buvo visiškai nebe tas pasipūtęs didikas, kurį jis matė Brė le O vienuolyne. Žiuljenui dingtelėjo, kad markizo perukas per tankus. Šitas įspūdis visiškai išsklaidė jo nedrąsą. Henriko III[55] kompaniono palikuonis iš pirmo žvilgsnio pasirodė jam gana ne-

išvaizdus. Buvo labai liesas ir be galo judrus. Bet Žiuljenas netrukus pastebėjo, kad mandagi markizo elgsena dar maloniau veikia pašnekovą negu paties Bezansono vyskupo mandagumas. Audiencija neužtruko nė trijų minučių. Kai juodu išėjo, kunigas pasakė Žiuljenui:

— Jūs žiūrėjote į markizą tarsi į paveikslą. Ne per daugiausia aš nusituokiu apie tai, ką šitie žmonės vadina mandagumu,— netrukus jūs išmanysite visa tat geriau už mane; bet, šiaip ar taip, man pasirodė, kad taip įžūliai žiūrėti ne per daug mandagu.

Jie vėl sėdo į fiakrą; vežikas sustojo netoli didžiojo bulvaro; kunigas įsivedė Žiuljeną į namus, kur jie perėjo keletą didelių salių. Žiuljenas pastebėjo, kad jose nėra baldų. Jam apžiūrinėjant prabangų paauksuotą laikrodį, vaizduojantį, jo nuomone, labai nepadorią sceną, prie jų priėjo labai elegantiškas, malonaus veido ponas. Žiuljenas linktelėjo.

Ponas nusišypsojo ir uždėjo jam ranką ant peties. Žiuljenas krūptelėjo ir atšoko, paraudęs iš pykčio. Kunigas Piraras, pamiršęs savo rimtumą, gardžiai nusijuokė. Tas ponas buvo siuvėjas.

— Dvi dienas jūs laisvas,— pasakė kunigas, kai juodu išėjo. — Tik tada bus galima jus pristatyti poniai de La Mol. Kuris nors kitas imtų globoti jus kaip jauną merginą pirmomis jūsų dienomis šitame naujajame Babilone. Jeigu jums skirta žūti, žūkite iš karto — išgelbėsite mane nuo silpnybės rūpintis jumis. Poryt iš ryto siuvėjas atsiųs jums dvi eilutes; duokite penkis frankus pameistriui, kuris jas primatuos. Beje, pasistenkite, kad tie paryžiečiai negirdėtų jūsų balso. Jei tik ištarsite žodį, jie tuoj atras prie ko prikibti ir pasišaipys iš jūsų. Tas gabumas jiems įgimtas. Poryt prisistatykite pas mane dvyliktą valandą... O dabar eikite, žūkite... A, būčiau užmiršęs: užsisakykite batus, marškinius, skrybėlę, štai adresai.

Žiuljenas žiūrėjo į braižą, kuriuo buvo užrašyti adresai.

— Markizo ranka,— pasakė kunigas; — tai veiklus žmogus, jis viską numato ir labiau mėgsta veikti, negu įsakinėti. Jis tam ir ima jus, kad išvaduotumėte jį nuo šitokių rūpesčių. Ar pakaks jums nuovokumo deramai atlikti visam tam, apie ką tas nekantrus žmogus jums tik puse lūpų prasitars? Ateitis parodys — būkit atsargus!

Žiuljenas, nepražiopjęs burnos, apėjo visus meistrus, kurių adresus buvo nurodęs markizas; pamatė, kad visi jį pagarbiai priima, o batsiuvys taip įrašė jo pavardę į savo knygą: „ponas Žiuljenas de Sorelis".

Per Lašezo kapinėse vienas ponas, itin paslaugus, itin dosnus iš kalbos, pasisiūlė Žiuljenui parodyti maršalo Nė[56] kapą, kurį išmanin-

goji politika buvo uždraudusi pagerbti epitafija. Bet, kai Žiuljenas išsiskyrė su šiuo dosniaširdžiu, kuris su ašaromis akyse vos neužspaudė jo savo glėbyje, apsižiūrėjo, kad nebeturi laikrodžio. Praturtėjęs šia nauja patirtimi, prisistatė trečią dieną, dvyliktą valandą, kunigui Pirarui; tas įdėmiai jį apžiūrėjo.

— Jūs, ko gero, pasidarysite dabita,— rūsčiai pasakė kunigas.

Žiuljenas atrodė lyg jaunuolis, dėvįs gedulo drabužiais; jam iš tiesų ši eilutė labai tiko, bet gerasis kunigas, pats būdamas pernelyg didelis provincialas, negalėjo pastebėti, kad Žiuljenas tebekraipo pečius, mat provincijoje tai laikoma orumo ir elegancijos požymiu. Markizui Žiuljeno žavumas padarė visai kitokį įspūdį negu garbiajam kunigui, jis tarė:

— Ar neprieštarautumėte, jei ponui Soreliui būtų duodamos šokių pamokos?

Kunigas suakmenėjo iš nuostabos.

— Ne,— atsakė pagaliau,— Žiuljenas ne kunigas.

Markizas, žengdamas per dvi pakopas, pats nuvedė mūsų didvyrį slaptais laipteliais į gražią mansardą su langais į didžiulį rūmų sodą. Paklausė, kiek jis nusipirko marškinių.

— Dvejus,— atsakė Žiuljenas, sumišęs, kad toks aukštas didikas nesibodi leistis į šitokias smulkmenas.

— Labai gerai,— ištarė markizas rimta mina ir savotišku įsakmiu bei griežtu tonu, kuris privertė Žiuljeną susimąstyti,— labai gerai! Nusipirkite dar dvidešimt dvejus. Štai jūsų alga už pirmą metų ketvirtį.

Leisdamasis iš mansardos žemyn, markizas pasišaukė pagyvenusį vyrą.

— Arsenai,— tarė jis,— jūs patarnausite ponui Soreliui.

Žiuljenas netrukus pasiliko vienas prašmatnioje bibliotekoje; tai buvo įstabi akimirka. Kad kas nors neužkluptų jo tokio susijaudinusio, jis nulindo į tamsų kamputį; iš ten žvelgė į blizgančias knygų nugarėles ir gėrėjosi. „Ir aš galėsiu visas jas skaityti,— galvojo. — Kaip galėtų man čia nepatikti? Ponas de Renalis tartųsi užsitraukęs amžiną nešlovę, jei padarytų nors šimtąją dalį to, ką padarė man markizas de La Molis. Bet pažiūrėkim, ką čia man reikia perrašyti".

Baigęs darbą, Žiuljenas išdrįso prieiti arčiau prie knygų; jis vos galvos nepametė iš džiaugsmo, radęs Voltero raštus. Nubėgęs pradarė bibliotekos duris, kad kas nors iš netyčių neužkluptų. Paskui su pasimėgavimu ėmė sklaidyti vieną po kito visus aštuoniasdešimt tomų. Prabangus jų įrišimas buvo geriausio Londono knygrišio šedevras. Ne-

reikėjo nė šitos prabangos — Žiuljenui ir be to galva apsisuko iš susižavėjimo.

Po valandėlės į biblioteką įėjo markizas, žvilgtelėjo į nuorašus ir nustebo pamatęs, kad *tai* Žiuljenas rašo su *j*. „Nejaugi visa, ką man prišnekėjo apie jo išsimokslinimą kunigas, tik pasaka?“ Markizas, smarkiai nusivylęs, lipšniai paklausė:

— Jūs netvirtai mokate rašybą?

— Teisybė,— prisipažino Žiuljenas; jam nė į galvą neatėjo, kaip jis tuo kenkia pats sau; jį sugraudino markizo gerumas, priminęs jam, kokiu šiurkščiu tonu kalbėdavo su juo ponas de Renalis.

„Visas šitas eksperimentas su franškontiečiu klierikėliu — tik tuščia laiko gaišatis,— pagalvojo markizas,— bet man taip reikėjo patikimo žmogaus!“

— *Tai* rašoma su *i*,— pasakė markizas.— Kai perrašysite, kas reikia, visada susiraskite žodyne žodžius, kurių rašyba suabejosite.

Markizas išsikvietė jį šeštą valandą; su aiškiu nepasitenkinimu pažiūrėjo į Žiuljeno aulinukus.

— Aš kaltas — nepasakiau jums, kad pusę šešių kiekvieną dieną reikia persirengti.

Žiuljenas žiūrėjo į jį nesuprasdamas.

— Noriu pasakyti — užsimauti kojines. Arsenas jums tai primins; o šiandien aš atsiprašysiu už jus.

Šiuos žodžius tardamas, ponas de La Molis praleido Žiuljeną į pauksinimais tviskančią svetainę. Ponas de Renalis panašiais atvejais būtinai paspartindavo žingsnį, kad galėtų pirmas žengti pro duris. Atsiminęs šią smulkią savo buvusio darbdavio tuštybę, Žiuljenas neapdairiai užmynė markizui ant kojos, o kadangi tas turėjo podagrą, tai jam labai suskaudo. „Ak, jis dar ir gremėzdas“,— pagalvojo markizas. Jis pristatė Žiuljeną aukštai orios povyzos moteriai. Tai buvo markizė. Žiuljenui pasirodė, kad savo pasipūtimu ji truputį primena ponią de Možiron, Verjero srities suprefekto žmoną per iškilmingus pietus švento Karolio dieną. Truputį įbaugintas nepaprastos svetainės prabangos, Žiuljenas nenugirdo, ką pasakė ponas de La Molis. Markizė vos teikėsi į jį žvilgtelėti. Svetainėje buvo keletas vyrų, tarp kurių Žiuljenas su neapsakomu džiaugsmu atpažino jaunąjį Agdo vyskupą, taip maloningai kalbėjusį su juo prieš kelis mėnesius per iškilmes Brė le O. Jaunasis vyskupas greičiausiai išsigando jausmingų akių, kurias su drovia viltimi įbedė į jį Žiuljenas, ir nė neketino atnaujinti pažinties su tuo provincialu.

Žiuljenui rodėsi, kad žmonės, susirinkę šioje svetainėje, liūdni ir pasitempę; Paryžiuje visi kalba tyliai ir vengia dėl niekų kelti toną.

Apie pusę septynių į svetainę įėjo dailus jaunuolis su ūseliais, labai išbalęs ir labai lieknas, su maža galvute.

— Jūsų visados reikia laukti,— pasakė markizė, kai jis bučiavo jai ranką.

Žiuljenas suprato, kad tai grafas de La Molis, ir iš pirmo žvilgsnio nusprendė, kad jis žavus.

„Ar gali būti,— pagalvojo,— kad dėl užgaulių šito žmogaus pokštų aš turėsiu bėgti iš šių namų?"

Stebėdamas grafą Norberą, Žiuljenas pamatė, kad jis su auliniais batais ir pentinais. „O aš turiu avėti pusbačiais — matyt, todėl, kad esu žemesnis". Visi susėdo prie stalo. Žiuljenas išgirdo, kaip markizė, truputį pakėlusi balsą, griežtai į kažką kreipėsi. Beveik tą pačią akimirką pamatė jauną merginą, nepaprastai šviesią blondinę, labai gražiai nuaugusią, kuri atsisėdo priešais jį. Mergina jam nepatiko; tačiau gerai įsižiūrėjęs pagalvojo, kad dar niekada nėra matęs tokių gražių akių; tik jos bylojo apie didelį sielos šaltumą. Vėliau Žiuljenas nusprendė, kad jose matyti nuobodulys, kuris smalsiai žvalgosi, bet nepamiršta, jog privalo būti didingas. „Ponios de Renal akys irgi labai gražios,— mąstė jis,— visi jas gyrė; bet jos neturi nieko bendro su šiomis". Žiuljenas per mažai turėjo patyrimo, kad suprastų, jog liepsnelės, kurios retkarčiais sužėrėdavo panelės Matildos akyse,— jis girdėjo kitus ją taip vadinant,— tai sąmojo kibirkštėlės. O ponios de Renal akys užsidegdavo tik aistros ugnimi arba kilniaširdišku pasipiktinimu dėl kokio nors pikto darbo. Į pietų pabaigą Žiuljenas atrado žodį, kuriuo buvo galima nusakyti savotišką panelės de La Mol akių grožį: „Jos žaižaruoja",— tarė jis sau. Šiaip ji buvo baisiai panaši į motiną, kuri vis labiau jam nepatiko, ir jis nukreipė nuo jos žvilgsnį. Grafas Norberas, priešingai, atrodė jam žavus visais atžvilgiais. Jis taip pakerėjo Žiuljeną, kad šiam nė į galvą neatėjo pavydėti grafui ar neapkęsti jo todėl, kad jis turtingesnis ir aukštesnės kilmės.

Žiuljenui pasirodė, kad markizas nuobodžiauja.

Kai buvo atnešta antroji duotis, jis kreipėsi į sūnų:

— Norberai, būk geras, elkis maloniai su ponu Žiuljenu Soreliu; aš paėmiau jį į savo štabą ir ketinu padaryti iš jo žmogų, jei *taj* pavyks.

— Čia mano sekretorius,— pasakė markizas kaimynui,— jis rašo žodį *tai* su *j*.

Visi sužiuro į Žiuljeną, kuris gal kiek per daug linktelėjo į Norbero pusę; bet šiaip visi liko patenkinti jo žvilgsniu.

Markizas, matyt, buvo prasitaręs, kokį išsimokslinimą yra gavęs Žiuljenas, nes vienas iš svečių ėmė klausinėti jį apie Horacijų. „Kaip tik savo žiniomis apie Horacijų aš ir pelniau Bezansono vyskupo malonę,— toptelėjo Žiuljenui; — matyt, šitą autorių jie ir težino". Nuo šios akimirkos jis daugiau nesijaudino. Susitvardyti jam buvo lengva todėl, kad jis ką tik širdyje nusprendė, jog panelė de La Mol niekada nebus moteris jo akyse. Nuo seminarijos laikų jis buvo itin prastos nuomonės apie žmones, ir jiems ne taip lengva buvo jį įbauginti. Būtų visiškai pasitikėjęs savimi, jei valgomojo apystata nebūtų buvusi tokia prabangi. Iš tikrųjų, jį trikdė du veidrodžiai gal aštuoneto pėdų aukščio, kuriuose, kalbėdamas apie Horacijų, jis retkarčiais pamatydavo savo pašnekovą. Jo frazės, kaip provincialui, nebuvo per ilgos. Jis turėjo gražias akis, kurioms dar daugiau spindesio teikė drovumas — čia baugus, čia džiaugsmingas, kai jam pavykdavo taikliai atsakyti. Jis visiems patiko. Šitas egzaminas truputį pagyvino iškilmingą pietų nuotaiką. Markizas davė ženklą Žiuljeno pašnekovui stipriau jį paspausti. „Nejaugi jis iš tikrųjų šį tą išmano?" — pagalvojo markizas.

Žiuljenas atsakinėdamas reiškė savo samprotavimus ir tiek įsidrąsino, jog įstengė pademonstruoti kad ir ne sąmojį, tas neįmanoma žmogui, kuris nežino, kaip kalba paryžiečiai, tai bent naujų minčių, nors jas ir pateikė negrabiai ir ne vietoj; be to, visi pamatė, kad jis puikiai moka lotyniškai.

Žiuljeno oponentas buvo Įrašų akademijos narys[57], atsitiktinai mokąs lotynų kalbą; pamatęs, kad Žiuljenas — puikus antikos žinovas, ir nebebijodamas jo sukompromituoti, visai rimtai pabandė priremti jį prie sienos. Žiuljenas kovos įkarštyje užmiršo pagaliau prašmatnų valgomąjį ir ėmė dėstyti apie lotynų poetus mintis, kurių jo pašnekovas niekur nebuvo skaitęs. Būdamas garbingas žmogus, tasai pagyrė jaunąjį sekretorių. Laimė, pokalbis nukrypo į klausimą, ar Horacijus buvo turtingas, ar neturtingas; ar žavus, aistringas ir lengvabūdis žmogus, rašąs eiles savo paties malonumui kaip Šapelis[58], Moljero ir Lafonteno draugas, ar laurais vainikuotas vargšas poetas, priklausęs valdovo dvarui ir kūręs odes karaliaus gimimo dienai, toks kaip Sautis[59], lordo Bairono kaltintojas. Kalba ėmė suktis apie visuomenės būklę Augusto ir Jurgio IV laikais[60]; ir vienu, ir kitu laikotarpiu aristokratija buvo visagalė; bet Romoje valdžią iš jos paveržė Mecenatas,

priklausęs tik raitelių luomui, o Anglijoje ji nustūmė Jurgį IV vos ne į Venecijos dožo padėtį. Šis pokalbis lyg ir pažadino markizą iš stingulio, į kurį jį buvo nugramzdinęs nuobodulys pietų pradžioje.

Visos tos bendraamžių pavardės, kaip Sautis, lordas Baironas, Jurgis IV, Žiuljenui buvo tuščias garsas, jis girdėjo jas pirmą kartą. Bet visi pastebėjo, kad tada, kai kalbama apie įvykius Romoje, apie kuriuos galima sužinoti iš Horacijaus, Marcialio[61], Tacito ir kitų veikalų, Žiuljenas neginčijamai pranašesnis už visus. Jis nesivaržydamas pasisavino kai kurias mintis, išgirstas iš Bezansono vyskupo per aną atmintiną pokalbį, ir jos kaip tik sukėlė didelį susidomėjimą.

Kai nusibodo kalbėti apie poetus, markizė, kuri laikė savo pareiga gėrėtis viskuo, kas smagina jos vyrą, teikėsi pažvelgti į Žiuljeną.

— Po nerangia šito jauno kunigo elgsena slypi galbūt mokytas vyras,— pasakė markizei šalia sėdintis akademikas.

Žiuljeno ausį pasiekė viena kita šio pokalbio nuotrupa. Gatavos formulės labai atitiko namų šeimininkės skonį; šią pastarąją formulę apie Žiuljeną ji priėmė ir buvo patenkinta, kad pakvietė akademiką pietų. „Jis pataisė nuotaiką ponui de La Moliui“,— pagalvojo ji.

III skyrius

PIRMIEJI ŽINGSNIAI

> Tas beribis slėnis, tviskantis šviesomis ir knibždantis tūkstančiais žmonių, akina mano žvilgsnį. Niekas manęs nepažįsta, visi žiūri į mane iš aukšto. Man maišosi galva.
>
> *Poemi dell'av. Reina**

Kitą dieną nuo pat ankstyvo ryto Žiuljenas sėdėjo bibliotekoje ir perrašinėjo laiškus. Staiga pro mažas dureles, puikiai užmaskuotas knygų nugarėlėmis, į biblioteką įėjo panelė Matilda. Žiuljenas susižavėjęs spoksojo į šį išradingą įrenginį, o panelė Matilda, matyt,

* Advokato Reinos[62] eilėraščiai (*it.*).

nustebo ir buvo nelabai patenkinta, radusi jį čia. Ji buvo susiraičiusi plaukus ant papiliočių, ir jos veidas Žiuljenui pasirodė griežtas, išdidus, beveik vyriškas. Panelė de La Mol slapčia nešėsi knygas iš tėvo bibliotekos, ir niekas namuose apie tai nenumanė. Susitikimas su Žiuljenu niekais pavertė jos šio ryto žygį, ir panelė apmaudavo juo labiau, kad šį sykį buvo atėjusi paimti antrojo tomo Voltero „Babilono princesės" — vertingo papildymo perdėm monarchiniam ir religiniam auklėjimui, kurį su tokiu neprilygstamu išmanymu teikia Jėzaus širdies vienuolynai! Vargšei merginai, sulaukusiai devyniolikos metų, jau buvo reikalingas aštrus sąmojo uždaras, antraip joks romanas jos nedomino.

Apie trečią valandą bibliotekoje pasirodė grafas Norberas; jis atėjo paskaityti laikraščio, kad galėtų vakare prisidėti prie kalbų apie politiką, ir išreiškė pasitenkinimą, kad sutiko Žiuljeną, kurį jau buvo spėjęs užmiršti. Jis elgėsi su Žiuljenu labai mandagiai ir pasiūlė jam pasijodinėti.

— Tėvas atleidžia mus iki pietų.

Žiuljenas suprato, ką reiškia šitas *mus*, ir susižavėjo.

— Ak dieve mano, ponas grafe,— pasakė Žiuljenas,— jei reikėtų nukirsti aštuoniasdešimties pėdų aukščio medį, aptašyti jį ir supjaustyti į lentas, nesigirdamas drįstu pasakyti, kad lengvai su tuo darbu susidoročiau; bet sėdėti ant arklio man teko ne daugiau kaip šešis kartus gyvenime.

— Na, tai šiandien bus septintas kartas,— tarė Norberas.

Po teisybei, Žiuljenas, minėdamas karaliaus sutikimą Verjere, tarėsi esąs puikus jojikas. Bet grįžtant iš Bulonės miško nukrito nuo arklio pačiame Bako gatvės viduryje, staigiai lenkdamasis kabrioleto, ir apsitaškė nuo kojų iki galvos purvu. Laimė, kad turėjo dvi eilutes. Per pietus markizas, norėdamas jį užkalbinti, paklausė, kaip sekėsi jodinėti; Norberas pasiskubino atsakyti bendromis frazėmis.

— Ponas grafas man didžiai malonus,— tarė Žiuljenas,— esu jam už tai dėkingas ir didžiai vertinu jo prielankumą. Jis liepė pabalnoti man romiausią ir gražiausią arklį; betgi negalėjo manęs prie jo pririšti, o be šios atsargumo priemonės aš išvirtau iš balno pačiame tos ilgos gatvės viduryje, šalia tilto.

Panelė Matilda, kad ir kaip stengėsi susitvardyti, prunkštelėjo juokais, paskui be ceremonijų ėmė klausinėti, o kaipgi tai įvyko. Žiuljenas papasakojo viską labai paprastai, nė pats nenutuokdamas, koks tuo metu buvo žavus.

— Šitas kunigėlis nepražus,— pasakė markizas akademikui.— Kad provincialas mokėtų taip paprastai elgtis panašiomis aplinkybėmis! Vargu ar matė kas kada tokį dalyką ir vargu ar pamatys! Ir dar pasakoja apie savo negandą *damų* akivaizdoj!

Žiuljenas taip smagiai nuteikė klausytojus savo nesėkme, kad į pietų pabaigą, kai bendra kalba nukrypo kita linkme, panelė Matilda vis dar klausinėjo brolį apie tą nelaimingą įvykį. Ji ilgai neatlyžo, ir Žiuljenas, keletą kartų susidūręs su jos akimis, išdrįso atsakyti pats, nors ir neklausiamas; galų gale visi trys ėmė kvatoti, kaip būtų kvatoję trys jaunuoliai iš kokio nors kaimelio vidury miškų.

Kitą dieną Žiuljenas išklausė dvi teologijos paskaitas, o paskui grįžo į biblioteką, kur turėjo perrašyti porą dešimčių laiškų. Bibliotekoje šalia jo stalo sėdėjo jaunas vyras, labai išsipustęs, tačiau neišvaizdus pažiūrėti, su pavyduolio fizionomija.

Įėjo markizas.

— Ką jūs čia veikiate, ponas Tanbo? — griežtai paklausė jis atėjūną.

— Maniau...— pradėjo jaunuolis, nužemintai šypsodamasis.

— Ne, pone, *nieko jūs nemanėte*. Jūs bandėte, bet nesėkmingai.

Jaunasis Tanbo pašoko įtūžęs ir dingo. Tai buvo ponios de La Mol proteguojamo akademiko sūnėnas, jis ruošėsi literatūrinei karjerai. Akademikas išsirūpino, kad markizas priimtų jį sekretorium. Tanbo dirbo nuošaliame kambaryje, bet, patyręs apie Žiuljenui teikiamą privilegiją, panoro taip pat ja pasinaudoti ir iš ryto įsitaisė su savo rašymo priemonėmis bibliotekoje.

Ketvirtą valandą Žiuljenas, kiek padvejojęs, išdrįso užeiti pas grafą Norberą. Grafas ruošėsi jodinėti ir, būdamas nepaprastai mandagus, pasijuto kiek nepatogiai.

— Manau,— tarė jis Žiuljenui,— kad jūs netrukus imsite lankyti manieže jojimo pamokas; ir po kelių savaičių man bus labai malonu su jumis pasijodinėti.

— Malonėkite leisti man padėkoti jums už jūsų gerumą; tikėkite, pone,— pridūrė Žiuljenas labai rimtai,— kad aš žinausi, kiek esu jums skolingas. Jeigu jūsų arklys nenukentėjo vakar nuo mano nevikrumo ir jeigu jis laisvas, norėčiau juo šiandien pasijodinėti.

— Prašom, brangusis Soreli, bet savo atsakomybe. Atsiminkite, kad aš įspėjau jus, kaip reikalauja atsargumas; bet jau keturios, ir mes negalime gaišti.

— O ką daryti, kad nenukrisčiau? — jau užsėdęs ant arklio, paklausė jaunąjį grafą Žiuljenas.

— Daug ką,— atsakė Norberas, kvatodamas visa gerkle,— pavyzdžiui, atsilošti atgal.

Žiuljenas paleido arklį smagia risčia. Juodu jojo Liudviko XVI aikšte.

— Ak, jaunas drąsuoli,— šūktelėjo Norberas,— žiūrėkite, kiek karietų, o arklius valdo patrakėliai! Tik atsidurkite ant žemės, ir visi šitie kabrioletai perlėks per jus: kas norės staiga stabdyti arklius ir draskyti jiems nasrus!

Norberas gal dvidešimt kartų matė, kaip Žiuljenas vos išsilaikė balne; bet galų gale pasijodinėjimas baigėsi be nuotykių. Kai jie grįžo, jaunasis grafas pasakė seseriai:

— Pristatau jums narsų nutrūktgalvį.

Per pietus, kalbėdamas su tėvu per visą stalą, Norberas pripažino, kad Žiuljenas labai narsus; tai ir buvo viskas, už ką buvo galima pagirti Žiuljeno jojimą. Jaunasis grafas girdėjo rytą, kaip tarnai, valydami arklius kieme, pliauškė apie Žiuljeno kritimą nuo arklio, piktai tyčiodamiesi iš jo.

Kad ir kokie geri visi buvo Žiuljenui, jis pasijuto netrukus visiškai vienas šioje šeimoje. Visi įpročiai atrodė čia jam keisti, ir jis tolydžio šaudavo pro šalį. Jo žioplystės labai linksmino liokajus.

Kunigas Piraras išvažiavo į savo parapiją. „Jei Žiuljenas — silpna nendrė, tegul žūsta; jei drąsuolis, tegul pats išsinarplioja“,— galvojo jis.

IV skyrius

DE LA MOLIO RŪMAI

Ką jis čia veikia? Nejaugi jam čia patiktų? Nejaugi jis norėtų čia patikti?

Ronsaras

Jei Žiuljenui viskas atrodė keista aristokratiškame de La Molio rūmų salone, tai jis, išblyškęs, juodais drabužiais apsitaisęs jaunuolis, savo ruožtu darė labai savotišką įspūdį tiems, kurie teikdavosi jį

pastebėti. Ponia de La Mol pasiūlė vyrui išsiųsti jį su reikalais tomis dienomis, kai pietums bus kviečiami tam tikri asmenys.

— Man norisi tęsti bandymą iki galo,— atsakė markizas.— Kunigas Piraras tvirtina, jog mes elgiamės neteisingai, kad slopiname savimeilę tų, kuriuos prisileidžiame prie savęs. *Remtis tegalima tuo, kas tvirtai priešinasi,* ir t. t. Šis vaikinas atrodo ne savo vietoj tik todėl, kad yra niekam nežinomas, šiaip jis kurčias ir nebylys.

„Kad susigaudyčiau,— nusprendė Žiuljenas,— turiu užsirašyti pavardes ir po keletą žodžių apie asmenis, kurie lankosi šiame salone".

Pirmiausia jis pasižymėjo penkis ar šešis namų draugus, kurie dėl viso pikto meilinosi jam manydami, kad markizas jį globoja iš užgaidos. Tai buvo menki žmogeliai, daugiau ar mažiau įteiklūs; bet šios padermės žmones — tokius, kokie jie šiandien sutinkami aristokratų salonuose,— reikia pagirti už viena: jie įteikauja ne visiems vienodai. Ne vienas iš jų, pavyzdžiui, būtų kentęs markizo koneveikimus, bet pasišiaušęs dėl kokio nors statesnio ponios de La Mol žodžio.

Namų šeimininkai buvo iš prigimties pernelyg išdidūs ir viskuo pernelyg atsibodėję; jie pernelyg buvo įpratę užgaulioti pramogos dėlei, kad galėtų viltis turėti tikrų draugų. Bet, išskyrus lietingas dienas ir tuos retus tarpus, kai juos kankino žiaurus nuobodulys, jie visada buvo idealiai mandagūs.

Jei tie penki ar šeši palaižūnai, taip tėviškai meilūs Žiuljenui, būtų pabėgę iš de La Molio rūmų, markizė būtų buvusi pasmerkta ilgoms valandoms vienatvės; o vienatvė šio rango moterų akyse — baisus dalykas: tai *nemalonės* ženklas.

Markizas buvo pavyzdingas vyras: žiūrėjo, kad žmonos salone visados būtų pakankamai lankytojų; bet ne Prancūzijos perų, nes, jo nuomone, naujieji jo kolegos nebuvo ganėtinai kilmingi, kad būtų galėję svečiuotis jo namuose kaip draugai, nei ganėtinai įdomūs, kad būtų buvę galima juos priimti kaip valdinius.

Žiuljenas tik daug vėliau perprato šias paslaptis. Valdžios politika, kuri yra įprastinė pokalbių tema buržua namuose, markizo rango žmonių salonuose užkliudoma tik bėdos atveju.

Net ir mūsų nuobodžiaujančiame šimtmetyje žmonės jaučia tokį įsakmų poreikį linksmintis, jog net iškilmingų pietų dienomis, vos tik markizas pasišalindavo iš svetainės, tuoj pat išsibėgiodavo ir visi kiti. Kad tik nesijuoktumėte iš dievo, iš kunigų, iš karaliaus, iš aukštų pa-

reigūnų, iš aktorių, kuriuos globoja rūmai,— žodžiu, iš nieko, kas tvirtai nustatyta visiems laikams; kad tik palankiai neatsilieptumėte apie Beranžė, opozicinius laikraščius, Volterą, Ruso — apie nieką, kas drįsta bent truputį laisviau reikšti savo mintis; o svarbiausia, kad niekada nepradėtumėte kalbos apie politiką,— šiaip galėjote laisvai samprotauti apie viską.

Stoti prieš šitą salonų chartiją nedavė teisės nei šimto tūkstančių ekiu renta, nei žydras kaspinas. Bent kiek gyvesnė mintis atrodė čia atžarybė. Nors visi elgėsi neprikištinai, buvo idealiai mandagūs, stengėsi būti malonūs, visų veiduose aiškiai žymėjo nuobodulys. Jaunuoliai, atėję su privalomu vizitu, bijodami prasitarti ką nors, kas išduotų juos savarankiškai mąstant ar skaitant uždraustą literatūrą, nutildavo išraitę porą gražių sakinių apie Rosinį ar tos dienos orą.

Žiuljenas pastebėjo, kad pokalbį paprastai palaiko du vikontai ir penketas baronų, su kuriais ponas de La Molis buvo susipažinęs emigracijoje. Tie ponai gyveno iš penkių—aštuonių tūkstančių frankų rentos; keturi iš jų rėmė *Quotidienne*, trys — *Gazette de France*[63]. Vienas visados žinodavo kokią nors istoriją, nutikusią karaliaus rūmuose, kurią pasakodamas, tolydžio kartodavo žodį *nuostabus*. Žiuljenas įsidėmėjo, kad šis ponas prisiseges penkis ordinus, o dauguma kitų — tik tris.

Užtat prieškambaryje stypsojo dešimt liokajų su livrėjomis, ir visą vakarą kas ketvirtį valandos svečiams nešė ledus ir arbatą; o apie vidunaktį būdavo lengva vakarienė su šampanu.

Dėl šios priežasties Žiuljenas kartais užsisėdėdavo svetainėje iki pabaigos; šiaip jam buvo nelabai suprantama, kaip galima rimtai klausytis banalių kalbų, kurios skambėjo šioje auksu tviskančioje svetainėje. Kartais jis stebėdavo pašnekovus, norėdamas įsitikinti, ar nesišaipo jie patys iš to, ką sako. „Mano mielasis de Mestras, kurį aš moku atmintinai, pasakė šimtą kartų įdomiau,— galvojo Žiuljenas,— o juk ir jis gerokai nuobodus".

Ne vienas Žiuljenas jautė, kokia čia troški atmosfera. Vieni guodėsi tuo, kad be paliovos rijo ledus; kiti tuo, kad turės malonumą paskui visą vakarą girtis: „Grįžtu iš de La Molio rūmų, ten girdėjau, kad Rusija..." ir t. t.

Iš vieno pataikūno Žiuljenas sužinojo, kad vos prieš pusę metų ponia de La Mol, atsilygindama už tai, kad tas daugiau kaip dvidešimt metų stropiai lankė jos saloną, išrūpino prefekto vietą vargšui baronui Le Burginjonui, suprefektui nuo Restauracijos pradžios.

Šitas didelis įvykis pakurstė visų tų ponų uolumą; nelabai už ką jie įsižeisdavo ir anksčiau, o dabar neįsižeisdavo už nieką. Retai kada atsitikdavo, kad šeimininkai parodydavo jiems savo panieką tiesiogiai, bet Žiuljenas jau porą kartų nugirdo prie stalo, kaip markizas pasikeitė su žmona keliais žodžiais, kurie turėjo būti skaudūs asmenims, sėdintiems šalia jų. Tie didžiūnai neslėpė nuoširdžios savo paniekos visiems tiems, kurių protėviai neturėjo teisės *sėstis į karaliaus karietą*. Žiuljenas pastebėjo, kad tiktai nuo žodžių *kryžiaus karas* jų veidai apsigaubia gilia rimtimi, sumišusia su pagarba. O paprasta pagarba visados turėjo malonės atspalvį.

Šitoj prabangos ir nuobodulio aplinkoj Žiuljenas domėjosi tik ponu de La Moliu; jis su malonumu išgirdo vieną dieną, kaip markizas gynėsi neprikišęs nė piršto prie vargšo Le Burginjono tarnybinio paaukštinimo. Tai buvo galantiškumas markizei; Žiuljenas žinojo tiesą iš kunigo Piraro.

Vieną rytą, kai kunigas Piraras ir Žiuljenas dirbo markizo bibliotekoje prie amžinosios bylos su Frileru, Žiuljenas staiga tarė:

— Kunige, sakykite, pietauti kasdien su ponia markize — ar tai viena iš mano pareigų, ar man rodomos malonės ženklas?

— Tai nepaprasta garbė! — pasipiktinęs šūktelėjo kunigas.— Akademikas N., kuris štai jau penkiolika metų uoliai šokinėja aplink šių namų šeimininkus, neįstengė išrūpinti jos savo sūnėnui ponui Tanbo.

— O man, kunige, tai sunkiausioji mano tarnybos dalis. Taip nuobodu man nebuvo nė seminarijoje. Kartais aš matau žiovaujant net panelę de La Mol, o jinai juk turi būti įpratusi prie namų draugų lipšnumo. Bijau, kad neužmigčiau. Dėl dievo meilės, išgaukite man leidimą pietauti už keturiasdešimt sū kurioje nors kuklioje užkandinėje.

Kunigas, tikras prasisiekėlis, didžiai vertino garbę pietauti prie vieno stalo su didžiūnu. Jam bebandant sužadinti šį jausmą ir Žiuljenui, kažkas už jų sušlamėjo; jie atsigręžė. Žiuljenas išvydo panelę de La Mol. Ji stovėjo ir klausėsi. Jis paraudo. Ji buvo atėjusi pasiimti knygos ir viską girdėjo; ir Žiuljenas pasirodė jai vertas šiokios tokios pagarbos. „Šitas negimė klūpsčias,— pagalvojo ji,— kaip tasai senas kunigas. Dieve, koks jis negražus!"

Per pietus Žiuljenas nedrįso pakelti akių į panelę de La Mol, bet ji malonėjo pati jį užkalbinti. Tą dieną buvo laukiama daug svečių, ir ji pakvietė jį pasilikti. Jaunos paryžietės merginos nelabai mėgsta

vyresnio amžiaus žmones, ypač kai jie nesirūpina savo išvaizda. Žiuljenui nereikėjo didelio akylumo pastebėti, kad svetainėje pasilikę pono Le Burginjono kolegos turi garbės būti įprastiniu panelės de La Mol pajuokų objektu. Tą dieną — gal kad pasipuikautų savo sąmoju, o gal ir ne — ji itin negailestingai traukė per dantį tuos įgrisėlius.

Panelė de La Mol buvo subūrusi aplink save mažą ratelį, kuris beveik kiekvieną vakarą rinkdavosi už didžiulio markizės krėslo. Čia galima buvo pamatyti markizą de Kruaznua, grafą de Keliusą, vikontą de Liuzą ir dar porą jaunų karininkų, Norbero ar jo sesers draugų. Šitie ponai susėsdavo ant didelės mėlynos sofos. Gale sofos, priešais žavingąją Matildą, ant pintos žemos kėdutės tyliai sėdėjo Žiuljenas. Šio kuklaus posto pavydėjo jam visi šių namų pataikūnai; Norberas elgėsi korektiškai su jaunu savo sekretorium ir porą kartų per vakarą kreipdavosi į jį ar paminėdavo jo vardą. Tą vakarą panelė de La Mol paklausė Žiuljeną, kokio aukščio gali būti kalnas, ant kurio stovi Bezansono tvirtovė. Žiuljenas niekaip negalėjo atsakyti, ar tas kalnas aukštesnis, ar žemesnis už Monmartrą. Jis dažnai gardžiai juokdavosi iš to, ką šnekėjo šitas mažytis būrelis, bet pats jautė, kad nesugebėtų sugalvoti nieko panašaus. Jam tai buvo tarytum kokia svetima kalba, kurią jis suprato, kuria gėrėjosi, bet pats jos nemokėjo.

Tą dieną Matildos draugai itin priešiškai sutikdavo visus, kas pasirodydavo toje prabangioje svetainėje. Visų pirma ant jų liežuvių pateko namų draugai — juos jie geriau pažinojo. Galima įsivaizduoti, kaip įdėmiai klausėsi Žiuljenas; viskas jį domino — ir sąmojų esmė, ir pajuokos forma.

— A, štai ir ponas Dekuli,— pasakė Matilda.— Jis jau be peruko; matyt, kad į prefektus taikosi iškilti per savo genialumą. Tam ir demonstruoja pliką savo kaktą, po kuria, kaip jis sakosi, slypi aibė didžių minčių.

— Tas žmogus pažįsta visą pasaulį,— tarė markizas de Kruaznua.— Lankosi jis ir pas mano dėdę kardinolą. Jis sugeba kiekvienam savo draugui metų metais pūsti į akis tą pačią miglą, o draugų turi du ar tris šimtus. Moka puoselėti draugystę — štai kur jo talentas. Va šitas pats žmogus jau septintą valandą ryto — net žiemą — stypso purvinas prie kurio nors draugo durų.

Retkarčiais su kuo nors susipyksta ir parašo septynetą—aštuonetą laiškų, kuriais patvirtina ryšių nutraukimą. Paskui susitaiko ir sukuria septynetą—aštuonetą kitų, liedamas draugiškus jausmus. Bet žaviausias jis tada, kai nuoširdžiai ir karštai atveria širdį, sakytum garbingas

žmogus, nežinąs, kas yra pagieža. Šito manevro jis griebiasi, kai jam prireikia paslaugos. Vienas mano dėdės generalvikaras moka nuostabiai išdėstyti pono Dekuli gyvenimą nuo Restauracijos pradžios. Aš jį kada nors atsivesiu.

— Et, nelabai aš tikiu tokiais pasakojimais; tai profesionalus smulkių žmonelių pavydas,— tarė grafas de Keliusas.

— Ponas Dekuli įeis į istoriją,— paprieštaravo markizas,— jis prisidėjo prie Burbonų sugrįžimo kartu su kunigu de Pratu, ponu de Taleiranu ir ponu Pocu di Borgu[61].

— Tas žmogus žarstė milijonus,— tarė Norberas,— ir aš nesuprantu, kurių galų jis ateina čia ryti kandžių mano tėvo pastabų, dažnai pasibaisėtinų. Kiek kartų jūs išdavėte savo draugus, mielas Dekuli? — šaukė jis aną kartą per visą stalą.

— Bet ar jis iš tikrųjų išdavė? — paklausė panelė de La Mol.— O kas gi nėra išdavęs?

— Kaip? — kreipėsi grafas de Keliusas į Norberą.— Pas jus lankosi ponas Senkleras, tas garsusis liberalas? Ko, po galais, jam čia reikia? Turiu prieiti prie jo, užkalbinti ir jo paties pasiklausyti; girdėjau, jis labai sąmojingas.

— Bet kaip jį priima tavo motina? — paklausė ponas de Kruaznua.— Jo pažiūros tokios keistos, tokios kilniaširdiškos, tokios nepriklausomos...

— Žiūrėkite,— tarė panelė de La Mol,— štai tas nepriklausomasis iki žemės lenkiasi prieš poną Dekuli ir griebia jo ranką. Jau maniau, kad kels prie lūpų.

— Matyt, Dekuli santykiai su valdžia geresni, negu mes manome,— įterpė ponas de Kruaznua.

— Senkleras lankosi čia dėl to, kad nori patekti į Akademiją,— pasakė Norberas.— Žiūrėkite, Kruaznua, kaip jis lenkiasi baronui L...

— Jau geriau atsiklauptų ant kelių,— įsiterpė ponas de Liuzas.

— Brangusis Soreli,— pasakė Norberas,— jūs turite proto galvoje, bet dar neseniai čia atvykote iš savo gimtų kalnų; pasistenkite niekada nesilankstyti, kaip lankstosi tas didis poetas, net ir prieš patį dievą tėvą.

— A, štai ir neprilygstamas šmaikštuolis, baronas Batonas,— tarė panelė de La Mol, bent kiek mėgdžiodama liokajų, ką tik pranešusį apie jį.

— Man rodosi, net jūsų tarnai šaiposi iš jo. Kas per pavardė: baronas Batonas*! — pasakė ponas de Keliusas.

— „Pavardė niekuo dėta!" — aiškino jis mums aną sykį,— įterpė Matilda.— „Įsivaizduokite, kad liokajus pirmą kartą paskelbia apie kunigaikštį de Buljoną; man rodos, žmonės tik nepakankamai įpratę prie mano pavardės..."

Žiuljenas atsikėlė iš savo vietos prie sofos. Jis dar nelabai sugebėjo vertinti žavias lengvos pašaipos subtilybes ir manė, kad juoktis galima tik iš rimtai pagrįstos pašaipos. Šitų jaunuolių kalbose jis teįžiūrėjo bendrą polinkį visus juodinti ir tuo piktinosi. Iš provincialaus ar gal angliško savo padorumo net įtarė, kad jie pavydulingi; betgi tikriausiai klydo.

„Grafas Norberas,— galvojo jis,— prie mano akių sugadino tris juodraščius, kol sudėjo dvidešimties eilučių laiškelį savo pulkininkui; jis būtų laimingas, jei per visą gyvenimą būtų parašęs bent vieną tokį puslapį kaip ponas Senkleras".

Žiuljenas, kuriuo niekas nesidomėjo dėl jo nežymios padėties, ėjo nepastebimas nuo būrelio prie būrelio; iš tolo sekė baroną Batoną — norėjo išgirsti jį kalbant. Garsusis šmaikštuolis atrodė lyg nesavas ir, kaip pastebėjo Žiuljenas, atitoko tik tada, kai sugalvojo trejetą ar ketvertą kandžių frazių. Žiuljenui dingtelėjo, kad tokios rūšies sąmojui reikia erdvės.

Baronas nebuvo smailialiežuvis; kad pasirodytų prieš pašnekovus, jam reikėjo mažų mažiausiai keturių sakinių, po šešias eilutes kiekvienas.

— *Tas žmogus stėnauja, ne šneka*,— pasakė kažkas už Žiuljeno nugaros.

Jis atsigręžė ir paraudo iš pasitenkinimo, išgirdęs minint grafo Šalvė pavardę. Tai buvo aštriausias tos epochos protas. Žiuljenas ne kartą buvo sutikęs tą pavardę „Memuaruose iš šventos Elenos salos" ir Napoleono padiktuotose istorinėse apybraižose. Grafas Šalvė kalbėjo trumpai; jo sąmojis buvo kaip žaibas — taiklus, dygus, kartais gilus. Jei įsitraukdavo į dalykinį pokalbį, ginčas tuoj pat pasistūmėdavo į priekį. Remdavosi visuomet faktais, buvo malonu jo klausytis. Beje, apie politiką kalbėdavo kaip begėdis cinikas.

— Aš, matote, esu nepriklausomas žmogus,— sakė jis kažkokiam ponui su trim ordinais ant krūtinės, iš kurio jis, matyt, šaipėsi.— Kodėl

* B â t o n — lazda (*pranc.*).

iš manęs reikalauja, kad šiandien aš galvočiau, kaip galvojau prieš pusantro mėnesio? Tada mano nuomonė būtų mano tironas.

Keturi rimti jaunuoliai, stovį aplink jį ratu, susiraukė: tie ponai nemėgo juokų. Grafas suprato, kad per toli užgriebė. Laimė, jis pastebėjo taurųjį poną Balaną, tikrą taurumo tartiufą. Grafas užkalbino jį; daug kas priėjo arčiau — suprato, kad vargšas Balanas bus sutrintas į miltus. Nors siaubingai negražus, ponas Balanas, tolydžio demonstruodamas savo dorovingumą ir pamokslaudamas, po pirmųjų žingsnių aukštuomenėje, kuriuos sunku ir beapsakyti, vedė labai turtingą žmoną; šioji greitai pasimirė; tada vedė antrą, taip pat labai turtingą, kuri draugijoje nesirodo. O dabar kukliausiai semiasi šešiasdešimties tūkstančių frankų rentą ir pats turi pataikūnų. Grafas Šalvė be jokio gailesčio pradėjo kalbą apie visa tai. Aplink juos susispietė koks trisdešimt žmonių. Visi šypsojosi, net rimtieji jaunuoliai, epochos viltis.

„Ko jis ateina pas poną de La Molį? Čia iš jo šaiposi kas tiktai nori“,— pagalvojo Žiuljenas ir priėjo prie kunigo Piraro paklausti.

Ponas Balanas išgaravo.

— Puiku! — tarė Norberas.— Vienas mano tėvo šnipas išsidangino; liko tik šlubiukas Napjė.

„Štai ir visa mįslė,— pagalvojo Žiuljenas.— Bet jei taip, tai kodėl markizas priima poną Balaną?“

Rūstusis kunigas Piraras, glūdėdamas svetainės kampe, raukėsi sulig kiekviena liokajaus skelbiama naujo svečio pavarde.

— Juk čia tikra lindynė,— kartojo jis Bazilio[65] žodžius,— lankosi šiame salone tik parsidavėliai.

Dalykas tas, kad rūstusis kunigas nepažinojo tų, kurie sukiojasi aplink aukštuomenę. Bet jo draugai jansenistai buvo jį labai tiksliai informavę apie žmones, kurie įsiskverbia į salonus tik per begalinį apsukrumą, sugebantį pasitarnauti visoms partijoms, arba gėdingu keliu įsigyto turto dėka. Keletą minučių tą vakarą jis iš visos širdies atsakinėjo Žiuljenui į smalsius jo klausimus, paskui staiga nutilo susisielojęs, kad turi amžinai apie visus tik blogai atsiliepti, nes laikė tai nuodėme. Kunigas Piraras, jansenistas, be to, iš prigimties tulžingas, tikėjo, kad jo pareiga — krikščioniškai mylėti artimą, todėl jo gyvenimas tarp žmonių buvo nuolatinė kova su savimi.

— Na, ir veidas to kunigo Piraro! — pasakė panelė de La Mol, kai Žiuljenas grįžo prie sofos.

Šie žodžiai suerzino Žiuljeną, o betgi ji sakė tiesą. Kunigas Piraras

buvo, aišku, doriausias žmogus šioje svetainėje, bet nesveikai raudonas jo veidas, kuriame atsispindėjo sąžinės kančios, buvo šią akimirką grąsus. „O juk sakoma, kad galima spręsti apie žmogų iš veido bruožų,— pagalvojo Žiuljenas.— Kunigas Piraras atrodo nuožmus tada, kai iš skrupulingumo graužiasi dėl kokios menkutės nuodėmėlės; o šit Napjė, visiems žinomo šnipo, veide tviska romi, tyra laimė". O vis dėlto kunigas Piraras padarė didelių nuolaidų savo bendraminčių interesų vardan: pasisamdė tarną, buvo labai gerai apsitaisęs.

Žiuljenas staiga pastebėjo, kad svetainėje vyksta kažkas nepaprasto: visi sužiuro į duris, kalbos aptilo. Liokajus paskelbė atvykus garsųjį baroną de Toli, į kurį per paskutinius rinkimus buvo nukrypęs visų dėmesys. Žiuljenas pasidavė į priekį ir labai aiškiai jį pamatė. Baronui, pirmininkavusiam vienai rinkiminei kolegijai, šovė geniali mintis nuslėpti balsavimo lapelius su vienos partijos kandidatais. Trūkumui išlyginti pakeitė juos kitais, kuriuose buvo įrašyta jam pageidaujama pavardė. Šitą ryžtingą manevrą pastebėjo keletas rinkėjų ir beregint jį pasveikino. Žmogelis dar nebuvo atsigavęs po šios triukšmingos istorijos. Pikti liežuviai minėjo galeras. Ponas de La Molis sutiko jį šaltai. Vargšas baronas spruko lauk.

— Skuba pas poną Kontą[66], todėl taip greitai ir dingo,— pasakė grafas Šalvė, ir visi nusijuokė.

Apsuptas keleto nešnekių didikų ir intrigantų, daugiausia parsidavėlių, bet protingų žmonių, tą vakarą vienas po kito žengiančių į pono de La Molio svetainę (buvo kalbama, kad jis — kandidatas į ministrus), debiutavo jauniklis Tanbo. Jo pastabos dar stokojo įžvalgumo, tačiau šią stoką, kaip tuoj pamatysime, atpirko jo žodžių jėga.

— Kodėl nenubausti to žmogaus dešimčia metų kalėjimo? — samprotavo jis tą akimirką, kai Žiuljenas prisigretino prie jo būrelio.— Roplius reikia laikyti kalėjimo požemiuose; tegul žūsta tamsoje, antraip jie gamina vis daugiau nuodų ir darosi vis pavojingesni. Kokia prasmė uždėti jam tūkstančio ekiu baudą? Jis neturtingas; tegul ir taip, juo geriau; bet už jį užmokės jo partija. Reikėjo skirti jam penkių šimtų frankų baudą ir dešimt metų kalėjimo.

„Dieve mano, apie kokį čia pabaisą jis kalba?" — pagalvojo Žiuljenas, gėrėdamasis siutingu savo kolegos tonu ir staigiais jo mostais. Smulkus, liesas, sunykęs akademiko numylėto sūnėno veidas buvo šiuo metu šlykštus. Žiuljenas netrukus sužinojo, kad čia minimas didžiausias to meto poetas.

— Ak pabaisa! — pusbalsiu šūktelėjo Žiuljenas, ir akis jam su-

drėkino kilnaus pasipiktinimo ašaros.— Ak tu niekšeli! — pagalvojo Žiuljenas.— Atsiimsi nuo manęs už tokias kalbas.

„O vis dėlto tai atakon metamas būrys tos partijos,— svarstė jis toliau,— kurios vadas, be kitų, yra ir markizas! O tas didis žmogus, kurį jis vainoja, kiek būtų susirinkęs ordinų ir pelningų vietų, jei būtų parsidavęs — nesakau, kad tai bespalvei pono de Nervalio vyriausybei, o kuriam nors iš tų palyginti dar padorių premjerų, sėdėjusių vienas po kito toje vietoje!"

Ponas de La Molis pasakė porą žodžių kunigui Pirarui, ir tas iš tolo mostelėjo Žiuljenui. Žiuljenas tuo metu klausėsi nudelbęs akis kažkokio aimanuojančio vyskupo; kai pagaliau atsikratė jo ir priėjo prie savo bičiulio, šį jau buvo nutvėręs šlykštusis jauniklis Tanbo. Tas išsigimėlis nekentė kunigo Piraro, laikydamas jį Žiuljeno sėkmės pradininku, ir todėl jam gerinosi.

— *Kada gi pagaliau mirtis išvaduos mus nuo šitos maitos?* — tokiais žodžiais, alsuojančiais tikrai bibline jėga, kalbėjo šią akimirką tas niekingas plunksnagraužys apie garbųjį lordą Holandą[67]. Reikėjo pripažinti, kad jis labai gerai žinojo bendraamžių biografijas ir jau buvo apytikriai peržvelgęs visus asmenis, kurie galėjo tikėtis šiokios tokios įtakos, įkopus į sostą naujajam Anglijos karaliui.

Kunigas Piraras perėjo į gretimą svetainę; Žiuljenas nusekė įkandin jo.

— Įspėju jus, markizas nemėgsta rašeivų; jiems vieniems jis ir tejaučia antipatiją. Mokėkite lotyniškai, graikiškai, jei galite, žinokite Egipto, Persijos istoriją ir t. t., jis gerbs ir globos jus kaip mokytą žmogų. Bet nesusigalvokite parašyti nors vieno puslapio prancūziškai, ypač rimtomis temomis, kurių jums nedera liesti dėl žemesnės jūsų padėties visuomenėje: jis apšauks jus rašeiva, ir jūs pateksite į nemalonę. Negi jūs, gyvendamas didžiūno namuose, nežinote, ką pasakė kunigaikštis de Kastri apie d'Alamberą ir Ruso: „Tie žmogeliai nori apie viską samprotauti, o neturi nė tūkstančio ekiu rentos".

„Čia viskas žinoma,— pagalvojo Žiuljenas,— kaip ir seminarijoje!" Iš tiesų jis buvo parašęs gana pakiliu stiliumi kokius aštuonis ar dešimt puslapių: tai buvo savotiškas pagyrimo žodis senajam karo gydytojui, kuris, anot jo, padaręs jį žmogumi. „Bet juk tą sąsiuvinėlį,— tarė sau Žiuljenas,— aš visada laikiau po raktu!" Jis užlipo į savo kambarį, sudegino rankraštį ir grįžo į svetainę. Prašmatniųjų perėjūnų nebesimatė, buvo likę tik didžiųjų ordinų savininkai.

Aplink stalą, kurį tarnai buvo atnešę jau padengtą, sėdėjo septynios

ar aštuonios moterys, labai kilmingos, labai pamaldžios, labai pasipūtusios, tarp trisdešimties ir trisdešimt penkerių metų amžiaus. Įėjo žavioji maršalienė de Fervak, atsiprašinėdama, kad taip vėluoja. Buvo jau po vidunakčio; ji atsisėdo šalia markizės. Žiuljenas labai susijaudino: jos akys ir žvilgsnis priminė jam ponią de Renal.

Panelės de La Mol būrelis dar nesiskirstė. Ji ir jos draugai šaipėsi iš vargšo grafo de Talero. Tai buvo vienturtis sūnus įžymaus žydo, pagarsėjusio turtais, susikrautais iš paskolų, kurias iš jo ėmė karaliai karams prieš liaudį. Tėvas neseniai mirė, palikdamas sūnui šimto tūkstančių ekiu mėnesinę rentą ir pavardę, deja, pernelyg plačiai žinomą! Žmogui, patekusiam į tokią ypatingą padėtį, reikėjo turėti arba atviraširdišką būdą, arba labai stiprią valią.

Deja, grafas buvo tik naivus vyrukas su visokiausiomis pretenzijomis, įkalbėtomis jam pataikūnų.

Ponas de Keliusas tvirtino, jog kažkas jam įteigęs norą pasipiršti panelei de La Mol (kuriai asistavo markizas de Kruaznua, būsimasis kunigaikščio titulo ir šimto tūkstančių livrų rentos paveldėtojas).

— Ak, tik jau nekaltinkite grafo, kad jis turi kažkokį norą,— su užuojauta pasakė Norberas.

Gebėjimo norėti galbūt labiausiai ir trūko vargšui grafui de Talerui. Dėl šios savo būdo ypatybės jis būtų tikęs būti karalium. Tolydžio su visais tarėsi, bet neturėjo drąsos iki galo įvykdyti nė vieno patarimo.

Panelė de La Mol sakydavo, kad vien tik matydama jo fizionomiją galėtų nepaliaujamai džiūgauti. Jo veide atsispindėjo keistai sumišę du jausmai: nerimas ir nusivylimas; bet retkarčiais aiškiai prasiveržd avo ir savo vertės pajautimas, ir tvirtas ryžtas, pritinkąs turtingiausiam Prancūzijos žmogui, dar nebjauriam pažiūrėti ir neturinčiam nė trisdešimt šešerių metų.

— Jis baugščiai įžūlus,— sakydavo ponas de Kruaznua.

Grafas de Keliusas, Norberas ir du ar trys jaunuoliai su ūseliais prisišaipė iš jo, kiek jiems lindo, nors jis to ir nesuprato, ir pagaliau, kai išmušė pirmą, išgarbino jį namo.

— Nejaugi tai jūsų garsieji arabų veislės arkliai laukia jūsų prie vartų šitokiame ore? — paklausė Norberas.

— Ne, čia kiti, ne tokie brangūs,— atsakė ponas de Taleras.— Arklys iš kairės atsiėjo penkis tūkstančius frankų, o dešinysis tik šimtą luidorų; bet malonėkite patikėti — jis kinkomas tik naktį. Mat jo lygiai tokia pat risčia kaip ano.

Norbero pastaba įteigė grafui mintį, kad tokiam žmogui kaip jis dera aistringai domėtis arkliais ir kad negalima laikyti savo arklių darganoje. Jis išėjo; netrukus atsisveikino ir tie ponai, vis dar šaipydamiesi iš jo.

„Taigi,— galvojo Žiuljenas, klausydamasis, kaip jie juokiasi laiptuose,— likimas leido man pamatyti asmenį, kuris savo padėtimi yra absoliuti mano priešingybė! Aš neturiu nė dvidešimt luidorų rentos metams — ir štai greta savęs išvystu žmogų, kuriam įplaukia dvidešimt luidorų kas valandą, o betgi visi iš jo šaiposi... Toks reginys gali išgydyti nuo pavydo".

V skyrius

JAUTRUMAS IR KILMINGA ŠVENTEIVA

> Bet kokia gyvesnė mintis ten atrodo atžarybė — taip visi ten įpratę į bespalvius žodžius! Vargas tam, kieno kalboje justi kas nors savito!
>
> *Foblasas*[118]

Praėjo keletas bandymo mėnesių, ir štai kokia buvo Žiuljeno padėtis tą dieną, kai rūmų intendantas įteikė jam atlyginimą už trečią metų ketvirtį. Pono de La Molio įpareigotas, Žiuljenas tikrino dabar jo dvarų Bretanėje ir Normandijoje administravimą ir dažnai į juos važinėdavo. Jam buvo pavestas ir pagrindinis susirašinėjimas pagarsėjusioje byloje su kunigu de Frileru. Kunigas Piraras supažindino jį su ta byla.

Pagal trumpas pastabas, kurias markizas brūkštelėdavo ant visokiausių gaunamų raštų, Žiuljenas paruošdavo atsakymus, ir beveik kiekvieną jų markizas pasirašydavo.

Seminarijoje dėstytojai reiškė apgailestavimą, kad jis stokoja stropumo, bet vis dėlto laikė jį vienu geriausių savo mokinių. Nuo

tų įvairių darbų, į kuriuos puolė su liguistos garbėtroškos įkarščiu, Žiuljenas netrukus prarado tą veido skaistumą, kurį atsivežė iš provincijos. Jo draugų seminaristų akyse šitas blyškumas buvo girtina ypatybė; jam atrodė, kad jie ne tokie pikti ir toli gražu ne taip keliaklupsčiauja prieš pinigą kaip jo bendramoksliai Bezansone; o jie manė, kad jis džiovininkas. Mat markizas padovanojo jam arklį, ir Žiuljenas, bijodamas, kad nesusitiktų kada raitas kurio nors iš seminaristų, pasakė jiems, kad šitą mankštą jam paskyrę gydytojai.

Kunigas Piraras jį nusivedė į keletą jansenistų susirinkimų. Žiuljenas nustebo; jo galvoje tikėjimo sąvoka neišvengiamai siejosi su veidmainyste ir viltimi pasipelnyti. Jis susižavėjo šiais pamaldžiais ir rūsčiais žmonėmis, negalvojančiais apie pajamas. Daugelis iš jų pamėgo jį ir davinėjo jam patarimus. Prieš jį atsivėrė naujas pasaulis. Pas jansenistus jis susipažino su grafu Altamira. Tai buvo šešių pėdų aukščio vyras, liberalas, pasmerktas myriop savo tėvynėje ir sykiu labai pamaldus. Šitas keistas kontrastas — pamaldumas ir laisvės meilė — padarė jam didelį įspūdį.

Žiuljeno santykiai su jaunuoju grafu buvo šalti. Norbero nuomone, jis per daug gyvai atsikertąs į kai kurių jo draugų pajuokas. Porą kartų nusižengęs etiketui, Žiuljenas davė sau žodį daugiau niekada nesikreipti į panelę Matildą. Visi de La Molio rūmuose buvo su juo pavyzdingai mandagūs; bet jis jautėsi smukęs. Sveikas provincialo protas pritaikė šiam reiškiniui liaudišką priežodį: „Viskas gražu, kas nauja".

Gal jis pasidarė įžvalgesnis negu pirmomis dienomis, o gal tiesiog atlėgo jo pirmasis susižavėjimas paryžietišku mandagumu.

Vos tik jis baigdavo darbą, jį užguldavo mirtinas nuobodulys: labai jau sekino sielą įstabus, tačiau taip tiksliai atseikėtas, taip idealiai kiekvienam rangui apskaičiuotas mandagumas, būdingas aukštajai visuomenei. Bent kiek jautresnė širdis jaučia tą dirbtinumą.

Provinciją, žinoma, galima peikti už jos banalumą ar nelabai mandagų toną; bet ten kiekvienas, kuris jums atsako, nėra visiškai abejingas. De La Molio rūmuose niekada niekas neįžeidė Žiuljeno savimeilės; bet dažnai į dienos pabaigą, imant žvakę iš prieškambario, jam norėdavosi verkti. Provincijoje kelneris atkreips į jus dėmesį, jei žengiant į kavinę jums kas nors atsitiks. Bet jei tas įvykis nemalonus jūsų savimeilei, jisai, kad ir užjausdamas, dešimt sykių pakartos žodį, kuris jus užgauna. Paryžiuje visi stengiasi juoktis slapčia, bet jūs čia visuomet svetimas.

Mes nutylėsime daugybę smulkių nutikimų, dėl kurių Žiuljenas būtų galėjęs būti išjuoktas, jeigu tam tikra prasme nebūtų buvęs nevertas tapti pajuokos objektu. Dėl savo pašėlusio jautrumo jis šimtą kartų per dieną šaudavo pro šalį. Visos jo pramogos buvo skirtos savisaugai: jis kasdien mokėsi šaudyti iš pistoleto, buvo stropus garsiausių fechtavimo mokytojų mokinys. Kai tik turėdavo laisvą valandėlę, užuot praleidęs ją su knyga rankoje kaip kadaise, skubėdavo į maniežą ir reikalaudavo narčiausių arklių. Jodinėdamas su maniežo mokytoju, jis beveik kiekvieną sykį atsidurdavo ant žemės.

Markizui patiko, kad Žiuljenas atkakliai dirba, yra nekalbus, protingas, ir jis pamažu patikėjo jam visus bent kiek painesnius reikalus. Kai aukštieji šio garbėtroškos siekiai palikdavo jam valandėlę atokvėpio, jis labai įžvalgiai tvarkydavo savo reikalus; kadangi galėjo laiku gauti reikiamas žinias, sėkmingai lošė biržoje. Pirko namus, miškus; bet lengvai suirzdavo. Švaistėsi šimtais luidorų, o bylinėjosi dėl kelių šimtų frankų. Turtingi plačios prigimties žmonės imasi piniginių operacijų ieškodami pasismaginimo, o ne naudos. Markizui reikėjo savotiško štabo viršininko, kuris tvarkytų jo finansinius reikalus rūpestingai ir patikimai.

Ponia de La Mol, nors ir labai santūri, kartais pasijuokdavo iš Žiuljeno. Ūmumas, į kurį linkusios jautrios natūros, kelia aukštuomenės damoms pasibaisėjimą: tai absoliuti priešingybė etiketui. Porą kartų markizas užstojo savo sekretorių: „Jeigu jis juokingas jūsų salone, tai jis neprilygstamas prie savo rašomojo stalo“. O Žiuljenui atrodė, kad jis atspėjo markizės paslaptį. Ji teikdavosi parodyti gyvą susidomėjimą viskuo, kai tik tarnas paskelbdavo barono de La Žumato pavardę. Tai buvo šaltas padaras bejausmiu veidu; mažas, liesas, negražus, labai gerai apsirengęs, jis amžinai trynėsi karaliaus rūmuose ir, apskritai imant, nieko apie nieką nesakė. Tokia buvo jo mąstysena. Ponia de La Mol pirmą kartą gyvenime būtų pasijutusi pašėlusiai laiminga, jei būtų galėjusi išleisti už jo dukterį.

VI skyrius

TARSENA

> Jų aukšta paskirtis – ramiai vertinti smulkius kasdienio tautų gyvenimo įvykius. Jų išmintis privalo užbėgti už akių didelei rustybei, galinčiai kilti dėl menkų priežasčių ar dėl kokių įvykių, kuriuos toli išnešioja ir iškraipo gandas.
>
> *Gracijus*[57]

Kaip naujokas, neseniai atkilęs į sostinę ir iš didystės nieko neklausinėjąs, Žiuljenas per didelių kvailysčių nepridarė. Vieną dieną, užkluptas staigios liūties, užbėgo į kavinę Sent Onorė gatvėje, ir čia kažkoks augalotas vyras lengvos gelumbės surdutu, nustebintas jo niūraus žvilgsnio, savo ruožtu permetė jį akimis visiškai taip, kaip anuomet Bezansone panelės Amandos meilužis.

Žiuljenas tiek kartų priekaištavo sau, kam liko neatsilyginęs už tą pirmą įžeidimą, jog dabar, pagavęs šį žvilgsnį, neištvėrė. Pareikalavo, kad nepažįstamasis pasiaiškintų. Žmogus su surdutu iš karto apibėrė jį bjauriausiais keiksmais; visi, kas buvo kavinėje, apspito juos ratu; praeiviai sustojo prie durų. Būdamas atsargus kaip visi provincialai, Žiuljenas visada nešiojosi porą mažų pistoletų; jo ranka mėšlungiškai spaudė juos kišenėje. Tačiau jis valdėsi ir tik tolydžio kartojo savo priešui:

— Jūsų adresas, pone? Aš niekinu jus.

Tie šeši žodžiai, kartojami su tokiu atkaklumu, galų gale paveikė minią.

— Žinoma! Tegul tas, kuris vienas laido gerklę, duoda jam savo adresą.

Žmogus su surdutu, iš visų pusių girdėdamas šį reikalavimą, sviedė Žiuljenui į akis penketą ar šešetą vizitinių kortelių. Laimė, nė viena nepataikė į veidą: Žiuljenas buvo davęs sau žodį, kad pistoleto griebsis tik tada, kai bus paliestas. Vyras išėjo, bet kelis kartus atsigręžė, grūmodamas Žiuljenui kumščiu ir svaidydamasis keiksmais.

Žiuljenas apsipylė prakaitu. „Vadinasi, paskutinis perėjūnas mane gali šitaip įkaitinti! — įtūžęs kartojo jis sau.— Kaip užgniaužti šitą žeminantį jautrumą!“

Jei tik būtų galėjęs, jis tuoj pat mielai būtų stojęs kautis. Bet buvo viena kliūtis: iš kur paimti sekundantą šitame didžiuliame Paryžiuje? Jis neturėjo nė vieno draugo. Buvo užmezgęs keletą pažinčių, bet visi pažįstami po kelių savaičių nusigręždavo nuo jo. „Nemoku bendrauti su žmonėmis ir štai esu žiauriai už tai nubaustas“,— pagalvojo jis. Pagaliau jam atėjo į galvą mintis susirasti atsargos leitenantą iš devyniasdešimt šeštojo pulko, pavarde Ljeveną, vargšą nevykėlį, su kuriuo dažnai fechtuodavosi treniruotėse. Žiuljenas viską jam atvirai pasipasakojo.

— Mielai būsiu jūsų sekundantu,— pasakė Ljevenas,— bet su viena sąlyga: jei nekliudysite priešininko, turėsite tuoj pat kautis su manim.

— Sutarta,— atsakė Žiuljenas, džiugiai spausdamas jam ranką, ir jie išvyko ieškoti pono Š. de Bovezi pagal adresą, nurodytą vizitinėse kortelėse,— į Sen Žermeno priemiesčio pakraštį.

Buvo septinta valanda ryto. Tik tada, kai juodu paprašė pranešti apie save, Žiuljenui atėjo į galvą, ar nebus tai, ko gero, jaunasis ponios de Renal giminaitis, kadaise dirbęs Romos ar Neapolio ambasadoje ir davęs rekomendacinį laišką dainininkui Džeronimui.

Žiuljenas įteikė augalotam liokajui vieną iš vizitinių kortelių, vakar mestų jam į veidą, taip pat ir savąją.

Jis ir jo sekundantas pralaukė gerus tris ketvirčius valandos; pagaliau tarnas įvedė juos į elegancija tviskančius apartamentus. Čia jie pamatė aukštą jaunuolį, vilkintį spalvingą surdutą — rausvai oranžinį su baltu, išsipuščiusį kaip lėlė; jo bruožai buvo graikiško grožio: tobulai taisyklingi ir neraiškūs. Ant stulbinančiai siauros jo galvos kūpsojo piramidė pavydėtinai gražių šviesių plaukų. Jie buvo labai rūpestingai sugarbanoti, nestyrojo nė vienas plaukelis. „Dėl tos šukuosenos šitas prakeiktas pliuškis ir privertė mus laukti“,— dingtelėjo devyniasdešimt šeštojo pulko leitenantui. Margaspalvis surdutas, rytinės kelnės, net išsiuvinėtos kurpės — viskas buvo tvarkinga ir nuostabiai išpuoselėta. Iškilni, tačiau bedvasė jo fizionomija bylojo, kad šis žmogus mąsto retai, bet taip, kaip dera jo rangui: idealiai malonus žmogus, kuris baisisi netikėtais poelgiais, pokštais ir yra didžiai orus.

Žiuljenas, kuriam devyniasdešimt šeštojo pulko leitenantas išaiškino, kad versti žmogų taip ilgai laukti, nemandagiai sviedus jam į veidą vizitinę kortelę, yra naujas užgavimas, ryžtingai įžengė pas poną de Bovezi. Jis ketino elgtis įžūliai, bet drauge norėjo ir išlaikyti gerą toną.

Tačiau švelnios pono de Bovezi manieros, jo susitelkimas, rimtumas ir pasitenkinimas savimi, nuostabi visos aplinkos elegancija padarė Žiuljenui tokį įspūdį, kad jis akimoju prarado bet kokį norą elgtis įžūliai. Tai buvo nebe vakarykštis jo priešininkas. Jis taip nustėro pamatęs šitą rafinuotą poną vietoj storžievio, sutikto kavinėje, kad jam užėmė žadą. Padavė vieną iš kortelių, numestų jam vakar.

— Taip, tai mano pavardė,— tarė madingai apsitaisęs vyras, kuriam juoda Žiuljeno eilutė septintą valandą ryto nežadino didelės pagarbos,— bet, garbės žodis, aš nesuprantu...

Ypatinga tarsena, kuria buvo pasakyti šie paskutiniai žodžiai, vėl suerzino Žiuljeną.

— Aš atėjau kautis su jumis, pone,— tarė jis ir vienu atsikvėpimu išklojo visą reikalą.

Ponas Šarlis de Bovezi, rimtai viską apsvarstęs, liko beveik patenkintas juodos Žiuljeno eilutės sukirpimu. „Aišku, tai Štaubo[70] darbas,— mąstė jis, klausydamasis Žiuljeno pasakojimo; — liemenė skoninga, batai neblogi; bet, antra vertus, juoda eilutė anksti rytą!.. A, tai greičiausiai tam, kad būtų sunkiau pataikyti",— nusprendė ševaljė de Bovezi.

Atradęs tokį paaiškinimą, jis vėl grįžo prie tobulai mandagaus tono ir elgėsi su Žiuljenu beveik kaip lygus su lygiu. Pokalbis užtruko, reikalas buvo opus; bet Žiuljenas galų gale turėjo pripažinti akivaizdžią tiesą: aukštos giminės jaunuolis, kalbąs su juo, neturi nieko bendro su storžieviu, kuris jį vakar įžeidė.

Žiuljenui buvo baisiai apmaudu, kad turės išeiti, ir jis stengėsi užtęsti pasiaiškinimą. Stebėjo, su kokiu pasitenkinimu savim kalba su juo ševaljė de Bovezi,— taip jis pasivadino įsižeidęs, kad Žiuljenas kreipiasi į jį tiesiog „pone".

Žiuljenui žadino pasigėrėjimą jo orumas, atmieštas savotišku pasipūtimu, kukliu, tačiau nė akimirkos neišblėstančiu jo veide. Žiuljenas su nuostaba žiūrėjo, kaip keistai jis judina liežuvį, tardamas žodžius... Bet visa tai, šiaip ar taip, neteikė Žiuljenui nė mažiausio pagrindo ieškoti kliauties.

Jaunasis diplomatas labai mielai sutiko kautis, bet devyniasdešimt šeštojo pulko eksleitenantas, kuris visą valandą išsėdėjo pražergęs kojas, pasidėjęs rankas ant šlaunų ir plačiai atkišęs alkūnes, pareiškė, kad jo draugui ponui Soreliui nedera kibti prie žmogaus vien todėl, jog šiam kažkas pavogė vizitines korteles.

Žiuljenas išėjo, kuo bjauriausiai nusiteikęs. Ševaljė de Bovezi

karieta laukė kieme priešais laiptus; atsitiktinai kilstelėjęs akis, Žiuljenas pamatė vežiką ir atpažino savo vakarykštį priešininką.

Jį atpažinti, patraukti už ilgų skvernų, nuversti nuo pasostės ir apčaižyti vytine Žiuljenui tebuvo akimirkos darbas. Du liokajai, šokę ginti draugo, jį apkumščiavo; jis tuoj pat išsitraukė vieną savo mažą pistoletą ir šovė į juos; jie pabėgo. Visa tai nutiko per vieną minutę.

Tuo tarpu ševaljė de Bovezi juokingiausiai rimta mina lipo laiptais žemyn ir kartojo savo didponiška tarsena: „Kas ten? Kas ten?" Jam buvo, žinoma, labai įdomu, bet diplomatiškas orumas neleido rodyti didesnio smalsumo. Kai sužinojo, koks reikalas, išdidumas jo veide dar bandė rungtis su lengvai žaismingu abejingumu, kuris niekada neturi išnykti iš diplomato veido.

Devyniasdešimt šeštojo pulko leitenantas suprato, kad ponui de Bovezi pačiam norisi kautis; jis nusprendė diplomatišku žygiu užtikrinti savo draugui iniciatyvos teikiamus pranašumus.

— Dabar,— šūktelėjo jis,— jau yra pagrindas dvikovai!

— Ir aš taip manyčiau,— atsakė diplomatas.

— Išvyti tą sukčių! — pasakė jis liokajams.— Tegul kuris nors kitas sėda į jo vietą.

Tarnai atidarė karietos dureles: ševaljė būtinai panoro pagerbti Žiuljeną ir jo sekundantą, pasisodindamas juos į savo karietą. Jie nuvažiavo pas vieną pono de Bovezi draugą, ir tas nurodė ramią vietelę dvikovai. Kelionės metu pokalbis buvo iš tiesų malonus. Keistai atrodė tik diplomatas su savo kambariniu surdutu.

„Šitie ponai, nors labai kilmingi,— pagalvojo Žiuljenas,— visai ne tokie nuobodūs kaip tie, kurie pietauja pas poną de La Molį; ir aš suprantu kodėl,— pridūrė jis sau po valandėlės,— jie nebijo pasirodyti nepadorūs". Kalba sukosi apie šokėjas, kurios vakardienos balete patraukė publikos dėmesį. Tuodu ponai minėjo pikantiškas istorijas, apie kurias nei Žiuljenas, nei jo sekundantas, devyniasdešimt šeštojo pulko leitenantas, nieko nežinojo. Žiuljenas pasielgė protingai — nė nemėgino dėtis jas žinąs; jis nuoširdžiai prisipažino nieko apie tai negirdėjęs. Toks atvirumas patiko ševaljė de Bovezi draugui, ir jis papasakojo Žiuljenui tas istorijas su visomis smulkmenomis ir labai įdomiai.

Žiuljeną be galo nustebino vienas dalykas. Karieta turėjo valandėlę stabtelėti, nes vidury gatvės buvo taisomas altorius Devintinių procesijai. Abiem ponams tai buvo dingstis paleisti po šmaikštų žodelį: vietinis klebonas, anot jų, esąs arkivyskupo sūnus. Pas markizą de

La Molį, siekiantį kunigaikščio titulo, niekada niekas nebūtų drįsęs pasakyti ką nors panašaus.

Dvikova baigėsi vienu akies mirksniu. Žiuljenui buvo peršauta ranka; ją sutvarstė nosinėmis, suvilgytomis degtine, ir ševaljė de Bovezi labai mandagiai paprašė Žiuljeną leisti jam pristatyti jį namo ta pačia karieta, kuri atvežė jį čia. Kai Žiuljenas nurodė de La Molio rūmus, jaunasis diplomatas ir jo draugas susižvalgė. Žiuljeno fiakras stovėjo čia pat, bet pasišnekučiuoti su tais ponais jam atrodė kur kas maloniau negu su šauniuoju devyniasdešimt šeštojo pulko leitenantu.

„Dieve mano! Nejaugi tokia ir tėra dvikova? — galvojo Žiuljenas.— Kokia laimė, kad suradau tą vežiką! Kaip aš būčiau kankinęsis, jei būčiau turėjęs pakęsti dar ir šitą įžeidimą kavinėje!“ Malonus pokalbis nenutrūko nė akimirkai. Žiuljenas tada suprato, kad diplomatinė vaidyba kartais labai pravartus dalykas.

„Vadinasi, nuobodulys nėra neišvengiamas aukštos kilmės žmonių pokalbiuose,— galvojo jis.— Šiuodu va šaiposi iš Devintinių procesijos, nesivaržydami pasakoja nešvankias istorijas, ir dar su vaizdingom smulkmenom. Trūksta jiems tik vieno — jie nesamprotauja apie politiką, bet šį trūkumą su kaupu atperka jų žavus tonas ir nuostabus posakių taiklumas“. Žiuljenas jautė jiems karštą simpatiją. „Koks būčiau laimingas, jei galėčiau su jais dažniau matytis!“

Vos tik jie išsiskyrė, ševaljė de Bovezi nuskubėjo rinkti žinių; informacija nebuvo džiuginanti.

Jam labai knietėjo sužinoti, kas buvo jo priešininkas; ar jam derėtų jį aplankyti? Tie negausūs duomenys, kuriuos jam pavyko gauti, neteikė ypatingų vilčių.

— Baisu! — pasakė jis savo sekundantui.— Negaliu gi aš prisipažinti, kad koviausi su paprastu pono de La Molio sekretorium, ir dar todėl, kad mano vežikas pavogė mano vizitines korteles.

— Tikrai, tai gali pasirodyti juokinga.

Tą patį vakarą ševaljė de Bovezi ir jo draugas visiems papasakojo, kad tas ponas Sorelis, labai malonus jaunas vyras,— tai artimo markizo de La Molio bičiulio pavainikis sūnus. Šita istorija niekas nesuabejojo. O kai jinai įleido šaknis, jaunasis diplomatas ir jo draugas teikėsi porą kartų aplankyti Žiuljeną per tas dvi savaites, kai šis negalėjo niekur išeiti. Žiuljenas prisipažino jiems, kad tik vieną kartą tėra buvęs Operoje.

— Pasibaisėtina,— pasakė jie.— Tik ten ir verta lankytis; visų pirmiausia jūs turite pažiūrėti „Grafą Ori".

Operos teatre ševaljė de Bovezi pristatė jį įžymiam dainininkui Džeronimui, tada turėjusiam didžiulį pasisekimą.

Žiuljenas vos neįsimylėjo ševaljė; jį žavėjo tasai savigarbos, slėpiningo orumo ir jaunuoliško pasipūtimo derinys. Pavyzdžiui, ševaljė truputį mikčiojo, nes turėjo garbės dažnai susitikti vieną didžiūną, turintį šią ydą. Niekada Žiuljenas dar nebuvo matęs, kad vienas asmuo turėtų tiek juokingų, linksmai nuteikiančių savybių ir tokių tobulų manierų, kurias vargšas provincialas privalo stengtis mėgdžioti.

Publika Žiuljeną dažnai matė Operoje su ševaljė de Bovezi; šita pažintis išgarsino jo pavardę.

— Tai va,— pasakė jam vieną dieną ponas de La Molis,— pasirodo, jūs esate turtingo Franš Kontė bajoro, mano artimo bičiulio, pavainikis sūnus.

Markizas pertarė Žiuljeną, kai tas šoko aiškintis, kad jis niekuo dėtas dėl šio gando.

— Ponas de Bovezi nenorėjo, kad paaiškėtų, jog jis kovėsi su dailidės sūnumi.

— Žinau, žinau,— atsakė ponas de La Molis; — dabar jau mano dalykas įtvirtinti šią legendą; o ji man paranki. Bet aš noriu paprašyti jus vienos paslaugos, kuri pareikalaus iš jūsų tik menko pusvalandžio; spektaklių dienomis, pusę dvylikos, pasisukiokite Operos vestibiulyje, kai iš teatro ima skirstytis aukštuomenė. Pastebėjau, kad kartais jūsų manieros dar provinciališkos, reikėtų to atsikratyti; beje, ne pro šalį jums pažinti, bent iš matymo, aukštus asmenis, pas kuriuos gal man prireiks kada jus pasiųsti. Užeikite į teatro kasą, prisistatykite; nuolatinis bilietas jums užsakytas.

VII skyrius

PODAGROS PRIEPUOLIS

Gavau paaukštinimą ne todėl, kad būčiau nusipelnęs jo, o todėl, kad šeimininkas sirgo podagra.

Bertolotis[71]

Skaitytoją galbūt stebina šis laisvas ir beveik draugiškas tonas; mes užmiršome pasakyti, kad markizą jau pusantro mėnesio kamavo podagra, neleisdama jam išeiti iš namų.

Panelė de La Mol su motina svečiavosi Ijere pas markizės motiną. Grafas Norberas tik trumpam užbėgdavo pas tėvą; jie labai gerai sutarė, bet neturėjo apie ką vienas su kitu kalbėti. Ponas de La Molis, priverstas tenkintis Žiuljenu, nustebo pamatęs, kad vaikinas protingas. Žiuljenas garsiai skaitė jam laikraščius. Netrukus jaunasis sekretorius jau pats gebėjo parinkti įdomesnes vietas. Buvo pradėjęs eiti vienas naujas laikraštis, kurio markizas neapkentė; jis prisiekė niekada jo neskaityti, bet kasdien apie jį kalbėjo. Žiuljenas juokėsi ir gėrėjosi ta vargana dvikova tarp valdžios ir minties. Ši markizo silpnybė grąžino jam visą šaltakraujiškumą, kurio jis vos neprarado, ištisus vakarus sėdėdamas vienas su tokiu didžiūnu. Pasipiktinęs dabartimi, markizas liepė Žiuljenui skaityti Titą Liviją[72]: jam buvo įdomu klausytis improvizuoto lotyniško teksto vertimo.

Vieną dieną markizas tarė tuo pernelyg mandagiu tonu, kuris dažnai erzino Žiuljeną:

— Leiskite, brangusis Soreli, padovanoti jums mėlyną eilutę: kai panorėsite su ja ateiti pas mane, būsite man jaunesnysis grafo de Reco brolis, tai yra mano bičiulio, senojo kunigaikščio, sūnus.

Žiuljenas nelabai suprato, ką tai reiškia; tą patį vakarą jis pabandė ateiti su mėlyna eilute. Markizas elgėsi su juo kaip su sau lygiu. Žiuljenas gebėjo pajusti tikrą mandagumą, bet jo atspalvių nesuvokė. Iki tos markizo užgaidos būtų galėjęs prisiekti, kad didesnė pagarba kaip ta, kurią jam rodo markizas, neįmanoma. „Įstabus talentas!“ — pagalvojo Žiuljenas, kai jam pakilus eiti markizas atsiprašė, jog dėl podagros negalįs jo palydėti.

Šis keistas prasimanymas nedavė Žiuljenui ramybės. „O gal jis šai-

posi iš manęs?" — dingsėjo mintis. Jis nuėjo pasitarti su kunigu Piraru, bet šis, ne toks mandagus kaip markizas, nieko neatsakė, tik švilptelėjo ir nukreipė kalbą kitur. Kitą rytą Žiuljenas prisistatė markizui su juoda eilute, su savo aplankalu ir laiškais, kuriuos reikėjo pasirašyti. Markizas jį priėmė kaip anksčiau. Vakare, kai jis atėjo su mėlyna eilute, tonas buvo visai kitoks — lygiai toks pat mandagus kaip vakar.

— Jeigu jūs per daug nenuobodžiaujate maloningai lankydamas vargšą sergantį senį,— tarė markizas,— galėtumėte papasakoti jam visus, kad ir menkus, savo gyvenimo nutikimus, bet kalbėti reikėtų atvirai ir, svarbiausia, stengtis, kad pasakojimas būtų aiškus ir linksmai nuteiktų. Nes reikia linksmintis; gyvenime tai vienintelis realus dalykas. Niekas negali man kasdien gelbėti gyvybę kare ar dovanoti kasdien po milijoną; bet jei čia, šalia mano kréslo, būtų Rivarolis[73], jis kasdien valanda sutrumpintų man skausmus ir nuobodulį. Aš jį gerai pažinojau Hamburge emigracijos laikais.

Ir markizas ėmė pasakoti Žiuljenui istorijas apie Rivarolį ir hamburgiečius, kurie, tik suėję keturiese, įstengdavo perprasti kokį nors jo sąmojį.

Ponas de La Molis, neturėdamas daugiau su kuo bendrauti, panoro šį kunigėlį išjudinti. Jis pakuteno Žiuljeno savimeilę. Paprašytas sakyti vien tiesą, Žiuljenas nusprendė pasakoti viską, tačiau nutylėti du dalykus: savo fanatišką žavėjimąsi vienu vardu, kurį išgirdęs markizas apsiniaukdavo, ir savo visišką netikėjimą, kuris nelabai derėjo būsimam klebonui. Jam labai pravertė menkas susidūrimas su ševaljė de Bovezi. Markizas iki ašarų juokėsi iš nuotykio Sent Onorė gatvės kavinėje su vežiku, kuris apipylė Žiuljeną nešvankiais keiksmais. Tai buvo didžiausio atvirumo laikotarpis šeimininko ir jo globotinio santykiuose.

Ponas de La Molis susidomėjo šiuo savotišku charakteriu. Pradžioje pramogos dėlei jis kurstė Žiuljeno keistybes; bet netrukus jam pasidarė įdomiau iš palengvo taisyti kai kurias klaidingas šio jaunuolio pažiūras. „Kiti provincialai, atvažiavę į Paryžių, gėrisi viskuo,— svarstė markizas,— o šisai visko neapkenčia. Anie per daug pozuoja, o šis per mažai, ir todėl kvailiai laiko jį kvailiu".

Podagros priepuolis dėl stiprių šalčių užtruko keletą mėnesių.

„Juk prisiriša žmonės prie gražaus spanielio,— galvojo markizas,— tai kodėl aš gėdžiuosi, kad prisirišau prie šio kunigėlio? Jis savotiškas. Elgiuosi su juo kaip su sūnum; na ir kas čia blogo? Ši už-

gaida, jeigu ji ilgai tvers, atsieis man penketo šimtų luidorų vertės briliantą mano testamente".

Perpratęs tvirtą savo globotinio charakterį, markizas kasdien užkraudavo jam kokią naują užduotį.

Žiuljenas išsigando apsižiūrėjęs, jog kartais tam didžiūnui pasitaiko duoti tuo pačiu reikalu prieštaringus patvarkymus. Sekretorius per tai galėjo susilaukti rimtų nemalonumų. Todėl Žiuljenas įsivedė tokią tvarką: eidamas dirbti su markizu, visados atsinešdavo knygą ir joje įrašydavo visus paliepimus, o markizas dėdavo po jais savo parašą. Žiuljenas turėjo dabar savo raštininką, kuris perrašinėjo sprendimus kiekvienu reikalu į atskirą knygą. Į šią knygą jis segė ir visus laiškų nuorašus.

Iš pradžių šis sumanymas pasirodė markizui neapsakomai juokingas ir įkyrus. Bet, nepraėjus nė dvejetui mėnesių, jis įsitikino, kad visa tai iš tikrųjų naudinga. Žiuljenas pasiūlė jam pasamdyti sąskaitininką, dirbusį banke, kuris užvestų dvejybinę buhalteriją visoms įplaukoms ir išlaidoms Žiuljeno tvarkomuose dvaruose.

Visų šitų priemonių dėka markizui taip išaiškėjo jo paties finansinė būklė, kad jis galėjo leisti sau malonumą dalyvauti keliose naujose spekuliacijose, nesikreipdamas į savo tarpininką, kuris jį tik apvaginėjo.

— Pasiimkite tris tūkstančius frankų sau,— pasakė jis vieną dieną savo jaunam reikalų tvarkytojui.

— Ponas markize, jeigu taip pasielgsiu, apsikelsiu, ko gero, negražiom kalbom.

— Tai ko jums reikia? — nepatenkintas paklausė markizas.

— Kad jūs teiktumėtės savo ranka įrašyti atitinkamą potvarkį į knygą; pagal šį potvarkį aš ir gausiu tris tūkstančius frankų. Tiesą sakant, visą šią buhalteriją užvesti sugalvojau ne aš, o kunigas Piraras.

Nuobodžiaujančio žmogaus mina — tokia pat, kokia markizas de Monkadas[74] klausosi savo intendanto pono Puasono ataskaitų,— markizas įrašė sprendimą.

Vakare, kai Žiuljenas pasirodydavo su mėlyna eilute, apie reikalus niekada nebūdavo kalbos. Markizo palankumas taip maloniai glostė amžinai kenčiančią mūsų didvyrio savimeilę, jog jis netrukus prieš savo paties valią savotiškai prisirišo prie to mielo senuko. Tai nereiškia, kad Žiuljenas buvo jautrus ta prasme, kaip tatai suprantama Paryžiuje; bet jis nebuvo pabaisa, o nuo to laiko, kai mirė senasis

karo gydytojas, niekas neparodė jam tiek širdies. Jis tik stebėjosi pamatęs, kad markizas, stengdamasis neužgauti jo savimeilės, elgiasi taip mandagiai ir apdairiai, kaip niekada nesielgė senasis karo gydytojas. Suprato pagaliau, kad gydytojas savo kryžium didžiavosi labiau negu markizas savo žydru kaspinu. Markizo tėvas buvo didžiūnas.

Vieną dieną, baigiantis rytinei audiencijai, kai Žiuljenas buvo su juoda eilute ir jie tvarkė reikalus, jis kažkuo labai pralinksmino markizą; tasai išlaikė jį dar dvi valandas ir užsispyrė įbrukti jam keletą banknotų, kuriuos ką tik buvo atnešęs iš biržos jo tarpininkas.

— Tikiuosi, ponas markize, kad nepažeisiu didžios pagarbos, kurią jums jaučiu, jei paprašysiu leisti man pasakyti keletą žodžių.

— Kalbėkite, mano mielas.

— Tegul ponas markizas teikiasi neužsigauti, jei aš nepriimsiu šios dovanos. Ji skiriama ne žmogui juoda eilute, o žmogui mėlyna eilute, ir šis, priėmęs ją, visiškai prarastų tą laisvumą, kurį jūs taip maloningai pakenčiate.

Jis labai pagarbiai nusilenkė ir išėjo nė nepažvelgęs į markizą.

Šitas poelgis markizą pralinksmino. Vakare jis papasakojo apie tai kunigui Pirarui.

— Turiu pagaliau prisipažinti jums vieną dalyką, brangusis kunige! Man žinoma Žiuljeno kilmė, ir aš leidžiu jums nelaikyti paslaptyje to, ką jums patikiu.

„Jis pasielgė šį rytą kaip kilmingas žmogus,— pagalvojo markizas,— tai aš ir padarysiu jį kilmingą".

Po kurio laiko markizas galėjo pagaliau išeiti iš namų.

— Važiuokite dviem mėnesiams į Londoną,— pasakė jis Žiuljenui.— Visus mano gaunamus laiškus su mano pastabomis pristatys jums specialūs ir kitokie kurjeriai. Jūs paruošite atsakymus ir persiųsite man, įdėdamas į kiekvieną atsakymą ir mano siųstą laišką. Apskaičiavau, kad atsakymai vėluos ne daugiau kaip penkias dienas.

Važiuodamas pašto karieta į Kalė, Žiuljenas stebėjosi, kokie menki tie tariami reikalai, kurie jam pavesti.

Neapsakinėsime, su kokia neapykanta ir beveik pasibaisėjimu jis išlipo į anglų žemę. Skaitytojui žinomas jo beprotiškas žavėjimasis Bonapartu. Kiekvieną karininką jis laikė siru Hadsonu Lou, kiekvieną didžiūną — lordu Betherstu[75], kurio įsakymais buvo vykdomos visos niekšystės šventos Elenos saloje ir kuris gavo už tai ministro portfelį dešimčiai metų.

Londone jis galų gale perprato rafinuotąjį dendizmą. Susidraugavo su jaunais rusų didikais, ir tie jam atskleidė jo paslaptis.

— Likimas jums uždėjo savo žymę, brangusis Soreli,— sakė jie,— jūs jau gimėte su ta šalta mina, kuri jus laiko *už tūkstančio mylių nuo to, ką išgyvenate*, ir kuri yra mūsų idealas.

— Jūs nesupratote savo amžiaus,— kalbėjo jam kunigaikštis Korazovas.— *Elkitės visada priešingai, negu iš jūsų tikimasi*. Garbės žodis, tai vienintelis šventas mūsų laikų įstatymas. Nebūkite nei patrakėlis, nei pamaiva, nes tada visi lauks iš jūsų arba beprotysčių, arba vaidybos, ir principas bus pažeistas.

Vieną kartą Žiuljenas tikrai nusipelnė šlovės kunigaikščio Fic Folko salone, kur buvo pakviestas pietų kaip ir kunigaikštis Korazovas. Reikėjo laukti visą valandą. Tarp dvidešimties kviestų svečių Žiuljenas laikėsi taip, kad jo elgseną ir šiandien dar mena jauni ambasadų sekretoriai Londone. Jo veido išraiška buvo neprilygstama.

Kad ir kaip iš jo šaipėsi draugai dendžiai, jis norėjo žūt būt susipažinti su garsiuoju Filipu Venu, vieninteliu filosofu Anglijoje po Loko[77]. Rado jį kalėjime, kur Venas baigė sėdėti septintuosius metus. „Šitame krašte aristokratija juokų nekrečia,— pagalvojo Žiuljenas,— maža to, ji Veną dar apjuodino, iškoneveikė ir t. t."

Venas buvo žvalus vyras; aristokratijos įsiūtis gelbėjo jį nuo nuobodulio. „Štai,— tarė sau Žiuljenas, eidamas iš kalėjimo,— vienintelis linksmas žmogus, kurį sutikau Anglijoje".

— *Iš visų idėjų pati naudingiausia tironams yra dievo idėja*,— pasakė jam Venas.

Visos jo filosofinės sistemos nedėstysime, ji pernelyg ciniška.

— Kokius malonius įspūdžius parsivežėte iš Anglijos? — paklausė ponas de La Molis, kai Žiuljenas grįžo. Tasai tylėjo.— Na, kokius gi įspūdžius parsivežėte — malonius ar ne? — pakartojo nekantriai markizas.

— *Primo*,— pasakė Žiuljenas,— net ir protingiausias anglas vienai valandai per dieną praranda protą: jį apninka savižudybės demonas, šios šalies dievas.

Secundo, protas ir talentas netenka dvidešimt penkių procentų savo vertės, kada išsikelia į Angliją.

Tertio, nėra pasaulyje nieko gražesnio, nuostabesnio ir labiau jaudinančio už Anglijos peizažą.

— O dabar mano eilė,— tarė markizas.— *Primo*, kam jūs pobūvyje pas Rusijos ambasadorių pasakojote, kad Prancūzijoje yra

trys šimtai tūkstančių jaunuolių dvidešimt penkerių metų amžiaus, kurie aistringai trokšta karo? Manote, kad tai malonu karaliams?

— Negali juk žinoti, ką sakyti, kai kalbiesi su mūsų didžiaisiais diplomatais,— atsakė Žiuljenas.— Jų aistra — leistis į rimtas diskusijas. Jei kartoji banalybes iš laikraščių, laiko tave mulkiu. Jei leidi sau pasakyti ką nors naujo ir panašaus į tiesą, nustemba, nežino, kaip atkirsti, o kitą dieną, septintą valandą ryto, per pirmąjį ambasados sekretorių jums praneša, kad elgėtės nederamai.

— Neblogai,— nusijuokė markizas.— Bet va, kertu lažybų, įžvalgusis stebėtojau, kad taip ir nenumanote, ko važiavote į Angliją.

— Atleiskite,— tarė Žiuljenas,— buvau tenai tam, kad sykį per savaitę pietaučiau pas karaliaus ambasadorių, mandagiausią žmogų pasaulyje.

— Jūs ten vykote parsivežti va šito ordino,— pasakė markizas.— Nenoriu, kad nusivilktumėte savo juodąją eilutę, bet pripratau prie linksmesnio tono, kuriuo kalbu su žmogumi, dėvinčiu mėlyną eilutę. Iki naujo įsakymo įsidėkite gerai į galvą štai ką: kai aš matysiu šitą ordiną, jūs būsite jaunesnysis mano draugo kunigaikščio de Reco sūnus, kuris, pats to nežinodamas, jau pusę metų dirba diplomatu. Įsidėmėkite,— pridūrė markizas labai rimtai, nutraukdamas Žiuljeno padėkos žodžius,— aš anaiptol nenoriu, kad jūs keistumėte savo luomą. Tai visados klaida ir nelaimė tiek globėjui, tiek ir globotiniui. Kai mano bylos jums įkyrės arba jūs man nebetiksite, išrūpinsiu jums gerą parapiją kaip mūsų draugui kunigui Pirarui, ir *nieko daugiau*,— pridūrė markizas labai šaltai.

Ordinas apramdė Žiuljeno išdidumą; jis pasidarė kalbesnis. Daug rečiau jautėsi įžeistas ir ne taip dažnai taikė sau žodžius, kurie gal ir atrodo ne per daug mandagūs, bet gyvame pokalbyje gali išsprūsti kiekvienam.

Šito ordino dėka jis susilaukė nepaprasto vizito — jį aplankė ponas de Valno, atvažiavęs į Paryžių padėkoti ministrui už barono titulą ir susitarti su juo dėl kai ko. Jis turėjo būti netrukus paskirtas Verjero meru į pono de Renalio vietą.

Žiuljenas gardžiai širdyje juokėsi, kai ponas de Valno leido jam suprasti, jog paaiškėję, kad ponas de Renalis esąs jakobinas. Iš tikrųjų ateinančiuose rinkimuose į Deputatų rūmus naujai iškeptas baronas buvo ministerijos kandidatas, o didžiojoje departamento rinkimų kolegijoje, tiesą sakant, ultramonarchistinėje, pono de Renalio kandidatūrą kėlė liberalai.

Veltui bandė Žiuljenas šį tą sužinoti apie ponią de Renal; baronas, matyt, neužmiršo, kad jie kadaise buvo varžovai, ir Žiuljenas nieko iš jo neišgavo. Pagaliau paprašė Žiuljeną, kad būsimuose rinkimuose jo tėvas atiduotų savo balsą už jį. Žiuljenas prižadėjo parašyti.

— Jūs turėtumėte, ponas ševalje, pristatyti mane ponui markizui de La Moliui.

„Iš tikrųjų *turėčiau*,— pagalvojo Žiuljenas,— bet šitokį sukčių!..“

— Tiesą sakant,— tarė jis,— esu per daug menkas žmogelis de La Molio rūmuose, kad galėčiau drįsti ką nors pristatinėti.

Žiuljenas viską pasakodavo markizui; vakare papasakojo ir apie Valno pareikštą norą, taip pat ir apie visus jo žygdarbius nuo 1814 metų.

— Jūs ne tik pristatysite man šitą naująjį baroną rytoj,— tarė ponas de La Molis, nutaisęs labai rimtą veidą,— bet ir pakviesite jį poryt pietų. Tai bus vienas mūsų naujųjų prefektų.

— Jei taip,— šaltai atvertė Žiuljenas,— tai prašau mano tėvą skirti elgetyno direktorium.

— Puiku,— pasakė markizas, vėl pralinksmėjęs,— sutinku; prisipažinsiu, aš laukiau pamokymų. Jūs, matau, stojate į gerą kelią.

Iš pono de Valno Žiuljenas sužinojo, kad neseniai mirė loterijos kontoros vedėjas; Žiuljenas juoko dėlei išrūpino tą vietą ponui de Šolenui, tam kvaišam seniui, kurio prašymą jis kadaise rado ant grindų pono de La Molio kambaryje. Markizas nuoširdžiai kvatojo, kai Žiuljenas, padavęs jam pasirašyti raštą finansų ministrui dėl šios vietos, atmintinai persakė de Šoleno prašymą.

Vos tik ponas de Šolenas buvo paskirtas, Žiuljenas sužinojo, kad departamento įgaliotiniai prašė tos vietos ponui Gro, garsiam matematikui. Tas kilniaširdis žmogus teturėjo tūkstantį keturis šimtus frankų rentos ir kiekvienais metais skolindavo šešis šimtus frankų velioniui loterijos kontoros vedėjui — padėjo jam auklėti vaikus.

Žiuljenas pats apstulbo, ką padarė. „Iš ko šiandien gyvena ta velionio šeima? — Ši mintis suspaudė jam širdį.— Niekis,— tarė jis sau.— Jei norėsiu iškilti, reikės ir daugiau neteisybių padaryti, ir dar išmokti dangstyti jas gražiomis, jausmingomis frazėmis. Vargšas ponas Gro! Užsitarnavo ordiną jis, o gavau jį aš ir dabar turiu taikytis prie vyriausybės, kuri jį man paskyrė“.

VIII skyrius

KOKS ORDINAS IŠSKIRIA ŽMOGŲ IŠ KITŲ?

„Tavo vanduo negaivina manęs",— tarė troškulio kamuojamas džinas.— „O betgi tai vėsiausias šulinys visame Diar Bekire".

Pelikas

Kartą Žiuljenas grįžo iš žavingo Vilkjė dvaro prie Senos, kuriuo ponas de La Molis labiau domėjosi, nes iš visų jo dvarų tik šitas vienas kadaise priklausė garsiajam Bonifasui de La Moliui. Rūmuose jis rado markizę su dukteria, ką tik parvažiavusias iš Ijerų.

Žiuljenas buvo dabar tikras dendis, perpratęs paryžietišką gyvenimo būdą. Jis pasisveikino su panele de La Mol itin šaltai. Atrodė visai užmiršęs tuos laikus, kada ji linksmai jį klausinėjo, kaip jam pavyko taip grakščiai nukristi nuo arklio.

Panelei de La Mol pasirodė, kad jis aukštesnis ir labiau išblyškęs. Jo povyza ir laikysena nebeturėjo nieko provincialaus; to negalėjai pasakyti apie kalbėseną: šnekas ir dabar jis varė labai rimtas ir labai dalykiškas. Kad ir kokios racionalios jos buvo, įgimtas jo išdidumas dildė įspūdį, kad čia kalba žemesnio rango žmogus; buvo tik justi, kad pernelyg daugeliui dalykų jis dar teikia didelę svarbą. Bet buvo taip pat matyti, kad šitas žmogus sugebės apginti tai, ką sako.

— Jam trūksta subtilumo, bet ne proto,— pasakė panelė de La Mol tėvui, juokaudama su juo dėl ordino, kurį jis išrūpino Žiuljenui.— Mano brolis prašė jus šio ordino pusantrų metų, o juk jis de La Molis!..

— Taip, bet Žiuljenui ūmai šauna į galvą įdomios mintys; nieko panašaus niekada neatsitiko de La Moliui, apie kurį jūs kalbate.

Tarnas pranešė, kad atvyko kunigaikštis de Recas.

Matilda vos nenusižiovavo: prieš akis jai stojo vėl tie patys senoviniai tėvo svetainės paauksinimai, tie patys senieji lankytojai. Ji vaizdavosi tą nepakenčiamai nuobodų gyvenimą, kuris jos laukia Paryžiuje. O Ijeruose ji vis dėlto ilgėjosi Paryžiaus!

„Juk man devyniolika metų! — galvojo.— Laimingiausias amžius, kaip sako visi tie mulkiai knygose paauksuotomis briaunomis". Žiūrėjo į naujus eilėraščių tomelius, kurių gal dešimt susirinko svetainėje ant konsolės, kol jos viešėjo Provanse. Jos nelaimė buvo ta, kad ji buvo protingesnė už ponus de Kruaznua, de Keliusą, de Liuzą ir kitus savo draugus. Ji iš anksto žinojo visa, ką jie pasakys apie gražųjį Provanso dangų, poeziją, Prancūzijos pietus ir t. t., ir t. t.

Jos gražios akys, dvelkiančios didžiausiu nuoboduliu ir — dar blogiau — neviltimi patirti bent kiek džiaugsmo, įsmigo į Žiuljeną. Šisai bent ne visiškai toks kaip kiti.

— Ponas Soreli,— prabilo ji tuo gyvu, griežtu, visai nemoteriškų balsu, kuriuo kalba jaunos aukštuomenės moterys,— ponas Soreli, ar jūs būsite šį vakarą pokylyje pas kunigaikštį de Recą?

— Panele, aš neturėjau garbės būti pristatytas ponui kunigaikščiui. (Atrodė, kad šitie žodžiai ir šitas titulas drasko išdidžiam provincialui burną.)

— Jis pavedė mano broliui atsivežti jus; jei atvyktumėte, papasakotumėte man smulkiau apie Vilkjė dvarą; mes ketiname važiuoti ten šį pavasarį. Norėčiau žinoti, ar pilis tinka gyventi ir ar apylinkės tikrai tokios gražios, kaip visi sako. Kaip dažnai juk pagyrimai būna nepelnyti!

Žiuljenas neatsakė.

— Atvažiuokite į pokylį kartu su mano broliu,— pridūrė ji šaltai.

Žiuljenas pagarbiai nusilenkė. „Taigi net ir pokylyje aš privalau duoti ataskaitą kiekvienam šios šeimos nariui. Bet juk man ir moka už tai, kad tvarkau jų reikalus". O bloga jo nuotaika pridūrė: „Vienas dievas težino, ar tai, ką pasakysiu dukteriai, neprieštaraus tėvo, brolio ir motinos sumanymams! Čia tikras valdovo dvaras! Būk visiška menkysta ir vis dėlto žiūrėk, kad niekas neturėtų progos tavimi pasiskųsti".

„Kaip man nepatinka ta ilgšė! — galvojo jis, žvilgsniu lydėdamas panelę de La Mol, kurią pašaukė motina, panorusi ją pristatyti savo kelioms draugėms.— Gaudo madas be jokio saiko — suknelė smunka nuo pečių... Dar labiau išbalusi negu prieš kelionę... O kokie šviesūs plaukai, tiesiog bespalviai! Galima sakyti, kiaurai persišviečia. Kaip išdidžiai ji sveikinasi ir žiūri! Karalienės gestai!"

Panelė de La Mol pasišaukė brolį, pakilusį eiti iš svetainės.

Grafas Norberas priėjo prie Žiuljeno.

— Brangusis Soreli,— tarė jis,— kur galėčiau rasti jus dvyliktą valandą nakties? Važiuosime į pokylį pas kunigaikštį de Recą. Jis mane įpareigojo būtinai pasiimti jus.

— Puikiai žinau, kam turiu būti dėkingas už tokią didelę malonę,— atsakė Žiuljenas, lenkdamasis vos ne iki žemės.

Bloga jo nuotaika, negalėdama prikibti prie mandagaus, netgi paslaugaus Norbero tono, ėmė perkratinėti savo atsakymą į tuos malonius žodžius ir nusprendė, kad jis nuskambėjo bent kiek vergiškai.

Vakare, nuvykus į pokylį, jį apstulbino de Reco rūmų prabanga. Virš kiemo, kur suvažiuoja karietos, ištemptas milžiniškas raudonas audeklas, nusėtas auksinėmis žvaigždėmis: prašmatnumo viršūnė. Kiemas po šia palapine paverstas žydinčių apelsinmedžių ir oleandrų giraite. Vazonai labai rūpestingai įkasti į žemę, ir atrodė, kad oleandrai ir apelsinmedžiai auga iš žemės. Kelias ekipažams išbarstytas smėliu.

Visa tai pasirodė mūsų provincialui tiesiog nepaprasta. Nė sapne jam niekada nesisapnavo tokia prabanga; įsijaudinusi jo vaizduotė beregint atsidūrė už tūkstančio mylių nuo niūrių minčių. Karietoje, važiuojant į pokylį, Norberas buvo linksmas, o jam viskas atrodė juoda; dabar, vos įvažiavę į kiemą, juodu pasikeitė vaidmenimis.

Iš visos šios prabangos Norbero dėmesį traukė tik keletas smulkmenų, kurioms dar galėjai kai ką prikišti. Jis skaičiavo, kiek atsiėjo kiekvienas daiktas, ir Žiuljenas pamatė, kad, bendrai sumai smarkiai išaugus, Norbero veidas apsiniaukė, ir jame atsimušė pavydas.

O pats Žiuljenas įžengė į pirmąją svetainę pakerėtas, susižavėjęs, beveik įsibauginęs nuo per didelio susijaudinimo. Ten jau buvo prasidėję šokiai, ir visi grūdosi prie antrosios svetainės durų; čia buvo tokia spūstis, jog toliau prasiskverbti jis neįstengė. Ši antroji svetainė buvo įrengta Alhambros rūmų[78] Grenadoje stiliumi.

— Reikia pripažinti — ji pokylio karalienė! — pasakė kažkoks jaunuolis su ūseliais, kurio petys rėmėsi į Žiuljeno krūtinę.

— Panelė Furmon, visą žiemą buvusi pirmąja gražuole,— atsiliepė kaimynas,— jaučiasi nustumta į antrą vietą: matai, kokia keista jos mina.

— Iš tikrųjų, ji iš kailio neriasi, kad patiktų. Žiūrėk, žiūrėk, kaip žaviai šypsosi, va dabar, toje kadrilio figūroje, kai šoka viena. Garbės žodis, neprilygstama.

— O panelė de La Mol gerai supranta, kad jos viršus, bet, matyt,

moka tvardyti džiaugsmą. Sakytum bijo patikti tam, kuris su ja kalba.

— Puiku! Štai kur menas kerėti!

Žiuljenas veltui stengėsi pamatyti kerėtoją: ją užstojo septyni ar aštuoni vyrai, visi aukštesni už jį.

— Bet šis kilnus santūrumas ne be koketiškumo,— vėl prabilo jaunuolis su ūseliais.

— O tos didelės mėlynos akys — kaip lėtai jos nusileidžia lygiai tuo momentu, kai, regis, jau ims ir išsiduos,— varė toliau kaimynas.— Dievaži, meistriškai!

— Žiūrėk, kokia vulgari atrodo šalia jos gražuolė Furmon,— įsiterpė trečias.

— Tasai santūrumas tarsi byloja: „Kokia meili aš būčiau su jumis, jei būtumėte vertas manęs!"

— Bet kas gali būti vertas dieviškosios Matildos? — tarė pirmasis.— Nebent koks nors karališko kraujo princas, gražus, protingas, lieknas, ir dar karžygys, pasižymėjęs kare, ne vyresnis kaip dvidešimties metų.

— Pavainikis Rusijos imperatoriaus sūnus... kuris šių vedybų proga gautų kunigaikštystę; arba — kam toli ieškoti? — grafas de Taleras, nors ir panašus į išsipusčiusį kaimietį...

Durys atsilaisvino, ir Žiuljenui pavyko prasmukti.

„Jeigu ji atrodo tokia žavinga toms lėlėms, verta į ją įdėmiau pasižiūrėti,— pagalvojo jis.— Bent suprasiu, kas šitiems žmonėms yra tobulybė".

Jam dairantis Matildos, jinai pati žvilgtelėjo į jį. „Mane šaukia pareiga",— tarė sau Žiuljenas. Bet bloga nuotaika tebuvo justi vien žodžiuose. Jis yrėsi pirmyn iš smalsumo ir ne be malonumo, kurį veikiai dar labiau pakurstė giliai iškirpta Matildos suknelė; tai, tiesą sakant, nelabai pradžiugino jo savimeilę. Jos grožis dvelkia jaunyste, dingtelėjo jam. Jį nuo jos skyrė penketas ar šešetas jaunuolių, tarp jų Žiuljenas atpažino ir tuos, kurie kalbėjosi prie durų.

— Pone, jūs praleidote čia visą žiemą,— tarė ji jam,— tai sakykite, ar šitas pokylis nėra gražiausias visame šiam sezone?

Jis neatsakė.

— Šitas Kulono kadrilis[71], mano manymu, nuostabus; ir mūsų damos šoka jį puikiai.

Jaunuoliai atsigręžė pažiūrėti, kas gi tas laimingasis, iš kurio gražuolė taip stengiasi išspausti atsakymą. O atsakymas nežadėjo nieko gero.

— Vargu ar galiu aš, panele, teisingai spręsti apie tai; aš sėdžiu per dienas prie rašomojo stalo ir pirmą kartą matau tokį prašmatnų pokylį.

Jaunuoliai su ūseliais pasipiktino.

— Jūs išminčius, ponas Soreli,— vėl pasigirdo balsas, aiškiai pagyvėjęs,— ir žiūrite į visus šituos pokylius, į visas tokias iškilmes filosofo akimis kaip Žanas Žakas Ruso. Šiomis paikybėmis jūs stebitės, bet nesigundote.

Vienas žodis šiame sakinyje užgesino Žiuljeno vaizduotę ir išvijo iš jo širdies bet kokias iliuzijas. Jo lūpas iškreipė gal kiek per daug pabrėžta panieka.

— Žanas Žakas Ruso,— atsakė jis,— mano supratimu, paprasčiausias kvailys, kai imasi spręsti apie aukštuomenę; jis jos nesuprato ir vertino ją prasisiekusio liokajaus širdimi.

— Bet jis parašė „Visuomenės sutartį",— atsakė Matilda su didžia pagarba balse.

— Šitas prasisiekėlis, skelbdamas respubliką ir versdamas monarchų sostus, drauge svaigsta iš laimės, kai kuris nors kunigaikštis teikiasi pakeisti įprastinę savo popietinio pasivaikščiojimo kryptį ir palydėti jo draugą.

— Ak taip! Liuksemburgo kunigaikštis Monmoransi pilyje palydėjo kažkokį poną Kuendė[80], važiuojantį į Paryžių...— šūktelėjo su entuziazmu ir pasitenkinimu panelė de La Mol, pirmą sykį patyrusi džiaugsmą, kad gali parodyti savo erudiciją.

Ji mėgavosi savo išsimokslinimu panašiai kaip tas akademikas, kur atrado istorijai karalių Feretrijų[81]. Žiuljeno žvilgsnis liko akylas ir atšiaurus. Matildą akimirką buvo pagavęs įkarštis; jos pašnekovo abejingumas baisiai ją sutrikdė. Ją tas nustebino juo labiau, kad iki šiol paprastai ji pati šitaip veikė kitus.

Tuo metu markizas de Kruaznua energingai skverbėsi link panelės de La Mol. Jis sustojo valandžiukę už trijų žingsnių nuo jos, negalėdamas prasigauti pro minią. Žiūrėjo į ją ir šypsojosi kamšatyje. Šalia jo stovėjo jaunoji markizė de Ruvrė, Matildos pusseserė, įsikibusi už parankės savo vyrui, už kurio buvo ištekėjusi vos prieš dvi savaites. Markizas de Ruvrė, taip pat dar labai jaunas, buvo pakvaišęs iš meilės, kaip būna vyrui, kuris, vedęs žmoną sulig savo rangu bei turtu ir vien pagal notarų patvarkymus, apsižiūri, kad toji žmona tikra gražuolė. Ponas de Ruvrė turėjo gauti kunigaikščio titulą po vieno nukaršusio dėdės mirties.

Markizas de Kruaznua, negalėdamas prasibrauti pro minią, su šypsena žiūrėjo į Matildą, o jinai žvelgė savo didelėm dangiško mėlynumo akim į jį ir jo kaimynus. „Kokie visi banalūs tame būrelyje! — tarė ji sau.— Štai Kruaznua, kuris man peršasi; jis švelnus, mandagus, idealiai išauklėtas kaip ir ponas de Ruvrė. Tie ponai būtų labai mieli, jei nuo jų nedvelktų tokiu nuoboduliu. Jis taip pat lydės mane į pokylius, ir jo veidas bus toks pat bukas ir patenkintas. Praėjus metams po vedybų, mano karieta, mano arkliai, tualetai, pilis už dvidešimt mylių nuo Paryžiaus — visa tai bus puiku, kaip tik begali būti, ir kuri nors prasisiekėlė, pavyzdžiui, grafienė de Ruavil, žiūrėdama į visa tai, mirs iš pavydo; o paskui?..“

Matilda jau iš anksto nuobodžiavo. Markizas de Kruaznua galų gale prasismelkė iki jos ir užkalbino, bet ji, paskendusi mintyse, neklausė, ką jis sako. Jo žodžiai liejosi jai su viso pokylio šurmuliu. Ji nesąmoningai sekė žvilgsniu Žiuljeną, kuris pasitraukė pagarbia mina, bet išdidus ir nepatenkintas. Kampe, nuošaly nuo bruzdančios minios, ji pastebėjo skaitytojui jau pažįstamą grafą Altamirą, nuteistą myriop savo tėvynėje. Liudviko XIV laikais jo giminaitė buvo ištekėjusi už princo de Konti; jį šiek tiek tai gynė nuo kongregacijos policijos.

„Vien tik mirties nuosprendis išskiria žmogų iš kitų,— mąstė Matilda,— tai vienintelis dalykas, kurio nenupirksi. Ak, bet juk tai labai sąmojinga! Kaip gaila, kad ši mintis neatėjo man į galvą tada, kai galėjo pakelti mane kitų akyse!“ Matilda turėjo per daug subtilų skonį, kad įterptų į pokalbį sąmojį, sugalvotą iš anksto, tačiau ir per daug tuštybės, kad nesižavėtų pati savimi. Džiaugsmas nušvietė jos veidą, nuvydamas nuobodulį. Markizas de Kruaznua, kuris vis dar jai kažką pasakojo, apsidžiaugė tariamu pasisekimu ir ėmė dar su didesniu įkvėpimu gražbyliauti.

„Ką galėtų prikišti mano sąmojui koks nors piktas kritikas? — pagalvojo Matilda.— Atsakyčiau jam taip: barono, vikonto titulą galima nusipirkti; ordiną galima išsirūpinti; mano brolis ką tik gavo ordiną, o ką jis nuveikė? Paaukštinimą galima gauti. Dešimtį metų ištarnaukite įguloje arba būkite giminaitis karo ministrui — ir jūs eskadrono vadas kaip Norberas... Didelis turtas!.. Taip, turtas sunkiausiai įgyjamas, vadinasi, tai pats didžiausias nuopelnas. Keista! Knygose — viskas priešingai... Na, bet kas nori praturtėti, gali vesti pono Rotšildo dukterį.

Iš tikrųjų, mano mintis gili. Mirties nuosprendis — vienintelis dalykas, kurio niekam neatėjo į galvą siekti“.

— Jūs pažįstamas su grafu Altamira? — paklausė ji poną de Kruaznua.

Iš veido buvo matyti, kad ji tik dabar atsitokėjo, ir šitas klausimas taip mažai siejosi su tuo, ką vargšas markizas jau penkias minutes jai pasakojo, kad jo lipšnumas buvo išmuštas iš vėžių. O tačiau tai buvo protingas žmogus ir tuo garsėjo.

„Matilda kartais ekscentriška,— pagalvojo jis.— Tai, žinoma, trūkumas, bet kokią puikią padėtį visuomenėje suteiks ji savo vyrui! Nežinau, kaip veikia tas markizas de La Molis, bet faktas, kad jis palaiko ryšius su įžymiausiais visų partijų atstovais; toks žmogus niekada nežus. Tiesą sakant, šitą Matildos ekscentriškumą galima laikyti genialumu. Kai žmogus aukštos kilmės ir turtingas, genialumas anaiptol ne juokinga savybė, o tada — koks pranašumas! Beje, kai nori, ji puikiai moka suderinti protą, charakterį ir nuovokumą, ir tuomet ji idealiai miela..."

Kadangi iš karto gerai dirbti du darbus nelengva, markizas atsakinėjo Matildai nesąmoningai, tarsi būtų dėstęs išmoktą pamoką:

— Kas nepažįsta vargšo Altamiros? — Ir ėmė pasakoti apie nepavykusį jo sąmokslą, juokingą ir beprasmišką.

— Iš tiesų beprasmiškas! — patvirtino Matilda tarsi pati sau.— Bet jis kažką veikė. Noriu pamatyti tikrą vyrą; atveskite jį man čia,— pasakė ji didžiai pasipiktinusiam markizui.

Grafas Altamira buvo vienas karščiausių išdidaus ir vos ne įžūlaus panelės de La Mol grožio garbintojų; pasak jo, tai viena gražiausių moterų Paryžiuje.

— Kokia žavi ji būtų soste! — pasakė jis markizui de Kruaznua ir mielai žengė paskui jį.

Aukštuomenėje netrūksta žmonių, kurie norėtų įteigti, jog sąmokslas — itin blogo tono ženklas; jis atsiduodąs jakobinizmu. O kas gali būti bjauresnio už nevykėlį jakobiną?

Žvilgsniu, kurį tolydžio mesdavo į poną de Kruaznua, Matilda šaipėsi iš Altamiros liberalizmo, bet klausėsi jo su malonumu.

„Sąmokslininkas pokylyje — nuostabus kontrastas",— galvojo ji. Altamira su savo juodais ūsais atrodė jai panašus į ilsintį liūtą; bet netrukus ji pastebėjo, kad jo galvoje tik viena mintis: *nauda, žavėjimasis nauda.*

Jaunajam grafui vertas dėmesio tebuvo vienas dalykas: tai, kas gali padėti įvesti jo krašte dvejų atstovų rūmų sistemą. Jis su pasitenkini-

mu pasitraukė nuo Matildos, vienos žaviausių moterų pokylyje, kai pamatė įeinantį perujietį generolą.

Vargšui Altamirai, nusivylusiam Europa, beliko guostis viltimi, kad, kai Pietų Amerikos valstybės pasidarys stiprios ir galingos, jos grąžins Europai laisvę, atsiųstą joms Mirabo[82].*

Matildą apspito būrys jaunų vyrų su ūseliais. Ji aiškiai suprato, kad nesužavėjo Altamiros, ir jai buvo apmaudu, kad jis pasišalino; matė, kaip sublizgo juodos jo akys, kai jis ėmė kalbėti su perujiečiu generolu. Panelė de La Mol stebėjo jaunuosius prancūzus su gilia rimtimi, kurios nė viena jos varžovė nebūtų įstengusi pamėgdžioti. „Kuris iš jų,— galvojo ji,— nepabūgtų užsitraukti mirties nuosprendžio, net jei perspektyvos būtų pačios palankiausios?"

Nuo jos keisto žvilgsnio salo širdis tiems, kuriems trūko įžvalgumo, bet kiti jautėsi nejaukiai. Jie baiminosi, kad panelė Matilda staiga svies kokį aštrų žodį, į kurį bus sunku atsakyti.

„Aukšta kilmė teikia šimtą privalumų, be kurių žmogus man būtų nemalonus; geriausias pavyzdys — Žiuljenas,— galvojo Matilda. — Bet ji slopina tuos sielos privalumus, kurie gali pelnyti mirties nuosprendį".

Tą akimirką kažkas pasakė šalimais:

— Tas grafas Altamira — antrasis kunigaikščio de San Nazaro-Pimentelio sūnus; vienas tų Pimentelių bandė išgelbėti Konradiną[83], nukirsdintą 1268 metais. Tai viena kilmingiausių šeimų Neapolyje.

„Štai,— tarė sau Matilda,— kur gražiai pasitvirtina mano taisyklė, kad aukšta kilmė žlugdo žmogaus būdo tvirtumą, be kurio neįmanoma pelnyti mirties nuosprendžio! Matyt, man teskirta šį vakarą paistyti nesąmones. Kadangi esu tik moteris, kaip ir visos kitos, tai ką darysi, reikia šokti!" Ir ji davė sutikimą markizui de Kruaznua, kuris jau valandą laiko atkakliai kvietė ją galopui. Norėdama užmiršti savo nevykusį bandymą pafilosofuoti, Matilda nusprendė būti įstabiai žavi, ir ponas de Kruaznua pasijuto devintame danguje.

Bet nei šokiai, nei noras patikti vienam iš dailiausių karaliaus rūmų vyrų — niekas negalėjo išblaškyti Matildos. Ji turėjo didžiausią pasisekimą. Buvo pokylio karalienė, matė tai, bet liko abejinga.

„Koks bespalvis bus mano gyvenimas su tokiu žmogum kaip Kruaznua,— galvojo ji po valandėlės, kai jis lydėjo ją po šokio atgal į vie-

---

* Šis puslapis, rašytas 1830 m. liepos 25 d., buvo išspausdintas rugpjūčio 4 d. (*Leidėjo pastaba*)

tą. — O kur man rasti džiaugsmo,— pridūrė ji liūdnai mintyse,— jei, pusę metų čia nebuvusi, nerandu jo pokylyje, apie kurį su pavydu svajoja visos Paryžiaus moterys? Ir maža to, mane čia garbina draugija, už kurią geresnės nė įsivaizduoti negaliu. Iš miestelėnų čia tėra keletas perų ir gal vienas antras tokių kaip Žiuljenas. Ir vis dėlto,— tarė ji sau dar liūdniau,— kuo tik neapdovanojo mane likimas: garsia gimine, turtu, jaunyste! Viskuo, deja, tik ne laime.

Iš visų mano pranašumų kaip tik labiausiai abejotini yra tie, apie kuriuos jie man šiandien visą vakarą kalba. Dėl proto neabejoju, nes aš juos aiškiai visus gąsdinu. Jeigu jie drįsta užkliudyti rimtą temą, po penkių minučių pokalbio visai išsikvepia ir, tarsi padarę didžiausią atradimą, patvirtina mintį, kurią aš jiems visą valandą kartojau. Aš graži, turiu tą pranašumą, už kurį ponia de Stal[84] būtų viską atidavusi, o betgi faktas, kad mirštu iš nuobodulio. Ar yra pagrindo manyti, kad nuobodžiausiu mažiau, kai pakeisiu pavardę ir vadinsiuosi markize de Kruaznua?

Bet, dieve mano,— pridūrė ji beveik verkdama,— juk šitas žmogus — tobulybė. Tai mūsų šimtmečio auklėjimo šedevras; vos į jį žvilgtelėsi, jis tuoj pat pasakys ką nors malonaus ir net sąmojingo; jis narsus... Bet koks keistas tas Sorelis,— pagalvojo ji, ir jos akyse, iki šiol niūriose, dabar tvykstelėjo pyktis. — Aš juk įspėjau jį, kad noriu su juo pakalbėti, o jis nesiteikia pasirodyti!"

IX skyrius

POKYLIS

> Prašmatnūs tualetai, žvakių tviskesys, kvepalų dvelksmas; gražios rankos, dailūs pečiai; gėlių puokštės, svaiginančios Rosinio melodijos, Siseri[85] paveikslai! Man kvaista galva.
>
> *„Ucerio kelionės"*

— Jūs blogai nusiteikusi,— pasakė jai markizė de La Mol. — Turiu jus įspėti, kad rodyti tai pokylyje negražu.

— Man tik skauda galvą,— nepagarbiai atsakė Matilda,— čia labai karšta.

Šią akimirką panelės de La Mol žodžius tarsi patvirtino senasis baronas de Toli: jam pasidarė bloga, ir jis apalpo; reikėjo jį išnešti. Pasigirdo kalbos, kad tai apopleksijos priepuolis; vienu žodžiu, buvo nemalonu.

Matilda neparodė jokio susidomėjimo įvykiu. Tokios jau ji laikėsi taisyklės: niekada nežiūrėti į senius ir į visus tuos, kurie linkę kalbėti apie liūdnus dalykus.

Nuėjo šokti, kad nereikėtų klausytis kalbų apie apopleksiją, kurios, beje, nė nebuvo, nes kitą dieną baronas vėl pasirodė draugijoje.

„Bet ponas Sorelis taip ir neateina“,— dar sykį dingtelėjo jai, kai ji grįžo po šokio į savo vietą. Ji beveik ėmė dairytis, kur jis, ir staiga pastebėjo jį kitoje svetainėje. Keistas dalykas! Jis atrodė nusikratęs to šalto, jam tokio būdingo abejingumo; angliškų manierų nebebuvo likę nė žymės.

„Jis kalbasi su grafu Altamira, su mano mirtininku! — pagalvojo Matilda. — Jo akys dega niauria ugnimi; jis panašus į persirengusį princą, jo žvilgsnis dar išdidesnis negu paprastai“.

Žiuljenas artinosi prie tos vietos, kur stovėjo Matilda, vis tebekalbėdamas su Altamira; ji žiūrėjo įdėmiai į jį, tyrinėdama jo bruožus, ieškodama tų iškilnių savybių, kuriomis žmogus gali nusipelnyti garbę būti pasmerktas myriop.

Žiuljenas ir grafas ėjo pro pat ją.

— Taip,— sakė Žiuljenas,— Dantonas — tai bent žmogus!

„O dangau! Ar nebus jis kartais antrasis Dantonas? — pagalvojo Matilda. — Bet jo tokie kilnūs veido bruožai, o Dantonas buvo baisiai negražus — skerdikas, rodos“.

Žiuljenas dar buvo gana arti, ir ji nedvejodama kreipėsi į jį; žinojosi duodanti klausimą, keistai skambantį jaunos merginos lūpose, ir didžiavosi tuo.

— Juk Dantonas buvo skerdikas, tiesa? — paklausė ji.

— Taip, kai kieno nuomone,— atsakė Žiuljenas, nė nemanydamas slėpti paniekos, dar liepsnojančiomis nuo pokalbio su Altamira akimis,— bet, aukštos kilmės žmonių nelaimei, jis buvo advokatas mažame miestely — Meri prie Senos; kitaip sakant, panele,— pridūrė Žiuljenas atkariu tonu,— savo karjerą jis pradėjo kaip ir dauguma perų, kuriuos aš čia matau. Tiesa, gražių moterų nuomone, Dantonas turėjo baisų trūkumą: buvo labai negražus.

Šie paskutiniai žodžiai buvo ištarti skubiai, keistu ir aiškiai nelabai mandagiu tonu.

Žiuljenas palaukė valandėlę, kiek pasidavęs stuomeniu į priekį, su išdidžiai nuolankia mina. Jis tarsi sakė: „Man moka už tai, kad jums atsakinėčiau, ir aš gyvenu iš tų pinigų". Jis nesiteikė pakelti akių į Matildą. O ji stovėjo priešais jį tarsi jo vergė, plačiai atvėrusi ir įsmeigusi į jį savo gražias akis. Kadangi tyla prailgo, jis pagaliau žvilgtelėjo į ją kaip tarnas į šeimininką, laukdamas įsakymų. Ir nors jo akys susidūrė iš arti su Matildos akimis, vis dar įsmeigtomis į jį su ta pačia keista išraiška, jis pasišalino su regimu skubotumu.

„Juk jis iš tikrųjų gražus,— tarė pagaliau pati sau Matilda, atsitokėjusi iš susimąstymo,— o šitaip liaupsina negražumą! Niekada negalvoja pats apie save! Jis ne toks kaip Keliusas ar Kruaznua. Tasai Sorelis kažkuo primena mano tėvą, kai šis pokylyje taip nuostabiai vaidina Napoleoną". Dantoną ji visiškai užmiršo. „Iš tiesų, man baisiai šiandien nuobodu". Paėmė po ranka brolį ir, dideliam jo nepasitenkinimui, paprašė jį pereiti drauge su ja per sales. Panoro pasiklausyti, apie ką kalba mirtininkas ir Žiuljenas.

Spūstis buvo baisi. Jai vis dėlto pavyko prisigretinti prie jų kaip tik tuo metu, kai Altamira priėjo prie padėklo, už poros žingsnių nuo jos, pasiimti ledų. Jis kalbėjosi su Žiuljenu, pasigręžęs jo pusėn. Staiga jis pastebėjo ranką su siuvinėtu rankogaliu, taip pat siekiančią ledų. Šis siuvinėjimas, matyt, patraukė jo dėmesį; jis atsisuko pažiūrėti, kieno ta ranka. Tą pačią akimirką kilniose ir atvirose jo akyse blykstelėjo vos pastebima panieka.

— Jūs matote tą žmogų,— tyliai šnabžtelėjo jis Žiuljenui,— tai kunigaikštis d'Aračelis,*** ambasadorius. Šį rytą jis kreipėsi į Prancūzijos užsienio reikalų ministrą, poną de Nervalį, reikalaudamas išduoti mane. Štai į tą, kuris ten — lošia vistą. Ponas de Nervalis linkęs mane atiduoti, dėl to, kad 1816 metais mes parūpinome jums du ar tris sąmokslininkus. Jeigu jis mane grąžins mano karaliui, per dvidešimt keturias valandas aš būsiu pakartas. O už pakarpos manęs čiupti atvyks kuris nors iš tų gražių ponaičių su ūseliais.

— Niekšai! — pusbalsiu šūktelėjo Žiuljenas.

Matilda nepraleido nė vieno skiemens iš jų pokalbio. Jos nuobodulys dingo.

— Ne tokie jau dideli niekšai,— atsakė grafas Altamira. — Aš kalbėjau apie save, kadangi norėjau duoti jums gyvą pavyzdį. Pažiūrėkite į kunigaikštį d'Aračelį; jis kas penkias minutes žvilgteli į savąjį Aukso vilnos ordiną; negali atsigauti iš džiaugsmo, kad mato šitą blizgutį ant savo krūtinės. Tas vargšas žmogelis yra, tiesą sakant, anachro-

nizmas. Prieš šimtą metų šis ordinas buvo aukščiausias pagerbimas, bet tada jis buvo ne Aračelio nosiai. Šiandien iš kilmingų žmonių didžiuotis juo gali tik tokie kaip Aračelis. Jis būtų iškoręs visą miestą, kad jį gautų.

— Nejaugi jis gavo jį šitokia kaina? — baimingai paklausė Žiuljenas.

— Ne, ne visiškai,— šaltai atsakė Altamira,— na, jis gal įsakė savo krašte sumesti į upę kokias tris dešimtis turtingų savininkų, kurie garsėjo kaip liberalai.

— Koks pabaisa! — vėl pasakė Žiuljenas.

Panelė de La Mol, palenkusi galvą su didžiausiu susidomėjimu, stovėjo taip arti jo, kad jos gražūs plaukai beveik lietė jo petį.

— Jūs labai jaunas! — atsakė Altamira. — Aš sakiau jums, kad turiu Provanse ištekėjusią seserį; ji dar graži, gera, švelni; puiki šeimos motina, atsidavusi savo pareigoms, pamaldi, bet ne šventėiva.

„Kur jis taiko?" — pagalvojo panelė de La Mol.

— Ji laiminga,— kalbėjo toliau grafas Altamira. — Laiminga ji buvo ir 1815 metais. Aš slapsčiausi tada pas ją, jos dvare netoli Antibo. Na ir ką gi! Sužinojusi, kad įvykdytas mirties nuosprendis maršalui Nė, ji ėmė šokti iš džiaugsmo!

— Negali būti! — sušuko priblokštas Žiuljenas.

— Siaura partinė galvosena,— paaiškino Altamira. — Tikrų aistrų XIX amžiuje nebėra; dėl to taip ir nuobodžiauja prancūzai. Vykdomos didžiausios žiaurybės, tačiau be žiaurumo.

— Juo blogiau! — tarė Žiuljenas. — Kas daro nusikaltimus, tegul bent daro su pasimėgimu; be šito, nieko iš jų gero, ir tik šituo galima juos bent kiek pateisinti.

Panelė de La Mol, visiškai pamiršusi, kas dera jos savigarbai, beveik sprauste įsispraudė tarp Altamiros ir Žiuljeno. Jos brolis, kurį ji laikė už parankės, įpratęs jai paklusti, dairėsi po salę, o kad neatrodytų kvailai, nudavė, jog sustojo, negalėdamas prasigauti pro žmones.

— Jūsų tiesa,— kalbėjo Altamira,— žmonės dabar viską, net ir nusikaltimus, daro be jokio pasimėgimo ir nieko neišlaiko atminty. Galiu jums parodyti šiame pokylyje kokią dešimtį vyrų, kurie dievo teisme bus pasmerkti amžinoms kančioms kaip žmogžudžiai. Jie patys viską užmiršo, žmonės — taip pat*.

Daugelis vos ne ašaras lieja, jeigu jų šunelis nusilaužia koją. Kai

* Kalba nepatenkintas žmogus (Moljero pastaba „Tartiufe"). *(Aut. pastaba)*

Per Lašezo kapinėse ant jų kapo pabyra gėlės,— tai jūsų paryžiečių žavus posakis,— mes sužinome, kad jie buvo visų narsiųjų riterių dorybių įsikūnijimas, ir išgirstame apie jų prosenelio žygius Henriko IV laikais. Jeigu aš išvengsiu malonių kunigaikščio d'Aračelio paslaugų, liksiu nepakartas ir galėsiu kada nors disponuoti savo turtu Paryžiuje, tai pakviesiu jus pietų su kokiu aštuonetu ar dešimčia žmogžudžių, visuotinai gerbiamų ir nežinančių, kas yra sąžinės graužatis.

Tarp tų pietų dalyvių jūs ir aš būsime vieninteliai žmonės, nesusitepę krauju; bet man jie jaus panieką ir beveik neapykantą dėl to, kad aš jiems — kraujo ištroškusi pabaisa ir jakobinas, o jus jie niekins vien todėl, kad jūs — žmogus iš liaudies, neteisėtai įsibrovęs į aukštąją visuomenę.

— Gryna tiesa,— pasakė panelė de La Mol.

Altamira žvilgtelėjo į ją nustebęs; Žiuljenas nesiteikė net pažiūrėti.

— Žinokite, kad revoliucija, kurios priešakyje aš atsidūriau,— kalbėjo toliau grafas Altamira,— nepasisekė dėl tos vienintelės priežasties, kad aš nepanorau nukirsdinti trejeto galvų ir išdalinti mūsų šalininkams septynių ar aštuonių milijonų iš kasos, kurios raktas buvo mano žinioje. Mano karalius, kuris šiandien netveria noru mane pakarti, o prieš sukilimą sakė man „tu", būtų apdovanojęs mane pirmo laipsnio ordinu, jei aš būčiau nukirsdinęs tas tris galvas ir išdalinęs tuos pinigus, nes būčiau tada bent perpus pasiekęs tikslą ir mano šalis būtų gavusi šiokią tokią konstituciją... Taip jau sutvarkytas pasaulis — tai šachmatų partija.

— Tuomet,— šūktelėjo Žiuljenas liepsnojančiomis akimis,— jūs dar nemokėjote lošti; dabar...

— Nukirsdinčiau tas galvas — norite pasakyti? Ir nebūčiau žirondistas, kaip prasitarėte aną dieną?.. Atsakysiu jums tada,— liūdnai pridūrė Altamira,— kai nukausite žmogų dvikovoje, nors tas dar ne taip bjauru, kaip jį atiduoti į rankas budeliui.

— Dievaži,— šūktelėjo Žiuljenas,— kas siekia tikslo, tas nesirenka priemonių; jei aš nebūčiau menkas šapelis, o turėčiau bent kiek valdžios, pasiųsčiau į kartuves tris žmones, jei tuo galėčiau išgelbėti gyvybę keturiems.

Jo akys, degančios doru įsitikinimu ir panieka bevertei žmonių nuomonei, susidūrė su čia pat stovinčios panelės de La Mol akimis, ir toji panieka ne tik nevirto meilia ir mandagia pagarba, bet, regis, dar labiau įsiplieskė.

Matilda pasijuto skaudžiai įžeista; bet jau nebeįstengė užmiršti Žiuljeno; ji su apmaudu pasišalino, nusivesdama ir brolį.

„Reikia išgerti punšo ir šokti, šokti,— galvojo ji. — Pasirinksiu patį geriausią šokėją ir žūt būt patrauksiu visų dėmesį. Nagi va tas pagarsėjęs akiplėša, grafas de Fervakas". Ji priėmė jo kvietimą, jie nuėjo šokti. „Dar pažiūrėsime,— mąstė Matilda,— katras iš mudviejų pasirodys didesnis akiplėša; bet, jei noriu kaip reikiant iš jo pasityčioti, turiu jį prakalbinti". Netrukus visi kiti kadrilio šokėjai šoko tik dėl akių. Niekas nenorėjo praleisti nė vieno kandaus žodžio, kuriuo Matilda atsikirs de Fervakui. Grafas sumišo ir, kadangi jo galvoje buvo tiktai galantiškų frazių, bet nė vienos minties, ėmė nepatenkintas raukytis; Matilda, būdama blogai nusiteikusi, žiauriai jį prikamavo ir įsigijo priešą. Ji šoko iki aušros ir pagaliau išvažiavo iš pokylio nežmoniškai pavargusi. Bet ir karietoje tie paskutiniai jėgų likučiai nukrypo prieš ją pačią: ji pasijuto liūdna ir nelaiminga. Žiuljenas parodė jai panieką, o ji neįstengia jo niekinti.

Žiuljenas jautėsi be galo laimingas; pats to nenutuokdamas, svaigo nuo muzikos, gėlių, gražių moterų, aplinkos prašmatnumo, o visų labiausiai nuo savo vaizduotės, svajonių apie šlovę sau ir laisvę kitiems.

— Koks nuostabus pokylis! — pasakė jis grafui. — Nieko netrūksta.

— Trūksta minties,— atvertė Altamira.

Ir jo veide šmėstelėjo neapykanta, kuri esti juo kandesnė tada, kada aiškiai matyti, jog žmogus iš mandagumo jaučia pareigą ją slėpti.

— Bet juk čia esate jūs, grafe. Ar tai ne mintis, ir dar maištaujanti?

— Esu čia tik savo vardo dėka. Bet jūsų salonai nekenčia minties. Mintis neturi pakilti virš vodevilio kupleto smailybės — tada ji susilauks atpildo. Bet jei žmogus mąsto, jeigu jo sąmojis skamba tvirtai ir naujai, jūs vadinate jį *ciniku*. Juk taip, rodos, pavadino Kurjė[XV] vienas jūsų teisėjų? Jūs uždarėte jį į kalėjimą kaip ir Beranžė. Visus tuos, kurie bent kiek pranašesni už kitus protu, kongregacija atiduoda į nagus policijai, o gerai išauklėta draugija ploja katučių.

Tai todėl, kad jūsų sudūlėjusiai visuomenei visų svarbiausia — geras tonas... Jūs niekada nepakilsite aukščiau karinės narsos; tarp jūsų atsiras tokių kaip Miuratas[XVI], bet ne tokių kaip Vašingtonas. Prancūzijoje aš matau tik tuščiagarbius. Žmogus, galvojantis savarankiškai, lengvai gali ištarti neatsargų žodį, ir kokia tuomet gėda namų šeimininkui!

Sulig tais žodžiais grafo karieta, vežanti Žiuljeną namo, sustojo priešais de La Molio rūmus. Žiuljenas tiesiog įsimylėjo sąmokslininką. Altamira pasakė jam gražų komplimentą, matyt, tvirtai įsitikinęs, jog tai tiesa:

— Jūs neturite prancūziško lengvabūdiškumo ir suprantate naudos principą.

Kaip tik prieš dvi dienas Žiuljenas buvo matęs Kazimiro Delavinio tragediją „Marinas Faljeras“[88].

„Argi Izraelis Bertučas, paprastas arsenalo dailidė, nėra stipresnio charakterio negu visi tie kilmingi venecijiečiai? — mąstė mūsų maištingasis plebėjas. — O betgi tai žmonės, kurių įrodyta genealogija siekia 700-uosius metus,— tai šimtas metų prieš Karolį Didįjį,— tuo tarpu patys kilmingiausieji iš tų, kur buvo šį vakarą pono de Reco pokylyje, siekia savo kilme, ir tai tik vargais negalais, tryliktą amžių. Tai va, visi tie Venecijos patricijai, didžiai aukštos kilmės, bet visiškai anemiško, blankaus charakterio žmonės, šiandien užmiršti, o prisimename tik Izraelį Bertučą.

Sąmokslas griauna visus titulus, kuriuos sukuria savo užgaidomis viena ar kita visuomeninė santvarka. Žmogus iš karto užima vietą, kurios yra nusipelnęs savo mokėjimu žiūrėti mirčiai į akis. Net protas, ir tas praranda dalį savo galios...

Kuo būtų Dantonas šiandien, Valno ir Renalio laikais? Karališkojo prokuroro padėjėju, ir tai vargu...

Ak, ką aš sakau? Jis būtų parsidavęs kongregacijai, tapęs ministru, nes galų gale tas didysis Dantonas apsivogė[89]. Mirabo taip pat parsidavė. Napoleonas išplėšė milijonus iš italų[90]; jei ne ši vagystė, neturtas būtų iš karto jį sužlugdęs kaip Pišegriu[91]. Tik vienas Lafajetas[92] niekada nevogė. Vadinasi, reikia vogti? Reikia parsiduoti?“ — galvojo Žiuljenas. Už šito klausimo jis ir užkliuvo. Paėmė Revoliucijos istoriją ir skaitė iki pat ryto.

Kitą dieną, rašydamas reikalų raštus bibliotekoje, vis galvojo apie pokalbį su grafu Altamira.

„Iš tikrųjų,— ilgai mąstęs, tarė pats sau,— jei tie ispanai liberalai būtų įtraukę į savo nusikaltimus tautą, jų nebūtų taip lengvai nušlavę. Bet jie buvo vaikai — pasipūtėliai ir plepiai... kaip aš!“ — šūktelėjo staiga Žiuljenas, tarsi pašokęs iš miego.

„Ką aš nuveikiau nepaprasto, kad turėčiau teisę smerkti vargšus žmones, kurie galų gale kartą gyvenime išdrįso, pradėjo veikti? Esu lyg tas žmogus, kuris, keldamasis nuo stalo, sušunka: „Rytoj aš nepie-

tausiu, bet vis tiek būsiu stiprus ir žvalus kaip šiandien". Kas žino, ką jaučia žmogus, įpusėjęs didelį žygį? Juk tai, šiaip ar taip, ne tas pat, kas iššauti iš pistoleto..." Šias prakilnias mintis sutrikdė panelė de La Mol, netikėtai pasirodžiusi bibliotekoje. Jis buvo taip susižavėjęs didžiomis Dantono, Mirabo ir Karno[93] dorybėmis, jų sugebėjimu nepralaimėti, kad nukreipė žvilgsnį į panelę de La Mol be jokios minties, nepasisveikino su ja, beveik jos nematė. Kai pagaliau jo didelės, plačiai atmerktos akys ją išvydo, jo žvilgsnis staiga užgeso. Panelė de La Mol su kartėliu tai pastebėjo.

Nieko nepadėjo nė jos prašymas paduoti jai vieną Veli[94] „Prancūzijos istorijos" tomą iš pačios viršutinės lentynos; Žiuljenas turėjo atsinešti didžiąsias bibliotekos kopėčias. Pasistatė jas, surado knygą, padavė Matildai, bet vis dar negalėjo galvoti apie ją. Nešdamas kopėčias atgal, per skubumą sudavė alkūne į spintos stiklą; stiklai žvangėdami pabiro ant parketo, ir tik dabar pagaliau jis atsipeikėjo. Greitai atsiprašė panelę de La Mol; norėjo pasirodyti mandagus, ir buvo mandagus, bet ne daugiau. Matilda aiškiai matė, kad užklupo jį nelaiku ir kad jam būtų buvę daug maloniau likti su tomis mintimis, kurios buvo jį apnikusios prieš jai ateinant, negu kalbėti su ja. Ji ilgai į jį žiūrėjo, paskui iš lėto pasišalino. Žiuljenas lydėjo išeinančią Matildą žvilgsniu. Jį žavėjo kontrastas tarp šiandieninio jos drabužių paprastumo ir vakarykštės prabangios elegancijos. Ir veidas jos beveik taip pat nepaprastai skyrėsi nuo vakarykščio. Jaunoji mergina, tokia išdidi kunigaikščio de Reco pokylyje, šią akimirką žvelgė į jį beveik maldaujančiu žvilgsniu. „Iš tiesų,— pagalvojo Žiuljenas,— šita juoda suknelė dar geriau išryškina jos puikią taliją. Jos stotas kaip karalienės; bet ko ji gedi?

Jei ką nors paklausiu, kodėl ji su gedulo apdaru, visai gali būti, kad vėl padarysiu netaktą". Žiuljeno entuziazmas visiškai išblėso. „Reikia dar sykį perskaityti visus laiškus, kuriuos šį rytą parašiau. Vienas dievas težino, kiek praleidau žodžių ir prirašiau nesąmonių".

Per jėgą sutelkęs dėmesį, ėmė skaityti pirmą laišką, tik staiga visai čia pat sušlamėjo šilkinė suknelė; jis gyvai atsigręžė; panelė de La Mol stovėjo už poros žingsnių nuo jo stalo ir juokėsi. Šis antras įsiveržimas Žiuljeną suerzino.

Tuo tarpu Matilda aiškiai pajuto, kad ji šiam jaunuoliui — tuščia vieta; šituo juoku ji stengėsi nuslėpti savo sutrikimą, ir jai pavyko.

— Jūs tikriausiai galvojate apie ką nors labai patrauklaus, ponas Soreli. Turbūt apie kokį įdomų nutikimą iš sąmokslo, kuris atsiuntė

mums į Paryžių grafą Altamirą. Papasakokite ir man; aš netveriu smalsumu; prisiekiu, paslaptį išlaikysiu.

Ji pati nustebo, kad ištarė tokius žodžius. Kaip? Ji maldauja savo valdinį! Jai pasidarė dar nesmagiau, ir ji, tarsi juokaudama, atsainiai pridūrė:

— Kaipgi atsitiko, kad jūs, paprastai toks šaltas, taip užsidegėte,— pasidarėte panašus į Mikelandželo pranašus?

Šis ūmus ir nekuklus klausimas skaudžiai įžeidė Žiuljeną, ir jam vėl aptemo protas.

— Ar gerai darė Dantonas, kad vogė? — prakalbo jis staiga su tolydžio didėjančiu atšiaurumu. — Ar turėjo Pjemonto ir Ispanijos revoliucionieriai įtraukti į nusikaltimus savo tautą? Išdalinti žmonėms be jokių nuopelnų visus postus kariuomenėje, visus ordinus? Ar žmonės, gavę šiuos ordinus, nebūtų bijoję, kad grįš karalius? Ar reikėjo leisti išgrobti Turino iždą? Vienu žodžiu, panele,— tarė jis, žengdamas link jos grėsmingu veidu,— ar privalo žmogus, kuris nori išnaikinti šioje žemėje tamsybę ir nusikaltimus, praūžti kaip viesulas ir viską be atodairos nusiaubti?

Matildai pasidarė baisu, ji neišlaikė jo žvilgsnio ir atsitraukė porą žingsnių. Tylomis pažiūrėjo į jį; paskui, susigėdusi, kad išsigando, lengvu žingsniu išėjo iš bibliotekos.

X skyrius

KARALIENĖ MARGARITA

> Meile! Kokias beprotybes tu mums paverti džiaugsmais!
>
> *„Portugalės vienuolės laiškai"*

Žiuljenas dar kartą perskaitė savo parašytus laiškus. Varpas pakvietė pietų. „Juokingas aš turbūt pasirodžiau tai Paryžiaus lėlei! — tarė jis sau. — Kokia beprotybė man užėjo, kad pasakiau jai, apie ką iš tikrųjų galvoju! O gal ir ne tokia ji didelė? Pasakyti teisybę tokiu atveju buvo man garbės reikalas.

Bet kurių galų ji atėjo ir ėmė kamantinėti mane apie tokius konfidencialius dalykus! Duoti tokį klausimą buvo nekuklu. Ji pasielgė netaktiškai. Mano pažiūros į Dantoną neįeina į pareigas, už kurias man moka jos tėvas".

Kai Žiuljenas įžengė į valgomąjį, jo bloga nuotaika dingo — jį nustebino gedulinga panelės de La Mol suknelė, juoba kad niekas daugiau iš šeimos narių juodai nevilkėjo.

Po pietų jis visiškai atsikratė jaudulio, kuris laikė jį apsėdęs visą dieną. Laimė, pietų buvo pakviestas akademikas, mokantis lotyniškai. „Tas žmogus galbūt mažiausiai pasijuoks iš manęs,— pagalvojo Žiuljenas,— jei, kaip spėju, mano klausimas apie panelės de La Mol gedulą pasirodys nederamas".

Matilda žiūrėjo į jį keistu žvilgsniu. „Štai kaip koketuoja šio miesto moterys: tokias man ir pavaizdavo jas ponia de Renal,— mąstė jis.— Šį rytą buvau jai nelabai meilus, nenusileidau jos užgaidai, kai ji susigalvojo paplepėti su manim. Ir dėl to pakilau jos akyse. Tas pats galas. Išdidi jos panieka ras būdų vėliau atsikeršyti. Na, tegul pabando! Koks vis dėlto skirtumas, palyginti su ta, kurią praradau! Koks natūralus buvo žavesys! Koks širdies tyrumas! Aš žinojau kiekvieną jos mintį anksčiau, negu ta jai pačiai ateidavo į galvą; matydavau, kaip toji mintis formuojasi; jos širdyje prieš mane kovojo tik baimė, kad nenumirtų kuris nors jos vaikų; bet tai buvo protingas ir natūralus jausmas, malonus net man, nors aš dėl jo ir kentėjau. Buvau kvailys. Svajonės apie Paryžių neleido man įvertinti tą įstabią moterį.

Dieve mano, koks skirtumas! Ką gi aš radau čia? Šaltą, išdidžią tuštybę, visokiausių atspalvių savimeilę ir nieko daugiau".

Visi pakilo iš už stalo. „Neužleiskime niekam pono akademiko",— tarė sau Žiuljenas. Jis prisigretino prie jo, kai visi ėjo į sodą, ir, nutaisęs lipšnų ir nuolankų veidą, ėmė antrinti akademikui, tūžtančiam dėl „Ernani" pasisekimo[96].

— Jei mes tebegyventume Bastilijos laikais...— tarė jis.

— Tada jis nebūtų drįsęs,— sušuko akademikas ir mostelėjo ranka kaip Talma[97]...

Pamatęs kažkokią gėlę, Žiuljenas pacitavo keletą žodžių iš Vergilijaus „Georgikų" ir pareiškė, kad nėra nieko, kas prilygtų kunigo Delilio eilėms[98]. Trumpai sakant, stengėsi įsiteikti akademikui visais įmanomais būdais. Paskui kiek galint abejingesniu tonu paklausė:

— Matyt, panelė de La Mol gavo palikimą iš kurio nors dėdės ir jo šiandien gedi.

— Kaip? Jūs šių namų žmogus,— staiga sustojęs, tarė akademikas,— ir nežinote jos paikystės? Tiesą sakant, keista, kad motina leidžia jai tokius dalykus; bet, tarp mūsų kalbant, stiprus charakteris nėra didžiausioji šių namų šeimininkų dorybė. O panelė Matilda charakterio stiprumu praneša visus šiuose namuose, kartu sudėtus, ji vynioja juos ant piršto. Juk šiandien trisdešimta balandžio! — Akademikas nutilo ir gudriai pažiūrėjo į Žiuljeną. Tas nusišypsojo kiek galint supratingiau.

„Kas bendro tarp vyniojimo ant piršto, gedulingos suknelės ir balandžio trisdešimtosios? — svarstė jis.— Esu turbūt dar nerangesnis, negu maniau".

— Prisipažinsiu...— tarė jis akademikui, o jo akys klausė be žodžių.

— Eime pasivaikščioti į sodą,— pakvietė akademikas, apsidžiaugęs, kad gaus pagražbyliauti dėstydamas ilgą istoriją.— Ką? Jūs nežinote, kas įvyko 1574 metų balandžio 30 dieną?

— O kur? — nustebo Žiuljenas.

— Grevo aikštėje.

Žiuljenas buvo toks apstulbęs, kad ir iš tų žodžių nieko nesugaudė. Smalsumas ir nekantrumas išgirsti ką nors tragiško, kas taip atitiko jo būdą, suteikė jo akims tą ypatingą blizgesį, kurį taip mėgsta matyti pasakotojas savo klausytojo akyse. Akademikas iš džiaugsmo, kad atsirado tokios nepatyrusios ausys, plačiai papasakojo Žiuljenui, kaip 1574 metų balandžio 30 dieną gražiausiam to šimtmečio jaunuoliui Bonifasui de La Moliui ir jo draugui Anibalui de Kokonasui, bajorui iš Pjemonto, Grevo aikštėje buvo nukirstos galvos. La Molis buvo Margaritos Navarietės meilužis, kurį ji dievino.

— Ir įsidėmėkite,— pridūrė akademikas,— kad panelės de La Mol vardas — *Matilda Margarita*. La Molis buvo tuo pat metu Alansono kunigaikščio numylėtinis ir artimai draugavo su Navaros karaliumi, vėliau Henriku IV, savo meilužės vyru. Per Užgavėnes, tais 1574 metais, karaliaus dvaras buvo Sen Žermene, o pats vargšas Karolis IX jau vadavosi mirtimi. La Molis sugalvojo pagrobti savo draugus, princus, kuriuos karalienė Katerina de Mediči laikė kaip belaisvius karaliaus dvare. Jis pasirodė prie Sen Žermeno sienų su dviem šimtais raitelių, bet Alansono kunigaikštis išsigando, ir La Molis buvo atiduotas budeliui.

Bet štai kas labiausiai jaudina panelę de La Mol,— ji pati man pri-

sipažino prieš septynerius ar aštuonerius metus, kai jai buvo dvylika metų, nes tai patrakėlė, oi patrakėlė!..— Akademikas pakėlė akis į dangų.— Tai va, šioje politinėje tragedijoje didžiausią įspūdį jai padarė tas, kad karalienė Margarita Navarietė, pasislėpusi kažkuriuose namuose prie Grevo aikštės, išdrįso pasiųsti tarną pas budelį ir paprašyti jai atiduoti meilužio galvą. Ir kitą naktį, dvyliktą valandą, ji pasiėmė tą galvą, sėdo į karietą, nuvažiavo į koplyčią Monmartro kalvos papėdėje ir ten pati ją palaidojo.

— Nejaugi tai teisybė? — susijaudinęs šūktelėjo Žiuljenas.

— Panelė Matilda niekina brolį dėl to, kad jam, kaip matote, visa ši sena istorija nė motais ir balandžio trisdešimtą jis nelaiko gedulo. Po tos garsingos egzekucijos, norint įamžinti artimą de La Molio draugystę su Kokonasu, kuris kaip tikras italas vadinosi Anibalas, visiems šeimos vyrams yra duodamas šitas vardas. Betgi tas Kokonasas,— pridūrė akademikas, nuleidęs balsą,— buvo, paties Karolio IX žodžiais tariant, vienas tų, kurie žiauriausiai skerdė žmones 1572 metų rugpjūčio 24 dieną... Tačiau kaip gali būti, brangusis Soreli, kad jūs, gyvendamas šiuose namuose, nežinote šitos istorijos?

— Tai štai kodėl šiandien per pietus panelė de La Mol, kreipdamasi į brolį, dukart pavadino jį Anibalu. Maniau, kad blogai nugirdau.

— Tai buvo priekaištas. Keista, kad markizė pakenčia tokius paikiojimus... Šitos panos vyras matys ir šilto, ir šalto!

Po to sekė dar keletas įgilių frazių. Žiuljenas pasipiktino akademiko familiarumu ir džiaugsmu, žibančiu jo akyse. „Štai mudu lyg du tarnai liežuvaujam apie savo šeimininkus,— pagalvojo.— Bet iš šito akademijos nario juk visko galima laukti".

Kartą Žiuljenas buvo užtikęs jį ant kelių prieš markizę de La Mol; jis maldavo ją tada tabako akcizininko vietos vienam savo sūnėnui, gyvenančiam provincijoje. Vakare jaunutė panelės de La Mol kambarinė, kuri kaip kadaise Eliza meiliomis akutėmis žvilgčiojo į Žiuljeną, paaiškino jam, kad jos šeimininkė dėvinti gedulą anaiptol ne tam, kad patrauktų dėmesį. Toks jau keistas jos būdas; jai iš tiesų patinkąs tas La Molis, protingiausios anų laikų karalienės meilužis, kurį ji taip mylėjo ir kuris atidavė gyvybę todėl, kad norėjo išvaduoti savo draugus. Ir kokius draugus! Pirmąjį karališko kraujo princą ir Henriką IV.

Žiuljenui, įpratusiam į idealų nuoširdumą, kuriuo švitėjo visa ponios de Renal elgsena, visos Paryžiaus moterys atrodė pamaivos;

ir jei tik jis būdavo liūdniau nusiteikęs, tiesiog nežinodavo, apie ką su jomis kalbėti. Panelė de La Mol tapo išimtis.

Pamažu tą savotišką grožį, kylantį iš prakilnios laikysenos, jis liovėsi laikęs širdies šaltumu. Giedromis pavasario dienomis eidavo pasivaikščioti su panele de La Mol po sodą palei atvirus svetainės langus ir leisdavosi į ilgus pokalbius. Kartą ji prisipažino, kad skaitanti d'Obinjė istoriją, taip pat ir Brantomą[99]. „Keista lektūra,— pagalvojo Žiuljenas,— juk markizė draudžia jai skaityti net Valterį Skotą!"

Kartą ji papasakojo jam — akys jai žibėjo iš pasitenkinimo, liudydamos, koks nuoširdus jos susižavėjimas,— epizodą iš Etualio „Memuarų"[100]: viena jauna moteris Henriko III laikais, sužinojusi, kad vyras jai neištikimas, persmeigusi jį durklu.

Žiuljeno savimeilė džiūgavo. Moteris, taip didžiai visų gerbiama ir, akademiko žodžiais tariant, vyniojanti ant piršto visus namiškius, teikiasi kalbėtis su juo beveik draugišku tonu.

„Ne, aš apsirikau,— pagalvojo veikiai Žiuljenas,— tai ne atvirumas; aš — kaip tas patikėtinis tragedijoje, jai reikia išsikalbėti. Juk šitai šeimai aš mokytas vyras. Paskaitysiu Brantomą, d'Obinjė, Etualį. Tada galėsiu pasiginčyti dėl kai kurių istorijų, kurias man pasakoja panelė de La Mol. Užtenka jau man pasyvaus patikėtinio vaidmens".

Pokalbiai su šia jauna mergina, kuri laikėsi taip didingai, bet drauge ir laisvai, pamažu darėsi vis įdomesni. Jis užmiršo savo liūdną plebėjo maištininko vaidmenį. Pamatė, kad ji išsimokslinusi, kad geba sveikai protauti. Mintys, kurias ji dėstė sode, labai skyrėsi nuo tų, kurias skelbė svetainėje. Kartais, būdama viena su juo, jinai įsikarščiuodavo ir leisdavosi į atvirumus, o tai labai prieštaravo įprastinei jos elgsenai, tokiai išdidžiai ir šaltai.

— Lygos karai[101] — tai didvyriški Prancūzijos laikai,— kalbėjo ji vieną dieną nuo įkvėpimo ir dvasinio pakilimo žėrinčiomis akimis.— Tada kiekvienas kovojo dėl savo tikslo, dėl savo grupuotės pergalės, ir ne dėl to, kad saldliežuvaudamas gautų ordiną kaip jūsų imperatoriaus laikais. Pripažinkite, kad tuomet buvo mažiau egoizmo ir menkystės. Man patinka tas amžius.

— O Bonifasas de La Molis buvo tų laikų didvyris,— pasakė Žiuljenas.

— Jis bent buvo mylimas, kaip turbūt malonu būti mylimam. Kuri šių dienų moteris nesibaisėtų paliesti nukirstą meilužio galvą?

Ponia de La Mol pašaukė dukterį. Veidmainystė, jei nori būti

naudinga, privalo slėptis; o Žiuljenas, kaip matome, iš dalies jau prisipažino panelei de La Mol, kad žavisi Napoleonu.

„Štai kur didžiulis jų pranašumas,— tarė sau Žiuljenas, likęs vienas sode.— Prosenelių istorija kelia juos virš banalių jausmų; be to, jiems nereikia nuolat rūpintis pragyvenimu! Kokia skurdybė! — pridūrė jis su kartėliu pats sau mintyse.— Aš nevertas samprotauti apie tokius aukštus dalykus. Tikriausiai neteisingai į juos žiūriu. Mano gyvenimas — ištisinė veidmainystė dėl to, kad neturiu tūkstančio frankų rentos kasdienei duonai".

— Apie ką jūs galvojate? — paklausė Matilda, tekina grįžusi pas jį.

Jos klausimas nuskambėjo intymiai, ir ji grįžo tekina, uždususi, kad pabūtų su juo. Žiuljenui įgriso save niekinti. Didystė pastūmėjo jį atvirai prisipažinti, apie ką galvojo. Jis labai raudonavo kalbėdamas tokiai turtingai moteriai apie savo neturtą. Išdidžiu tonu pasistengė aiškiai pabrėžti, kad nieko neprašo. Gražesnio jo Matilda nebuvo mačiusi; jai pasirodė, kad jo akys suspindo jausmingumu ir nuoširdumu, kurių jam taip dažnai trūkdavo.

Praėjo nepilnas mėnuo. Kartą Žiuljenas susimąstęs vaikščiojo de La Molio rūmų sode; bet jo veide nebesimatė tos atšiaurumo ir filosofiško pasipūtimo žymės, kurią uždėdavo nuolatinis savo menkystės suvokimas. Jis ką tik buvo palydėjęs iki svetainės durų panelę de La Mol, kuri pasiskundė nikstelėjusi koją, bėgdama su broliu.

„Labai jau keistai ji rėmėsi man į ranką! — svarstė Žiuljenas.— Arba aš tuščiagarbis, arba iš tiesų jai šiek tiek patinku. Ji taip prielankiai klausosi manęs, net kai atvirai išpažįstu jai visas kančias, kurias kenčia mano išdidumas! O kokia jinai iškili su visais! Svečiai gerokai nustebtų, jei pamatytų šitokią jos miną. Esu įsitikinęs, kad tokia maloni ir gera ji niekam nebūna".

Žiuljenas stengėsi nepervertinti šios savotiškos draugystės. Jis pats lygino ją su derybomis, kurios vedamos su ginklu rankoje. Kiekvieną dieną, prieš grįždami prie beveik šilto vakarykščio tono, jie tarsi klausdavo save: „Na, kaip šiandien, draugai mes ar priešai?" Pirmuose sakiniuose, kuriais jie pasikeisdavo, pokalbio esmė neturėjo svarbos. Abiem pusėms terūpėjo forma. Žiuljenas suprato, kad jeigu jis bent vieną kartą leisis tos išdidėlės įžeidžiamas ir nepamokys jos, viskas bus prarasta. „Jeigu jau lemta susipykti, ar ne geriau, kad susipykčiau iš karto, gindamas neginčytinas savo išdidumo teises, negu

paskui, kovodamas su panieka, kurią bematant užsitrauksiu, jei nors akimirką nusižengsiu savo paties orumui?“

Keletą kartų, tomis dienomis, kai buvo blogai nusiteikusi, Matilda pabandė kalbėti su juo didelės damos tonu; darė ji tai neįtikėtinai meistriškai, bet Žiuljenas tiems bandymams šiurkščiai užkirto kelią.

Kartą jis staiga pertarė ją:

— Jei panelė de La Mol turi ką nors įsakyti savo tėvo sekretoriui, jis privalo išklausyti jos įsakymus ir pagarbiai juos vykdyti; o šiaip jam neprivalu su ja kalbėti nė žodelio. Jis neima algos už tai, kad dėstytų jai savo mintis.

Šitokie santykiai ir keistos abejonės, užgulusios Žiuljeną, išvaikė nuobodybę, kamavusią jį pirmaisiais mėnesiais šitoje svetainėje, kur buvo tiek prabangos, bet drauge ir tiek baimės dėl visko ir kur iš nieko nederėjo juoktis.

„Juokinga būtų, jeigu ji mane įsimylėtų. Bet ar myli ji, ar ne,— galvojo toliau Žiuljenas,— aš vis dėlto artimai susidraugavau su protinga mergina, prieš kurią, kaip matau, dreba visi namai, o labiau už visus markizas de Kruaznua. Tas jaunas vyras toks mandagus, toks meilus, toks narsus ir turi visus pranašumus, kuriuos teikia kilmė ir turtas. Jei turėčiau nors vieną vienintelį jų, koks jausčiausi laimingas! Jis įsimylėjęs ją beprotiškai, tai yra tiek, kiek gali būti įsimylėjęs paryžietis, jis turi ją vesti. Kiek laiškų ponas de La Molis pavedė man parašyti abiem notarams vedybų kontrakto reikalu! Ir štai aš, paprasčiausias valdinys, rytą sėdintis su plunksna rankoje, po dviejų valandų čia, sode, nurungiu tą malonų jaunuolį; nes palankumas, kurį ji man rodo, šiaip ar taip, nepaneigiamas, akivaizdus. Gal ji neapkenčia jo kaip būsimo vyro? Išdidumo juk jai kiek tik gana. Bet jei taip, tai ji maloninga man tiktai kaip patikėtiniui-tarnui.

Bet ne, arba aš išėjau iš proto, arba ji gretinasi prie manęs; juo šalčiau ir pagarbiau aš elgiuosi su ja, juo labiau ji trokšta bendrauti su manimi. Gal tai išankstinis nusistatymas, vaidyba; betgi aš matau, kaip suspindi jos akys, kai aš netikėtai pasirodau. Nejaugi paryžietės taip mokėtų apsimetinėti? Bet tegul! Regimybė mano naudai, tad naudokimės regimybe. Dieve mano, kokia ji graži! Kaip man patinka jos didelės mėlynos akys, kai matau jas iš arti ir kai jos žiūri į mane,— o tas būna taip dažnai! Koks skirtumas tarp šio pavasario ir praeito, kai buvau toks nelaimingas ir tik tvirta savo valia tesilaikiau tarp trijų šimtų piktų, nevalyvų veidmainių! Aš pats buvau kone toks pat piktas kaip jie“.

Buvo dienų, kai jį apnikdavo abejonės: „Ta mergina tyčiojasi iš manęs. Susitarė su broliu ir mulkina mane. Bet atrodo, kad ji taip nuoširdžiai niekina savo brolį už lepšiškumą! „Jis narsus, tai ir viskas,— sako ji man.— Ir visa jo narsa — nesibaiminti ispanų špagų. Paryžiuje jis bijo visko, dreba kas žingsnis, kad neapsijuoktų. Į galvą jam neateina nė viena mintis, kuri nors truputį prasilenktų su mada. Ginti jį visada privalau aš". Devyniolikmetė mergina! Ar galima esant tokio amžiaus visą dieną be perstojo tvirtai laikytis nusistatytos vaidybos?

Antra vertus, kai panelė de La Mol įsmeigia į mane keistą didelių mėlynų savo akių žvilgsnį, grafas Norberas visada pasišalina. Čia kažkas įtartino; ar neprivalėtų jis piktintis, kad jo sesuo rodo palankumą *šeimynykščiui*? Girdėjau, kad taip pavadino mane kunigaikštis de Šolnas". Sulig tuo prisiminimu pyktis nustelbė visus kitus jausmus. „O gal tas maniakas kunigaikštis mėgsta senovišką stilių?

Na ką gi, ji graži! — mąstė toliau Žiuljenas žibančiomis tarsi tigro akimis.— Ji bus mano, o paskui aš išsidanginsiu, ir vargas tam, kas bandys pastoti man kelią!"

Žiuljenas tik šita mintimi dabar ir gyveno. Apie nieką kita galvoti nebegalėjo. Dienos jam bėgo kaip valandos.

Vos tik pabandęs imtis kokio rimto darbo, jis tuoj pat nugrimzdavo į svajones; po ketvirčio valandos atsipeikėdavo iš pašėlusios garbėtroškos virpančia širdimi, apkvaitusia galva, su viena mintimi galvoje: „Ar myli ji mane?"

XI skyrius

JAUNOS MERGINOS GALIA

Gėriuosi jos grožiu, bet bijau jos proto.

Merimė

Jei Žiuljenas, užuot kėlęs į padanges Matildos grožį ir tūžęs ant įgimtos visai jos šeimai didystės, kurią ji, beje, pamiršdavo dėl jo, būtų patyrinėjęs, kas dedasi svetainėje, tai būtų supratęs, kur slypi tos mer-

ginos galia visai aplinkai. Jei tik kas nors neįtikdavo panelei de La Mol, ji mokėdavo prasikaltėlį nubausti tokia santūria, taip gerai parinkta, tokia iš pažiūros korektiška ir taip taikliai paleista pajuoka, kad juo labiau žmogus apie ją galvodavo, juo jos padaryta žaizda aitrėdavo ir pamažu tapdavo nebepakenčiama įžeistai savimeilei. Kadangi Matilda neteikė jokios reikšmės daugeliui dalykų, kurie buvo kone gyvenimo tikslas kitiems jos šeimos nariams, ji visados jiems atrodė šalta ir abejinga.

Aristokratų salonai teikia tik vieną malonumą: kai išeini iš jų, gali pasigirti juose buvęs, ir tai viskas. Absoliuti minties tuštybė, o ypač *banalios* kalbos, pranokstančios bet kokią veidmainystę,— visa tai galų gale ima erzinti savo šleikščiu saldumu. Vienas tas mandagumas yra pats savaime šio to vertas tiktai pirmomis dienomis. Žiuljenas patyrė tai savo kailiu: iš pradžių susižavėjo, paskiau nusistebėjo. „Jie mandagūs todėl,— galvojo jis,— kad nežino, kas yra pyktis, kuris prasiveržia, kai žmogus blogai išauklėtas". Matilda dažnai nuobodžiavo, ji gal būtų visur nuobodžiavusi. Taigi paleisti kandžią epigramą buvo jai pramoga ir tikras malonumas.

Ir vilčių markizui de Kruaznua, grafui de Keliusui ir porai kitų didžiai kilmingų jaunuolių ji teikė gal tik tam, kad turėtų aukų, truputį įdomesnių už savo artimuosius, akademiką ir penkis ar šešis kitus pataikūnus. Jie tebuvo jai nauji taikiniai epigramoms.

Su širdgėla pripažinsime,— nes mes mylime Matildą,— kad iš daugelio šitų jaunuolių ji gaudavo laiškų, o kartais ir pati jiems atsakydavo. Paskubėsime pridurti, kad ano meto visuomenėje su jos papročiais ši asmenybė — išimtis. Ir apskritai, jei aristokratiško Jėzaus širdies vienuolyno auklėtinėms ir galima ką prikišti, tai tik ne atsargumo stoką.

Kartą markizas de Kruaznua grąžino Matildai gana kompromituojantį laišką, kurį buvo iš jos gavęs praeitą vakarą. Manė, kad, parodydamas tokį taurų atsargumą, padidins savo šansus. Bet Matildą šis susirašinėjimas viliojo tik tuo, kad ji gali būti neatsargi. Jai patiko žaisti savo likimu. Po to ji pusantro mėnesio nesikalbėjo su markizu.

Tų jaunuolių laiškai linksmino ją; bet, pasak jos, visi jie buvo panašūs vienas į kitą. Amžinai ta pati nuoširdžiausia, melancholiškiausia meilė.

— Jie visi kaip vienas — vyrai be priekaištų, pasiruošę kad ir dabar žygiuoti į Palestiną,— sakė ji savo pusseserei.— Neįsivaizduojamas bodumas! Štai tokius laiškus skirta man gauti visą gyvenimą! Jie

keisis tik kas dvidešimt metų — pagal tai, kuo kada bus madinga domėtis. Imperijos laikais jie buvo turbūt ne tokie blankūs. Tuomet visi tie aukštuomenės jaunuoliai arba buvo matę *iš tiesų* didingų žygių, arba patys juose dalyvavę. Mano dėdė kunigaikštis de N... kovėsi prie Vagramo.

— Betgi ar didelio reikia proto kirsti kardu? Ir jeigu jau kuriam teko kirsti, tas nuolat apie tai ir tešneka! — atsakė panelė de Sent Ereditė, Matildos pusseserė.

— Na ir kas! O man patinka tie pasakojimai. Dalyvauti *tikrame* mūšyje, Napoleono mūšyje, kur žūdavo dešimt tūkstančių kareivių,— tam iš tiesų reikia turėti drąsos. Žiūrėti pavojui į akis — štai kas taurina sielą ir gelbsti iš nuobodulio, kuriame, atrodo, skendi mano vargšai garbintojai; o tas nuobodulys užkrečiamas! Ar ateina kuriam iš jų į galvą padaryti ką nors nepaprasto? Jie siekia mano rankos — irgi mat žygdarbis! Aš turtinga, ir mano tėvas prastums savo žentą aukštyn. Ak, kad jis atrastų nors vieną bent kiek įdomesnį už kitus!

Gyva, raiški, spalvinga Matildos mąstysena gadino, kaip matome, jos kalbą. Dažnas jos žodis rėžė mandagių draugų ausis. Jeigu Matilda nebūtų buvusi tokia madinga, jie būtų beveik pripažinę, kad tokia kalbėsena truputį per daug vaizdinga kukliai merginai.

O jinai savo ruožtu buvo neteisinga gražiesiems Bulonės miško raiteliams. Į ateitį ji žiūrėjo ne su pasibaisėjimu,— tai būtų buvęs stiprus jausmas,— o su retai pasitaikančiu jos metuose pasidygėjimu.

Ko ji galėjo trokšti? Turtu, aukšta kilme, protu, grožiu — visu tuo, kaip tvirtino kiti ir kaip ji pati žinojo, ją su kaupu apdovanojo likimas.

Štai kaip buvo nusiteikusi įpėdinė, kuriai pavydėjo visas Sen Žermeno priemiestis, kai pajuto, kad jai malonu vaikštinėti su Žiuljenu. Ją nustebino jo išdidumas; ji susižavėjo to nekilmingo vaikino sumanumu. „Jis sugebės prasimušti į vyskupus kaip kunigas Mori[102]“,— tarė ji sau.

Netrukus tas nuoširdus ir anaiptol ne dirbtinis atkaklumas, kurį parodė mūsų didvyris, ginčydamas kai kurias jos mintis, ėmė ją dominti; ji dažnai apie tai galvojo; smulkiai papasakojo apie pokalbius su Žiuljenu draugei, ir jai vis rodėsi, kad neįstengia gerai perteikti viso jų savotiškumo.

Staiga jai švystelėjo mintis: „Kokia laimė, aš myliu,— tarė ji sau vieną dieną, neįtikėtino džiaugsmo pagauta. — Myliu, myliu, tai aišku! Kas gali duoti išgyvenimų mano amžiaus merginai, jaunai, gražiai ir protingai, jei ne meilė? Galiu stengtis kiek noriu, aš niekada nepamilsiu

Kruaznua, Keliuso ir *tutti quanti*. Jie tobuli, gal per daug tobuli; žodžiu, man su jais nuobodu".

Ji perbėgo mintimis visus aistros aprašymus, kuriuos buvo skaičiusi „Manonoje Lesko", „Naujojoje Eloizoje", „Portugalės vienuolės laiškuose" ir t. t., ir t. t. Savaime aišku, ji tegalvojo apie didelę aistrą; lengvas įsimylėjimas nepritiko jos metų ir kilmės merginai. Meile ji tevadino tą didvyrišką jausmą, kuris pasitaikydavo Prancūzijoje Henriko III ir Basompjero[103] laikais. Tokia meilė banaliai nesugniuždavo, susidūrusi su kliūtimis; priešingai, jinai įkvėpdavo žmones dideliems žygiams. „Kokia nelaimė, kad nebėra tikro karališko dvaro, tokio, pavyzdžiui, kaip Katerinos de Mediči arba Liudviko XIII! Jaučiu, kad sugebėčiau įvykdyti drąsiausius ir didingiausius užmojus. Kokiu didvyriu paverščiau aš karalių narsuolį, tokį kaip Liudvikas XIII, jeigu jis dūsautų prie mano kojų! Nuvesčiau jį į Vandėją[104], kaip dažnai sako baronas de Toli, ir iš ten jis atsikariautų savo karalystę; tada šalin konstitucija... o Žiuljenas man padėtų. Ko jam trūksta? Vardo ir turto. Vardą jis išsikovotų, turtą įsigytų.

Kruaznua turi viską, tačiau jis visą gyvenimą liks tik kunigaikščiu, pusiau ultrarojalistu, pusiau liberalu, neryžtingu žmogeliu, gražbyliaujančiu, kai reikia veikti, visada vengiančiu kraštutinumų ir *per tai visur nustumtu į antrą planą.*

Kas matė, kad didelis žygis būtų ne *kraštutinybė* tuo metu, kai jis pradedamas? Ir tik paskiau, kai jis užbaigtas, jis ir eiliniams žmonėms pasirodo įmanomas. Taip, mano širdyje viešpataus meilė su visais savo stebuklais; sprendžiu apie tai iš liepsnos, kuri mane degina. Dangus privalėjo suteikti man šią malonę. Ne veltui juk jis apdovanojo vieną asmenį visais pranašumais. Mano laimė bus verta manęs. Kiekviena mano gyvenimo diena nebus taip nykiai panaši į vakarykščią. Jau vien pamilti žmogų, tokį tolimą nuo manęs socialine padėtimi, yra drąsu ir didinga. Pažiūrėsim, ar jis ir toliau bus vertas manęs. Mesiu jį, kai tik pastebėsiu kokią nors jo silpnybę. Mergina iš tokios šeimos ir dar tokio riteriško charakterio, kaip tat visi pripažįsta (taip vieną sykį pareiškė jos tėvas), neprivalo elgtis kaip kvailė!

O ar ne tokį vaidmenį tektų man vaidinti, jei pamilčiau markizą de Kruaznua? Tai būtų nauja laida mano pusseserių laimės, kurią aš visa širdimi niekinu. Žinau iš anksto, ką man sakys tas vargšas markizas ir ką aš turėsiu jam atsakyti. Kas tai per meilė, jeigu nuo jos ima žiovulys? Jau geriau pasidaryti šventeiva. Bus surašyta tokia pat vedy-

bų sutartis kaip mano jaunesniajai pusseserei, ir mano senelių širdis sugrus, jei tik jų nuotaikos nesugadins kuri nors sąlyga, paskutinę dieną įrašyta į sutartį priešingos pusės notaro".

XII skyrius

NEGI TAI DANTONAS?

Troškimas gyventi nerimu — štai kokio būdo buvo mano teta, gražuolė Margarita de Valua, kuri netrukus ištekėjo už Navaros karaliaus, viešpataujančio dabar Prancūzijoje Henriko IV vardu. Troškimas rizikuoti — tos žavios princesės charakterio paslaptis; iš to ir jos vaidai bei susitaikymai su broliais nuo pat šešioliktųjų gyvenimo metų. O kuo gali rizikuoti jauna mergina? Tuo, ką turi brangiausio: geru vardu, viso savo gyvenimo garbe.

Angulemo kunigaikščio, Karolio IX pavainikio sūnaus, memuarai

„O mums su Žiuljenu nereikia jokių sutarčių, nereikia notaro, tvarkančio civilines apeigas; viskas didvyriška, visa, kas vyks, bus atsitiktinumo vaisius. Jei nežiūrėsim to, kad Žiuljenui trūksta aukštos kilmės, ši meilė — tai Margaritos de Valua meilė jaunajam de La Moliui, nuostabiausiam tų laikų vyrui. Ar kalta aš, jei karaliaus dvaro jaunuoliai taip didžiai prisirišę prie to, *kas dera*, ir išbąla vien tik pagalvoję apie menkiausią bent kiek neįprastą nuotykį? Mažutė išvyka į Graikiją ar Afriką[105] atrodo jiems drąsos viršūnė, o ir ten jie sugeba žygiuoti vien būriu. Kai tik lieka vieni, tuoj išsigąsta, ir ne beduino ieties, o to, kad patys nepasirodytų juokingi; ir ši baimė varo juos iš proto.

Mano mielasis Žiuljenas — priešingai, mėgsta veikti tik vienas. Šitam nepaprastam žmogui niekada neateis į galvą ieškoti kitų paramos ir pagalbos! Jis niekina kitus, štai kodėl aš neniekinu jo.

Jei Žiuljenas, būdamas neturtingas, būtų aukštos kilmės, mano meilė tebūtų paprasčiausia kvailystė, banalus mezaliansas; ji manęs

neviliotų; ji stokotų to, kas būdinga didelėms aistroms: nenugalimų kliūčių, kraupaus nežinojimo, kas laukia ateityje".

Panelė de La Mol taip įsileido į šituos prakilnius samprotavimus, jog kitą dieną nejučiomis ėmė girti Žiuljeną markizui de Kruaznua ir savo broliui. Ji gražbyliavo taip karštai, kad jie įsižeidė.

— Saugokitės to jaunuolio ir jo ryžtingumo,— šūktelėjo brolis. — Jei vėl įvyks revoliucija, jis mus visus pasiųs į giljotiną.

Ji nuleido šiuos žodžius negirdomis ir tuoj ėmė šaipytis iš brolio ir iš markizo de Kruaznua, kad jie taip bijo ryžtingumo. Juk iš esmės tai tik baimė susidurti su nenumatyta aplinkybe, nuogąstavimai, kad nesusidorosi su ja...

— Visada, ponai, visada ta pati baimė apsijuokti. Deja, ta pabaisa — pavojus apsijuokti — mirė 1816 metais.

„Šalyje, kur yra dvi partijos,— sakė ponas de La Molis,— apsijuokti nebegalima".

Duktė suprato, ką jis norėjo pasakyti.

— Taigi, ponai,— sakė ji Žiuljeno priešams,— jūs drebėsite visą gyvenimą, o paskui jums pasakys:

Ne vilkas juk tai buvo — tik vilko šešėlis[106].

Matilda netrukus pasišalino. Brolio pasakymas perėmė ją siaubu; ji ilgai negalėjo nurimti, bet jau kitą dieną tie žodžiai atrodė jai didžiausias pagyrimas.

„Mūsų laikais, kai bet koks ryžtingumas išnykęs, jie baiminasi jo ryžtingumo. Persakysiu Žiuljenui brolio žodžius; įdomu, kaip jis reaguos. Bet reikės pasirinkti tokią akimirką, kai dega jo akys. Tada jis negali man meluoti.

Negi tai Dantonas! — pridūrė ji pati sau, atsitokėjusi po ilgo ir migloto apmąstymo. — Na gerai, prasidės revoliucija. Kokį vaidmenį suvaidins tada Kruaznua ir mano brolis? Iš anksto aišku: iškilniai susitaikys su likimu. Bus tarsi didvyriai avinai, kurie leisis perpjaunami gerklę be mažiausio pasipriešinimo. Mirties valandą jie vėl bijos tik vieno — nusižengti geram tonui. O mano mielas Žiuljenas paleis kulką į kaktą jakobinui, atėjusiam jo suimti, jei tik turės bent truputėlį vilties išsigelbėti. Jis nebijos nusižengti geram tonui, o ne!"

Ištarusi šiuos pastaruosius žodžius, susimąstė; jie pažadino skausmingus prisiminimus, ir visa jos drąsa išgaravo. Ji prisiminė ponų de Keliuso, de Kruaznua, de Liuzo ir savo brolio pajuokas. Tie ponai vienu balsu peikė *kunigišką* Žiuljeno veido išraišką — nuolankią ir veidmainingą.

„Betgi,— atsigodėjo staiga jinai, ir jos akys sužibo iš džiaugsmo,— jų gaižios ir nuolatinės pajuokos tiktai rodo, nors ir prieš jų valią, kad tai įstabiausias žmogus iš visų, kurie pasirodė šią žiemą pas mus. Kas kam darbo jo ydos, jo keistenybės! Jis turi didingumo, ir tai juos piktina, nors šiaip jie geri ir atlaidūs. Taip, jis neturtingas ir mokėsi į kunigus; o jie — eskadronų vadai, ir mokytis jiems nereikėjo: taip patogiau.

Kad ir kaip kenkia vargšui vaikinui juodas apdaras, kurį jis amžinai dėvi, ir ta kunigiška mina, kuria jis turi dangstytis, jei nenori mirti badu, jie mato jo asmeninį pranašumą ir baiminasi — tas visiškai aišku. O kunigiška mina išnyksta iš jo veido, kai tik mes liekame kelioms minutėms vieni. Kai tie ponai pasako ką nors, kas jiems atrodo šmaikštu ir originalu, jie visų pirma žvilgteli į Žiuljeną. Aš tą puikiai pastebėjau. O betgi jie gerai žino, kad jis pats niekada neprataria jiems nė žodžio, kol jie nesikreipia į jį... Kalbasi jis tik su manim. Laiko mane kilnia. O į jų pastabas atsako lygiai tiek, kiek reikalauja mandagumas. Ir tuojau pat pagarbiai nutyla. Su manim ginčijasi ištisas valandas ir tol pats abejoja savo mintimis, kol aš randu joms bent ką prikišti. Kita vertus, visą šią žiemą rimto susišaudymo tarp mūsų nė nebuvo; mes tik stengėmės žodžiais patraukti vienas kito dėmesį. Na ir štai, Žiuljeną gerbia net mano tėvas, kuris juk pranašesnis už kitus ir toli nuves mūsų šeimą. Visi kiti jo nekenčia; bet niekas jo neniekina, nebent pamaldžiosios mano motinos draugės".

Grafas de Keliusas aistringai mėgo arklius ar gal tik nudavė mėgstąs; jis visą laiką leido arklidėje, dažnai ten ir pusryčiaudavo. Šia didžiule aistra, taip pat ir įpročiu niekada nesijuokti jis pelnė didelę draugų pagarbą; tai buvo šio mažo ratelio pažiba.

Rytojaus dieną, kai visi, be Žiuljeno, susibūrė už ponios de La Mol krėslo, ponas de Keliusas, palaikomas Kruaznua ir Norbero, ėmėsi aršiai kritikuoti prielankią Matildos nuomonę apie Žiuljeną, ir tai be jokios dingsties, o iš pirmo žodžio, vos pamatęs panelę de La Mol. Ji iš tolo perprato šį manevrą ir labai nudžiugo.

„Štai jie visi sudarė sąjungą prieš talentingą žmogų,— pagalvojo ji,— kuris neturi nė dešimties luidorų rentos ir gali jiems atsakyti tik paklaustas. Jis varo jiems baimę su tuo savo juodu apdaru. Kas būtų, jeigu jis nešiotų antpečius?"

Dar niekada Matilda nebuvo tokia sąmojinga. Vos išgirdusi pirmą priekabę, apibėrė Keliusą ir jo sąjungininkus linksmom pašaipom. Kai

tų šaunių karininkų pajuokos ugnys užgeso, Matilda kreipėsi į poną de Keliusą:

— Tegul tik rytoj kuris nors bajoras iš Franš Kontė kalnų apsižiūri, kad Žiuljenas — jo pavainikis sūnus, ir duoda jam vardą bei keletą tūkstančių frankų, po šešių savaičių jam atsiras tokie pat ūseliai kaip jūsų, ponai; o po šešių mėnesių jis taps husarų karininku kaip ir jūs, ponai. Ir tada jo būdo didingumas nebekels juoko. Aš matau, ponas būsimasis kunigaikšti, kad jums neliks tada nieko kito, kaip tas pasenęs ir netikęs argumentas: karaliaus rūmų aristokratija pranašesnė už provincijos aristokratiją. Bet ką jūs darysite, jei aš priremsiu jus prie sienos — susimanysiu apskelbti Žiuljeno tėvu kurį nors ispanų kunigaikštį, patekusį nelaisvėn Bezansone Napoleono laikais, kuris sąžinės graužiamas mirties patale pripažįsta, jog Žiuljenas — jo sūnus?

Visos tos prielaidos apie neteisėtą gimimą pasirodė ponams de Keliusui ir de Kruaznua netaktiškos. Štai ir visa, ką jie suvokė iš Matildos samprotavimų.

Sesers žodžiai buvo tokie aiškūs, kad Norberas, nors ir kaip įpratęs jos klausyti, nutaisė orią miną, kuri, reikia pasakyti, nelabai tiko jo šypsančiam geram veidui. Jis išdrįso įterpti keletą žodžių.

— Jūs sergate, mielasis? — apsimetusi rimta, paklausė Matilda. — Jums turbūt tikrai bloga, jeigu į juokus atsakote pamokymais? Jūs — ir pamokymai! Ar tik netaikote į prefektus?

Matilda greit pamiršo irzlų grafo de Keliuso toną, Norbero neūpą ir tylią pono de Kruaznua neviltį. Ji turėjo išspręsti vieną lemtingą abejonę, įsiskverbusią jai į širdį.

„Žiuljenas man gana nuoširdus,— galvojo ji. — Jo metų jaunuoliui, užimančiam žemesnę padėtį ir kamuojamam tokios nepaprastos garbėtroškos, reikia draugės. Aš galbūt ir esu toji draugė; bet neatrodo, kad jis mane mylėtų. Jis tokio drąsaus būdo, jog būtų prisipažinęs mylįs".

Tos dvejonės, tas ginčas su pačia savimi, nenutrūkstantis nuo šiolei nė vienai akimirkai,— nes po kiekvieno pokalbio su Žiuljenu atsirasdavo naujų argumentų,— galutinai išvaikė nuobodulį, kuris ją taip žudė iki šiol.

Kadangi panelės de La Mol tėvas buvo didelio proto žmogus, galįs tapti ministru ir grąžinti dvasininkijai jos miškus, Jėzaus širdies vienuolyne buvo be saiko jai pataikaujama. Žala, kuri tuo padaroma, neatitaisoma. Jai buvo įkalbėta, kad kilmės, turto ir visų kitų pranašu-

mų dėka ji turinti būti laimingesnė už kitas. Štai kur reikia ieškoti monarchų nuobodulio ir visų jų sauvaliavimų šaltinio.

Matilda neišvengė šios pragaištingos minties pasekmių. Kad ir kokia būtų protinga, dešimties metų mergaitė negali atsispirti viso vienuolyno meilikavimui, ir dar iš pažiūros tokiam pagrįstam.

Nusprendusi, kad myli Žiuljeną, ji nebenuobodžiavo. Džiaugėsi be perstojo, kad ryžosi patirti didelį jausmą. „Tai pavojinga pramoga,— galvojo ji. — Juo geriau! Tūkstantį kartų geriau!

Be didelės aistros aš nykau iš nuobodulio gražiausiu savo gyvenimo tarpu — nuo šešiolikos iki dvidešimties metų. Gražiausieji mano metai jau nuėjo niekais: visas mano malonumas iki šiol buvo klausyti nesąmones paistančių motinos draugių, kurios Koblence[107] 1792 metais, girdėjau, buvusios toli gražu ne tokios griežtos, kaip dabar kalba".

Kaip tik tuo metu, kai Matildą kamuodavo šios didžios abejonės, Žiuljenas ir nesuprasdavo, ką reiškia jos įdėmūs žvilgsniai, įsmeigti į jį. Tiesa, jis matė, kad grafo Norbero elgesys paliko gerokai šaltesnis, o ponus de Keliusą, de Liuzą ir de Kruaznua vėl ištiko išdidumo priepuolis. Bet tai buvo jam ne naujiena. Šie nemalonumai užgriūdavo jį kartkartėmis po kurio nors vakaro, kada jis traukdavo visų dėmesį daugiau, negu tiko jo padėčiai. Jei ne ypatingas dėmesys, kurį jam rodė Matilda, ir ne smalsumas, skatinantis jį visa tai stebėti, jis būtų atsisakęs tų žavių ūsuotų ponaičių draugijos, kai jie po pietų kartu su panele de La Mol eidavo į sodą pasivaikščioti.

„Taip, aš negaliu šito nematyti,— mąstė Žiuljenas,— panelė de La Mol keistai žiūri į mane. Bet net ir tuomet, kai jos gražios mėlynos akys žvelgia į mane su didžiausiu atsidavimu, aš visada jų gelmėse įmatau kažkokį skvarbų domesį, šaltį ir piktumą. Ar gali būti, kad tai meilė? Visai kitokiomis akimis žiūrėdavo į mane ponia de Renal!"

Kartą po pietų Žiuljenas, palydėjęs poną de La Molį į kabinetą, skubiai grįžo į sodą. Kada jis žengė kaip niekur nieko prie būrelio, apspitusio Matildą, jo ausį pasiekė keletas garsiai ištartų žodžių. Matilda erzino brolį. Žiuljenas aiškiai išgirdo du kartus ištartą savo pavardę. Kai jis pasirodė, ūmai stojo gūdi tyla, ir jų bandymas ją nutraukti aiškiai nepavyko. Panelė de La Mol ir jos brolis buvo taip įsikarščiavę, kad negalėjo rasti kalbai kitos temos. Ponai de Keliusas, de Kruaznua, de Liuzas ir dar kažkas iš jų draugų — visi pasirodė Žiuljenui šalti kaip ledas. Jis pasišalino.

XIII skyrius

SĄMOKSLAS

> Kalbų nuotrupos, atsitiktiniai susitikimai turtingos vaizduotės žmogui virsta pačiais aiškiausiais įrodymais, jeigu jo širdyje yra bent kiek ugnies.
>
> *Šileris*

Rytojaus dieną jis ir vėl užklupo Norberą ir seserį, besikalbančius apie jį. Jam pasirodžius, kaip ir vakar, įsiviešpatavo mirtina tyla. Jo įtarimams nebuvo galo. „Ar nenusprendė tie mieli jaunuoliai pasityčioti iš manęs? Reikia pripažinti, kad tai daug panašiau į tiesą, daug įtikimiau negu tariama panelės de La Mol aistra vargetai sekretoriui. Visų pirma, ar žino tie žmonės, kas yra aistros? Spęsti žabangas — štai ką jie puikiai sugeba. Jie pavydi man, kad aš truputėlį už juos iškalbesnis. Pavydas — štai dar viena jų silpnybė. Viskas šiuo kartu aiškėja. Panelė de La Mol nori įtikinti mane, jog esanti man neabejinga, dėl tos paprastos priežasties, kad nori padaryti mane pajuokos objektu savo sužadėtinio akyse".

Šis baisus įtarimas sukėlė perversmą Žiuljeno sieloje ir lengvai nuslopino joje gimstančios meilės užuomazgą. Tą meilę kurstė vien retas Matildos grožis arba, tikriau sakant, jos karališka povyza ir nuostabūs tualetai. Ir šiuo atžvilgiu Žiuljenas buvo prasisiekėlis. Ne veltui tvirtinama, kad gabų plebėją, iškilusį į aukščiausias visuomenės sferas, labiausiai akina daili aukštuomenės moteris. Juk ne apie Matildos charakterį sukosi Žiuljeno mintys pastarosiomis dienomis. Jis pakankamai gerai nuvokė, kad neturi nė mažiausio supratimo apie jį. Tos ypatybės, kurias jis įžiūrėjo, galėjo būti vien akių apgaulė.

Pavyzdžiui, Matilda nė už ką nebūtų praleidusi mišių sekmadienį; ji beveik kasdien ėjo su motina į bažnyčią. Jei, būdavo, de La Molio rūmų svetainėje koks neatsargus svečias, užsimiršęs, kur esąs, išdrįsta nors ir kuo švelniausiai pajuokauti iš tikrų ar tariamų sosto ar bažnyčios interesų, Matilda tuoj pat surimtėja ir pasidaro šalta kaip ledas. Jos žvilgsnį, paprastai tokį dagų, prigesina bejausmis išdidumas, būdingas seno šeimos portreto veidams.

Bet Žiuljenas tikrai žinojo, kad jos kambaryje visada guli vienas ar du laisvamaniškiausi Voltero raštų tomai. Jis ir pats dažnai slapta

nusivogdavo porą to puikaus leidinio knygų, taip prabangiai įrištų. Nežymiai praskirdamas gretimus tomus, nuslėpdavo, kad trūksta to, kurį išsineša; bet netrukus apsižiūrėjo, kad ne jis vienas skaito Volterą. Griebėsi vienos seminariškos gudrybės — padėjo porą ašutų ant tų tomų, kuriais, kaip jam rodėsi, turėjo domėtis panelė de La Mol. Jie dingdavo ištisas savaites.

Ponas de La Molis, supykęs ant knygininko, siuntinėjančio jam visokius *pseudomemuarus*, pavedė Žiuljenui pirkti visas šiek tiek drąsesnes naujoves. Bet kad nuodai nesklistų po namus, sekretoriui buvo įsakyta dėti tas knygas į nedidelę spintelę, stovinčią paties markizo kambaryje. Netrukus Žiuljenas įsitikino, kad jei tik tarp naujų knygų pasitaiko tokia, kuri bent kiek priešiška sosto ar bažnyčios interesams, ji tuoj pat dingsta. Aiškus dalykas, skaitė jas ne Norberas.

Žiuljenas, perdėdamas šio atradimo svarbą, sprendė, kad panelė de La Mol dviveidė kaip Makiavelis. Gėrėjosi šita tariama klasta ir laikė ją beveik vienintele žavia dvasine Matildos ypatybe. Štai į kokį kraštutinumą jį pastūmėjo bodėjimasis veidmainyste ir dorybingom kalbom.

Daugiau jis pats kurstė savo vaizduotę, negu jį dirgino meilė. Įsimylėjęs jis pasijusdavo tik tada, kai iki valios prisisvajodavo apie elegantišką panelės de La Mol figūrą, apie nuostabiai skoningus jos drabužius, apie jos baltutėles rankas, gražius pečius, visų jos gestų *disinvoltura**. Ir tuomet, idant kerai veiktų dar stipriau, įsivaizduodavo, kad ji — Katerina de Mediči. Priskirdavo jai giliausias ir klastingiausias būdo savybes. Tai buvo idealas tokių kaip Maslonas, Frileras ir Kastanedas, kuriais jis gėrėjosi jaunystėje. Vienu žodžiu, jo akyse tai buvo Paryžiaus idealas.

Nieko nėra juokingesnio, kaip tikėti paryžiečių charakterio gilumu ir klastingumu.

„Galimas dalykas, kad šitas *trio* tyčiojasi iš manęs“,— galvojo Žiuljenas. Skaitytojas menkai pažįsta jo būdą, jei dar nenumano, kokiais niauriais ir šaltais žvilgsniais ėmė jis dabar atsakinėti į panelės de La Mol žvilgsnius. Gaižia ironija atstūmė jis draugiškumą, kurį nustebusi panelė de La Mol drįso jam porą kartų parodyti.

Šios staigios užgaidos sudirginta, iš prigimties šalta, nuobodžiaujanti, protui paklusni jaunos merginos širdis užsidegė tokia aistra, kokia begalėjo užsidegti. Bet Matildos charakteris buvo dar ir labai išdidus;

---

* Laisvumą (*it.*).

todėl naują jausmą, parodžiusį jai, kad visa jos laimė priklauso nuo kito asmens, lydėjo niaurus liūdesys.

Gyvendamas Paryžiuje, Žiuljenas daug ko buvo pasimokęs ir dabar suprato, jog čia anaiptol ne šaltas nuobodybės liūdesys. Užuot godžiai ieškojusi visokiausių pramogų, lankiusi kaip kadaise vakarus, spektaklius, Matilda ėmė viso to vengti.

Ji mirtinai bodėjosi prancūzišku dainavimu, o betgi Žiuljenas, kuris laikė savo pareiga skirstantis publikai pasisukinėti po Operos vestibiulį, pastebėjo, kad ji lanko Operą kiek galėdama dažniau. Jam dingojosi, kad ji prarado bent kiek to idealaus santūrumo, kuriuo švitėjo visa jos elgsena. Kartais ji atsakydavo draugams taip ryžtingai ir kandžiai, jog savo juokais įžeisdavo juos. Žiuljenui atrodė, kad didžiausią neprielankumą jinai jaučia markizui de Kruaznua. „Tas jaunuolis turbūt beprotiškai mėgsta pinigus, jei nemeta tos merginos su visu jos turtu!“ — pagalvojo Žiuljenas. O pats, pasipiktinęs dėl įžeisto vyriško orumo, ėmė dar šalčiau su ja elgtis. Dažnai ne per daug mandagiai net jai atsakydavo.

Kad ir kaip tvirtai buvo pasiryžęs nepakliūti į Matildos simpatijos spąstus, kai kuriomis dienomis ji taip aiškiai ją rodė, o Žiuljenas, kurio akys pamažu ėmė vertis, taip ja žavėjosi, jog kartais pasijusdavo iš tiesų kebliai.

„Tų kilmingų jaunuolių apsukrumas ir ištvermė galų gale įveiks mano neprityrimą,— tarė jis sau. — Reikia išvykti ir visa tai užbaigti“. Markizas neseniai buvo pavedęs jam tvarkyti nedidelius dvarus ir namus, kurių daugybę turėjo žemutiniame Langedoke. Būtinai reikėjo nuvažiuoti jų apžiūrėti; bet ponas de La Molis labai nenoromis sutiko jį išleisti. Visur, išskyrus aukštų politinių siekių sferą, Žiuljenas buvo tapęs antruoju jo „aš“.

„Šiaip ar taip, nepakliuvau ant jų meškerės,— mąstė Žiuljenas, ruošdamasis kelionei. — Ar panelė de La Mol rimtai šaiposi iš tų ponų, ar taip daro tyčia, norėdama įkvėpti man pasitikėjimo,— vis tiek man tai buvo proga pasilinksminti.

Jei tai ne sąmokslas prieš dailidės sūnų, panelės de La Mol elgesys nesuprantamas, bet markizui de Kruaznua jis ne mažiau nesuprantamas kaip man. Vakar, pavyzdžiui, ji aiškiai rodė savo blogą nuotaiką, ir aš su malonumu žiūrėjau, kaip dėl palankumo, rodomo man, nuleido nosį jaunuolis, tiek pat turtingas ir kilmingas, kiek aš plikas ir prastas. Štai gražiausioji mano pergalė, man smagu bus ją prisiminti pašto karietoje, kai lėksiu per Langedoko lygumas“.

Žiuljenas laikė savo išvažiavimą paslaptyje, bet Matilda geriau už jį žinojo, kad jis rytoj išvyksta iš Paryžiaus, ir ilgam. Prasimetusi tuo, kad jai baisiai skauda galvą ir kad tvankioje svetainėje jai ypač bloga, ilgai vaikščiojo po sodą ir taip nukamavo savo kandybėmis Norberą, markizą de Kruaznua, Keliusą, de Liuzą ir dar keletą jaunuolių, pietavusių tą dieną de La Molio rūmuose, kad jie turėjo pabėgti. Į Žiuljeną ji žiūrėjo keistomis akimis.

„Šis žvilgsnis yra galbūt apsimestinis,— mąstė Žiuljenas. — Bet ką reiškia tas tankus alsavimas, visas tas jaudinimasis! Et,— tarė jis sau,— argi man spręsti apie tokius dalykus? Juk turiu reikalą su rafinuočiausia ir apsukriausia paryžiete. Šito tankaus alsavimo, kuris vos manęs nesujaudino, ji greičiausiai išmoko iš Leontinos Fė[108], kurią taip mėgsta".

Jie liko vieni; kalba aiškiai nesimezgė. „Ne, Žiuljenas nieko man nejaučia",— galvojo Matilda, iš tikrųjų nusiminusi.

Kai jis pasakė norįs atsisveikinti, ji stipriai suspaudė jam ranką aukščiau alkūnės.

— Šįvakar gausite iš manęs laišką,— tarė ji tokiu pasikeitusiu balsu, kad sunku buvo jį atpažinti.

Tai pastebėjęs, Žiuljenas iškart susijaudino.

— Mano tėvas,— pridūrė ji,— labai vertina jūsų paslaugas. Rytojaus kelionę *reikia* atidėti; sugalvokite kokią dingstį.

Ir nubėgo tekina.

Jos figūra buvo žavi, kojos — reto gražumo, ir bėgo ji taip grakščiai, kad Žiuljenui apsisuko galva; bet ar atspės kas nors, ką jis pagalvojo, kai ji dingo iš akių? Jis pasijuto įžeistas to įsakmaus tono, kuriuo ji ištarė *reikia*. Liudviką XV mirties patale taip pat skaudžiai užgavo žodis *reikia*, kurį leptelėjo pirmasis jo gydytojas, o juk Liudvikas XV nebuvo prasisiekėlis.

Po valandos liokajus atnešė Žiuljenui laišką; tai buvo nei daugiau, nei mažiau kaip meilės prisipažinimas.

„Stilius ne per daug įmantrus",— tarė sau Žiuljenas, stengdamasis literatūrinėmis pastabomis sutvardyti džiaugsmą: jo skruostai trūkčiojo, šypsena neįučia lenkė lūpas.

„Tai šit,— šūktelėjo jis staiga, neįstengdamas suvaldyti jausmų antplūdžio,— aš, vargšas kaimo vaikinas, gavau meilės prisipažinimą iš kilmingos damos!

O aš pats nepadariau kvailystės,— pridūrė jis mintyse, iš paskutiniųjų gniauždamas džiaugsmą. — Sugebėjau išlaikyti orumą. Nepasa-

kiau, kad myliu". Jis ėmė tyrinėti raštą: panelės de La Mol braižas buvo gražus, smulkus, angliškas. Jautė, kad turi kuo nors užsiimti, kol atsipeikės iš džiaugsmo, nuo kurio tiesiog kvaito galva.

„Jūs išvykstate, ir aš turiu prabilti... Ilgai jūsų nematyti — tai būtų ne mano jėgoms".

Žiuljeną tarsi koks atradimas sukrėtė viena mintis; jis metė tyrinėjęs Matildos laišką, ir jį užplūdo dar didesnis džiaugsmas. „Aš nurungiau markizą de Kruaznua,— šūktelėjo jis,— nors kalbu tik apie rimtus dalykus! O jis toks dailus! Su ūseliais, su žavinga uniforma! Ir visada pasakys, kur ir kada reikia, sąmojingą, subtilų žodį!"

Nuostabi tai buvo valandėlė Žiuljenui; jis slankiojo be tikslo po sodą, paklaikęs iš laimės.

Paskui nuėjo į kanceliariją ir liepė pranešti apie save markizui de La Moliui, kuris, laimė, buvo namie. Parodęs keletą raštų, gautų iš Normandijos, nesunkiai įtikino jį, kad dėl tenykščių bylų kelionę į Langedoką privaląs atidėti.

— Labai džiaugiuosi, kad nevažiuojate,— pasakė markizas, kai jie baigė kalbėti apie reikalus,— man visada *malonu jus matyti.*

Žiuljenas išėjo; jam pasidarė nesmagu, išgirdus šituos žodžius.

„O aš ketinu suvedžioti jo dukterį! Gal net išardysiu jos vedybas su markizu de Kruaznua, į kurias sudėtos pačios šviesiausios jo viltys: jeigu jis pats negaus kunigaikščio titulo, tai bent jo duktė turės teisę sėdėti karaliaus akivaizdoje".

Žiuljenui šovė į galvą, kad reikėtų išvažiuoti į Langedoką, nepaisant nei Matildos laiško, nei pasikalbėjimo su markizu. Bet šita dorybinga mintis, vos blykstelėjusi, tuoj pat užgeso.

„Koks aš mat geras! — pagalvojo jis. — Argi man, plebėjui, gailėtis tokios įžymios šeimos! Man, šeimynykščiui, kaip mane vadina kunigaikštis de Šolnas! Kokiu būdu markizas didina savo milžiniškus turtus? Parduoda dalį valstybinės paskolos obligacijų, kai sužino karaliaus rūmuose, kad rytoj įvyks tariama vyriausybės krizė. O mane piktas likimas nusviedė į pačias paskutines visuomenės gretas, įdėjęs man kilnią širdį ir nedavęs nė tūkstančio frankų rentos, tai yra palikęs be duonos kąsnio — *be duonos kąsnio tikrąja to žodžio prasme;* ir aš turėčiau atsisakyti malonumo, kai jis pats man siūlosi! Atsisakyti skaidraus šaltinio, kai jis gali numaldyti troškulį šioje kaitrioje vidutinybės dykumoje, per kurią aš taip sunkiai stumiuosi pirmyn! Dievaž, ne toks aš kvailys; šioje egoizmo dykumoje, kurią vadiname gyvenimu, tegul kiekvienas rūpinasi savimi".

Ir prisiminė, su kokia panieka pažvelgė į jį porą sykių ponia de La Mol ir ypač tos damos, jos draugės.

Džiaugsmas, kad jis nuvaržė markizą de Kruaznua, galutinai užgesino tą dorybės blykstelėjimą.

„Kaip aš norėčiau, kad jis supyktų! — tarė sau Žiuljenas. — Mano ranka dabar nesudrebėtų smeigdama jį špaga! — Ir jis padarė staigų puolamąjį judesį. — Ligi šiol aš buvau niekingai įsidrąsinęs liokajus. Po šito laiško esu lygus jam".

„Taip,— svarstė jis su neapsakomu pasimėgavimu, lėtai sunkdamas kiekvieną žodį,— mudviejų teigiamybės — markizo ir mano — buvo pasvertos, ir nugalėjo vargšas Juros kalnų dailidė.

Puiku! — šūktelėjo jis. — Va šitaip aš ir pasirašysiu po savo atsakymu. Nemėginkite manyti, panele de La Mol, kad aš užmiršau savo luomą. Pasistengsiu, kad jūs suprastumėte ir aiškiai pajustumėte, kad ne ką kitą, o palikuonį to garsiojo Gi de Kruaznua, kuris lydėjo šventą Liudviką į kryžiaus karą, jūs išmainėte į dailidės sūnų".

Žiuljenas nebeįstengė suvaldyti džiaugsmo. Turėjo išeiti į sodą. Jam pasidarė ankšta ir tvanku kambaryje, kuriame sėdėjo užsirakinęs.

„Aš, vargšas Juros valstietis,— tolydžio kartojo jis pats sau,— likimo pasmerktas amžinai vilkėti šiuo nykiu juodu drabužiu! Ak, kad taip prieš dvidešimt metų — tada ir aš būčiau vilkėjęs tokią pačią uniformą kaip jie! Tais laikais toks žmogus kaip aš arba žūdavo, arba tapdavo *generolu trisdešimt šešerių metų*". Laikydamas rankoje sugniaužtą laišką, jis tarsi išaugo ir pasijuto panašus į didvyrį. „Tiesa, šiais laikais keturiasdešimties metų žmogus su šituo juodu drabužiu gali gauti šimtą tūkstančių frankų atlyginimo ir žydrą kaspiną kaip Bovė vyskupas. Na štai,— mąstė jis toliau, juokdamasis kaip Mefistofelis,— aš gudresnis už juos; pasirinkau uniformą, atitinkančią mano epochos skonį". Ir jį užplūdo nauja garbėtroškos banga, jis pajuto, kad jam išties brangus dvasininko apdaras. „Kiek buvo kardinolų dar žemesnės kilmės negu aš, ir jie turėjo valdžią! Pavyzdžiui, mano žemietis Granvelis[109]".

Pamažu Žiuljeno susijaudinimas atlėgo; viršų paėmė blaivus protas. Jis tarė sau kaip jo mokytojas Tartiufas, kurio vaidmenį mokėjo atmintinai:

Gal jūs gudraujate?..

— — — — — — — — — — — — — — — — —

...Netikiu aš dar

Tuo, ką jūs teikiatės pareikšti man dabar,
Ir lauksiu, kol tiesesnį pasirinksit kelią,
Darbais patvirtinsite gerą savo valią...
„Tartiufas", IV veiksmas, V scena*

„Tartiufą taip pat pražudė moteris, o juk jis buvo ne blogesnis už kitus... Ji gali kam nors parodyti mano atsakymą... bet mes užbėgsime tam už akių,— pridūrė jis, lėtai tardamas kiekvieną žodį ir slopindamas kylantį įniršį,— pradėsime jį tuo, kad pakartosime ugningiausius prakilniosios Matildos laiško sakinius.

Taip, bet tarkime, kad keturi pono de Kruaznua liokajai puola mane ir išplėšia jos laišką.

Ne, neišplėš, esu gerai apsiginklavęs ir papratęs, kaip visiems žinoma, šaudyti į liokajus.

Na bet, pavyzdžiui, vienas iš jų pasirodo esąs drąsesnis; jis puola ant manęs. Jam juk pažadėta šimtas napoleondorų. Nudedu jį vietoje arba sužeidžiu; puiku, jiems to ir reikia. Mane visai teisėtai įmeta į kalėjimą; man iškelia baudžiamąją bylą, ir teisėjai ramia sąžine, kadangi aš to ir vertas, išsiunčia mane į Puasi pas ponus Fontaną ir Magalona[110]. Ten aš miegu tarp keturių šimtų valkatų... Ir dar man tų žmonių gailėtis! — šūktelėjo jis, ūmai pašokdamas. — Ar gailisi jie trečiojo luomo žmonių, kai tie pakliūva jiems į nagus?"

Šie žodžiai buvo paskutinis kvapas, kurį išleido jo dėkingumas ponui de La Moliui, vis dar prieš jo valią jį kankinęs.

„Atsargiai, ponai bajorai, aš suprantu šią makiavelišką gudrybę; kunigas Maslonas ar kunigas Kastanedas seminarijoje nieko geresnio nebūtų sugalvoję. Jūs atimsite iš manęs tą *provokacinį* laišką, ir aš tapsiu antruoju pulkininku Karonu[111] Kolmare.

Luktelėkit, ponai. Tą lemtingą laišką tvirtai antspauduotu siuntiniu aš nusiųsiu kunigui Pirarui. Tai garbingas žmogus, jansenistas ir todėl nesusigundys pinigais. Taip, bet jis atplėšinėja laiškus... Ne, nusiųsiu jį Fukė".

Reikia pripažinti, kad Žiuljeno žvilgsnis šią akimirką buvo nuožmus, veidas bjaurus, jis dvelkė gryniausiu nusikaltimu. Tai buvo nelaimingas žmogus, stojęs į kovą su visa visuomene.

„Už ginklų!" — sušuko Žiuljenas. Ir vienu šuoliu nušoko nuo rūmų laiptų. Įpuolė į gatvės raštininko būdelę, išgąsdindamas jį savo išvaizda.

---

* Vertė A. Churginas.

— Perrašykite! — tarė duodamas jam panelės de La Mol laišką.

Kol raštininkas dirbo savo darbą, jis pats parašė Fukė; prašė jį pasaugoti šį brangų siuntinį. „Betgi juodasis kabinetas pašte,— šovė jam staiga į galvą,— atplėš mano laišką ir atiduos jums tai, ko ieškote... Ne, ponai". Jis nuėjo į protestantų knygyną ir nusipirko didžiulę Bibliją, paslėpė Matildos laišką knygos viršelyje, davė viską supakuoti iš išsiuntė paketą diližanu, adresavęs vienam Fukė darbininkui, apie kurį niekas Paryžiuje nė žinoti nežinojo.

Visa tai atlikęs, linksmas ir žvalus grįžo į de La Molio rūmus. „O dabar — kas ką!" — šūktelėjo jis, užsirakinęs savo kambaryje ir nusimetęs surdutą.

„Kaip, panele,— rašė jis Matildai,— panelė de La Mol siunčia per Arseną, savo tėvo liokajų, tokį gundantį laišką vargšui dailidei iš Juros? Tikriausiai ji tenori pasijuokti iš jo naivumo..." Ir čia jis perrašė pačius tiesiausius ką tik gauto laiško sakinius.

Jo paties laiškas būtų padaręs garbę net ševaljė de Bovezi diplomatiniam atsargumui. Buvo dar tik dešimta valanda; Žiuljenas, apsvaigęs laime ir savo galios nusimanymu, tokiu neįprastu varguoliui, įžengė į Italų operą. Tą vakarą dainavo jo draugas Džeronimas. Dar niekada muzika taip jo nejaudino. Jis jautėsi dievas.

XIV skyrius

JAUNOS MERGINOS APMĄSTYMAI

> Kiek abejonių! Kiek nemigos naktų! Dieve didis! Ar užsitrauksiu aš panieką? Jis pats niekins mane. Bet jis išvažiuoja, aš jo netenku.
>
> *Alfredas de Miusė*

Matilda nemažai kovojo su savim, kol parašė tą laišką.

Nežinia kaip kilęs, Matildos susidomėjimas Žiuljenu netrukus perveikė išdidumą, kuris, kiek tik siekė Matildos atmintis, vienas teviešpatavo jos širdyje. Šita išpuikusi ir šalta siela pirmą kartą gyvenime pasidavė aistringam jausmui. Bet jei tas jausmas ir buvo stipresnis už išdi-

dumą, pastarojo įpročių jis neatsižadėjo. Du mėnesiai kovos ir naujų, niekad nepatirtų išgyvenimų atnaujino, galima sakyti, visą jos dvasinę sandarą.

Matildai rodėsi, kad ji regi laimę. Ši vizija, daranti tokį stiprų įspūdį narsioms sieloms, jeigu jos, be to, ir aukšto intelekto, ilgai turėjo rungtis su savigarba ir kasdieniškų pareigų jausmais. Vieną dieną ji atėjo pas motiną septintą valandą ryto ir ėmė maldauti, kad leistų jai kuriam laikui išvažiuoti į Vilkjė. Markizė net nesiteikė atsakyti ir patarė jai grįžti į lovą. Tai buvo paskutinis banalaus sveiko proto ir pagarbumo visuotinai priimtoms pažiuroms protestas.

Jos per daug nekankino baimė nederamai pasielgti ir pažeisti nuostatus, kuriuos Keliusai, de Liuzai, Kruaznua laikė šventais; tokie žmonės, jai rodės, neįstengs jos suprasti; ji būtų galėjusi tartis su jais, jei butų reikėję pirkti fajetoną ar dvarą. Iš esmės ją gąsdino tik viena — kad ji neįtiks Žiuljenui.

„O gal jis tik atrodo pranašesnis už kitus?"

Ji nepakentė silpnabūdžių — toks buvo vienintelis jos priekaištas gražiesiems jaunuoliams, kurie sukosi aplink ją. Kuo žaviau šaipėsi jie iš visko, kas nepaiso mados arba nevykusiai ja seka, nors ir mano, kad seka, tuo labiau jie smuko jos akyse.

„Jie drąsūs, štai ir viskas. O ir ta drąsa dar kokia? — galvojo ji. — Kautis dvikovoje! Bet juk dvikova dabar — tuščia ceremonija. Viskas žinoma iš anksto, net ir tai, ką turi pasakyti krisdamas. Kai jau guli ant žolės, prisidėjęs ranką prie širdies, privalai kilniaširdiškai atleisti priešininkui ir paminėti savo damą, dažnai tik įsivaizduotą arba tokią, kuri tavo mirties dieną eis į pokylį, kad nekiltų įtarimų.

Bepigu nebijoti pavojaus, kai joji eskadrono priešaky, plienui blykčiojant; bet susidurti su pavojum akis į akį, su neįprastu, nenumatytu, iš tikrųjų bjauriu pavojum...

Deja,— svarstė Matilda,— tik Henriko III dvare buvo žmonių, didžių savo charakteriu ir kilme! Ak, jei Žiuljenas būtų kovęsis prie Žarnako ar Monkontūro[112], aš nedvejočiau. Tais šaunumo ir jėgos viešpatavimo laikais prancuzai nebuvo lėlės. Mūšio dieną jie, galima sakyti, mažiausiai jaudinosi.

Jų gyvenimas nebuvo įmuturiuotas kaip Egipto mumija į skraistę, visada ir visiems vienodą, visada tą pačią. Taip,— pridūrė ji,— iš tiesų reikėjo daugiau drąsos grįžti vienam vienuoliktą valandą vakaro iš Suasono rūmų, kur gyveno Katerina de Mediči, negu šiandien keliauti po Alžyrą. Žmogaus gyvenimas buvo ištisinė virtinė atsitiktinumų.

Šiandien civilizacija ir policijos prefektas išgyvendino atsitiktinumą, nebeliko nieko nenumatyto. Jei blyksteli kokia netikėta mintis, ant jos iš visų pusių pabyra epigramos; jei nutiks netikėtas įvykis — jokia niekšystė nepranoks mūsų baimės. Kad ir kokią beprotybę padarytume iš baimės, ji visada pateisinama. Išsigimęs, nuobodus amžius! Ką būtų pasakęs Bonifasas de La Molis, jei, pakėlęs iš kapo savo nukirstą galvą, būtų pamatęs, kaip 1793 metais septyniolika jo ainių davėsi suimami it avinai ir po dviejų dienų padėjo galvas po giljotina? Jie tikrai žinojo, kad eina mirti, bet gintis ir nužudyti bent vieną ar du jakobinus buvo juk netaktiška. Ak, anais didvyriškais Prancūzijos laikais, Bonifaso de La Molio amžiuje, Žiuljenas būtų buvęs eskadrono vadas, o mano brolis — jaunas dorybingas kunigas su išminties atspindžiu akyse ir pamokymais lūpose".

Prieš keletą mėnesių Matilda buvo netekusi vilties susitikti žmogų, kuris bent kiek skirtųsi nuo bendro šablono. Šiek tiek malonumo jai teikė susirašinėjimas su vienu kitu aukštuomenės jaunuoliu. Ši drąsa, taip nederanti jaunai merginai, tokia neatsargi, galėjo pažeminti ją pono de Kruaznua, jo tėvo kunigaikščio de Šolno ir visos de Šolnų šeimos akyse; pastaroji, pamačiusi, kad sutartos vedybos gali iširti, būtų panorėjusi sužinoti kodėl. Tuo metu, parašiusi kam nors tokį laišką, Matilda negalėdavo užmigti. Betgi tie jos laiškai buvo tik atsakymai.

Dabar ji drįsta rašyti, kad myli. Rašo *pirmoji* (koks siaubingas žodis!) žmogui, stovinčiam ant žemiausios visuomenės pakopos.

Jei apie laišką bus sužinota, ši aplinkybė užtrauks jai amžiną gėdą. Kuri iš moterų, ateinančių pas jos motiną, drįstų stoti jos pusėn? Kokią frazę galima būtų paleisti, kad jos, kartodamos ją, bent kiek apmaldytų baisią salonų panieką?

Net ir kalbėti apie tai baisu, o rašyti! „Yra dalykų, kurie nerašomi!" — šūktelėjo Napoleonas, sužinojęs apie kapituliaciją prie Baileno[113]. Ir apie tat jai pasakojo kaip tik Žiuljenas, tarsi iš anksto duodamas pamoką.

Bet visa tai dar niekis, Matildos nerimui buvo ir kitų priežasčių. Nepaisydama, kokį baisingą įspūdį tai padarys aukštajai draugijai, kokia neišdildoma ir gėdinga jai bus ta dėmė,— juk ji įžeis savo kastą,— Matilda ketina rašyti žmogui visiškai kitokios natūros kaip visi tie Kruaznua, de Liuzai, Keliusai.

Žiuljeno būdo gilumas ir *slėpiningumas* gali išgąsdinti kiekvieną, kas bando užmegzti su juo net paprasčiausią pažintį. O ji ketina padaryti jį savo meilužiu, gal savo valdovu!

„Kas žino, kokius jis gali iškelti reikalavimus, jei kada nors atsidursiu jo valdžioje? Na ką gi, pasakysiu tada sau kaip Medėja: „Tarp tokios daugybės pavojų man lieka mano AŠ".

Žiuljenas nejaučia jokios pagarbos kilmingam kraujui,— mąstė ji. — Maža to, jis gal visiškai manęs nemyli!"

Paskutinėmis baisių abejonių akimirkomis jos širdyje sukilo moteriškas išdidumas. „Viskas turi būti nepaprasta tokios merginos kaip aš gyvenime!" — šūktelėjo kantrybės netekusi Matilda. Ir išdidumas, įskiepytas jai nuo pat lopšio, stojo tada prieš dorybę. Kaip tik šiuo metu viską pagreitino Žiuljeno išvažiavimas.

(Tokie charakteriai, laimė, reti.)

Vakare, labai jau vėlai, Žiuljenui atėjo į galvą klastinga mintis — nunešti labai sunkų savo lagaminą pas durininką; tam jis pasikvietė liokajų, kuris meilinosi panelės de La Mol kambarinei. „Ši gudrybė galbūt liks be naudos,— tarė jis sau,— bet jeigu ji pavyks, Matilda pamanys, kad išvažiavau". Ir užmigo, didžiai patenkintas savo išdaiga. Matilda nesumerkė per naktį akių.

Rytą, labai anksti, Žiuljenas, niekieno nepastebėtas, išėjo iš rūmų, bet grįžo prieš aštuonias.

Vos tik įėjo į biblioteką, tarpdury išdygo panelė de La Mol. Jis įteikė jai savo atsakymą. Manė, kad turi ką nors pasakyti; proga bent jau buvo iš tiesų patogi, bet panelė de La Mol nepanoro jo klausyti ir dingo. Žiuljenas labai apsidžiaugė, nes nežinojo, ką sakyti.

„Jei visa tai nėra žaidimas, sutartas su grafu Norberu, aišku, kad šią keistą meilę, kurią ta kilminga mergina susigalvojo man pajusti, įžiebė mano lediniai žvilgsniai. Pasielgčiau nedovanotinai kvailai, jei leisčiau sau kada rimtai susivilioti šita ilgše šviesiaplauke lėle".

Šitaip pasamprotavęs, jis liko dar šaltesnis ir apdairesnis, negu buvo kada nors gyvenime.

„Mūšyje, kuris turi įvykti,— pridūrė jis sau mintyse,— jos aristokratinis išdidumas bus tarsi aukštuma — karinė pozicija tarp jos ir manęs. Ten aukštai ir reikės manevruoti. Blogai padariau, kad likau Paryžiuje; kelionės atidėjimas žemina mane ir stiprina mano priešo pozicijas, jei visa tai tik žaidimas. Kuo aš būčiau rizikavęs, jei būčiau išvykęs? Būčiau pasišaipęs iš jų, jeigu jie šaiposi iš manęs. O jeigu ji iš tiesų kiek domisi manimi, tai tas domėjimasis būtų šimteriopai išaugęs".

Panelės de La Mol laiškas taip maloniai paglostė Žiuljeno tuštybę, kad džiaugdamasis tuo, kas įvyko, jis nesusivokė rimtai pasvarstyti, kaip paranku būtų buvę išvykti.

Nelemtas jo charakterio bruožas buvo tas, kad jis begaliniai jautriai reaguodavo į savo klaidas. Jis taip baisiai apmaudavo dėl šitos žioplystės, jog beveik pamiršo, kokią neįtikėtiną pergalę pasiekė prieš ištinkant tai mažutei nesėkmei. Staiga apie devintą valandą bibliotekos tarpdury pasirodė panelė de La Mol, metė jam laišką ir pabėgo.

„Ko gero, čia bus romanas laiškais,— pagalvojo jis, keldamas laišką. — Priešas daro neteisingą ėjimą, o aš paleisiu į ataką abejingumą ir dorybę".

Matilda prašė jį lemiamo atsakymo, bet taip išdidžiai, jog Žiuljenui pasidarė dar linksmiau. Atsakydamas jis su malonumu per ištisus du puslapius slėpiningai postringavo apie asmenis, kurie norėtų pasityčioti iš jo, paskui, laiško pabaigoje, taip pat juoko dėlei pranešė, kad nusprendė rytoj rytą išvažiuoti.

Baigęs laišką, pagalvojo: „Atiduosiu jį sode". Nuėjęs į sodą, žvilgtelėjo į panelės de La Mol langą.

Jos kambarys buvo antrame aukšte, šalia motinos apartamentų, bet po jais buvo didelė antresolė.

Šitas antras aukštas buvo taip aukštai, kad panelė de La Mol negalėjo pro savo langą matyti Žiuljeno, vaikštinėjančio liepų alėja su laišku rankoje. Jį užstojo rūpestingai apkarpytų liepų skliautas. „Še tau! — pagalvojo susierzinęs Žiuljenas. — Ir vėl neatsargumas! Jeigu jie sumanė pasityčioti iš manęs, tai vaikščiodamas čia su laišku rankoje aš tik padedu priešams".

Norbero kambarys — kaip tik virš sesers kambario, ir jei tik Žiuljenas išlįs iš po karpytų liepų skliauto, grafas su draugais galės sekti kiekvieną jo judesį.

Panelė de La Mol sudūlavo lange; jis parodė kraštą savo laiško; ji linktelėjo galva. Žiuljenas tuoj pat tekinom leidosi į savo kambarį ir ant didžiųjų laiptų netikėtai susidūrė su gražuole Matilda; toji visiškai ramiai paėmė iš jo laišką ir žvilgtelėjo į jį linksmomis akimis.

„Kiek aistros būdavo vargšės ponios de Renal akyse,— prisiminė Žiuljenas,— kai jinai išdrįsdavo paimti iš manęs laišką, ir net po pusės metų intymių santykių tarp mūsų! Man rodos, ji nė sykio nežiūrėjo į mane linksmom akim".

Savo minties jis neišplėtojo taip aiškiai iki galo; ko gero, susigėdo, kad jo samprotavimai tokie lengvabūdiški. „O vis dėlto koks skirtumas,— neatlyžo jo mintis,— jeigu palyginsi eleganciją — tiek rytinės suknelės, tiek ir visos laikysenos! Žmogus su skoniu, pastebėjęs panelę de La Mol už trisdešimt žingsnių, atspės, kokiai visuomenės klasei ji

priklauso. Štai ką galima iš tiesų pavadinti akivaizdžia vertybe".

Šitaip juokaudamas, Žiuljenas vis dėlto neišsakė dar sau visos savo minties; poniai de Renal nereikėjo aukoti dėl jo markizo de Kruaznua. Vienintelis jo varžovas buvo šlykštusis suprefektas Šarko, kuris vadino save de Možironu dėl to, kad nieko nebuvo likę iš de Možironų giminės.

Penktą valandą Žiuljenas gavo trečią laišką; panelė de La Mol numetė jį nuo bibliotekos durų. Ir vėl pabėgo. „Kas per manija susirašinėti,— nusijuokė jis,— kai galima taip patogiai pasikalbėti! Aišku, priešas nori turėti mano laiškų, ir kuo daugiau!" Neskubėdamas atplėšė. „Ir vėl gražios frazės",— pagalvojo; bet ėmęs skaityti išbalo. Laiške buvo tik aštuonios eilutės:

„Turiu su jumis pasikalbėti; būtinai dar šį vakarą; kai laikrodis išmuš pirmą nakties, prašom būti sode. Pasiimkite didžiąsias sodininko kopėčias prie šulinio; atremkite jas į mano langą ir užlipkite pas mane. Dabar mėnesiena, bet nesvarbu".

XV skyrius

AR TAI NE SĄMOKSLAS?

> Ach, koks žiaurus esti tarpas tarp didelio užmojo ir jo įgyvendinimo! Kiek nereikalingos baimės! Kiek dvejonių! Ant kortos statomas gyvenimas — ne, kur kas daugiau: garbė!
>
> *Šileris*

„Dalykas darosi rimtas... — pagalvojo Žiuljenas,— ir pernelyg aiškus,— pridūrė, kiek pagalvojęs. — Kaipgi! Ta graži panelė gali kalbėtis su manim bibliotekoje, dėkui dievui, visiškai laisvai; markizas iš baimės, kad nelįsčiau prie jo su sąskaitomis, niekada čia nesirodo. Ponas de La Molis ir grafas Norberas — vieninteliai žmonės, kurie gali čia užeiti, bet jie kone kiaurą dieną ne namie; be to, lengva pasergėti, kada jie grįžta į rūmus; o dieviškoji Matilda, kurios rankos paprašyti nebūtų negarbinga net kokiam suvereniam kunigaikščiui, nori, kad aš žengčiau pasibaisėtinai neatsargų žingsnį!

Aišku, jie nori mane pražudyti ar mažių mažiausiai pasityčioti iš manęs. Pirmiausia sumanė tam panaudoti mano laiškus, bet šie pasirodė pernelyg atsargūs; na ką gi, dabar jiems reikia, kad iš mano elgesio viskas pasidarytų aišku kaip dieną. Tie dailūs ponaičiai mano, kad aš paskutinis kvailys ir tuščiagarbis. Velniai griebtų! Giedriausia mėnesiena, o aš turiu kopėčiomis lipti į antrą aukštą, į dvidešimt penkių pėdų aukštį! Mane spės pamatyti net iš gretimų rūmų! Gražiai aš atrodysiu ant tų kopėčių!"

Žiuljenas užlipo į savo kambarį ir švilpaudamas ėmė dėtis lagaminą. Nusprendė išvažiuoti ir net neatsakyti Matildai.

Bet šitas išmintingas sprendimas neatnešė širdžiai ramybės. „O jei kartais,— staiga pagalvojo, jau uždaręs lagaminą,— Matilda elgiasi nuoširdžiai? Tada aš liksiu jos akyse paskutinis bailys. Esu žemos kilmės, tad man reikalingos didelės dorybės, kurias privalau įrodyti veiksmais, turiu mokėti grynais, nepasikliauti kažkieno palankumu".

Ketvirtį valandos jis vaikščiojo po kambarį. „Taip, to nepaneigsi,— tarė pagaliau,— ji palaikys mane bailiu. Ir aš prarasiu ne tik prašmatniausią aukštuomenės merginą, kaip jie visi sakė ten, pokylyje pas kunigaikštį de Recą, bet ir įstabų malonumą pamatyti, kaip dėl manęs bus paaukotas markizas de Kruaznua, kunigaikščio sūnus ir būsimas kunigaikštis. Žavus jaunuolis su visais privalumais, kurių stokoju aš: taikliu sąmoju, kilme, turtu...

Sąžinė grauš mane visą gyvenimą, ir ne dėl jos: pasaulyje tiek gražių moterų, o

Garbė yra viena... —

kaip sako senasis donas Djegas[114]. O aš va aiškiausiai, gražiausiai išsigąstu, susidūręs su pirmu pasitaikiusiu pavojum; dvikova su ponu de Bovezi juk buvo tik pokštas. Čia visai kas kita. Į mane gali šauti pagąsdindamas kuris nors iš tarnų, bet šitas pavojus dar niekis; galiu užsitraukti nešlovę.

Taip, vaikine, šįsyk ne juokai,— su gaskoniška linksmybe ir tartimi pridūrė jis. — Čia jau *garbės* dalykas. Niekada varguolis, likimo nublokštas taip žemai kaip aš, negaus kitos tokios progos; aš dar turėsiu meilės nuotykių, bet jau antros rūšies..."

Jis ilgai mąstė, vaikščiojo spėriu žingsniu po kambarį, tarpais ūmai stabtelėdamas. Kambaryje stovėjo puikus marmurinis kardinolo Rišeljė biustas, kuris nenoromis traukė jo žvilgsnį. Tas biustas, apšviestas

lempos, tarsi žiūrėjo į jį griežtai, su priekaištu, kad jis neranda savo širdyje drąsos, kuri turėtų būti įgimta kiekvienam tikram prancūzui. „Ar būčiau aš dvejojęs tavo laikais, didysis vyre?"

„Imkime blogiausią atvejį,— atėjo pagaliau Žiuljenui mintis,— tarkime, kad visa tai spąstai; betgi jie baisiai šlykštūs ir gali baisiai pakenkti jaunai merginai. Visi žino, kad aš ne iš tų, kurie tyli. Vadinasi, reikės mane nudėti. Tai buvo gražu 1574 metais, Bonifaso de La Molio laikais, bet šių dienų de La Molis niekada to padaryti nedrįs. Šitie žmonės jau nebe tokie. Panelei de La Mol taip visi pavydi! Rytoj pat jos nešlovė nuskambėtų keturiuose šimtuose salonų, ir koks tai būtų visiems malonumas!

Tarnai patyliukais liežuvauja, kad man rodomas ypatingas dėmesys, žinau, pats girdėjau...

Antra vertus — jos laiškai!.. Jie turbūt mano, kad aš juos nešiojuosi. Ir ketina, užklupę mane jos kambaryje, juos atimti. Susidursiu su dviem, trim, keturiais vyrais — kas žino, su kiek. Bet iš kur jie tų vyrų paims? Ar rasi Paryžiuje samdinių, kuriais galėtum pasikliauti? Visi jie bijo teismo... Po perkūnų! Ogi tykos jie patys: Keliusai, Kruaznua, de Liuzai. Įdomia akimirka ir kvaila mina, su kuria aš stovėsiu tarp jų,— štai kuo jie susigundė pasigrožėti. Saugokis Abelaro likimo[115], ponas sekretoriau!

Tai va, ponai, aš, po perkūnų, irgi pasirūpinsiu, kad jūs išsineštumėte žymių: kirsiu tiesiai į veidą kaip Cezario kariai ties Farsalu... O laiškus mokėsiu padėti į saugią vietą".

Žiuljenas pasidarė paskutinių dviejų laiškų nuorašus, paslėpė juos iš bibliotekos paimtame prabangiame Voltero tome, o originalus pats nunešė į paštą.

Grįžęs namo, tarė sau su nuostaba ir pasibaisėjimu: „Į kokią beprotybę aš lendu!" Ketvirtį valandos jis buvo užmiršęs, koks žygis laukia jo šią naktį.

„Bet jei atsisakysiu, pats save paskui niekinsiu! Visą gyvenimą mane kankins abejonė dėl šio žygio, o man tokia abejonė — skaudžiau už viską. Kiek aš kankinausi dėl to Amandos meilužio! Man regis, lengviau atleisčiau sau tikrą nusikaltimą: prisipažinčiau — ir daugiau apie jį negalvočiau.

Kaip? Likimas tiesiog neįtikėtinas — tiek jis siūlo laimės — traukia mane iš minios, leidžia man varžytis su žmogum, kurio vardas — vienas garsingiausių Prancūzijoje, o aš pats nei iš šio, nei iš to nusilei-

siu jam! Neiti, žiūrint iš esmės, būtų bailumas! Šis žodis lemia viską,— šūktelėjo Žiuljenas pašokdamas. — O be to, ji labai graži!

Jei čia ne išdavystė, tai kokią beprotybę ji daro dėl manęs!.. O jeigu, ponai, čia apgaulė, tai, po perkūnų, tik nuo manęs priklauso, kad šis pokštas virstų rimtu dalyku, ir aš tą padarysiu.

Bet jeigu jie suriš man rankas iš karto, kai žengsiu į kambarį? Gal jie turi paspendę kokius išmoningus spąstus!

Čia kaip dvikovoj,— nusijuokė jis,— kiekvieną kirtį galima atmušti, kaip sako mano fechtavimo mokytojas, bet dievulis, norėdamas, kad dvikova baigtųsi, pasirūpina, kad vienas iš priešininkų užmirštų atmušti kirtį. Beje, štai mano atsakymas". Žiuljenas išsitraukė iš kišenės pistoletus ir, nors parakas buvo puikiausias, pakeitė jį nauju.

Liko dar daug laiko; reikėjo ką nors veikti, tad Žiuljenas sėdo rašyti Fukė: „Drauguži, laišką, kurį čia įdedu, atplėšk tik tuo atveju, jei įvyks nelaimė, jei išgirsi, kad mane ištiko kas nors nepaprasto. Tuomet ištrink tikrinius vardus rankraštyje, kurį tau siunčiu, padaryk aštuonis jo nuorašus ir pasiųsk į laikraščius Marselyje, Bordo, Lione, Briuselyje ir t. t.; po dešimties dienų pasirūpink tą rankraštį išspausdinti ir nusiųsk pirmąjį egzempliorių ponui markizui de La Moliui; o kitus po dviejų savaičių išmėtyk naktį Verjero gatvėse".

Tą trumpą pasiteisinimą, kurį Fukė turėjo atplėšti tik nelaimės atveju, Žiuljenas išdėstė apsakymo forma; kaip įmanydamas stengėsi nepakenkti panelės de La Mol vardui, bet savo padėtį vis dėlto pavaizdavo labai tiksliai.

Žiuljenas dar nebuvo baigęs tvarkyti savo siuntinėlio, kai suskambino pietums; jam ėmė smarkiai plakti širdis. Vaizduotę, įaudrintą ką tiktai sukurto pasakojimo, užvaldė tragiška nuojauta. Jis jau matė, kaip jį čiumpa tarnai, riša rankas ir kojas ir tempia į rūsį, užkimšę burną. Ten nuo jo nenuleidžia akių vienas tarnas; o jei kilmingosios šeimos garbė reikalautų, kad nuotykis baigtųsi tragiškai, labai lengva tai padaryti: yra nuodų, nepaliekančių jokio pėdsako; tada bus paskelbta, kad jis miręs nuo kokios nors ligos, ir jo lavonas bus perneštas į jo kambarį.

Lyg koks dramaturgas, savo paties sukurtos istorijos sujaudintas, Žiuljenas iš tikrųjų drebėjo iš baimės, kai žengė į valgomąjį. Vis dairėsi į tarnus paradinėmis livrėjomis. Tyrinėjo jų veidus. „Kurie iš jų parinkti šios nakties išpuoliui? — mąstė jis. — Šioje šeimoje prisiminimai apie Henriko III dvarą dar tokie gyvi, jie taip dažnai iškyla jų mintyse, kad jei šitie žmonės tarsis įžeisti, jie parodys daugiau ryžto už visus

kitus jų rango asmenis". Jis pažiūrėjo į panelę de La Mol, bandydamas įžvelgti jos akyse šeimos kėslus; ji buvo išbalusi, jos veidas labai priminė viduramžių portretus. Dar niekada ji neatrodė jam tokia tauri; buvo iš tikrųjų graži ir didinga. Jis beveik įsimylėjo ją. „*Pallida morte futura*"*,— tarė jis sau. (Jos blyškumas byloja apie didžius jos užmojus.)

Veltui po pietų jis tyčia ilgai vaikštinėjo po sodą. Panelė de La Mol nepasirodė. Jei būtų gavęs su ja šią valandėlę pasikalbėti, jam nuo krūtinės būtų akmuo nusiritęs.

Kodėl nepasakyti tiesiai? Jis bijo. Kadangi buvo nusprendęs veikti, be gėdos atsidavė šiam jausmui. „Kad tik pakaktų drąsos lemiamą akimirką,— mąstė jis,— o ką dabar jaučiu, nesvarbu". Jis nuėjo apžiūrėti vietos ir pabandyti, ar sunkios kopėčios.

„Šituo įrankiu naudotis, matyt, yra man lemta likimo,— nusijuokė jis. — Ir tada Verjere, ir čia. Bet koks skirtumas! Tada,— atsiduso,— man nereikėjo įtarinėti moters, dėl kurios lindau į pavojų. Ir pavojus visai kitoks!

Jei mane būtų nušovę pono de Renalio sode, man nebūtų buvę jokios negarbės. Būtų lengva buvę pasakyti, kad mano mirtis — kažkoks neišaiškinamas atsitiktinumas. O čia — kokių šlykščių istorijų bus prikurta apie mane de Šolno rūmų, de Keliuso rūmų, de Reco ir kitų rūmų salonuose, žodžiu, visur. Aš liksiu pabaisa būsimoms kartoms.

Bent jau dvejiems ar trejiems metams,— nusijuokė jis, šaipydamasis iš savęs. Bet šita mintis jį gniuždė. — O ar galės kas mane pateisinti? Tarkime, kad Fukė išspausdins mano pomirtinį pamfletą, bet tai bus tik dar viena niekšybė. Kaip!

Mane priima į namus, o aš atsimokėdamas už man parodytą svetingumą, už daugybę suteiktų malonių, išspausdinu pamfletą apie tai, kas ten vyksta! Kėsinuosi į moterų garbę! Ak, tūkstantį kartų geriau likti mulkiu!"

Baisus tai buvo vakaras.

---

* Išbalusi mirties akivaizdoje (*lot.*).

XVI skyrius

PIRMA VALANDA NAKTIES

> Tai buvo labai didelis parkas, vos prieš keletą metų su nuostabiu skoniu išplanuotas. Bet medžiams buvo daugiau kaip šimtas metų — jie augo čia jau tada, kai šioje vietoje buvo įžymusis Prė O Kleras, taip plačiai garsėjęs Henriko III laikais. Čia buvo justi kaimo dvelksmas.
>
> *Mesindžeris*[116]

Jis buvo besėdąs vėl rašyti Fukė ir atšaukti savo patvarkymų, bet staiga laikrodis išmušė vienuolika. Jis garsiai sužvangino durų užraktą, tarsi užsidarydamas nakčiai. Paskui pirštų galais apėjo visus rūmus pasižiūrėti, kas darosi namuose, ypač penktame aukšte, kur gyveno tarnai. Niekur nieko ypatingo nepastebėjo. Viena ponios de La Mol kambarinė buvo susikvietusi svečių, tarnai linksmai gėrė punšą. „Tie, kurie taip kvatoja,— pagalvojo Žiuljenas,— vargu ar gali dalyvauti naktinėje ekspedicijoje, jie būtų rimčiau nusiteikę".

Pagaliau jis nulindo į tamsiausią sodo kampą. „Jeigu jie sumanė veikti slapta nuo tarnų, žmonės, kuriems pavesta mane sučiupti, turės įšokti į sodą per tvorą.

Jei ponas de Kruaznua į visa tat žiūri bent kiek šalčiau, tai turi susiprotėti, kad mažiau sukompromituos merginą, kurią nori vesti, jeigu sučiups mane, kol aš dar nebūsiu įžengęs į jos kambarį".

Jis tiesiog kariškai ir itin rūpestingai iššvalgė vietovę. „Rizikuoju savo garbe,— pagalvojo,— ir jei ką nors pražiopsosiu, veltui paskui teisinsiuosi prieš save patį: „Šito nenumačiau".

Dangus buvo beviltiškai giedras. Apie vienuoliktą valandą patekėjo mėnulis ir pusę pirmos jau ryškiai švietė visą rūmų fasadą į sodo pusę.

„Ji iš proto išėjo",— galvojo Žiuljenas; kai išmušė pirmą, grafo Norbero languose dar buvo šviesu. Niekada gyvenime Žiuljenas nebuvo patyręs tokios baimės, jam vaidenosi tik pavojai, ir jis nejautė jokio entuziazmo.

Nuėjo atsinešti ilgųjų kopėčių, palaukė penketą minučių — gal ji dar persigalvos? — ir penkios po pirmos atrėmė kopėčias į Matildos

langą. Kopė iš lėto, su pistoletu rankoje, stebėdamasis, kad niekas nepuola. Kai prilipo iki lango, tas patyliukais atsivėrė.

— Štai pagaliau ir jūs,— pasakė Matilda, didžiai susijaudinusi. — Jau visą valandą aš stebiu kiekvieną jūsų judesį.

Žiuljenas buvo labai sumišęs, nežinojo, kaip elgtis, nejautė nė trupučio meilės. Stengdamasis nugalėti sumišimą, pagalvojo, kad reikia būti drąsesniam, ir pabandė apkabinti Matildą.

— Fui! — tarė ji ir atstūmė Žiuljeną.

Apsidžiaugęs, kad ji nepriima jo glamonių, jis skubiai apsidairė; mėnulis taip skaisčiai švietė, kad šešėliai panelės de La Mol kambaryje buvo visai juodi. „Labai gali būti, kad čia kur nors pasislėpę vyrai, o aš jų nematau",— dingtelėjo mintis.

— Ką jūs turite šoninėje surduto kišenėje? — paklausė Matilda, pradžiugusi, kad rado temą pokalbiui. Ji jautėsi keistai nelaiminga; santūrumas ir drovumas — jausmai, tokie būdingi aukštos kilmės merginai,— vėl paėmė viršų, ir tai buvo baisi kančia.

— Visokių ginklų. Ir pistoletų,— atsakė Žiuljenas, ne mažiau patenkintas, kad gali ką nors pasakyti.

— Reikia nuleisti kopėčias,— tarė Matilda.

— Jos baisiai ilgos ir gali išdaužyti apatinės svetainės ar antresolės langus.

— Ne, langų nereikia daužyti,— atsakė Matilda, veltui stengdamasi kalbėti natūraliu balsu,— man rodos, galėtumėte nuleisti kopėčias virve, pririšęs jos galą prie pirmojo skersinio. Aš visada turiu kambaryje virvių.

„Ir tai įsimylėjusi moteris! — pagalvojo Žiuljenas. — Ji dar drįsta sakyti, kad myli! Kiek šaltakraujiškumo, kiek išmintingo apdairumo! Ne, aišku, aš nenugalėjau pono de Kruaznua, kaip iš kvailumo maniau, o tiktai užimu jo vietą. Tiesą sakant, argi tai svarbu? Lyg aš ją mylėčiau! Nugalėjau markizą ta prasme, jog jam bus apmaudu, kad atsirado įpėdinis, o dar apmaudžiau, kad tas įpėdinis — aš. Su kokiu išdidumu žvelgė jis į mane vakar Tortonio kavinėje, dėdamasis nepažįstąs! Kokia pikta mina pagaliau linktelėjo, kai nebegalėjo išsisukti!"

Žiuljenas pririšo virvę prie viršutinio kopėčių skersinio ir ėmė lėtai leisti jas žemyn, gerokai persilenkęs per balkoną, kad neužkliudytų langų. „Puikus momentas mane nudėti, jei kas nors pasislėpęs Matildos kambaryje". Bet ir dabar visur viešpatavo gūdi tyla.

Kopėčios palietė žemę. Žiuljenas šiaip taip paguldė jas pagal sieną egzotiškų gėlių lysvėje.

— Ką pasakys mama,— pratarė Matilda,— kai pamatys savo nuostabias gėles išlaužytas!.. Reikia numesti ir virvę,— pridūrė ji visiškai šaltai. — Jei kas pastebėtų ją karant nuo balkono, sunku būtų pasiaiškinti.

— O kaip aš išeiti? — linksmai paklausė Žiuljenas, mėgdžiodamas kreolų kalbą. (Viena rūmų kambarinė buvo gimusi San Dominge.)

— Jūs išeiti pro duris,— atsakė Matilda, susižavėjusi šia mintimi.

„Ak, šitas žmogus vertas mano meilės!" — pagalvojo ji.

Žiuljenas numetė virvę į sodą; Matilda suspaudė jam žastą. Manydamas, kad jį čiumpa priešas, jis greit atsigręžė ir išsitraukė durklą. Matildai pasivaideno, jog kažkas pravėrė langą. Abu stovėjo nejudėdami, sulaikę kvapą. Mėnulis švietė jiems tiesiai į veidą. Nieko nebesigirdėjo, nerimauti nebuvo ko.

Tyla vėl pasidarė nejauki — ir vienas, ir kitas jautėsi labai sutrikę. Žiuljenas patikrino, ar visi durų skląsčiai užstumti; pamanė, beje, kad reikėtų žvilgtelėti ir palovėn, bet nedrįso; ten galėjo lindėti vienas ar du liokajai. Pagaliau, bijodamas, kad nereikėtų vėliau gailėtis šio neatsargumo, pasižiūrėjo.

Matildą vėl ėmė kamuoti begalinis drovumas. Ji baisėjosi savo dabartine būkle.

— Ką jūs padarėte su mano laiškais? — paklausė ji pagaliau.

„Kokia gera proga sugluminti tuos ponaičius, jeigu jie klausosi, ir išvengti kovos!" — pagalvojo Žiuljenas.

— Pirmasis paslėptas didžiulėje protestantų Biblijoje, ir vakar vakare diližanas išvežė jį toli nuo čia.

Jis kalbėjo labai raiškiai ir tyčia dėstė šias smulkmenas, kad išgirstų žmonės, galbūt pasislėpę dviejose didžiulėse raudonmedžio spintose, kurių jis nedrįso apžiūrėti.

— Kiti atiduoti į paštą ir keliauja tuo pačiu keliu.

— Dieve didis! Ir kam visas tas atsargumas? — nustebo Matilda.

„Kuriam galui meluoti?" — pagalvojo Žiuljenas ir atvirai išsakė visus jam kilusius įtarimus.

— Tai štai kodėl tokie šalti tavo laiškai! — sušuko Matilda, ir jos balse buvo justi greičiau beprotiška aistra negu švelni meilė.

Žiuljenas to atspalvio nepagavo. Nuo šito „tavo" jam susimaišė protas, ar bent jau išsisklaidė įtarimai; jis tarsi išaugo savo paties akyse; įsidrąsinęs apkabino šią gražuolę, kuriai jautė tokią pagarbą. Vėl buvo atstumtas, bet nelabai ryžtingai.

Jis pasikvietė į talką savo atmintį kaip kadaise Bezansone su Aman-

da Binė ir pacitavo keletą gražiausių sakinių iš „Naujosios Eloizos".

— Tu tikras vyras,— atsakė Matilda, beveik nesiklausydama jo tiradų,— prisipažįstu, norėjau išbandyti tavo drąsą. Tavo pirmieji įtarimai ir tavo ryžtingumas rodo, kad esi drąsesnis, negu maniau.

Matilda turėjo prisiversti sakyti jam „tu", ir jos dėmesys, matyt, buvo sutelktas veikiau į šį neįprastą kreipimąsi negu į sakomų žodžių esmę. Šitas „tu", tariamas nėmaž nešvelniai, po kurio laiko nebeteikė jokio malonumo Žiuljenui; jis stebėjosi, kad nejaučia laimės; pagaliau, idant ją pajustų, pasitelkė į pagalbą protą. Jį gerbia šita išdidi mergina, kuri niekada nieko besąlygiškai negiria! Nuo šių samprotavimų apsalo iš laimės jo savimeilė.

Tiesą sakant, tai nebuvo ta dvasinė palaima, kuri kartais jį apimdavo šalia ponios de Renal. Dieve didis, koks skirtumas! Jo jausmai šią pirmą akimirką visai nebuvo švelnūs. Tai buvo garbėtroškos svaigesys, o Žiuljenas visų pirma ir troško garbės. Jis vėl ėmė pasakoti, kuriuos asmenis įtarinėjo, kokias atsargumo priemones susigalvojo. Kalbėdamas svarstė, kaip pasinaudoti savo pergalės vaisiais.

Matilda, vis dar sutrikusi ir, matyt, priblokšta to, ką padarė, atrodo, apsidžiaugė, kad atsirado pokalbiui tema. Jie ėmė galvoti, kaip jiems toliau susitikinėti. Žiuljenui įstabiai pasitarnavo protas ir drąsa, kuriuos jis vėl pademonstravo šio pokalbio metu. Juk jie turi reikalo su itin įžvalgiais žmonėmis; tas jauniklis Tanbo — tikriausiai šnipas, bet Matilda ir jis taip pat nepėsti.

Visų lengviausia susieiti bibliotekoje ir ten viską sutarti.

— Aš galiu, nekeldamas nė mažiausio įtarimo, rodytis visuose rūmų apartamentuose,— pridūrė Žiuljenas,— beveik net ponios de La Mol miegamajame.

Tik per jį ir galima buvo patekti į dukters kambarį. Bet jei Matildai labiau patinką, kad jis visada prisistatytų pas ją kopėčiomis, jis su svaigstančia iš džiaugsmo širdimi leisis į šį menką pavojų.

Matilda klausėsi ir piktinosi pergalingu jo tonu. „Vadinasi, aš jo vergė!" — dingtelėjo mintis. Ir ją ėmė krimsti sąžinė. Jos protas baisėjosi negirdėta paikyste, kurią ji padarė. Jei tik būtų galėjusi, būtų dabar nudėjusi ir Žiuljeną, ir save. Kai, įtempusi valią, tarpais nutildydavo sąžinės priekaištus, ją imdavo kamuoti sukilęs drovumas ir įžeistos skaistybės jausmas. Jai nė į galvą nebuvo atėję, kad užgrius tokie baisūs nemalonumai.

„Vis dėlto aš privalau jam ką nors sakyti,— tarė ji sau pagaliau,— pagal etiketą, su mylimuoju juk dera kalbėti". Ir tuomet, vyk-

dydama pareigą, ėmė jausmingai pasakoti, kaip pastarosiomis dienomis tolydžio kaitaliojusi savo planus dėl jo, Žiuljeno.

Ir pagaliau nusprendusi: jeigu jis išdrįsiąs, kaip jinai jam paliepusi, įlipti pas ją sodininko kopėčiomis, tada ji būsianti jo. Bet vargu ar kas kada nors kalbėjo apie švelnius jausmus tokiu lediniu ir mandagiu tonu. Lig šiol pasimatymas taip dvelkė šalčiu, jog meilė buvo galima tik pasibaisėti. Kokia dorovės pamoka jaunai patrakėlei! Argi verta žlugdyti savo ateitį dėl tokios akimirkos?

Po ilgų dvejonių, kurias paviršutiniškas stebėtojas butų galėjęs palaikyti aršiausios neapykantos apraiška,— taip sunku buvo net šitokiai tvirtai valiai nuslopinti moterišką savigarbą,— Matilda galų gale prisivertė meiliai atsiduoti Žiuljenui.

Tiesą sakant, tas jausmo polėkis buvo dalinai *įsikalbėtas*. Aistringa meilė buvo jai greičiau pavyzdys, kuriuo reikia sekti, negu tikras jausmas.

Panelė de La Mol manė, kad ji vykdanti pareigą sau ir savo meilužiui. „Vargšas vaikinas,— galvojo ji,— parodė neprilygstamą narsumą, aš turiu padaryti jį laimingą, arba pasirodysiu silpnabudė". Bet iš šitos žiaurios būtinybės ji mielai būtų sutikusi išsipirkti amžina kančia.

Nors ir baisiai save prievartaudama, ji vis dėlto pilnutinai kontroliavo savo žodžius.

Jokie apgailestavimai, jokie priekaištai nesugadino tos nakties, kuri pasirodė Žiuljenui greičiau keista negu laiminga. Koks skirtumas, dieve didis, palyginti su ta paskutine para, kurią jis praleido Verjere! „Gražiosios Paryžiaus manieros geba sugadinti viską, net meilę",— galvojo jis, bet tai buvo begalinė klaida.

Tokios tad mintys sukosi jam galvoje, kai jis stovėjo didžiulėje raudonmedžio spintoje, kur jį paslėpė Matilda, kai gretimuose kambariuose, ponios de La Mol apartamentuose, pasigirdo pirmas bruzdesys. Matilda išėjo su motina į bažnyčią, tarnaitės išsiskirstė, ir Žiuljenas spėjo pasprukti, iki jos grįžo baigti ruošos.

Jis sėdo ant arklio ir žingine išjojo į Medono mišką paieškoti nuošalesnio kampelio. Buvo ne tiek laimingas, kiek nustebęs. Laimė, protarpiais užplūstanti jo sielą, buvo panaši į tą laimę, kuria švyti jaunesnysis leitenantas, už kokį stulbinantį žygdarbį vyriausiojo vado iškart pakeltas į pulkininkus; jautėsi išskriejęs į nepasiekiamas aukštybes. Visa, kas vakar buvo aukščiau jo, dabar atsidurė šalia ar net žemiau. Pamažu, laimei tolstant, Žiuljenas pasijuto laimingas.

Jeigu jo sieloje nepabudo joks švelnus jausmas, tai dėl to, kad

nors ir kaip keistai gali skambėti šie žodžiai — visas Matildos elgesys su juo tebuvo užsidėtos pareigos vykdymas. Jai nieko nebuvo netikėto visuose šios nakties įvykiuose, nebent kančia ir gėda, kurią ji patyrė vietoj dieviško svaigulio, apie kurį pasakoja romanai.

„O gal aš apsirikau, gal jo nemyliu?“ — sakė ji sau.

XVII skyrius

SENOVINIS KALAVIJAS

I now mean to be serious; it is time,
Since laughter now-a-days is deem'd too serious.
A jest at Vice by Virtue's call'd a crime.

*Don Juan, c. XIII**

Pietų ji neatėjo. Vakare įžengė valandėlei į svetainę, bet į Žiuljeną nė nežvilgtelėjo. Toks elgesys pasirodė jam keistas. „Bet turiu prisipažinti,— pagalvojo jis,— kad aukštuomenės papročius pažįstu tik iš kasdienių veiksmų, matytų šimtus kartų; ji tikriausiai man viską paaiškins“. Vis dėlto su begaliniu smalsumu stebėjo Matildos veidą ir negalėjo nepripažinti, kad jis šaltas ir piktas. Aišku, čia visai ne ta moteris, kuri praeitą naktį buvo ar dėjosi pagauta laimės svaigulio, pernelyg audringo ir todėl vargu ar nuoširdaus.

Ir kitą, ir trečią dieną — vis tas pats šaltumas; ji nežiūrėjo į jį, visai jo nematė. Baisaus nerimo draskomas, Žiuljenas jautėsi dabar už tūkstančio mylių nuo to pergalės jausmo, kuris vienas ir tešildė jam širdį pirmąją dieną. „O gal kartais ji pasuko atgal į doros kelią?“ — dingtelėjo jam. Bet šitas spėjimas buvo pernelyg miesčioniškas išdidžiajai Matildai.

---

*Man surimtėti metas. Šiais laikais
Iš negerovių juoktis pavojinga:
Pati dorybė piktinas juokais.

Baironas „Don Žuanas“, XIII giesmė (vertė A. Churginas)

„Kasdienėje buityje ji nepripažįsta religijos,— svarstė Žiuljenas. — Gerbia ją tik dėl to, kad ji naudinga jos kastai.

Bet ar negali būti, kad ji tiesiog iš moteriško jautrumo skaudžiai gailestautų padariusi nepataisomą klaidą?“ Žiuljenas spėjo, kad jis — pirmas jos meilužis.

„Bet reikia pripažinti,— šaudavo jam į galvą po kelių minučių,— kad visa jos elgsena nerodo nė krislelio naivumo, paprastumo ar švelnumo: niekada ji man nebuvo tokia panaši į karalienę, nužengusią nuo sosto. Turbūt niekina mane? Visai nebūtų ko nustebti, jeigu jinai, vien prisiminusi mano žemą kilmę, imtų gailėtis to, ką padarė dėl manęs“.

Kai Žiuljenas, įsikalęs į galvą pažiūras, susidarytas iš knygų, taip pat ir iš Verjero prisiminimų, svaičiojo apie švelnią meilužę, kuri, suteikusi laimę mylimajam, nebegalvoja apie save, Matildos tuštybė įnirtingai maištavo prieš jį.

Kadangi ištisus du mėnesius jai nebeteko nuobodžiauti, nuobodulio ji nebebijojo; taigi, visiškai šito nenutuokdamas, Žiuljenas prarado patį didžiausią savo kozirį.

„Vadinasi, aš įsitaisiau valdovą! — mąstė panelė de La Mol, blaškydamasi po kambarį. — Jis garbingas žmogus — puiku; bet jei aš įkiršinsiu jo tuštybę, jis atsikeršys, viešai apskelbdamas mūsų santykius“. Tokia jau mūsų amžiaus nelaimė: net ir keisčiausios paikystės neišgydo nuobodulio. Žiuljenas buvo pirmoji Matildos meilė, ir šiuo gyvenimo tarpu, kuris sužadina saldžių vilčių net labiausiai sudiržusioje sieloje, Matildą graužė gaižiausios mintys.

„Jo galia man — beribė, nes valdo jis baime ir gali žiauriai nubausti mane, jei įkiršinsiu jį“. Vien tik šios minties užteko, kad panelė de La Mol įsigeistų įskaudinti Žiuljeną, nes drąsa buvo svarbiausias jos būdo bruožas. Bent kiek ją sujaudinti ir išgydyti nuo be perstojo atbundančio nuobodulio galėjo tik mintis, kad ji stato ant kortos visą savo gyvenimą.

Trečią dieną, matydamas, kad panelė de La Mol vis dar atkakliai dedasi jo nematanti, Žiuljenas po pietų aiškiai prieš jos norą nusekė paskui ją į biliardo salę.

— Tai ką, pone, jūs turbūt manote, kad jau turite į mane didelių teisių,— tarė ji, vos tramdydama pyktį,— jei prieš mano valią, kurią nedviprasmiškai parodžiau, mėginate mane užkalbinti?.. Ar žinote, kad dar niekas pasauly to neišdrįso?

Sunku įsivaizduoti ką nors komiškesnio kaip šitas dviejų jaunų

meilužių pokalbis; patys to nenumanydami, jie užsiliepsnojo aršiausia neapykanta vienas kitam. Kadangi nei vienas, nei kitas nepasižymėjo kantrybe, be to, buvo įpratę elgtis, kaip reikalauja geras tonas, tai netrukus trumpai drūtai vienas kitam pareiškė, kad tarp jų viskas baigta.

— Prisiekiu, kad niekada neišduosiu paslapties,— tarė Žiuljenas,— ir net pridursiu, kad niekada nepratarčiau į jus nė žodelio, jei toks pernelyg ryškus santykių pasikeitimas nepakenktų jūsų geram vardui.

Kuo pagarbiausiai nusilenkė ir pasišalino.

Be didelio vargo jis vykdė tai, ką laikė savo pareiga; anaiptol nemanė, kad yra įsimylėjęs panelę de La Mol. Aišku, nemylėjo prieš trejetą dienų, kai lindėjo didžiojoje raudonmedžio spintoje. Bet kai galutinai susipyko su Matilda, jo sieloje staiga įvyko perversmas.

Negailestinga atmintis ėmė jam piešti menkiausias smulkmenas iš tos nakties, kuri po teisybei visiškai jo neužtdegė.

Praėjus dienai po to amžino išsiskyrimo, Žiuljenas vos iš proto neišėjo, kai buvo priverstas pats sau prisipažinti, kad myli panelę de La Mol.

Atsiskleidus šiai tiesai, jo širdyje kilo baisi vidinė kova; susijaukė visi jausmai.

Praslinko savaitė, ir jis, užuot rietęs nosį prieš poną Kruaznua, būtų įmanęs kone pulti jam ant kaklo su ašaromis akyse.

Apsipratęs su savo nelaime, pakluso prašvitusiam sveikam protui — nusprendė išvažiuoti į Langedoką, susidėjo lagaminą ir išėjo į paštą.

Jam apmirė širdis, kai, atėjęs į pašto kontorą, sužinojo, kad keisto atsitiktinumo dėka rytojaus diližane, važiuojančiame į Tulūzą, yra viena vieta. Užsisakė ją ir grįžo į de La Molio rūmus pranešti apie išvykimą markizui.

Pono de La Molio nebuvo namie. Žiuljenas nei gyvas nei miręs nuėjo į biblioteką laukti jo pareinant. Ką jis pajuto, radęs ten panelę de La Mol?

Pamačiusi jį, Matilda nutaisė tokį piktą veidą, jog apsigauti buvo neįmanoma.

Netverdamas skausmu, priblokštas netikėto susidūrimo, Žiuljenas palūžo ir itin švelniu, iš pačių širdies gelmių einančiu balsu tarė jai:

— Vadinasi, jūs nebemylite manęs?

— Mane ima siaubas, kad atsidaviau pirmam pasitaikiusiam,— atsakė Matilda, verkdama iš įtūžio ant pačios savęs.

— *Pirmam pasitaikiusiam*! — šūktelėjo Žiuljenas ir puolė prie seno viduramžių kalavijo, kuris, kaip retenybė, buvo laikomas bibliotekoje.

Skausmas, kuris jau rodėsi begalinis tą akimirką, kai Žiuljenas kreipėsi į panelę de La Mol, padidėjo šimteriopai, kai jis pamatė Matildą verkiančią iš gėdos. Būtų buvęs laimingiausias iš žmonių, jei būtų galėjęs ją nužudyti.

Kai jis įsiręžęs traukė kalaviją iš senovinių makštų, Matilda, nudžiugusi, kad jos laukia naujas išgyvenimas, žengė link jo pakelta galva; ašarų jos akyse nebebuvo.

Žiuljenui ūmai švystelėjo mintis apie markizą de La Molį, jo geradarį. „Nužudyti jo dukterį! — tarė jis sau. — Koks siaubas!" — Ir jau buvo besviedžiąs kalaviją šalin. „Žinoma,— pagalvojo jis,— ji ims kvatoti pamačiusi šį melodramatišką gestą". Šita mintis grąžino jam visą šaltą kraują. Jis smalsiai apžiūrėjo seno kalavijo ašmenis, tarsi tirdamas, ar nėra ant jų rūdžių, paskui įkišo į makštis ir kuo ramiausiai pakabino ant paauksuotos bronzinės vinies, ant kurios jis kabojo.

Visi šie judesiai, į galą ėję vis lėtyn, užtruko gerą minutę; panelė de La Mol žiūrėjo į jį nustebusi. „Vadinasi, nedaug betrūko, kad būčiau žuvusi nuo meilužio rankos!" — galvojo ji.

Ši mintis nukėlė ją į gražiausius Karolio IX ir Henriko III viešpatavimo metus.

Ji stovėjo nejudėdama prieš Žiuljeną, ką tik pakabinusį ant sienos kalaviją, žiūrėjo į jį, bet neapykantos jos akyse nebebuvo. Reikia pripažinti, kad šią valandėlę ji buvo išties žavi; iš tikrųjų, ši moteris nė iš tolo nepanėšėjo į Paryžiaus lėlę (tai buvo didžiausias Žiuljeno priekaištas paryžietėms).

„Aš, ko gero, vėl pasiduosiu silpnybei,— pagalvojo Matilda,— ir šį sykį jis tikrai galės manyti esąs mano viešpats ir valdovas — aš nusileisiu antrąkart, ir kaip tik tuo metu, kai taip griežtai jam atsakiau". Ir ji pabėgo.

„Dieve mano! Kokia ji graži! — tarė sau Žiuljenas, sekdamas bėgančią Matildą akimis. — Štai ši būtybė vos prieš dvi savaites taip aistringai puolė man į glėbį... Ir tos akimirkos niekad nepasikartos! Ir dėl mano kaltės! O tuo nepaprastu, tokiu svarbiu mano gyvenime momentu aš buvau bejausmis!.. Reikia pripažinti, kad mano charakteris iš prigimimo labai jau lėkštas ir labai nelaimingas".

Pasirodė markizas; Žiuljenas tuoj pranešė, kad išvažiuoja.

— Kur? — paklausė ponas de La Molis.

— Į Langedoką.

— O, ne, atleiskite, jūs numatytas svarbesnei veiklai; jei ir važiuosite kur nors, tai į šiaurę... Aš, kariškai kalbant, net uždedu jums namų areštą. Būkite malonus neišeiti iš namų ilgiau kaip dviem ar trims valandoms, man gali jūsų bet kuriuo momentu prireikti.

Žiuljenas nusilenkė ir išėjo netaręs nė žodžio, tuo labai nustebindamas markizą; jis nepajėgė kalbėti; užsidarė savo kambaryje. Ten jam niekas nekliudė juodžiausiomis spalvomis vaizduotis savo žiaurų likimą.

„Vadinasi,— galvojo jis,— aš net išvažiuoti negaliu! Vienas dievas težino, kiek dienų markizas išlaikys mane Paryžiuje. Dieve mano, kas manęs laukia? Ir neturiu draugo, su kuriuo galėčiau pasitarti: kunigas Piraras neduotų man užbaigti nė pirmo sakinio, o grafas Altamira pasiūlytų prisidėti prie kokio nors sąmokslo, kad pamirščiau savo širdgėlą.

O aš juk einu iš proto; jaučiu, kad einu iš proto!

Kas galėtų mane pamokyti, kaip elgtis? Kas manęs laukia?"

XVIII skyrius

ŽIAURIOS AKIMIRKOS

> Ir ji man tai prisipažįsta! Pasakoja viską iki mažiausių smulkmenų! Jos gražios akys, įsmeigtos į manąsias, spindi meile kitam.
>
> *Šileris*

Panelė de La Mol susižavėjusi tegalvojo apie tą laimingą valandėlę, kai jos vos nenužudė mylimasis. Net pasakė pati sau: „Jis vertas būti mano valdovu, nes buvo pakėlęs ranką mane nužudyti. Kiek dailių aukštuomenės jaunuolių reikėtų sulydyti į vieną, kad sulauktume tokio aistringo mosto?

Reikia pripažinti, jis buvo labai gražus, kai, užsilipęs ant kėdės, taikėsi pakabinti kalaviją lygiai taip vaizdingai, kaip jį buvo pakabinęs

dekoratorius! Šiaip ar taip, ne tokia jau aš beprotė, kad įsimylėjau jį".

Jei šiuo metu būtų pasitaikiusi kokia garbinga dingstis atnaujinti santykius su Žiuljenu, ji su malonumu būtų jos nusitvėrusi. Tuo tarpu Žiuljeną, aklinai užsisklendusį savo kambaryje, kankino baisiausia neviltis. Tarpais, visai pametęs galvą, ketino eiti ir pulti jai į kojas. Jei, užuot tūnojęs nuošalyje, būtų paslankiojęs po sodą ir rūmus, lūkuriuodamas gerų progų, baisi jo nelaimė gal vienu akimoju būtų virtusi didžiausia laime.

Bet jeigu jis būtų turėjęs tiek apsukrumo, už kurio stoką mes jį peikiame, jis nebūtų padaręs to prakilnaus gesto — nebūtų stvėręsis kalavijo ir pasirodęs toks gražus panelei de La Mol. Ši Žiuljenui palanki užgaida truko visą dieną; Matilda žavingomis spalvomis piešė sau tas trumpas akimirkas, kai mylėjo jį, ir gailavo jas minėdama.

„Tiesą sakant,— galvojo ji,— mano meilė tam vargšui vaikinui, jo supratimu, teužtruko nuo pirmos valandos nakties, kai pamačiau jį lipant kopėčiomis su visais pistoletais kišenėje, iki devintos ryto. Po ketvirčio valandos, klausydamasi mišių švento Valero bažnyčioje, aš jau ėmiau manyti, kad jis įtikės esąs mano valdovas ir bandys gąsdinimais priversti mane paklusti".

Po pietų panelė de La Mol ne tik nesišalino Žiuljeno, bet pati užkalbino ir leido jam suprasti, kad norėtų pamatyti jį sode; jis pakluso. Tik šitos kančios jam ir betrūko. Matilda, pati nelabai tą numanydama, nebesipriešino atgimstančiai meilei. Jai buvo begaliniai malonu vaikštinėti greta jo; ji smalsiai stebėjo rankas, kurios rytą stvėrė kalaviją, pasiryžusios ją nukirsti.

Po viso to, kas įvyko, ankstesnysis jų pokalbis turėjo būti užmirštas.

Matilda pamažu ėmė leistis į atviras kalbas apie savo jausmus. Tokie pašnekesiai teikė jai keisto pasimėgavimo; galų gale net išsamiai papasakojo apie kadaise išgyventą laikiną susižavėjimą ponu de Kruaznua, paskui ponu de Keliusu...

— Kaip? Ir ponu de Keliusu! — šūktelėjo Žiuljenas, ir šituo šūksniu išsiveržė visas kartus apvilto meilužio pavydulys. Taip suprato Matilda, užtat anaiptol neįsižeidė.

Ji toliau kankino Žiuljeną, su vaizdingiausiomis smulkmenomis apsakinėdama savo ankstesniuosius jausmus, o jos balse skambėjo nuoširdžiausia tiesa. Jis matė, kad ji vaizduoja tai, kas jai stovi akyse. Su skausmu įžvelgė, kad pasakodama Matilda pati stebisi tuo, ką atranda savo širdyje.

Jis patyrė visą pavydulio gėlą, kokia tik įmanoma žmogui.

Įtarinėti, kad mylimoji myli jūsų varžovą,— irgi labai skaudu, bet klausytis, kaip jūsų dievinama moteris smulkiai pasakoja apie meilę, kurią jai žadina tas varžovas,— tai turbūt visų kančių viršūnė.

Ak, kaip žiauriai jis jautėsi nubaustas šią akimirką už savo puikybę, įteigusią jam mintį, kad jis pranašesnis už tuos Keliusus ir Kruaznua! Su kokiu giliu širdies skausmu ir įsijautimu jis pervertino net ir menkiausius jų privalumus! Kaip karštai ir nuoširdžiai niekino pats save!

Matilda jam rodėsi daugiau negu nuostabi; žodžiais neįmanoma nusakyti jo beribio susižavėjimo. Žengdamas šalia jos, jis slapčiomis žvilgčiojo į jos rankas, pečius, į jos karališką stotą. Kad kiek būtų puolęs jai po kojų, sugniuždytas meilės ir sielvarto, ir sušukęs: „Pasigailėkite!"

„Ir šita mergina, tokia graži, tokia neprilygstama, dovanojusi man savo meilę vieną kartą, tikriausiai pamils dabar poną de Keliusą".

Žiuljenas negalėjo abejoti panelės de La Mol nuoširdumu: labai jau įtaigiai skambėjo visa, ką ji sakė. Lyg norėdama, kad jis iškentėtų absoliučiai viską, kas įmanoma, Matilda tarpais, įsigilinusi į savo ankstesnius jausmus ponui de Keliusui, imdavo kalbėti taip, lyg dar jį tebemylėtų. Jos balse tikrai skambėjo meilė, Žiuljenas tą aiškiai jautė.

Jis būtų mažiau kentėjęs, jeigu jam būtų kas pylę į krūtinę tirpintą šviną. Juk negalėjo vargšas vaikinas, kęsdamas tokį neišmatuojamą skausmą, atspėti, jog panelė de La Mol su tokiu malonumu mena trumpalaikę savo simpatiją ponui de Keliusui ar ponui de Liuzui tik todėl, kad kalba su juo, Žiuljenu!

Bergždžias dalykas būtų stengtis aprašyti baisingą Žiuljeno kankynę. Jis klausėsi, kaip ji pasakoja kuo smulkiausiai apie savo meilę kitiems toje pačioje liepų alėjoje, kur vos prieš keletą dienų laukė išmušant pirmos valandos, kad galėtų kilti į Matildos kambarį. Yra riba žmogaus skausmui.

Šitas negailestingas atvirumas truko ištisą savaitę. Matilda nevengė, o kartais, rodės, pati ieškojo progų įtraukti Žiuljeną į pokalbį; o kalbos tema, prie kurios jie, atrodė, abu tolydžio su savotišku žiauriu pasimėgavimu grįždavo, buvo Matildos jausmai kitiems; ji pasakojo jam apie laiškus, kuriuos kadaise rašė, citavo juos žodis į žodį, kartojo ištisus sakinius. Pastarosiomis dienomis ji stebėjo Žiuljeną lyg ir su piktdžiuga. Aiškiai gardžiavosi jo kančiomis, kurios, jos manymu, bylojo apie jos tirono silpnybę; vadinasi, ji gali leisti sau jį mylėti.

Matome, kad Žiuljenas nėmaž neturėjo gyvenimo patirties; net

romanų nebuvo skaitęs; jei būtų buvęs bent kiek apsukresnis ir turėjęs bent truputėlį šalto kraujo, būtų pertraukęs šią keistą išpažintį ir pasakęs savo dievinamai merginai: „Prisipažinkite, kad, nors aš ir neprilygstu visiems tiems ponams, jūs vis dėlto mylite mane...“

Ji būtų gal buvusi laiminga, kad jis perprato ją; sėkmė bent jau būtų priklausiusi grynai nuo to, kaip žaviai jis būtų sugebėjęs šią mintį išreikšti ir kokį momentą būtų tam pasirinkęs. Šiaip ar taip, būtų padaręs galą — ir jam tas būtų išėję į naudą — susidariusiai padėčiai, kuria Matilda jau ėmė bodėtis.

— Tai jūs nebemylite manęs? O aš jus dievinu! — pasakė jai kartą Žiuljenas po vieno tokio ilgo pasivaikščiojimo, paklaikęs iš meilės ir kančios.

Kvailiau turbūt jis negalėjo pasielgti.

Šie žodžiai vienu akimoju išsklaidė visą malonumą, su kuriuo panelė de La Mol pasakojo jam apie savo jausmus. Matilda jau buvo ėmusi stebėtis, kad po to, kas įvyko tarp jų, jis neįsižeidžia dėl jos pasakojimų, ir tuo metu, kai jis tarė šiuos kvailus žodžius, jai net buvo bekylanti abejonė, ar iš viso jis myli ją. „Išdidumas tikriausiai nustelbė jam meilę,— svarstė ji. — Ne toks jis žmogus, kad galėtų sau romiai klausytis liaupsių tokiems menkystoms kaip Keliusas, de Liuzas, Kruaznua, nors ir tvirtina, kad jie kur kas pranašesni už jį. Ne, nematysiu aš jo daugiau prie savo kojų!“

Pastarosiomis dienomis iš naivaus nusivylimo Žiuljenas ne kartą karštai gyrė jai žaviąsias tų ponų ypatybes, net perdėdamas jas. Šitie pagražinimai neliko panelės de La Mol nepastebėti, ji kraipė galvą. Aistringa Žiuljeno siela, girdama tariamai jos mylimą varžovą, kartu su juo džiaugėsi jo laime.

Po jo šūktelėjimo, tokio atviro, bet tokio paiko, viskas pasikeitė vienu mirksniu. Matilda, įsitikinusi, kad Žiuljenas ją myli, pajuto jam didžiausią panieką.

Šie nevykę žodžiai buvo ištarti jiems bevaikštinėjant po sodą; ji tuoj pasišalino, ir paskutinis jos žvilgsnis buvo pilnas baisios paniekos. Svetainėje ji visą vakarą nė karto nepažvelgė į jį. Rytojaus dieną ši panieka užvaldė visą jos širdį, nebeliko nė ženklo to prielankumo, kuris visą savaitę teikė jai tokį pasitenkinimą, bendraujant su Žiuljenu kaip su artimiausiu draugu; jai pasidarė nemalonu matyti jį. Galų gale ji ėmė net bjaurėtis juo; niekas neįstengs nusakyti, kokią neapsakomą panieką ji pajusdavo, kai jos akys užkliūdavo už jo.

Žiuljenas nesuprato, kas dėjosi Matildos širdyje pastarosiomis die-

nomis, bet jos panieką jo įžvalgi tuštybė pajuto iš karto. Jis susiprotėjo, kad reikia kuo rečiau maišytis jai po akių, ir visai į ją nežiūrėjo.

Bet atsižadėti bendravimo su ja buvo jam mirtina kančia. Jautė, kad jo gėla darosi dar žiauresnė. „Daugiau žmogaus širdis ištverti negali“,— galvojo jis. Stovėjo per dienas prie langelio mansardoje, už rūpestingai nuleistos žaliuzės, iš kur bent galėjo matyti panelę de La Mol, kai ji pasirodydavo sode.

Ką jis pajusdavo, kai po pietų išvysdavo ją bevaikščiojančią su ponu de Keliusu, ponu de Liuzu ar kuriuo nors kitu jaunuoliu, kurį, kaip ji prisipažino, buvo kažkada bejsimylinti?

Žiuljenas nė supratimo neturėjo, kad tokia didžiulė gali būti kančia; turėjo valdytis, kad nepradėtų šaukti; ši tvirta siela galų gale buvo sukrėsta iki pat gelmių.

Jam buvo kokti bet kuri mintis, nesisiejanti su panele de La Mol; jis nesugebėjo parašyti paprasčiausio laiško.

— Jums protas susimaišė,— pasakė jam vieną rytą markizas.

Žiuljenas, drebėdamas, kad neatspėtų jo paslapties, pasiskundė sergąs, ir markizas patikėjo. Laimė, per pietus ponas de La Molis prasitarė juokaudamas, kad Žiuljenui teksią netrukus pakeliauti. Matilda suprato, kad toji kelionė gali ilgokai užtrukti. Žiuljenas jau keletą dienų vengė jos, o tie žavingi jaunuoliai, turintys viską, ko trūko tam išblyškusiam ir niūriam vaikinui, kurį ji kadaise mylėjo, nebejstengė išblaškyti jos susimąstymo.

„Paprasta mergina,— svarstė Matilda,— būtų ieškojusi išrinktojo tarp tų jaunų vyrų, kurie traukia salonuose visų žvilgsnius; bet iškilnesnė siela turi tą bruožą, kad jos mintis nežengia vidutinybių pramintom pėdom.

Jei aš tapsiu gyvenimo drauge tokio žmogaus kaip Žiuljenas, neapdovanoto vien turtu, kurio nestinga man, tai nuolatos trauksiu visų dėmesį ir neliksiu nepastebėta gyvenime. Ne tik nesibaiminsiu amžinai revoliucijos kaip mano pusseserės, kurios bijodamos liaudies nedrįsta subarti vežėjo, kad tas blogai važiuoja, bet ir būsiu tikra, kad suvaidinsiu tam tikrą vaidmenį, ir didelį vaidmenį, nes žmogus, kurį pasirinkau, turi tvirtą charakterį ir yra be galo ambicingas. Ko jam trūksta? Draugų? Pinigų? Visa tai aš jam duosiu“.

Bet, galvodama apie Žiuljeną, ji laikė jį vis dėlto žemesne būtybe, kuriai galima suteikti laimę kada ir kaip tau patinka ir dėl kurio meilės nedera net abejoti.

XIX skyrius

ITALŲ OPERA

O, how this spring of love resembleth
The uncertain glory of an April day;
Which now shows all the beauty of the sun
And by, and by a cloud takes all away!

*Shakespeare**

Pasinėrusi mintyse apie ateitį ir apie tą ypatingą vaidmenį, kurį jai galbūt lemta suvaidinti, Matilda netrukus ėmė pasigesti sausų metafizinių ginčų, kuriuos kadaise varė su Žiuljenu. O kartais, išvarginta tokių prakilnių minčių, pasigesdavo ir tų laimės valandėlių, kurias patyrė šalia jo; bet pastaruosius prisiminimus lydėjo sąžinės priekaištai, kurie kai kada labai ją slėgė.

„Bet jei žmogus linkęs pasiduoti kokiai nors silpnybei,— svarstė ji,— tai tokia mergina kaip aš, gali leisti sau atsimesti nuo savo priedermių tik dėl nepaprasto žmogaus; niekas nepasakys, kad aš susiviliojau jo gražiais ūseliais ar dailia josena; ne, mane pavergė jo rimti samprotavimai apie Prancūzijos ateitį, jo mintys apie tai, kad įvykiai, kurie mus užgrius, gali atrodyti panašūs į 1688 metų revoliuciją Anglijoje. Taip, aš susiviliojau,— sakė ji priekaištaujančiai sąžinei,— esu silpna moteris, bet man bent neapsuko galvos kaip kokiai lėlei išoriniai savumai.

Jei įvyks revoliucija, kodėl negalėtų Žiuljenas Sorelis suvaidinti Rolano vaidmens, o aš — ponios Rolan[117]? Šis vaidmuo man geriau patinka negu ponios de Stal[118]; mūsų epocha nepakęs nedorovingo elgesio. Neabejoju, antrąkart silpnybės man niekas neprikiš — mirčiau iš gėdos".

Ne visi Matildos apmąstymai, reikia pripažinti, buvo tokie rimti kaip mintys, kurias ką tik persakėme.

Ji slapčiomis stebėjo Žiuljeną, ir menkiausias jo judesys jai atrodė žavus.

„Aš pasiekiau savo,— galvojo ji. — Greičiausiai išmušiau jam iš galvos net menkiausią mintį apie kokias nors teises į mane.

---

* Žr. I dalies XVII skyriaus moto paaiškinimą.

Beje, štai įrodymas: koks nelaimingas atrodė vargšas vaikinas prieš savaitę, kai su tokia gilia aistra ir taip naiviai prisipažino mylįs mane; tiesą pasakius, labai jau keistai aš pasielgiau, kad supykau ant jo už žodžius, dvelkiančius tokia pagarba, tokia aistra. Negi aš ne jo žmona? Jo šūksnis buvo labai natūralus ir, reikia pasakyti, labai mielas. Žiuljenas mylėjo mane ir po tų begalinių pokalbių, kai aš tepasakojau jam — ir be jokio gailesčio, prisipažįstu,— apie trumpalaikę simpatiją, kurią iš nuobodulio tariausi jaučianti tiems aukštuomenės ponaičiams, taip žadinantiems jo pavydulį. Ak, jeigu jis žinotų, kad jie visai nepavojingi jam! Kad jie, palyginti su juo, man atrodo skursnūs ir bespalviai, ir taip jau panašūs kits į kitą".

Gododama šias godas ir norėdama nuslėpti savo sutrikimą nuo motinos, kuri ją stebėjo, Matilda piešinėjo kas pakliuvo savo albume. Užbaigusi vieną profilį, ji nustebo ir nudžiugo: koks įstabus panašumas į Žiuljeną! „Tai dangaus balsas! Meilės stebuklas! — sušuko ji entuziastingai. — Visai nesąmoningai aš nupiešiau jo portretą".

Ji nubėgo į savo kambarį, užsirakino, pasiėmė dažus ir įniko į darbą. Kuo rimčiausiai stengėsi nutapyti Žiuljeno portretą, bet nieko neišėjo; atsitiktinai brūkštelėtas profilis taip ir liko panašiausias; Matilda džiūgavo, jai atrodė, kad tai aiškus didelės aistros įrodymas.

Ji padėjo albumą tik visai vėlai, kai markizė davė žinią, kad laikas važiuoti į Italų operą. Matilda teturėjo vieną mintį: ieškojo žvilgsniu Žiuljeno, kad paprašytų motiną pakviesti ir jį.

Jis nepasirodė; su mūsų damomis ložėje buvo tik eiliniai asmenys. Per visą pirmą operos veiksmą Matilda svajojo apie žmogų, kurį taip karštai ir aistringai mylėjo; bet antrame veiksme širdį jai uždavė viena frazė apie meilę, kurios melodija, reikia pasakyti, buvo verta Čimarozos[119]. Operos herojė sakė: „Aš turiu nubausti save už tą besaikį žavėjimąsi juo, aš per daug jį myliu!"

Viskas pasaulyje išnyko, kai Matilda išgirdo šią įstabią kantileną. Kažkas ją kalbino, ji neatsakinėjo; motina barė, ji vos įstengė prisiversti žvilgtelėti į ją. Jos dvasinis pakilimas virto tikra egzaltacija ir aistra, panašia į tuos audringus jausmus, kuriuos pastarosiomis dienomis jautė Žiuljenas. Dieviškai žavi kantilena, kurios žodžiai, kaip jai atrodė, stulbinančiai atitiko jos būseną, neišėjo jai iš galvos nė tuo metu, kai ji tiesiogiai negalvojo apie Žiuljeną. Paveikta mėgstamos muzikos, ji patyrė šį vakarą tai, ką visada patirdavo ponia de Renal, galvodama apie Žiuljeną. Proto diktuojama meilė yra, žinoma, išmintingesnė už tikrąją, bet užtat apsvaigimas jai reta būsena; ji per daug sąmoninga,

be perstojo vertina pati save; ne tik nenuveda minčių į šunkelius, bet tik mintimis ir laikosi.

Grįžusi namo, Matilda pasisakė turinti karščio ir, visai nepaisydama, ką jai kalbėjo ponia de La Mol, pusę nakties išsėdėjo prie pianino ir skambino tą kantileną. Dainavo ją sužavėjusios garsiosios arijos žodžius:

Devo punirmi, devo punirmi,
Se troppo amai...*

Toji beprotiška naktis baigėsi tuo, jog ji patikėjo įveikusi savo meilę. (Šitas puslapis daugeliu atžvilgių pakenks nelaimingam autoriui. Atsiras ledinių sielų, kurios apkaltins jį nepadorumu. Bet jis anaiptol nenori įžeisti jaunų Paryžiaus salonų žvaigždžių, tardamas, kad bent viena jų sugebėtų leistis į beprotybes, menkinančias Matildos charakterį. Šis personažas nuo pradžios iki galo sugalvotas, ir netgi sugalvotas neatsižvelgiant į jokias socialinio gyvenimo normas, kurios užtikrins XIX amžiaus civilizacijai itin garbingą vietą ilgoje amžių virtinėje.

Anaiptol ne apdairumo stokoja merginos, kurios buvo šios žiemos pokylių pažiba.

Nemanau taip pat, kad jas galima būtų apkaltinti per dideliu niekinimu aukštų postų, arklių, gražių dvarų ir viso to, kas užtikrina malonią padėtį visuomenėje. Jos ne tik nesibodi visais šiais pranašumais, o priešingai — be atvangos apie juos svajoja, ir jeigu jų širdis dar gali užsidegti aistra, tai tik jiems.

Ir anaiptol ne meilė nuveda į sėkmę jaunus žmones, apdovanotus kaip Žiuljenas kai kuriais gabumais; jie mėšlungiškai įsikimba kokios nors klikos, ir kai šioji klika paima viršų, ant jų pilte pasipila visos visuomeninės gėrybės. Vargas mokslo žmogui, nepriklausančiam jokiai klikai, jis susilauks priekaištų už mažiausią, net labai nepastovią sėkmę, o iškilni dorybė džiūgaus jį apiplėšdama. Ak gerbiamasis, romanas yra veidrodis, kurį nešiesi, eidamas vieškeliu. Čia jame atsispindi dangaus mėlynė, čia kelio liūgynių purvas. O jūs apkaltinsite nedorovingumu žmogų, kuris nešasi tą veidrodį ant pečių! Jo veidrodis atspindi purvą, o jūs kaltinate veidrodį! Kaltinkite verčiau vieškelį, kuriame žliugso liūgynė, o dar geriau — kelių inspektorių, leidžiantį, kad telkšotų vanduo ir atsirastų liūgynė.

---

* Turiu nubausti save, turiu nubausti save,
Nes per daug mylėjau... (*it.*).

Dabar, kai jau tvirtai nustatėme, jog toks charakteris kaip Matildos neįmanomas tiek pat protingais kiek ir dorybingais mūsų laikais, aš nebe taip baiminuosi, kad užrūstinsiu jus toliau pasakodamas apie šios mielos merginos paikystes.)

Visą rytojaus dieną ji tykojo progų įsitikinti, kad iš tikrųjų nugalėjo savo beprotišką aistrą. Užsibrėžė tikslą daryti viską ant pykčio Žiuljenui; bet pati neišleido iš akių nė vieno jo judesio.

Žiuljenas jautėsi pernelyg nelaimingas, o svarbiausia — buvo pernelyg susijaudinęs, kad būtų galėjęs įspėti tokį sudėtingą meilės manevrą; o juo labiau nesugebėjo įžiūrėti, kuo tas manevras palankus jam, ir tapo jo auka. Gal dar niekada Žiuljeno neviltis nebuvo tokia didžiulė. Jo veiksmai taip prieštaravo proto balsui, kad jei koks niauriai nusiteikęs filosofas būtų jam pasakęs: „Skubėkite pasinaudoti aplinkybėmis — jos klostosi jums palankiai; kai meilę diktuoja protas, kaip tatai matome Paryžiuje, tas pats nusiteikimas gali tverti ne daugiau kaip dvi dienas",— jis nebūtų jo supratęs. Tačiau, kad ir kaip įsiaistrinęs, Žiuljenas liko garbingu žmogum. Pirmoji jo pareiga buvo laikyti paslaptį, ir jis tai suprato. Paprašyti patarimo pirmą sutiktą žmogų, išsipasakoti savo kančias jam būtų buvę tokia pat laimė, kaip iškamuotam keleiviui įkaitusioje dykumoje sulaukti iš dangaus nukrintant lašo šalto vandens. Jis suvokė pavojų, baiminosi, kad į neatsargų kieno klausimą neatsakytų ašarų upeliais, ir užsidarė savo kambaryje.

Matė, kaip Matilda ilgai vaikštinėjo po sodą; ir tik tada, kai ji pagaliau grįžo į rūmus, pats išėjo pasivaikščioti; prisiartino prie rožės krūmo, nuo kurio ji buvo nusiskynusi žiedą.

Naktis buvo tamsi, jis galėjo duoti valią savo skausmui, nebijodamas, kad kas pamatys. Buvo įsitikinęs, kad panelė de La Mol myli vieną tų jaunų karininkų, su kuriais ką tik taip linksmai šnekučiavosi. Ir jį kadaise mylėjo, bet pamatė, koks jis menkysta.

„Iš tikrųjų aš menkas žmogelis,— su tvirtu įsitikinimu kartojo sau Žiuljenas.— Esu iš viso banali vidutinybė, nuobodi kitiems ir nepakenčiama pati sau". Jis mirtinai dygėjosi visom savo teigiamom savybėm, tuo, kuo anksčiau karštai žavėjosi; ir va šiuo metu, kai jo *vaizduotė* viską *rodė išvirkščiai,* jis su vaizduotės pagalba ėmėsi vertinti gyvenimą. Tokią klaidą gali daryti tik neeilinis žmogus.

Jam ne kartą lindo mintis apie savižudybę; kerinti vizija: tarsi koks įstabus poilsis, tarsi šalto vandens stiklinė, paduota nelaimingajam, žūstančiam dykumoje nuo troškulio ir karščio.

„Aš mirsiu, bet juk tada ji dar labiau niekins mane! — šūktelėjo jis.— Kokį prisiminimą apie save aš paliksiu!"

Žmogui, puolusiam į tokią baisią nevilties pragarmę, telieka viena išeitis — drąsa. Žiuljenui neužteko nuotuokumo pasakyti sau: „Reikia išdrįsti". Bet vakare, žiūrėdamas į Matildos kambario langą, pamatė pro langines, kad ji gesina šviesą; įsivaizdavo tą žavų kambarį, kurį buvo matęs, deja, vieną kartą gyvenime. Toliau jo vaizduotė nesiekė.

Išmušė pirmą valandą. Išgirsti varpo skambtelėjimą ir tarti sau: „Užlipsiu kopėčiomis" — tereikėjo sekundės laiko.

Po šito nuotuokumo blyksnio pilte pasipylė protingi argumentai. „Ar galiu aš būti dar nelaimingesnis?" — galvojo jis. Tekinas nubėgo prie kopėčių; bet sodininkas jau buvo jas prirakinęs grandine. Žiuljenas, įgavęs tą akimirksnį antžmogiškos jėgos, savo mažo pistoleto gaiduku — tasai, beje, ir sulūžo — atlenkė grandinėje, laikančioje kopėčias, vieną grandį; už poros minučių jos buvo jo rankose, ir jis atrėmė jas į Matildos langą.

„Ji supyks, sugniuždys mane savo panieka, bet tegul! Aš ją pabučiuosiu, pabučiuosiu paskutinį kartą, o paskui grįšiu į savo kambarį ir nusišausiu... Mano lūpos bus palytėjusios prieš mirtį jos skruostą!"

Jis skriete užskrieja kopėčiom aukštyn, štai jau beldžiasi į langinę; akimirka, kita, ir Matilda išgirsta; bando atidaryti langinę, kliudo kopėčias; Žiuljenas įsikimba į geležinį kablį, kuris laiko langinę atvertą, ir, pašėlusiai rizikuodamas nulėkti žemyn, stipriai spiria kopėčias į šalį. Tos šiek tiek pasislenka, Matilda gali atidaryti langinę.

Jis įšoka į kambarį nei gyvas nei miręs.

— Tai tu! — šūkteli ji ir puola jam į glėbį.

. . . . . .

Kas įstengs aprašyti beribę Žiuljeno laimę? Vargu ar mažesnė buvo ir Matildos laimė. Ji pati smerkė, skundė jam save.

— Nubausk mane už mano žiaurų išdidumą,— kalbėjo ji, taip stipriai spausdama jį glėbyje, kad jis vos kvapą galėjo atgauti.— Tu mano valdovas, aš tavo vergė, aš privalau ant kelių prašyti tave atleidimo, kad panorau maištauti.

Ir, išsivadavusi iš jo glėbio, krito jam po kojų.

— Taip, tu mano valdovas,— kartojo ji, apsvaigusi laime ir meile,— viešpatauk man amžinai, bausk rūsčiai savo vergę, kai ji panorės maištauti.

Po valandėlės, išsiveržusi iš jo glėbio, užsidega žvakę, ir Žiuljenui

vos pavyksta ją sutramdyti: ji būtinai nori nusikirpti vos ne pusę savo plaukų.

— Teprimena man tai,— pasakė ji,— kad esu tavo tarnaitė; jei kada nors tas šlykštus išdidumas vėl sumaišys man protą, parodyk man šituos plaukus ir pasakyk: „Nesvarbu meilė, nesvarbu, kokio jausmo yra perimta jūsų siela šiuo metu, jūs prisiekėte klausyti — laikykitės savo garbės žodžio".

Bet protingiau padarysime, kad neaprašinėsime šio baisaus paklaikimo ir palaimos.

Žiuljeno narsa prilygo jo laimei.

— Turiu leistis atgal kopėčiomis,— pasakė jis Matildai, kai toli už sodų auštančiame rytų danguje ėmė ryškėti kaminai.— Auka, kurią darau, verta jūsų; atsisakau poros valandų įstabiausios laimės, kokią tik gali patirti žmogaus siela; toji auka reikalinga jūsų gero vardo labui; jei pažįstate mano širdį, supraskite, kaip man sunku prisiversti. Ar būsite man visada tokia, kokia esate šiuo metu? Bet garbės balsas — man viskas. Žinokite, kad po mūsų pirmo pasimatymo įtarimai krito ne tik ant vagių. Ponas de La Molis liepė pastatyti sargus sode. Poną de Kruaznua be perstojo seka šnipai — yra žinoma viskas, ką jis veikia kiekvieną naktį...

— Vargšas vaikinas! — sušuko Matilda ir nusikvatojo. Pabudo motina ir viena tarnaitė; staiga jos kažko paklausė ją iš už durų. Žiuljenas žvilgtelėjo į Matildą, toji išbalo, subarė kambarinę, o motinai nesiteikė nė atsakyti.

— Bet jeigu joms šaus į galvą praverti langą, jos pamatys kopėčias! — pasakė Žiuljenas.

Jis dar sykį karštai ją apkabino, šoko ant kopėčių ir greičiau nušliaužė, negu nulipo jomis žemyn — vienu gaistu atsidūrė lysvėje.

Po kelių sekundžių kopėčios jau gulėjo alėjoje po liepom, ir Matildos garbė buvo išgelbėta. Žiuljenas atsipeikėjęs apsižiūrėjo, kad jis visas kruvinas ir pusnuogis: susižeidė smegčia šliaužtdamas žemyn.

Neapsakoma laimė grąžino jam visą ryžtą: jeigu būtų susidūręs su dvidešimčia vyrų, pulti ant jų šią akimirką jam būtų buvę irgi tik malonumas. Laimė, jo karinė narsa liko šį sykį neišbandyta; jis nunešė kopėčias į vietą, uždėjo grandinę; neužmiršo net užlyginti kopėčių pėdsakų egzotiškų gėlių lysvėje po Matildos langu.

Kai jis patamsiais braukė ranka per purią žemę, tikrindamas, ar jau nebėra jokių žymių, pajuto, jog kažkas nukrito jam ant rankų:

tai buvo didžiulis kuokštas Matildos plaukų, kuriuos ji nusikirpusi metė jam.

Ji stovėjo prie lango.

— Štai ką tau siunčia tavo tarnaitė,— gana garsiai pasakė ji.— Tai amžino klusnumo ženklas. Daugiau aš nieko neveiksiu savo galva, būk mano valdovas.

Meilės nugalėtas, Žiuljenas buvo vėl bešokąs prie kopėčių ir begrįžtąs pas ją. Pagaliau viršų paėmė protas.

Grįžti iš sodo pusės į rūmus buvo ne taip lengva. Jis vargais negalais išvertė rūsio duris; įsigavęs į vidų, dar turėjo kiek galėdamas tyliau išlaužti duris į savo kambarį. Iš susijaudinimo, paskubomis sprukdamas iš Matildos miegamojo, jis užmiršo ten viską, net ir raktą, buvusį surduto kišenėje.

„Kad jai bent ateitų į galvą,— tarė jis sau,— paslėpti tuos palaikus!"

Pagaliau nuovargis įveikė laimę, ir saulei tekant Žiuljenas kietai užmigo.

Jį vos ne vos išbudino varpas, šaukiąs pusryčių; jis nusileido į valgomąjį. Netrukus pasirodė ir Matilda. Kokią laimės akimirką išgyveno Žiuljeno išdidumas, kai jis pamatė, jog šitos nuostabios ir visų garbstomos moters akys spindi meile; bet netrukus jo blaivus protas pajuto baimę.

Apsimetusi, kad neturėjo laiko tinkamai susišukuoti, Matilda taip susisegė plaukus, kad Žiuljenas iš pirmo žvilgsnio pamatytų, kokią didžiulę auką ji padarė, nusikirpdama naktį kuokštą plaukų. Jei tokį gražų veidą buvo galima kuo nors sugadinti, Matildai tas būtų pavykę: iš vienos pusės jos gražūs šviesūs peleniniai plaukai buvo nukarpyti kaip pakliuvo, daugmaž per pusę colio nuo galvos.

Visas Matildos elgesys per pusryčius buvo vertas šios pirmos paikystės. Galima buvo pagalvoti, kad ji tyčia stengiasi visiems apskelbti savo beprotišką aistrą Žiuljenui. Laimė, tą dieną ponas de La Molis ir markizė buvo labai susirūpinę būsimuoju žydrų kaspinų paskirstymu, kuriame turėjo būti aplenktas ponas de Šolnas. Pusryčiams baigiantis, Matilda, kalbėdama su Žiuljenu, staiga pasakė jam: valdove mano. Jis paraudo iki ausų.

Gal tai buvo atsitiktinumas, o gal ponia de La Mol tyčia pasistengė, bet tą dieną Matilda nė valandžiukės nebuvo palikta viena. Vakare, eidama iš valgomojo į svetainę, ji vis dėlto prisitaikė šnabžtelėti Žiuljenui:

— Visi mano planai žlugo. Jūs gal pamanysite, kad tai mano gudrybė? Mama ką tik paliepė vienai savo kambarinių miegoti mano kambaryje.

Diena prabėgo žaibiškai greitai. Žiuljenas nesitvėrė laime. Kitą rytą septintą valandą jis jau sėdėjo bibliotekoje; tikėjosi, kad panelė de La Mol teiksis užeiti; buvo parašęs jai ilgiausią laišką.

Pamatė ją tik po kelių valandų, prie pusryčių stalo. Tą dieną ji buvo itin rūpestingai susišukavusi; vieta, kur buvo iškirpta plaukų, su įstabiu išmoningumu buvo pridengta. Ji kartą ar du žvilgtelėjo į Žiuljeną, bet mandagiu, ramiu žvilgsniu, o kad vadintų jį savo valdovu — apie tai nebuvo nė kalbos.

Žiuljenui net kvapą gniaužė iš nuostabos... Matilda kone priekaištavo sau už visa, ką dėl jo padarė.

Rimtai pasvarsčiusi, priėjo išvadą, kad jis gal ir ne visiškai eilinis žmogus, bet, šiaip ar taip, per menkai viršija vidutinį lygį ir todėl nėra vertas visų tų beprotybių, į kurias ji drįso dėl jo pulti. Apie meilę iš viso nebegalvojo; tą dieną bodėjosi meile.

O Žiuljeno širdyje virė tokie jausmai, kokius jaučia šešiolikmetis berniokas. Per pusryčius, kurie jam atrodė amžinai nesibaigsią, jį pakaitomis kamavo baisi abejonė, nuostaba ir neviltis.

Kai tik padorumas jam leido pakilti nuo stalo, jis ne bėgte nubėgo, o stačia galva puolė į arklidę, pats pasibalnojo arklį ir išjojo šuoliais; baiminosi, kad neužsitrauktų gėdos, parodydamas kokią silpnybę. „Tegul širdis man sprogsta iš nuovargio,— kartojo jis sau, šuoliuodamas per Medono mišką.— Ką aš padariau, ką pasakiau, kad ant manęs krito tokia nemalonė?"

„Šiandien nieko nereikia daryti, nieko sakyti,— galvojo jis, grįždamas į rūmus; — būti tokiam pat negyvam kūnu, koks jaučiuosi dvasia. Žiuljeno nebėra gyvo, blaškosi dar tik jo lavonas".

XX skyrius

JAPONIŠKA VAZA

> Iš pradžių jo širdis nesupranta, kokia baisinga ją ištiko nelaimė; ji greičiau sutrikusi negu susijaudinusi. Bet pamažu, protui atsipeikint, ji pajunta, kokia neišmatuojama jos neganda. Gyvenime jai nebelieka jokių džiaugsmų, ji tejunta, kaip ją skaudžiai drasko neviltis. Bet kam kalbėti apie fizinį skausmą? Koksai skausmas, jaučiamas vien kūno, gali prilygti šitam skausmui?
>
> *Žanas Polis*[120]

Paskambino pietums. Žiuljenas vos spėjo persirengti; kai įžengė į svetainę, Matilda primygtinai įkalbinėjo brolį ir poną de Kruaznua nevažiuoti vakare į Siureną pas ponią maršalienę de Fervak.

Ji kaip įmanydama stengėsi būti kuo žavingiausia ir meiliausia. Po pietų pasirodė ponas de Liuzas, de Keliusas ir keletas jų draugų. Atrodė, kad panelė de La Mol persiėmė ne vien draugiškais jausmais broliui, bet ir pagarba visoms geros elgsenos taisyklėms. Nors tą vakarą oras buvo nuostabus, ji užsispyrė neiti į sodą; panoro, kad visi susėstų šalia fotelio, kuriame sėdėjo ponia de La Mol. Kaip ir žiemą jie vėl susibūrė aplink mėlynąją sofą.

Matilda bodėjosi sodu, ar bent jis rodėsi jai visiškai neįdomus: su juo siejosi prisiminimai apie Žiuljeną.

Skausmas temdo protą. Mūsų didvyris pasielgė negrabiai — priėjo prie tos šiaudinės kėdutės, kuri kadaise buvo jo puikių pergalių liudytoja. Šiandie niekas į jį nesikreipė; jo tarsi niekas nematė. Dar blogiau, tie panelės de La Mol draugai, kurie sėdėjo sofos gale prie jo, tyčia atsuko jam nugarą — taip bent jam pasirodė.

„Patekau į rūmų nemalonę“,— pagalvojo Žiuljenas. Jam kilo noras atidžiau įsižiūrėti į žmones, kurie buvo pasiryžę sugniuždyti jį savo panieka.

Pono de Liuzo dėdė ėjo kažkokias aukštas pareigas prie karaliaus asmens; dėlei to su kiekvienu nauju pašnekovu šitas gražuolis karininkas pradėdavo kalbą nuo tokios itin įdomios naujienos: dėdė, sakė jis, septintą valandą išvažiavęs į Sen Klu[121] ir turįs ten nakvoti. Apie šį faktą jis užsimindavo lyg niekur nieko, bet visada ir visiems.

Stebėdamas poną de Kruaznua rūsčiu nelaimę pažinusio žmogaus žvilgsniu, Žiuljenas pamatė, kad šitas simpatingas ir geraširdis jaunuolis tiki begaliniai dideliu antgamtinių jėgų poveikiu. Taip tiki, kad rimtai nuliūsta ir suirzta, jei kuriam nors reikšmingesniam įvykiui kas bando surasti paprastą, visai natūralią priežastį. „Tai, gali sakyti, kone pamišimas,— galvojo Žiuljenas.— Šituo savo būdo bruožu jis nepaprastai panašus į carą Aleksandrą, apie kurį man pasakojo kunigaikštis Korazovas". Pirmaisiais metais Paryžiuje vargšą Žiuljeną, ką tik ištrūkusį iš seminarijos, taip akino jam neįprastos žavios tų simpatingų jaunuolių manieros, kad jis įstengė tik gėrėtis jais. Jų tikrasis veidas jam ėmė ryškėti tik dabar.

„Koks negarbingas čia mano vaidmuo",— toptelėjo jam staiga.

Turėjo atsikelti nuo tos šiaudinės kėdutės, bet taip, kad tas nekristų niekam į akis. Mėgino ką nors sugalvoti, telkėsi į pagalbą vaizduotę, bet jai rūpėjo kas kita. Reikėjo raustis atmintyje, bet Žiuljeno atmintis, tenka pripažinti, nebuvo turtinga šios rūšies išteklių; vargšas vaikinas dar stokojo saloninės patirties, todėl pakilo ir žengė iš svetainės taip negrabiai, jog visų akys nukrypo į jį. Visa jo povyza aiškiai bylojo, kad jis nelaimingas. Tris ketvirčius valandos jis iškiūtojo čia kaip grasus valdinys, kuriam niekas nesivaržo parodyti, ką apie jį galvoja.

Tačiau kritiškas žvilgsnis, kurį jis ką tik metė į varžovus, neleido jam per daug tragiškai žiūrėti į savo nelaimę; jo išdidumą gaivino prisiminimas to, kas įvyko užvakar. „Nors jie ir šimtąsyk pranašesni už mane,— mąstė jis, išėjęs į sodą — nė vienam iš jų Matilda nebuvo tuo, kuo malonėjo būti man du kartus gyvenime".

Jo išmintis tiek ir tesiekė. Jis visiškai nesuprato tos keistos būtybės, kuri likimo valia tapo absoliučia jo laimės šeimininke.

Kitą dieną jis vėl pasistengė mirtinai nukamuoti arklį ir save. Vakare nė nebandė artintis prie mėlynosios sofos, kuriai Matilda liko ištikima. Pastebėjo, kad grafas Norberas, susitikęs apartamentuose, nesiteikia nė žvilgtelėti į jį. „Jam tai turbūt baisiai sunku,— galvojo Žiuljenas,— paprastai jis toks mandagus".

Užmigti Žiuljenui būtų buvę tikra laimė. Bet fizinis nuovargis neįstengė nuslopinti žavių prisiminimų, kurie pamažu užvaldė visą jo vaizduotę. Jis nesuvokė, kad jo ilgi pasijodinėjimai po miškus Paryžiaus apylinkėse veikia tik jį patį, bet neturi jokios įtakos Matildos širdžiai nei protui ir kad tokiu būdu savo likimą jis palieka lemti atsitiktinumui.

Jam rodėsi, kad vienas dalykas neapsakomai palengvintų jam kančią: pasikalbėjimas su Matilda. Bet ką išdrįstų jis jai pasakyti?

Apie tai jis ir mąstė vieną rytą, septintą valandą, kai staiga į biblioteką įžengė jinai.

— Žinau, kad jūs norite su manim pasikalbėti.

— Dieve mano, kas jums pasakė?

— Žinau, ir tiek. Jeigu jūs negarbingas žmogus, tai galite pražudyti mane ar bent pamėginti tai padaryti; bet šis pavojus, kuriuo, beje, aš netikiu, žinoma, nesukliudys man atvirai jums viską pasakyti. Aš jūsų nebemyliu, pone, mane suklaidino mano patrakusi vaizduotė...

Ištiktas tokio baisaus smūgio, paklaikęs iš meilės ir skausmo, Žiuljenas pabandė teisintis. Ir paikiau negalėjo pasielgti. Koks gali būti pasiteisinimas, kai nebepatinki? Bet protui jis nebeįstengė paklusti. Aklas instinktas spyrė jį mėginti kokiu nors būdu uždelsti savo lemties sprendimą. Jam rodėsi, kad dar ne viskas baigta, kol jis kalba. Matilda neklausė, ką jis sako, ją erzino jo balsas, ji stačiai nesuprato, kaip jis drįsta ją pertarti.

Prabudusios doros ir puikybės kamuojama, ji jautėsi tą rytą ne mažiau nelaiminga. Ją gniuždė pasibaisėtina mintis, kad štai ji suteikė teisių į save menkam klierikėliui, valstiečio sūnui. „Tai beveik tas pat,— tardavo ji sau tais momentais, kai juodžiausiom spalvom vaizduodavosi savo nelaimę,— jei būčiau įsimylėjusi liokajų".

Drąsaus ir išdidaus būdo žmogui nuo pykčio ant savęs ligi įsiutimo ant kitų — tik vienas žingsnis; išlieti visą įtūžį tokiu atveju yra didžiausias malonumas.

Panelė de La Mol vienu mirksniu tiek įsikarščiavo, kad apibėrė Žiuljeną pikčiausios paniekos žodžiais. Tai buvo be galo didelio proto mergina, ir šitas protas buvo ypač neprilygstamas, kai leisdavosi skaudinti kito savimeilę ir negailestingai ją žeisti.

Pirmą kartą gyvenime Žiuljeną griūte užgriuvo pranašesnis protas, kaitinamas aršiausios neapykantos jam. Jis ne tik neketino gintis — jo laki vaizduotė net nukrypo prieš jį patį. Klausydamasis, kaip ant jo byra paniekos žodžiai, tokie žiaurūs ir taip išmaniai parinkti,— reikėjo mat išmušti jam iš galvos bet kokią gerą nuomonę apie save,— jis manė, jog Matilda teisi ir dar nepakankamai jį koneveikia.

O jos didystei buvo neapsakomas malonumas pliekti šitaip ir save, ir jį už tai, kam prieš keletą dienų taip jį garbino.

Jai nereikėjo iš naujo ieškoti nei išradinėti tų atžarybių, kurias laidė jam dabar su tokiu pasimėgimu. Ji tik kartojo visa, ką ištisą savaitę šnabždėjo jai širdyje balsas, kurstantis tai, kas smerkė jos meilę.

Kiekvienas panelės de La Mol žodis šimteriopai didino baisią Žiuljeno kančią. Jis norėjo bėgti, bet ji valdingai stvėrė jį už rankos ir sulaikė.

— Malonėkite atkreipti dėmesį,— tarė jis,— kad jūs kalbate labai garsiai, gali kas nors išgirsti gretimame kambaryje.

— Na ir kas! — išdidžiai atšovė Matilda.— Kas drįs man pasakyti, kad girdėjo! Aš noriu visam laikui atgrėsti jūsų niekingą savimeilę nuo klaidingos nuomonės, kurią ji galėjo susidaryti apie mane.

Kai Žiuljenas galų gale išėjo iš bibliotekos, buvo taip nustėręs iš nuostabos, kad mažiau bejautė savo nelaimę. „Tai va! Ji manęs nebemyli,— kartojo jis pats sau garsiai, tarytum stengdamasis įsisąmoninti savo būklę.— Mylėjo mane, regis, savaitę ar pusantros, o aš mylėsiu ją visą gyvenimą.

Ar tai galimas daiktas? Vos prieš keletą dienų jai nebuvo vietos, jokios vietelės mano širdyje!"

Matildos širdį užliejo išdidus pasitenkinimas: štai ji pagaliau nutraukė su juo ryšius, ir amžinai! Jautėsi nepaprastai laiminga, kad įstengė visiškai nustelbti savyje tokį galingą jausmą. „Dabar šis ponėkas visam laikui supras, kad neturi ir niekada neturės man jokios galios". Buvo taip laiminga, kad iš tikrųjų šiuo metu nebejautė meilės.

Po tokios žiaurios, tokios žeminančios scenos žmogus, ne tiek aistringas kaip Žiuljenas, nebūtų galėjęs nė galvoti apie meilę. Nė akimirkos neprarasdama orumo, panelė de la Mol prikalbėjo jam tokių nemalonių, taip taikliai parinktų žodžių, kad jie galėjo pasirodyti teisingi net paskiau, persvarstyti šaltu protu.

Po šios stulbinančios scenos Žiuljenas pirmiausia pasidarė išvadą, kad Matildos išdidumas — stačiai begalinis. Tvirtai tikėjo, kad viskas tarp jų amžinai baigta, o betgi rytojaus dieną, pamatęs ją per pusryčius, sutriko ir susidrovėjo. Iki šiol tokios ydos niekas jam negalėjo prikišti. Ar sudėtinga, ar paprasta buvo situacija, jis visados aiškiai žinojo, kaip privalo ir kaip nori elgtis, ir taip elgėsi.

Tą dieną po pusryčių, kai ponia de La Mol paprašė Žiuljeną paduoti maištingą, bet gana retą brošiūrėlę, slapta jai atneštą klebono, jis, imdamas ją nuo konsolės, užkliudė seną, neįmanomai bjaurią mėlyno porceliano vazą, ir ta nukrito ant žemės.

Ponia de La Mol, šūktelėjusi iš sielvarto, pašoko ir priėjo iš arčiau pasižiūrėti į savo brangiosios vazos šukes.

— Tai senovės japonų darbas,— tarė ji.— Ši vaza atiteko man iš mano senelės sesers, Šelio vienuolyno vyresniosios; olandai buvo ją padovanoję regentui, Orleano kunigaikščiui, o tas padovanojo savo dukteriai...

Kartu su motina artyn priėjo Matilda, labai patenkinta, kad sudužo mėlynoji vaza, kuri jai buvo baisiai negraži. Žiuljenas stovėjo tylėdamas ir nebuvo per daug sutrikęs; staiga jis pamatė visai šalia panelę de La Mol.

— Iš šitos vazos,— tarė jis,— liko tik druzgai. Lygiai taip pat ir iš vieno jausmo, kuris buvo kadaise užvaldęs mano širdį; prašom atleisti man visas tas beprotybes, kurias per jį padariau.

Ir išėjo.

— Iš tikrųjų, galėtum pamanyti,— tarė ponia de La Mol, kai jis pasitraukė,— kad tas ponas Sorelis labai patenkintas ir didžiuojasi tuo, ką padarė.

Šitie žodžiai dūrė Matildai tiesiai į širdį. „Tas tiesa,— pagalvojo ji,— mama atspėjo, tokie ir yra jo jausmai". Ir tada dingo išsyk visas džiaugsmas, kurį iki šiol jai teikė vakarykštė scena. „Na ką gi! Viskas baigta! — tarė ji sau su nuduotu ramumu.— Man tai didelė pamoka ateičiai; padariau baisią, gėdingą klaidą! Dabar man užteks išminties visam gyvenimui".

„Ak, kodėl tai, ką pasakiau, nėra teisybė! — galvojo Žiuljenas.— Kodėl meilė tai patrakusiai merginai vis dar kankina mane?"

Ta meilė ne tik negeso, kaip jis tikėjosi, bet vis smarkiau liepsnojo. „Ji iš tiesų patrakusi,— mąstė jis,— ir vis dėlto kerinti. Gražesnės pasauly nerasi! Visi įstabūs žavai, kuriais tik gali pradžiuginti akį rafinuočiausioji civilizacija, tarsi pabirę iš gausybės rago, atiteko panelei de La Mol". Dingusios laimės prisiminimai apniko Žiuljeną ir sparčiai griovė visa, ką buvo nuveikęs protas.

Veltui protas grumiasi su tokiais prisiminimais; skausmingos jo pastangos tik didina jų žavesį.

Praėjo visa para po to, kai sudužo japoniška vaza, ir Žiuljenas iš tiesų jautėsi nelaimingiausias žmogus pasaulyje.

XXI skyrius

SLAPTOJI NOTA

Nes visa, ką pasakoju, aš pats mačiau; ir jei galėjau apsirikti žiūrėdamas, tai tikrai nemeluoju jums apie tai pasakodamas.

Laiškas autoriui

Markizas liepė pakviesti Žiuljeną; ponas de La Molis atrodė pajaunėjęs, akys blizgėjo.

— Noriu paklausti apie jūsų atmintį,— kreipėsi jis į Žiuljeną: — girdėjau apie ją stebuklus pasakojant! Ar galėtumėte išmokti atmintinai keturis puslapius ir paskui, nuvažiavęs į Londoną, juos atkartoti? Bet žodis į žodį!..

Markizas nervingai glamžė tos dienos *Quotidienne* numerį ir veltui stengėsi nuslėpti nepaprastą rimtumą, kokio Žiuljenas dar niekada nebuvo jo veide matęs — net kai tardavosi bylos su Frileru reikalais.

Žiuljenas jau buvo pakankamai išpruseęs ir suprato, kad turi dėtis apgautas to lengvabūdiško tono, kuriuo markizas stengiasi su juo kalbėti.

— Šitas *Quotidienne* numeris turbūt nelabai įdomus; bet jei ponas markizas leis, rytoj rytą aš turėsiu garbės jam visą jį atmintinai pakartoti.

— Kaip? Net ir skelbimus?

— Labai tiksliai, nepraleisiu nė žodelio.

— Duodate garbės žodį? — paklausė markizas, staiga surimtėjęs.

— Taip, ponas markize, mano atmintis galėtų sušlubuoti vien iš baimės, kad neištesėsiu pažado.

— Matote, užmiršau jus to paklausti vakar; nereikalauju prisiekti, kad niekada niekam nepasakosite, ką netrukus išgirsite; per daug gerai jus pažįstu ir nenoriu įžeisti jūsų tokiu įtarumu. Aš laidavau už jus; nusivešiu jus į saloną, kur susirinks dvylika asmenų; jūs užrašysite, ką kiekvienas jų sakys.

Nesirūpinkite, mes nekalbėsime sumišai, kiekvienas tars žodį iš eilės; tai nereiškia, kad bus laikomasi griežtos tvarkos,— pridūrė

markizas, vėl pereidamas prie juokaujamo, lengvo tono, jam tokio būdingo.— Tai, ką mes kalbėsime, jūs surašysite į kokius dvidešimt puslapių; paskui grįšite čia su manim, ir tuos dvidešimt puslapių mes sutrauksime į keturis. Šiuos keturis puslapius, o ne visą *Quotidienne* numerį, jūs ir išmoksite man atmintinai rytojaus rytui. O paskui tuoj pat leisitės kelionėn; važiuosite pašto karieta ir vaidinsite jaunuolį, keliaujantį savo malonumui. Jūsų uždavinys bus nepatraukti niekieno dėmesio. Nuvyksite pas labai aukštą asmenį. Ten prireiks daugiau išmoningumo. Mat jūs turėsite apgauti visą jo aplinką, nes tarp jo sekretorių ir tarnų yra žmonių, parsidavusių mūsų priešams ir tykančių nutverti mūsų pasiuntinius.

Duosiu jums rekomendacinį laišką, bet jis neturės reikšmės.

Kai tik jo ekscelencija žvilgtelės į jus, jūs išsitrauksite iš kišenės mano laikrodį, kurį paskolinsiu jums kelionei. Imkite dabar pat, kad nereikėtų paskui galvoti, ir duokite man savąjį.

Kunigaikštis pats teiksis užsirašyti, jūsų diktuojamas, tuos keturis puslapius, kuriuos būsite atmintinai išmokęs.

Kai tas darbas bus baigtas, bet jokiu būdu ne anksčiau,— gerai tą įsidėmėkite,— galėsite, jeigu jo ekscelencija paklaus, papasakoti apie posėdį, kuriame netrukus dalyvausite.

Nuobodžiauti kelionėje jums neteks, nes tarp Paryžiaus ir ministro rezidencijos rasis žmonių, kurie su didžiausiu malonumu nušautų kunigą Sorelį. Tuomet jo misija bus baigta, ir mūsų operacija labai užtruks; nes kaipgi mes, mano mielas, sužinosime apie jūsų mirtį? Kad ir koks uolus būsite, negalėsite pats mums apie ją pranešti.

Tuoj pat bėkite ir nusipirkite eilutę,— pridūrė vėl rimtu veidu markizas. — Apsirenkite, sakysim, pagal užpernykštę madą. Šį vakarą turite atrodyti ne per daug valyvai. Kelionėje, priešingai, būkite toks, koks esate paprastai. Jūs stebitės, įtariate? Jau įspėjote? Taip, brangusis, labai galimas daiktas, kad vienas iš garbingų asmenų, kuriuos kalbant šį vakarą išgirsite, kai kam persiųs tam tikras žinias; pagal jas galbūt kai kas bandys pavaišinti jus opijum kurioje nors padorioje užeigoje, kur sustosite pavakarieniauti.

— Geriau padaryti trisdešimt ljė daugiau,— tarė Žiuljenas,— ir nevažiuoti tiesiu keliu. Man rodos, jūs turite galvoj Romą...

Markizas staiga pasipūtė ir susiraukė, tokio Žiuljenas nebuvo jo matęs nuo Brė le O ceremonijos laikų.

— Sužinosite tai, gerbiamasis, kai aš pats nuspręsiu, kad jau metas pasakyti. Nemėgstu, kai mane klausinėja.

— Aš ir neklausiau,— karštai atvertė Žiuljenas,— prisiekiu jums, ponas markize, aš tiktai garsiai galvojau, svarsčiau sau vienas, koks saugiausias kelias.

— Taip, atrodo, kad jūsų mintys buvo toli nukeliavusios. Niekada neužmirškite, kad pasiuntinys, ir dar jūsų amžiaus, neturi pernelyg stengtis užkariauti pasitikėjimą.

Žiuljenui buvo labai skaudu, jis iš tiesų pasielgė nevykusiai. Jo savimeilė ieškojo pasiteisinimo, bet nerado.

— Supraskite gi,— pridūrė ponas de La Molis,— kai žmogus padaro kvailystę, visada remiasi gerais jausmais.

Po valandos Žiuljenas jau laukė markizo prieškambaryje, nutaisęs nusižeminusio valdinio povyzą, su prieštvanine eilute, su įtartino švarumo kaklaraiščiu; visa jo išvaizda bylojo apie prasciokišką skonį.

Jį pamatęs, markizas nusikvatojo, ir tik tada Žiuljenas gavo visišką nuodėmių atleidimą.

„Jei šis jaunuolis mane išduos,— galvojo ponas de La Molis,— tai kuo bepasitikėti? Kai veiki, vis dėlto reikia kuo nors pasitikėti. Mano sūnus ir jo šaunūs to paties sukirpimo draugai turi narsumo ir ištikimybės tiek, kad jų užtektų šimtui tūkstančių; jei prireiktų kautis, jie žūtų ant sosto pakopų; jie moka viską... tik ne tai, ko šiuo momentu reikia. Trauk mane galas, jei tarp jų yra nors vienas toks, kuris sugebėtų atmintinai išmokti keturis puslapius ir nuvažiuoti šimtą mylių, neįkliuvęs į spąstus. Norberas mokėtų galvą paguldyti kaip ir jo protėviai, bet šią dorybę turi kiekvienas naujokas..."

Ir markizas giliai susimąstė. „Dar ir galvą paguldyti šitas Sorelis sugebėtų ne blogiau už jį..." — atsiduso jis.

— Sėskim ir važiuojam,— pasakė markizas, lyg norėdamas nuvyti įkyrią mintį.

— Ponas markize,— tarė Žiuljenas,— kol man taikė šią eilutę, aš atmintinai išmokau šiandieninio *Quotidienne* numerio pirmą puslapį.

Markizas paėmė laikraštį, ir Žiuljenas, nesupainiojęs nė vieno žodžio, atkartojo visą tekstą.

„Gerai,— tarė sau markizas, itin diplomatiškai nusiteikęs tą vakarą,— bent nekreipia dėmesio tuo tarpu, kuriomis gatvėmis važiuojame".

Jie įėjo į didelę nejaukią svetainę, dalinai išmuštą paneliais, dalinai žaliu aksomu. Pačiame svetainės viduryje rūškanas liokajus baigė statyti didelį valgomąjį stalą, kurį paskui pritaikė posėdžiui, užtiesda-

mas rašaluota žalios gelumbės staltiese, paimta iš kurios nors ministerijos palaikų.

Namų šeimininkas — jo pavardė nė karto nebuvo paminėta — buvo nepaprastai stambus vyriškis; iš jo veido ir kalbos Žiuljenas nusprendė, kad šis žmogus atsidėjęs tik virškinimui.

Markizas davė Žiuljenui ženklą pasilikti gale stalo. Šis ėmėsi drožti plunksnas, nes reikėjo ką nors veikti. Iš padilbų stebėdamas, suskaičiavo septynis dalyvius, bet matė juos tik iš nugaros. Du iš jų, atrodė, kalbėjosi su ponu de La Moliu kaip su sau lygiu, kiti kreipėsi į jį su didesne ar mažesne pagarba.

Įėjo be jokio pranešimo dar vienas asmuo. „Keista,— pagalvojo Žiuljenas,— šioje svetainėje niekas neskelbia, kas įeina. Nejau šitos atsargumo priemonės imtasi mano garbei?" Visi pakilo iš vietų pasveikinti atvykusiojo. Šio krūtinę puošė toks pat itin aukšto laipsnio ordinas kaip ir trejeto iš tų ponų, kurie jau buvo svetainėje. Visi kalbėjosi pusbalsiu. Apie naujai atvykusįjį Žiuljenas galėjo ką spręsti vien iš veido bruožų ir laikysenos. Tai buvo kresnas, raudono veido vyras, o blizgančiose jo akyse nebuvo jokios kitos išraiškos, kaip vien šerno piktumas.

Žiuljeno dėmesį ūmai patraukė beveik pridurmui įėjęs visai kitokios povyzos žmogus — aukštas, labai liesas, su trim ar keturiom liemenėm. Žvilgsnis jo buvo malonus, manieros mandagios.

„Kaip iš akies luptas senasis Bezansono vyskupas",— dingtelėjo Žiuljenui. Tai buvo, aišku, dvasininkas, gal penkiasdešimt, ne daugiau kaip penkiasdešimt penkerių metų amžiaus, salsvesnę povyzą įsivaizduoti buvo sunku.

Pasirodė jaunasis Agdo vyskupas; kai jo akys, perbėgusios dalyvaujančius, užkliuvo už Žiuljeno, jose atsimušė nuostaba. Nuo Brė le O procesijos laikų vyskupas nebuvo jam prataręs nė žodžio. Apstulbęs jo žvilgsnis sutrikdė ir suerzino Žiuljeną. „Po galais! — mąstė jis. — Nejaugi pažintis su žmogumi man visada neš nelaimę? Visi šitie didikai, kurių niekad nesu matęs, manęs nė kiek negąsdina, o nuo to jauno vyskupo žvilgsnio kraujas gyslose stingsta! Reikia prisipažinti, esu iš tiesų keistas ir nelaimingas padaras".

Netrukus į svetainę įbrazdėjo ir nuo pat durų prašneko mažas. labai juodbruvas žmogelis; jo veido oda buvo geltona, ir atrodė jis truputį kuoktelėjęs. Vos tik atvyko šis negailestingas plepys, visi, kas buvo svetainėje, susimetė į būrelius, matyt, kad išvengtų nuobodžios pareigos jo klausyti.

Toldami nuo židinio, būreliai artėjo prie to stalo galo, kur sėdėjo Žiuljenas. Šis jautėsi vis kebliau, nes, kad ir kaip būtų stengęsis, jau nebegalėjo jų negirdėti, o aiškiai suprato, nors ir buvo nepatyręs, jog reikalai, apie kuriuos jie kalba visai nesivaržydami, yra be galo svarbūs; o juk visiems tiems aukštiems asmenims, kuriuos čia matė Žiuljenas, tikriausiai itin rūpėjo, kad tie reikalai liktų paslaptyje!

Žiuljenas, drožda mas kuo lėčiausiai, pasmailino jau apie dvidešimt plunksnų; buvo matyti, kad šitas darbas nebeilgai jį gelbės. Veltui stengėsi jis įžvelgti kokį nors įsakymą pono de La Molio akyse; markizas jį užmiršo.

„Aš atrodau juokingai,— svarstė Žiuljenas, drožda mas savo plunksnas,— tačiau tie žmonės, iš pažiūros ne per daug protingi, o betgi svarstą — ar savo inciatyva, ar kieno įgalioti — tokius svarbius dalykus, yra tikriausiai labai įtarūs. Mano nelemtas žvilgsnis žiba smalsumu ir pagarbumo stoka, ir jie, be abejonės, suirztų jį pamatę. Bet jei aš visiškai nuleisiu akis, atrodys, kad dėmiuosi kiekvieną jų žodį".

Jam buvo be galo nejauku — keistų dalykų jis girdėjo.

XXII skyrius

DEBATAI

> Respublika! Šiandien vienam žmogui, pasinešusiam vardan bendros gerovės viską paaukoti, tenka tūkstančiai, milijonai tokių, kuriems terūpi malonumai ir garbės vaikymasis. Paryžiuje žmogus gerbiamas už savo karietą, o ne už savo nuopelnus.
>
> *Napoleonas „Memuarai"*

Staiga į svetainę įpuolė liokajus ir paskelbė:

— Kunigaikštis de***.

— Tylėk, kvaily! — tarė įeidamas kunigaikštis.

Jis ištarė šiuos žodžius taip gerai, tokiu didingu balsu, jog Žiuljenui nenoromis atėjo į galvą, kad pykti ant liokajaus — tai ir visa, ką

moka šitas žymus asmuo. Žiuljenas pakėlė akis ir tuoj pat jas nuleido. Jis taip puikiai perprato, koks svarbus naujojo atvykėlio vaidmuo, jog išsigando, kad jo žvilgsnis nebūtų palaikytas netaktu.

Kunigaikštis buvo kokių penkiasdešimties metų vyras, išsičiustijęs kaip dendis ir žengiąs lyg ant spyruoklių. Jo galva buvo siaura, nosis didelė, profilis smarkiai išlenktas, išsidavęs į priekį; vargu ar būtum galėjęs įsivaizduoti kilmingesnę ir drauge blankesnę fizionomiją. Jo atvykimas buvo ženklas pradėti posėdį.

Fizionominius Žiuljeno stebėjimus staiga nutraukė pono de La Molio balsas.

— Pristatau jums kunigą Sorelį,— tarė markizas. — Jis turi nuostabią atmintį; apie misiją, kurią jis galbūt turės garbės atlikti, aš jam užsiminiau vos prieš valandą, o jis savo atminties sugebėjimams įrodyti atmintinai išmoko pirmąjį *Quotidienne* puslapį.

— Aha! To bėdino N. pranešimus iš užsienio,— pasakė namų šeimininkas.

Jis greitai čiupo laikraštį, žvilgtelėjo į Žiuljeną ir, nutaisęs tokią orią miną, jog atrodė net juokingas, tarė:

— Klausau, pone.

Stojo gūdi tyla, visų akys susmigo į Žiuljeną; jis taip sklandžiai bėrė straipsnio tekstą, kad po dvidešimties eilučių kunigaikštis nutraukė jį:

— Užtenka.

Mažasis žmogelis šerno žvilgsniu atsisėdo. Jis pirmininkavo susirinkimui, nes, vos užėmęs savo vietą, parodė Žiuljenui į lošimo stalelį ir liepė atsinešti jį prie jo. Žiuljenas atsisėdo, pasidėjo visas rašymo priemones. Suskaičiavo aplink žalią gelumbę susėdusius žmones; jų buvo dvylika.

— Ponas Soreli,— tarė kunigaikštis,— išeikite kol kas į gretimą kambarį, mes jus pakviesime.

Namų šeimininkas susirūpino.

— Langinės neuždarytos,— šnipštelėjo jis kaimynui.

— Nėra ko žvalgytis pro langą,— kvailai šūktelėjo šis Žiuljenui.

„Štai aš ir įveltas mažių mažiausiai į sąmokslą,— pagalvojo tasai. — Laimė, jis dar ne iš tų, kurie veda į Grevo aikštę. Bet jei ir grėstų koks pavojus, aš turiu jo nepaisyti ir padaryti dar daugiau dėl markizo. Būčiau laimingas, jei man būtų leista atpirkti visą tą širdgėlą, kurią jis galbūt patirs kada nors dėl mano beprotysčių".

Mąstydamas apie savo beprotystes ir nelaimę, jis dairėsi po kambarį, lyg būtų norėjęs amžinai viską įsidėmėti. Tik dabar atsiminė, kad

markizas nepasakė liokajui gatvės pavadinimo ir kad atvažiavo jie čia samdytu fiakru,— iki šiol negirdėtas dalykas.

Žiuljenas ilgam buvo paliktas vienas su savo mintimis. Svetainė, kur jis sėdėjo, buvo išmušta raudonu aksomu su plačiomis auksinėmis juostomis. Ant konsolės stovėjo didžiulis dramblio kaulo nukryžiuotasis, o ant židinio gulėjo pono de Mestro knyga „Apie popiežių", prabangiai įrišta, paauksuotomis briaunomis. Žiuljenas atsivertė ją, idant neatrodytų, kad klausosi. Žmonės gretimame kambaryje tarpais sušnekdavo labai garsiai. Pagaliau durys atsidarė, jį pakvietė atgal.

— Turėkite omenyje, ponai,— tarė pirmininkas,— kad nuo šios akimirkos kalbame kunigaikščio de*** akivaizdoje. Šitas ponas,— parodė jis į Žiuljeną,— yra jaunas levitas, atsidavęs mūsų šventiems siekiams; savo įstabios atminties dėka jis be vargo tiksliai atkartos visų mūsų kalbas.

— Žodis priklauso jums, pone,— tarė jis, mostelėjęs į salsvos povyzos vyriškį, dėvintį tris ar keturias liemenes.

Žiuljenas pagalvojo, kad paprasčiau būtų buvę jį pavadinti ponu su liemenėmis. Jis pasiėmė popieriaus ir ėmė stropiai rašyti.

(Čia autorius ketino pridėti visą puslapį daugtaškių.

— Ne, būtų nedailu,— pasipriešino leidėjas,— o tokiai lengvabūdiškai knygai visa, kas nedailu,— mirtis.

— Politika,— atkirto autorius,— tai akmuo ant literatūros kūrinio kaklo, per pusę metų jis nutrauks jį į dugną. Politika vaizduotės pasaulyje — tai pistoleto šūvis koncerto metu. Nors ir nestiprus, šis garsas perveria širdį. Jis nesiderina su jokio instrumento skambesiu. Politika mirtinai įžeis vieną pusę skaitytojų ir įvarys nuobodulį kitai pusei, nes tai, ką jie skaitė savo rytiniame laikraštyje, buvo kur kas originaliau ir aštriau.

— Jei jūsų veikėjai nekalbės apie politiką,— atsakė leidėjas,— vadinasi, jie ne 1830 metų prancūzai, ir jūsų knyga nebebus veidrodis, kaip jūs kad teigiate...)

Žiuljeno surašytas protokolas buvo dvidešimt šešių puslapių; štai jo santrauka, labai blanki, nes reikėjo, kaip visada tokiais atvejais, praleisti kuriozus, kurių nesaikingumas galėtų pasirodyti koktus ar neįtikimas. (Žr. *Gazette des Tribunaux*[122].)

Žmogus su liemenėmis ir salsva veido išraiška (gal koks vyskupas) dažnai šypsojosi, ir tuomet jo akys su krintančiais vokais keistai blykčiojo, o žvilgsnis atrodė ne toks neryžtingas kaip paprastai. Šis asmuo, kuriam buvo pasiūlyta pirmam kalbėti kunigaikščio akivaizdoje (kokio

gi kunigaikščio? — galvojo Žiuljenas),— matyt, jis turėjo išreikšti visų nuomonę ir atlikti prokuroro vaidmenį,— Žiuljeno manymu, pasisakė miglotai ir jokių griežtų išvadų nepriėjo, o už tai šie teismo pareigūnai dažnai ir susilaukia priekaištų. Vėliau, prasidėjus debatams, kunigaikštis nesusilaikė jam to neprikišęs.

Po keleto pamokomų ir atlaidžių filosofinių frazių žmogus su liemenėmis tarė:

— Kilnioji Anglija, vadovaujama didžio žmogaus, nemirtingojo Pito[123], išleido keturiasdešimt milijardų frankų revoliucijai atremti. Jei susirinkimas man leis, aš atvirai pareikšiu vieną liūdną mintį: Anglija nesuprato kaip reikiant, kad, turint reikalą su tokiu žmogum kaip Bonapartas, ypač kai vienintelis ginklas prieš jį — tik glėbys gerų norų, ką nors lemti gali tik asmeninio pobūdžio priemonės...

— Ak, ir vėl žmogžudysčių liaupsinimas! — nerimastingai įterpė namų šeimininkas.

— Teikitės apsieiti be savo jausmingų pamokymų! — suirzęs šūktelėjo pirmininkas, ir jo šerniškose akyse žybtelėjo žiaurios ugnelės. — Kalbėkite toliau,— tarė jis žmogui su liemenėmis. Pirmininko veidus ir kaktą užliejo raudonis.

— Kilnioji Anglija,— prabilo vėl pranešėjas,— šiandien sugniuždyta; nes kiekvienas anglas, prieš mokėdamas už kepalėlį duonos, turi pirmiausia apmokėti procentus už tuos keturiasdešimt milijardų frankų, kurie kadaise buvo išleisti kovai prieš jakobinus. Pito ji nebeturi...

— Užtat turi kunigaikštį de Velingtoną[124],— pareiškė kažkoks kariškis labai oria mina.

— Dėl dievo meilės, ponai, tylos! — šūktelėjo pirmininkas. — Jei mes ir vėl pradedam ginčus, tai be reikalo kvietėmės poną Sorelį.

— Visi žino, pone, kad jūsų galvoje aibės idėjų,— kandžiai pratarė kunigaikštis, pažvelgęs į trukdytoją, buvusį Napoleono generolą.

Žiuljenas sumetė, kad šiuose žodžiuose esama labai užgaulios asmeniško pobūdžio užuominos. Visi nusišypsojo; persimetėlis generolas, kaip atrodė, nesitvėrė pykčiu.

— Pito nebėra, ponai,— tarė toliau pranešėjas liūdnu balsu žmogaus, baigiančio netekti vilties atvesti į protą klausytojus. — Jei ir atsirastų Anglijoje naujas Pitas, tautos du kartus tomis pačiomis gudrybėmis neapgausi...

— Štai kodėl daugiau ir nebegali būti Prancūzijoje kito generolo užkariautojo, kito Bonaparto,— vėl pertarė jį tas pats kariškis.

Šį sykį nei pirmininkas, nei kunigaikštis nesiryžo parodyti pykčio,

nors Žiuljenas iš jų akių suprato, kad jie vos tvardosi. Jie nuleido akis, o kunigaikštis tik atsiduso taip, kad visi išgirstų.

Bet pranešėjas suirzo.

— Kai kam labai maga, kad aš veikiau baigčiau,— su įkarščiu tarė jis, metęs šalin tą mandagią šypseną ir itin nuosaikią kalbėseną, kurias Žiuljenas buvo palaikęs tikra jo būdo apraiška,— kai kam labai maga, kad aš veikiau baigčiau; matau, niekas nevertina mano pastangų neužgauti niekieno ausų, nors ir kokios ilgos jos būtų. Tai va, ponai, kalbėsiu trumpai.

Ir pasakysiu stačiai: Anglija nebeturi nė skatiko kilniam tikslui paremti. Net jei grįžtų pats Pitas, nebepadėtų nė visas jo išradingumas: jam nebepavyktų apmulkinti smulkiųjų Anglijos savininkų, nes jie žino, kad vien tik trumpas Vaterlo mūšis jiems atsiėjo milijardą frankų. O kadangi kai kas reikalauja, kad kalbėčiau aiškiai,— pridūrė pranešėjas, vis labiau karščiuodamasis,— tai pasakysiu: *gelbėkitės patys*, nes Anglija neturi nė vienos ginėjos jūsų paslaugoms, o kai Anglija negali mokėti, Austrija, Rusija ir Prūsija, kurios turi tik drąsos, bet ne pinigų, tegali suruošti prieš Prancūziją daugių daugiausia vieną ar du žygius.

Galima tikėtis, kad jakobinų surinkti jauni kareiviai bus sumušti pirmojo, galbūt ir antrojo žygio metu; bet kai bus trečiasis žygis,— tegul jūsų nepalankiose akyse aš ir pasirodysiu revoliucionierius,— kai bus trečiasis, jūs pamatysite 1794 metų karius, nieko bendro nebeturinčius su valstiečiais, pašauktais į kariuomenę 1792 metais.

Dabar pasigirdo protestai vienu sykiu iš kelių vietų.

— Pone,— pasakė pirmininkas Žiuljenui,— eikite į gretimą kambarį ir švariai perrašykite protokolo pradžią.

Žiuljenas išėjo didžiai gailestaudamas. Pranešėjas palietė spėjamas galimybes, kurias dažnai svarstė Žiuljenas.

„Bijo, kad nepasišaipyčiau iš jų“,— pagalvojo jis.

Kai jį vėl pakvietė, ponas de La Molis kalbėjo rimtu tonu, kuris labai pralinksmino Žiuljeną, gerai jį pažįstantį:

— ...Taip, ponai, kaip tik apie tą nelaimingą tautą ir galima pasakyti:

Kas bus iš jo — dievaitis, stalas ar dubuo?[125]

Dievaitis! — šūkteli pasakėtininkas. Atrodo, ponai, kad šitas toks kilnus ir prasmingas žodis skirtas jums. Veikite patys, ir kilnioji Prancūzija vėl pasirodys beveik tokia pat, kokią ją sukūrė mūsų protėviai ir kokią dar mes ją regėjome prieš Liudviko XVI mirtį.

Anglija, bent jau kilnieji jos lordai, kaip ir mes, nekenčia šlykščiojo

jakobinizmo, o be anglų aukso Austrija, Rusija ir Prūsija gali atlaikyti ne daugiau kaip du tris mūšius. Ar užteks jų, kad viskas baigtųsi tokia laiminga okupacija kaip ta, kurią taip kvailai nuleido vėjais ponas de Rišeljė[126] 1817 metais? Aš nemanau.

Kažkas bandė jį pertarti, bet tą bandymą nuslopino iš visų pusių pasigirdęs „ša". Ir šį kartą išsišoko tas pats buvęs imperatoriaus generolas, kuris troško žydro kaspino ir norėjo užimti svarbią vietą tarp slaptosios notos rengėjų.

— Aš nemanau,— pakartojo ponas de La Molis, kai klegesys nurimo.

Jis taip arogantiškai pabrėžė žodį *aš*, kad Žiuljenas susižavėjo.

„Geras ėjimas,— galvojo jis, o jo plunksna skriejo popierium, beveik nesilikdama nuo markizo kalbos. — Vienu taikliu žodžiu ponas de La Molis niekais pavertė dvidešimt to persimetėlio kampanijų".

— Naujos karinės okupacijos galime laukti ne vien tik iš užsienio,— kalbėjo markizas nuosaikiausiu tonu. — Visa ta jaunuomenė, kuri rašo kurstančius straipsnius žurnale *Globe*[127], gali duoti jums tris ar keturis tūkstančius jaunų vadų, tarp kurių galbūt atsiras ir antras Kleberas, ir Ošas, ir Žurdanas[128], na ir Pišegriu, tik ne toks lojalus.

— Mes nemokėjome jo išaukštinti,— įterpė pirmininkas,— reikėjo įamžinti jo vardą.

— Reikia pagaliau, kad Prancūzijoje susidarytų dvi partijos,— varė toliau ponas de La Molis,— bet dvi partijos, kurios skirtųsi viena nuo kitos ne vien pavadinimu,— dvi labai aiškios, griežtai tarpusavy atsiribojusios partijos. Žinokime, ką reikia triuškinti. Vienoje pusėje — žurnalistai, rinkėjai, žodžiu, viešoji nuomonė, jaunimas ir visi tie, kurie jaunimu žavisi. Kol jaunimas kvaista nuo savo paties tuščių šnekų, mes, ponai, naudojamės neabejotinu pranašumu: mes eikvojame biudžetą.

Jį vėl kažkas pertarė.

— Jūs, pone,— įstabiai prakilniai ir ramiai kreipėsi ponas de La Molis į tą, kuris pertarė,— jūs ne eikvojate biudžetą, jei šitas žodis jus piktina, o suryjate keturiasdešimt tūkstančių frankų iš valstybės biudžeto plius aštuoniasdešimt tūkstančių, kuriuos gaunate iš karaliaus fondo.

Tai va, pone, kadangi jūs mane verčiate, aš nesivaržydamas paimsiu jus pavyzdžiu. Kaip jūsų kilnūs proseniai, kurie ėjo su šventu Liudviku į kryžiaus karą, jūs privalėtumėte už tuos šimtą dvidešimt tūkstančių frankų duoti mums mažių mažiausiai vieną pulką,— ką aš sa-

kau, nors vieną kuopą, na, pusę kuopos, kad ir penkiasdešimt žmonių, pasiruošusių kovai ir tiek atsidavusių kilniam tikslui, kad galėtų padėti už jį galvas. O ką jūs turite? Tik liokajus, kurie, jei vyks maištas, jums patiems įvarys baimės.

Sostas, bažnyčia, aristokratija gali žlugti jau rytoj, ponai, jei nepasirūpinsite sukurti kiekvienam departamente būrių iš penketo šimtų atsidavusių žmonių; sakau, atsidavusių ne tik su visu prancūzišku narsumu, bet ir su ispaniška ištverme.

Pusę šitų pajėgų privalo sudaryti mūsų sūnūs, mūsų brolėnai, žodžiu, tikri bajorai. Kiekvienas iš jų turės šalia savęs ne smulkų miestelėną, plepį, kuriam tik duok trispalvę kokardą, jei vėl pasikartos 1815 metai, bet dorą kaimietį, paprastą, nuoširdų kaip Katlino[129]; mūsų bajoras įskiepys jam savo pažiūras, tegul jis bus, jei tat įmanoma, jo pieno brolis. Teskiria kiekvienas iš mūsų *penktą dalį* savo pajamų ir tesudaro tokį atsidavusį penkių šimtų žmonių būrį kiekviename departamente. Tada galėsite laukti ir svetimšalių okupacijos. Niekada svetimšalis kareivis neprieis nė iki Dižono, jei nebus tikras rasiąs kiekviename departamente penketo šimtų draugiškų karių.

Svetimšaliai karaliai tik tada panorės su jumis kalbėtis, kai užtikrinsite juos, kad dvidešimt tūkstančių bajorų pasiruošę griebtis ginklo ir atverti jiems vartus į Prancūziją. Tai sunki auka, pasakysite; bet, ponai, šia kaina mes gelbstime savo galvas. Tarp spaudos laisvės ir mūsų, kaip bajorų, egzistencijos eina žūtbūtinė kova. Tapkite fabrikantais, valstiečiais arba imkite šautuvą į rankas. Būkite bailiai, jei norite, bet nebūkite bukapročiai: atverkite akis.

„Formuokite pulkus“,— pasakysiu jums jakobinų dainos žodžiais; tada atsiras koks nors kilniaširdis GUSTAVAS ADOLFAS[130], kuris, pamatęs, kad gresia tiesioginis pavojus monarchiniams principams, leisis už trijų šimtų mylių nuo savo krašto ir jums pasitarnaus, kaip pasitarnavo Gustavas protestantų kunigaikščiams. O gal jums patinka ir toliau gražbyliauti susidėjus rankas? Praeis penkiasdešimt metų, ir Europoje bus vien tik respublikų prezidentai ir nė vieno karaliaus. O su šitomis aštuoniomis raidėmis — K, A, R, A, L, I, U, S — dings nuo žemės paviršiaus ir kunigai, ir kilmingieji. Štai tada ir teliks vien *kandidatai*, meilikaujantys purvinai *daugumai*.

Galite kiek norite kalbėti, kad šiuo metu Prancūzija neturinti populiaraus generolo, kurį visi žinotų ir mylėtų; kad armija sudaryta tik sosto ir bažnyčios reikalams ginti, kad iš jos pašalinti visi seni kariai,

kai tuo tarpu kiekviename prūsų ir austrų pulke bus penkios dešimtys puskarininkių, uosčiusių parako.

Du šimtai tūkstančių jaunuolių iš smulkiosios buržuazijos svajoja apie karą...

— Gana tų karčių tiesų,— su pasitenkinimu savimi pratarė kažkoks orus asmuo, užimąs, matyt, aukštas bažnytines pareigas, nes ponas de La Molis ne tik nesupyko, bet maloniai nusišypsojo, o tai Žiuljenui pasirodė itin reikšminga.

— Gana tų karčių tiesų, ponai, apibendrinkime, kas pasakyta: būtų kvaila, jei žmogus, kuriam reikia nupjauti gangrenuotą koją, tvirtintų chirurgui: „Ta nesveika koja yra visai sveika". Atleiskite už palyginimą, ponai: kilnusis kunigaikštis de*** yra mūsų chirurgas.

„Štai pagaliau ištartas didysis žodis,— pagalvojo Žiuljenas,— tai, vadinasi, pas*** aš lėksiu šią naktį".

XXIII skyrius

DVASININKIJA, MIŠKAI, LAISVĖ

Svarbiausias dėsnis kiekvienam gyvam padarui — išlikti gyvam, gyventi. Jūs sėjate nuokanas, o norite, kad išaugtų varpos.

Makiavelis

Orusis asmuo kalbėjo toliau; buvo matyti, kad jis žino, ką sako; su maloniu ir santūriu iškalbingumu, kuris be galo patiko Žiuljenui, jis išdėstė šias didžias tiesas:

— Pirma. Anglija neturi nė vienos ginėjos mūsų paslaugoms; ten dabar madinga taupumas ir Hiumas[131]. Netgi *šventieji* neduos mums pinigų, o ponas Brumas[132] tik pasišaipys iš mūsų.

Antra. Be anglų aukso iš Europos karalių mes nesulauksime daugiau kaip dviejų karo žygių; o dviejų žygių prieš smulkiąją buržuaziją nepakaks.

Trečia. Būtinai reikia sukurti Prancūzijoje ginkluotą partiją, antraip monarchinė Europa nesiryš rengti nė tų dviejų žygių.

Ketvirtas punktas, kurį drįstu pateikti jums kaip visiškai neginčijamą, yra toks:

Sukurti ginkluotą partiją Prancūzijoje be dvasininkijos pagalbos neįmanoma. Sakau jums drąsiai, ponai, nes tuojau tą įrodysiu. Dvasininkijai reikia suteikti viską.

Pirma. Todėl, kad, dirbdama savo darbą dieną ir naktį ir vadovaujama didžiai gabių žmonių, kurių rezidencija — toli nuo bet kokių audrų, už trijų šimtų mylių nuo jūsų sienos...

— A, Roma, Roma! — šūktelėjo namų šeimininkas...

— Taip, pone, *Roma*! — išdidžiai pakartojo kardinolas. — Nepaisydamas daugiau ar mažiau sąmojingų pašaipų, kurios buvo madingos jūsų jaunystės laikais, aš garsiai pareikšiu jums 1830 metais, kad kelią į paprastų žmonių širdis moka rasti tik dvasininkija, vadovaujama Romos.

Penkiasdešimt tūkstančių kunigų kartoja tuos pačius žodžius jų vadų nurodytomis dienomis, ir liaudis, kuri, šiaip sakysite ar taip, tiekia jums kareivius, greičiau paklus savo kunigų negu visų smulkių pasaulio kirmių balsui... (Po šito asmeniško išpuolio pasigirdo murmesys.)

Dvasininkija visa kuo pranašesnė už jus,— kalbėjo toliau kardinolas, pakėlęs balsą. — Kas tik buvo padaryta, žengiant į šį pagrindinį tikslą — *kuriant Prancūzijoje ginkluotą partiją*,— padaryta mūsų.

Ir pasipylė faktai:

— Kas pasiuntė aštuoniasdešimt tūkstančių šautuvų į Vandėją? Ir t. t., ir t. t.

Kol dvasininkija neatgaus savo miškų, ji neturės nieko. Vos tik prasidėjus pirmajam karui, finansų ministras praneš savo pareigūnams, jog ištenkąs pinigų tiktai klebonams. Iš esmės Prancūzija — nelabai tikinti šalis, o mėgsta kariauti. Tas, kas jai suteiks progą pakariauti, dvigubai išpopuliarės, nes karas — tai, prasčiokiškai tariant, jėzuitų marinimas badu; karas — tai gelbėjimas tų baisingai išpuikusių prancūzų nuo svetimšalių įsibrovimo grėsmės.

Kardinolo visi klausėsi palankiai...

— Reikėtų,— tarė jis,— kad atsistatydintų ponas de Nervalis,— jo vardas be reikalo dirgina nervus.

Sulig tais žodžiais visi pašoko ir sušneko vienu balsu.

„Mane vėl išprašys“,— pagalvojo Žiuljenas; bet jį pamiršo net patsai apdairusis pirmininkas.

Visų akys nukrypo į žmogų, kurį Žiuljenas atpažino; tai buvo po-

nas de Nervalis, ministras pirmininkas, kurį jis matė pokylyje pas kunigaikštį de Recą.

Sąmyšis pasiekė aukščiausią laipsnį, kaip rašo laikraščiai pranešimuose apie parlamento posėdžius. Praėjo geras ketvirtis valandos, kol pasidarė šiek tiek tyliau.

Tada atsikėlė ponas de Nervalis ir prabilo apaštališku tonu:

— Anaiptol netvirtinsiu, ponai, kad aš nebranginu savo posto.

Jūs teigiate, jog mano vardas kaltas, kad šiandien jakobinų jėgos dvigubai didesnės, jog tai jis nukreipė prieš mus daug nuosaikiųjų. Taigi aš mielai pasitraukčiau; bet viešpaties keliai težinomi nedaugeliui; o man,— pridūrė jis, įsmeigęs akis į kardinolą,— yra skirta tam tikra misija; dangaus balsas tarė man: „Arba tu padėsi galvą ant ešafoto, arba atstatysi monarchiją Prancūzijoje ir padarysi iš Atstovų rūmų tai, kuo buvo parlamentas Liudviko XV laikais". *Ir aš tai įvykdysiu*, ponai.

Jis nutilo ir atsisėdo; įsiviešpatavo mirtina tyla.

„Geras aktorius",— pagalvojo Žiuljenas. Jis klydo kaip paprastai, laikydamas žmones protingesniais, negu jie iš tikrųjų buvo. Įkaitintas audringo vakaro ginčų, o ypač atvirų debatų, ponas de Nervalis šią akimirką nuoširdžiai tikėjo savo misija. Šitas tikrai narsus žmogus stokojo nuovokos.

Tyloje, kuri įsivyravo po tų iškilnių žodžių: *Aš tai įvykdysiu*, laikrodis išmušė pusiaunaktį. Žiuljenui pasivaideno, kad laikrodžio dūžiai skamba didingai ir kraupiai. Jis jaudinosi.

Ginčai vėl įsiliepsnojo su vis didėjančiu įkarščiu, o svarbiausia — su neįtikėtinu atlapaširdiškumu. „Šitie žmonės lieps mane nunuodyti,— šmėstelėdavo retkarčiais mintis Žiuljenui.— Kaip galima kalbėti tokius dalykus, girdint plebėjui?"

Išmušė antrą valandą nakties, o susirinkusieji vis dar ginčijosi. Namų šeimininkas seniai miegojo; ponas de La Molis turėjo paskambinti tarnams, kad atneštų žvakių. Ponas de Nervalis, ministras, išėjo be penkiolikos antrą, bet prieš tai keletą kartų įdėmiai nužvelgė Žiuljeną veidrodyje šalia savęs. Jam išėjus, visi lengviau atsikvėpė.

— Dievas žino, ką tas žmogus prikalbės karaliui,— šnabžtelėjo savo kaimynui žmogus su liemenėmis, kai tarnai keitė žvakes. — Ko gero, nušvies mus taip, kad mes atrodysime labai juokingi, ir pakenks mūsų ateičiai.

Reikia pripažinti, kad atvykti čia tokiam kaip jis,— tai negirdėtas pasitikėjimas savimi ir net akiplėšiškumas. Ateidavo jis čia ir anksčiau,

kol dar nebuvo ministru; bet portfelis permaino viską, užslopina visus žmogaus interesus; jis būtų turėjęs tai suprasti.

Vos spėjo išeiti ministras, Bonaparto generolas sumerkė blakstienas. Prašneko apie savo sveikatą, žaizdas, žvilgtelėjo į laikrodį ir dingo.

— Kirsčiau lažybų,— tarė žmogus su liemenėm,— kad generolas vejasi ministrą; atsiprašys už dalyvavimą čia ir tvirtins, kad vynioja mus ant piršto.

Kai apsnūdę tarnai galų gale pakeitė žvakes, pirmininkas pasakė:

— Spręskime pagaliau ką nors, ponai, nebesistenkime vienas kito perkalbėti. Pagalvokime apie tai, kas bus parašyta notoje, kuri po dviejų parų atsidurs prieš mūsų draugų užsienyje akis. Kalbėjome apie ministrus. Dabar, kai ponas Nervalis išėjo, galime pasakyti: kam mums ministrai? Mes priversime juos panorėti to, ko mums reikia.

Kardinolas gudria šypsena išreiškė savo pritarimą.

— Man rodos, nieko nėra lengvesnio, kaip apibendrinti mūsų požiūrį,— prabilo jaunasis Agdo vyskupas, tvardydamas pakiliausio fanatizmo įkarštį. Iki šiol jis tylėjo; jo žvilgsnis, iš pradžių švelnus ir romus, kaip pastebėjo Žiuljenas, įsiliepsnojo jau po pirmos debatų valandos. Dabar jo siela veržėsi kaip Vezuvijaus lava.

— Nuo 1806 iki 1814 metų Anglija darė tik vieną klaidą,— tarė jis,— būtent, nesiėmė jokių tiesioginių žygių asmeniškai prieš Napoleoną. Kai tik šitas žmogus prigamino kunigaikščių ir šambelionų, kai atstatė sostą, dievo jam skirtoji misija buvo atlikta; beliko jį paaukoti. Šventas raštas nurodo mums ne vienoje vietoje, kaip susidoroti su tironais. (Po to ėjo kelios lotyniškos citatos.)

Šiandien, ponai, aukoti reikia ne vieną žmogų, bet Paryžių. Visa Prancūzija mėgdžioja Paryžių. Kuriam galui ginkluoti tuos penkis šimtus žmonių kiekviename departamente? Užmojis rizikingas, o problemos neišpręs. Kuriam galui velti visą Prancūziją į bėdą, kuri liečia tik Paryžių? Paryžius vienas pats su savo laikraščiais ir salonais pridarė blogio; tegul ir žūsta tas naujasis Babilonas.

Kova eina tarp altoriaus ir Paryžiaus, ir laikas ją baigti. Šita katastrofa išeis į naudą sostui net pasaulietiškų jo interesų požiūriu. Kodėl Paryžius nedrįso nė cyptelėti Bonaparto laikais? Paklauskite patrankos prie švento Roko bažnyčios[116]...

.....

Buvo trečia valanda ryto, kai Žiuljenas kartu su ponu de La Moliu išvyko namo.

Markizas buvo pavargęs ir jautėsi nesmagiai. Pirmą kartą kalbant su Žiuljenu jo balsas nuskambėjo prašomai. Jis prašė Žiuljeną duoti žodį, kad niekados neprasitars apie tą nesaikingą uolumą (taip jis ir pasakė), kurio liudytoju šis atsitiktinai tapo.

— Papasakokite apie tai mūsų draugui užsienyje tik tuo atveju, jeigu jis primygtinai jus prašys, rimtai panorėjęs pažinti mūsų jaunus patrakėlius. Ar svarbu jiems, kad valstybė sugrius? Jie taps kardinolais ir spruks į Romą. O mus išskers mūsų pilyse valstiečiai.

Slaptoji nota, kurią markizas sudarė iš ilgo, dvidešimt šešių puslapių, Žiuljeno surašyto protokolo, buvo užbaigta tik be penkiolikos penktą.

— Esu mirtinai pavargęs,— tarė markizas,— tas matyti ir iš šio rašto: į pabaigą jis nepakankamai aiškus; niekad gyvenime dar nebuvau taip nepatenkintas savo atliktu darbu. Na va, mielasis,— pridūrė jis,— eikite pailsėti keletą valandų, o kad jūsų nepagrobtų, aš jus užrakinsiu jūsų kambaryje.

Rytojaus dieną markizas nusivežė Žiuljeną į vienišą pilį, gan toli nuo Paryžiaus. Šeimininkai padarė Žiuljenui keistą įspūdį: jam pasirodė, kad jie kunigai. Žiuljenas gavo pasą pramanyta pavarde, bet jame pagaliau buvo pažymėtas tikrasis kelionės tikslas, kurio Žiuljenas ligi šiol dėjosi nežinąs. Į briką jis sėdo vienas.

Markizas nė kiek nebūgštavo dėl jo atminties — Žiuljenas keletą sykių atmintinai jam pakartojo slaptąją notą,— bet labai bijojo, kad jo nenutvertų kelyje.

— Svarbiausia — elkitės kaip dabita, kuris keliauja dėl to, kad nežino kur dėtis iš nuobodulio,— draugiškai mokė jis, lydėdamas Žiuljeną iš svetainės. — Vakarykščiame mūsų susirinkime galėjo būti ne vienas išdavikas.

Laikas kelionėje bėgo greitai, tik buvo labai liūdna. Vos dingęs markizui iš akių, Žiuljenas užmiršo ir slaptąją notą, ir savo misiją — mintyse jam tebuvo Matildos panieka.

Kažkokiame kaimelyje, keletas mylių už Meco, pašto stoties prievaizdas pareiškė, kad nėra arklių. Buvo dešimta valanda vakaro; Žiuljenas, labai nepatenkintas, paprašė vakarienės. Vaikštinėdamas palei vartus, jis nejučiomis, kaip niekur nieko, įsmuko į arklidžių kiemą. Arklių tikrai nebuvo.

„O betgi tas žmogus atrodė keistas,— svarstė Žiuljenas.— jis įžūliai mane stebėjo".

Kaip matome, jis pradėjo nebetikėti tuo viskuo, kas jam sakoma.

Nusprendė po vakarienės kur nors sprukti ir atėjo iš savo kambario į virtuvę pasišildyti ir sužinoti šį tą apie apylinkes. Kaip jis nudžiugo, radęs čia sinjorą Džeronimą, garsųjį dainininką!

Sėdėdamas krėsle, kurį liepė pristumti prie ugnies, neapolietis garsiai aimanavo ir vienas kalbėjo daugiau negu dvi dešimtys aplinkui sustojusių vokiečių valstiečių, spoksančių į jį išpūstom akim.

— Šitie žmonės nori mane sužlugdyti,— šūktelėjo jis Žiuljenui. — Esu pažadėjęs dainuoti rytoj Maince, manęs paklausyti suvažiavo septyni kunigaikščiai. Bet eime pakvėpuoti grynu oru,— pridūrė jis reikšmingai.

Už kokio šimto žingsnių, kai jų niekas negalėjo girdėti, dainininkas tarė:

— Žinote, koks reikalas? Tas prievaizdas sukčius. Išėjęs pasivaikščioti, įspraudžiau į delną dvidešimt sū vienam berniūkščiui, jis man viską ir išplepėjo. Yra daugiau kaip tuzinas arklių, tik jie stovi kitame kaimo gale. Tie žmonės nori sulaikyti kažkokį kurjerį.

— Iš tikrųjų? — nustebo Žiuljenas lyg niekuo dėtas.

Maža buvo išaiškinti suktybę, reikėjo dar išvažiuoti; bet nei Džeronimui, nei jo draugui šitai nepavyko.

— Palaukime ryto,— tarė pagaliau dainininkas. — Mes jiems atrodome nepatikimi, įtaria gal jus, gal mane. Rytą užsisakysime gerus pusryčius; kol juos gamins, išeisime pasivaikščioti, patrauksime kur toliau, nusisamdysime arklius ir nuvažiuosime į artimiausią pašto stotį.

— O jūsų daiktai? — paklausė Žiuljenas, kuriam atėjo į galvą, kad galbūt pačiam Džeronimui pavesta jį sulaikyti.

Teko vakarieniauti ir eiti gulti. Žiuljenas vos spėjo užsnūsti, tik staiga jį pažadino kažkokie balsai: jo kambaryje, per daug nesivaržydami, kalbėjosi du žmonės.

Jis atpažino pašto stoties prievaizdą su žibintu rankoje. Šviesa buvo nukreipta į kelioninę skrynelę, kurią Žiuljenas buvo liepęs atnešti į kambarį. Šalia prievaizdo buvo dar kažkoks žmogus: atsidaręs skrynelę, jis ramiai joje rausėsi. Žiuljenas matė tik jo drabužio rankoves, juodas ir labai siauras.

„Sutana“,— dingtelėjo mintis, ir jis atsargiai ištiesė ranką prie savo mažųjų pistoletų, kuriuos buvo pasidėjęs po pagalve.

— Nebijokite, klebone, jis nepabus,— sakė prievaizdas,— mes juos pavaišinome vynu, kurį jūs pats sutaisėte.

— Nematau jokių popierių,— atsakė klebonas.— Daugybė bal-

tinių, kvepalų, pomadų, visokių niekniekių; tai koks nors vėjavaikis iš šiuolaikinės jaunuomenės, ieškąs malonumų. Kurjeris bus greičiau anas, kur tyčia kalba su itališku akcentu.

Abu priėjo prie Žiuljeno ir ėmė raustis jo kelioninių drabužių kišenėse. Jį ėmė baisi pagunda nudėti juos kaip vagis. Pasekmių nebuvo ko bijoti. Kaip jam niežėjo rankos!.. „Būčiau kvailys,— tarė jis sau,— sužlugdyčiau savo misiją".

— Ne, tai ne diplomatas,— tarė kunigas, iškrėtęs jo drabužius; paėjo į šalį — ir gerai padarė.

„Vargas jam, jeigu palies mane lovoje! — galvojo Žiuljenas. — Gal jis bandys prišokęs mane nudurti; ne, tas tai jam nepavyks".

Klebonas atsigręžė veidu į jį. Žiuljenas truputį pramerkė akis; koks buvo jo nustebimas — tai buvo kunigas Kastanedas! Iš tiesų, nors abu vyrai ir stengėsi kalbėti gana tyliai, jam iš pat pradžių pasirodė, kad vienas balsas pažįstamas. Žiuljenui pašoko begalinis noras apvalyti žemę nuo vieno iš niekingiausių nedorėlių...

„O mano misija?" — tarė jis sau.

Klebonas ir jo bendras išėjo. Po ketvirčio valandos Žiuljenas apsimetė nubudęs. Ėmė šaukti ir sukėlė ant kojų visus namus.

— Mane nunuodijo! — rėkė jis. — Man baisiai bloga!

Jam reikėjo dingsties bėgti gelbėti Džeronimo. Rado jį leisgyvį nuo laudanumo, primaišyto į vyną.

Pats Žiuljenas, prisibijodamas panašaus pokšto, pavalgė vakare šokolado, atsivežto iš Paryžiaus. Jam jokiu būdu nepavyko galutinai išbudinti Džeronimą ir prikalbėti jį važiuoti.

— Kad ir visą Neapolio karalystę man dovanotų,— murmėjo dainininkas,— šiuo metu aš neatsisakyčiau malonumo pamiegoti.

— O septyni kunigaikščiai?

— Palauks.

Žiuljenas išvažiavo vienas ir jau be jokių nuotykių nuvyko pas aukštąjį asmenį. Sugaišo visą rytą, laukdamas audiencijos, bet negavo. Laimė, apie ketvirtą valandą kunigaikštis panoro pakvėpuoti grynu oru. Žiuljenas pamatė, kaip jis išėjo pėsčias, nedvejodamas prisiartino ir paprašė išmaldos. Sustojęs už poros žingsnių nuo aukštojo asmens, išsitraukė markizo de La Molio laikrodį ir atkišęs parodė.

— *Sekite paskui mane iš tolo,*— tarė kunigaikštis, nepažiūrėjęs į jį.

Už kokio ketvirčio mylios kunigaikštis staiga įėjo į mažą *Café-*

*haus**. Čia, viename šitos prastos užeigos kambaryje, Žiuljenas ir turėjo garbės pakartoti kunigaikščiui tuos keturis atmintinai išmoktus puslapius.

— *Pradėkite iš pradžių ir kalbėkite lėčiau*,— tarė jis, kai Žiuljenas baigė.

Kunigaikštis kai ką pasižymėjo.

— *Pėsčiomis nueikite iki artimiausios pašto stoties. Savo daiktus ir briką palikite čia. Nuvykite, kaip išmanote, į Strasburgą, bet šio mėnesio dvidešimt antrą dieną* (o buvo dešimta) *pusę pirmos būkite šitoje pačioje Cafėhaus. Išeikite iš čia ne anksčiau kaip už pusvalandžio. Niekam nė žodžio!*

Tai buvo visa, ką išgirdo Žiuljenas. Užteko ir to — jį pagavo didžiausias susižavėjimas. „Štai kaip tvarkomi svarbūs reikalai,— pagalvojo jis. — O ką būtų sakęs šitas didelis valstybės vyras, jei prieš trejetą dienų būtų girdėjęs tuos įsisiautėjusius plepius?“

Į Strasburgą Žiuljenas nusidangino per dvi dienas; jam atrodė, kad jis neturės ką ten veikti, todėl padarė didelį vingį. „Jei tas velnias kunigas Kastanedas atpažino mane, tai ne toks jis žmogus, kad lengvai pamestų mano pėdsakus... O koks jam būtų malonumas pasišaipyti iš manęs ir sužlugdyti mano misiją!“

Kunigas Kastanedas, kongregacinės policijos visame šiauriniame pasienyje viršininkas, laimė, jo neatpažino. O Strasburgo jėzuitams, nors labai uoliems, nė į galvą neatėjo sekti Žiuljeną, kuris su savo ordinu ir mėlynu surdutu panėšėjo į jauną karišką, tesirūpinantį vien savimi.

---

* Kavinę (*vok.*).

XXIV skyrius

STRASBURGAS

> Aistros apžavai! Jūs turite tiek pat jėgos kiek meilė, tiek pat gebėjimo ištverti skausmą. Svetimos jums tik jos kerinčios saldybės ir švelnūs džiaugsmai. Žiūrėdamas į ją miegančią, aš negalėjau tarti: ji mano visa — ir jos angeliškas grožis, ir jos mielos silpnybės. Štai ji mano valdžioje, tokia, kokią ją sutvėrė gailestingasis dangus vyro širdies laimei ir džiaugsmui.
>
> *Šilerio odė*

Žiuljenas, priverstas išbūti Strasburge visą savaitę, stengėsi išsiblaškyti mąstydamas apie karinę šlovę ir atsidavimą tėvynei. Vadinasi, jis įsimylėjęs? Jis pats nežinojo, tik jautė, kad jo iškamuotoje sieloje Matilda yra absoliuti tiek jo laimės, tiek ir vaizduotės šeimininkė. Turėjo įtempti visas dvasines jėgas, kad nenugrimztų į nevilt̨į. Galvoti apie ką nors, kas neturėjo bent kokio ryšio su panele de La Mol, buvo ne jo jėgoms. Kadaise garbėtroška, smulkūs tuštybės laimėjimai nukreipdavo jį nuo jausmų, kuriuos jam žadino ponia de Renal. O Matilda užvaldė viską; kiekviena jo mintis apie ateitį siejosi su ja.

O toje ateityje, kur tik metė žvilgsnį, Žiuljenas regėjo vienas nesėkmes. Šitas žmogus, kurį Verjere matėme tokį pilną puikybės ir didystės, dabar puolė į besaikį, tiesiog juokingą kuklumą.

Dar prieš tris dienas jis būtų su malonumu nušovęs kunigą Kastanedą, o čia, Strasburge, būtų nusileidęs ir vaikui, jei tas būtų su juo susiginčijęs. Iš naujo galvodamas apie nedraugus ir priešus, su kuriais gyvenime teko susitikti, jis tolydžio prieidavo išvadą, kad kalti buvo ne jie, o jis, Žiuljenas.

Taip buvo todėl, kad ta galinga vaizduotė, kuri kadaise be perstojo piešė jam ateitį, pilną įstabios sėkmės, dabar tapo nepermaldaujama jo priešininke.

Visiška vienatvė, neatskiriama keliautojo dalia, dar didino šios niūrios vaizduotės galią. Koks neįkainojamas lobis būtų buvęs jam dabar draugas! „Taip,— galvojo Žiuljenas,— bet ar yra pasaulyje nors viena širdis, kuri plaktų man? O jei net ir turėčiau draugą, argi neliepia man garbės jausmas amžinai tylėti?“

Taip liūdnai nusiteikęs, jis jodinėjo po Kėlio apylinkes. Tai miestelis pareinėje, kurio vardą įamžino Desė ir Guvionas Sen Siras[134]. Kažkoks vokietis valstietis rodė jam upeliukus, kaimo kelius, saleles Reine, kuriuos išgarsino tų didžių karo vadų drąsa. Žiuljenas, kaire ranka vesdamasis arklį, dešine laikė išskleistą puikų žemėlapį, kuris puošia maršalo Sen Siro „Memuarus". Staiga kažkas linksmai šūktelėjo, jis pakėlė galvą.

Tai buvo kunigaikštis Korazovas, draugas iš Londono, prieš kelis mėnesius išdėstęs jam pirmuosius rafinuotojo dendizmo principus. Ištikimas tam didžiam menui, Korazovas, tik vakar atvykęs į Strasburgą, o į Kėlį — vos prieš valandą, ir neskaitęs gyvenime nė eilutės apie 1796 metų apgultį, ėmėsi smulkiai viską aiškinti Žiuljenui. Vokietis valstietis nustebęs žiūrėjo į jį, nes, pakankamai mokėdamas prancūziškai, suprato, kad kunigaikštis plepa baisias nesąmones. Bet Žiuljenui buvo nė motais, ką galvoja valstietis; jis žvelgė nustėręs į tą jauną gražų vyrą ir tik žavėjosi jo grakščia josena.

„Laimingas žmogus! — mąstė jis. — Kaip gražiai guli jo kelnės; o kaip elegantiškai nukirpti plaukai! Ak, jei aš būčiau šitaip atrodęs, ji gal nebūtų atsibodėjusi manimi po trijų meilės dienų".

— Pažiūrėti jūs — kaip vienuolis trapistas,— pasakė kunigaikštis, užbaigęs savąją Kėlio apgultį: — per daug uoliai taikote sau tą rimtumo principą, kurį perteikiau jums Londone. Liūdnas veidas nėra gero tono ženklas; reikia atrodyti nuobodžiaujančiam. Jeigu jūs liūdnas, vadinasi, jums kažko trūksta, kažkas jums nepasisekė.

Tuo jūs *parodote, kad esate menkesnis už kitus.* O jei nuobodžiaujate, priešingai, tada menkesnis už jus bus tas, kuris veltui stengėsi jums įsiteikti. Supraskite, brangusis, kokią rimtą klaidą jūs darote.

Žiuljenas metė ekiu valstiečiui, kuris klausėsi jų išsižiojęs.

— Gerai,— tarė kunigaikštis,— mostas žavus, daug kilnios paniekos! Labai gerai!

Ir paleido arklį šuoliais. Žiuljenas nulėkė paskui, kupinas paiko susižavėjimo.

„Ak, jei aš būčiau buvęs toks kaip jis, ji nebūtų atidavusi pirmenybės tam Kruaznua!" Kuo labiau jo protas, suvokęs juokingus kunigaikščio bruožus, piktinosi jais, tuo didesnę jis jautė panieką sau, kad nesigėri jais, ir sielvartavo, kad negali būti toks kaip jis. Baisiau šlykštėtis savimi nebeįmanoma.

Kunigaikštis pastebėjo, kad jis iš tikrųjų liūdnas.

— Ei mielasis,— tarė jis, kai juodu įjojo į Strasburgą,— jūs tie-

siog niūra; gal prasilošėte iki paskutinio sū ar įsimylėjote kokią aktoriukę?

Rusai uoliai mėgdžioja prancūzų papročius, bet visada atsilikę penkiomis dešimtimis metų. Dabar jie gyvena Liudviko XV laikus.

Nuo šitos pašaipios užuominos apie meilę Žiuljeno akyse sužibo ašaros. „Kodėl nepasitarti su šituo maloniu žmogumi?“ — staiga dingtelėjo jam.

— Deja, taip, brangusis,— tarė jis kunigaikščiui,— aš įsimylėjau ir, maža to, buvau atstumtas. Viena žavinga moteris,— ji gyvena netoliese, gretimame mieste,— aistringai mylėjo mane tris dienas, o paskui staiga pavijo, ir šita permaina žudo mane.

Ir, prasimanęs kitus vardus, jis nusakė kunigaikščiui Matildos elgesį ir būdą.

— Užteks,— tarė Korazovas,— kad įgautumėte daugiau pasitikėjimo gydytoju, jūsų išpažintį užbaigsiu aš. Tos jaunos moters vyras labai turtingas žmogus, arba greičiausiai ji pati priklauso pačiai aukštajai vietinei aristokratijai. Žodžiu, ji turi kuo didžiuotis.

Žiuljenas linktelėjo galva, daugiau ką pasakyti neturėjo drąsos.

— Puiku,— tarė kunigaikštis,— štai jums trejopos piliulės, visos gana karčios, bet turite nedelsdamas jas praryti.

Pirma. Kasdien lankyti ponią... kaip ji vadinasi?

— Ponia de Diubua.

— Na ir pavardė*! — nusikvatojo kunigaikštis. — Bet atleiskite, jums jinai dieviška. Taigi turite kasdien lankyti ponią de Diubua; svarbiausia — kad nepasirodytumėte šaltas ir įsižeidęs; prisiminkite didžiąją mūsų šimtmečio taisyklę: elkitės priešingai, negu kiti iš jūsų tikisi. Pasistenkite būti lygiai toks, koks buvote savaitė prieš tai, kada ji pagerbė jus savo malonėmis.

— Ak, tada aš buvau ramus,— desperatiškai šūktelėjo Žiuljenas,— maniau, kad man tiktai gaila jos...

— Peteliškė sudega žvakės liepsnoje,— pertarė jį kunigaikštis,— palyginimas senas kaip pasaulis.

Taigi, pirma. Lankysitės pas ją kiekvieną dieną.

Antra, turite pradėti meilintis kokiai nors aukštuomenės moteriai, bet nerodydamas aistros, girdite? Neslėpsiu, jūsų vaidmuo sunkus; jūs turite vaidinti komediją, ir jei paaiškės, kad vaidinate, jūs žuvęs.

---

* Diubua — medinis (*pranc.*).

— Ji tokia protinga, o aš kvailys! Aš žuvęs,— liūdnai pasakė Žiuljenas.

— Ne, jūs tik įsimylėjęs labiau, negu man atrodė. Ponia de Diubua rūpinasi tik savimi kaip ir visos moterys, kurioms dangus nepašykštėjo kilmės ar didelių turtų. Ji žiūri į save, o ne į jus, vadinasi, nepažįsta jūsų. Tuos du ar tris kartus ji pati sau susikurstė meilę jums, pasitelkusi visą savo vaizduotę, ir jus palaikė išsvajotu didvyriu, o ne žmogumi, koks jūs esate iš tikrųjų...

Bet, velniai rautų, brangusis Soreli, juk tai abėcėlė, jūs — mažas mokinukas, ar ką?..

Užeikime, po galais, į šią parduotuvę; koks žavus juodas kaklaraištis, galima būtų kirsti lažybų, kad jį darė pats Džonas Andersonas iš Berlingtono gatvės; būkite malonus, nusipirkite jį ir meskite šitą šlykščią juodą virvę, kuri kabo jums ant kaklo.

Tai va,— kalbėjo toliau kunigaikštis, išėjęs iš prašmatniausios Strasburgo galanterijos parduotuvės,— o kokioje draugijoje sukiojasi ta ponia de Diubua? Viešpatie, kas per pavardė! Nepykite, brangusis Soreli, aš netyčia... Kam jūs manote mergintis?

— Vienai šventuolei tikrąja to žodžio prasme, neapsakomai turtingo kojinių pirklio dukteriai. Turi stebuklingai gražias akis, man jos be galo patinka; jos vieta — aukščiausioje miesto visuomenės pakopoje; tačiau, nepaisant visos jos didystės, ji rausta ir net sutrinka, jei kas pradeda kalbą apie prekybą ir krautuves. Deja, jos tėvas buvo vienas žymiausių pirklių Strasburge.

— Vadinasi, jeigu išeis kalba apie *verslą*,— nusijuokė kunigaikštis,— jūs galėsite būti tikras, kad jūsų gražuolė taikys viską sau, o ne jums. Juokingas bruožas, bet sykiu nuostabus ir labai naudingas: jis neleis jums nė akimirkai pamesti galvos dėl jos puikių akių. Pasisekimas užtikrintas.

Žiuljenas turėjo omeny maršalienę de Fervak, kuri dažnai lankėsi de La Molio rūmuose. Tai buvo graži svetimšalė, ištekėjusi už maršalo metai prieš jo mirtį. Atrodė, kad visas jos gyvenimas skirtas vienam tikslui — priversti žmones užmiršti, kad ji *verslininko* duktė; trokšdama turėti kokį nors vaidmenį Paryžiuje, ji tapo dorybingumo vėliavneše.

Žiuljenas nuoširdžiai žavėjosi kunigaikščiu: jis būtų viską atidavęs, jei būtų galėjęs įsigyti juokinguosius jo bruožus! Draugų kalboms nebuvo galo; Korazovas buvo laimingas: dar niekada nė vienas prancūzas jo taip ilgai nesiklausė. „Vadinasi, pagaliau pasiekiau, ko norėjau,—

džiūgavo kunigaikštis: — mokau savo mokytojus, o tie klausosi!"

— Tai sutarta,— kartojo jis Žiuljenui dešimtą sykį: — nė ženklo aistros, kai kalbėsite su jaunąja gražuole, Strasburgo kojinių pirklio dukteria, ponios de Diubua akivaizdoje. Laiškai, priešingai, turi būti ugningi. Skaityti gerai parašytą meilės laišką — didžiausias malonumas šventuolei; tai atgajaus valandėlė. Jai nebereikia vaidinti komedijos, ji drįsta įsiklausyti į savo širdies balsą; taigi — du laiškai per dieną...

— Ne, niekados! — šūktelėjo nusiminęs Žiuljenas. — Kad ir mane gyvą žemėn užkastų, aš nesugebėsiu sulipdyti nė trijų sakinių; esu lavonas, mielasis, iš manęs nieko nebesitikėkite. Leiskite man numirti pakelėje.

— O kas jums liepia lipdyti sakinius? Turiu savo nesesere šešis tomus ranka parašytų meilės laiškų. Visokių rūšių, bet kokiam moters būdui; turiu ir tokių, kurie tinka pavyzdingiausiai dorybei. Ar nesimeilino Kaliskis Ričmondo Terasoje — atsimenate, už trijų mylių nuo Londono — gražiausiai Anglijos kvakerei?

Kai Žiuljenas antrą valandą ryto išsiskyrė su draugu, jautėsi nebe toks nelaimingas.

Kitą dieną kunigaikštis pasikvietė nurašinėtoją, ir po dviejų dienų Žiuljenas gavo penkiasdešimt tris meilės laiškus, tiksliai sunumeruotus, skirtus kilniausiai ir liūdniausiai dorybei.

— Penkiasdešimt ketvirto nėra,— tarė kunigaikštis,— dėl to, kad Kaliskis buvo mandagiai išprašytas lauk; bet ar svarbu jums, kad kojinių pirklio duktė parodys jums duris,— juk jūsų tikslas paveikti ponios de Diubua širdį!

Jie kasdien jodinėjo arkliais, ir kunigaikštis iš galvos kraustėsi dėl Žiuljeno. Nežinodamas, kaip įrodyti staigiai sukilusį savo draugiškumą, jis galų gale ėmė piršti jam vieną savo giminaitę Maskvoje, turinčią paveldėti didelius turtus.

— O kai vesite ją,— pridūrė,— mano pažinčių ir va šito savo ordino dėka po dvejų metų tapsite pulkininku.

— Bet šitą ordiną davė man ne Napoleonas — kaip tik priešingai.

— Koks skirtumas,— pasakė kunigaikštis,— bet jis įsteigė jį! Šis ordinas ir dabar tebėra garbingiausias Europoje.

Žiuljenas buvo besutinkąs su kunigaikščio pasiūlymu; bet pareiga šaukė jį pas aukštąjį asmenį; skirdamasis su Korazovu, prižadėjo parašyti jam. Gavęs atsakymą į savo atgabentąją slaptąją notą, Žiuljenas išskubėjo atgal į Paryžių; bet, praleidęs vos dvi dienas iš eilės vienatvė-

je, pajuto, kad palikti Prancūziją ir Matildą — kančia, baisesnė už mirtį. „Ne, nevesiu tų milijonų, kuriuos man siūlo Korazovas,— nusprendė jis,— bet pasinaudosiu jo patarimais. Šiaip ar taip, viliojimas — jo amatas; jis niekuo nesidomi jau daugiau kaip penkiolika metų, nes dabar jam trisdešimt. Negali pasakyti, kad jis būtų kvailas; jis gudrus ir klastingas; užsidegimas, poezija tokiam būdui neprieinami; tai tikras prokuroras; tad juo labiau reikia manyti, kad jis neklysta.

Taip ir reikės padaryti — imsiu mergintis poniai de Fervak. Bus turbūt nuobodoka su ja, bet aš žiūrėsiu į jos gražiąsias akis, o jos taip panašios į tas, kurios mylėjo mane labiau už viską pasaulyje.

Ji svetimšalė; man proga patyrinėti naują charakterį.

Aš einu iš proto, man paskutinioji; turiu klausyti bičiulio patarimų ir nebesikliauti savimi".

XXV skyrius

DOROS TARNYBA

> Bet jei aš mėgausiuosi šiuo malonumu taip atsargiai ir apdairiai, jis man nebebus malonumas.
>
> *Lopė de Vega*

Vos sugrįžęs į Paryžių ir įteikęs atsakymą, kuris markizą, atrodo, gerokai sutrikdė, mūsų didvyris tiesiai iš jo kabineto nuskubėjo pas grafą Altamirą. Be to pranašumo, kurį grafui teikė pasmerkimas myriop, šis gražuolis svetimšalis dar pasižymėjo dideliu orumu ir turėjo laimę būti pamaldus; šitos dvi dorybės ir, visų pirma, aukšta jo kilmė visiškai atitiko ponios de Fervak skonį, ir ji dažnai su juo matėsi.

Žiuljenas jam rimtai prisipažino, kad labai ją įsimylėjęs.

— Tai dorybingiausia, tyriausia ir kilniausia moteris,— atsakė Altamira,— tik turi truputį jėzuitizmo ir pompastiškumo. Būna dienų, kai aš suprantu kiekvieną jos ištartą žodį, bet nesuprantu viso sakinio. Dėl to man taip dažnai kyla mintis, kad prancūzų kalbą aš moku ne taip jau gerai, kaip žmonės kad sako. Ši pažintis patrauks į jus visų

dėmesį, suteiks jums svorio visuomenėje. Bet eime pas Bustosą,— tarė grafas Altamira, mėgstąs veikti nuosekliai,— jis kažkada meilinosi maršalienei.

Donas Djegas Bustosas paprašė nuodugniai išdėstyti reikalą, o pats klausėsi, netardamas nė žodžio, tarsi advokatas, teikiąs konsultaciją savo kabinete. Veidas jo buvo riebus, apskritas kaip vienuolio, su juodais ūseliais, mina — neprilygstamai ori; šiaip tai buvo šaunus karbonaras.

— Suprantu,— pasakė jis pagaliau. — Ar turėjo ponia de Fervak meilužių, ar neturėjo,— štai koks klausimas. Atseit, ar galite jūs tikėtis pasisekimo, ar ne? Dėl manęs, tai turiu jums pasakyti, kad man nepavyko. Dabar, kai jau atvėsau, aš vertinu ją šit kaip: tai užgaidi asmenybė ir, kaip tuojau papasakosiu, gerokai kerštinga.

Kiek supratau, ji neturi to tulžaus temperamento, kuris būdingas ugningoms sieloms ir suteikia visiems jų veiksmams aistros atspalvį. Priešingai, už savo retą grožį ir veido skaistumą ji turi būti dėkinga flegmatiškai ir ramiai olandės prigimčiai.

Žiuljeną erzino ispano lėtumas ir nedrumsčiamas šaltakraujiškumas; retkarčiais jam nejučia išsprūsdavo vienskiemeniai šūksniai.

— Ar jūs klausotės manęs, ar ne? — oriai pasakė jam donas Djegas Bustosas.

— Atleiskite man, pone, už *furia francese**; aš nepraleidžiu nė žodelio,— atsakė Žiuljenas.

— Taigi ponia de Fervak moka neapkęsti; ji negailestingai persekioja žmones, kurių niekada akyse nematė,— advokatus, vargšus literatus, kuriančius daineles, panašias kaip Kolė[135], žinote?

Pamilau Marotę...
Kaip ją suvilioti?.. ir t. t.

Ir Žiuljenas turėjo išklausyti dainelę iki galo. Ispanui labai patiko dainuoti prancūziškai.

Dar niekas niekada nesiklausė šios įstabios dainelės su tokiu nekantrumu.

— Maršalienė,— vėl tarė donas Djegas Bustosas, baigęs dainuoti,— pasirūpino, kad netektų darbo ir šitos dainelės autorius:

Pamilo kartą smuklėj mergina...

---

* Prancūziška karštumą (*it.*).

Žiuljenas išsigando, kad Bustosas nesusigalvotų vėl dainuoti. Bet ispanas tik išdėstė smulkiai dainelės turinį. Dainelė iš tiesų buvo bedieviška ir nelabai padori.

— Kai maršalienė supyko už tą dainelę,— tarė donas Djegas,— aš jai pareiškiau, kad jos rango moteriai nederėtų skaityti visų spaudoje pasirodančių kvailysčių. Kad ir kaip plistų Prancūzijoje pamaldumas ir papročių griežtumas, šioje šalyje visada egzistuos kabaretinė literatūra. Kai ponios de Fervak rūpesčiu jos autorius, vargšas atsargos karininkas, neteko vietos, kur gaudavo tūkstantį aštuonis šimtus frankų per metus, pasakiau jai: „Atsargiai, jūs užkabinote tą eiliakalį savo ginklais, jis gali atsakyti jums savo eilėmis — sudėti dainelę apie dorybę. Paauksuoti salonai užsistos jus, o žmonės, kurie mėgsta pasijuokti, visur kartos jo epigramas". Ir žinote, pone, ką man atsakė maršalienė? „Viešpaties labui galėčiau mirti kankinės mirtim viso Paryžiaus akyse; Prancūzijai tai būtų nematytas reginys. Liaudis išmoktų gerbti dorybę. Tai būtų gražiausia mano gyvenime diena". Ir niekada jos akys taip gražiai neblizgėjo!

— O jos akys žavingos! — sušuko Žiuljenas.

— Matau, kad jūs iš tikrųjų įsimylėjęs... Taigi,— vėl rimtai pradėjo donas Djegas Bustosas,— ji neturi to tulžingo temperamento, kuris stumia į kerštą. Tačiau mėgsta kenkti žmonėms — tai todėl, kad jaučiasi nelaiminga; įtariu, kad ji turi kažkokią slaptą širdgėlą. Ar tik neįkyrėjo šventuolei dorybingumas?

Ispanas nutilo ir gerą valandėlę žiūrėjo į Žiuljeną.

— Štai visa klausimo esmė,— pridūrė jis oriai.— Tik į tai jūs ir galite dėti šiokias tokias viltis. Aš daug apie tai galvojau per tuos dvejus metus, kai buvau jos nuolankiu tarnu. Visa jūsų ateitis, ponas įsimylėjėli, priklauso va nuo šitos svarbios problemos: ar neįkyrėjo šventuolei dorybingumas ir ar neniršta ji todėl, kad yra nelaiminga?

— O gal,— įsiterpė pagaliau ilgai tylėjęs Altamira,— čia tas, apie ką aš tau dvidešimt kartų sakiau? Paprasčiausia prancūziška tuštybė: šią iš prigimties niūraus ir šalto būdo moterį kamuoja prisiminimas apie tėvą, garsų gelumbių pirklį. Šiai moteriai yra tik vienas kelias į laimę — gyventi Tolede ir patekti į nagus nuodėmklausiui, kuris kasdien rodytų jai žiojinčius pragaro armenis.

Kai Žiuljenas atsistojo eiti, donas Djegas, dar labiau surimtėjęs, tarė:

— Altamira sakė man, kad jūs — išvien su mumis. Kada nors jūs padėsite mums atsikovoti laisvę, todėl ir aš mielai padėsiu jums

truputį papramogauti. Jums pravartu susipažinti su maršalienės stiliumi; štai keturi jos ranka rašyti laiškai.

— Aš persirašysiu juos,— sušuko Žiuljenas,— ir vėl atnešiu!

— Ir niekada niekas nesužinos iš jūsų nė žodžio, apie ką mes kalbėjome?

— Niekada, garbės žodis! — šūktelėjo Žiuljenas.

— Tepadeda jums dievas! — ištarė ispanas ir tylėdamas palydėjo Altamirą ir Žiuljeną iki laiptų.

Ši scena pralinksmino mūsų didvyrį; jį beveik ėmė noras šypsotis. „Štai tau ir dievobaimingasis Altamira,— galvojo jis.— Aš ketinu sanguliauti, o jis padeda man".

Per visą šį rimtą pokalbį su donu Djegu Bustosu Žiuljenas atidžiai sekė, kiek valandų muša laikrodis Aligro rūmų bokšte.

Artėjo vakarienės metas, vadinasi, tuoj vėl jis pamatys Matildą! Grįžo namo ir labai rūpestingai apsirengė.

„Štai pirma kvailystė,— tarė jis sau, jau lipdamas laiptais žemyn.— Reikia pažodžiui vykdyti kunigaikščio nurodymus".

Sugrįžo į savo kambarį ir apsivilko kukliausią kelioninį kostiumą.

„Dabar,— dingtelėjo jam,— svarbiausia — neišsiduoti žvilgsniu". Buvo tik pusė šešių, o pietus valgydavo šeštą. Jam šovė į galvą užeiti į svetainę; čia nebuvo nė gyvos dvasios. Pamatęs mėlynąją sofą, Žiuljenas puolė ant kelių ir pabučiavo tą vietą, kur Matilda remdavosi alkūne, iš akių jam pasipylė ašaros, veidai ėmė degti. „Reikia įveikti šį kvailą jautrumą,— tarė sau piktai,— jis gali mane išduoti". Pasiėmė dėl akių žurnalą ir tris ar keturis kartus perėjo iš svetainės į sodą ir atgal.

Tik gerai pasislėpęs už storo ąžuolo, jis išdrįso, visas drebėdamas, pakelti akis iki panelės de La Mol lango. Tas buvo aklinai uždarytas: jis ko nenualpo ir ilgai stovėjo atsišlieįęs į ąžuolą; paskui svirduliuodamas nuėjo pažiūrėti sodininko kopėčių.

Grandis, kurią jis kadaise atlenkė,— deja, viskas tada buvo kitaip! — ir dabar nepataisyta. Žiuljenas kaip beprotis prispaudė ją prie lūpų.

Po ilgo vaikščiojimo iš svetainės į sodą ir atgal Žiuljenas pasijuto baisiai pavargęs; tai buvo pirmasis laimėjimas, kuris jį labai nudžiugino. „Mano žvilgsnis bus prigeseęs ir neišduos manęs!" Pamažu visi susirinko į svetainę; kiekvieną kartą, kai atsiverdavo durys, Žiuljeno širdis suplazdėdavo ir apmirdavo.

Susėdo prie stalo. Pasirodė pagaliau ir panelė de La Mol, ištikima

kaip visados savo įpročiui vėluoti. Ji skaisčiai nuraudo, pamačiusi Žiuljeną; jai niekas nebuvo sakęs, kad jis grįžo. Prisiminęs kunigaikščio Korazovo nurodymus, Žiuljenas žvilgtelėjo į jos rankas ir pamatė, kad jos virpa. Padaręs šitokį atradimą, Žiuljenas pats neapsakomai susijaudino. Kokia laimė, kad jis atrodo tik pavargęs!

Ponas de La Molis išgyrė Žiuljeną. Paskui į jį kreipėsi markizė — pareiškė, kad jam labai tinka nuovargis. Žiuljenas tolydžio kartojo pats sau: „Nereikia per daug dažnai žvilgčioti į panelę de La Mol, bet nereikia ir vengti jos akių. Turiu atrodyti toks, koks iš tiesų buvau savaitė prieš mane ištikusią nelaimę..." Žiuljenas nusprendė, kad gali būti patenkintas sėkme, ir pasiliko svetainėje. Pirmą kartą panūdęs įsiteikti namų šeimininkei, jis iš paskutiniųjų stengėsi kalbinti jos svečius ir palaikyti gyvą pokalbį.

Jo mandagumas susilaukė atpildo; apie aštuntą valandą tarnas pranešė, kad atvyko ponia maršalienė de Fervak. Žiuljenas spruko iš svetainės ir tuoj pat vėl pasirodė, apsirengęs itin rūpestingai. Ponia de La Mol buvo jam didžiai dėkinga už šitą pagarbos ženklą ir, norėdama išreikšti savo pasitenkinimą, ėmė pasakoti poniai de Fervak apie jo kelionę. Žiuljenas atsisėdo šalia maršalienės, bet taip, kad Matilda nematytų jo akių. Įsitaisęs šitaip, pagal visas meno taisykles, įsmeigė nustėrusias akis į ponią de Fervak su didžiausiu susižavėjimu. Ilga tirada apie šį jausmą ir prasidėjo pirmasis iš penkiasdešimt trijų laiškų, kuriuos jam padovanojo Korazovas.

Maršalienė pasisakė važiuojanti Italų operon. Žiuljenas irgi skubiai nuvyko ten; susitiko teatre ševaljė de Bovezi, ir tas jį nusivedė į ponų šambelionų ložę, buvusią kaip tik šalia ponios de Fervak ložės. Žiuljenas nenuleido nuo jos akių. „Reikia,— nusprendė jis, grįžęs į rūmus,— vesti šitos apgulties dienoraštį; antraip užmiršiu, kada ir kur puoliau". Prisivertė parašyti du ar tris puslapius šia nuobodžia tema ir — o, stebuklas! — beveik nė karto nepagalvojo apie panelę de La Mol.

Matilda buvo beveik jį pamiršusi, kol jis keliavo. „Galų gale tai eilinis žmogelis,— galvojo ji,— ir jo pavardė visada primins man didžiausią mano gyvenime dėmę. Reikia vėl atvira širdimi grįžti prie nuvalkioto išminties ir garbės supratimo; moteris per daug praranda jį užmiršdama". Ji prasitarė, kad galima pagaliau užbaigti taip seniai pradėtas derybas dėl vedybų su markizu de Kruaznua. Markizas pakvaišo iš džiaugsmo; jis būtų labai nustebęs, jei kas nors būtų jam

pasakęs, kad Matildos jausmas, kuriuo jis taip puikuojasi,— iš esmės tik susitaikymas su likimu.

Bet, pamačius Žiuljeną, panelės de La Mol mintys pasuko visai kita kryptimi. „Tiesą sakant, juk jis mano vyras,— tarė ji sau.— Jei aš nuoširdžiai noriu grįžti į doros kelią, turiu, aišku, ištekėti už jo".

Ji manė, kad Žiuljenas neduos jai ramybės savo aimanomis ir liūdnu veidu; jau svarstė, ką jam atsakyti; nes tikriausiai, kai visi sukils po pietų, jis bandys jai tarti keletą žodžių. Tačiau jis ne tik neužkalbino jos, bet, priešingai, ramiausiai pasiliko svetainėje ir net nežvilgtelėjo į sodo pusę. Vienas dievas težino, kiek jam tas kainavo! „Geriau tuojau pat išsiaiškinti",— nusprendė panelė de La Mol ir viena išėjo į sodą; Žiuljenas nesirodė. Matilda praėjo kelis kartus pro stiklines svetainės duris; matė, kaip Žiuljenas su įkarščiu pasakoja poniai de Fervak apie senovinių pilių griuvėsius, stūksančius ant kalvotų Reino krantų ir teikiančius jiems tiek savitumo. Jis buvo jau neblogai įvaldęs tą sentimentalią vaizdingą frazę, kuri ne viename salone laikoma protingumo ženklu.

Kunigaikštis Korazovas būtų galėjęs didžiuotis, jei būtų buvęs Paryžiuje: viskas tą vakarą vyko lygiai taip, kaip jis buvo išpranašavęs.

Jis būtų pagyręs Žiuljeną ir už jo elgesį kitomis dienomis.

Nuo intrigos, kurią rezgė slaptosios vyriausybės nariai, priklausė keleto žydrų kaspinų paskyrimas; ponia de Fervak reikalavo, kad šio ordino kavalierium būtų pakeltas jos senelio brolis. Markizas de La Molis to paties geidė savo uošviui; jie sutarė veikti bendrai, ir ponia de Fervak lankėsi de La Molio rūmuose beveik kasdien. Iš jos Žiuljenas ir sužinojo, kad markizas turįs būti paskirtas ministru: jis pateikęs *kamarilei* labai išmaningą planą, kaip be sukrėtimų per trejus metus panaikinti konstituciją.

Jei ponas de La Molis taps ministru, Žiuljenas galėjo tikėtis gauti vyskupystę; bet visus šiuos didžius lūkesčius jam dengė kažkoks šydas. Jo vaizduotė matė juos lyg pro miglą, tikriau sakant, tarsi iš tolo. Baisios nelaimės ištiktas, jis virto maniaku: viskas, apie ką galvojo, buvo glaudžiai susiję su tuo, kaip klostysis jo santykiai su panele de La Mol. Apskaičiavo, kad po penkerių ar šešerių metų jam pavyks vėl susigrąžinti jos meilę.

Šitas šaltakraujis vyras, kaip matome, nupuolė iki visiškos beprotystės. Iš visų gerų savybių, kurios kadaise jį skyrė iš kitų, jam teliko šiek tiek atkaklumo. Savo elgesiu tiksliai vykdydamas Kora-

zovo pateiktą planą, kiekvieną vakarą jis atsisėsdavo šalia ponios de Fervak krėslo, bet nesumesdavo, ką jai pasakyti.

Didžiulės pastangos parodyti Matildai, kad jis pasveiko, sekinte sekino jo dvasines jėgas, ir jis tunodavo šalia maršalienės vos gyvas; užgeso net jo akių liepsna, kaip esti tada, kai žmogų kamuoja nepakeliamas fizinis skausmas.

Kadangi ponia de La Mol žiūrėjo į pasaulį taip, kaip jį vertino vyras, galįs padaryti ją kunigaikštiene, jau keletas dienų ji į padanges kėlė Žiuljeno nuopelnus.

XXVI skyrius

DOROVINGA MEILĖ

> There also was of course in Adeline
> That calm patrician polish in the address,
> Which ne'er can pass the equinoctial line
> Of any thing which Nature would express;
> Just as a Mandarin finds nothing fine,
> At least his manner suffers not to guess
> That any thing he views can greatly please.
>
> *Don Juan, c. XIII, st. 34**

„Visų šitoj šeimoj patrakusios pažiūros,— nusprendė maršalienė.— Dabar jie eina iš proto dėl savo kunigėlio, kuris moka tiktai klausyti ir žiūrėti, tiesa, gana gražiomis akimis".

Žiuljenui savo ruožtu maršalienės elgsena atrodė beveik tobulas pavyzdys to *patricijams budingo santurumo*, kuris reiškiasi smulkmenišku mandagumu ir ypač nesugebėjimu patirti jokio stipresnio jaus-

---

* Tuoj Adelinos elgesy jutai
Patricijams budingą santūrumą,
Kurs jai padėdavo nuslėpti tai,
Ką jaučia, ir žabojo atvirumą.
Taip mandarinas oriai ir šaltai
Pažiuri į bet ką; širdies jautrumą
Parodyti nenori jis kitam.

Baironas „Don Žuanas", XIII giesmė, 34 posmas (Vertė A. Churginas)

mo. Koks nors staigus, netikėtas judesys, savitvardos stoka būtų papiktinę ponią de Fervak beveik tiek pat kaip nepakankamai didinga elgsena su valdiniais. Menkiausias jautrumo ženklas jai būtų prilygęs savotiškam *dvasiniam svaiguliui*, kurio reikia gėdytis ir kuris labai kenkia savigarbos jausmui, privalomam aukšto rango asmenims. Didžiausias malonumas jai buvo pakalbėti apie paskutinę karaliaus medžioklę, jos mėgstamiausia knyga — „Kunigaikščio de Sen Simono memuarai“[136], ypač genealoginė jos dalis.

Žiuljenas jau žinojo, kurioje vietoje sietynų šviesa geriausiai išryškina ponios de Fervak grožį. Ir atsisėsdavo ten iš anksto, bet pasistengdavo pasukti savo kėdę taip, kad nematytų Matildos. Nustebusi, kad jis taip atkakliai slepiasi nuo jos, vieną vakarą ji atsikėlė nuo mėlynosios sofos ir atsisėdo su savo rankdarbiu prie mažo stalelio šalia maršalienės krėslo. Žiuljenas matė ją iš gan arti pro ponios de Fervak skrybėlės kraštus. Akys, kurioms buvo skirta lemti jo likimą, iš pradžių, kai jis jas išvydo taip arti, nugąsdino jį, paskui staiga išjudino iš įprastinės apatijos; jis ėmė kalbėti ir kalbėjo labai gerai.

Kreipėsi jis tik į maršalienę, nors vienintelis jo tikslas buvo paveikti Matildą, ir taip įsikarščiavo, kad ponia de Fervak ėmė nebesuprasti, ką jis sako.

Tai buvo pirma jo sėkmė. Jei Žiuljenui būtų atėję į galvą apvainikuoti ją keletu sakinių vokiško misticizmo, didžio religingumo ir jėzuitizmo dvasia, maršalienė būtų iš karto priskyrusi jį prie žymių vyrų, pašauktų atnaujinti mūsų epochą.

„Jeigu jis nesupranta, kad nedera,— galvojo panelė de La Mol,— taip ilgai ir su tokiu užsidegimu kalbėti su ponia de Fervak, aš daugiau nesiklausysiu“. Ir iki vakaro pabaigos tesėjo žodį, nors ir sunkiai.

Vidunaktį, kai ji su žvakide lydėjo motiną į miegamąjį, ponia de La Mol, sustojusi ant laiptų, ėmė visokeriopai liaupsinti Žiuljeną. Matilda, galutinai suirzusi, negalėjo naktį užmigti. Ją ramino tik viena mintis: „Tas, kurį aš niekinu, maršalienei dar gali atrodyti nepaprastas žmogus“.

O Žiuljenas, pradėjęs veikti, nebesijautė toks nelaimingas; jo žvilgsnis atsitiktinai užkliuvo už rusiškos odos aplanko, su kuriuo kunigaikštis Korazovas jam buvo padovanojęs penkiasdešimt tris meilės laiškus. Išskleidęs pirmą laišką, Žiuljenas pamatė gale prierašą: „Laišką Nr. 1 siųsti praėjus savaitei po pirmos pažinties“.

„Pavėlavau! — šūktelėjo Žiuljenas.— Juk tiek jau laiko susi-

tikinėju su ponia de Fervak". Tuoj pat sėdo ir ėmėsi perrašinėti tą pirmąjį laišką; buvo tai pamokslas, pilnas skambių frazių apie dorybę, varančių mirtiną nuobodulį. Žiuljenui pasisekė: pradėjęs antrą puslapį, jis užmigo.

Po kelių valandų jį pažadino skaisti saulė: jis miegojo, pasirėmęs ant stalo. Nemaloniausias jo gyvenime dabar būdavo tas metas, kai rytą, pabudęs iš miego, iš naujo įsisąmonindavo savo nelaimę. Tą dieną jis beveik linksmai baigė nurašinėti laišką. „Ar galimas daiktas,— galvojo,— kad buvo pasaulyje jaunuolis, kuris galėjo šitaip rašyti!" Suskaitė keletą sakinių po devynias eilutes. Apačioje originalo pamatė tokią pastabą, prirašytą pieštuku:

„Šituos laiškus įteikti asmeniškai: raitam, juodu kaklaraiščiu, mėlynu surdutu. Laišką perduoti durininkui skausmingu veidu, su giliu liūdesiu akyse. Jei pasirodys kambarinė, vogčiomis nubraukti ašarą. Pasakyti keletą žodžių kambarinei".

Visa tai buvo tiksliai įvykdyta.

„Elgiuosi įžūliai,— pagalvojo Žiuljenas, eidamas iš de Fervak rūmų,— bet tekrinta bėda ant Korazovo galvos. Drįsti rašyti damai, taip išgarsėjusiai savo dorovingumu! Ji sutiks dabar mane su baisia panieka, ir tai bus didžiausia man pramoga. Tiesą sakant, tik šita komedija ir gali mane išjudinti. Taip, tas šlykštus padaras, kurį vadinu *aš*, taps pajuokos objektu — puiki man pramoga! Jei žinočiau, kad sugebėsiu, įvykdyčiau kokį nusikaltimą — gal išsiblaškyčiau".

Jau visas mėnuo didžiausią laimę Žiuljenas patirdavo tuo metu, kai parvesdavo arklį į arklidę. Korazovas buvo griežtai uždraudęs, kad ir kokia taikytųsi proga, žiūrėti į mylimąją, kuri jį paniekino. Bet gerai pažįstamas arklio žingsnis, Žiuljenui būdingas pliaukštelėjimas vytele į arklidės duris, kai jis šaukdavo arklininką, primasindavo kartais Matildą prie lango. Užuolaidų muslinas buvo toks lengvutis, kad Žiuljenas matė pro jį kiaurai. Slapčia žvilgčiodamas iš po skrybėlės, jis įžiūrėdavo Matildos stuomenį, bet jos akių nematydavo. „Vadinasi,— galvojo jis,— ir ji nemato manųjų, o jei taip, tai negi čia žiūrėjimas".

Vakare ponia de Fervak sutiko Žiuljeną taip, lyg nebūtų gavusi filosofinio, mistinio ir religinio traktato, kurį jis rytą tokiu melancholišku veidu įteikė jos durininkui. Žiuljenas, vakar visai atsitiktinai atradęs būdą, kaip tapti iškalbiam, tyčia atsisėdo taip, kad matytų Matildos akis. Ji taip pat, vos tik pasirodžius maršalienei, atsikėlė nuo mėlynosios sofos, atseit pabėgo nuo įprastinės savo draugijos.

Poną de Kruaznua priblokšė ši nauja užgaida; jo akivaizdi širdgėla šiek tiek sušvelnino Žiuljeno kančią.

Ši nenumatyta aplinkybė atvėrė jo gražbylystės versmes; o kadangi savimeilė įsigauna net į tas širdis, kurios yra tauriausios dorybės šventovė, tai maršalienė, sėsdama į karietą, nusprendė: „Ponia de La Mol teisybę sako, šitas kunigėlis — neeilinis žmogus. Matyt, pirmosiomis dienomis jis drovėjosi manęs. Reikia pripažinti, kad visi šiuose namuose, į ką tik pažiūrėsi, lengvabūdžiai; matau čia tik tas dorybes, kurioms atsirasti padeda senatvė ir kurioms labai buvo reikalingas atšalęs kraujas. Tas jaunuolis, matyt, sugebėjo įžiūrėti skirtumą; jis neblogai rašo; tik bijau, kad prašymas apšviesti jį ir patarti neliudytų apie kitą jausmą, kurio jis pats neperpranta.

Antra vertus, ar maža yra pavyzdžių, kai atsivertimas prasidėjo tokiu būdu! Itin geras ženklas, man regis, yra tas, kad jo stilius kitoks negu tų jaunuolių, kurių laiškus turėjau progos skaityti. Norom nenorom turiu pripažinti, kad tai, ką išsakė raštu šitas jaunas levitas, dvelkia šventumu, didele rimtim ir tvirtu įsitikinimu; taip, jis turi kažką panašaus į romią vyskupo Masijono dorybę".

XXVII skyrius

GERIAUSIOS BAŽNYTINĖS VIETOS

> Darbas! Gabumai! Nuopelnai! Et, niekai! Reikia priklausyti kuriai nors klikai!
>
> *„Telemachas"*[137]

Taigi moteris, kuri anksčiau ar vėliau turėjo dalinti geriausias bažnytines vietas Prancūzijoje, pirmą kartą mintį apie vyskupystę sugretino savo galvoje su mintimi apie Žiuljeną. Bet Žiuljeno šis laimėjimas nebūtų per daug sujaudinęs; šiuo gyvenimo laikotarpiu jo mintys nekrypo į nieką, kas nesisiejo su dabartine jo širdgėla; o aplinkui viskas ją aitrino; pavyzdžiui, jis negalėjo pakęsti savo kambario. Vakare, kai įeidavo į jį su žvake rankoje, kiekvienas baldas, kiekvienas smulkiausias ornamentas tarsi prabildavo į jį, karčiai primindamas kokią nors naują, kad ir menką, jo nelaimės apsireiškimą.

„Šiandien turiu atlikti sunkią prievolę,— tarė jis sau, žengdamas į kambarį su tokiu pagyvėjimu, kokį jau seniai buvo pamiršęs.— Tikėkimės, kad antrasis laiškas bus toks pat nuobodus kaip pirmasis".

Jis buvo dar nuobodesnis. Tai, ką jis perrašinėjo, rodėsi jam taip kvaila, kad į pabaigą jis ėmė nesąmoningai kelti į savo laišką eilutę po eilutės, negalvodamas, ką jos reiškia.

„Čia tokia įmantrybė,— galvojo jis,— kad prieš ją blanksta net oficialieji Miunsterio sutarties[138] dokumentai, kuriuos man duodavo perrašinėti mano diplomatijos mokytojas Londone".

Tik tada jis prisiminė ponios de Fervak laiškus, kurių originalus užmiršo grąžinti oriajam ispanui donui Djegui Bustosui. Susirado juos; pasirodė, kad jie beveik tokie pat raizgūs kaip jaunojo rusų didiko laiškai. Tirščiausia migla. Kiekvienas sakinys gali reikšti ir viską, ir nieko. „Jų stilius — Eolo arfa,— pagalvojo Žiuljenas.— Tie aukšti samprotavimai apie nebūtį, mirtį, begalybę ir t. t. aiškiai rodo tik niekingą baimę apsijuokti".

Monologas, kurį čia trumpai perteikėme, kartojosi dvi savaites diena į dieną. Užmigti, perrašinėjant kažką panašaus į Apokalipsės komentarus; ryto metą nujoti ir liūdnu veidu įteikti laišką, grąžinti arklį į arklidę su viltimi pamatyti Matildos suknelę, dirbti, vakare pasirodyti Operos teatre, jei ponia de Fervak neatvažiuoja į de La Molio rūmus,— štai ir visas monotoniškas Žiuljeno gyvenimas. Būdavo šiek tiek įdomiau, kai ponia de Fervak atvažiuodavo pas markizę; tuomet pro vieną maršalienės skrybėlės kraštą jis pamatydavo Matildos akis, ir jam atsirišdavo liežuvis. Jo vaizdžios ir jausmingos frazės darėsi įspūdingesnės ir drauge rafinuotesnės.

Jis puikiai jautė, kad tai, ką sako, atrodo labai kvaila Matildai, bet norėjo apstulbinti ją savo iškalbos rafinuotumu. „Juo daugiau dirbtinumo mano kalboje, juo labiau turiu aš jai patikti",— galvojo Žiuljenas; ir su pasibaisėtina drąsa imdavo be saiko kraipyti tikrovę. Veikiai apsižiūrėjo, kad, jei nenori pasirodyti banalus maršalienei, privalo visų pirma vengti kalbėti paprastai ir protingai. Tad arba laikėsi šio metodo, arba trumpino savo postringavimus — destis ką įžvelgdavo akyse tų dviejų didžių damų, kurioms reikėjo patikti,— pritarimą ar abejingumą.

Apskritai jo gyvenimas buvo dabar nebe toks baisus kaip tada, kai jis ištisas dienas nieko nenusitverdavo.

„Bet štai aš perrašinėju,— tarė jis sau kartą vakare,— penkioliktąjį tų bjaurių traktatų; keturiolika tiksliai pagal nurodymus įteikiau

maršalienės durininkui. Turėsiu garbės užpildyti visus jos rašomojo stalo stalčius. O betgi ji elgiasi su manim taip, lyg nebūtų gavusi nė vieno laiško! Kuo viskas tas baigsis? Ar nenugris jai mano atkaklumas kaip ir man pačiam? Reikia pripažinti, kad tas rusas, Korazovo draugas, įsimylėjęs gražiąją Ričmondo kvakerę, buvo siaubingas žmogus: kas per įkyrumas!"

Kaip visi eiliniai mirtingieji, kuriems likimas lemia stebėti didžio vado žygius, Žiuljenas visiškai nepermanė taktikos, kurią naudojo jaunasis rusas, šturmuodamas gražiosios anglės širdį. Pirmųjų keturiasdešimties laiškų tikslas tebuvo atsiprašyti už drąsą rašyti jai. Reikėjo įpratinti tą švelnią būtybę, greičiausiai mirtinai nuobodžiaujančią, gauti laiškus galbūt truputį ne tokius blankius kaip jos kasdienis gyvenimas. Vieną rytą ir Žiuljenui buvo įteiktas laiškas; jis atpažino ponios de Fervak herbą ir sulaužė antspaudą su tokia skuba, kokios prieš kelias savaites nebūtų sugebėjęs parodyti. Tai buvo tik pakvietimas pietums.

Jis puolė prie kunigaikščio Korazovo instrukcijų. Deja, jaunasis rusas susimanė pasirodyti lengvapėdis kaip Dora[139] ten, kur reikėjo būti paprastam ir aiškiai suprantamam; Žiuljenas taip ir neatspėjo, kokį nusiteikimą jis turi vaidinti per pietus pas maršalienę.

Svetainė buvo begaliniai prašmatni, paauksuota kaip Dianos galerija Tiuilri rūmuose, su aliejiniais paveikslais ant panelinių sienų. Paveiksluose buvo šviesių dėmių. Žiuljenas vėliau sužinojo, kad pavaizduotos scenos pasirodžiusios namų šeimininkei nepakankamai padorios, ir ji liepusi paveikslus pataisyti. „O, dorovingasis amžiau!" — pagalvojo Žiuljenas.

Šioje svetainėje jis pastebėjo tris iš tų asmenų, kurie dalyvavo sudarant slaptąją notą. Vienas iš jų, monsinjoras*** vyskupas, maršalienės dėdė, turėjo savo žinioje beneficijas ir, kaip visi sakė, negalėjo nieko atsakyti savo seserėčiai. „Kokį milžinišką žingsnį aš žengiau,— pagalvojo Žiuljenas, liūdnai šypsodamasis,— ir kaip mažai jis mane jaudina! Štai aš pietauju su garsiuoju*** vyskupu".

Pietūs buvo apyprasčiai, o kalbos nepakenčiamos. „Visai kaip blogos knygos rodyklė,— galvojo Žiuljenas.— Čia pašnekovai su pasididžiavimu kimba į visas didžiausias žmogaus minties problemas. Bet paklausyk trejetą minučių, ir tau kils klausimas: kuo labiau stebėtis — kalbėtojo pasipūtimu ar pasibaisėtina jo nemokšyste".

Skaitytojas tikriausiai bus užmiršęs tą niekingą rašeivą, pavarde Tanbo, akademiko brolėną, būsimą profesorių, kuris atrodė užsidėjęs

pareigą savo niekšiškais šmeižtais nuodyti de La Molio rūmų salono atmosferą.

Šitas niekingas žmogutis ir pakišo Žiuljenui pirmą kartą mintį, kad, labai galimas daiktas, ponia de Fervak, nors neatsako į jo laiškus, bet atlaidžiai žiūri į jausmą, kuris juos diktuoja. Juodą pono Tanbo sielą draskė pavydas dėl Žiuljeno sėkmės; bet, antra vertus, kadangi gabus žmogus, lygiai kaip ir mulkis, negali būti iš karto dviejose vietose, tai būsimasis profesorius galvojo: „Jei Sorelis taps neprilygstamosios maršalienės meilužiu, ji išrūpins jam kokią nors pelningą bažnytinę vietą, ir tada jis nesimaišys man po kojom de La Molio rūmuose".

Kunigas Piraras pasakė Žiuljenui ne vieną ilgą pamokslą dėl jo pasisekimo de Fervak rūmuose. Rūstusis jansenistas ir jėzuitinis dorybingosios maršalienės salonas, trokštąs atnaujinti papročius ir įtvirtinti monarchiją, jautė vienas kitam *sektantišką pavydą.*

XXVIII skyrius

MANONA LESKO

> Tai va, kai jau tvirtai įsitikino prioro kvailumu ir nemokšiškumu, jis išmoko labai paprastai jam įsiteikti: kas juoda, vadino baltu, o kas balta — juodu.
>
> *Lichtenbergas*[140]

Ruso instrukcijos įsakmiai reikalavo niekada atvirai neprieštarauti asmeniui, kuriam rašai. Jokia dingstimi negalima nukrypti nuo entuziastingiausio žavėjimosi; ši prielaida buvo visų laiškų išeities taškas.

Vieną vakarą, sėdėdamas Operos teatre, ponios de Fervak ložėje, Žiuljenas kėlė į padanges baletą „Manona Lesko". Vienintelis akstinas šitokioms jo kalboms buvo tas, kad jam baletas atrodė prastas.

Maršalienė pareiškė, kad šitas baletas toli gražu neprilygsta abato Prevo romanui.

„Kaip? — nustebęs ir pradžiugęs pagalvojo Žiuljenas.— Tokios didžios doros moteris giria romaną!" Ponia de Fervak laikė savo pareiga du ar tris kartus per savaitę su didžiausia panieka atsiliepti apie

rašytojus, tomis banaliomis istorijomis tvirkinančius jaunimą, kurį, deja, aistros lengvai nuveda į klystkelius.

— Tarp tokių amoralių ir pavojingų kūrinių,— kalbėjo maršalienė,— „Manona Lesko" esąs vienas geriausių. Nedoros širdies silpnybės ir pelnytos kančios pavaizduotos ten teisingai ir giliai; nors jūsų Bonapartas, beje, šventos Elenos saloje pareiškė, kad tai romanas liokajams.

Šie žodžiai vėl sužadino visą Žiuljeno dvasinę energiją. „Kažkas panoro pražudyti mane maršalienės akyse ir papasakojo apie mano žavėjimąsi Napoleonu. Tas, matyt, gerokai ją suerzino, jeigu ji neatsispyrė pagundai leisti man tai suprasti". Ši naujiena smagiai nuteikė Žiuljeną visam vakarui, ir jis pagyvėjo. Kai atėjo metas atsisveikinti su maršaliene Operos vestibiulyje, ji pasakė:

— Žinokite, pone, kad tas, kas myli mane, neturi mylėti Napoleono; daugių daugiausia galima pripažinti, kad jis — neišvengiama blogybė, atsiųsta mums apvaizdos. Beje, tas žmogus nepasižymėjo sielos jautrumu, ir ne jam vertinti meno šedevrus.

„*Tas, kas myli mane*! — kartojo Žiuljenas.— Tai nereiškia nieko arba reiškia viską. Štai kalbos paslaptys, kurių neišmano mūsų vargšai provincialai". Ir, perrašinėdamas be galo ilgą laišką, skirtą maršalienei, visą laiką galvojo apie ponią de Renal.

— Kaip čia atsitiko,— tarė jam ponia de Fervak rytojaus dieną abejinga mina, kuri jam pasirodė nevykusiai suvaidinta,— kad laiške, kurį, kaip man rodos, parašėte vakar, sugrįžęs iš Operos, jūs minite *Londoną* ir *Ričmondą?*

Žiuljenas labai sumišo; jis perrašinėjo eilutę po eilutės, nesigilindamas į tekstą, ir, matyt, užmiršo pakeisti žodžius *Londonas* ir *Ričmondas*, kurie buvo originale, žodžiais *Paryžius* ir *Sen Klu*. Bandė kažką sakyti, bet, pradėjęs vieną, paskui kitą sakinį, susipainiojo ir neįstengė jų užbaigti; jautė, kad štai tuoj prapliups kvatoti it beprotis. Pagaliau jam pavyko suregzti tokį pasiaiškinimą: „Po mūsų pokalbio apie iškilniausius, didingiausius žmogaus sielos polėkius buvau taip įsijaudinęs, jog manoji siela, kai rašiau jums, galėjo akimirką nuklysti kitur".

„Aš padariau įspūdį,— nusprendė jis.— Vadinasi, nėra reikalo šį vakarą ilgiau čia nuobodžiauti". Ir vos ne tekinas spruko iš de Fervak rūmų. Vakare, peržvelgęs vakar nurašyto laiško originalą, greit surado tą nelemtą vietą, kur jaunasis rusas mini Londoną ir Ričmondą. Ir nustebo pamatęs, kad laiškas beveik jausmingas.

Štai šitas kontrastas tarp išorinio jo kalbos lengvabūdiškumo ir

prakilnaus, beveik apokalipsinio laiškų gilumo ir patraukė maršalienės dėmesį. Maršalienei ypač patiko ilgi jo sakiniai: tai ne tas šokčiojantis stilius, kurį įvedė į madą Volteras, tas ištvirkėlis! Ir nors mūsų didvyris iš paskutiniųjų stengėsi išguiti iš savo kalbos bet kokius sveiko proto pėdsakus, ji vis dar turėjo antimonarchinį, bedievišką atspalvį, kuris neliko nepastebėtas ponios de Fervak. Apsupta didžiai dorovingų asmenų, kuriems tačiau per visą vakarą neateidavo į galvą nė viena mintis, ši dama labai jautriai reaguodavo į visa, kas bent kiek atsidavė naujove, nors ir laikė savo pareiga tuo piktintis. Ji vadino šią ydą *lengvapėdiškos epochos uždėta žyme...*

Tačiau tokiuose salonuose paprastai lankosi tik tas, kuris ko nors siekia. Skaitytojas tikriausiai taip pat nuobodžiauja, skaitydamas apie šį tuščio Žiuljeno gyvenimo laikotarpį. Tai plikos smėlėtos lygumos mūsų kelionėje.

Visą tą laiką, kurį iš Žiuljeno gyvenimo atėmė istorija su ponia de Fervak, panelė de La Mol turėjo kaip reikiant tvardytis, kad negalvotų apie jį. Jos sieloje vyko aršiausia kova: kartais ji didžiavosi, kad niekina tą niaurų jaunuolį; bet jo kalbos neįučia ją masino. Labiausiai ją stulbino jo tobulas veidmainingumas; visa, ką jis sakė maršalienei, buvo melas ar mažų mažiausiai šlykšti maskuotė, dengianti jo pažiūras, nes Matilda puikiai žinojo, ką jis galvoja beveik visais klausimais. Šituo makiavelizmu ji negalėjo atsistebėti. „Kaip giliai viskas apgalvota! — mąstė ji.— Ar galima su juo lyginti tuos jausmingus bukapročius arba tuos eilinius niekšus, tokius kaip ponas Tanbo, kai jie kalba tomis pat temomis!"

Ir vis dėlto Žiuljenui būdavo baisių dienų. Kasdien rodytis maršalienės salone buvo jam sunkiausia prievolė. Pastangos, kurias jis dėjo vaidindamas prisiimtą vaidmenį, baigė visiškai jį alinti. Naktį, eidamas per didžiulį de Fervak rūmų kiemą, dažnai turėdavo įtempti visą valią ir protą, kad nenugrimztų į visišką nevilį.

„Juk nepasidaviau aš nevilčiai seminarijoje,— mąstė jis,— nors ir kokia baisi ateitis buvo man prieš akis! Ar būtų man pasisekę, ar ne, bet kuriuo atveju žinojau, kad esu pasmerktas visą gyvenimą bendrauti su niekingiausiais ir šlykščiausiais padarais šioje žemėje. O kitą pavasarį, vos po vienuolikos mėnesių, buvau galbūt laimingiausias iš visų savo bendraamžių".

Bet šitie gražūs samprotavimai dažnai pasirodydavo bejėgiai prieš baisią tikrovę. Jis matė Matildą kiekvieną dieną prie pusryčių ir pietų stalo. Iš daugybės laiškų, kuriuos jam diktuodavo ponas de

La Molis, žinojo, kad ji turi tuoj ištekėti už pono de Kruaznua. Šitas mielas jaunuolis jau ėmė lankytis de La Molio rumuose po du kartus per dieną, ir pavydulinga paniekinto meilužio akis įdėmiai sekė jo kiekvieną žingsnį.

Kai jam pasirodydavo, kad panelė de La Mol palankiai sutinka sužadėtinį, grįžęs savo kambarin, jis nejučiomis meiliai žvilgčiodavo į pistoletus.

„Ak, protingai padaryčiau,— svarstė jis,— jei nuardyčiau nuo baltinių monogramas, nusidanginčiau kur nors į tolimą girią ir ten užbaigčiau šitą nepakenčiamą gyvenimą! Kadangi manęs niekas nepažintų toje vietovėje, apie mano mirtį dvi savaites nieko nebūtų žinoma, o kas prisimintų mane po dviejų savaičių!"

Iš tiesų išmintingas samprotavimas. Bet kitą dieną, vos tik mūsų jaunasis filosofas pamatydavo Matildos ranką, subolavusią tarp rankovės ir pirštinaitės, jį apnikdavo žiauriausi prisiminimai, kurie betgi siejo jį su gyvenimu. „Na ką gi,— tardavo jis tada sau,— iki galo laikysiuosi tos ruso taktikos. Bet kuo visa tai baigsis?

Maršalienei, kai perrašysiu tuos penkiasdešimt tris laiškus, aišku, daugiau nerašysiu.

O dėl Matildos, tai šita nepakeliama vaidyba, kuri tęsiasi jau pusantro mėnesio, arba nenumaldys jos pykčio, arba atneš man nors trumpą susitaikymo akimirką. Dieve didis! Mirčiau iš laimės!" Ir nepajėgdavo užbaigti savo minties.

Atsitokėjęs po ilgo susisvajojimo, leisdavosi vėl samprotauti ir sakydavo sau: „Taigi, laimėčiau vieną laimės dieną, o paskui vėl prasidėtų kandybės, kurios pagrįstos tuo, kad aš, deja, nesugebu jai patikti: ir tada nebeliktų jokių vilčių, būčiau palaužtas, žuvęs amžinai...

Kuo aš galiu būti tikras, kai jos toks būdas? Visa bėda, deja,— mano menkystė. Mano manieroms visada stigs grakštumo, kalbėsiu aš visada sunkiai ir nejdomiai. Dieve didis! Kodėl aš esu aš?"

XXIX skyrius

NUOBODULYS

> Tapti savo aistrų auka — tai dar nieko; bet tapti auka aistrų, kurių neturi! O, nykusis XIX amžiau!
>
> *Žirodė*[111]

Iš pradžių ponia de Fervak skaitė ilgus Žiuljeno laiškus be jokio malonumo, paskui pradėjo jais domėtis; bet ją liūdino vienas dalykas: „Kaip gaila, kad ponas Sorelis ne tikras kunigas! Tada būtų įmanomas tarp mūsų tam tikras intymumas; bet kai jis su tuo ordinu ir beveik civiline eilute — kaip išvengti piktų klausimų ir ką į juos atsakyti?" Ji neužbaigė savo minties: „Kuri nors klastinga draugė gali susigalvojusi net paskleisti gandą, kad tai koks nors žemesnio rango giminaitis iš tėvo pusės, koks nors prekijas, užsitarnavęs ordiną nacionalinėje gvardijoje".

Iki susitikimo su Žiuljenu didžiausias malonumas poniai de Fervak buvo prirašyti žodį *maršalienė* greta savo pavardės. Paskui prasisiekėlės tuštybė, liguista, dėl kiekvieno nieko įsižeidžianti, ėmė grumtis su gimstančiu širdyje potraukiu.

„Man būtų taip nesunku,— galvojo maršalienė,— padaryti jį generalvikaru kurioje nors vyskupystėje netoli Paryžiaus! Bet tiesiog ponas Sorelis, ir dar pono de La Molio sekretorius! Ne, tai pasibaisėtina!"

Pirmą kartą gyvenime šitą sielą, *kuri visko baiminosi*, jaudino klausimas, neturįs nieko bendro su jos kastinėmis užmačiomis ir pretenzijomis į aukštą padėtį visuomenėje. Jos senasis durininkas pastebėjo, kad kai įteikia jai laišką nuo to gražaus ir tokio liūdno jaunuolio, nuo maršalienės veido tuoj pat dingsta ta abejinga ir nepatenkinta išraiška, kurią ji visad stengėsi nutaisyti tarnų akivaizdoje.

Nuobodus gyvenimas, kurio tikslas tebuvo padaryti kuo didesnį įspūdį draugijai,— nors tikro džiaugsmo, kai tas pavykdavo, širdies gilumoje nebūdavo,— tapo visiškai nepakenčiamas dabar, kai ji susidomėjo Žiuljenu. Jei tik iš vakaro praleisdavo bent valandą su tuo savotišku jaunuoliu, rytojaus dieną kambarinės galėjo atsikvėpti nuo įprastinio šeimininkės ujimo. Kylančiai Žiuljeno žvaigždei nepakenkė

net labai sumaniai parašyti anoniminiai laiškai. Bergždžiai vargo ir geltonsnapis Tanbo, apsukriai sulipdęs du ar tris šmeižtus ir pakišęs juos ponui de Liuzui, de Kruaznua, de Keliusui, kurie su malonumu paskleidė juos toliau, net nepasvarstę, ar kaltinimai teisingi. Maršalienė, kurios protas neįstengė atsilaikyti prieš tokius šiurkščius užsipuolimus, savo abejonėmis dalijosi su Matilda, o toji visada ją guodė.

Vieną dieną, tris kartus paklaususi, ar nėra laiškų, ponia de Fervak staiga nusprendė atsakyti Žiuljenui. Šią pergalę reikia priskirti nuoboduliui. Sėdusi rašyti antro laiško, maršalienė akimirką suabejojo, ar dera jai savo ranka dėti tokį prastą adresą: *Ponui Soreliui, markizo de La Molio rūmuose.*

— Jūs turite,— labai šaltai pasakė ji vakare Žiuljenui,— atnešti man vokų su užrašytu jūsų adresu.

„Štai aš paskirtas meilužiu-liokajumi",— pagalvojo Žiuljenas ir nusilenkė, su malonumu padaręs tokią miną, su kokia lenkdavosi Arsenas, senasis markizo liokajus.

Tą patį vakarą jis nunešė jai vokų ir kitą dieną, anksti rytą, gavo trečią laišką; perbėgo akimis penkias šešias eilutes pradžioje ir dvi tris gale. Laiškas buvo keturių puslapių, prirašytų labai glausta rašysena.

Pamažu jai atsirado mielas įprotis rašyti beveik kasdien. Žiuljenas atsakinėjo, pažodžiui nurašinėdamas ruso laiškus; ir toks jau yra išpūsto stiliaus pranašumas, jog ponia de Fervak nė kiek nesistebėjo, kad jo atsakymai taip mažai turi ryšio su jos laiškais.

Kaip būtų įsižeidęs jos išdidumas, jei tas geltonsnapis Tanbo, savanoriškai pasišovęs šnipinėti kiekvieną Žiuljeno žingsnį, būtų galėjęs pranešti jai, kad visi jos laiškai neatplėšti mėtosi Žiuljeno stalčiuje.

Vieną rytą durininkas, nešdamas maršalienės laišką į biblioteką, sutiko Matildą, ir ši pamatė ant laiško adresą, užrašytą Žiuljeno ranka. Kai jinai įėjo į biblioteką, durininkas jau žengė pro duris atgal; laiškas tebegulėjo ant stalo krašto; Žiuljenas, pasinėręs į darbą, dar nebuvo spėjęs įkišti jo į stalčių.

— Ne, šito aš negaliu pakęsti! — šūktelėjo Matilda, stverdama laišką.— Jūs visiškai užmiršote mane, mane, savo žmoną. Jūsų elgesys, pone, baisus.

Vos tik ji ištarė šiuos žodžius, amą jai užėmė išdidumas, apstulbintas šito pasibaisėtino išsišokimo; ji apsipylė ašaromis, ir Žiuljenui pasirodė, kad ji vos gaudo kvapą.

Nustebęs, sumišęs, Žiuljenas net nesuvokė, kokia nuostabi ši scena ir koks jis turi jaustis laimingas. Jis padėjo Matildai atsisėsti; ji beveik sukrito jam į glėbį.

Pirmą akimirką jis vos nepakvaišo iš begalinio džiaugsmo. Paskui prisiminė Korazovą: „Galiu viską pražudyti vienu žodžiu".

Jo net rankos pastiro — tokia baisinga buvo įtampa, kurios reikalavo išskaičiavimas. „Aš negaliu net leisti sau prispausti prie širdies šį liekną, žavų kūną,— juk ji vėl puls mane niekinti ir uiti. Ak, koks baisus charakteris!"

Ir, keikdamas Matildos charakterį, mylėjo ją šimteriopai labiau; jam rodėsi, kad laiko glėbyje karalienę.

Ramus Žiuljeno šaltumas dar padidino išdidumo kančią, draskančią panelės de La Mol sielą. Ji toli gražu neturėjo tiek šalto kraujo, kad pabandytų įžvelgti Žiuljeno akyse, ką jis šią akimirką jaučia. Nesiryžo pažiūrėti į jį; bijojo, kad neišvystų jo veide paniekos.

Sėdėjo ant sofos sustingusi, nugręžusi galvą nuo Žiuljeno, ir kentėjo baisiausią skausmą, kokį tik gali sukelti žmogaus širdyje išdidumas ir meilė. Kokį siaubingą žingsnį ji žengė!

„Štai ko aš, nelaimingoji, susilaukiau: praradusi gėdą, pati pasisiūliau, ir mane atstūmė! Ir kas atstūmė? — pridūrė iš skausmo paklaikęs išdidumas.— Mano tėvo tarnas".

— Ne, šito aš nepakęsiu,— garsiai ištarė ji.

Ir pašokusi įnirtingai ištraukė stalčių iš Žiuljeno rašomojo stalo, stovinčio už poros žingsnių nuo jos. Ji tarsi suledėjo iš pasibaisėjimo: stalčiuje pamatė aštuonetą ar dešimt neatplėštų laiškų, visai tokių pat kaip tas, kurį ką tik atnešė durininkas. Ant visų jų Žiuljeno buvo užrašytas adresas šiek tiek pakeistu braižu.

— Ak, taip! — riktelėjo ji, nesitverdama pykčiu.— Jūs ne tik palaikote su ja artimus santykius, bet dar ir niekinate ją. Jūs, menkysta, drįstate niekinti maršalienę de Fervak!

— Ak, atleisk, brangusis,— pridūrė ji, puldama jam į kojas,— niekink mane, jei nori, bet mylėk, aš negaliu daugiau gyventi be tavo meilės.

Ir susmuko apalpusi.

„Štai pagaliau ta išdidėlė prie mano kojų!" — pagalvojo Žiuljenas.

XXX skyrius

LOŽĖ ITALŲ TEATRE

As the blackest sky
Foretells the heaviest tempest.

*Don Juan, c. I, st. 73**

Šitų didžių įvykių užkluptas, Žiuljenas jautėsi daugiau nustebęs negu laimingas. Užgaulūs Matildos žodžiai rodė, kokia išmintinga ruso taktika. *„Kuo mažiausiai kalbėti, kuo mažiausiai veikti,*— štai vienintelis man išsigelbėjimas".

Jis pakėlė Matildą ir, netardamas nė žodžio, vėl pasodino ant sofos. Iš akių jai ėmė birti ašaros.

Norėdama nuslėpti susijaudinimą, ji paėmė ponios de Fervak laiškus ir pradėjo iš lėto juos atplėšinėti. Buvo aiškiai matyti, kaip nervingai suvirpėjo jai ranka, kai ji atpažino maršalienės braižą. Sklaidė laiškus, bet neskaitė; dauguma jų buvo šešeto puslapių.

— Bent jau atsakykite į mano klausimą,— pratarė pagaliau Matilda maldaujančiu balsu, bet nedrįsdama pakelti į Žiuljeną akių.— Jūs puikiai žinote, kokia aš išdidi; tai, prisipažįstu, mano padėties ir net mano charakterio nelaimė; vadinasi, ponia de Fervak pagrobė iš manęs jūsų širdį... Ar paaukojo jinai jums tai, ką paaukojau aš per savo lemtingą meilę?

Niauri tyla buvo Žiuljeno atsakymas į jos klausimą. „Kokią teisę,— galvojo jis,— turi ji reikalauti iš manęs tokio nekuklumo, nederančio garbingam vyrui?"

Matilda bandė skaityti laiškus, bet ašarom paplūdusios jos akys nieko neįžiūrėjo.

Visą mėnesį ji jautėsi nelaiminga, bet šita išdidi siela gynėsi savo jausmų. Buvo grynas atsitiktinumas, kad jie dabar prasiveržė. Pavydulys ir meilė akimirkai nugalėjo išdidumą. Ji sėdėjo ant sofos visai šalia jo. Jis matė jos plaukus ir alebastro baltumo kaklą; valandėlę užmiršo visus savo įsipareigojimus; apkabino ją per liemenį ir prispaudė prie krūtinės.

---

* Juo dėbesys labiau padangę niaukia,
Juo bus audra baisesnė...
Baironas „Don Žuanas", I giesmė, 73 posmas (Vertė A. Churginas)

Ji lėtai atgręžė į jį veidą; Žiuljeną nustebino begalinis skausmas jos akyse — įprastinės išraiškos jose nebuvo nė ženklo.

Žiuljenas juto, kad nebeištvers,— taip mirtinai nukamavo jį prisiverstinis tvirtumas.

„Netrukus šitose akyse matysiu tik šalčiausią panieką,— tarė sau Žiuljenas,— jei be atodairos parodysiu, kokia man laimė ją mylėti". O jinai tuo tarpu prislopusiu balsu, vos įstengdama ištarti iki galo žodžius, tikino jį, kad labai apgailestaujanti visus poelgius, į kuriuos ją pastūmėjęs per didelis išdidumas.

— Aš taip pat turiu išdidumo,— pasakė Žiuljenas vos girdimu balsu, o jo veide atsimušė galutinis fizinis išsekimas.

Matilda gyvai pasigręžė į jį. Išgirsti jo balsą buvo laimė, kurios ji beveik nebeturėjo vilties susilaukti. Šią akimirką ji keikė savo puikybę, geidė padaryti ką nors nepaprasta, negirdėta ir tuo įrodyti, kaip dievina jį ir nekenčia savęs.

— Turbūt šitas išdidumas ir paveikė jus,— kalbėjo toliau Žiuljenas,— kad jūs trumpam išskyrėte mane iš kitų! Tikriausiai už tą drąsų tvirtumą, kuris dera vyrui, ir jaučiate man pagarbą šiuo metu. Aš gal ir myliu maršalienę...

Matilda suvirpėjo; jos akyse šmėstelėjo keista išraiška. Štai ji išgirs sau nuosprendį. Šis virptelėjimas neliko Žiuljeno nepastebėtas; jis pajuto, kad jo drąsa blėsta.

„Ak,— galvojo jis, klausydamasis beprasmių žodžių, kuriuos tarė jo lūpos, lyg tai būtų kokie svetimi garsai,— kad galėčiau išbučiuoti tuos blyškius skruostus ir kad tu to nejustum!"

— Aš gal ir myliu maršalienę...— kalbėjo jis, o jo balsas tolydžio geso,— bet, žinoma, neturiu jokio tvirto įrodymo, kad ji man jaučia palankumą...

Matilda žvilgtelėjo į jį; jis atlaikė tą žvilgsnį, bent jau tikėjosi, kad veidas neišdavė jo jausmų. Juto, kaip meilė smelkiasi jam į širdį iki slapčiausių gelmių. Dar niekad jis taip jos nedievino kaip šią valandėlę; buvo beveik taip pat pamišęs iš meilės kaip Matilda. Jeigu ji būtų radusi savy užtektinai drąsos ir šaltakraujiškumo pagudrauti, jis būtų puolęs jai į kojas ir išsižadėjęs tos beprasmės komedijos. O dabar sukaupė paskutines jėgas ir kalbėjo toliau. „Ak Korazovai! — sušuko pats sau mintyse,— kodėl čia nėra jūsų! Kaip man reikėtų išgirsti nors vieną jūsų žodį, kad žinočiau, kaip elgtis toliau!" Tuo tarpu jo balsas sakė:

— Jei neturėčiau jokio kito jausmo, vien iš dėkingumo privalėčiau

prisirišti prie maršalienės; ji buvo maloninga man, guodė mane, kai buvau niekinamas... Aš negaliu be atodairos pasikliauti kai kuriom išorinėm jausmų apraiškom, aišku, man be galo maloniom, bet galbūt ir labai nepatvariom.

— Ak dieve didis! — šūktelėjo Matilda.

— Taip, kokią garantiją jūs man duosite? — prabilo Žiuljenas energingu ir tvirtu balsu, valandėlei metęs šalin atsargią savo diplomatiją.— Kokia priesaika, koks dievas gali man laiduoti, kad dabartinis jūsų nusiteikimas vėl pripažinti mano teises patvers ilgiau negu dvi dienas?

— Neišmatuojama mano meilė ir neišmatuojama kančia, jeigu jau nebemylite manęs,— atsakė ji, stverdama jį už rankų ir atsigręždama.

Nuo šio staigaus judesio šiek tiek prasiskleidė jos pelerina, ir Žiuljenas pamatė žavingus jos pečius. Kiek padrikę plaukai priminė jam įstabią valandėlę...

Jis vos nepasidavė. „Vienas neatsargus žodis,— dingtelėjo jam,— ir vėl prasidės tokia pat ilga virtinė nevilties dienų. Ponia de Renal visada rasdavo dingstį elgtis, kaip liepdavo širdis; o šita aukštuomenės panelė leidžia savo širdžiai jaudintis tik tada, kai tvirtais argumentais įrodo pati sau, jog ji turi jaudintis".

Jis perprato šią tiesą vienu mirksniu ir taip pat vienu mirksniu atgavo drąsą.

Ištraukė rankas, kurias Matilda laikė suspaudusi savo delnais, ir su pabrėžta pagarba pasislinko tolėliau. Sunku iš vyro reikalauti didesnės tvirtybės. Paskui surinko visus ant sofos pasklidusius ponios de Fervak laiškus ir su be galo mandagia išraiška, tokia žiauria šiuo momentu, pridūrė:

— Tikiuosi, panelė de La Mol teiksis leisti man apie visa tai pagalvoti.

Ir skubiu žingsniu išėjo iš bibliotekos; ji girdėjo, kaip jis uždarinėja vienas po kitų duris.

„Pabaisa! Visai nesutriko! — tarė ji sau.— Bet ką aš sakau — pabaisa? Jis protingas, atsargus, geras; tai aš pati neteisi, ir kur kas labiau, negu galima įsivaizduoti".

Toks jos požiūris tvėrė visą tą dieną. Matilda jautėsi beveik laiminga, nes visa būtybe pasinėrė į meilę; atrodė, kad šios sielos niekada ir nekurstė išdidumas, ir dar koks išdidumas!

Kai vakare svetainėje liokajus pranešė apie ponią de Fervak, ji krūptelėjo iš siaubo; to žmogaus balsas jai nuskambėjo kraupiai. Ji negalėjo net pagalvoti apie susitikimą su maršaliene ir skubiai pasišalino. Žiuljenas, ne per daug didžiuodamasis sunkiai pasiekta pergale, bijojo, kad neišsiduotų žvilgsniu, ir de La Molio rūmuose nepietavo.

Juo labiau tolo dvikova su Matilda, juo stiprėjo Žiuljeno meilė ir laimė; jis buvo jau pasinešęs kaltinti save. „Kaip galėjau aš spirtis? — galvojo.— O jeigu ji ims ir liausis mane mylėjusi! Viena akimirka gali viską pakeisti toje išdidžioje sieloje, o aš, reikia prisipažinti, elgiausi su ja baisiai".

Jis puikiai suprato, kad vakare turi žūt būt pasirodyti ponios de Fervak ložėje Italų operos teatre: buvo specialiai jos kviestas. Matilda, be abejo, sužinos, ar jis buvo atėjęs, ar pasielgė nemandagiai — nepasirodė. Kad ir koks aiškus buvo šis argumentas, iš pradžių, kai sutemo, jis jautė nepajėgsiąs būti tarp žmonių. Reikės kalbėti ir per tai prarasti pusę savo laimės.

Išmušė dešimtą; būtinai reikėjo prisistatyti.

Laimė, kai jis nuėjo, maršalienės ložė buvo prigužėjusi damų, jis atsidūrė prie durų ir visiškai dingo už jų skrybėlių. Šita padėtis išgelbėjo jį nuo apsijuokimo; dieviški garsai, kuriais išsilieja Karolinos neviltis „Slaptose vedybose", išspaudė jam iš akių ašaras. Ponia de Fervak jas pastebėjo; tai buvo toks kontrastas su įprastiniu vyrišku jo veido kietumu, jog ši aukštuomenės dama, seniai persisotinusi gailiausiais pojūčiais, kurių tenka patirti *prasisiekėlės* išdidumui, gerokai susijaudino. Krislas moteriško širdingumo, dar likęs jos širdyje, paakino ją prabilti. Ji panoro pasigėrėti jo balsu šią valandėlę.

— Ar matėte ponią ir panelę de La Mol? — paklausė ji.— Jos sėdi trečiame aukšte.

Žiuljenas tuoj pat, gana nemandagiai atsirėmęs į ložės barjerą, išsilenkė į salę ir pamatė Matildą; jos akyse blizgėjo ašaros.

„O juk šiandie — ne jų diena Operoje,— dingtelėjo Žiuljenui.— Kas per uolumas!"

Matilda įkalbėjo motiną važiuoti į teatrą, nors jų rangui ir nepritiko ložė, kurią joms paslaugiai pasiūlė viena įteikli pažįstama, jų rūmų viešnia. Ji norėjo pamatyti, ar praleis Žiuljenas šį vakarą su maršaliene.

XXXI skyrius

GĄSDINTI JĄ

Štai puikusis jūsų civilizacijos stebuklas! Meilę jūs pavertėte eiliniu sandėriu.

Barnavas

Žiuljenas nuskubėjo į ponios de La Mol ložę. Jo akys susidūrė su ašarų pilnomis Matildos akimis; ji verkė visai nesivaržydama, ložėje sėdėjo tik keli žemesnio rango asmenys: draugė, kuri pasiūlė ložę, ir vienas kitas jos pažįstamas vyriškis. Matilda padėjo ranką ant Žiuljeno rankos; ji tarsi užmiršo, kad reikia saugotis motinos. Beveik springdama ašaromis, ištarė tik vieną žodį: „Garantija".

„Kad tik nepradėčiau kalbėti,— kartojo sau Žiuljenas, pats labai susijaudinęs ir stengdamasis ranka prisidengti akis, tarsi labai būtų žilpinęs sietynas, šviečiantis trečio aukšto ložes.— Jei ištarsiu nors žodį, ji iš karto supras, kaip neapsakomai aš susijaudinęs, mane išduos balsas, ir aš, ko gero, vėl viską pražudysiu".

Kovoti su savim buvo daug sunkiau negu rytą, nes siela spėjo per tą laiką įsiaudrinti. Jis bijojo, kad vėl nesukiltų Matildos puikybė. Svaigo meile ir geismu, bet vis dėlto prisivertė tylėti.

Mano supratimu, tai vienas gražiausių jo būdo bruožų; žmogus, turįs tokią galingą valią, toli gali nueiti, *si fata sinant**.

Panelė de La Mol užsispyrė, kad Žiuljenas grįžtų į rūmus su jomis jų karieta. Laimė, smarkiai lijo. Bet markizė pasisodino jį prieš save, visą kelią kalbino ir nedavė tarti jam nė vieno žodžio dukteriai. Galėjai pamanyti, kad markizė ėmėsi saugoti Žiuljeno laimę; nebebijodamas viską pražudyti pernelyg dideliu susijaudinimu, jis svaiginosi juo iki proto aptemimo.

Ar išdrįsiu aš pasakyti, kad, vos įėjęs į savo kambarį, Žiuljenas puolė ant kelių ir ėmė bučiuoti kunigaikščio Korazovo padovanotus meilės laiškus?

— O, didis žmogau! Už viską turiu būti dėkingas tik tau! — šūktelėjo jis, dar neatitokęs nuo savo kvaitulio.

Pamažu šiek tiek atvėso. Palygino save su generolu, tik pusiau

* Jei likimas leis (*lot.*).

telaimėjusiu didelį mūšį. „Persvara tikra, didžiulė,— tarė jis sau,— bet kas bus rytoj? Viena akimirka — ir viskas gali žlugti".

Jis karštligiškai atsiskleidė „Memuarus", Napoleono padiktuotus šventos Elenos saloje, ir prisivertė ištisas dvi valandas juos skaityti; skaitė, beje, tik jo akys, tačiau vis tiek jis prievartavo save. Šio savotiško skaitymo metu jo galva ir širdis, įsiaudrinusios iki aukščiausio laipsnio, dirbo be jo žinios. „Šita širdis visai nepanaši į ponios de Renal širdį",— galvojo jis, bet toliau jo mintis nesiekė.

— GĄSDINTI JĄ! — riktelėjo jis staiga, metęs šalin knygą.— Priešas tol manęs klausys, kol bijos: tuomet jis nedrįs manęs niekinti.

Jis vaikštinėjo po savo mažytį kambarėlį, paklaikęs iš džiaugsmo. Tiesą sakant, laimingas jautėsi veikiau iš puikybės negu iš meilės.

„Gąsdinti ją! — kartojo jis išdidžiai ir turėjo pagrindą didžiuotis.— Net pačiomis laimingiausiomis savo gyvenimo akimirkomis ponia de Renal visada abejojo, ar myliu aš ją taip stipriai kaip ji mane. O čia aš turiu sutramdyti demoną, vadinasi, reikia *tramdyti*".

Jis gerai žinojo, kad kitą dieną, aštuntą valandą ryto, Matilda jau bus bibliotekoje, todėl pasirodė ten tik devintą valandą, degdamas meile, bet privertęs širdį klausyti proto. Kone kas minutę kartojo sau: „Visą laiką kankinti ją šia didžiule abejone: ar myli jis mane? Jos visuomeninė padėtis puiki, visi aplinkiniai jai meilikauja, todėl ji *kiek per daug* pasitiki savimi".

Matilda sėdėjo ant sofos išbalusi, rami, bet, matyt, neįstengė nė krustelėti. Padavė jam ranką.

— Brangusis, aš įžeidžiau tave, tas tiesa; tu ne be reikalo ant manęs pyksti...

Žiuljenas nelaukė tokio paprastumo. Jis vos neišsidavė.

— Jūs norite garantijos, brangusis,— pridūrė ji patylėjusi, tikėdamasi, kad jis nutrauks tylą,— ir jūs teisus. Pagrobkite mane, važiuokime į Londoną... Aš būsiu amžinai pražuvusi, apgėdinta...— Ji ryžosi ištraukti ranką iš Žiuljeno rankos ir užsidengti akis. Visi santūrūs ir moteriškos doros jausmai vėl užvaldė šią sielą...— Ką gi, apgėdinkite mane,— tarė pagaliau atsidususi.— Štai ir bus jums *garantija*.

„Vakar aš buvau laimingas, nes įstengiau būti griežtas pats sau",— pagalvojo Žiuljenas. Valandėlę patylėjęs, jis tiek apvaldė savo širdį, jog lediniu balsu pratarė:

— Na, tarkim, mes pabėgsime į Londoną, jūs būsite, kaip pati

sakote, apgėdinta, o kas man laiduos, kad jūs mylėsite mane? Kad nepasibodėsite manimi, kai aš sėdėsiu pašto karietoje greta jūsų? Nesu pabaisa; pamatęs, kad pražudžiau jus visuomenės akyse, aš dar labiau kentėsiu. Kliūtis yra ne jūsų padėtis visuomenėje, kliūtis, deja, yra jūsų būdas. Ar galite jūs pati sau laiduoti, kad mylėsite mane nors savaitę?

(„Ak, temyli ji mane savaitę, tik savaitę,— tyliai šnabždėjo sau Žiuljenas,— ir aš mirsiu iš laimės. Kas man ateitis? Kas man gyvenimas? Ir ši dangiška laimė gali prasidėti šią akimirką, jei tik aš panorėsiu, viskas priklauso tik nuo manęs!")

Matilda matė, kad jis susimąstė.

— Vadinasi, aš visiškai neverta jūsų,— pratarė ji, paėmusi jį už rankos.

Žiuljenas apkabino ją ir pabučiavo, bet tuo pat metu geležinė pareigos ranka sugniaužė jam širdį. „Jeigu ji pamatys, kaip ją dievinu, aš ją prarasiu". Ir, prieš paleisdamas ją iš glėbio, vėl pasistengė atgauti visą vyrui derantį orumą.

Ir tą, ir kitas dienas jis išmaniai slėpė savo beribį džiaugsmą; buvo akimirkų, kai atsisakydavo net malonumo apglėbti ją.

Bet buvo ir tokių, kai, apdujęs iš laimės, užmiršdavo savo visą apdairumą.

Kadaise Žiuljenas mėgo nueiti į sodą, kur, atsirėmęs į sausmedžių pavėsinę, skirtą kopėčioms padėti, iš tolo žiūrėdavo į Matildos langinę ir liedavo ašaras dėl jos nepastovumo. Čia pat augo didžiulis ąžuolas, ir jo kamienas užstodavo jį nuo nekuklių žvilgsnių.

Kai jis ėjo su Matilda pro šią vietą, taip gyvai primenančią jo beribį skausmą, akivaizdus kontrastas tarp neseniai išgyventos nevilties ir dabartinės laimės palaužė jo tvirtybę; jo akys paplūdo ašaromis, jis pakėlė mylimosios ranką prie lūpų ir tarė:

— Čia aš gyvenau mintimis apie jus; čia aš žiūrėjau į tą langinę, ištisom valandom laukiau laimingos valandėlės, kada ši ranka ją pravers...

Visas jo atsparumas dingo. Tikroviškomis spalvomis, kurių niekaip nesugalvosi, jis pavaizdavo jai beribį tuometinį savo liūdesį. Trumpi jo šūktelėjimai bylojo, koks jis dabar laimingas, kad baigėsi ta žiauri kančia...

„Ką aš darau, dieve brangus! — staiga atsitokėjo Žiuljenas.— Žudau save".

Jį pagavo beribis išgąstis; jam jau pasirodė, kad panelės de La

Mol akyse mažiau meilės. Tai buvo klaidingas įspūdis, bet Žiuljeno veidas staiga persimainė, jis mirtinai išblyško. Jo akys užgeso, ir nuoširdžiausios bei nuolankiausios meilės išraišką tuoj pat nustelbė išdidumas ir netgi pyktis.

— Kas gi jums, brangusis? — švelniai ir nerimastingai paklausė Matilda.

— Aš meluoju,— irzliai atsakė Žiuljenas,— ir meluoju jums! Negaliu sau to atleisti, o betgi dievas žino, kad aš tiek jus gerbiu, jog negaliu meluoti. Jūs mylite mane, esate man atsidavusi, ir man nėra reikalo gražbyliauti, kad jums patikčiau.

— Dieve mano! Atseit visa tai, ko aš dešimt minučių susižavėjusi klausiausi — tik gražūs žodžiai?

— Ir aš baisiai gailestauju dėl jų, brangioji Matilda. Sugalvojau aš juos kadaise vienai moteriai — ji mane mylėjo, bet aš ja bodėjausi... Tai nelemtas mano būdo bruožas, aš pats save už tai smerkiu, atleiskite man.

Graudžios ašaros sruvo Matildos skruostais.

— Kai tik kas mane bent kiek nemaloniai paveikia, aš nejučiom susimąstau,— kalbėjo Žiuljenas,— o tada mano nepakenčiama atmintis,— aš keikiu ją šią akimirką,— pasiūlo man kokią išeitį, ir aš panaudoju ją piktam.

— Vadinasi, pati to nenumanydama, aš padariau kažką, kas jums nepatiko? — paklausė Matilda, sužavėdama Žiuljeną savo naivumu.

— Vieną dieną, prisimenu, eidama pro šiuos sausmedžius, jūs nusiskynėte žiedą. Ponas de Liuzas paėmė jį iš jūsų, ir jūs padovanojote žiedą jam. Aš buvau už poros žingsnių.

— Ponas de Liuzas? Negalimas dalykas,— pasakė Matilda su įgimtu jai išdidumu,— tai ne mano būdui.

— Iš tikrųjų taip buvo,— gyvai atsakė Žiuljenas.

— Na ką gi, teisybė, brangusis,— tarė Matilda, liūdnai nuleidusi akis. Ji tikrai žinojo, kad jau keletą mėnesių nebuvo leidusi ponui de Liuzui nieko panašaus daryti.

Žiuljenas žvelgė į ją su neapsakomu švelnumu akyse. „Ne,— tarė sau,— ji mane myli *ne mažiau* kaip anksčiau".

Vakare Matilda juokais subarė jį už susižavėjimą ponia de Fervak: plebėjas įsimylėjo prasiskėlę! „Gal tai vienintelė pasauly širdžių atmaina, kurios mano Žiuljenas nepriverstų paikioti".— Ji padarė iš jūsų tikrą dabitą,— pasakė ji, žaisdama jo plaukais.

Per tą laiką, kol Žiuljenas manė, kad Matilda jį niekina, jis tapo

vienu elegantiškiausių vyrų Paryžiuje. Ir dar pranoko visus dabitas tuo, kad apsitaisęs apie savo apdarą nebegalvodavo.

Vienas dalykas erzino Matildą: Žiuljenas vis dar perrašinėjo ruso laiškus ir siuntinėjo juos maršalienei.

XXXII skyrius

TIGRAS

Deja, kodėl yra šitaip, o ne kitaip?

Bomaršė

Vienas anglų keliautojas pasakoja, kaip jis laikė namuose tigrą; tigras buvo jo išaugintas, jis glostydavo jį, bet visada laikydavo ant stalo užtaisytą pistoletą.

Žiuljenas savo beribio džiaugsmo netvardydavo tik tada, kai to džiaugsmo jo akyse negalėdavo matyti panelė de La Mol. Jis tiksliai vykdė užsidėtą įsipareigojimą — retkarčiais pasakyti jai aštresnį žodį.

Kai pajusdavo, kad Matildos švelnumas, kuriuo jis tiesiog negalėjo atsistebėti, ir jos beribis atsidavimas tuojau jį nuginkluos, sukaupdavo drąsą ir staiga pasišalindavo.

Pirmą kartą Matilda mylėjo.

Jos gyvenimas, iki šiol vilkęsis vėžlio žingsniu, dabar skriste skrido.

Bet kadangi jos išdidumas vis tiek turėjo kaip nors prasiveržti, Matilda nėmaž nepaisė visų tų pavojų, kuriuos galėjo užsitraukti savo meile. Atsargus dabar buvo Žiuljenas; ir tik tada, kai iškildavo pavojaus klausimas, Matilda nenusilenkdavo jo valiai; tačiau, būdama klusni ir beveik nužeminta su juo, ji dar išdidžiau elgėsi su visais tais, su kuriais susidurdavo namuose,— tėvais ir tarnais.

Vakare, kai svetainėje būdavo šešiasdešimt svečių, ji pasišaukdavo Žiuljeną ir ilgai su juo vienu kalbėdavosi.

Kai šalia jų kartą prisėdo Tanbo, ji paprašė, kad jis nueitų į biblioteką ir atneštų tą Smoleto[142] tomą, kur aprašoma 1688 metų revoliu-

cija; pamačiusi, kad jis dvejoja, pridūrė su užgauliu išdidumu, kuris tarsi balzamu patepė Žiuljeno sielą:

— Ir galite neskubėti.

— Ar pastebėjote, kaip tas baisėlė pažiūrėjo į jus? — paklausė jis.

— Jo dėdė jau dešimt ar dvylika metų klupsčiuoja po šitą svetainę; jei ne tas, bematant liepčiau jį išvyti.

Jos elgesys su de Kruaznua, de Liuzu ir kitais iš paviršiaus buvo idealiai mandagus, bet iš esmės įžūlus. Ji labai gailestavo tiek daug pasakojusi kadaise Žiuljenui apie savo palankumą tiems ponams, juo labiau kad nedrįso dabar prisipažinti, jog tą beveik visai nekaltą domėjimąsi jais smarkiai perdėjo.

Kad ir kokie gražūs buvo jos ketinimai, moteriška savigarba vis neleido jai pasakyti Žiuljenui: „Juk tik todėl, kad manęs klausėtės jūs, man ir buvo malonu kalbėti apie savo silpnybę neatitraukti rankos, kai ponas de Kruaznua, padėjęs savo ranką ant marmurinio stalo, lengvai palytėdavo manąją".

Šiandien, vos tik vienas tų ponų valandžiukei prieidavo prie jos, jai tuoj prireikdavo ko nors paklausti Žiuljeną, ir tai būdavo dingstis pasilaikyti jį prie savęs.

Ji pasijuto nėščia ir su džiaugsmu pranešė apie tai Žiuljenui.

— Ar dar ir dabar abejojate manimi? Ar tai ne garantija? Aš jūsų žmona iki grabo lentos.

Šita žinia labai sukrėtė Žiuljeną. Jis vos neatsižadėjo nusistatytų elgesio taisyklių. „Kaip aš galiu tyčia šaltai ir užgauliai elgtis su vargše mergina, žudančia save dėl manęs?" Jeigu jam pasirodydavo, kad ji nesveikuoja, tai netgi tomis dienomis, kai jo apdairumas bylodavo itin griežmingu balsu, jis nebepajėgdavo žerti jai nė vieno tų žiaurių žodžių, kurie, kaip rodė jo patirtis, buvo reikalingi jų meilei išsaugoti.

— Ketinu parašyti tėvui,— pasakė jam vieną dieną Matilda.— Jis man daugiau negu tėvas; tai draugas. Manyčiau, kad ir jūs, ir aš elgtumės negarbingai, jeigu bandytume jį dar nors valandą apgaudinėti.

— Dieve mano! Ką jūs ketinate daryti? — išsigando Žiuljenas.

— Atlikti savo pareigą,— atsakė ji džiaugsmu spindinčiomis akimis.

Ji parodė daugiau didžiadvasiškumo negu jos meilužis.

— Bet jis mane gėdingai išvys!

— Tai jo teisė, reikia ją gerbti. Aš paduosiu jums ranką, ir mudu išeisime pro vartus pačioj dienos aky.

Sujaudintas Žiuljenas paprašė ją palaukti dar bent vieną savaitę.

Ji atsakė:

— Negaliu, garbė to reikalauja; tai mano pareiga, privalau nedelsdama ją atlikti.

— Ak, taip! Tai aš įsakau jums palaukti,— pratarė pagaliau Žiuljenas.— Jūsų garbei negresia pavojus, aš — jūsų vyras. Šitas esminis žingsnis padarys perversmą mūsų abiejų gyvenime. Aš irgi turiu savų teisių. Šiandien antradienis; kitą antradienį bus priėmimas pas kunigaikštį de Recą; vakare, kai ponas de La Molis grįš namo, durininkas įteiks jam lemtingąjį laišką... Jis tik ir tesvajoja, kaip padaryti jus kunigaikštiene, aš tą gerai žinau; pagalvokite, koks jis pasijus nelaimingas!

— Jūs norite pasakyti: kaip jis atkeršys?

— Aš galiu gailėtis savo geradario, sielotis, kad kenkiu jam; bet aš nebijau ir niekada nieko nebijosiu.

Matilda nusileido. Nuo to laiko, kai ji pasisakė Žiuljenui, kas ją ištiko, jis pirmą kartą kalbėjo su ja tokiu valdingu tonu; jis niekada jos taip karštai nemylėjo. Jautrioji jo sielos pusė su džiaugsmu stverdavosi tos dingsties, kad Matildos dabartinė būklė neleidžianti jam griežtai su ja kalbėtis. Mintis apie prisipažinimą ponui de La Moliui jį nepaprastai sujaudino. Nejaugi jam reikės skirtis su Matilda? Ir nors jai bus labai skaudu, kad jis išvyksta, ar po mėnesio ji dar nebus jo pamiršusi?

Ne mažesnį siaubą kėlė jam ir teisingi priekaištai, kuriais jį gali apiberti markizas.

Vakare jis prisipažino Matildai antrąją savo širdgėlos priežastį, o paskui, apkvaitęs iš meilės, pasakė ir pirmąją.

Jos veidas persimainė.

— Iš tikrųjų? — tarė ji.— Išsiskirti su manim pusei metų būtų jums nelaimė?

— Didžiulė, vienintelė nelaimė pasaulyje, apie kurią aš negaliu galvoti be pasibaisėjimo.

Matilda pasijuto nepaprastai laiminga. Žiuljenas taip stropiai vaidino savo vaidmenį, jog pagaliau ją įtikino, kad jinai myli labiau negu jis.

Netruko ateiti lemtingasis antradienis. Vidunaktį, grįžęs namo, markizas rado laišką, ant kurio buvo užrašyta, kad jis privaląs atplėšti jį pats ir tik tada, kai nebūsią liudytojų.

„Tėve,

Visi visuomeniniai ryšiai tarp mūsų nutraukti, belikę kraujo ryšiai. Po mano vyro jūs esate ir visada būsite brangiausias man žmogus pasaulyje. Man akys plūsta ašaromis, kai pagalvoju, kaip jus skaudinu, bet, kad mano gėda neišeitų viešumon, kad jūs turėtumėte laiko pagalvoti ir veikti, negaliu ilgiau atidėlioti šio prisipažinimo. Jeigu jūs iš prisirišimo man — žinau, kad jis begalinis,— teiksitės paskirti nedidelę rentą, aš apsigyvensiu drauge su savo vyru, kur jūs panorėsite, pavyzdžiui, Šveicarijoje. Jo pavardė visiškai nežinoma, ir niekam neateis į galvą, kad ponia Sorel, Verjero dailidės marti, yra jūsų duktė. Štai ta pavardė, kurią man taip sunku buvo prisiversti parašyti. Man baisu, kad jūsų pyktis, nors ir toks teisingas iš pažiūros, nenukryptų prieš Žiuljeną. Aš nebūsiu kunigaikštienė, tėve, man tai pasidarė aišku tada, kai pamilau jį; nes aš pirmoji pamilau jį, aš jį sugundžiau. Iš jūsų, iš savo protėvių aš paveldėjau iškilnią sielą, ir todėl mano dėmesio negali patraukti tai, kas yra ar man atrodo banalu. Veltui bandžiau, norėdama jums įtikti, susidomėti ponu de Kruaznua. Kam pastatėte man prieš akis tikrai vertingą žmogų? Juk jūs pats pasakėte, kai grįžau iš Ijerų: „Jaunasis Sorelis — vienintelis žmogus, su kuriuo man nenuobodu". Vargšas vaikinas, kremtasi, jei tai įmanoma, tiek pat, kiek ir aš, dėl to skausmo, kurį suteiks jums šitas laiškas. Negaliu reikalauti, kad nepyktumėte ant manęs kaip tėvas; bet prašau jus — nesiliaukite manęs mylėję kaip draugas.

Žiuljenas elgėsi su manim pagarbiai. Jei ir kreipdavosi kartais į mane, tai tik iš nuoširdaus dėkingumo jums: įgimtas jo būdo išdidumas neleidžia jam atsakyti kitaip kaip oficialiai visiems tiems, kurių padėtis daug aukštesnė už jo. Jis skaudžiai jaučia socialinės padėties skirtumą — toks jis iš prigimimo. Tai aš pati — raudonuodama prisipažįstu savo geriausiam draugui, ir niekada šio prisipažinimo neišgirs iš manęs niekas kitas,— tai aš pati vieną dieną sode suspaudžiau jam ranką.

Ar vertės jums berūstauti ant jo rytoj? Mano klaida nebeatitaisoma. Jeigu tik pareikalausite, Žiuljenas mano lūpomis perduos jums savo nuoširdžiausią pagarbą ir sielvartą, kad jus įskaudino. Jūs daugiau jo nematysite; o aš eisiu su juo ten, kur jis panorės. Tai jo teisė, tai mano pareiga, jis mano vaiko tėvas. Jei jūsų gera širdis teiksis mums skirti šešis tūkstančius frankų pragyvenimui, priimsiu juos su dėkingumu; jei ne, Žiuljenas ketina įsikurti Bezansone ir dirbti lotynų kal-

bos ir literatūros mokytoju. Kad ir kokia žema bus jo pradžia, esu įsitikinusi — jis iškils. Su juo aš nesibijau likti niekam nežinoma. Jei įvyks revoliucija, esu tikra, kad jam atiteks pirmas vaidmuo. Ar galėtumėte pasakyti ką panašaus apie kurį nors iš tų, kurie siekė mano rankos? Jie turi gražius dvarus! Betgi ta viena aplinkybė anaiptol nežadina mano susižavėjimo jais. Mano Žiuljenas aukštai iškiltų net esant dabartinei santvarkai, jei turėtų milijoną ir mano tėvo užtartį..."

Matilda, žinodama, kad markizas — ūmus žmogus, prirašė aštuonis puslapius.

„Ką daryti? — svarstė Žiuljenas, vaikščiodamas vidunaktį po sodą, kol ponas de La Molis skaitė laišką. — Pirma, kas man privalu, antra, kas man naudinga? Mano dėkingumas jam neaprėpiamas; be jo aš būčiau koks niekšelis, einąs trečiaeiles pareigas, ir dar, ko gero, ne toks niekšas, kad nesukelčiau aplinkinių neapykantos ir persekiojimo. Jis padarė iš manęs aukštuomenės žmogų. Vadinasi, *neišvengiamos* mano niekšystės bus, pirma, retesnės, antra, ne tokios šlykščios. Tai daugiau, negu kad jis būtų dovanojęs man milijoną. Turiu būti jam dėkingas ir už šitą ordiną, ir už tariamą diplomatinę tarnybą, kuri kelia mane virš minios lygio.

Jeigu jis panorėtų duoti man nurodymų, kaip elgtis, ir paimtų į rankas plunksną, ką jis parašytų?.."

Žiuljeno mintis staiga nutraukė senasis pono de La Molio kamerdineris.

— Markizas kviečia jus tuoj pat pas save, apsirengusį ar ne.

— Saugokitės, ponas markizas pajuodęs iš pykčio,— žengdamas šalia Žiuljeno, tyliai pridūrė tarnas.

XXXIII skyrius

SILPNYBĖS KANČIOS

Šlifuodamas šitą deimantą, nemitrus juvelyras sugadino keletą labiausiai žaižaruojančių jo briaunų. Viduramžiais,— bet ką aš sakau,— dar Rišeljė laikais prancūzas *pajėgė norėti.*

Mirabo

Žiuljenas rado markizą įšėlusį: galbūt pirmą kartą gyvenime šitas didikas elgėsi netaktiškai; jis užvertė Žiuljeną visais keiksmais, kokie jam užėjo ant liežuvio. Mūsų didvyris nustebo, suirzo, bet jo dėkingumas markizui nėmaž nesusvyravo. „Kiek puikių vilčių nuo seno puoselėjo šitas vargšas žmogus, ir štai visos palaidotos vienu akies mirksniu! Bet aš privalau jam ką nors atsakyti, tylėjimas tik dar labiau jį įpykins". Atsakymą Žiuljenas pasiskolino iš Tartiufo.

— Aš ne angelas... Tarnavau jums ištikimai, jūs man dosniai mokėjote... Aš jums dėkingas, bet man dvidešimt dveji metai... Šiuose namuose mane supratote vien jūs ir ta žavinga būtybė...

— Išgama! — suriko markizas. — Žavinga! Žavinga! Tą dieną, kai ji pasirodė jums žavinga, jūs turėjote sprukti!

— Aš ir bandžiau; prašiau jus tada mane išleisti į Langedoką.

Markizas įsiutęs bėgiojo po kambarį, pagaliau nuvargo ir, skausmo palaužtas, sukrito į fotelį; Žiuljenas girdėjo, kaip jis pusbalsiu sumurmėjo: „Juk tai anaiptol ne blogas žmogus".

— Ne, aš nenoriu jums blogo,— šūktelėjo Žiuljenas, puldamas ant kelių. Tačiau be galo to susigėdo ir skubiai atsikėlė.

Markizas buvo iš tiesų paklaikęs. Pamatęs suklupusį Žiuljeną, vėl ėmė svaidytis pasibaisėtinais keiksmais kaip paskutinis vežikas. Neįprasti keiksmažodžiai, matyt, kreipė jo dėmesį į šalį.

„Kaip? Mano duktė vadinsis ponia Sorel! Kaip? Mano duktė nebus kunigaikštienė!" Kiekvieną kartą, kai šios dvi mintys visu ryškumu iškildavo pono de La Molio sąmonėje, jis baisiai kentėjo ir prarasdavo savitvardą. Žiuljenas išsigando, kad markizas nepultų jo mušti.

Šviesesnėmis akimirkomis, kai markizas atrodė tarsi apsiprantąs

su savo neganda, jis kreipdavosi į Žiuljeną su gana protingais priekaištais:

— Reikėjo bėgti, pone,— sakė jis. — Jūsų pareiga buvo bėgti... Jūs tikras niekšas...

Žiuljenas priėjo prie stalo ir parašė:

„Gyvenimas jau seniai tapo man nepakenčiamas,— nusprendžiau jį užbaigti. Prašau poną markizą priimti mano begalinę padėką, taip pat leisti man atsiprašyti už nepatogumus, kuriuos gali sukelti mano mirtis jo rūmuose".

— Teikitės, ponas markize, žvilgtelėti į šitą raštelį... Nužudykite mane,— tarė Žiuljenas,— arba įsakykite savo kamerdineriui mane nužudyti. Dabar pirma valanda nakties, aš vaikščiosiu sode, pagal aną sieną.

— Nešdinkitės po velnių! — riktelėjo markizas, kai jis ėjo pro duris.

„Suprantu,— galvojo Žiuljenas,— jis neturėtų nieko prieš, jei aš išvaduočiau jo kamerdinerį nuo pareigos nudėti mane... Ne, tegul žudo, labai prašau, duodu jam šią satisfakciją... Bet aš, po galais, myliu gyvenimą... Privalau gyventi dėl savo sūnaus".

Iš pradžių pavaikščiojęs po sodą su gresiančio pavojaus nuojauta širdyje, paskiau visas atsidavė minčiai apie sūnų, pirmą kartą visu ryškumu iškilusiai jo vaizduotėje.

Šitas rūpestis, toks naujas Žiuljenui, įkvėpė jam apdairumo. „Kas man galėtų patarti, kaip elgtis su šituo karštuoliu... Jis visai pametė protą ir gali bet ką padaryti. Fukė per toli, be to, kur jam suprasti, kas dedasi tokio žmogaus kaip markizas širdyje.

Grafas Altamira... Bet ar galiu aš būti tikras, kad jis amžinai tylės? Mano mėginimas paprašyti patarimo neturi virsti viešu žygiu ir supainioti mano padėtį. Deja, man lieka tik niūrusis kunigas Piraras... bet jo protas sukaustytas jansenizmo... Koks nors nedorėlis jėzuitas, pažįstąs pasaulį, geriau man praverstų... Kunigas Piraras lengvai gali mane apkulti, vos tik aš prasižiosiu apie savo nusikaltimą".

Žiuljenui į pagalbą atėjo Tartiufo genijus. „Ką gi, nueisiu pas jį išpažinties". Taip jis galutinai ir apsisprendė, pravaikščiojęs sode ištisas dvi valandas. Nebegalvojo, kad gali užklupti šautuvo kulka, jį ėmė miegas.

Kitą rytą, labai anksti, Žiuljenas jau buvo už kelių mylių nuo Paryžiaus ir beldėsi į rūsčiojo jansenisto duris. Jis didžiai nustebo, kad jo prisipažinimas ne toks jau netikėtas kunigui.

„Galbūt kaltas ir aš“,— kalbėjo pats sau kunigas, ne tiek supykęs, kiek susirūpinęs.

— Aš, man regis, numaniau apie šią meilės istoriją... Bet iš draugiškumo jums, nelemtas padauža, nesiryžau perspėti tėvą...

— Ką jis darys? — gyvai paklausė Žiuljenas.

(Šią valandėlę jis mylėjo kunigą Pirarą, ir susikirtimas su juo būtų buvęs jam labai skaudus.)

— Man rodos, yra trys išeitys,— kalbėjo toliau Žiuljenas. — Pirma, ponas de La Molis gali pasirūpinti, kad man būtų padarytas galas,— ir jis papasakojo apie priešmirtinį savižudžio laišką, kurį paliko markizui. — Antra, gali pavesti grafui Norberui iškviesti mane į dvikovą ir nušauti.

— Ir jūs priimtumėte iškvietimą? — piktai šūktelėjo kunigas, pašokęs iš vietos.

— Jūs neleidžiate man baigti. Aišku, aš niekada nešausiu į savo geradario sūnų.

Trečia, jis gali įsakyti man išvykti. Jeigu jis pasakys man: „Išvažiuokite į Edinburgą ar į Niujorką“, aš paklusiu. Tada galima bus nuslėpti panelės de La Mol būklę; bet aš jokiu būdu nepakęsiu, kad jie sunaikintų mano sūnų.

— Neabejokite, tokia ir bus pirmoji to sugedusio žmogaus mintis...

Tuo tarpu Paryžiuje Matilda blaškėsi iš nevilties. Ji pasimatė su tėvu apie septintą valandą ryto. Jis parodė jai Žiuljeno laišką, ir ji dabar drebėjo, kad Žiuljenas nebūtų nusprendęs, jog pati kilniausia išeitis — nusižudyti. „Ir be mano sutikimo“,— galvojo ji su širdgėla, beveik su pykčiu.

— Jeigu jis mirs, mirsiu ir aš,— pasakė ji tėvui. — Ir jūs būsite kaltas dėl jo mirties... Galbūt jūs tuo tik pasidžiaugsite... Bet prisiekiu jo vėle, kad aš tuoj pat užsivilksiu gedulo drabužius ir paskelbsiu viešai, jog esu pono Sorelio našlė; šia pavarde ir išsiuntinėsiu pranešimą apie jo mirtį, turėkite tai galvoj... Nelaukite, kad išsigąsčiau, kad pasirodyčiau silpnadvasė.

Iš meilės ji beveik neteko proto. Dabar jau ponas de La Molis nebežinojo, ko stvertis.

Jis pradėjo kiek blaiviau žiūrėti į tai, kas atsitiko. Per pusryčius Matilda nepasirodė. Kai markizas suprato, kad ji nieko neprasitarė motinai, jam nukrito nuo krūtinės baisus akmuo, o svarbiausia — liko itin paglostyta jo savimeilė.

Žiuljenas grįžo vidudienį. Kieme sukaukšėjo arklio kanopos. Žiul-

jenas nušoko nuo arklio. Matilda liepė jį pakviesti ir puolė jam į glėbį beveik savo kambarinės akivaizdoje. Žiuljenas nebuvo jai per daug dėkingas už tą veržlumą: po ilgo pasikalbėjimo su kunigu Piraru buvo nusiteikęs labai diplomatiškai ir nusprendęs veikti labai apdairiai. Jo vaizduotė atvėso, persvarsčius visas galimybes. Matilda su ašaromis akyse papasakojo, kad mačiusi jo raštelį apie ketinimą nusižudyti.

— Tėvas gali persigalvoti; padarykite man malonumą — tuoj pat išvykite į Vilkjė. Sėskite ant arklio, dinkite iš rūmų, kol mūsiškiai nepakilo nuo stalo.

Matydama, kad Žiuljenas stovi ir žiūri į ją su ramia nuostaba, ji apsipylė ašaromis.

— Leisk man tvarkyti mūsų reikalus,— sušuko ji karštai, spausdama jį savo glėbyje. — Tu žinai, kad aš ne savo noru skiriuosi su tavim. Siųsk laiškus mano kambarinės vardu, žiūrėk, kad adresas būtų užrašytas svetima ranka, o aš tau rašysiu ištisus tomus. Sudiev, bėk!

Žiuljeną įžeidė šis paskutinis žodis, tačiau jis pakluso. „Taip jau lemta,— pagalvojo: — net gražiausiomis akimirkomis tie žmonės sugeba mane užgauti".

Matilda tvirtai laikėsi prieš visus protingus tėvo planus. Derėtis ji sutiko tik tokiomis sąlygomis: ji taps ponia Sorel ir gyvens vargingai su vyru Šveicarijoje arba liks su juo pas tėvą Paryžiuje. Nė girdėti nenorėjo apie pasiūlymą gimdyti slaptai.

— Tada ir prasidėtų visokie šmeižtai, ir aš neišvengčiau gėdos. Praėjus dviem mėnesiams po vedybų, mes su vyru išvažiuosime į kelionę, ir bus lengva pavaizduoti, kad mūsų sūnus gimė deramu laiku.

Iš pradžių šitas atkaklumas siutino markizą, bet galų gale privertė jį sudvejoti.

Graudulio akimirką jis tarė dukteriai:

— Štai, imk, čia dovanojimo raštas dešimties tūkstančių livrų rentai, pasiųsk jį savo Žiuljenui, ir tegul kuo greičiausiai susitvarko taip, kad negalėčiau jos iš jo atimti.

Žinodamas, kaip Matilda mėgsta įsakinėti, Žiuljenas tik tam, kad paklustų jai, be jokio reikalo nujojo keturiasdešimt mylių; dabar jis buvo Vilkjė ir tikrino nuomininkų sąskaitas; markizo geradarystė buvo jam dingstis grįžti į Paryžių. Prieglobsčio jis paprašė kunigą Pirarą, kuris per tą laiką buvo tapęs naudingiausiu Matildos sąjungininku. Kiekvieną kartą, kai markizas paklausdavo kunigo nuomonės, šis įro-

dydavo, kad vienintelė išeitis — atviros jungtuvės, bet kuris kitas kelias būtų nusikaltimas dievo akyse.

— Ir laimė,— pridurdavo kunigas,— gyvenimiškoji išmintis šiuo atveju sutinka su tikėjimu. Ar galima būtų, pažįstant nenuramdomą panelės de La Mol būdą, nors akimirką tikėtis, kad ji laikys paslaptyje tai, ko pati nenori slėpti? Jeigu jūs nesutiksite, kad jungtuvės įvyktų atvirai, visuomenė daug ilgiau domėsis šiuo keistu mezaliansu. Reikia viską paskelbti iš karto, kad neliktų mažiausios paslapties — nei jos regimybės, nei realaus fakto.

— Teisybė,— atsakė susimąstęs markizas. — Šitaip veikiant, kalbos apie šias vedybas jau po trijų dienų atrodys nuobodūs plepalai, pritinką tik siaurapročiams. Reikėtų palaukti kokios nors stambios vyriausybės akcijos prieš jakobinus ir tyliai viską sutvarkyti kilusio triukšmo priedangoje.

Du ar trys pono de La Molio draugai buvo tos pačios nuomonės kaip kunigas Piraras. Jie taip pat manė, kad didžiausia kliūtis — ryžtingas Matildos būdas. Bet ir po visų įtaigių jų samprotavimų markizas negalėjo susigyventi su mintimi, kad reikia visam laikui atsižadėti vilties pamatyti dukterį ant kunigaikštienės *kėdutės*.

Jo atmintyje ir vaizduotėje tebesisuko visokios klastos ir apgavystės, kurios buvo dar įmanomos jo jaunystės laikais. Nusilenkti būtinybei, pabūgti įstatymo atrodė jam kvaila ir negarbinga jo rango žmogui. Brangiai jam dabar teko mokėti už visas kerinčias svajones apie mylimos dukters ateitį, kuriomis jis liūliavo save dešimt metų.

„Kas būtų galėjęs tai numatyti? — galvojo jis. — Mergina tokio išdidaus būdo, tokio įstabaus proto! Ji labiau negu aš puikavosi savo vardu! Jai iš anksto piršosi žymiausi Prancūzijos didikai!

Reikia atsižadėti bet kokio sveiko protavimo. Toks jau mūsų amžius: viskas jaukiasi! Mes žengiame į chaosą".

XXXIV skyrius

ŽMOGUS SU GALVA

Prefektas jojo ir svarstė: „Kodėl man netapti ministru, ministrų tarybos pirmininku, kunigaikščiu? Stai kaip aš kariaučiau... O šit kokiu būdu surakinčiau grandinėmis visus naujovių mėgėjus...

Le Globe

Joks argumentas neįstengs pakirsti galios, kurią įgauna dešimtmetį puoselėjamos saldžios svajonės. Markizas sutiko, kad pykti neprotinga, bet atleisti niekaip negalėjo ryžtis. „Kad tą Žiuljeną ištiktų koks nelaimingas atsitikimas",— pagalvodavo jis retkarčiais. Šitaip sielvartinga jo vaizduotė guodėsi beprasmiškiausiomis iliuzijomis, kurios vertė niekais visų išmintingų kunigo Piraro samprotavimų poveikį. Taip prabėgo mėnuo, o derybos nepasistūmėjo į priekį nė per žingsnį.

Sprendžiant šitą šeimyninę problemą, lygiai kaip ir tvarkant politinius reikalus, markizui į galvą ateidavo puikių minčių, kuriomis jis žavėdavosi trejetą dienų. Tuomet kuris nors veiklos planas patikdavo jam ne todėl, kad būtų buvęs paremtas blaivia logika; ne, priešingai — logiką jis tevertindavo tiek, kiek ji remdavo jo pasirinktą planą. Tris dienas jis veikdavo su poeto užsidegimu ir įkvėpimu, mėgindamas pakreipti įvykių eigą tam tikra linkme; ketvirtą dieną viskas būdavo užmiršta.

Iš pradžių Žiuljeną glumino markizo lėtumas; bet po kelių savaičių jam pradėjo aiškėti, kad šiuo klausimu ponas de La Molis neturi jokio užsibrėžto plano.

Ponia de La Mol ir visi namiškiai buvo įsitikinę, kad Žiuljenas keliauja po provinciją dvarų administravimo reikalais; o jis tuo tarpu slapstėsi kunigo Piraro klebonijoje ir beveik kasdien matėsi su Matilda; jinai kiekvieną rytą praleisdavo visą valandą pas tėvą, bet kartais jie ištisom savaitėm neužsimindavo apie dalyką, į kurį krypo visos jų mintys.

— Nė žinoti nenoriu, kur tas žmogus,— pasakė jai vieną dieną markizas,— pasiųskite jam šį laišką.

Matilda perskaitė:

„Langedoko dvarai duoda dvidešimt tūkstančių šešis šimtus frankų pajamų per metus. Dovanoju dešimt tūkstančių šešis šimtus frankų dukteriai ir dešimt tūkstančių frankų ponui Žiuljenui Soreliui. Žinoma, atiduodu ir pačius dvarus. Liepkite notarui surašyti atskirai du dovanojimo aktus ir rytoj man juos atnešti; po šito visi santykiai tarp mūsų nutraukti. Ak pone, ar galėjau aš viso šito tikėtis?

Markizas de La Molis"

— Dėkoju iš visos širdies,— linksmai tarė Matilda. — Mudu apsigyvensime Egijono pilyje, tarp Aženo ir Marmando. Girdėjau, ten taip gražu kaip Italijoje.

Šita dovana begaliniai nustebino Žiuljeną. Jis jau nebuvo tas atšiaurus ir šaltas žmogus, kokį mes anksčiau pažinojome. Visas jo mintis iš anksto užvaldė sūnaus likimas. Netikėtai jam tekęs turtas, gana stambus tokiam vargšui kaip jis, sužadino jo garbėtrošką. Dabar kartu su žmona jis turi trisdešimt šešis tūkstančius frankų rentos. O Matildos visi jausmai susiliejo į vieną — ji dievino savo vyrą: šitaip iš didystės ji visada vadino Žiuljeną. Jos karščiausias, jos vienintelis troškimas buvo išsikovoti savo vedybų pripažinimą. Ji tolydžio ir be saiko gėrėjosi didžia išmintimi, kurią parodė, surišdama savo likimą su tokiu neprilygstamu žmogumi. Asmeniniai privalumai tapo jos galvoje madingu devizu.

Itin reti pasimatymai, daugybė reikalų, trumpos valandėlės, kurias jie tegalėdavo skirti pasikalbėjimams apie meilę,— visa tai parėmė kadaise Žiuljeno sugalvotą išmintingą taktiką.

Matilda galų gale ėmė nekantrauti, kad taip retai mato žmogų, kurį iš tikrųjų įstengė pamilti.

Vieną tokio susierzinimo akimirką ji parašė tėvui laišką, kurį pradėjo kaip Otelas.

„Mano pasirinkimas pakankamai aiškiai rodo, kad aš iškėliau Žiuljeną aukščiau tų malonumų, kuriuos galėjo suteikti salonai markizo de La Molio dukteriai. Tie džiaugsmai, kurių kiti semiasi iš žmonių pagarbos ir smulkios tuštybės, man neegzistuoja. Štai jau greit pusantro mėnesio, kai aš gyvenu atsiskyrusi nuo vyro. Tuo aš pakankamai įrodžiau savo pagarbą jums. Dar prieš ateinantį ketvirtadienį aš paliksiu gimtuosius namus. Jūsų geradaryščių dėka mes turtingi. Mano paslaptį žino tik garbusis kunigas Piraras. Nuvyksiu pas jį; jis mus sutuoks,

o po valandos mes išvažiuosime į Langedoką ir niekada nepasirodysime Paryžiuje, nebent jūs įsakysite. Bet širdį man skaudina vienas dalykas: žmonės iš viso to pasidarys pikantišką istoriją apie mane ir apie jus. Kvailių epigramos, ko gero, privers mūsų puikųjį Norberą iššaukti Žiuljeną į dvikovą. Tokiu atveju — aš jį pažįstu — būčiau prieš jį visiškai bejėgė. Jo sieloje pabustų maištaująs plebėjas. Maldauju ant kelių, tėve, atvykite į mūsų sutuoktuves kunigo Piraro bažnyčioje ateinantį ketvirtadienį. Tada pikti liežuviai nebebus tokie aštrūs, o jūsų vienturčio sūnaus ir mano vyro gyvybei nebegrės pavojus, ir t. t., ir t. t."

Šitas laiškas sukėlė markizo sieloje nepaprastą sąmyšį. Vadinasi, reikia galų gale *ryžtis*. Nebepaisė jis nei smulkių įpročių, nei eilinių draugų.

Šitomis ypatingomis aplinkybėmis vėl paėmė viršų svarbiausi jo būdo bruožai, kuriuos suformavo jaunystėje išgyventi įvykiai. Vargai, patirti emigracijoje, padarė iš jo svaičiotoją. Dvejus metus valdęs didžiulį turtą ir naudojęsis visomis privilegijomis karaliaus rūmuose, 1790 metais jis nuklimpo į baisų emigranto skurdą. Ši kieta mokykla pakeitė dvidešimt dvejų metų jaunuolio sielą. Tiesą sakant, jis jautėsi veikiau laikinai įsikūręs tarp dabartinių savo turtų negu jų pavergtas. Betgi ta pati vaizduotė, kuri išgelbėjo jo sielą nuo aukso gangrenos, padarė jį auka beprotiškos manijos: jo duktė turi gauti aukštą titulą.

Per tuos pusantro mėnesio markizas, pasidavęs ūmiai užgaidai, kartais nuspręsdavo apipilti Žiuljeną turtais; skurdas jam, ponui de La Moliui, atrodė bjaurus, gėdingas dalykas, neįmanomas jo dukters vyrui; jis mėtė pinigus saujomis. Rytojaus dieną, vaizduotei pasukus kita kryptimi, jam rodydavosi, kad Žiuljenas perprasiąs šią nebylią piniginio dosnumo kalbą, pakeisiąs pavardę, išvyksiąs į Ameriką ir parašysiąs Matildai, kad jis jai miręs... Ponas de La Molis jau tardavo, kad tas laiškas parašytas, vaizduodavosi, kaip jis paveiks dukters būdą...

Tą dieną, kai tokias jo jaunatviškas svajas išblaškė tikras Matildos laiškas, markizas, ilgai svarstęs, kaip nužudžius ar privertus Žiuljeną išnykti, ėmė mąstyti, kad reikėtų sukurti jam puikią padėtį. Štai jis suteiksiąs Žiuljenui kurio nors savo dvaro vardą; o kodėl negalima jam perduoti pero titulo? Jo uošvis, kunigaikštis de Šolnas, kai Ispanijoje žuvo vienturtis sūnus, keletą kartų užsiminė, kad norėtų palikti savo titulą Norberui...

„Niekas negali neigti ypatingų Žiuljeno sugebėjimų tvarkyti pini-

ginius reikalus, drąsos, gal net šaunumo... — svarstė markizas. — Bet to charakterio gelmėse, man rodos, yra kažkas grėsmingo. Tokį įspūdį jis daro visiems, vadinasi, tas įspūdis neapgaulingas (juo sunkiau buvo apčiuopti tą tikrai egzistuojantį bruožą, juo labiau jis gąsdino lakią senojo markizo vaizduotę).

Mano duktė labai bukliai man tai nusakė aną dieną (laiške, kuris buvo sunaikintas): „Žiuljenas neprisišliejo prie jokio salono, prie jokio ratelio". Jis nepasirūpino jokia parama prieš mane ir lieka be menkiausių išteklių, jei aš išmetu jį... Kas tai — šiandieninės visuomenės nepažinimas?.. Aš bent porą kartų jam sakiau: tėra vienas tikras ir parankus kelias iškilti — per salonus...

Ne, jis nepanašus į mitrų ir klastingą prokurorą, kuris nepražiopso nė vienos akimirkos, nė vienos progos... Savo būdu jis anaiptol neprimena Liudviko XI[143]. Antra vertus, matau, kad jis vadovaujasi toli gražu ne kilniais principais... Nesusigaudau... Gal jis įsikalė tas elgsenos normas, norėdamas jomis pažaboti savo aistras?

Beje, vienas dalykas aiškus: jis nepakenčia paniekos, šia prasme jis mano rankose.

Aukštai kilmei jis nesilanksto, tas tiesa, instinktyvios pagarbos mums nejaučia... Tai trūkumas; bet seminaristo siela, šiaip ar taip, teturėtų geisti gyvenimo džiaugsmo ir pinigų. O jis visai kitoks: nieku būdu negali pakelti paniekos".

Prispirtas dukters laiško, ponas de La Molis pamatė, kad reikia apsispręsti: „Pagaliau štai svarbiausias klausimas: ar Žiuljenas įsidrąsino meilintis mano dukteriai tik todėl, kad žinojo, jog myliu ją labiau už viską ir turiu šimto tūkstančio ekiu rentą?

Matilda tvirtina, kad buvę kaip tik priešingai... Ne, mielas Žiuljenai, šis dalykas neturi kelti man jokių abejonių.

Ar tai buvo tikra, netikėta meilė, ar žemas noras iškilti į viršūnes? Matilda įžvalgi, ji iš karto pajuto, kad šis įtarimas gali pražudyti jį mano akyse, todėl prisipažino: ji esą pirmoji įsimylėjusi jį...

Tokia išdidi mergina — ir galėjo užsimiršti tiek, kad pati žengtų pirmą žingsnį!.. Vakare spustelėti jam sode ranką! Koks siaubas! Tarsi nebūtų turėjusi šimto kitų, padoresnių būdų parodyti, kad skiria jį iš kitų.

Kas teisinas, tas kaltas; aš nepasitikiu Matilda..." Tą dieną markizo samprotavimai atrodė įtikimesni negu paprastai. Tačiau nugalėjo įprotis, jis nusprendė laimėti laiko ir parašyti dukteriai. Mat jie dabar susirašinėjo — iš vienos rūmų pusės į kitą ėjo laiškai. Ponas de La

Molis nedrįso ginčytis su Matilda ir perkalbinėti ją. Bijojo, kad viskas staiga neužsibaigtų kokia nors jo nuolaida.

Laiškas

„Nesileiskite į naujas kvailystes; štai jums raštas, kuriuo ponas ševaljė Žiuljenas Sorelis de La Vernė skiriamas husarų leitenantu. Matote, ką aš dėl jo darau. Nepriešgyniaukite man, nieko neklausinėkite. Tegul per dvidešimt keturias valandas jis prisistato į Strasburgą, kur stovi jo pulkas. Pridedu pavedimą savo bankininkui ir reikalauju vykdyti mano nurodymus".

Matilda nežinojo, kur dėtis iš meilės ir džiaugsmo; panoro pasinaudoti pergale ir tuoj pat atsakė:

„Ponas de La Vernė pultų jums po kojų, paklaikęs iš dėkingumo, jei žinotų, ką jūs teikėtės dėl jo padaryti. Bet, parodęs tiek kilniaširdiškumo, jūs, tėve, užmiršote mane; jūsų dukters garbė pavojuje. Vienas neatsargus poelgis gali užtraukti jai amžiną dėmę, kurios nenuplaus nė dvidešimties tūkstančių ekiu renta. Skiriamąjį raštą ponui de La Vernė pasiųsiu tik tada, kai duosite žodį, kad ateinantį mėnesį Vilkjė dvare įvyks viešos mano jungtuvės. Tuoj po tos dienos, kurios maldauju neatidėlioti, jūsų duktė galės pasirodyti viešai tik ponios de La Vernė pavarde. Kaip aš jums dėkinga, brangusis tėveli, kad išgelbėjote mane nuo tos Sorelio pavardės, ir t. t., ir t. t."

Atsakymas buvo netikėtas.

„Klausykite manęs, arba aš viską atšauksiu. Drebėkite, jaunoji pakvaišėle. Aš dar nežinau, kas tas jūsų Žiuljenas, o jūs pati — nė to tiek. Tegul jis važiuoja į Strasburgą ir elgiasi kaip pridera. Aš pranešiu, ką nusprendžiau, po dviejų savaičių".

Šitas griežtas atsakymas nustebino Matildą. „Aš nepažįstu Žiuljeno",— ištarė jinai ir pasinėrė į svajones, kurdama žaviausias prielaidas ir tvirtai tikėdama jų realumu. „Mano Žiuljeno dvasia neįsprausta į siaurą saloninį *šabloną*, ir nepasitikėjimą jo pranašumu mano tėvui žadina kaip tik tas, kas jį įrodo...

Vis dėlto, jei aš nesiskaitysiu su šiuo bandymu parodyti tvirtą charakterį, man rodos, gali įvykti vieša scena; o skandalas pakenks mano

padėčiai aukštuomenėje ir gali mane padaryti ne tokią patrauklią Žiuljeno akyse. Po tokio skandalo... dešimtį metų skursti; o beprotišką mano poelgį — pasirinkti vyrą dėl jo asmeninių privalumų — gali išgelbėti nuo pajuokos tik labiausiai akinantis turtas. Jei gyvensiu toli nuo tėvo, jo metų žmogus gali mane užmiršti... Norberas ves meilią, apsukrią moterį: juk sugebėjo Burgundijos kunigaikštienė sužavėti Liudviką XIV senatvėje..."

Ji nusprendė paklusti, bet neparodė tėvo laiško Žiuljenui; žinodama patrakusį jo būdą bijojo, kad jis neištaisytų kokios paikystės.

Vakare, kai ji pranešė Žiuljenui, kad jis — husarų leitenantas, jo džiaugsmui nebuvo galo. Tą džiaugsmą nesunku įsivaizduoti, prisiminus ambicingus viso jo gyvenimo siekius ir dabartinę aistrą savo sūnui. Pavardės pakeitimas jį apstulbino.

„Šiaip ar taip,— galvojo jis,— mano romanas baigtas, ir tai mano vieno nuopelnas. Aš sugebėjau laimėti šitos baisingos išdidėlės širdį,— pridūrė jis mintyse, žiūrėdamas į Matildą. — Jos tėvas negali gyventi be jos, o ji — be manęs".

XXXV skyrius

AUDRA

Dieve, leisk man būti vidutinybe!

Mirabo

Jo siela skendėjo apmąstymuose; jis beveik nereagavo į karštą Matildos meilumą. Niūriai tylėjo. Niekada jis neatrodė Matildai toks didingas, toks žavus. Ją ėmė baimė, kad pernelyg subtilus jo išdidumas nesugriautų to, kas jau pasiekta.

Ji matė, kad į rūmus mažne kiekvieną rytą atvyksta kunigas Piraras. Ar negalėjo Žiuljenas sužinoti ko nors iš jo apie tėvo ketinimus? Ar negalėjo parašyti jam pats markizas, pasidavęs ūmiai savo užgaidai? Kaip kitaip išsiaiškinti Žiuljeno atšiaurumą po to, kai jį ištiko tokia didelė laimė? Ji nedrįso klausinėti.

Nedrįso! Ji, Matilda! Į jos meilę Žiuljenui ėmė smelktis kažkokia miglota, netikėta nuojauta, kažkas panašaus į siaubą. Ši šalta siela degė tokia aistra, kokia tik begali uždegti būtybę, išaugintą Paryžiaus garbinamos, be saiko suklestėjusios civilizacijos aplinkoje.

Rytojaus dieną auštant Žiuljenas jau buvo kunigo Piraro klebonijoje. Įvažiavo į kiemą pašto arkliais, įkinkytais į aptriušusią karietą, kurią nusisamdė gretimoje pašto stotyje.

— Tokiu ekipažu jums dabar nedera važinėti,— niurgzliai pasakė rūstusis kunigas. — Štai dvidešimt tūkstančių frankų, pono de La Molio dovana jums; turite išleisti juos per šiuos metus, bet pasistengti, kiek įmanoma, neapsijuokti. (Mesti tokią didelę sumą pinigų jaunam vyrui, kunigo nuomone, tai jį stumti į nuodėmę.)

Markizas dar priduria: „Ponas Žiuljenas de La Vernė gauna šiuos pinigus iš savo tėvo, kurio pavardės sakyti nėra reikalo. Ponas de La Vernė galbūt jaus reikalą atsidėkoti ponui Soreliui, Verjero dailidei, kurs rūpinosi juo vaikystėje...“ Šią jo pavedimo dalį galėsiu atlikti ir aš,— pridūrė kunigas. — Įkalbėjau pagaliau poną de La Molį geruoju susiderėti su tuo aršiu jėzuitu de Frileru. Jo įtaka iš tiesų per daug stipri, mes nepajėgsime su ja kovoti. Šitas žmogus, prieš kurį dreba visas Bezansonas, turi pripažinti jūsų aukštą kilmę — tokia bus viena iš nerašytų šio susitarimo sąlygų.

Žiuljenas nebesuvaldė savo jausmų ir puolė kunigui ant kaklo; jis regėjo save jau pripažintą.

— Fi! — atstūmė jį kunigas Piraras.— Ką reiškia šita pasaulietiška tuštybė?.. O Soreliui ir jo sūnums aš paskirsiu savo vardu penkių šimtų frankų metinę pensiją, ir ji bus mokama jiems tol, kol aš būsiu patenkintas jų elgesiu.

Žiuljenas vėl paliko šaltas ir išdidus. Jis padėkojo, bet labai abstrakčiais ir niekuo neįpareigojančiais žodžiais. „Ar galimas dalykas,— galvojo,— kad aš būčiau pavainikis sūnus kokio nors didiko, kurį baisusis Napoleonas ištrėmė į mūsų kalnus?!“ Ši mintis atrodė jam kaskart įtikimesnė. „Gal tą įrodo ir mano neapykanta tėvui?.. Vadinasi, aš ne toks jau pabaisa!“

Praėjus kelioms dienoms po šio monologo, penkioliktasis husarų pulkas, vienas prašmatniausių Prancūzijos armijoje, stovėjo išsirikiavęs kautynių rikiuote Strasburgo manevrų aikštėje. Ševaljė de La Vernė sėdėjo ant nuostabiausio elzasietiško žirgo, už kurį užmokėjo šešis tūkstančius frankų. Jis buvo pakeltas į leitenantus, pabuvęs jaunes-

niuoju leitenantu tik sąrašuose, kažkokiame pulke, apie kurį niekada nebuvo nė girdėjęs.

Jo bejausmė povyza, griežtos, beveik piktos akys, pablyškęs veidas, nesudrumsčiamas šaltakraujiškumas jau pačią pirmą dieną pelnė jam gerą vardą. Netrukus pavyzdingas ir itin nuosaikus jo mandagumas, vikrumas, kurį jis be ypatingo didžiavimosi rodė šaudydamas iš pistoleto ir fechtuodamasis, atėmė bet kam norą garsiai iš jo šaipytis. Penkias ar šešias dienas padvejojusi, pulko viešoji nuomonė apsisprendė jo naudai. „Šitas jaunuolis turi viską,— sakė seni pulko šaipūnai,— trūksta jam tik vieno — jaunatvės".

Iš Strasburgo Žiuljenas parašė kunigui Šelanui, buvusiam Verjero klebonui, beveik jau visiškai nukaršusiam senukui.

„Neabejoju, kad jūs su džiaugsmu sužinojote apie įvykius, kurie paskatino mano šeimą aprūpinti mane nemažu turtu. Siunčiu jums penkis šimtus frankų; prašau išdalinti juos tyliai, neskelbiant mano pavardės, nelaimingiesiems, tokiems pat vargšams šiandien, koks aš buvau kadaise, nes tikriausiai padedate jiems, kaip padėjote kadaise man".

Žiuljenui galvą svaigino garbėtroška, bet ne tuštybė; vis dėlto savo išvaizdai jis skyrė daug dėmesio. Jo arkliai, mundurai, tarnų livrėjos — viskas buvo taip tvarkinga, jog būtų darę garbę akuračiausiam anglų lordui. Vos prieš dvi dienas per protekciją tapęs leitenantu, jis jau apskaičiavo, kad jei nori ne vėliau kaip iki trisdešimtų amžiaus metų, kaip visi didieji generolai, tapti armijos vadu, turi, iki sukaks dvidešimt treji metai, pakilti aukščiau leitenanto. Galvojo tik apie šlovę ir apie sūnų.

Staiga Žiuljeną, patekusį pašėlusios garbėtroškos sūkurin, sugrąžino tikrovėn jaunas de La Molio rūmų liokajus, atšuoliavęs pas jį kaip kurjeris.

„Viskas žuvo,— rašė Matilda. — Kuo skubiausiai lėkite pas mane, meskite viską, jei kitaip negalima, pabėkite. Atvykęs laukite manęs fiakre prie mažųjų sodo vartelių, ties... gatvės... numeriu. Aš ateisiu su jumis pakalbėti, gal net galėsiu įsivesti į sodą. Viskas žuvo, ir, ko gero, nebeatitaisomai; pasikliaukite manimi, būsiu atsidavusi jums ir tvirta nelaimėje. Myliu jus".

Po kelių minučių, gavęs iš pulkininko leidimą, Žiuljenas galvotrūkčiais išjojo iš Strasburgo; tačiau baisus nerimas taip jį nualino, jog atjojęs iki Meco nebepajėgė toliau keliauti raitas. Šoko į pašto karietą; ir beveik neįtikėtinu greitumu atkako į nurodytą vietą, prie de La Mo-

lio sodo vartelių. Varteliai atsidarė, ir Matilda nieko nepaisydama puolė jam į glėbį. Laimė, buvo tik penkta valanda ryto; gatvėje nebuvo nė gyvos dvasios.

— Viskas žuvo; tėvas išsigando mano ašarų ir išvažiavo ketvirtadienio naktį. Kur? Niekas nežino. Štai jo laiškas; skaitykite.

Ir ji įlipo į fiakrą pas Žiuljeną.

„Galėjau viską atleisti, tik ne iš anksto apgalvotą kėslą suvilioti jus todėl, kad esate turtinga. Štai, nelaimingoji dukra, kokia baisi tiesa. Duodu jums garbės žodį, jog niekada nesutiksiu, kad ištekėtumėte už to žmogaus. Skiriu jam dešimties tūkstančių livrų rentą, jeigu jis apsigyvens kur nors toli, už Prancūzijos ribų, visų geriausia — Amerikoje. Perskaitykite laišką, kurį gavau, pasiuntęs paklausimą apie jį. Tasai begėdis pats pasiūlė man parašyti poniai de Renal. Neskaitysiu daugiau nė vienos jūsų eilutės, kur minėsite tą žmogų. Pasibaisėjau Paryžium ir jumis. Prašau jus laikyti didžiausioje paslaptyje tai, kas turi įvykti. *Nuoširdžiai* išsižadėkite niekšo, ir jūs vėl turėsite tėvą".

— Kur ponios de Renal laiškas? — šaltai paklausė Žiuljenas.

— Štai jis. Nenorėjau tau jo rodyti iš karto, neparuošusi tavęs.

L a i š k a s

Pareiga šventam tikėjimui ir dorovei verčia mane, pone, žengti šį sunkų žingsnį; principas, kuris, be abejonės, neklaidingas, liepia man šiuo metu kenkti artimui, bet tik tam, kad būtų užkirstas kelias didesnei blogybei. Skausmas, kurį jaučiu, turi nusileisti pareigos jausmui. Taip, pone, tikrai galėjo pasirodyti, kad asmuo, apie kurį jūs norite sužinoti visą teisybę, elgiasi nesuprantamai ar net garbingai. Galimas daiktas, jis tarė būsiant geriau nuslėpti nuo jūsų ar bent iškreipti dalį tiesos,— to reikalavo atsargumas, o taipogi tikėjimas. Bet tasai elgesys, apie kurį jūs klausiate, buvo iš tikrųjų labai smerktinas — labiau, negu aš sugebėsiu nusakyti. Tas vaikinas, beturtis ir godus, baisingu veidmainiavimu ir suvedžiodamas silpną ir nelaimingą moterį, bandė susikurti padėtį visuomenėje ir prasimušti. Sunki pareiga ragina mane dar pridurti, kad, mano įsitikinimu, ponas Ž... nepripažįsta jokių religinių principų. Atvirai sakant, esu priversta manyti, kad viena iš priemonių, kuriomis jis stengiasi įsitvirtinti bet kuriuose namuose, yra suvedžioti įtakingiausią tų namų moterį. Jis dangstosi tariamu nesavanaudiškumu ir gražio-

mis frazėmis iš romanų, bet jo vienintelis tikslas — paimti į savo rankas namų šeimininką ir jo turtą. Po jo namuose lieka tik sielvartai ir amžini gailestavimai, ir t. t., ir t. t.“

Tas be galo ilgas laiškas, pusiau nuplautas ašarų, buvo rašytas tikrai ponios de Renal ranka; net rūpestingiau negu paprastai.

— Negaliu smerkti pono de La Molio,— pasakė Žiuljenas, baigęs skaityti,— jis teisus ir apdairus. Kuris tėvas norėtų atiduoti savo mylimą dukterį tokiam žmogui! Sudiev!

Žiuljenas iššoko iš fiakro ir nubėgo prie pašto karietos, kuri tebelaukė gatvės gale. Matilda, kurią jis tarytum pamiršo, žengė keletą žingsnių įkandin jo, bet pamačiusi, kad krautuvininkai, kurie ją gerai pažinojo, jau kiša galvas pro savo krautuvių duris, skubiai grįžo į sodą.

Žiuljenas pasileido į Verjerą. Greitai riedančioje karietoje jis negalėjo parašyti Matildai, kaip buvo ketinęs, jo ranka braižė ant popieriaus tik neįskaitomus krivingius.

Į Verjerą jis nuvažiavo sekmadienio rytą. Užėjo pas vietinį ginklininką, kuris šoko sveikinti jį, ką tik padariusį tokią karjerą. Visas miestas tik apie tai ir kalbėjo.

Žiuljenas padėjo nemaža vargo, kol išaiškino jam, kad norįs pirkti porą pistoletų. Ginklininkas, jo paprašytas, pistoletus užtaisė.

Nuaidėjo *trys varpo dūžiai*; šitas ženklas Prancūzijos kaimuose gerai pažįstamas — po visokių rytinių skambinimų jis skelbia, kad tuoj prasidės suma.

Žiuljenas įžengė į naująją Verjero bažnyčią. Visi aukšti pastato langai buvo užleisti purpurinėmis užuolaidomis. Žiuljenas sustojo už ponios de Renal suolo, per keletą žingsnių nuo jos. Jam pasirodė, kad ji karštai meldžiasi. Pamatęs moterį, kuri kadaise taip jį mylėjo, Žiuljenas pajuto, kad jo ranka tirta, ir iš pradžių neįstengė įvykdyti savo sumanymo. „Negaliu,— kartojo jis sau,— tiesiog fiziškai negaliu“.

Šią akimirką klierikas, patarnaujantis mišioms, suskambino *pakylėjimui*. Ponia de Renal nuleido galvą, ir toji valandėlę beveik visai pasinėrė į skraistės klostes. Žiuljenas dabar nebe taip aiškiai matė, kad tai ji; šovė į ją, nepataikė; šovė antrą kartą — ji parkrito.

XXXVI skyrius

LIŪDNOS SMULKMENOS

Nesitikėkite, kad pasirodysiu silpnadvasis. Aš atkeršijau. Nusipelniau mirties, imkite mane. Melskitės už mano vėlę.

Šileris

Žiuljenas suakmenėjo, jam aptemo akys. Šiek tiek atsitokėjo, pamatė, kad tikintieji bėga iš bažnyčios; kunigo prie altoriaus nebebuvo. Žiuljenas iš lėto nusekė paskui kelias moteris, kurios bėgo šaukdamos. Viena jų, braudamasi pro kitas, smarkiai jį pastūmėjo, ir jis parkrito — jo kojos įsipainiojo į kėdę, kurią buvo apvertusi bėgdama minia; keldamasis pajuto, jog kažkas laiko jį už pakarpos; tai buvo žandaras paradine uniforma, priėjęs jo suimti. Žiuljenas nesąmoningai buvo besiekiąs pistoletų, bet už rankų jį nutvėrė antras žandaras.

Jį nuvedė į kalėjimą. Jie įėjo į kažkokį kambarį, ant rankų jam uždėjo grandines, jis liko vienas; durys užsitrenkė, raktas duryse pasisuko du kartus; visa tai įvyko labai greitai; Žiuljenas nieko nematė ir negirdėjo.

— Dievaž, viskas baigta... — ištarė jis garsiai, kai atsipeikėjo. — Taip, po dviejų savaičių giljotina... arba nusižudyti iki to laiko.

Toliau jo mintys nesiekė; jam rodėsi, jog kažkas iš visų jėgų spaudžia jam galvą. Atsigręžė pasižiūrėti, ar niekas jo nelaiko. Po kelių sekundžių kietai užmigo.

Ponios de Renal žaizda nebuvo mirtina. Pirmoji kulka pervėrė skrybėlę; antrasis šūvis trenkė, kai ji gręžėsi atgal pasižiūrėti. Kulka pataikė jai į petį ir — nuostabus dalykas! — atšoko nuo sutrupinto petikaulio į gotikinį piliorių, nuo kurio atskėlė didžiulę akmens skeveldrą.

Tvarstymas truko ilgai ir buvo labai skausmingas. Kai chirurgas, rimtas žmogus, pasakė poniai de Renal: „Laiduoju už jūsų gyvybę kaip už savo paties", ji labai nuliūdo.

Jau seniai ji visa širdimi troško mirti. Šitą sielą, palaužtą pernelyg ilgos kančios, galutinai pribaigė laiškas ponui de La Moliui, kurį parašyti ją privertė jos dabartinis nuodėmklausys. Ji kentėjo dėl to, kad negalėjo matytis su Žiuljenu; ir tą kančią pati vadino *sąžinės graužatim*. Nuodėmklausys, dorybingas ir uolus jaunas dvasininkas, neseniai atvykęs iš Dižono, šiuo atveju neklydo.

„Mirti šitaip, nuo kito rankos,— ne nuodėmė,— galvojo ponia de Renal. — Dievas gal atleis man, kad džiaugiuosi dėl savo mirties". Ji nedrįso pridurti: „O mirtis nuo Žiuljeno rankos — didžiausia laimė".

Vos tik atsikračiusi chirurgo ir draugų, urmu subėgusių jos aplankyti, ji pasišaukė Elizą, savo kambarinę.

— Kalėjimo sargas,— tarė ji, smarkiai rausdama,— žiaurus žmogus. Jis tikriausiai jį skriaus manydamas, kad tuo man padarys malonumą... Mane baisiai kamuoja šita mintis. Ar negalėtumėte nueiti pas jį ir tarsi nuo savęs įteikti jam va šitą mažą paketėlį? Čia keletas luidorų. Pasakykite, kad tikėjimas draudžia jį skriausti... O svarbiausia — tegul jis niekam neprasitaria apie šituos pinigus.

Šitos čia mūsų paminėtos aplinkybės dėka Verjero kalėjimo sargas žmoniškai elgėsi su Žiuljenu; tai buvo vis tas pats ponas Nuaru, pavyzdingas valdžios tarnas, kuriam pono Apero pasirodymas, kaip matėme, įvarė andai tiek baimės.

Į kalėjimą atvyko tardytojas.

— Aš nužudžiau iš anksto apgalvojęs,— pasakė jam Žiuljenas,— nusipirkau pistoletus pas tokį ir tokį ginklų pirklį ir liepiau jam užtaisyti. Baudžiamojo kodekso 1342 straipsnis aiškus, aš nusipelniau mirties ir laukiu jos.

Tardytojo proteliui sunku buvo suvokti šitokį atvirumą, ir jis ėmė davinėti daugybę klausimų, idant kaltinamasis *susipainiotų* atsakinėdamas.

— Bet ar jūs nematote,— nusišypsojo Žiuljenas,— kad aš prisipažįstu nusikaltęs? Ko jums dar bereikia? Nebijokite, pone, jūsų grobis nepaspruks. Jūs turėsite malonumą nuteisti mane. Teikitės manęs nebevarginti.

„Lieka dar viena įkyri pareiga,— pagalvojo Žiuljenas: — parašyti panelei de La Mol".

„Atsikeršijau,— rašė jis. — Deja, mano pavardė pateks į laikraščius, ir aš negaliu dingti iš šio pasaulio inkognito. Prašau man už tai atleisti. Po dviejų mėnesių aš mirsiu. Kerštas buvo baisus kaip ir sielvartas, kad turėjau skirtis su jumis. Nuo šios valandos užsidraudžiau, kad neberašysiu jums ir nebetarsiu jūsų vardo. Niekada nekalbėkite apie mane, net mano sūnui: tik tylėjimu galite mane pagerbti. Žmonių akyse aš būsiu eilinis žmogžudys... Leiskite šią iškilmingą akimirką pasakyti jums tiesą: jūs užmiršite mane. Šitas didžiulis sukrėtimas, apie

kurį patariu jums neprasitarti niekada nė vienai gyvai būtybei, ilgiems metams nustelbs visą romantišką ir pernelyg rizikingą polėkį, būdingą, kiek pastebėjau, jūsų charakteriui. Jūs buvote gimusi gyventi viduramžių didvyrių pasaulyje; tad parodykite jų būdo tvirtumą. Tai, kas turi įvykti, teįvyksta slapta ir tenesuteršia jūsų vardo. Prisiimkite netikrą pavardę ir niekam nepatikėkite savo paslapties. Jeigu negalėsite apsieiti be draugiškos paramos, palieku jums kunigą Pirarą.

Nesileiskite į kalbas su niekuo, ypač venkite savo luomo žmonių, kaip de Liuzas, Keliusas.

Praėjus metams po mano mirties, ištekėkite už pono de Kruaznua; prašau jus, įsakau, kaip jūsų vyras. Nerašykite, neatsakysiu. Nors ir nesu toks piktas kaip Jagas,— taip bent man atrodo,— pasakysiu kaip jis: *From this time forth I never will speak word**.

Daugiau aš nieko nekalbėsiu ir nerašysiu; jums skirti paskutiniai mano žodžiai, lygiai kaip ir paskutiniai mano karšti jausmai.

Ž. S."

Tik išsiuntęs šį laišką, Žiuljenas bent kiek atsipeikėjo ir pirmą sykį pasijuto labai nelaimingas. Visas viltis, kurias puoselėjo jo garbėtroška, jam turėjo išplėšti vieną po kitos iš širdies šie didūs žodžiai: „Aš mirsiu, reikia mirti". Pati mirtis neatrodė jam *baisi*. Visas jo gyvenimas tebuvo ilgas ruošimasis nelaimei, ir jis niekada nebuvo pamiršęs tos iš jų, kuri laikoma visų didžiausia.

„Kas gi yra? — galvojo jis. — Jei aš, pavyzdžiui, po dviejų mėnesių turėčiau kautis dvikovoj su žmogumi, puikiai valdančiu špagą, ar būčiau aš toks silpnadvasis, kad tolydžio galvočiau apie tai, ir dar su siaubu sieloje?"

Daugiau kaip valandą jis šitaip kamantinėjo pats save.

Kai jis aiškiai permatė savo sielą ir tiesa stojo jam prieš akis taip ryškiai kaip vienas iš piliorių jo vienutėje, jis ėmė galvoti apie atgailą.

„Kodėl aš turėčiau atgailauti? Mane žiauriai įžeidė; aš nužudžiau, nusipelniau mirties, bet tai ir viskas. Miršta suvedęs sąskaitas su žmonija. Nepalieku nė vienos neatliktos pareigos, nesu niekam nieko skolingas; mano mirtis niekuo negėdinga; tiesa, Verjero miesčionių akyse vien jau to prietaiso, kuris bus panaudotas egzekucijai, su kaupu užtenka mane apgėdinti; bet filosofiškai žiūrint — kaip visa tai niekinga! Yra dar vienas kelias pakilti jų akyse: sviesti į minią, kai mane ves mir-

* Daugiau nebepraversiu lupų (*angl.*).

ti, auksinių monetų saują. Tada mano atminimas, susijęs su *aukso* sąvoka, jiems spindėte spindės".

Po valandėlės šitie samprotavimai pasirodė jam visiškai teisingi; jis pagalvojo: „Daugiau nebeturiu ko veikti šioje žemėje" ir kietai užmigo.

Apie devintą valandą vakaro jį pažadino sargas, atnešęs vakarienę.

— Ką žmonės kalba Verjere?

— Aš privalau tylėti, ponas Žiuljenai, prisiekiau prieš nukryžiuotąjį karališkame teisme, tą dieną, kai stojau čia į tarnybą.

Jis nutilo, bet neišėjo. Šita tiesmuka veidmainystė pralinksmino Žiuljeną. „Tegul kaip reikiant palaukia tų penkių frankų, už kuriuos trokšta parduoti man savo sąžinę",— pagalvojo jis.

Sargas, pamatęs, kad vakarienė baigiasi be jokio mėginimo jį papirkti, neištvėrė.

— Iš draugiškumo jums,— prabilo jis dirbtinai švelniu balsu,— aš vis dėlto netylėsiu; nors sako, kad teisingumui tas ne į naudą, nes gali pasitarnauti jūsų gynybai... Jūs, ponas Žiuljenai, geras vaikinas, tai nudžiugsite sužinojęs, kad ponia de Renal taisosi.

— Ką? Ji gyva? — nesavu balsu šūktelėjo Žiuljenas, pašokęs nuo stalo.

— Kaip? Jūs nieko nežinojote? — pasakė sargas kvaiša mina, kuri beregint užleido vietą džiugaus godulio išraiškai. — Jūs turėtumėte, pone, ką nors duoti chirurgui, nes pagal įstatymus ir teisingumą jis neturėjo prasitarti. Bet aš norėjau padaryti jums malonumą, tai nuėjau pas jį, ir jis viską man papasakojo...

— Vadinasi, žaizda ne mirtina? — nekantriai tarė Žiuljenas, žengdamas link jo. — Laiduoji savo gyvybe?

Sargas, šešių pėdų milžinas, išsigando ir atsitraukė link durų. Žiuljenas suprato, kad šitokiu būdu iš jo teisybės neišgaus, todėl atsisėdo ir numetė ponui Nuaru napoleondorą.

Klausydamasis to žmogaus pasakojimo, kuris jį įtikino, kad ponios de Renal žaizda nemirtina, jis juto, kad jo akys plūsta ašaromis.

— Išeikite! — pasakė jis šiurkščiai.

Sargas pakluso. Vos tik spėjo užsitrenkti durys, Žiuljenas šūktelėjo:

— Dieve didis! Ji gyva!

Ir puolė ant kelių, liedamas gailias ašaras.

Šią iškilmingą minutę jis buvo tikintis. Kas jam dvasininkų veid-

mainystė! Ar gali ji sumenkinti tiesą ir didingumą, glūdintį dievo sąvokoje?

Tik dabar Žiuljenas ėmė gailėtis padaręs šį nusikaltimą. Keistas sutapimas, išgelbėjęs jį nuo nevilties: tik šią akimirką jis atitoko pagaliau iš tos būsenos,— fizinio sudirgimo ir kone beprotystės,— į kurią buvo nugrimzdęs nuo tada, kai išvyko iš Paryžiaus į Verjerą.

Jis nėmaž neabejojo, koks jo laukia nuosprendis, jo ašaros buvo didžiadvasiškumo ašaros.

„Vadinasi, ji gyvens!.. — kartojo jis sau.— Gyvens, atleis man ir mylės mane..."

Kai sargas kitą rytą jį pabudino, buvo jau vėlus metas.

— Jūs iš tikrųjų šaunuolis, ponas Žiuljenai,— pasakė tas žmogus.— Aš jau du kartus buvau atėjęs, bet nutariau jūsų nežadinti. Štai du buteliai puikaus vyno, jį siunčia jums kunigas Maslonas, mūsų klebonas.

— Kaip? Tas niekšas dar čia? — paklausė Žiuljenas.

— Taip, pone,— atsakė sargas, nuleidęs balsą,— bet nekalbėkite taip garsiai, galite sau pakenkti.

Žiuljenas nuoširdžiai nusijuokė.

— Dabar jau, drauguži, pakenkti man galite tik jūs vienas, jei imsite su manim šiurkščiai ir žiauriai elgtis... Jums bus gerai atlyginta,— tarė Žiuljenas, nebaigęs sakinio, vėl valdingu tonu. Šitą toną jis tuoj pateisino, mesdamas sargui aukso monetą.

Ponas Nuaru vėl kuo smulkiausiai papasakojo visa, ką buvo sužinojęs apie ponią de Renal, bet apie Elizos apsilankymą neužsiminė.

Tai buvo žemiausia ir vergiškiausia natūra. Žiuljenui šovė į galvą tokia mintis: „Šitas baidyklė milžinas uždirba čia kokius tris ar keturis šimtus frankų, nes jo kalėjimas ne per gausiai lankomas; galiu prižadėti jam dešimt tūkstančių frankų, jeigu jis sutiktų bėgti su manimi į Šveicariją... Sunkiausia būtų įtikinti jį, kad aš jo neapgausiu". Bet kai Žiuljenas pabandė įsivaizduoti ilgas derybas su tokiu niekingu padaru, jį apėmė pasibjaurėjimas, ir jo mintys nukrypo kitur.

Vakare pasirodė, kad jau per vėlu. Vidunaktį atvažiavo pašto karieta jo paimti. Jis buvo labai patenkintas jį lydinčiais žandarais. Rytą, kai atvyko į Bezansono kalėjimą, jį maloningai patalpino viršutiniame gotikinio bokšto aukšte. Jis nusprendė, kad tai keturioliktojo amžiaus pradžios architektūra, susižavėjo jos grakštumu ir įmantriu lengvumu. Pro siaurą tarpelį tarp dviejų sienų Žiuljenas matė anapus gilaus kiemo nuostabaus grožio reginį.

Kitą dieną jį tardė, paskui keletą dienų visiškai nejudino. Jo sieloje buvo ramu. Jo byla jam atrodė labai paprasta: „Norėjau nužudyti — vadinasi, turiu būti nužudytas".

Daugiau jis šiuo samprotavimu sau galvos nekvaršino. Teismas, nemalonumas pasirodyti viešai, gynimas — visa tai atrodė jam tik smulkūs rūpesčiai, įkyrios ceremonijos, apie kurias bus laiko pagalvoti, kai jos prasidės. Ne daugiau jam rūpėjo ir mirties akimirka: „Pagalvosiu apie tai po nuosprendžio". Jis anaiptol nenuobodžiavo; į viską žvelgė kitomis akimis. Garbėtroškos nebeturėjo. Panelę de La Mol prisimindavo retai. Užtat jį labai krimto sąžinė, ir dažnai jam vaidenosi ponia de Renal, ypač nakties tyloje, kurią šitame ankštame bokšte trikdė tik jūrų erelio klyksmas.

Jis dėkojo dangui, kad nesužeidė jos mirtinai. „Keistas dalykas! — svarstė jis.— Maniau, kad savo laišku ponui de La Moliui ji amžinai sužlugdė mano būsimą laimę, ir štai, nepraėjus nė dviem savaitėms po to laiško, aš nebegalvoju apie tai, kas mane tada jaudino... Turėti du—tris tūkstančius frankų rentos ir ramiai sau gyventi kur nors kalnuose, pavyzdžiui, Verži... Buvau juk tada laimingas... Tik nesupratau savo laimės!"

Būdavo akimirkų, kai jis staiga pašokdavo nuo kėdės. „Jei būčiau mirtinai sužeidęs ponią de Renal, būčiau nusižudęs... Bet man reikia tikrai tuo įsitikinti, kad nejausčiau pasibaisėjimo savimi.

Nusižudyti! Štai apie ką verta pagalvoti,— svarstė jis.— Tie formalistai teisėjai, su tokiu įtūžiu persekiojantys vargšą kaltinamąjį, pasiųstų į kartuves patį geriausią pilietį, kad gautų užsikabinti ordiną... Išsigelbėčiau nuo jų valdžios, nuo jų plūdimosi bjauria prancūzų kalba, plūdimosi, kurį departamento laikraštis pavadins gražbylyste...

Man dar liko gyventi daugmaž penkios ar šešios savaitės... Nusižudyti! Dievaži, ne! — nusprendė jis po keleto dienų.— Napoleonas juk gyveno...

Be to, gyventi man malonu; buveinė rami, jokių įkyrių lankytojų",— nusijuokė jis ir ėmėsi sudarinėti sąrašą knygų, kurias ketino parsisiųsdinti iš Paryžiaus.

XXXVII skyrius

BOKŠTAS

Draugo kapas.
Sternas[144]

Koridoriuje pasigirdo triukšmas; šiuo metu paprastai niekas pas jį neateidavo; nuplasnojo kleketuodamas erelis, atsivėrė durys, ir Žiuljenui į glėbį puolė kretėdamas, su lazda rankoje, garbusis klebonas Šelanas.

— Ak dieve didis, ar tai galimas daiktas, vaikeli?.. Pabaisa — turėčiau sakyti!

Ir gerasis senelis nepajėgė ištarti daugiau nė žodžio. Žiuljenas išsigando, kad jis neparkristų. Reikėjo nuvesti jį prie kėdės. Laiko ranka sunkiai prislėgė tą žmogų, kadaise tokį veiklų. Žiuljenui pasirodė, kad čia tik jo šešėlis.

Senelis atgavo kvapą.

— Tik užvakar gavau jūsų laišką iš Strasburgo ir tuos penkis šimtus frankų Verjero vargšams; man jį atnešė į kalnus, į Livriu,— gyvenu ten dabar pas savo brolėną Žaną. Ir staiga vakar sužinau apie šitą baisų įvykį... O dangau, ar gali taip būti! — Senelis nebeverkė, jo žvilgsnyje nebuvo jokios minties, jis mašinaliai pridūrė:

— Tie penki šimtai frankų bus jums reikalingi, aš juos atvežiau.

— Man tik jūs reikalingas, tėve! — šūktelėjo susigraudinęs Žiuljenas.— Pinigų aš turiu pakankamai.

Bet daugiau neišgavo nė vieno protingo žodžio. Kunigui Šelanui retkarčiais tyliai nuriedėdavo per skruostą ašara; paskui jis įbesdavo žvilgsnį į Žiuljeną ir tarsi nustebdavo, kai tas paimdavo jo rankas ir pakeldavo prie lūpų. Tas veidas, kadaise toks gyvas, visada taip ryškiai nušviestas kilniausių jausmų, dabar buvo apatiškas. Netrukus senelio išsivesti atėjo kažkoks kaimietis.

— Nereikia jo varginti ir per daug kalbinti,— pasakė jis Žiuljenui, kuris suprato, kad tai kunigo brolėnas.

Po šito apsilankymo Žiuljeną užgulė skaudus liūdesys, bet verkti jis negalėjo. Viskas jam atrodė niūru, niekur jokios paguodos; jautė, kaip stingsta širdis krūtinėje.

Tai buvo pati žiauriausia valandėlė po to, kai įvykdė nusikaltimą. Jis pamatė mirtį visame jos bjaurume. Visos iliuzijos apie sielos didingumą ir kilnumą išsisklaidė kaip debesis nuo atsiautusios vėtros.

Šitokia baisi būsena truko keletą valandų. Kai apsinuodija siela, ją reikia gydyti fizinėmis priemonėmis ir šampanu. Žiuljenas būtų palaikęs save bailiu, jei būtų to griebęsis. Visą šią siaubingą dieną pravaikštinėjęs po savo ankštą bokštą, vakarop jis staiga sušuko: „Ak, koks aš kvailys! To vargšo senelio povyza turėtų šitaip baisiai nuliūdinti mane tik tokiu atveju, jei man tektų mirti kaip visiems; bet greita mirtis pačiame amžiaus žydėjime kaip tik išgelbės mane nuo šitokio pasigailėtino sukriošimo".

Tačiau, nors ir kaip įtikinėjo save Žiuljenas, šis vizitas jį sugraudino lyg kokį šiaudadvasį, ir dėl to jis pasijuto nelaimingas.

Jo širdyje nebeliko nieko atšiauraus, nieko didingo, jokių romėniškų dorybių; mirtis tarytum pakilo kažkur į aukštybes ir atrodė ne toks lengvas dalykas.

„Tai bus mano termometras,— tarė jis sau.— Šį vakarą esu dešimčia laipsnių žemiau drąsos, su kuria reikia eiti ant ešafoto. O šį rytą tos drąsos dar turėjau. Bet pagaliau ar ne vis tiek? Kad tik atgaučiau ją, kada reikės". Ši mintis apie termometrą linksmai jį nuteikė ir galų gale išblaškė.

Rytą pabudęs, jis pajuto gėdą dėl vakarykščios dienos. „Mano laimei ir ramybei pavojus". Buvo berašąs generaliniam prokurorui prašymą, kad nieko pas jį neįleistų. „O Fukė? — pagalvojo.— Jeigu jis susigalvotų atvažiuoti į Bezansoną, kaip jam būtų skaudu!"

Gal jau porą mėnesių jis nebuvo nė prisiminęs Fukė. „Buvau tikras kvailys Strasburge, mano mintys nepakildavo aukščiau munduro apykaklės". Jis daug galvojo apie Fukė ir dar labiau sugrudo. Susijaudinęs vaikščiojo į vieną ir kitą pusę. „Štai aš, be jokios abejonės, dvidešimt laipsnių žemiau mirties lygio... Jei dar labiau nusilpsiu, geriau nusižudyti. Koks bus džiaugsmas visiems Maslonams ir Valno, jei mirsiu kaip prasčiokas".

Atvažiavo Fukė; šitas paprastas geraširdis žmogus nesitvėrė iš skausmo. Jo vienintelė mintis, jeigu jis iš viso gebėjo mąstyti, buvo: parduoti visą turtą, papirkti kalėjimo sargą ir išgelbėti Žiuljeną. Jis ilgai pasakojo, kaip pabėgo ponas de Lavaletas[145].

— Tu mane skaudini,— pasakė Žiuljenas.— Ponas de Lava-

letas buvo nekaltas, o aš — nusikaltėlis. Gal tu pats to nenori, tačiau primeni man šį skirtumą...

Bet ar tai tiesa? Ką? Tu parduotum visą savo turtą? — tarė Žiuljenas, staiga vėl atgavęs įžvalgumą ir įtarumą.

Fukė, apsidžiaugęs, kad draugas pagaliau reagavo į jo svarbiąją mintį, ėmė išsamiai, beveik šimto frankų tikslumu, jam dėstyti, kiek gali gauti už kiekvieną savo žemės sklypą.

„Ar galima buvo tikėtis iš provincialo savininko tokio iškilnaus pasiaukojimo! — pagalvojo Žiuljenas.— Kiek santaupų, kiek turto, sukaupto beveik niekingu šykštumu, dėl kurio aš rausdavau iš gėdos, jis atsižada dėl manęs! Nė vienas iš tų jaunų gražuolių, kuriuos matydavau de La Molio rūmuose ir kurie skaito „Renė“[146], neturi nė vienos šių juokingų savybių; tačiau kuris iš tų gražuolių paryžiečių gebėtų parodyti tokį pasiaukojimą? Gal nebent koks jauniklis, pralobęs iš palikimo ir nežinąs pinigų vertės“.

Netaisyklinga Fukė kalba, netašytos jo manieros — viskas dingo Žiuljenui; jis puolė draugui į glėbį. Dar niekada provincija, palyginta su Paryžiumi, nebuvo gražiau pagerbta. Fukė, nudžiugintas įkarščio, kurį įžvelgė Žiuljeno akyse, palaikė jį sutikimu bėgti.

Šitas *iškilnus* gestas grąžino Žiuljenui visą tvirtybę, kurią jis buvo praradęs po kunigo Šelano apsilankymo. Jis buvo dar labai jaunas; bet, mano galva, tai buvo puiki atžala. Užuot ėjęs, kaip dauguma žmonių, nuo jausmingumo prie gudraus išskaičiavimo, bręsdamas jis būtų tapęs jautriu, geru žmogumi, atsikratęs beprotiško įtarumo... Bet kuriam galui šie bergždi pranašavimai?

Tardymai darėsi vis dažnesni, nors Žiuljenas ir stengėsi savo atsakymais sutrumpinti bylos eigą.

— Aš nužudžiau ar bent norėjau atimti gyvybę, ir mano nusikaltimas iš anksto apgalvotas,— kartojo jis kas dieną.

Bet tardytojas buvo visų pirma formalistas. Žiuljeno pareiškimai anaiptol netrumpino tardymo; jie žeidė tardytojo savimeilę. Žiuljenas nežinojo, kad buvo ketinama jį perkelti į baisią, tamsią kamerą ir tik Fukė pastangų dėka jam paliko dailų kambarį, į kurį patekti galėjai tik įveikęs šimtą aštuoniasdešimt pakopų.

Tarp tų įtakingų asmenų, kuriuos Fukė aprūpindavo malkomis, buvo ir kunigas de Frileras. Šaunusis pirklys priėjo net prie visagalio generalvikaro. Jis neapsakomai nudžiugo, kai kunigas de Frileras pareiškė jam, kad, sujaudintas puikių Žiuljeno savybių ir paslaugų, jo padarytų kadaise seminarijai, jis ketinąs užtarti jį prieš teisėjus.

Fukė sušvito viltis išgelbėti draugą; išeidamas jis nusilenkė iki žemės ir paprašė generalvikarą priimti dešimt luidorų mišioms kaltinamojo išteisinimo intencija.

Kad ir keista, bet Fukė klydo. Kunigas de Frileras anaiptol nebuvo Valno. Pinigų jis nepriėmė ir net leido suprasti šauniajam kaimiečiui, kad geriau pasilaikytų tuos pinigus. Kadangi buvo neatsargu dar aiškiau pasakyti, jis patarė Fukė išdalinti šią sumą vargšams kaliniams, kurie iš tiesų visko stokoja.

„Keistas padaras tas Žiuljenas,— mąstė kunigas de Frileras,— iš tiesų nesuprantu jo poelgio; o man viskas turi būti aišku... Gal bus galima iš jo padaryti kankinį... Šiaip ar taip, aš prisikasiu iki šios istorijos *šaknų* ir rasiu galbūt progą pagąsdinti tą ponią de Renal, kuri nejaučia mums jokios pagarbos ir, tiesą sakant, nekenčia manęs... O gal visa tai atvers man kelią į viešą susitaikinimą su ponu de La Moliu, kuris jaučia silpnybę tam seminaristėliui".

Kompromisinis susitarimas dėl bylos buvo pasirašytas prieš kelias savaites, ir kunigas Piraras, prieš išvykdamas iš Bezansono, užsiminė apie paslaptingą Žiuljeno kilmę; tai įvyko tą pačią dieną, kai nelaimingasis pasikėsino į ponios de Renal gyvybę Verjero bažnyčioje.

Žiuljenas bijojo tik vieno nemalonumo prieš mirtį — tėvo apsilankymo. Jis pasitarė su Fukė, ar neparašyti generaliniam prokurorui, kad pas jį neįleistų lankytojų. Tas baisus nenoras susitikti su tėvu, ir dar tokiu metu, labai papiktino dorą, prasčiokišką miško pirklio širdį.

Jam net pasirodė, kad dabar jis supranta, kodėl tiek žmonių taip aistringai neapkenčia jo draugo. Iš pagarbos nelaimei jis nuslėpė savo mintis.

— Šiaip ar taip,— šaltai atsakė jis,— toks draudimas nebūtų taikomas tavo tėvui.

XXXVIII skyrius

GALINGI PEČIAI

Bet koks paslaptingas jos elgesys, koks elegantiškas stotas! Kas gi ji tokia?

Šileris

Kitą rytą bokšto durys atsidarė labai anksti. Žiuljenas pašoko iš miego.

„Ak dieve gailestingas! — pagalvojo.— Tėvas! Kaip nemalonu!"

Tą pačią akimirką kaimietiškai apsirengusi moteris puolė jam ant krūtinės ir iš visų jėgų jį apglėbė. Jis vargiai ją atpažino. Tai buvo panelė de La Mol.

— Koks tu negeras! Aš tik iš tavo laiško sužinojau, kur tu. Apie tai, ką tu vadini nusikaltimu,— nors iš tikrųjų čia tėra kilnus kerštas, liudijantis, kokia didi širdis plaka šioje krūtinėje,— apie visa tai aš sužinojau tik Verjere...

Nors Žiuljenas iš anksto buvo nusiteikęs prieš panelę de La Mol,— to, beje, jis pats sau aiškiai neprisipažino,— ji pasirodė jam labai graži. Argi neliudija jos elgesys ir kalbos apie kilnų, nesavanaudišką jausmą, toli pranokstantį visa, ką būtų drįsusi padaryti smulki, eilinė siela? Jam vėl pasivaideno, kad jis myli karalienę; po kelių minučių kreipėsi į ją su retu žodžio ir minties iškilnumu:

— Ateitį aš vaizdavausi labai aiškiai. Po mano mirties jūs ištekate už pono de Kruaznua — jis ves našlę. Kilni, bet šiek tiek romantiška šios žavios našlės siela, sukrėsta ir grąžinta į gyvenimiškos išminties kelią ypatingo, tragiško ir jai didingo įvykio, teiksis įvertinti labai akivaizdžias jaunojo markizo dorybes. Jūs tenkinsitės tuo, ką visi žmonės vadina laime: pagarba, turtais, aukšta padėtimi... Tačiau, brangioji Matilda, jūsų atvykimas į Bezansoną, jeigu apie jį pasklis gandas, bus mirtinas smūgis ponui de La Moliui, o šito aš niekad sau neatleisiu. Aš ir be to jam taip uždaviau širdį! Akademikas pasakys, kad aš — angis, kurią ponas markizas sušildė užantyje.

— Prisipažįstu, nesitikėjau tokių šaltų samprotavimų, tokio susirūpinimo ateitimi,— pasakė panelė de La Mol pyktelėjusi.— Mano kambarinė, beveik tokia pat atsargi kaip jūs, išsiėmė pasą, ir aš atkeliavau čia pašto karieta ponios Mišlė pavarde.

— Ir poniai Mišlė taip lengvai pavyko ligi manęs prieiti?

— Ak, tu vis toks pat nuostabus,— ne veltui aš išskyriau tave iš kitų! Pirmiausia daviau šimtą frankų vienam teismo sekretoriui, kuris tikino, kad patekti man į šį bokštą neįmanoma. Bet, gavęs pinigus, tasai garbus žmogelis ėmė delsti, sugalvojo visokių kliūčių, net pamaniau, kad nori mane apgauti...

Ji nutilo.

— Na ir kaip? — paklausė Žiuljenas.

— Nepyk, mano mielas Žiuljenai,— tarė ji, bučiuodama jį,— turėjau pasisakyti tam sekretoriui savo pavardę, nes jis palaikė mane jauna Paryžiaus siuvėja, įsimylėjusia gražuolį Žiuljeną... Taip, tai jo žodžiai. Prisiekiau, kad esu tavo žmona, ir dabar gausiu leidimą lankyti tave kasdien.

„Tikra beprotė,— pagalvojo Žiuljenas.— Bet ar galėjau aš tam užkirsti kelią? Šiaip ar taip, ponas de La Molis yra toks aukštas didikas, jog viešoji nuomonė sugebės pateisinti jauną pulkininką, kuris ves šitą žavią našlę. Mano mirtis viską atpirks".

Ir svaigulingai atsidavė Matildos meilei; buvo čia ir beprotystės, ir sielos didingumo — visko, ką tik galima įsivaizduoti keisčiausio. Ji rimtai pasiūlė jam nusižudyti kartu.

Po šito pirmo susijaudinimo, po to, kai ji lig soties atsidžiaugė laime matyti Žiuljeną, ją staiga pagavo neįveikiamas smalsumas. Ji ėmė tyrinėti savo meilužį ir atrado, kad jis toli pranoksta visa, ką ji buvo įsivaizdavusi. Jai atrodė, kad iš numirusių prisikėlė Bonifasas de La Molis, tik dar didvyriškesnis.

Matilda pasimatė su žymiausiais miesto advokatais ir įžeidė juos, per daug stačiai pasiūlydama jiems aukso; bet auksą galų gale jie priėmė.

Ji greitai sumetė, jog tada, kai iškyla sunkiai išsprendžiami ir itin svarbūs klausimai, Bezansone viskas pareina nuo kunigo Frilero.

Bandydama niekam nežinoma ponios Mišlė pavarde prieiti prie visagalio kongregacijos nario, ji susidūrė su neįveikiamomis kliūtimis. Tuo tarpu mieste pasklido gandas apie jauną gražuolę modistę, kuri, pametusi galvą iš meilės, atvyko iš Paryžiaus į Bezansoną guosti jaunojo kunigo Žiuljeno Sorelio.

Bezansono gatvėmis Matilda vaikščiojo viena, pėsčiomis, tikėdamasi, kad niekas jos nepažins. Šiaip ar taip, manė, kad jeigu padarys didelį įspūdį žmonėms, tas gali išeiti tik į naudą jos tikslams. Įsikliedėjo net, kad jos pašaukti žmonės sukilsią ir išgelbėsią į ešafotą žengiantį

Žiuljeną. Panelei de La Mol rodėsi, kad ji apsirengusi paprastai, kaip dera skausmo palaužtai moteriai; o iš tikrųjų jos apdaras traukė visų žvilgsnius.

Kai pagaliau, visą savaitę vargusi, gavo audienciją pas kunigą de Frilerą, Bezansone ji buvo jau tapusi visuotinio susidomėjimo objektu.

Nors ir kokia narsi buvo Matilda, bet mintys apie įtakingą kongregacijos narį taip glaudžiai siejosi jos galvoje su juoda ir apdairia piktadarybe, jog suvirpo, paskambinusi prie kurijos durų. Kai ji kopė laiptais į generalvikaro apartamentus, jai linko kojos. Tušti vyskupo rūmai smelkė ją šalčiu. „Atsisėsiu ant kurio nors krėslo, o krėslas, ko gero, čiups mane už alkūnių, ir aš dingsiu. Kur galės apie mane teirautis mano kambarinė? Žandarmerijos kapitonas nedrįs nė piršto pajudinti... Esu visiškai viena šitame dideliame mieste!"

Bet, vos metusi žvilgsnį į patalpas, panelė de La Mol nusiramino. Visų pirma, duris jai atidarė aukštas, elegantiška livrėja apsirengęs liokajus. Svetainė, kur ją paprašė palaukti, tviskėjo ta skoninga ir rafinuota prabanga, kuri taip skiriasi nuo vulgaraus prašmatnumo ir Paryžiuje pasitaiko tik geriausiuose namuose. Kai ji pamatė kunigą de Frilerą, žengiantį link jos su tėviška išraiška, visos jos mintys apie žiaurius nusikaltimus išsisklaidė. Šitame gražiame veide ji neįžiūrėjo nė ženklo tos energingos ir bent kiek brutalios dorybės, kurios taip nemėgsta Paryžiaus salonai. Kunigo bruožus švelnino lengva šypsena, bylojanti, kad visagalis Bezansono viešpats yra gerai išauklėtas žmogus, apsišvietęs dvasininkas, sumanus viršininkas. Matilda pasijuto lyg Paryžiuje.

Kunigas de Frileras davė vos keletą klausimų, ir Matilda prisipažino, kad ji — galingo jo priešininko, markizo de La Molio, duktė.

— Taip, aš iš tikrųjų ne ponia Mišlė,— tarė ji, atgavusi visą savo įprastinį didingumą,— ir nebijau šito prisipažinti, nes atėjau pasitarti su jumis, ar negalima būtų padėti ponui de La Vernė pabėgti iš kalėjimo. Visų pirma, apkaltintas jis gali būti vien lengvabūdiškumu: moteris, į kurią jis šovė, jau taisosi. Antra, jei reikia papirkti žemesniuosius tarnautojus, tuoj pat galiu duoti penkiasdešimt tūkstančių frankų ir pažadėti antra tiek. Pagaliau, tiek aš, tiek ir mano šeima padarys visa, kas įmanoma, kad atsidėkotų žmogui, kuris išgelbės poną de La Vernė.

Kunigas de Frileras, matyt, nustebo, išgirdęs šią pavardę. Matilda

parodė jam keletą karo ministro raštų, adresuotų ponui Žiuljenui Soreliui de La Vernė.

— Matote, kunige, kad mano tėvas rūpinosi jo likimu. Reikalas paprastas; aš ištekėjau už jo slapta, ir tėvas pageidavo, kadangi šios vedybos truputį keistokos de La Molio dukteriai, viešai apie jas paskelbti tik po to, kai Žiuljenas taps aukštesniu karininku.

Matilda pastebėjo, kad sulig šitomis svarbiomis naujienomis lipšni ir linksma išraiška kunigo de Frilero veide ūmai ėmė blėsti. Jame atsispindėjo gudrumas ir nepermanoma klasta.

Kunigas kažkuo abejojo, jis lėtai skaitė oficialius dokumentus.

„Ką galiu aš laimėti iš šito keisto atvirumo? — mąstė jis.— Štai aš užmezgiau staiga artimą pažintį su moterimi, kuri draugauja su garsiąja maršaliene de Fervak, visagale seserėčia monsinjoro*** vyskupo, dalijančio Prancūzijoje vyskupystes.

Tai, ką aš vaizdavausi tik tolimoje ateityje, netikėtai stoja prieš mane dabar. Štai kelias į visų mano troškimų įgyvendinimą".

Iš pradžių Matilda išsigando, pamačiusi, kaip staiga persimainė to galingo žmogaus veidas: juk ji viena su juo nuošaliame kambaryje. „Na ir tegul! — tarė ji sau tuoj pat.— Blogiausia juk būtų buvę, jei būčiau nepadariusi jokio įspūdžio šiam šaltam egoistui, persisotinusiam valdžia ir visokiom gėrybėm".

Apakintas šitos greitos ir netikėtai atsivėrusios galimybės įžengti į vyskupo sostą, nustebintas Matildos proto, kunigas de Frileras akimirkai užmiršo atsargumą. Jis beveik klupte suklupo prieš panelę de La Mol, degdamas garbėtroška, susijaudinęs, nervinio drebulio krečiamas.

„Viskas aišku,— pagalvojo ji,— ponios de Fervak draugei čia nebus nieko neįmanomo". Kad ir kaip sunku buvo nuslopinti pavydulį, vis dar ją kankinantį, jai pakako drąsos išaiškinti generalvikarui, kad Žiuljenas esąs artimas maršalienės bičiulis ir beveik kasdien matydavęsis pas ją su monsinjoru*** vyskupu.

— Net jei trisdešimt šešių prisiekusiųjų sąrašas būtų sudarinėjamas burtais iš žymiausių mūsų departamento gyventojų keturis ar penkis kartus iš eilės,— tarė generalvikaras, įsmeigęs į ją godų garbėtroškos žvilgsnį ir pabrėždamas kiekvieną žodį,— tai turėčiau visiškai neturėti laimės, jei kiekviename sąraše neatsirastų aštuonių ar dešimties draugų, ir pačių protingiausiųjų iš viso sąrašo. Aš beveik visada susidarysiu daugumą, ir netgi didesnę, negu reikia nuteisti

žmogui; matote, panele, kaip man lengva pasiekti, kad kaltinamasis būtų išteisintas...

Kunigas staiga nutilo, tarsi nustebintas savo paties žodžių skambesio; jis prasitarė, ko nereikia pasakoti žmonėms, tų dalykų neišmanantiems.

Matilda savo ruožtu apstulbo, kad kunigas atskleidė tai, jog Bezansono visuomenei keistas Žiuljeno išpuolis atrodo ypač nuostabus ir įdomus todėl, kad kadaise jis buvo sužadinęs didelę aistrą poniai de Renal ir ilgą laiką pats ją mylėjo. Kunigui de Frilerui nesunku buvo pastebėti, kaip prabloškė šitas pasakojimas jo pašnekovę.

„Štai ir atsilošiau! — pagalvojo jis.— Atradau, kaip galiu laikyti tą ryžtingą moterėlę savo rankose; o bijojau, kad nepavyks". Elegantiška povyza ir nelengvai palenkiamas būdas teikė jo akyse dar daugiau žavesio šitai nuostabiai gražuolei, žvelgiančiai į jį beveik maldaujančiom akim. Jis atgavo visą šaltakraujiškumą ir nedvejodamas dar giliau įbedė durklą jai į širdį.

— Galų gale aš nenustebčiau,— atsainiai tarė,— jei sužinotume, kad ponas Sorelis iš pavydo du kartus šovė į moterį, kurią kadaise taip mylėjo. Reikia pasakyti, kad jai nestinga patrauklumo, o pastaruoju laiku ji ėmė dažnai susitikinėti su kažkokiu kunigu Markino iš Dižono, palaido elgesio žmogum kaip ir visi jansenistai.

Aptikęs šios gražios merginos paslaptį, kunigas de Frileras su pasimėgavimu iki soties draskė jai širdį.

— Kodėl gi,— pareiškė jis, įsmeigęs liepsnojančias akis į Matildą,— ponas Sorelis pasirinko bažnyčią, jei ne todėl, kad kaip tik tuo metu mišias ten laikė jo varžovas? Visi pripažįsta, kad tasai laimingasis, kurį jūs užtariate, apdovanotas nepaprastu protu ir dar didesniu apdairumu. Paprasčiausia, atrodo, buvo pasislėpti pono de Renalio sode, kurio kiekvieną kampelį jis pažįsta. Ten tikriausiai niekas nebūtų jo nei pamatęs, nei sugavęs, nei įtaręs, ir jis galėjo ramiai nužudyti moterį, dėl kurios pavyduliavo.

Šis samprotavimas, toks teisingas iš pažiūros, galutinai sutrikdė Matildą. Šitai sielai, iškiliai, bet kiaurai persisunkusiai šaltu apdairumu, kuris diduomenei atrodo esąs tikslus žmogaus širdies atspindys, nelengva buvo iš karto suprasti, kad paminti bet kokį apdairumą — tai laimė ir kad ta laimė gali būti tokia stipri ugningoje sieloje. Aukštosiose Paryžiaus visuomenės sferose, kur praėjo Matildos gyvenimas, aistra, išskyrus labai retus atvejus, nesugeba atsiriboti nuo apdairumo; o pro langą paprastai juk šokama iš šešto aukšto.

Pagaliau kunigas de Frileras įsitikino, kad jis — padėties viešpats, ir leido suprasti Matildai (aišku, melavo), kad galįs kaip tinkamas paveikti prokurorą, kuriam pavestas Žiuljeno kaltinimas.

Kai burtais būsią paskirti trisdešimt šeši teismo sesijos prisiekusieji, jis pats asmeniškai pasikalbėsiąs mažiausiai su trisdešimčia iš jų.

Jei Matilda nebūtų atrodžiusi kunigui de Frilerui tokia graži, ji būtų išgirdusi tokį aiškų jo pasisakymą tik po kokio penkto ar šešto apsilankymo.

XXXIX skyrius

INTRIGA

Kastras, 1676 metai.— Gretimame name brolis nužudė seserį; šitas bajoras jau buvo įvykdęs vieną žmogžudystę. Gyvybę jam išgelbėjo tėvas, slapta išdalinęs patarėjams penkis šimtus ekiu.

Lokas „Kelionė po Prancūziją"

Išėjusi iš vyskupo rezidencijos, Matilda nedvejodama pasiuntė kurjerį pas ponią de Fervak; baimė, kad gali nukentėti jos geras vardas, nesulaikė jos nė akimirkai. Ji meldė savo varžovę išrūpinti laišką kunigui de Frilerui, kurį monsinjoras*** vyskupas ištisai parašytų savo ranka. Ji tiek nusižemino, kad maldavo ją pačią atvažiuoti į Bezansoną. Pavydulingai ir išdidžiai sielai tai buvo didvyriškas poelgis.

Kaip buvo pataręs Fukė, apie savo žygius ji saugojosi prasitarti Žiuljenui. Jis ir be to ganėtinai jaudinosi žinodamas, kad ji čia. Mirties akivaizdoje pasidaręs skrupulingesnis, negu kad buvo visą gyvenimą, jautėsi nusikaltęs ne tik ponui de La Moliui, bet ir Matildai.

„Keistas dalykas! — galvojo jis.— Kartais šalia jos mano mintys nuklysta kitur, man darosi net nuobodu. Ji žudo save dėl manęs, o aš štai kaip jai atsilyginu! Nejaugi aš nedorėlis?" Vargu ar šitas klausimas būtų jam rūpėjęs tada, kai jis dar buvo garbėtroška; tuomet didžiausia gėda, jo akimis žiūrint, buvo nesėkmė.

Jis jautėsi nesmagiai šalia Matildos ypač todėl, kad šiuo metu ji pati

degė neįtikimiausia, beprotiškiausia meile jam. Svaičiojo tik apie kažkokias keistas aukas, kuriomis išgelbėsianti jį.

Įkvėpta jausmo, kuriuo didžiavosi ir kuris nustelbė visą jos išdidumą, ji būtų norėjusi kiekvieną savo gyvenimo akimirką pažymėti kokiu nors nepaprastu žygiu. Ilgi jos pokalbiai su Žiuljenu buvo ištisai skirti keisčiausiems ir jai pačiai pavojingiausiems planams. Kalėjimo sargai, kuriems ji dosniai mokėjo, leido jai tvarkytis kalėjime kaip tinkamai. Savo svajonėse Matilda nesitenkino gero vardo auka; jai buvo nesvarbu, kad apie jos būklę sužinos visas pasaulis. Pulti ant kelių prieš karaliaus karietą, lekiančią šuoliais, ir maldauti pasigailėjimo Žiuljenui, stengtis patraukti valdovo dėmesį, nepaisant pavojaus, kad ją gali sutrypti arkliai,— tai buvo viena menkiausių išmonių, kurias puoselėjo įsiaudrinusi, drąsi jos vaizduotė. Ji buvo tikra, kad jos draugai karaliaus dvariškiai padės jai įsigauti į uždraustąją Sen Klu parko dalį.

Žiuljenas nesijautė nusipelnęs tokio pasiaukojimo, jam, tiesą sakant, įgriso tas heroizmas. Jo širdžiai būtų buvusi mielesnė paprasta, tyra ir beveik baugšti meilė, o išdidžiai Matildos sielai, priešingai, visada reikėjo auditorijos, pašalinių.

Kamuojama nerimo, baimės dėl mylimojo gyvybės, mylimojo, kurio ji nenorėjo pergyventi, Matilda slapta troško,— taip sakė Žiuljenui nuojauta,— nustebinti auditoriją savo besaike meile ir užmojų didingumu.

Žiuljenas pyko ant savęs, kad jo nejaudina visas šitas heroizmas. Kas būtų buvę, jeigu jis būtų sužinojęs, kokiomis beprotybėmis Matilda kankino atsidavusį, bet išties blaivaus ir riboto proto geraširdį Fukė?

Fukė nelabai suprato, už ką būtent peiktinas Matildos pasišventimas, nes ir jis būtų paaukojęs visą savo turtą, nepaisęs didžiausių pavojų, kad tik išgelbėtų Žiuljeną. Jį stulbino ta gausybė aukso, kuriuo švaistosi Matilda. Pirmomis dienomis šitaip dosniai mėtomos sumos padarė nemažą įspūdį Fukė, kuris, kaip tikras provincialas, jautė didelę pagarbą pinigams.

Pagaliau jis pastebėjo, kad panelė de La Mol dažnai keičia savo sumanymus, ir jam labai palengvėjo, kai jis surado žodį, kuriuo suniekino jį taip varginantį charakterį: ji *permaininga*. Nuo šito epiteto iki *patrakėlės* — didžiausio pasmerkimo provincijoje — viso labo tik vienas žingsnis.

„Keista,— galvojo vieną dieną Žiuljenas, Matildai išėjus iš kalė-

jimo,— kad tokia audringa aistra, kurios objektas esu aš, taip mažai mane jaudina! O prieš du mėnesius aš dievinau ją! Tiesa, skaičiau, kad artėjančios mirties akivaizdoje žmogus darosi abejingas viskam; bet kaip baisu jaustis nedėkingam ir neįstengti perveikti savęs. Vadinasi, aš egoistas?" Ir jis koneveikė save paskutiniais žodžiais.

Garbėtroška jo širdyje mirė, iš jos pelenų pakilo nauja aistra; jis vadino ją sąžinės graužatim dėl bandymo nužudyti ponią de Renal.

O iš tikrųjų buvo ją beprotiškai įsimylėjęs. Jį apimdavo savotiška palaima, kai, likęs visiškai vienas ir nebijodamas, kad kas sutrukdys, visa savo būtybe pasinerdavo į prisiminimus apie laimingas dienas, praleistas kadaise Verjere ir Verži. Jis neįstengė atsispirti mažiausiems to pernelyg greitai prabėgusio laikotarpio įvykiams, masinantiems jį savo gaivumu ir žavesiu. Apie savo laimėjimus Paryžiuje niekada negalvojo; tiesiog bodėjosi jais.

Šį jo nusiteikimą, diena iš dienos vis stiprėjantį, pavydžioji Matilda iš dalies atspėjo. Ji aiškiai matė, kad jai tenka stoti į kovą su vienatvės troškimu. Kartais ji su siaubu ištardavo ponios de Renal pavardę ir pamatydavo, kad kiekvieną kartą Žiuljenas sudreba. Jos aistra dabar nebežinojo ribų nei saiko.

„Jeigu jis mirs, mirsiu ir aš,— kalbėjo ji sau su tvirčiausiu įsitikinimu.— Ką pasakytų Paryžiaus salonai, matydami, kad mergina su mano padėtimi taip beprotiškai dievina mylimąjį, pasmerktą myriop? Tokių jausmų galima rasti tik didvyrių laikais; taip, tokia meile plakdavo širdys Karolio IX ir Henriko III epochoje".

Didžiausiame svaigulyje, spausdama prie širdies Žiuljeno galvą, ji su pasibaisėjimu galvodavo: „Negali būti, kad šiai žaviai galvai skirta nukristi! Vadinasi,— pridurdavo pati sau, liepsnodama didvyriškumu, beveik laiminga,— mano lūpos, bučiuojančios šiuos gražius plaukus, sustings nepraėjus nė parai po jo mirties".

Prisiminimai apie šias heroizmo ir siautulingos aistros akimirkas laikė ją tvirtai savo gniaužtuose. Mintis apie savižudybę, tokia viską užgožianti pati savaime, bet iki šiol tokia tolima šiai išdidžiai sielai, įsiskverbė į ją ir įsiviešpatavo kaip absoliuti valdovė. „Ne, mano protėvių kraujas neatvėso manyje",— didžiuodamasi galvojo Matilda.

— Noriu paprašyti jus vienos malonės,— pasakė jai kartą jos meilužis.— Atiduokite savo kūdikį auginti kuriai nors žindyvei Verjere, ponia de Renal prižiūrės tą moterį.

— Kaip žiauru tai, ką jūs sakote...— Ir Matilda išbalo.

— Tas tiesa, prašau tave, melste meldžiu atleisti man,— šūktelėjo Žiuljenas, atitokęs iš apmąstymų ir spausdamas ją glėbyje.

Apmaldęs jos ašaras, jis grįžo prie savo minties, bet šį sykį apsukriau. Pokalbį tęsė melancholiškai filosofiniu tonu. Kalbėjo apie ateitį, kuri netrukus turėjo užsiverti prieš jį.

— Reikia pripažinti, brangioji, kad didelės aistros yra atsitiktinumas gyvenime, bet šis atsitiktinumas įmanomas tik pranašioms sieloms... Mano sūnaus mirtis, tiesą sakant, būtų laimė jūsų šeimos išdidumui, ir jūsų valdiniams tai bus aišku. Šiam nelaimės ir gėdos kūdikiui lemta pažinti visuotinį šaltumą... Tikiuosi, ateis laikas,— nenoriu tiksliai pasakyti, kada tai bus, tik drįstu spėti, kad bus,— kai jūs įvykdysite mano paskutinę valią — ištekėsite už markizo de Kruaznua.

— Kaip? Aš, užsitraukusi nešlovę?

— Tokiam vardui kaip jūsų nešlovė negalės pakenkti. Jūs būsite našlė — bepročio našlė, štai ir viskas. Pasakysiu net daugiau: kadangi mano nusikaltimas įvykdytas ne dėl pinigų, jis nebus laikomas negarbingu. Galbūt iki to laiko koks nors įstatymų leidėjas filosofas, nugalėjęs savo amžininkų prietarus, pasieks, kad būtų panaikinta mirties bausmė. Tuomet koks nors prielankus balsas pateiks pavyzdį: „Klausykite, o pirmasis panelės de La Mol vyras? Jis buvo beprotis, bet nebuvo nusikaltėlis, nedorėlis. Kvailystė buvo nukirsti jam galvą...“ Ir tuomet mano atminimas nebebus gėdingas; bent jau po tam tikro laiko... Jūsų padėtis aukštuomenėje, jūsų turtas ir — leiskite pasakyti — jūsų protas leis suvaidinti ponui de Kruaznua, kai jis taps jūsų vyru, tokį vaidmenį, kokio pats vienas nesugebėtų suvaidinti. Iš gerų savybių jis teturi aukštą kilmę ir narsumą, o šios savybės, kurių pakako pilnaverčiui vyrui 1729 metais, dabar, praėjus šimtui metų, laikomos anachronizmu ir tiktai stumia žmogų į nereikalingas užmačias. Tam, kas nori stoti prancūzų jaunimo priešakyje, reikia dar kažko daugiau.

Jūsų tvirtumas ir veiklumas bus gera paspirtis politinei partijai, į kurią jūs pastūmėsite savo vyrą. Jūs galėsite tęsti Frondos veikėjų — ponios de Ševrez ir ponios de Longvil darbą[147]... Bet tuomet, brangioji Matilda, dieviška ugnis, kuria jūs degate šiuo metu, bus jau apiblėsusi.

Leiskite man pasakyti,— pridūrė Žiuljenas po daugelio kitų paruošiamųjų frazių,— kad praeis penkiolika metų, ir meilė, kurią man jautėte, atrodys jums beprotystė, atleistina, bet vis dėlto beprotystė...

Jis staiga nutilo ir susimąstė. Jį vėl užvaldė mintis, tokia skaudi Matildai: „Praeis penkiolika metų, ir ponia de Renal dievins mano sūnų, o jūs užmiršite jį".

XL skyrius

RAMYBĖ

> Šiandien tik todėl esu išmintingas, kad tada buvau beprotis. Ak filosofe, tu regi tik akimirką — koks tu trumpažiūris! Tavo akiai neįžvelgiamas slaptas aistrų darbas.
>
> *Ponia Getė*

Šį pokalbį nutraukė tardymas, po jo ėjo pasitarimas su advokatu, kuriam buvo pavesta ginti kaltinamąjį. Tik šitie momentai ir buvo tikrai nemalonūs nerūpestingame, švelnių svajonių kupiname gyvenime.

— Tai žmogžudystė, ir iš anksto apgalvota,— pareiškė Žiuljenas ir tardytojui, ir advokatui.— Man apmaudu, ponai,— nusišypsojo jis,— bet jūs bemaž neturėsite ką veikti.

„Šiaip ar taip,— svarstė Žiuljenas,— galų gale atsikratęs tų dviejų padarų,— aš turbūt narsus, ir matyt, narsesnis už tuos du žmones. Jiems tokia dvikova, kuri baigsis mirtimi, atrodo nelaimių viršūnė, *siaubų siaubas*, o aš rimtai apie ją pagalvosiu tik tą dieną, kai ji įvyks.

Tai todėl, kad aš pažinau didesnę nelaimę,— filosofavo toliau Žiuljenas sau vienas.— Aš kur kas labiau kentėjau, kai pirmą kartą keliavau į Strasburgą — kai maniau, kad Matilda metė mane... Ir kas galėtų pagalvoti, kad aš taip aistringai troškau to visiško artumo, kuris šiandien manęs nejaudina!.. Tiesą sakant, jaučiuosi laimingesnis vienas negu tada, kai man padeda leisti vienatvės valandas ta gražuolė..."

Advokatas, pedantas ir formalistas, laikė jį bepročiu ir buvo tos pačios nuomonės kaip visi,— kad pistoletą į ranką įspraudė jam pavydulys. Vieną dieną įsidrąsinęs jis leido suprasti Žiuljenui, kad toks teigimas, ar jis teisingas, ar ne, būtų puiki atrama gynybinei kalbai. Bet kaltinamasis akimoju užsiplieskė, jo tonas pasidarė aštrus.

— Jeigu jums brangi gyvybė, pone,— šūktelėjo Žiuljenas nesivaldydamas,— daugiau to šlykštaus melo man nekartokite.

Atsargusis advokatas net išsigando, kad Žiuljenas jo neužmuštų.

Jis ruošėsi ginamajai kalbai, nes lemiamoji valanda spėriai artėjo. Bezansonas ir visas departamentas tik apie šią garsią bylą ir kalbėjo. Žiuljenas to nežinojo: jis buvo prašęs, kad niekas jam niekada apie tokius dalykus neužsimintų.

Kai Fukė ir Matilda mėgino prasitarti apie kai kuriuos gandus, galinčius, jų manymu, suteikti vilčių, Žiuljenas pertraukė juos sulig pirmu žodžiu:

— Leiskite man gyventi savo vaizduotės gyvenimą. Jūsų menki rūpesčiai, smulkūs realaus gyvenimo įvykiai, mažiau ar daugiau žeidžiantys, nukeltų mane iš dangaus ant žemės. Kiekvienas miršta kaip gali; ir aš noriu galvoti apie mirtį, kaip man patinka. Kas man *kiti*? Mano santykiai su *kitais* bus staiga nutraukti. Dėl dievo meilės, nekalbėkite man apie tuos žmones; užtenka, kad aš jaučiuosi smukęs, kai pamatau tardytoją ir advokatą.

„Iš tikrųjų,— galvojo jis,— atrodo, kad taip jau man skirta — mirti svajojant. Niekam nežinomas žmogus kaip aš, kuris, nepraėjus nė dviem savaitėms, neabejotinai bus visų užmirštas, būtų paskutinis mulkis, reikia pripažinti, jei dar vaidintų komediją...

Tiktai keista, kad gyvenimu džiaugtis teišmokau dabar, kai čia pat matau jo pabaigą".

Šiomis paskutinėmis savo gyvenimo dienomis jis vaikštinėjo po siaurą aikštelę pačioje bokšto viršūnėje, rūkydamas nuostabius cigarus, kuriuos jam pargabeno Matildos pasiųstas specialus kurjeris iš Olandijos, ir nė neįtarė, kad kasdien jo pasirodant laukia visi miesto žiūronai. Jo mintys skrajojo po Verži. Jis niekada neužsiminė apie ponią de Renal savo draugui Fukė, bet šisai porą kartų prasitarė, kad ji sparčiai taisosi, ir šie žodžiai rado gyvą atbalsį Žiuljeno širdyje.

Tuo tarpu, kai Žiuljeno siela beveik visą laiką skraidė svajonių pasaulyje, Matilda rūpinosi gyvenimiškais reikalais, kaip ir dera aristokratiškai natūrai, ir sugebėjo taip toli pastūmėti susirašinėjimą tarp ponios de Fervak ir kunigo de Frilero, jog buvo jau ištartas didysis žodis *vyskupystė*.

Garbusis vyskupas, kurio rankose buvo beneficijų sąrašas, po vienu savo seserėčios laišku savo ranka prirašė: „Tas vargšas Sorelis — tik vėjo vaikas, tikiuosi, kad jis bus mums grąžintas".

Pamatęs šias eilutes, kunigas de Frileras vos nepatrako iš džiaugsmo. Jis neabejojo, kad jam pavyks išgelbėti Žiuljeną.

— Jei ne tas jakobiniškas įstatymas, pagal kurį privalu sudaryti begaliniai didelį prisiekusiųjų sąrašą ir kurio tikrasis tikslas tėra atimti bet kurią įtaką iš aukštos kilmės žmonių,— sakė jis Matildai prieš tą dieną, kai burtais turėjo būti išrinkti trisdešimt šeši teismo sesijos prisiekusieji,— būčiau galėjęs laiduoti už *nuosprendį*. Juk mano pastangomis buvo išteisintas klebonas N...

Rytojaus dieną kunigas de Frileras apsidžiaugė, tarp pavardžių, kurioms kliuvo burtas, pamatęs penkis Bezansono kongregacijos narius, o tarp asmenų ne iš miesto — ponų Valno, de Muaro ir de Šoleno pavardes.

— Visų pirma, laiduoju už šituos aštuonis,— pasakė jis Matildai.— Penki pirmieji tėra įrankiai. Valno — mano agentas, Muaro už viską dėkingas man, de Šolenas — pusgalvis, kuris visko bijo.

Departamento laikraštis paskelbė prisiekusiųjų pavardes, ir ponia de Renal neapsakomai išgąsdino vyrą, pasakiusi, kad ketina važiuoti į Bezansoną. Ponas de Renalis laimėjo tik viena: ji davė žodį nesikelti iš lovos, kad nesusilauktų nemalonumo būti pakviesta į teismą liudytoja.

— Jūs nesuprantate mano padėties,— kalbėjo buvęs Verjero meras,— dabar aš esu laikomas liberalu *atsimetėliu*, kaip jie sako; nėra abejonės, kad tas nenaudėlis Valno ir kunigas de Frileras lengvai išgaus iš generalinio prokuroro ir teisėjų visa, kas gali būti man nemalonu.

Ponia de Renal nesunkiai nusileido vyro reikalavimams. „Jei aš pati pasirodyčiau teisme,— svarstė ji,— atrodytų, kad reikalauju keršto".

Nepaisydama visų savo pažadų elgtis protingai, duotų nuodėmklausiui ir vyrui, vos tik atvykusi į Bezansoną, ji savo ranka parašė kiekvienam iš trisdešimt šešių prisiekusiųjų:

„Pone, salėje teismo dieną aš nepasirodysiu, nes mano dalyvavimas galėtų nepalankiai atsiliepti pono Sorelio bylai. Tetrokštu vieno, ir iš visos širdies,— kad jis būtų išgelbėtas. Patikėkite: baisi mintis, kad dėl manęs buvo pasmerktas mirti nekaltas žmogus, užnuodys likusį mano gyvenimą ir tikriausiai sutrumpins jį. Kaip galėtumėte nuteisti jį myriop, jeigu aš gyva? Ne, tikrai, visuomenė neturi teisės atimti gyvybę, o ypač tokiam žmogui kaip Žiuljenas Sorelis. Visi Verjere žinojo,

kad jį kai kada ištikdavo proto aptemimas. Tas vargšas jaunuolis turi galingų priešų; bet net ir tarp jo priešų (o kiek jis jų turi!) ar atsiras nors vienas, kuris suabejotų jo įstabiais gabumais ir giliomis žiniomis? Tas, kurį jūs teisite, pone,— neeilinis žmogus. Beveik pusantrų metų mes visi pažinojome jį kaip dievobaimingą, padorų, stropų jaunuolį; bet porą kartų per metus jį ištikdavo melancholijos priepuoliai, nuo kurių net pakrikdavo protas. Visas Verjeras, visi mūsų kaimynai Verži, kur mes gyvename vasarą, visa mano šeima, pats ponas suprefektas patvirtins, kad jis tiesiog pavyzdingai pamaldus; atmintinai moka visą Bibliją. Kuris bedievis būtų metų metais mokęsis atmintinai Šventą raštą? Šį laišką turės garbės jums įteikti mano sūnūs; tai vaikai. Teikitės, pone, juos paklausinėti, jūs sužinosite iš jų apie tą vargšą jaunuolį visa, kas galėtų įtikinti jus, kad pasmerkti jį būtų nežmoniškai žiauru. Jūs ne tik neatkeršysite už mane, bet nuvarysite mane į kapus.

Ką gali jo priešai priešpastatyti šitam faktui? Žaizda, padaryta man vieną tų beprotybės akimirkų, kurias pastebėdavo net mano vaikai, jo auklėtiniai, yra tokia lengva, kad, nepraėjus nė dviem mėnesiams, aš jau pašto karieta atvažiavau iš Verjero į Bezansoną. Jei sužinosiu, pone, kad jūs nors truputėlį abejojate, ar verta gelbėti taip mažai nusikaltusį žmogų nuo nežmoniškai žiaurių įstatymų, atsikelsiu iš lovos, kur guliu tik vyro įsakyta, ir atėjusi pulsiu jums į kojas.

Pareikškite, pone, kad išankstinis ketinimas įvykdyti žmogžudystę neįrodytas, ir jums nereikės gailėtis, kad praliejote nekaltą kraują..." ir t. t., ir t. t.

XLI skyrius

TEISMAS

Visas kraštas ilgai minės tą garsią bylą. Susidomėjimas kaltinamuoju augo virsdamas nerimu, dėl to, kad nusikaltimas, nors ir pritrenkiantis, nekėlė pasibaisėjimo. O net jei ir būtų kėlęs,— tasai jaunuolis buvo toks gražus! Puiki jo karjera, taip staiga nutrūkusi, žadino dar didesnę užuojautą. „Nejaugi jie pasmerks jį?" — klausinėjo moterys pažįstamus vyrus ir išbalusios laukė atsakymo.

Sent Bevas

Pagaliau išaušo diena, kurios taip bijojo ponia de Renal ir Matilda.

Miestas atrodė neįprastai, ir jų siaubas nuo to dar padidėjo, neliko nepaveikta netgi tvirta Fukė dvasia. Pasiklausyti šios romantiškos bylos į Bezansoną sugužėjo visa provincija.

Jau prieš keletą dienų nebeliko laisvos vietos nė vienuose užeigos namuose. Teismo pirmininką griūte užgriuvo prašymai dėl bilietų į teismo salę; teisme troško dalyvauti visos miesto ponios; gatvėse buvo pardavinėjamas Žiuljeno atvaizdas, ir t. t., ir t. t.

Matilda laikė tai lemiamai akimirkai laišką, ištisai parašytą paties monsinjoro *** vyskupo. Šitas dignitorius, valdąs Prancūzijos bažnyčią ir skirstąs vyskupystes, teikėsi prašyti Žiuljeno išteisinimo. Dieną prieš teismą Matilda nunešė tą laišką visagaliui generalvikarui.

Baigiantis pasimatymui, kai ji, apsipylusi ašaromis, pakilo eiti, kunigas de Frileras, galų gale metęs savo diplomatišką santūrumą ir beveik pats susigraudinęs, pasakė:

— Laiduoju jums už prisiekusiųjų sprendimą. Tarp dvylikos asmenų, kuriems pavesta spręsti, ar tikrai yra nusikaltęs jūsų globotinis ir, svarbiausia, ar nusikaltimas iš anksto apgalvotas, turiu šešis man atsidavusius bičiulius ir leidau jiems suprasti, kad nuo jų priklauso mano paskyrimas vyskupu. Baronui Valno, kurį aš iškėliau į Verjero merus, visiškai paklusnūs du jo valdiniai — ponai de Muaro ir de Šolenas. Tiesą sakant, likimas primetė mums du labai nepatikimų pažiūrų prisiekusiuosius; bet, nors ir aršūs liberalai, svarbiais

momentais jie ištikimai vykdo mano nurodymus, ir aš prašiau juos balsuoti taip, kaip balsuos ponas Valno. Sužinojau, kad šeštasis prisiekusysis, didžiai turtingas verslininkas, plepys liberalas, slapčia deda pastangas gauti parangą karo ministerijoje ir tikriausiai nenorės man nepatikti. Liepiau jam šnipštelėti, kad ponas de Valno turi mano direktyvas.

— O kas tas ponas Valno? — sunerimo Matilda.

— Jei pažinotumėte jį, neabejotumėte laiminga baigtimi. Tai įžūlus, besarmatis storžievis rėksnys, kuriam tik ir komanduoti mulkius. 1814 metais jis buvo driskius, o aš padarysiu iš jo prefektą. Jam niekis prikulti kitus prisiekusiuosius, jeigu tie nepanorės balsuoti, kaip jam patinka.

Matilda aprimo. Vakare jos laukė dar vienas pokalbis. Žiuljenas, nenorėdamas užtęsti nemalonų reginį, kurio galas, jo supratimu, buvo aiškus, nusprendė teisme nekalbėti.

— Kalbės mano advokatas, ir užtenka,— pareiškė jis Matildai.— Visi mano priešai ir be to per daug ilgai į mane spoksos. Tuos provincialus papiktino greita mano karjera, padaryta jūsų dėka, ir, tikėkite man, nėra tarp jų tokio, kuris netrokštų mano nuteisimo, nors tas, aišku, nereiškia, kad jie neims kvailai verkšlenti, kai mane ves mirti.

— Jie trokšta jūsų pažeminimo, tas tiesa,— atsakė Matilda,— bet, man regis, ne iš kietaširdiškumo. Mano pasirodymas Bezansone ir akivaizdus mano skausmas sugraudino visas moteris; o jūsų dailus veidas galutinai palenks publiką. Jei ištarsite nors vieną žodį savo teisėjų akivaizdoje, visa salė bus už jus, ir t. t., ir t. t.

Ryto metą, devintą valandą, kai Žiuljenas nusileido iš kalėjimo bokšto vykti į didžiąją teismo rūmų salę, žandarams tik su didžiausiu vargu pavyko praskirti didžiulę minią, susitelkusią kieme. Žiuljenas gerai išsimiegojo, buvo labai ramus ir neturėjo kitų jausmų, kaip vien filosofišką užuojautą tai pavyduolių miniai, kuri be jokio žiaurumo plojimu pritars jo mirties nuosprendžiui. Koks buvo jo nustebimas, kai per tą ketvirtį valandos, kol spraudėsi pro minią, jis aiškiai pastebėjo, kad žadina tiems žmonėms nuoširdžią užuojautą. Jis neišgirdo nė vieno nepalankaus žodžio.

„Tie provincialai geresni, negu aš maniau“,— dingtelėjo jam.

Kai įėjo į teismo salę, jį apstulbino jos skoninga architektūra. Gryna gotika, daugybė dailių kolonėlių, su didžiausiu kruopštumu iškaltų iš akmens. Jam pasirodė, kad jis Anglijoje.

Bet netrukus visas jo dėmesys nukrypo į dvylika ar penkiolika gražių moterų, sėdinčių trijuose balkonuose virš teisėjų ir prisiekusiųjų, priešais kaltinamojo suolą. Atsigręžęs į publiką pamatė, kad visa galerija, ratu juosianti amfiteatrą, pilna moterų; dauguma jų buvo jaunos ir, kaip jam pasirodė, gražios; akys jų blizgėjo ir su simpatija žvelgė į jį. Šiaip jau salėje buvo didžiausia grūstis: žmonės laužėsi pro duris, ir sargybiniams niekaip nesisekė nutildyti triukšmo.

Kai visos akys, godžiai ieškojusios Žiuljeno, pastebėjo, kad jis jau salėje ir sėdasi į kaltinamojo vietą ant nedidelės pakylos, jis užgirdo šnabždesį, kuriame buvo justi nuostaba ir užuojauta.

Tą dieną niekas nebūtų davęs jam nė dvidešimties metų; apsirengęs jis buvo labai kukliai, bet idealiai skoningai; plaukai ir kakta buvo žavūs. Matilda pati pasirūpino jo tualetu. Žiuljeno veidas buvo be galo išbalęs. Vos tik jis atsisėdo į kaltinamųjų suolą, iš visų pusių pasigirdo kuštesys: „Dieve! Koks jaunas!.. Bet juk tai vaikas... Daug gražesnis negu atvaizde".

— Tamsta kaltinamasis,— tarė žandaras, sėdįs jam iš dešinės,— ar matai tas šešias damas va aname balkone? — Žandaras, tai sakydamas, parodė pirštu į nedidelę ložę, prasikišusią virš tos amfiteatro dalies, kur sėdėjo prisiekusieji.— Štai ten ponia prefektienė,— aiškino žandaras,— o šalia jos markizė de N..., šita labai jums palanki; girdėjau, kaip ji kalbėjo su tardytoju. Toliau — ponia Dervil...

— Ponia Dervil! — šūktelėjo Žiuljenas, ir jo kaktą nutvieskė raudonis. „Išėjusi iš čia,— pagalvojo,— ji tuoj parašys poniai de Renal". Jis nežinojo, kad ponia de Renal Bezansone.

Buvo išklausyti liudytojai; jų apklausa užtruko kelias valandas. Vos tik prokuroras ištarė pirmuosius kaltinimo žodžius, dvi iš tų damų mažajame balkone, tiesiai priešais Žiuljeną, apsipylė ašaromis. „Ponia Dervil šitaip nesigraudina",— pagalvojo Žiuljenas. Tačiau pastebėjo, kad jos skruostai labai raudoni.

Prokuroras prasta prancūzų kalba gražbyliavo apie įvykdyto nusikaltimo nežmoniškumą; Žiuljenui krito į akis, kad ponios Dervil kaimynės labai juo piktinasi. Keletas prisiekusiųjų, greičiausiai tų ponių pažįstami, kažką joms sakė, matyt, ramino jas. „Geras ženklas",— dingtelėjo Žiuljenui.

Iki šiol jis jautė begalinę panieką visiems, kurie buvo susirinkę pasiklausyti bylos. Lėkšta prokuroro iškalba dar sustiprino šį bjaurė-

jimąsi. Bet pamažu kieta Žiuljeno širdis atsileido, priveikta aiškių simpatijos ženklų.

Jis buvo patenkintas ryžtinga savo gynėjo mina. „Prašau netuščiažodžiauti“,— šnabžtelėjo jis advokatui, kai tas ruošėsi kalbėti.

— Jums tik į naudą išėjo visas šitas iš Bosiuė pasiskolintas patosas, kuriuo prokuroras tikėjosi jums pakenkti,— pasakė advokatas.

Iš tiesų, nepakalbėjus jam nė penkių minučių, visos moterys prispaudė prie akių nosinaites. Advokatas, sėkmės padrąsintas, kreipėsi į prisiekusiuosius be galo įtaigiais žodžiais. Žiuljenas suvirpėjo, jautė, kad tuoj pravirks. „Dieve didis! Ką pasakys mano priešai!“

Jis buvo visai besugrundąs, bet, laimė, staiga susidūrė su įžūliu barono de Valno žvilgsniu.

„To nepraustaburnio akys liepsnote liepsnoja,— pagalvojo,— koks džiaugsmas tai niekingai sielai! Jei mano nusikaltimas būtų turėjęs vienintelę pasekmę — va šitą reginį, jau vien dėl to turėčiau jį prakeikti. Dievas žino, ką jis pripaistys apie mane poniai de Renal žiemos vakarais!“

Toji mintis nustelbė visas kitas. Netrukus iš susimąstymo Žiuljeną prižadino garsūs pritarimo šūksniai. Advokatas baigė savo kalbą. Žiuljenas prisiminė, jog dera paspausti jam ranką. Laikas prabėgo greitai.

Advokatui ir kaltinamajam atnešė šio to atsigaivinti. Žiuljenui krito į akis viena aplinkybė: nė viena moteris neišėjo pietauti.

— Dievaži, aš mirštu iš alkio,— pareiškė advokatas,— o jūs?

— Aš taip pat,— atsakė Žiuljenas.

— Žiūrėkite, va ir poniai prefektienei atnešė pietus,— tarė advokatas, rodydamas į mažąjį balkonėlį.— Drąsiau, viskas gerai.

Posėdis vėl prasidėjo.

Kai teismo pirmininkas sakė baigiamąjį žodį, išmušė vidunaktį; pirmininkas turėjo stabtelėti. Visuotinio nerimo kupinoje tyloje salėje gaudžiai aidėjo varpo dūžiai.

„Štai prasideda paskutinė mano gyvenimo diena“,— tarė sau Žiuljenas. Staiga jam sukilo pareigos jausmas. Iki šiol jis tvardė graudulį ir laikėsi savo nusistatymo — tylėti; bet kai teismo pirmininkas paklausė, ar neturįs ko pridurti, jis atsistojo. Priešais save jis matė ponios Dervil akis; sietynų šviesoje jam pasirodė, kad jos labai blizga. „Nejaugi ji verktų?“ — pagalvojo.

— Ponai prisiekusieji! Žodį tarti mane verčia baimė užsitraukti žmonių panieką, nors aš ir maniau galėsiąs nepaisyti jos mirties va-

landą. Neturiu garbės priklausyti jūsų klasei, ponai; prieš jus stovi valstietis, pakėlęs maištą prieš savo niekingą dalią.

Neprašau jūsų jokios malonės,— kalbėjo toliau Žiuljenas tvirtesniu balsu.— Nepuoselėju jokių vilčių, manęs laukia mirtis, ir ji bus teisinga. Išdrįsau pasikėsinti į gyvybę moters, didžiai vertos visokeriopos pagarbos, visokeriopos godos. Ponia de Renal buvo man tarsi motina. Mano nusikaltimas pasibaisėtinas ir buvo iš anksto *apgalvotas*. Taigi esu nusipelnęs mirties, ponai prisiekusieji. Bet jei tas nusikaltimas ir būtų menkesnis, aš matau čia žmonių, kurie, nesigraudendami dėl mano jaunumo, per mane panorės nubausti ir visam laikui sugniuždyti tuos jaunuolius, kurie, būdami žemos kilmės ir daugiau ar mažiau slegiami skurdo, turi laimės gauti gerą išsimokslinimą ir drįsta įsibrauti į sluoksnius, išdidžių turtuolių vadinamus aukštąja visuomene.

Štai mano nusikaltimas, ponai, ir jis bus juo griežčiau nubaustas, kad, tiesą sakant, mane teisia anaiptol ne lygūs man žmonės. Prisiekusiųjų suoluose aš nematau nė vieno praturtėjusio valstiečio, o tik pasipiktinusius buržua...

Tokiu tonu Žiuljenas kalbėjo dvidešimt minučių; jis išdėjo visa, ką turėjo ant širdies; prokuroras, įtaikaująs aristokratijai, nenustygo savo krėsle; nors Žiuljeno kalba ir buvo kiek abstraktaus pobūdžio, visos moterys plūdo ašarom. Net ir ponia Dervil spaudė prie akių nosinaitę. Prieš baigdamas, Žiuljenas dar kartą pabrėžė, kad jo nusikaltimas buvo iš anksto apgalvotas, kad jis gailestaująs dėl jo, priminė, kokią pagarbą ir beribę sūnišką meilę jautęs poniai de Renal kadaise, laimingesniais laikais... Ponia Dervil aiktelėjo ir apalpo.

Mušė pirmą valandą nakties, kai prisiekusieji pasitraukė į savo kambarį. Moterys visos aliai vienos liko sėdėti savo vietose; daugelio vyrų akyse blizgėjo ašaros. Iš pradžių visi labai gyvai kalbėjosi; bet pamažu, nesulaukdama prisiekusiųjų sprendimo, nuovargio įveikta, publika nuščiuvo. Stojo iškilminga valanda; šviesos pradėjo blėsti. Žiuljenas, labai nuvargęs, girdėjo, kaip šalia jo kažkas svarsto klausimą, ar toks užtrukimas geras, ar blogas ženklas. Su pasitenkinimu pastebėjo, kad niekas nelinki jam pikta; prisiekusieji vis negrįžo, tačiau nė viena moteris nėjo iš salės.

Kai išmušė dvi, kilo didis bruzdesys. Atsivėrė mažytės prisiekusiųjų kambario durelės. Priekyje oriu ir teatrališku žingsniu žengė baronas de Valno, paskui jį — visi prisiekusieji. Jis kostelėjo ir paskelbė, kad prisiekusieji, paklusę širdies ir sąžinės balsui, vieningai pripažino, kad Žiuljenas Sorelis kaltas žmogžudyste, ir, be to, iš anksto apgalvota;

tokio sprendimo išdava buvo aiški — mirties bausmė, kuri ir buvo netrukus pagarsinta. Žiuljenas žvilgtelėjo į laikrodėlį ir prisiminė poną de Lavaletą; buvo ketvirtis trečios. „Šiandien penktadienis,— pagalvojo.— Taip, bet ši diena laiminga ponui Valno, kuris pasmerkė mane mirti... Esu per daug gerai saugomas, ir Matilda vargu ar galės išgelbėti mane kaip ponia de Lavalet... Vadinasi, po trijų dienų, šitą pačią valandą, aš jau žinosiu ką nors tikra apie *didįjį galbūt*".

Tą pat akimirką jis išgirdo riktelėjimą, kuris jį grąžino į šį pasaulį. Moterys aplinkui raudojo; jis pamatė, kad visi veidai atgręžti į mažytį balkoną, įtaisytą vieno gotikinio pilioriaus kapitelyje. Vėliau jis sužinojo, kad ten buvo pasislėpusi Matilda. Kadangi šauksmas nepasikartojo, visi vėl sužiuro į Žiuljeną, kuriam žandarai skynė kelią per minią.

„Pasistenkime neduoti progos pasijuokti tam nenaudėliui Valno,— pagalvojo tada Žiuljenas.— Kokia gailia, kokia veidmaininga mina jis perskaitė prisiekusiųjų sprendimą, kurio išdava — mirties bausmė, o juk net vargšas teismo pirmininkas, nors tiek jau metų teisėjauja, mirties nuosprendį paskelbė su ašaromis akyse. Koks džiaugsmas Valno, kad gavo atkeršyti senam varžovui dėl ponios de Renal!.. Taip, aš jos nebepamatysiu! Baigta... Jaučiu, kad ištarti paskutinį sudie mums nebus įmanoma... Koks aš būčiau laimingas, jei galėčiau pasakyti jai, kaip baisiuosi savo nusikaltimu!

Tiktai šiuos žodžius: „Aš pasmerktas teisingai".

XLII skyrius

Žandarai, parvedę Žiuljeną į kalėjimą, uždarė jį į kamerą, skirtą mirtininkams. Žiuljenas, kuris paprastai pastebėdavo viską iki mažiausių smulkmenų, šį sykį net nesuvokė, kad jo neveda aukštyn į bokštą. Jis mąstė, ką pasakytų poniai de Renal, jei paskutinę savo gyvenimo valandą turėtų laimę ją pamatyti. Galvojo, kad ji iš sykio pertartų jį, tad norėjo jau pačiais pirmaisiais žodžiais išsakyti visą savo gailestį. „Kaip įtikinti ją po šitokio poelgio, kad tik ją vieną myliu? Juk, šiaip ar taip, kėsinausi nužudyti ją iš garbėtroškos ar iš meilės Matildai".

Guldamas pastebėjo, kad paklodės pašukinės. Jam atsivėrė akys. „A, aš mirtininkų kameroje,— dingtelėjo mintis. — Teisingai...

Grafas Altamira pasakojo man, kad Dantonas dieną prieš mirtį pasakęs savo storu balsu: „Keista, veiksmažodžio „giljotinuoti" negalima asmenuoti visais laikais; galima sakyti: aš būsiu giljotinuotas, tu būsi giljotinuotas, bet niekas nepasakys: aš buvau giljotinuotas".

O kodėl ne,— pridūrė mintyse Žiuljenas,— jei yra kitas gyvenimas?.. Dievaži, jei ten rasiu krikščionių dievą, aš žuvęs: tai despotas ir kaip kiekvienas despotas persiėmęs mintimis apie kerštą; jo Biblija tik ir tekalba apie žiaurias bausmes. Niekada aš jo nemylėjau; net nenorėjau niekada tikėti, kad jį gali kas iš širdies mylėti. Jis nežino, kas yra gailestis (Žiuljenas prisiminė keletą vietų iš Biblijos). Jis mane baisingai nubaus...

Bet jei rasiu ten Fenelono dievą? Jis galbūt pasakys man: „Tau bus daug atleista, nes tu daug mylėjai..."

Ar daug aš mylėjau? Ak, taip! Mylėjau ponią de Renal, bet pasielgiau žiauriai. Čia, kaip ir kitur, aš mečiau paprastas ir kuklias vertybes ir nusiginiau blizgutį...

Bet vis dėlto kokia man buvo perspektyva!.. Husarų pulkininkas, jei kiltų karas; pasiuntinybės sekretorius taikos metu; paskui ambasadorius... nes aš būčiau greitai perpratęs tuos reikalus... o jei net būčiau mulkis, argi markizo de La Molio žentui baisi konkurencija? Visos mano kvailystės man būtų atleistos arba veikiau laikomos nuopelnais. Ir štai aš, nusipelnęs asmuo, gyvenu kuo plačiausiai Vienoje ar Londone...

Ne visai taip, brangusis pone, po trijų dienų jums nukirs galvą".

Žiuljenas nuoširdžiai pasijuokė iš šitos netikėtos sveiko proto replikos. „Iš tikrųjų, žmoguje slypi dvi būtybės,— pagalvojo jis. — Kam po velnių ir šovė į galvą šita kandi pastaba?

Taip, taip, drauguži, po trijų dienų tau nukirs galvą,— atsakė jis tam, kuris jį pertarė. — Ponas de Šolenas išsinuomos langą iš pusės su kunigu Maslonu. O kai reikės užsimokėti nuomą, katras iš tų dviejų garbingų asmenų apkuops kitą?"

Staiga jis prisiminė porą eilučių iš Rotru „Vaclovo"[148]:

VLADISLOVAS

...Esu ramus, aš nieko nebijau.

KARALIUS, Vladislovo tėvas

*Skubėki: ešafotas laukia jau.**

* Vertė A. Churginas.

„Puikus atsakymas!“ — pagalvojo jis ir užmigo.

Pabudo rytą, pajutęs, jog kažkas stipriai jį apkabino.

— Kaip? Jau? — šūktelėjo Žiuljenas, atvėręs paklaikusias akis. Jam pasirodė, kad jį stveria budelis.

Tai buvo Matilda. „Laimė, ji nesuprato, ką aš pasakiau“. Ši mintis grąžino jam visą šaltakraujiškumą. Matilda Žiuljenui pasirodė labai pasikeitusi, lyg būtų pusę metų sirgusi; jinai iš tikrųjų buvo nebeatpažįstama.

— Tas niekšas Frileras apgavo mane,— kalbėjo laužydama rankas; iš įtūžio ji negalėjo verkti.

— Ar ne gražiai atrodžiau aš vakar, kai sakiau kalbą? — pertarė ją Žiuljenas. — Improvizavau! Ir pirmą kartą gyvenime! Tiesa, yra pagrindo nuogąstauti, kad ir paskutinį.

Šią valandėlę Žiuljenas žaidė Matildos būdu taip šaltai, kaip įgudęs pianistas kad žaidžia fortepijono klavišais...

— Tiesa, man trūksta vieno dalyko — aukštos kilmės,— pridūrė jis,— bet didi Matildos siela iškėlė mylimąjį ligi savęs. Ar manote, kad Bonifasas de La Molis geriau atrodė prieš teisėjus?

Matilda tą dieną buvo jausminga be jokios vaidybos, kaip vargšė mergina, gyvenanti kur nors šeštame aukšte; bet neįstengė išgauti iš jo nė vieno paprastesnio žodžio. Jis atsimokėjo jai, pats to nenumanydamas, tokiomis pat kančiomis, kokias ne kartą kentė per ją.

„Niekas nežino, kur yra Nilo versmės,— mąstė Žiuljenas,— nebuvo skirta žmogaus akiai pamatyti upių karaliaus paprastu upeliūkščiu; taip pat niekada žmogaus akis nepamatys Žiuljeno puolusio dvasia, visų pirma todėl, kad jis toks nebus. Bet mano širdis lengvai susigraudina; paprasčiausias žodis, ištartas be veidmainystės, gali suvirpinti mano balsą ir net išspausti ašaras. Kiek kartų kietaširdžiai niekino mane už šią ydą! Manė, kad laukiu malonės, o to aš negaliu pakęsti.

Girdėjau, kad, prieš kopdamas į ešafotą, Dantonas susijaudino prisiminęs žmoną; bet Dantonas įkvėpė jėgos vėjavaikių tautai ir neleido priešui įžengti į Paryžių... O aš tik vienas žinau, ką būčiau galėjęs nuveikti... Kitų akyse esu geriausiu atveju tik kažkoks GALBŪT.

Jei čia, mano kameroje, su manim būtų ne Matilda, o ponia de Renal, ar būčiau aš galėjęs už save atsakyti? Beribę mano neviltį ir atgailą tie Valno ir visi vietiniai patricijai būtų palaikę šlykščia mirties baime; juk jie tokie išdidūs, tie šiaudadvasiai,— pelningos vietos saugo juos nuo visokių pagundų! „Žiūrėkit, kas tai yra gimti dailidės sūnum! — būtų byloję ponai de Muaro ir de Šolenas, kurie ką tik pa-

smerkė mane mirti. — Galima tapti mokytam, apsukriam, bet drąsos... drąsos neišmoksi! Net ir štai vargšė Matilda, kuri dabar verkia, arba, tikriau sakant, nebegali verkti,— pagalvojo jis, žvilgtelėjęs į jos paraudusias akis, ir prispaudė ją prie širdies: tikro skausmo akivaizdoje nutrūko jo samprotavimų siūlas. — Ji galbūt verkė kiaurą naktį,— pagalvojo jis,— bet kaip jai bus gėda kada nors tai prisiminti! Ji sakys sau, kad ją ankstyvoje jaunystėje suklaidino vienas plebėjas savo niekinga mąstysena... Kruaznua silpnas žmogus, užtat ves ją ir, dievaži, gerai pasielgs. Ji padarys jį žymiu žmogumi,

Atskleisdama tą proto jėgą begalinę,
Kuri nustelbia tamsą ir niekingą minią.[149]

Na, ar ne juokinga: dabar, kai aš pasmerktas mirti, atmintin lenda visokios eilės, kurias kadaise mokėjau. Ar tai ne nuopuolio ženklas?..“

Matilda prigesusiu balsu kartojo:

— Jis ten, gretimame kambaryje.

Pagaliau jis išgirdo, ką ji sako. „Jos balsas silpnas,— dingtelėjo jam,— bet iš jos tono vis dar galima justi, koks tai valdingas charakteris. Ji tyčia nuleidžia balsą, kad nepratrūktų pykčiu“.

— Kas ten? — lipšniai paklausė jis.

— Advokatas, jis atnešė pasirašyti apeliaciją.

— Aš neapeliuosiu.

— Kaip? Neapeliuosite? — pašoko ji žaižaruojančiomis iš pykčio akimis. — O kodėl, meldžiamasis?

— Todėl, kad šiuo metu jaučiuosi turįs drąsos mirti taip, jog niekas per daug nesišaipys iš manęs. O kas užtikrins man, kad po dviejų mėnesių, ilgai išsėdėjęs šiame drėgname karceryje, aš vis dar būsiu taip narsiai nusiteikęs? Nujaučiu, kad mane lankys kunigai, tėvas... Negaliu įsivaizduoti nieko nemalonesnio. Geriau mirti.

Šis nenumatytas pasipriešinimas pažadino visą Matildos charakterio iškilumą. Ji nespėjo pasimatyti su kunigu de Frileru iki to laiko, kada leidžiami lankytojai į Bezansono kalėjimą, ir visas jos įtūžis užgriuvo Žiuljeną. Ji dievino jį, o tačiau gerą ketvirtį valandos, kol keikė jo, Žiuljeno, būdą ir sielvartavo, kam jį pamilusi, jis išvydo prieš save tą pačią išdidėlę, kuri kadaise de La Molio rūmų bibliotekoje taip skaudžiai jį įžeidinėjo.

— Tavo giminės garbei dangus turėjo sukurti tave vyru,— pasakė jis.

„Bet aš pats,— galvojo jis,— būčiau paskutinis kvailys, jei sutikčiau sėdėti dar du mėnesius šiame bjauriame urve ir kentėti visas begėdiškas užgaules, kokias tik gali prasimanyti patricijų gauja*, teturėdamas vienintelę paguodą — šios pamišėlės prakeiksmus... Tai va, poryt iš ryto stoju į dvikovą su žmogumi, kurio šaltakraujiškumą ir nuostabų mitrumą žino visi... Mitrumas tikrai nuostabus,— pridūrė Mefistofelio balsas,— jis visada pataiko.

Na ką gi, puiku, taip ir reikia. (Matilda vis dar gražbyliavo.) Dievaži, ne,— tarė jis sau,— neapeliuosiu".

Šitaip apsisprendęs, jis susisvajojo... „Laiškanešys kaip paprastai šeštą valandą atneš laikraštį; aštuntą valandą, kai ponas de Renalis jį perskaitys, Eliza, įėjusi pirštų galais, padės laikraštį ant jos lovos. Paskui ji pabus, ims skaityti ir staiga susijaudins; jos graži rankutė sudrebės; ji perskaitys šiuos žodžius: *Penkios minutės po dešimtos jo gyvybė nutrūko.*

Ji apsipils graudžiomis ašaromis, aš pažįstu ją; nesvarbu, kad kėsinausi ją nužudyti, viskas bus užmiršta. Ir moteris, kuriai norėjau atimti gyvastį, bus vienintelė būtybė, nuoširdžiai apverkianti mano mirtį.

Koks kontrastas!" — dingtelėjo jam. Ir gerą ketvirtį valandos, kol Matilda jam priekaištavo, jis galvojo tik apie ponią de Renal. Nors tarpais ir atsiliepdavo į tai, ką jam sakė Matilda, atsiplėšti nuo prisiminimų apie miegamąjį Verjere jo siela nepajėgė. Jis matė: ant lovos, ant oranžinės taftos užtiesalo, guli Bezansono laikraštis. Matė, kaip jos baltutėlė ranka konvulsyviai glamžo jį; matė ponią de Renal verkiančią... Žvilgsniu sekė kiekvieną ašarą, riedančią jos žaviu veidu.

Panelė de La Mol, nieko neišgavusi iš Žiuljeno, pasišaukė advokatą. Laimė, buvo tai anų 1796 metų armijos kapitonas, dalyvavęs žygyje į Italiją, Maniuelio[150] draugas.

Kaip reikalavo formalumai, jis stengėsi perkalbėti nuteistąjį. Žiuljenas iš pagarbos jam išdėstė visus savo argumentus.

— Dievaži, galima samprotauti ir taip,— pasakė pagaliau ponas Feliksas Vano (taip vadinosi advokatas). — Bet jūs dar turite ištisas tris dienas apeliacijai paduoti, o mano pareiga — lankyti jus kasdien. Jei per tuos du mėnesius po kalėjimu prasiverš ugnikalnis, jūs būsite išgelbėtas. Galite mirti ir nuo ligos,— pasakė jis, žiūrėdamas Žiuljenui į akis.

Žiuljenas paspaudė jam ranką.

---

* Kalba jakobinas. (*Aut. pastaba*)

— Dėkui jums, jūs puikus žmogus. Aš pagalvosiu.

Ir kai Matilda su advokatu pagaliau išėjo, jis jautė kur kas daugiau prielankumo advokatui negu jai.

XLIII skyrius

Po valandos iš kieto miego jį pažadino ašaros, lašančios jam ant rankos. „Ak, vėl Matilda,— pagalvojo jis pro miegus. — Ištikimai laikydamasi savo teorijos, ji grįžta pabandyti palaužti mano nusistatymą švelniais jausmais". Iš anksto bodėdamasis šia nauja patetiška scena, jis neatsimerkė. Į galvą jam atėjo eilės apie Belfegorą[151], bėgantį nuo žmonos.

Išgirdo keistą atodūsį; atsimerkė; tai buvo ponia de Renal.

— Ak, pamačiau aš tave prieš mirtį! O gal tai sapnas? — šūktelėjo jis, puldamas jai po kojom.

— Bet atleiskite, ponia, jūsų akyse aš tik žudikas,— tuoj pat susigriebęs, pridūrė jis.

— Pone... atėjau maldauti jus — paduokite apeliaciją, žinau, kad nenorite... — Ją smaugė ašaros, ji negalėjo kalbėti.

— Meldžiu jus atleisti man.

— Jei nori, kad atleisčiau,— tarė ji pakilusi ir puldama jam į glėbį,— tučtuojau paduok apeliaciją dėl mirties nuosprendžio.

Žiuljenas apibėrė ją bučiniais.

— Ar lankysi mane kasdien tuos du mėnesius?

— Prisiekiu. Kasdien, nebent vyras uždraus.

— Jei taip, pasirašau! — šūktelėjo Žiuljenas.— Kaip? Tu atleidi man! Nejaugi tai tiesa?

Jis spaudė ją glėbyje, visai apdujęs. Ji aiktelėjo.

— Nieko,— pasakė ji,— man tik suskaudėjo.

— Petį! — šūktelėjo Žiuljenas, apsipylęs ašaromis. Šiek tiek atšlijęs, ėmė ugningai bučiuoti jai ranką. — Kas galėjo man apie tai pasakyti tada, kai paskutinį sykį tave mačiau tavo miegamajame Verjere?..

— Kas galėjo man tada pasakyti, kad parašysiu ponui de La Moliui tą šlykštų laišką?..

— Žinok, kad aš visada mylėjau tave, kad mylėjau tik tave.

— Ar gali būti! — sušuko ponia de Renal, savo ruožtu nesitverdama džiaugsmu. Ji atsirėmė į Žiuljeną, klūpantį prie jos kelių, ir jie ilgai tylomis verkė.

Niekada Žiuljenas nebuvo pergyvenęs panašios valandėlės.

Po gana ilgo laiko, kai jis vėl įstengė kalbėti, ponia de Renal tarė:

— O ta jaunoji ponia Mišlė, arba, tikriau sakant, panelė de La Mol? Nes aš iš tiesų pradedu tikėti ta nepaprasta istorija!

— Ta istorija įtikima tik iš šalies žiūrint,— atsakė Žiuljenas. — Ji mano žmona, bet ne mylimoji...

Šimtą kartų pertardami vienas kitą, jie vargais negalais pagaliau išsipasakojo viską, ko vienas apie kitą nežinojo. Laišką ponui de La Moliui parašė jaunas kunigas, ponios de Renal nuodėmklausys, o ji paskui jį perrašė.

— Štai į kokią baisybę mane pastūmėjo tikėjimas! — kalbėjo ji. — Bet aš dar sušvelninau bjauriausias to laiško vietas...

Žiuljeno entuziazmas ir laimė liudijo, kad jis viską jai atleido. Taip paklaikęs iš meilės jis dar niekada nebuvo.

— Tačiau, man regis, esu dievobaiminga,— toliau kalbėjo ponia de Renal. — Nuoširdžiai tikiu dievą; tikiu taip pat, ir net esu giliai įsitikinusi, kad nusikaltimas, kurį darau, yra baisus, ir vis dėlto, kai tik pamatau tave, net dabar, po tų dviejų šūvių, kuriuos paleidai į mane... — Sulig tais žodžiais, nors ji ir priešinosi, Žiuljenas apibėrė ją bučiniais.

— Paleisk mane,— tarė ji,— aš noriu su tavim visa tai apsvarstyti; arba galiu užmiršti... Vos pamatau tave, bet koks pareigos jausmas dingsta, lieka tik meilė tau — bet ne, žodis „meilė“ čia per silpnas. Jaučiu tau tai, ką turėčiau jausti tik dievui: tai pagarbos, meilės ir klusnumo mišinys... Tiesą sakant, aš net nežinau, ką tu man žadini. Liepki peiliu nudurti kalėjimo sargą, ir aš įvykdysiu nusikaltimą, net nespėjusi apsigalvoti. Išaiškink man visa tai, kol aš dar čia: noriu kaip reikiant suprasti, kas dedasi mano širdyje; juk po dviejų mėnesių išsiskirsime... Beje, ar tikrai išsiskirsime? — pridūrė ji šyptelėjusi.

— Atsiimu žodį,— šūktelėjo Žiuljenas pašokęs,— aš neapeliuosiu dėl mirties nuosprendžio, jei nuodais, peiliu, pistoletu, anglimi ar kuriuo kitu būdu tu kėsinsiesi į savo gyvybę ar stengsiesi pakenkti sau.

Ponios de Renal veidas staiga persimainė; karščiausia meilė jame užleido vietą giliam susimąstymui.

— O jei mes mirtume dabar pat? — pratarė ji pagaliau.

— Kas žino, kas laukia mūsų kitame gyvenime? — atsakė Žiulje-

nas. — Gal kančios, o gal niekas. Ar negalime mes įstabiai praleisti tuos du mėnesius kartu? Du mėnesiai — tai daug dienų. Tokios laimės gyvenime aš dar niekada nebūsiu patyręs!

— Niekada nebūsi patyręs tokios laimės!

— Niekada,— džiaugsmingai pakartojo Žiuljenas. — Ir aš kalbu su tavim taip, tarsi kalbėčiau pats su savim. Nė kiek neperdedu, sergėk dieve!

— Tavo žodžiai — man įsakymas,— pasakė ji, droviai ir liūdnai nusišypsojusi.

— Tai va, prisiek savo meile man, kad nesikėsinsi į savo gyvybę nei tiesiogiai, nei netiesiogiai... Atsimink,— pridūrė jis,— tu privalai gyventi dėl mano sūnaus, kurį Matilda paliks tarnų globai, kai tik taps markize de Kruaznua.

— Prisiekiu,— atsakė ji šaltai,— bet aš noriu išsinešti tavo apeliaciją, parašytą ir pasirašytą tavo ranka. Aš pati nueisiu pas poną generalinį prokurorą.

— Atsargiai, užsitrauksi nešlovę.

— Dabar, po apsilankymo pas tave kalėjime, apie mane, kol gyva būsiu, ir Bezansone, ir visoje Franš Kontė provincijoje skambės visi pašaliai,— pasakė ji su dideliu liūdesiu. — Peržengtos griežto dorovingumo ribos... Esu puolusi moteris; tiesa, tai dėl tavęs...

Jos balsas skambėjo taip liūdnai, kad Žiuljenas apkabino ją su iki šiol nepažinta laime širdyje. Tai buvo nebe meilės svaigulys, tai buvo begalinis dėkingumas. Jis tik dabar perprato, kokia didžiulė jos auka jam.

Kažkoks gailiaširdis tikriausiai pranešė ponui de Renaliui, kad jo žmona ilgas valandas praleidžia kalėjime pas Žiuljeną; nes po trijų dienų atsiuntė jai karietą su griežtu įsakymu tuoj pat grįžti į Verjerą.

Diena, prasidėjusi šiuo žiauriu išsiskyrimu, buvo ištisai nelaiminga Žiuljenui. Po poros valandų jam pranešė, kad kažkoks intrigantas kunigas, kuriam betgi nepavyko prasimušti tarp Bezansono jėzuitų, atėjęs stovi nuo pat ryto gatvėje prie kalėjimo vartų. Smarkiai lijo, ir tas žmogus, matyt, vaidino kankinį. Žiuljenas buvo blogai nusiteikęs, šis kvailas elgesys jį labai sudirgino.

Jau rytą jis atsisakė priimti šitą kunigą, bet tas žmogynas įsikalė į galvą, kad turįs išklausyti Žiuljeno išpažinties, nes tikėjosi, kad tai, ką jis neva išgirsiąs iš kalinio, pakelsią jo reputaciją tarp jaunų Bezansono moterų.

Jis garsiai skelbė, kad nesitrauksiąs nuo kalėjimo vartų nei dieną, nei naktį.

— Dievas siunčia mane sugraudinti to naujojo atskalūno širdies...

O prastuomenė, visada smalsi reginių, jau ėmė būriuotis aplink jį.

— Taip, broliai,— kalbėjo jis,— aš stovėsiu čia dieną ir naktį, stovėsiu ir visas sekančias dienas ir naktis. Į mane prabilo šventoji dvasia, aš gavau misiją iš aukščiau; man yra skirta išgelbėti jaunojo Sorelio sielą. Melskitės, broliai, drauge su manimi, ir t. t., ir t. t.

Žiuljenas baisėjosi skandalais, viskuo, kas galėjo patraukti į jį žmonių dėmesį. Jis pamanė, kad reikėtų pagauti momentą ir nežiniom išsidanginti iš šio pasaulio; tačiau tebeturėjo vilties dar kartą pamatyti ponią de Renal,— buvo vėl beprotiškai ją įsimylėjęs.

Kalėjimo vartai buvo kaip tik į vieną judriausių gatvių. Širdį jam varstė mintis apie tą purviną kunigą, traukiantį žioplius ir keliantį skandalą. „Ir jis tikriausiai tolydžio kartoja mano pavardę!" Tai atrodė jam baisiau už mirtį.

Du ar tris kartus, kas valandą, jis kvietėsi jam atsidavusį raktininką ir prašė pažiūrėti, ar tas kunigas vis dar prie kalėjimo vartų.

— Pone, jis klūpo ant abiejų kelių purve,— kiekvieną sykį pranešdavo raktininkas,— garsiai meldžiasi ir kalba litanijas už jūsų sielą...

„Akiplėša!" — pagalvojo Žiuljenas. Dabar jis iš tiesų išgirdo duslų gausmą — tai minia atsakinėjo kunigui, kalbančiam litaniją. Ir jau galutinai suirzo pamatęs, kad pats raktininkas krutina lūpas, kartodamas lotyniškus žodžius.

— Žmonės pradeda šnekėti,— pridūrė raktininkas,— kad jūsų turbūt labai sudiržusi širdis, jei atsisakote priimti to švento žmogaus pagalbą.

— Ak tėvyne mano, kokia tu dar laukinė! — apdujęs iš pykčio, šūktelėjo Žiuljenas. Ir samprotavo balsiai toliau, visiškai užmiršęs tebestovintį raktininką. — Tas žmogus nori patekti į laikraštį ir tikriausiai tą pasieks.

Ak, prakeikti provincialai! Paryžiuje man nereikėtų kentėti visų šitų pažeminimų. Ten šarlatanai išmanesni.

— Įleiskite tą šventą kunigą! — pasakė jis pagaliau raktininkui, o jo veidu žliaugė prakaitas. Raktininkas persižegnojo ir išėjo visas spindėdamas.

Šventasis kunigas pasirodė besąs baisiai negražus, o dar baisiau purvinas. Lijo šaltas lietus, ir tamsiame drėgname karceryje dėl to bu-

vo dar tamsiau ir drėgniau. Kunigas pabandė apkabinti Žiuljeną ir, prabilęs į jį, apsiašarojo. Kriste krito į akis niekšingiausia veidmainystė; dar niekada gyvenime Žiuljenas nebuvo toks įsiutęs.

Nepraėjus nė ketvirčiui valandos po kunigo atėjimo, Žiuljenas pasijuto tikras bailys. Pirmą kartą mirtis pasirodė jam šiurpi. Jis ėmė galvoti, kaip į trečią dieną po egzekucijos ims pūti jo kūnas, ir t. t., ir t. t.

Jautė, kad tuoj vienaip ar kitaip išduos savo nuopuolį arba šoks ant kunigo ir pasmaugs jį savo grandine, bet staiga jam dingtelėjo mintis paprašyti tą šventą žmogų atlaikyti už jį padorias mišias šiandien pat už keturiasdešimt frankų.

Buvo beveik vidudienis, ir kunigas išsinešdino.

XLIV skyrius

Kai jis išėjo, Žiuljenas ilgai verkė, ir verkė todėl, kad turi mirti. Paskui pamažu ėmė galvoti, kad poniai de Renal, jeigu ji būtų Bezansone, jis prisipažintų apie šią savo silpnybę...

Tą akimirką, kai jis labiausiai gailestavo, kad nėra jo dievinamos moters, pasigirdo Matildos žingsniai.

„Didžiausia kančia kalėjime yra ta,— pagalvojo jis,— kad negalima užsirakinti durų". Visa, ką sakė Matilda, tik erzino jį.

Ji papasakojo, kad ponas de Valno, teismo dieną jau turėjęs paskyrimą prefektu, išdrįso pasityčioti iš kunigo de Frilero ir susiviliojo malonumu pasmerkti Žiuljeną myriop.

— „Kaip galėjo šauti jūsų draugui į galvą,— ką tik man pasakė kunigas de Frileras,— pažadinti ir užsipulti smulkią šitos *buržuazinės aristokratijos* tuštybę! Kuriam galui reikėjo kalbėti apie *kastas*? Jis pats jiems nurodė, kaip jie privalo elgtis, kad nenukentėtų jų politiniai interesai: juk tie mulkiai buvo viską užmiršę ir jau ketino ašarą nuvarvinti. Bet kastos interesai nustelbė jų siaubą dėl žmogaus pasmerkimo mirti. Reikia pripažinti, kad ponas Sorelis nieko neišmano apie diplomatiją. Jei jums nepavyks jo išgelbėti malonės prašymu, jo mirtis bus savotiška *savižudybė*..."

Matilda nepasakė Žiuljenui to, ko dar pati nenutuokė: kunigas de

Frileras, matydamas, jog Žiuljenas žuvęs, nusprendė, kad jo garbėtroškai būtų ne pro šalį pamėginti tapti Žiuljeno įpėdiniu...

— Eikite išklausyti mišių už mane,— nesivaldydamas iš bejėgio pykčio ir susierzinimo, pasakė jis Matildai,— ir duokite man bent valandėlę ramybės.

Matilda, jau ir be to pavyduliavusi poniai de Renal dėl jos lankymosi, dabar, sužinojusi, kad ji išvyko, suprato, kodėl Žiuljenas blogai nusiteikęs, ir apsipylė ašaromis.

Jos skausmas buvo nuoširdus, Žiuljenas matė tai ir tik dar labiau niršo. Jam būtinai reikėjo pasilikti vienam, bet kaip tai pasiekti?

Pagaliau Matilda, visokiais būdais bandžiusi jį sugraudinti, išėjo, jis liko vienas, bet kone tuojau pat pasirodė Fukė.

— Man reikia pabūti vienam... — pasakė jis ištikimam savo draugui. O pamatęs, kad tasai stovi dvejodamas, pridūrė: — Svarstau, kaip surašyti malonės prašymą... Beje... būk geras, niekada nekalbėk su manim apie mirtį... Jei man tą dieną prireiks kokios ypatingos paslaugos, leisk man pačiam jos paprašyti.

Kai pagaliau išsibaudė vienatvę, Žiuljenas pajuto, kad jis dar labiau prislėgtas ir dar labiau bijo mirties negu anksčiau. Stengdamasis nuslėpti savo būseną nuo panelės de La Mol ir Fukė, jis išeikvojo ir tą truputėlį jėgų, kurių dar buvo likę nusilpusiai jo sielai.

Pavakare jį paguodė viena mintis:

„Jei šiandien rytą, tuo metu, kai mirtis atrodė man tokia šlykšti, mane būtų atėję vesti į ešafotą, *minios akys būtų sukurščiusios mano išdidumą*; gal mano eisena būtų atrodžiusi lyg ir sustingusi kaip drovaus dabitos, žengiančio į svetainę. Vienas kitas akylesnis žmogus, jei tokių pasitaiko provincijoje, būtų galėjęs įspėti, kad aš puolęs dvasia... bet *niekas to nebūtų matęs*".

Ir jam šiek tiek atlėgo širdis. „Esu šią akimirką bailys,— kartojo jis niūniuodamas,— bet niekas apie tai nesužinos".

Rytojaus dieną jo laukė gal dar didesnis nemalonumas. Jau seniai jį žadėjo aplankyti tėvas; ir tą rytą, Žiuljenui dar miegant, senas žilaplaukis dailidė pasirodė jo vienutėje.

Žiuljeną apleido tvirtybė, jis numanė, kad išgirs nemaloniausių priekaištų. Jautėsi juoba prislėgtas, kad šį rytą jį skaudžiai krimto sąžinė, kam jis nemyli tėvo.

„Šioje žemėje mus suvedė atsitiktinumas,— mąstė jis, kai raktininkas apgraibomis tvarkė kamerą,— ir mudu skaudinome vienas an-

trą turbūt tiek, kiek tik buvo įmanoma. Jis atėjo mano mirties valandą smogti man paskutinio smūgio".

Rūstūs senio priekaištai pabiro tuoj pat, kai tik jie liko vieni.

Žiuljenas neištvėręs pravirko. „Koks niekingas silpnumas! — įsiutęs kartojo jis pats sau. — Dabar jis skelbs visiems, ir dar su pagražinimais, koks aš šiaudadvasis; kaip džiūgaus tokie kaip Valno ir visi šunuodegiaujantys veidmainiai, kurie viešpatauja Verjere! Jie galingi Prancūzijoje, turi visus socialinius pranašumus. Iki šiol aš bent galėjau pats sau pasakyti: „Jie, tiesa, glemžiasi pinigus, iš visų pusių jiems pagarba, bet užtat mano širdis kilni".

Ir štai liudytojas, kuriam visi patikės, patvirtins visam Verjerui, ir netgi pagražindamas, kad aš buvau silpnas mirties akivaizdoje! Aš pasirodysiu bailys susidūręs su išbandymu, kurį kiekvienas sugeba įvertinti!"

Žiuljeną kone apėmė neviltis. Jis nežinojo, kaip atsikratyti tėvo. O apsimetinėti, stengtis apgauti įžvalgų senį šiuo metu nebeturėjo jėgų.

Jis skubiai perkratė mintyse visas galimybes.

— *Aš turiu santaupų*! — staiga šūktelėjo jis.

Sulig šiais genialiais žodžiais pasikeitė ir senio veidas, ir Žiuljeno padėtis.

— Kaip man jas paskirstyti? — pridūrė Žiuljenas jau ramesniu balsu: įspūdis, kurį padarė jo žodžiai, nustelbė jo širdyje bet kokį menkavertiškumo jausmą.

Senasis dailidė drebėte drebėjo, kad tik šitie pinigai neišsprūstų jam iš rankų, o atrodė, kad dalį jų Žiuljenas ketina palikti savo broliams. Jis ilgai ir karštai kalbėjo. Žiuljenas šaipėsi širdy kiek tinkamas.

— Tai va! Dievas įkvėpė man, kaip surašyti testamentą. Duosiu po tūkstantį frankų kiekvienam iš brolių, o kas liks — jums.

— Labai gerai,— pasakė senis,— tas likutis man ir priklauso; bet jeigu jau dievas malonėjo suminkštinti jūsų širdį ir jūs norite mirti kaip geras krikščionis, tai turite apmokėti skolas. Jūs užmiršote, kiek dar atsiėjo maistas ir išauklėjimas, kuriuos gavote iš manęs...

„Štai tau ir tėviška meilė!" — gaižiai kartojo sau Žiuljenas, likęs pagaliau vienas. Netrukus pasirodė sargas.

— Pone, po pasimatymo su artimiausiais giminėm aš visada atnešu savo įnamiams gero šampano butelį. Jis brangokas, šeši frankai butelis, bet pradžiugina širdį.

— Atneškite tris taures,— sujudęs kaip vaikas, sušuko Žiulje-

nas,— ir pakvieskite du kalinius iš tų, kurie, kaip girdžiu, vaikščioja koridoriuje.

Sargas atvedė du katorgininkus, kurie, pakartotinai nusikaltę, turėjo vėl grįžti į katorgą. Piktadariai buvo labai linksmi ir iš tikrųjų nepaprastai gudrūs, drąsūs ir šaltakraujai vyrukai.

— Duokite man dvidešimt frankų,— pasakė vienas iš jų Žiuljenui,— ir aš smulkiai papasakosiu jums savo gyvenimą. Pasakojimas bus *ekstra*.

— Bet jūs meluosite? — klausė Žiuljenas.

— O ne! — atsakė jis. — Va mano draugas pavydi man tų dvidešimties frankų ir įspės jus, jei sakysiu netiesą.

Nusikaltėlio istorija buvo pasibaisėtina. Ji liudijo apie drąsią širdį, kurioje buvo tik viena aistra — pinigai.

Jiems išėjus, Žiuljenas pasijuto kitu žmogumi. Visas jo pyktis ant paties savęs išgaravo. Žiaurus skausmas, kurį dar nuodijo baimė, apnikusi jį po išsiskyrimo su ponia de Renal, virto dabar liūdesiu.

„Kad būčiau ne taip apsigavęs žmonių išore,— svarstė jis,— būčiau pamatęs, kad Paryžiaus salonai pilni tokių pat garbingų žmonių kaip mano tėvas arba tokių pat mitrių sukčių kaip šitie katorgininkai. Ir jie teisūs: juk niekada tie, kur lankosi salonuose, nepabunda rytą su širdį draskančia mintimi: „Už ką aš šiandien pietausiu?“ Ir jie giriasi savo sąžiningumu! O patekę į prisiekusiuosius, išdidžiai pasmerkia žmogų už tai, kad jisai, alpdamas iš bado, pavogė sidabrinį stalo komplektą!

Bet jei tik iškyla perspektyva pakliūti į karaliaus dvarą, prarasti ar gauti ministro portfelį, mano garbieji salonų ponai vykdo nusikaltimus, visiškai tokius kaip tie, į kuriuos tuodu katorgininkus pastūmėjo būtinybė papietauti...

Nėra jokios *prigimtinės teisės:* šis žodis tėra atgyvenusi nesąmonė, kaip tik pritinkanti prokurorui, kuriuo buvau užpjudytas aną dieną ir kurio prosenelis pralobo iš kokios nors konfiskacijos Liudviko XIV laikais. Apie *teisę* gali būti kalba tik tada, kai yra įstatymas, draudžiąs daryti tą ar tą ir nustatąs bausmę. Kol nėra įstatymo, *prigimtinė* yra tik liūto jėga ar poreikis, kurį jaučia gyva būtybė, kai ji alkana, kai jai šalta, vienu žodžiu, *poreikis*... Ne, žmonės, kuriuos visi gerbia, tėra sukčiai, turėję laimę būti neužklupti nusikaltimo vietoje. Kaltintojas, kurį ant manęs užsiundė visuomenė, susikrovė turtus niekšybėmis... Aš įvykdžiau žmogžudystę ir esu teisingai pasmerktas, bet jei neskai-

tytume šito vieno nusikaltimo, Valno, kuris mane pasmerkė, yra šimtą kartų kenksmingesnis visuomenei.

Tai va,— liūdnai, tačiau be pykčio pridūrė sau mintyse Žiuljenas,— mano tėvas, nors ir šykštuolis, vis dėlto geresnis už visus tuos žmones. Jis niekada manęs nemylėjo. Aš perviršijau saiką, gėdinga mirtimi suteršdamas jo vardą. Baimė pristigti pinigų, perdėtas įtarumas dėl žmonių piktybės, vadinamas *šykštumu*, taip jį nuteikė, kad trijų ar keturių šimtų luidorų suma, kurią galiu jam palikti, jam yra nuostabi paguoda ir užtikrinto rytojaus laidas. Kokį sekmadienį, po pietų, jis parodys tą auksą visiems Verjero pavyduoliams. „Kuris iš jūsų už šią kainą su džiaugsmu nesutiktų,— sakys jo žvilgsnis,— kad sūnus padėtų galvą po giljotina?"

Ši filosofija gal ir buvo teisinga, bet jinai iš tokių, kurios žadina norą mirti. Taip praėjo penkios ilgos dienos. Jis buvo mandagus ir švelnus su Matilda, matydamas, kad ją graužia baisus pavydulys. Vieną vakarą Žiuljenas rimtai galvojo, kad reikėtų nusižudyti. Skausmas, kurį patyrė išvažiavus poniai de Renal, nukamavo jo sielą. Niekas jo nebedžiugino — nei tikrame gyvenime, nei įsivaizduotame. Mankštos stoka ėmė kenkti jo sveikatai, jis pasidarė egzaltuotas ir silpnabūdis kaip jaunas vokietis studentas. Jo širdyje geso vyriškas išdidumas, vienu ryžtingu nusikeikimu nuvejąs šalin kai kurias ne visai deramas mintis, slegiančias nelaimingų žmonių sielą.

„Mylėjau tiesą. Kurgi ji?.. Visur tik veidmainystė ar mažių mažiausiai šarlatanizmas; tokie yra net patys dorybingiausieji, patys didžiausieji žmonės. — Ir jo lūpos persikreipė iš pasibjaurėjimo. — Ne, žmogus nebegali pasikliauti žmogumi.

Ponia de ..., rinkdama aukas savo vargšams našlaičiams, tvirtino man, kad tas ir tas kunigaikštis paaukojęs dešimt luidorų; melas! Bet ką aš sakau? O Napoleonas šventos Elenos saloje!.. Ta proklamacija Romos karaliaus[152] naudai — gryniausias šarlatanizmas.

Dieve didis! Jei šitoks vyras, ir dar tokiu metu, kai nelaimė turėtų įsakmiai raginti jį žiūrėti savo pareigos, nusileidžia iki šarlatanizmo, tai ko tikėtis iš kitų žmogiškosios padermės atstovų?..

Kas pasakys tiesą? Religija... Taip,— pridūrė jis, šyptelėjęs su kartėliu ir begaline panieka,— Maslonų, Frilerų, Kastanedų lūpomis... O gal tikroji krikščionybė, kur kunigai neimtų pinigų, kaip neimdavo apaštalai?.. Bet šventas Paulius gavo atpildą: jis turėjo malonumą valdyti, skelbti naują mokslą, išgarsėti...

Ak, jei būtų pasaulyje tikras tikėjimas!.. Koks aš kvailys! Man vaidenasi gotikinė katedra, didingi vitražai; silpna mano dvasia jau vaizduojasi ir kunigą, nužengusį iš tų vitražų... Mano siela suprastų jį, mano sielai reikia jo... Bet aš sutinku tik pasipūtėlį nešvariais plaukais... panašų į ševaljė de Bovezi, tik be visų jo grožybių...

O jeigu tikras kunigas, toks kaip Masijonas[153], Fenelonas... Bet Masijonas įšventino kunigą Diubua. Sen Simono „Memuarai" sugadino man įspūdį apie Feneloną. Bet, šiaip ar taip, jei koks nors tikras kunigas... Tuomet jautrios sielos turėtų apie ką telktis... Mes nebūtume tokie vieniši... Tas geras kunigas pasakotų mums apie dievą. Bet apie kokį dievą? Ne apie biblinį dievą, smulkmenišką, žiaurų despotą, trokštantį keršto... bet apie Voltero dievą, teisingą, gerą, begalinį..."

Jį jaudino prisiminimai iš Biblijos, kurią jis mokėjo atmintinai...

„Bet ar galima, kai sueina draugėn visas *trejetas*, tikėti tuo didžiu dievo vardu, kuriuo taip baisiai piktnaudžiauja kunigai?

Gyventi vienišam!.. Kokia kančia!..

Man maišosi galvoje, aš neteisus,— pagalvojo Žiuljenas, pliaukštelėdamas sau per kaktą. — Esu vienas čia, šitame karceryje; bet žemėje negyvenau vienišas; širdyje buvo stiprus *pareigos* jausmas. Toji pareiga, kurią pats sau užsidėjau,— klydau ar gerai dariau? — buvo tarsi tvirto medžio kamienas, į kurį rėmiausi užėjus audrai; svyravau, mane mėtė į visas puses. Buvau galų gale tik žmogus... bet viesului atsispyriau.

Drėgnas šios vienutės oras — štai kas verčia mane galvoti apie vienatvę...

Bet kuriems galams, keikdamas veidmainystę, aš dar veidmainiauju? Mane juk slegia ne mirtis, ne vienutė ir ne drėgmė, man trūksta ponios de Renal. Ar skųsčiausi aš, jeigu būčiau Verjere ir, kad gaučiau ją pamatyti, turėčiau ištisas savaites tūnoti pasislėpęs jos namų rūsiuose?

Mane veikia mano amžininkų dvasia,— jau garsiai ištarė jis ir karčiai nusijuokė. — Kalbuosi pats su savim, už poros žingsnių nuo mirties, ir dar veidmainiauju... Ak, devynioliktas amžiau!

...Medžiotojas šauna miške, jo grobis krinta, jis puola prie jo. Bebėgant batas užkliudo dviejų pėdų aukščio skruzdėlyną, išardo skruzdėlių būstą, skruzdėlės ir jų kiaušinėliai pažyra į visas puses... Ir pačios išmintingiausios filosofės iš tų skruzdėlių niekada nesupras, kas buvo tas juodas, milžiniškas, baisingas pavidalas — medžiotojo batas, taip

staiga, neįtikėtinu greičiu įsibrovęs į jų būstą tuoj po baisingo trinktelėjimo ir rausvos ugnies plyksnių...

...Tai va, mirtis, gyvenimas, amžinybė — visa tat labai paprasti dalykai tam, kas turi pakankamai imlius jutimo organus ir įstengia juos aprėpti...

Vienadienė muselė gimsta karštą vasaros dieną devintą valandą ryto, o penktą valandą vakaro jau miršta; iš kur jai suprasti, ką reiškia žodis *naktis?*

Pridėkite jai dar penkias gyvenimo valandas — ji pamatys ir supras, kas yra naktis.

Taip ir aš: mirsiu dvidešimt trejų metų. Pridėkite man dar penkerius metus, kad galėčiau pagyventi šalia ponios de Renal..."

Ir jis nusikvatojo kaip Mefistofelis.

„Kokia beprotybė — svarstyti tas didžias problemas!

Pirma. Aš veidmainiauju, tarsi čia kas nors manęs klausytųsi.

Antra. Užmirštu gyventi ir mylėti, kai man belikę tiek nedaug dienų... Deja, ponios de Renal nėra; jos vyras turbūt nebeleis jai grįžti į Bezansoną ir toliau daryti sau gėdą.

Štai kodėl aš jaučiuosi vienas,— visai ne todėl, kad nėra teisingo, gero, visagalio, nepikto, netrokštančio keršyti dievo...

Ak, jei būtų toks dievas... Aš krisčiau prie jo kojų. „Nusipelniau mirties,— pasakyčiau jam,— bet, dieve didis, dieve geras, dieve gailestingas, grąžink man tą, kurią myliu!"

Buvo jau vėlyva naktis. Jis užmigo ir ramiai išmiegojo valandą ar dvi. Tada pas jį užėjo Fukė.

Žiuljenas jautėsi tvirtas ir ryžtingas kaip žmogus, aiškiai matąs, kas dedasi jo sieloje.

XLV skyrius

— Nesinori man iškrėsti piktos išdaigos tam vargšui kunigui Šasui-Bernarui ir kviestis jį čia,— pasakė Žiuljenas Fukė: — jis trejetą dienų negalėtų nieko į burną paimti. Bet pasistenk surasti man kokį jansenistą, kunigo Piraro draugą, atsparų intrigoms.

Fukė nekantriai laukė šito širdies atsivėrimo. Taigi Žiuljenas deramai atliko visas pareigas, kurių provincijoje iš žmogaus reikalauja

viešoji nuomonė. Kunigo de Frilero dėka Žiuljeną, nors nuodėmklausį tas ir nevykusiai pasirinko, globojo mirtininkų kameroje kongregacija; jeigu jis būtų buvęs apsukresnis, būtų galėjęs pabėgti. Bet nuo blogo karcerio oro, kaip ir galima buvo laukti, jo protas ėmė silpti. Todėl juo didesnis buvo jo džiaugsmas, kai vėl pasirodė ponia de Renal.

— Mano pirmoji pareiga — būti su tavim,— pasakė ji, apglėbdama jį,— aš pabėgau iš Verjero...

Jos akivaizdoje Žiuljenas užmiršdavo bet kokią niekingą savimeilę; jis pasipasakojo jai apie visas silpnybės valandėles. Ji buvo jam gera ir lipšni.

Vakare, vos išėjusi iš kalėjimo, liepė pakviesti pas savo tetulę tą patį kunigą, kuris įsikibo į Žiuljeną lyg į kokį grobį; kadangi jo tikslas buvo tik įsiteikti jaunoms moterims, priklausančioms Bezansono aukštuomenei, ponia de Renal lengvai įkalbėjo jį išvykti į Brė le O devynių dienų rekolekcijoms.

Nėra žodžių, kuriais galėtum nusakyti, kokia beribė, kokia beprotiška buvo Žiuljeno meilė.

Apipylusi visus, ką tik reikėjo, auksu, naudodamasi ir piktnaudžiaudama turtingos ir dievo baime pagarsėjusios tetulės įtaka, ponia de Renal gavo leidimą lankytis pas Žiuljeną du kartus per dieną.

Apie tai sužinojusi, Matilda vos nepaklaiko iš pavydo. Kunigas de Frileras prisipažino jai nesąs tiek įtakingas, kad galėtų, nepaisydamas padorumo normų, išrūpinti jai leidimą matytis su savo draugu daugiau negu kartą per dieną. Matilda pasamdė žmones poniai de Renal sekti — norėjo turėti žinių apie kiekvieną jos žingsnį. Kunigas de Frileras išsėmė visus savo nemenko sumanumo išteklius, stengdamasis įrodyti panelei de La Mol, kad Žiuljenas nevertas jos.

Šitų kančių draskoma, ji tik dar labiau jį mylėjo ir beveik kasdien pakeldavo jam baisią sceną.

Žiuljenas iš paskutiniųjų stengėsi iki galo padoriai elgtis su šia vargše mergina, kurios vardą tokiu keistu būdu suteršė; bet viršų tolydžio imdavo patrakusi jo meilė poniai de Renal. Savo nevykusiais argumentais neįstengdamas įtikinti Matildos, kad jos varžovės apsilankymai visiškai nekalti, jis galvodavo: „Dramos atomazga čia pat,— štai man pateisinimas, jeigu jau nesugebu geriau apsimetinėti".

Panelė de La Mol gavo žinią apie markizo de Kruaznua mirtį. Ponas de Taleras, tas turtuolis, leido sau kiek nepagarbiai užsiminti apie Matildos dingimą. Ponas de Kruaznua pareikalavo, kad jis atšauktų

savo žodžius; ponas de Taleras parodė markizui jo gautus anoniminius laiškus su daugybe taip išmaniai suderintų smulkmenų, jog vargšas markizas negalėjo neįžvelgti tiesos.

Ponas de Taleras leido sau nesubtiliai pasijuokti. Apkvaitęs iš pykčio ir skausmo, ponas de Kruaznua pareikalavo tokios didelės satisfakcijos, jog milijonierius pasirinko dvikovą. Paėmė viršų kvailybė, ir, nesulaukęs nė dvidešimt ketverių metų amžiaus, žuvo vienas iš labiausiai vertų meilės Paryžiaus vyrų.

Ši mirtis keistai ir liguistai paveikė nusilpusią Žiuljeno sielą.

— Vargšas Kruaznua,— sakė jis Matildai,— iš tikrųjų santūriai ir garbingai elgėsi su mumis; juk jis galėjo neapkęsti manęs tada, kai jūs taip netaktiškai laikėtės motinos svetainėje, ir galėjo prikibti prie manęs; neapykanta, užėmusi paniekos vietą, paprastai esti nuožmi...

Pono de Kruaznua mirtis pakeitė visus Žiuljeno sumanymus dėl Matildos ateities; keletą dienų jis bandė įrodyti jai, kad ji privalanti ištekėti už pono de Liuzo.

— Tai drovus žmogus, ne per didelis jėzuitas,— sakė jis,— ir greičiausiai pretenduos į jūsų ranką. Jo garbėtroška niauresnė ir atkaklesnė negu vargšo Kruaznua, ir jo giminėje nėra kunigaikščių; jis nematys jokių kliūčių vedyboms su Žiuljeno Sorelio našle.

— Ir dar našle, kuri niekina dideles aistras,— šaltai pridūrė Matilda,— nes jau tiek išgyveno šiame pasaulyje, jog, pusei metų praėjus, pamatė, kad jos meilužis teikia pirmenybę kitai moteriai, tai, kuri buvo visų jų nelaimių priežastis.

— Jūsų priekaištai neteisingi: ponios de Renal lankymasis — ypatingas gražbylystės šaltinis advokatui, kuris rūpinasi Paryžiuje mano malonės prašymu; jis galės nurodyti, kad žudiką teikiasi globoti jo paties auka. Tai padarys įspūdį, ir galbūt vieną gražią dieną jūs pamatysite mane kurios nors melodramos didvyriu, ir t. t., ir t. t.

Nuožmus pavydas, negalėjimas atsikeršyti, tolydinis skausmas be jokios vilties (juk net jeigu tartum, kad Žiuljeną pavyks išgelbėti, kaip atkariausi jo širdį?), gėda ir kančia dėl to, kad ji labiau negu bet kada myli šitą neištikimą meilužį,— visa tai nugramzdino panelę de La Mol į nykią tylą, iš kurios ištraukti jos neįstengė nei pataikūniškas kunigo de Frilero dėmesys, nei stačiokiškas Fukė nuoširdumas.

O Žiuljenas, išskyrus tas akimirkas, kurias iš jo atimdavo Matilda, gyveno meile ir beveik negalvojo apie ateitį. Keistas yra aistros poveikis, kai ta aistra begalinė ir visiškai nuoširdi: ponia de Renal buvo beveik tokia pat nerūpestinga ir giedrai linksma kaip jis.

— Anais laikais,— kalbėjo Žiuljenas,— kai vaikščiojau po Verži miškus su tavimi ir galėjau būti toks laimingas, nesutramdoma garbėtroška nešė mano sielą į svajonių šalis. Aš ne tik nespaudžiau prie širdies šitos žavios rankos, kuri buvo taip arti mano lūpų, bet, svajodamas apie ateitį, tolau nuo tavęs; man vaidenosi manęs laukiančios nesuskaitomos kovos dėl didingos dalios... Ak, aš būčiau ir miręs, nepažinęs laimės, jeigu jūs nebūtumėte aplankiusi manęs šitame kalėjime.

Šį ramų gyvenimą sutrikdė du įvykiai. Žiuljeno nuodėmklausys, nors ir jansenistas, neišvengė jėzuitų intrigų ir, pats to nenutuokdamas, tapo jų įrankiu.

Vieną dieną jis atėjo pas Žiuljeną ir pareiškė, kad jeigu jis nenorįs užsitraukti baisios savižudybės nuodėmės, tai privaląs padaryti visa, kas įmanoma, idant jo malonės prašymas būtų patenkintas. O kadangi dvasininkija turinti didelę įtaką Teisingumo ministerijoj Paryžiuje, tai esąs vienas lengvas kelias: reikią grįžti į bažnyčios prieglobstį, ir taip, kad žinia apie tai plačiai pasklistų.

— Plačiai pasklistų! — pakartojo Žiuljenas. — Štai kaip! Ir jūs, tėve, vaidinate komediją kaip koks misionierius...

— Jūsų amžius,— rimtai atsakė jansenistas,— patrauklus veidas, kuriuo jus apdovanojo apvaizda, jūsų nusikaltimo priežastis, iki šiolei likusi mįsle, didvyriškos panelės de La Mol pastangos išgelbėti jus, žodžiu, viskas, net stebinantis draugiškumas, kurį jums rodo jūsų auka,— viskas padarė iš jūsų didvyrį jaunų Bezansono moterų akyse. Jos viską dėl jūsų pamiršo, net politiką...

Jūsų atsivertimas rastų atgarsį jų širdyse ir paliktų ten gilią žymę. Jūs galite nepaprastai pasitarnauti tikėjimui; tad nejaugi mane turėtų sulaikyti lengvapėdiškas argumentas, kad ir jėzuitai panašiomis aplinkybėmis pasirinktų tą patį kelią! Taigi, net šiuo ypatingu atveju, kuris išsprūdo iš godžių jų nagų, jie ir vėl pridarytų žalos! Ne, šitaip neturi atsitikti... Ašaros, kurias išspaus jūsų atsivertimas, niekais pavers pražūtingą poveikį gal dešimties bedieviškų Voltero veikalų leidimų.

— O kas liks man,— šaltai atkirto Žiuljenas,— jei aš imsiu pats save niekinti? Buvau garbėtroška ir neketinu dėl šito atgailauti; elgiausi tada taip, kaip reikalavo epochos normos. Dabar aš gyvenu šia diena. Bet, kiek galiu spėti, pasijusčiau labai nelaimingas, jei nusileisčiau ligi kokios niekšystės...

Dėl antro įvykio, daug labiau sujaudinusio Žiuljeną, kalta buvo ponia de Renal. Viena klastinga draugė įkalbėjo šiai naiviai baugštuo-

lei, kad jos pareiga — nuvykti į Sen Klu ir pulti į kojas karaliui Karoliui X.

Ji jau kartą pasiaukojo — išsiskyrė su Žiuljenu, ir po šitokių pastangų atkreipti į save visų akis jai atrodė vieni niekai, nors toks nemalonumas kitu metu būtų jai buvęs baisesnis už mirtį.

— Nueisiu pas karalių, viešai prisipažinsiu, kad tu mano meilužis: dėl žmogaus gyvybės, o ypač tokio žmogaus kaip Žiuljenas, reikia atmesti bet kokius motyvus. Pasakysiu, kad kėsinaisi į mano gyvybę iš pavydo. Yra daug pavyzdžių, kad vargšus jaunuolius panašiu atveju išgelbėjo prisiekusiųjų ar karaliaus gailestingumas...

— Aš daugiau su tavim nesimatysiu, pasakysiu, kad neleistų tavęs į kalėjimą,— sušuko Žiuljenas,— ir, žinoma, kitą dieną nusižudysiu iš nusivylimo, jei neprisieksi, kad niekada nesiimsi tokio žygio, kuris paverstų mus abu taikiniu smalsiems žvilgsniams. Važiuoti į Paryžių sugalvojai ne tu pati. Sakyk, kokia intrigantė pakišo tau šią mintį?..

Džiaukimės laime, kol dar turime kelias šio trumpo gyvenimo dienas. Slėpkimės nuo žmonių; mano nusikaltimas pernelyg akivaizdus. Panelė de La Mol turi Paryžiuje didžiulę įtaką; tikėk, kad ji daro visa, kas įmanoma žmogaus jėgoms. Čia, provincijoje, prieš mane nusistatę visi turtuoliai, visi įtakingi asmenys. Tavo žygis dar labiau suerzintų tuos turtuolius, o ypač visus nuosaikiuosius, kuriems gyvenimas atrodo toks lengvas... Tenegauna progos pasijuokti Maslonai, Valno ir tūkstančiai kitų, geresnių už juos.

Žiuljenas nebegalėjo pakęsti tvankaus karcerio oro. Laimė, tą dieną, kai jam pranešė, kad reikės mirti, smagiai švietė saulė, ir Žiuljenas jautėsi kupinas drąsos. Paėjėti pėsčiom grynu oru buvo jam toks pat didžiulis malonumas, kokį jaučia jūreivis po ilgo plaukiojimo jūromis žengdamas sausuma.

„Nieko, viskas puiku,— pagalvojo,— esu tvirtas".

Niekada ši galva nebuvo nusiteikusi taip poetiškai kaip tą akimirksnį, kada turėjo kristi. Saldūs išgyvenimai, kadaise patirti Verži miškuose, su nepaprasta jėga urmu veržėsi atmintin.

Viskas įvyko paprastai, kaip dera, be jokios Žiuljeno vaidybos.

Prieš dvi dienas jis pasakė Fukė:

— Ar aš įstengsiu nesijaudinti — šito laiduoti negaliu; karceris toks bjaurus ir drėgnas, kad mane kartais krečia drugys, ir aš nebeatpažįstu pats savęs; bet bijoti nebijosiu, išbalusio jie manęs nepamatys.

Jie iš anksto susitarė, kad paskutinės dienos rytą Fukė jėga išsiveš Matildą ir ponią de Renal.

— Susodink jas į vieną karietą,— pasakė jis.— Liepk vežėjui varyti arklius šuoliais. Jos arba puls viena kitai į glėbį, arba žvelgs viena į kitą su mirtina neapykanta. Ir vienu, ir kitu atveju vargšės moterys nors valandėlei atitrūks nuo savo baisaus skausmo.

Žiuljenas išgavo iš ponios de Renal priesaiką, kad ji gyvens ir rūpinsis Matildos sūnumi.

— Kas žino? Gal mes ir po mirties ką jaučiame? — pasakė jis kartą Fukė. — Norėčiau ilsėtis — žodis „ilsėtis" čia labai tinka — toje mažoje oloje, aukštai kalnuose viršum Verjero. Aš pasakojau tau, kad ne sykį, nusigavęs naktį į tą olą, klaidžiojau žvilgsniu tolumoje po turtingiausias Prancūzijos provincijas ir jutau, kaip mano širdyje liepsnoja garbėtroška; tokia tada buvo mano aistra... Žodžiu, ta ola man brangi, ir — negalima su tuo nesutikti — yra tokioje vietoje, kad nejučiom vilioja filosofo sielą... Klausyk, garbingoji Bezansono kongregacija daro pinigą iš visko; jei sumaniai veiksi, jie parduos tau mano palaikus...

Fukė pavyko šios liūdnos derybos. Jis sėdėjo naktį vienas savo kambaryje prie draugo kūno: ir koks buvo jo nustebimas, kai į kambarį įėjo Matilda. Prieš keletą valandų jis buvo palikęs ją už dešimties mylių nuo Bezansono. Jos akys ir žvilgsnis buvo padėrę.

— Noriu jį pamatyti,— tarė ji.

Fukė neturėjo jėgų nei kalbėti, nei atsikelti. Jis pirštu parodė į didelį mėlyną apsiaustą ant grindų; į jį buvo suvyniota visa, kas likę iš Žiuljeno.

Ji suklupo ant kelių. Bonifaso de La Molio ir Margaritos Navarietės prisiminimas, matyt, įkvėpė jai antžmogiškos drąsos. Drebančiomis rankomis ji praskleidė apsiaustą. Fukė nukreipė akis.

Jis girdėjo, kaip Matilda gyvai žingsniuoja po kambarį. Ji degė žvakes. Kai Fukė, sukaupęs jėgas, atsigręžė, jinai, pasidėjusi priešais save ant mažo marmurinio stalelio Žiuljeno galvą, bučiavo ją į kaktą...

Matilda nulydėjo savo mylimąjį iki kapo, kurį jis pats buvo pasirinkęs. Prieš karstą žengė visa virtinė kunigų, o ji slapta nuo visų, viena aklinai dengtoje karietoje, vežė ant savo kelių galvą žmogaus, kurį taip mylėjo.

Vėlai naktį procesija įkopė į vieno aukšto Juros kalnagūbrio viršūnę, ir čia, mažytėje oloje, nuostabiai apšviestoje nesuskaitomos daugybės žvakių, dvidešimt kunigų atlaikė gedulingas pamaldas. Kalnų kaimeliuose, pro kuriuos slinko eisena, prie jos prisidėjo visi jų gyventojai, susivilioję nematytu reginiu.

Matilda pasirodė tarp jų ilgais gedulo drabužiais; po pamaldų jos įsakymu miniai buvo išbarstyta keletas tūkstančių penkiafrankių monetų.

Likusi viena su Fukė, ji panoro pati savo rankomis palaidoti mylimojo galvą. Fukė vos nepamišo iš sielvarto.

Matildos rūpesčiu ta laukinė ola buvo išpuošta marmuro skulptūromis, už didelius pinigus užsakytomis Italijoje.

Ponia de Renal išlaikė duotą žodį. Ji anaiptol nemėgino kėsintis į savo gyvybę; bet mirė į trečią dieną po Žiuljeno, bučiuodama savo vaikus.

REALISTINIO ROMANO PIRMTAKAS

XVIII a. pabaigoje—XIX a. pradžioje Prancūziją sukrėtė įvykiai, nulėmę tolesnį šalies socialinį, politinį bei kultūrinį gyvenimą. Didelį smūgį senajai tvarkai sudavė 1789 m. buržuazinė revoliucija, kuri 1792 m. nuvertė monarchiją ir paskelbė respubliką. Jakobinų diktatūra, įgyvendinusi daugelį reformų, numalšinusi kontrrevoliucinius maištus, išgujusi interventus iš šalies, pati žlugo 1794 m. Termidoro sąmokslas atvedė į valdžią kontrrevoliuciją, kuri panaikino ne vieną revoliucijos laimėjimą. Tačiau Direktorijos režimas laikėsi neilgai, ir po Briumero aštuonioliktosios perversmo įvestame Konsulate valdžią paėmė Napoleonas Bonapartas. Netrukus tapęs imperatoriumi, jis pradėjo karus, trokšdamas įsigalėti Europoje. Napoleonui pralaimėjus Vaterlo mūšį, 1814 m. buvo restauruota Burbonų monarchija, bet ją nušlavė 1830 m. Liepos revoliucija. Į valdžią atėjo finansinė aristokratija ir jos statytinis Liudvikas Pilypas.

Tokiu audringu laikotarpiu gyveno vienas žymiausių prancūzų rašytojų — Stendalis. Jis buvo aktyvus to meto įvykių dalyvis, tačiau išgarsėjo ne tuo, kad drauge su Napoleono armija perėjo visą Europą, ne tuo, kad ilgą laiką dirbo konsulu Italijoje. Jam teko kur kas garbingesnė dalia — padėjo pamatus realistiniam romanui, kuriuo teisėtai gali didžiuotis visa XIX a. literatūra. Stendalio atradimais pasinaudos ir juos pratęs O. de Balzakas, P. Merimė, iš jo mokysis E. Zola, A. Fransas, M. Prustas, R. Rolanas, L. Tolstojus, F. Dostojevskis ir kiti.

Stendalis (*Stendhal*), tikroji pavardė — Anri Belis (*Henri Beyle*), gimė 1783 m. sausio 23 d. Grenoblyje, advokato šeimoje. Jo tėvas buvo konservatyvių pažiūrų, palaikė rojalistus, bijojo naujų idėjų ir su panieka žiūrėjo į revoliuciją. Anksti netekęs motinos, mažasis Anri augo senelio Ganjono namuose, kur vyravo kitoniška dvasia. Senelis buvo švietėjų pasekėjas, stengėsi išugdyti gerą anūko skonį ir supažindino jį su antikos klasikų bei švietėjų kūriniais.

1796 m. Stendalis pradeda mokytis Grenoblio Centrinėje mokykloje ir ten ypač susidomi matematika. 1799 m., baigęs mokyklą, jis atvyksta į Pa-

ryžių tęsti mokslų Politechnikos mokykloje. Tačiau netrukus giminaitis jam pasiūlo stoti į karinę tarnybą, ir 1800 m. septyniolikmetis Anri dalyvauja Napoleono žygyje į Italiją, kur po vieno mūšio buvo pakeltas į karininkus. 1802 m. jis išeina į atsargą ir apsigyvena Paryžiuje, turėdamas slaptą troškimą — tapti rašytoju. Čia jis didžiąją laiko dalį skiria savišvietai. Bet 1806 m. dėl materialinių sunkumų vėl grįžta į karinę tarnybą, užima įvairius postus, kol galiausiai tampa karo intendantu. Armijos keliai jį nuveda į Vokietiją, Austriją, Lenkiją, Rusiją. 1812 m. vasarą jis važiavo per Lietuvą ir Vilnių. Čia, Didžiojoje gatvėje esančiame pastate (dabar Nr. 36) buvo įsikūręs prancūzų gubernatorius ir komendantūra, kur lankėsi Stendalis. Nuo to laiko šis pastatas žinomas kaip Stendalio namas. Be to, būsimasis rašytojas lankėsi ir vadinamajame Franko name.

Žlugus Napoleonui, baigėsi ir Stendalio karinė karjera. Nuo 1814 m. jis apsigyvena Italijoje. Čia užmezga ryšius su karbonarais, italų patriotais, kovojusiais už Italijos nepriklausomybę, susipažįsta su italų rašytojais, skelbusiais, jog atgyvenusį klasicizmą turįs pakeisti romantizmas. Stendalis pritaria šioms pažiūroms, bendradarbiauja italų literatūrinėje spaudoje. Čia jis susipažįsta ir su didžiuoju anglų romantiku Dž. Baironu. Aktyvi veikla — ryšiai su karbonarais, draugystė su romantikais, pamfletai, pasirodę spaudoje — negali nepatraukti policijos dėmesio, todėl, nesijausdamas saugus, Stendalis 1821 m. palieka Italiją.

Grįžęs į Prancūziją, jis įsijungė į polemiką romantizmo klausimais, rašė straipsnius opoziciniams žurnalams, leido publicistinius kūrinius. Po 1830 m. Liepos revoliucijos gavo konsulo vietą Trieste, bet austrų valdžiai nesutikus su šiuo paskyrimu, užėmė tas pačias pareigas Čivitavekijoje, kur ir prabėgo paskutiniai jo gyvenimo metai, nors kartkartėmis apsilankydavo ir Prancūzijoje.

1842 m. kovo 23 d. Stendalis mirė nuo širdies smūgio Paryžiuje.

* * *

Stendalis kaip rašytojas formavosi ilgai ir nelengvai. Nors kūrybinę veiklą pradėjo ir anksti, bet kaip menininkas subrendo vėlai. Senelio pamokas, Grenoblio mokykloje įgytas žinias, savas ir knygose išskaitytas mintis pirmiausia išbandė gyvenimas, ir iš to idėjų bei tikrovės žaizdro vėliau radosi visa Stendalio kūryba. Jos pradžią žymi veikalai apie muziką — „Haidno, Mocarto ir Metastazijaus gyvenimas" (1817), „Rosinio gyvenimas" (1824), apie dailę — „Italijos tapybos istorija" (1817), kelionių įspūdžiai — „Roma, Neapolis ir Florencija" (1817), „Pasivaikščiojimai po Romą" (1829). Stendalis puikiai pažinojo Italiją, jos kultūrą ir dažnai gebėjo nustebinti skaitytoją netikėtu požiūriu į, rodos, gerai žinomus dalykus. Knyga „Roma, Neapolis ir Florencija" labai sužavėjo Gėtę. Šis kūrinys svarbus dar ir tuo, kad jo viršelyje pirmąsyk pasirodė rašytojo slapyvardis — Stendalis. Manoma, kad tai

žymaus XVIII a. vokiečių menotyrininko J. J. Vinkelmano gimtojo miesto pavadinimas. Apskritai rašytojas yra turėjęs per šimtą slapyvardžių, bet iš jų galiausiai išliko tas, kuris žinomas ir šiandien. Prancūzų poeto P. Valeri nuomone, Stendalis „sugalvojo sau apie šimtą slapyvardžių ne tiek tam, kad pasislėptų, kiek tam, kad jaustųsi esąs keliuose asmenyse".

1822 m. rašytojas išleidžia psichologinį traktatą „Apie meilę". Šitame kūrinyje jis bando su matematiniu tikslumu (taip pasireiškė jo aistra mėgstamai disciplinai) apibūdinti meilės jausmą, kuris vargu ar gali paklusti racionalistinei analizei. Stendalis išskiria keturias meilės rūšis: meilę-aistrą, meilę-potraukį, fizinę meilę ir meilę-tuštybę. Tik pirmąją meilės rūšį jis vadina laiminga ir tobula, nes jos dėka įmanoma *kristalizacija*, tai yra kada meilė paprastą, niekuo nepasižyminčią moterį paverčia idealia būtybe. Kristalizacijos terminą autorius pavartoja moterį palygindamas su druskos kasyklose rasta šakele, kuri per ilgą laiką aplipo druskos kristalais. Išnešta iš kasyklos toji šakelė dienos šviesoje sužėri it mylimoji įsimylėjėlio akyse. Stendalio nuomone, tokie vaizdiniai auklėja ir tobulina žmogų pačia plačiausia prasme.

Iš viso šios knygos statinio išryškėja ir autoriaus paveikslas. Jis — švietėjų įpėdinis, nusilenkiantis protui bei logikai, o jo gyvenimo prasmė — atsiduoti aistroms, iš kurių svarbiausia — meilė. Nors šis veikalas neturėjo pasisekimo tarp skaitytojų, tačiau jo teoriniai teiginiai buvo perkelti į romanus ir juose tarsi atgijo, įvilkti į meninį rūbą. Iš dalies šiame traktate galima ieškoti ir Stendalio kūrybos psichologizmo ištakų.

Estetinės rašytojo pažiūros atsiskleidė jo veikale „Rasinas ir Šekspyras" (1823). Jame Stendalis suformulavo naujo metodo — realizmo — principus. Tačiau savo teoriją rašytojas vadino romantizmo vardu, nes jį su romantikais vienijo bendra kova prieš klasicizmo epigonus.

Traktato pavadinimas sugretina du vardus, apie kuriuos sukosi klasicistų ir romantikų ginčas. Pirmieji skelbėsi esą Rasino pasekėjai, antrieji gynė Šekspyro estetikos teiginius. Stendalis tvirtina, jog politinė santvarka, kuriai esant atsirado klasicizmas, pagimdė ir jo ydas — karaliaus bei rūmų skonio prioritetą, menininko priklausomybę nuo oficialaus skonio, epigoniškumą. Tiesa, klasicistais rašytojas vadina ne P. Kornelį, Ž. Rasiną, Moljerą, bet negabius jų epigonus, kurie nejausdami laiko dvasios ir XIX a. rašo kaip XVII a. klasicizmo atstovai. Jo nuomone, visų epochų epigonai esą klasicistai. O romantizmas nėra kokia nors meno srovė ar kryptis. Romantizmas atspindįs visą meno istoriją, nes pagrindinis jo principas — šiuolaikiškumas. Užtat visi tikrieji menininkai buvę romantikai, nes jie atskleidę savo meto tikrovę.

Meno raida, rašytojo manymu, tai nuolatinė romantizmo ir klasicizmo kaita, nes originalią kūrybą neišvengiamai keičianti epigoniška literatūra. Bet Stendaliui nepriimtinas ir to meto Europos literatūros romantizmas. Rašytojas pavadina „juokingais" V. Hugo, A. de Lamartino, Š. Nodjė, A. de Vinji kūrinius. Jis atmeta ir vokiečių romantikų kūrybą, kaltindamas juos už mis-

ticizmą ir iracionalizmą. „Tikraisiais romantikais" laiko P. Merimė, P. L. Kurjė, Ž. P. Beranžė.

Skelbdamas naujus estetinius principus, Stendalis papildo D. Didro ir Helvecijaus teiginius apie tikroviškumą kaip grožio idealą bei tipiškus personažus. Jo nuomone, kiekvienas romano veikėjas turįs įkūnyti tam tikro socialinio luomo bruožus ir būti tipiškas, priešingai romantikų herojams, kurie visada išsiskyrė iš kitų kaip neeilinės asmenybės.

Stendalis nesutiko ir su tuo, kad romantikai aklai mėgdžioja Šekspyrą, paversdami kai kuriuos jo dramaturginius atradimus nekintamomis dogmomis. Jisai siūlo dramaturgams nesilaikyti laiko ir vietos vienumo taisyklės, parodyti pjesėse svarbius istorinius įvykius, rašyti tragedijas proza, kuri turėtų suteikti aiškumo, paprastumo, nes eilės dvelkia pompastika bei dirbtinumu.

Vis dėlto pagrindinis menininko uždavinys — tikroviškai pavaizduoti šiuolaikinę visuomenę. Romanas privaląs būti papročių atspindys. Neatsitiktinai rašytojas domisi memuarais, kurie atskleidžia įvairius žmonių tipus, pasižymi faktų tikslumu. Su tuo susiję ir Stendalio priekaištai V. Skotui, kuris atkūrė istorinę praeitį, bet nesugebėjo, anot traktato autoriaus, nupiešti žmonių charakterių. Daug dėmesio rašytojas skiria kalbai, kuri turinti būti paprasta, aiški, konkreti.

Išėjęs nelengvą mokyklą nuo empirinių įspūdžių stebėjimo kelionių vaizduose iki platesnio žmogaus psichologijos, literatūros reiškinių apibendrinimo traktatuose, Stendalis galiausiai įžengia į grožinės kūrybos tankumynus.

1827 m. pasirodo pirmasis jo romanas „Armansa, arba Kelios scenos iš 1827 metų Paryžiaus salono". Jame jau galima aptikti kai kurių stendališkojo romano modelio bruožų. Romano centre — doras, protingas jaunuolis, kuris blaškosi ieškodamas laimės. Jis jaučiasi svetimas aukštuomenės salonuose, nes jam tenka bendrauti su vidutinybėmis, garsios kilmės, bet neturinčiomis jokių kilnesnių idealų, vėjavaikiais dabitomis, tuščiai leidžiančiais laiką. Kaip reakcingų jėgų atstovai kūrinyje parodomi jėzuitai, persekiojantys kiekvieną pažangesnę mintį. Čia vaizduojama ir meilė, grindžiama *kristalizacijos* teorija. Pasakojimui jau būdingas griežtas, netgi sausokas stilius. Bet romanas tėra pabirų epizodų mozaika, jam trūksta įtampos, kurią vėlesniems kūriniams suteiks energingo jaunuolio laimės ieškojimai.

1830 m. pabaigoje išeina romanas „Raudona ir juoda", Gėtės pavadintas „geriausiu Stendalio kūriniu".

1838 m. išleidęs „Turisto užrašus", kuriuose papasakoja savo įspūdžius apie Prancūziją, 1839 m. jis pateikia dar vieną romaną — „Parmos vienuolyną". Stendalis jį parašė per nepaprastai trumpą laiką — penkiasdešimt dvi dienas. Tai buvo paskutinysis kūrinys, išspausdintas jam esant gyvam.

Siužetą šiam romanui rašytojas pasiskolino iš senovinės italų kronikos „Farnezių šeimos didybės kilmė". Joje buvo išdėstyta Alesandro Farnezės, vėliau tapusio popiežiumi Povilu III, gyvenimo istorija. Kronikos įvykius

autorius perkėlė į jam gerai žinomą XIX a. Italiją ir parodė, kokia lemtis ištiko tuos italus, kurie svajojo apie laisvą ir nepriklausomą tėvynę.

Romane mes susiduriame su dar vienu laimės ieškotoju — Fabricijum del Dongu, kurį įvykiai įtraukia į savo sūkurį. Tačiau jau pačioje kūrinio pradžioje, po dienos, praleistos Vaterlo mūšio lauke, jis suvokia karčią tiesą, jog pilietinė veikla ir asmeninė laimė yra nesuderinamos net Napoleono laikais. Kaip matysime vėliau, ir Žiuljenui Soreliui („Raudona ir juoda"), ir Liusjenui Levenui („Liusjenas Levenas") dingojasi, jog būtent Napoleono epocha — visų troškimų bei galimybių išsipildymo metas. Bet Fabricijui dar visas gyvenimas prieš akis. Jį mažai domina turtas, titulai, apie kuriuos svajoja Parmos kunigaikščio valdiniai. Vienintelis jaunuolio ir jo tetos Sanseverinos troškimas — laimė, kurią atneša nuoširdi draugystė ir karšta aistra. Oficialioji moralė supriešinama su kitokia priedermės samprata, pagrįsta tyrais jausmais, drąsa, gebėjimu pasiaukoti. Nuoširdi Fabricijaus ir Klelijos meilė disonuoja su slogia Parmos kunigaikštystės aplinka. Užtat nenuostabu, kad toji meilė baigiasi nelaimingai. Laimė nepasiekiama romano herojams. Aistra, susidūrusi su žiauria gyvenimo tikrove, nepajėgia atsilaikyti prieš ją ir patiria pralaimėjimą.

Jau po rašytojo mirties buvo išspausdintos autobiografinės apysakos — „Egotisto atsiminimai" (1832, išleista 1892), „Anri Briularo gyvenimas" (1835, išleista 1890).

Nebaigtame romane „Liusjenas Levenas" (1834—1836, išleista 1855, pilnas leidimas 1929) pasakojama jauno žmogaus istorija Liepos monarchijos laikais, kai į valdžią atėjo finansinė aristokratija, kuriai pavaizduoti Stendalis negaili pagiežos ir pykčio. Pagrindinis herojus (jo vardu ir pavadintas romanas) — bankininko sūnus. Tačiau Liusjenas — balta varna tarp savo luomo atstovų. Už respublikoniškas pažiūras jis pašalinamas iš Politechnikos mokyklos, bet jo pažiūros netvirtos, padrikos. Jo nedomina karinė šlovė, nors jis ir paskiriamas į vieną iš pulkų Nansi mieste. Čia jis įsitikina, jog armijai dažnai tenka policijos funkcijos — malšinti sukilusius darbininkus — ir tas dar labiau prislegia Liusjeną. Jis meta karinę tarnybą, grįžta į Paryžių, pasirenka politinę karjerą, tampa ministerijos valdininku. Tokį jo sprendimą nulėmė noras tobulinti visuomenę, kurioje gyvena. Bet čia Liusjenas susiduria su dar niekingesniais dalykais: machinacijomis, šantažu, korupcija, apgaudinėjimu. Į šią purviną balą yra puolę ne tik eiliniai valdininkai, bet ir ministrai, net pats karalius Liudvikas Pilypas. Po tėvo mirties Liusjenas, pasibodėjęs tokiu gyvenimu, palieka Paryžių ir išvyksta į tolimą šalį dirbti ambasados sekretoriumi.

Paskutinis nebaigtas romanas „Lamjel" (1839—1842, išleista 1889, pilnas leidimas 1928) pasakoja jaunos merginos istoriją. Taip pat po rašytojo mirties išėjo ir „Italų kronikos" (1855), kurias sudaro penkios įvairiu metu parašytos novelės apie atskirus Italijos istorijos epizodus. Jose autorius žavisi herojiškais charakteriais, aistrų protrūkiais, tikroviškais konfliktais.

* * *

1827 m. Stendalis laikraštyje „Gazette des Tribunaux" perskaitė gana išsamų aprašymą apie vieną Grenoblio teismo bylą, kurioje jaunuolis Antuanas Bertė buvo kaltinamas žmogžudyste.

Šį vaikiną, kaimo kalvio sūnų, išauklėjo kunigas. Kai Antuanui sukako devyniolika metų, kunigas jį įtaisė auklėtoju turtingo pramonininko Mišu de Latūro namuose. Kas įvyko tuose namuose, niekas tikrai nežino, tačiau po kiek laiko jaunuolis turėjo iš ten išeiti. Kunigas, globojęs Antuaną, padeda jam įstoti į seminariją, bet netrukus dėl nežinomos priežasties jis ir iš ten pašalinamas. Vėliau tampa auklėtoju turtingo aristokrato Kordono šeimoje, ima meilintis šeimininko dukrai, ir vėl jam tenka išeiti. Jis bando susirasti kitą vietą, bet nesėkmingai. Galiausiai Antuanas nusprendžia, jog jam iš pavydo ar kerštc trukdo ponia Mišu. Vieną sekmadienį jis nukanka į miestelį, kur gyvena ponia, užeina į bažnyčią ir sumos metu per pakylėjimą šauna į ją iš pistoleto, o paskui nukreipia ginklą į save. Jį išneša iš bažnyčios ir atgaivina. Ponia Mišu irgi išlieka gyva. Antuanas Bertė patenka į teismą. Į visus klausimus jis atsako, jog trokšta tiktai mirties.

1829 m. rašytojas sužino apie baldžiaus Lafargo bylą. Lafargas teisiamas už meilužės nužudymą. Šis teismo procesas ir buvo paskutinysis postūmis, paskatinęs Stendalį sėsti prie romano „Raudona ir juoda". Talento ir įžvalgumo dėka rašytojas sugebėjo įžiūrėti šių bylų dėsningumus, būdingus visai to meto Prancūzijos visuomenei.

Romanui Stendalis davė paantraštę: „XIX amžiaus kronika". Toks apibūdinimas turėjo labai svarbią prasmę. „Kronika orientuoja skaitytoją į metraščio žanrą, kuris nepretenduoja nei į išsamų pavaizdavimą, nei į „filosofiją" be svarstymų ir vertinimų, leidžia pačiam skaitytojui padaryti išvadas ir pamąstyti"[1]. Be to, kronika — tai ir objektyvizuotas pasakojimas, kuriame autorius stengiasi nuslėpti savo simpatijas ir išlikti pašalinis stebėtojas. Šis meninio pasaulio organizacijos principas puikiai atitiko rašytojo prigimtį. Ir lyg nešališkas teisėjas Stendalis pradeda XIX amžiaus „teismą", vadovaudamasis vieninteliu argumentu, kurį užfiksavo romano epigrafu, pateikdamas Dantono žodžius: „Teisybė, rūsti teisybė". Tiesa, kaltinimas metamas ne visam šimtmečiui, bet tik Restauracijos laikotarpiui. O jam rašytojas jaučia neapykantą todėl, kad tuometinė politinė santvarka žlugdė žmogų kaip asmenybę.

Žanriniu požiūriu „Raudona ir juoda" tyrinėtojų laikomas socialiniu, politiniu, filosofiniu, auklėjamuoju romanu. Toks jo hibridiškumas rodo, jog autorius stengiasi tyrinėti visuomenę įvairiais aspektais.

Pagrindinė ašis, apie kurią sukasi visa Stendalio kūryba, yra asmenybės ir visuomenės problema. Šią problemą pirmieji iškėlė romantikai, pabrėžę jos sudėtinių dalių nesutaikomą pobūdį. Mistifikavę šio konflikto socialinę prigimtį, jie daugiau rūpinosi atskleisti žmogaus vidinį pasaulį, nustumdami

[1] *Реизов Б.* Французский роман XIX века.— М., 1977.— С. 55.

gyvenimo aplinkybes į antrą planą. O romano „Raudona ir juoda" autorius jau ieško asmenybės ir visuomenės tarpusavio ryšio. Rašytojas tiksliai vaizduoja istorines to meto realijas, papročius, detaliai atkuria aplinką, parodo, kaip išorinės aplinkybės formuoja herojų, kuris stoja prieš skaitytojo akis ne kaip atsitiktinis, bet kaip tipiškas tam tikros visuomeninės klasės ar grupės atstovas. Stendalis rašė, jog „šiuo metu Prancūzijoje gyvena du šimtai tūkstančių Žiuljenų Sorelių", šitaip pabrėždamas savo herojaus tipiškumą. Šiame romane išryškėja ir visai Stendalio kūrybai būdingas herojaus tipas. Tai neeilinė asmenybė, pasižyminti turtingu dvasiniu pasauliu, intelektualiniais sugebėjimais, trokštanti laimės. Neatsitiktinai visų kūrinių centre — jaunas žmogus, kuris pamažu vis labiau pažįsta aplinkinį pasaulį, o sykiu ir patį save. Laimė — pagrindinis jaunuolio tikslas, kurio siekdamas jisai realizuoja save, auga ir bręsta kaip žmogus. Visas romano pasakojimas tampa jo „auklėjimo" istorija. Ji parodoma iš vidaus, perteikiant herojaus mintis ir išgyvenimus. Tuo atžvilgiu Stendalio romanai vadintini auklėjamaisiais romanais, o charakterių kūrimo būdas duoda pagrindą apie juos kalbėti kaip apie psichologinius romanus.

Vaizduodamas Restauracijos laikotarpį, rašytojas jį nuolat lygina su 1789 m. revoliucijos epocha. Anuomet asmeniniai ir pilietiniai interesai sutapo (kiekvienas neeilinių gabumų žmogus galėjo įgyvendinti savo troškimus), o dabar, po revoliucijos, asmenybė užgniaužta, o jos ketinimai neberanda dirvos, kurioje galėtų būti realizuoti.

Romane pateikiama išsami minėto laikotarpio visuomenės analizė. Egoizmas ir veidmainystė yra du savotiški poliai, ant kurių ir laikosi tas pasaulis. Verjero miestelyje vyksta nebyli kova tarp mero de Renalio ir elgetyno direktoriaus Valno. Jeigu pastarasis nusiperka porą puikių arklių, tai pirmasis nori jį pranokti nusisamdydamas mokytoją savo vaikams. Tačiau už šio išorinio lukšto glūdi kur kas rimtesni dalykai. Egoizmas yra kiaurai persmelkęs ir de Renalį, ir Valno, ir jų luomus. Viską valdo magiška pinigo jėga ir svarbūs jiems tiktai du žodžiai — „duoti pelno". Už jų slypi machinacijos, apgavystės, niekšingiausi nusikaltimai, nors ir dangstomi kilniomis idėjomis. Romano pabaigoje Valno užima mero vietą. Taip rašytojas dar iki Liepos revoliucijos įvykių sugebėjo įžvelgti istorijos vingius, parodydamas, jog aristokratija užleidžia vietą buržuazijai.

Dar niūresnį įspūdį daro Paryžiaus aukštuomenė. Markizo de La Molio salone sutinkame ir užkietėjusius rojalistus, ir niekingus bailius, ir saldžialiežuvius pataikūnus. Visi jie gyvena praeitimi, apverkdami prarastas privilegijas. Gal tik markizas de La Molis supranta, jog aristokratijos laikai praėjo, nors jam irgi sunku susitaikyti su šiuo pralaimėjimu. Salono atmosfera slopi, čia trūksta drąsios minties, gyvo jausmo. Net ir jauni žmonės, salono lankytojai, yra nepataisomi konservatoriai, tuščiagarbiai, šablono vergai, trokštantys niekuo neišsiskirti iš kitų. Užtat nenuostabu, kad jie daugiau primena gyvus automatus, o ne žmones. Autorius su panieka juos vadina „lėlėmis". Aristokra-

tija galutinai nuvainikuojama scena, kurioje parodomas sąmokslas, rezgamas su užsienio šalių pagalba.

Tamsiomis spalvomis romane tapoma ir dvasininkija. Išskyrus vieną kitą jos atstovą, ji vaizduojama kaip rojalistų pagalbininkė, pažangos priešas. Seminarijoje klesti šnipinėjimas, pataikavimas, jauni žmonės dvasiškai luošinami.

„Raudona ir juoda" galima apibrėžti ir kaip politinį romaną, kadangi jame pateiktas visuomeninės santvarkos pjūvis, atskleista politinė Prancūzijos padėtis, nors Stendalis iki tol ir savo traktate „Rasinas ir Šekspyras", ir pirmame romane „Armansa" tvirtino, jog politikai ne vieta literatūros kūrinyje. Šiuos žodžius jis išsako ir romane „Raudona ir juoda", teigdamas, jog „politika vaizduotės pasaulyje — tai pistoleto šūvis koncerto metu", tačiau kur kas svarbesnis jam yra tikroviškumo principas. Užtat leidėjas romano puslapiuose atkerta, kad jeigu kūrinyje nebus politikos, tai knyga nebus veidrodis, kaip teigia autorius. Svarbiau už viską Stendaliui buvo parodyti aplinkybių reikšmę, jų poveikį žmogaus gyvenimui. Tą aspektą jis išreiškia garsiaisiais žodžiais, kad „romanas yra veidrodis, kurį nešiesi eidamas keliu. Čia jame atsispindi dangaus mėlynė, čia kelio liūgynių purvas. O jūs apkaltinsite nedorovingumu žmogų, kuris nešasi tą veidrodį ant pečių! Jo veidrodis atspindi purvą, o jūs kaltinate veidrodį. Kaltinkite verčiau vieškelį, kuriame žliugso liūgynė, o dar geriau — kelių inspektorių, leidžiantį, kad telkšotų vanduo ir atsirastų liūgynė". Toks veidrodis yra romanas „Raudona ir juoda", kuriuo rašytojas atkreipia visų dėmesį į tuometinio gyvenimo piktžaizdes.

Visuomenėje įsigalėjęs egoizmas ir veidmainystė, anot Stendalio, užslopino žmogaus aistras. Jos išliko tik tarp paprastų žmonių, bet jas galima aptikti vien tada, kai jos pastūmėja žmogų į nusikaltimą. Ne be reikalo rašytojas domisi teismo bylų aprašymais. Iš jų jis mokosi ne tik tikslios, lakoniškos kalbos, bet juose lyg veidrodyje stebi visuomenės atvaizdą.

Kadangi visuomenę valdo grobuoniški instinktai, tai ir Žiuljenas Sorelis, pagrindinis romano herojus, stengiasi išsikovoti vietą po saule. Tačiau kaimo dailidės sūnui, nors ir talentingam, padaryti karjerą nelengva. Praėjo tie laikai, kai net prastuolis, parodęs drąsą mūšio lauke, galėjo tapti generolu. Pats ryškiausias pavyzdys — Napoleonas. Užtat juo ir nori sekti Žiuljenas — jis skaito buvusio imperatoriaus memuarus, slepia jo portretą čiužinyje, nors toks elgesys gali atnešti ir labai nepageidautinų pasekmių. Žiuljenas priverstas tramdyti savo garbėtrošką, nes karinė karjera Restauracijos laikotarpiu nekilmingam jaunuoliui yra negalima. Visos jo svajonės apie generolo antpečius dūžta atsimušusios į gyvenimo tikrovės sieną. Ir Žiuljenas pasirenka kitą kelią. Jis nusprendžia tapti kunigu, tikėdamasis, kad po kiek laiko bus paskirtas vyskupu. Eilinio dvasininko karjera jį mažai vilioja. Šitaip apsisprendęs Žiuljenas išduoda pats save. Napoleono laikais karinė karjera buvo neįmanoma be drąsos, o Restauracijos metais tik veidmainystė gali pelnyti Žiuljenui vyskupo vietą. Jaunuolis pats suvokia, kad jo elgseną lemia visuomeninės sąlygos:

„Mano gyvenimas — ištisinė veidmainystė dėl to, kad neturiu tūkstančio frankų rentos kasdienei duonai". Ir nors gyvenimas seminarijoje jam nemielas, jis kenčia sukandęs dantis, nes tikslą galima pasiekti tik veidmainiaujant.

Patekęs į markizo de La Molio saloną, jis išsyk patraukia dėmesį. Tiesa, kai kas stebisi, kaip plebėjas galėjo atsidurti tarp aristokratų, tačiau markizo dukrą Matildą žavi Žiuljeno energija, ryžtas, atkaklumas. Jis visai nepanašus į savo amžiaus aristokratiškos kilmės jaunuolius, apimtus apatijos ir abejingumo. Matildai Žiuljenas asocijuojasi su revoliucionieriais. Jinai netgi pavadina jį Dantonu ir neabejoja, kad pasikeitus santvarkai Žiuljenas galėtų išžudyti jos šeimą. Matilda taip pat puikiai supranta, kodėl šis jos tėvo sekretorius negali įgyvendinti savo galimybių. Jam trūksta vardo ir turto. Šitaip Stendalis dar sykį pabrėžia individo priklausomybę nuo istorinių aplinkybių.

Žiuljenas nėra vienalytis personažas. Jis ne vien šalto išskaičiavimo, bet ir jausmo žmogus, nes „gyvena lyg ir dviejuose — grynos moralės bei racionalaus prakticizmo — pasauliuose"[2]. Toks romano herojaus dvilypumas daro jį reljefiškesnį, leidžia autoriui atskleisti subtiliausius sielos slėpinius, perteikti menkiausius jausmo niuansus.

Apskritai Stendalio romanų pagrindinis herojus visuomet siekia laimės. Tai jo gyvenimo tikslas. Rašytojas sukuria savąją laimės sampratą, kuria ne tik pratęsia švietėjų mintis, bet ir užmezga su jais kūrybinį ginčą.

XVIII a. švietėjas Helvecijus teigė, kad žmogus visada veržiasi į laimę ir stengiasi patenkinti savo poreikius. Bet individo laimė yra susijusi su visuomenės gerove, todėl svarbu, kad ir visuomeniniai, ir asmeniniai interesai susilietų į darnią visumą. Helvecijus manė, jog tik švietimas gali padėti pasiekti tą harmoniją.

Stendalis tvirtino, kad žmogus privalo ieškoti laimės ir kad tas troškimas yra visiškai natūralus ir suprantamas. Tiktai jos ieškodamas žmogus tampa žmogumi, nes tiktai tada pasireiškia jo aistra ir energija. Jeigu laimės siekimas visuomenėje virsta prabangos ir skurdo kova, tai čia kalčiausi yra turčiai, kurie atima laimę iš engiamųjų.

Vaizduodamas Žiuljeno santykius su ponia de Renal bei Matilda, Stendalis vadovaujasi meilės teorija, išdėstyta jo veikale „Apie meilę". Ir jeigu „Raudona ir juoda" laikome filosofiniu romanu, tai pagrindą tokiam žanriniam apibūdinimui duoda ne tik autoriaus požiūris į visuomenėje vykstančius procesus, ne tik tam tikra programa, nubrėžianti jaunuolio auklėjimo istoriją, bet ir pati meilės filosofija.

Ponia de Renal — dora, jautri, kilniaširdė, religinga moteris. Jos vaikų mokytojas Žiuljenas ją sužavėjo ne tik išoriniu, bet ir dvasiniu grožiu. Ji greit įsitikino, koks jis nepanašus į jos abejingą šeimai, vien apie pinigus galvojantį vyrą, ir pajuto, jog daugeliu atžvilgių jos ir Žiuljeno sielas jungia giminystė.

[2] *Реизов Б.* Стендаль. Художественное творчество.— Л., 1978.— С. 109.

Šitaip gimsta, rašytojo požiūriu, pats kilniausias jausmas — meilė-aistra. Ją gali išgyventi tik tos būtybės, kurioms svetimas egoizmas, savanaudiškumas, tuštybė.

Kitaip klostėsi jo meilė su Matilda. Ši aristokratė nepaprastai išdidi, labai vertina savo aukštą kilmę. Iš kitų savo aplinkos žmonių ji išsiskiria protu, nepriklausomu, energingu charakteriu. Sykiu ji ir romantiška būtybė, laikanti save tolimo protėvio — karalienės Margaritos Navarietės meilužio — įpėdine. Todėl nuobodaus gyvenimo fone pasirodęs Žiuljenas jai dingojasi it jos svajonių herojus. Ji pamilsta jį už tai, kad jis ne toks kaip visi. Tačiau jos meilė gimsta iš tuštybės. Tai meilė iš išskaičiavimo, šalta, bejausmė, primenanti greičiau žaidimą, o ne nuoširdaus jausmo protrūkį. Nuoširdumą, be kurio meilė neįsivaizduojama, ji pakeičia poza. Matilda blaškosi iš vieno kraštutinumo į kitą, nė nenujausdama, jog ne artėja, o tolsta nuo Žiuljeno. Ji gali dievinti jį ir jausti jam neapykantą, gali nusikirpti plaukų sruogą ir atiduoti ją Žiuljenui, pasivadindama jo verge, ir gali bjaurėtis juo, žaisti su juo, atsiduoti jam. Tačiau ji atsiduoda jam, prastuoliui, ne iš meilės, bet todėl, kad nė viena jos luomo mergina nedrįstų taip pasielgti. Tam tikra prasme Matilda netgi trokšta, kad Žiuljenas būtų pasmerktas myriop, nes tokia bausmė išskirtų jį iš kitų, o drauge išaukštintų ir ją, išdrįsusią jį pamilti. Ji didžiuojasi ir savo pastangomis išgelbėti mylimąjį iš mirties nagų. Netgi ketina, rizikuodama gyvybe, pulti prieš karaliaus karietą ir maldauti jo, kad dovanotų Žiuljenui gyvybę, tačiau tokiam beprotiškam poelgiui ji ryžtųsi tik su viena sąlyga — kad ją matytų praeiviai ir žavėtųsi jos drąsa.

Kalėjime Žiuljenas apmąsto nueitą gyvenimo kelią. Jis supranta, jog tas tikslas, į kurį veržėsi, yra nieko vertas. Jo garbėtroška dingsta, jį ima kamuoti sąžinės graužatis. Jam apmaudu, kad liko nerealizuoti jo sugebėjimai: „O aš tik vienas žinau, ką būčiau galėjęs nuveikti... Kitų akyse esu geriausiu atveju tik kažkoks GALBŪT“. Tos neišnaudotos galimybės, tas galbūt, likęs kaip potencinis pradas, atskleidžia skaudžią Restauracijos laikų tragediją, kai jaunas žmogus buvo pasmerktas vegetavimui ir negalėjo džiaugtis pilnaverčiu gyvenimu. Tai ne individo, o visuomenės tragedija, kurios pobūdį dar labiau paryškina Žiuljeno kalba teisme. Teisiamasis pabrėžia savo socialinę priklausomybę: „...prieš jus stovi valstietis, pakėlęs maištą prieš savo niekingą dalią“ ir netrokšta išsigelbėjimo, nes teisiamas ne tik ir ne tiek už pasikėsinimą į ponios de Renal gyvybę, bet už bandymą įsibrauti į aukštuomenę. Šis teismas yra greičiau kerštas Žiuljenui ir pamoka tiems, kurie panorėtų eiti jo pėdomis. Žiuljenas Sorelis — vienišas maištininkas, yra „ne tiek metafizinės lemties rezultatas, kiek istorinių aplinkybių antspaudas“[3].

Nors romano autorius ir kalbėjo apie nemažą Sorelių skaičių Prancūzijoje, tačiau pagrindinis „Raudona ir juoda“ herojus, kaip, beje, ir kitų jo kūrinių, nėra paprastas žmogus. Jis kupinas aistrų, energijos, greičiau pasiduo-

[3] *Андрие Р.* Стендаль, или Бал-маскарад.— М., 1985.— С. 70.

da jausmui, negu paklūsta minties diktatui. Tai, be abejonės, romantizmo literatūros įtaka. Bet ji galbūt mažiausiai juntama mūsų analizuojamame romane. Žiuljenas „tikroviškas todėl, kad jį paaiškina priežastys, susijusios su šia visuomene ir visiems žinomos,— ir vis dėlto stebina skaitytoją kaip didi tiesa ir didis atradimas“[4].

Romaną „Raudona ir juoda“ galima laikyti programiniu Stendalio veikalu, kuriame jis įgyvendino realizmo principus. Šį kūrinį yra persmelkęs istorizmo jausmas (detali to meto visuomenės analizė, atskleista istorijos raidos perspektyva), skaitytoją čia paperka tikroviški charakteriai, psichologinės analizės meistriškumas, patraukia dėmesį ir papročių tyrinėjimas, peraugantis į herojaus sąmonės analizę. Stendalio pasakojimas — analitinis. Čia nerasime mįslingos atmosferos, neaiškių situacijų, šalutinių linijų, retrospektyvinių epizodų. Veiksmo chronologija nė kiek nepažeidžiama. Rašytojas niekada nepaleidžia Žiuljeno iš savo akiračio. Jam svarbu išsiaiškinti pačias slėpiningiausias herojaus dvasinio pasaulio paslaptis, išpainioti vidinių išgyvenimų giją, o drauge atskleisti ir istorijos logiką. Ir visa tat perteikiama aiškia, be jokių puošmenų kalba.

Pasirodžius romanui, skaitytojai ir kritika ėmė svarstyti, ką galėtų reikšti jo pavadinimas. Autorius šiuo klausimu jokių paaiškinimų nepaliko. O nuomonių būta įvairiausių. Vieni manė, kad šios spalvos reiškia ruletės žaidimo stalo laukelius, kadangi Žiuljenas it lošėjas pasiduoda likimo valiai. Kiti teigė, jog pavadinimas atspindi du galimus Žiuljeno karjeros kelius. Napoleono laikais jis būtų tapęs kareiviu (raudona spalva), tačiau dabar jis priverstas apsivilkti dvasininko sutaną (juoda spalva). Treti aiškino, jog pavadinimas simbolizuoja politines partijas: raudona — revoliucionierių spalva, juoda — reakcijos.

Tarybinis Stendalio kūrybos tyrinėtojas B. Reizovas įrodė, jog visos čia minėtos versijos neatitinka tikrovės. Romane net neužsimenama apie azartinį žaidimą, o Žiuljenas pats renkasi kelią, nepasikliaudamas likimu. Tais laikais prancūzų armijos kareivio munduras buvo mėlynos spalvos, taigi negali būti kalbos ir apie karjeros pasirinkimą. O politinės partijos tais laikais irgi buvo siejamos su kitomis spalvomis: revoliucija — su trispalve vėliava, o reakcija — su balta karaliaus vėliava. Tyrinėtojo nuomone, pavadinimo prasmės reikia ieškoti pačiame romane. Jis atkreipia dėmesį į du epizodus, kuriuos pavadina „pranašiškais“, nes jie nutiesia tiltus į romano atomazgą. O ši susijusi su dviem finaliniais įvykiais. Pirmasis — Žiuljeno šūvis į ponią de Renal bažnyčioje, antrasis — scena, kur Matilda, išpirkusi iš budelio nukirsdintą Žiuljeno galvą, pati ją palaidoja. Kaip tik abi šios scenos buvo pavaizduotos dviem tomais išėjusio romano pirmojo leidimo viršeliuose.

Pirmajame „pranašiškame“ epizode Žiuljenas, eidamas į de Renalių namus, užsuka į bažnyčią. Kažkokios šventės proga ji papuošta raudonu audeklu. Jaunuolis atsisėda į suolą su de Renalio herbu. Čia jis pastebi popieriaus

[4] *Реизов Б.* Французский роман XIX века.— С. 48.

skiautelę su užrašu: „Smulkiau apie mirties bausmę, įvykdytą Luji Žanreliui Bezansone ir apie paskutines jo gyvenimo minutes“. Kitoje pusėje pamato žodžius: „Pirmasis žingsnis“. Žiuljenas atkreipia dėmesį, jog nuteistojo pavardė baigiasi taip pat kaip ir jo. Paskui ant žemės regi palieto šventinto vandens balutę, kuri, nudažyta rausvos šviesos, jam asocijuojasi su kraujo klanu. Jį apima baimė: šitoje visiškai „raudonoje“ scenoje jis išvydo pranašišką ženklą.

Kitas „pranašiškas“ epizodas susijęs su markizo namais. Matilda pasirodo juoda suknele, kurią vilki gedėdama savo protėvio, pasmerkto myriop 1574 m. Jo meilužė karalienė Margarita Navarietė nupirko iš budelio jo galvą ir palaidojo. Matilda žavisi jos poelgiu nė nenujausdama, kad ją ištiks tokia pati lemtis. Šis epizodas — visiškai „juodas“.

B. Reizovo manymu, šiuodu epizodai ir nulėmė romano pavadinimą[5].

Tarybinis literatūrologas J. Lotmanas spėja, jog romano pavadinimas yra aliuzija į vieną citatą iš L. Sterno romano „Džentelmeno Tristramo Šendžio gyvenimas ir mintys“. Mokslininkas teigia, jog šį kūrinį Stendalis buvo skaitęs angliškai, tačiau jis turėjo būti žinomas ir plačiajam skaitytojui, nes 1825 m. Paryžiuje buvo išleistas pilnas L. Sterno raštų rinkinys prancūzų kalba. Tos citatos esmė tokia. Kapralas Trimas pareiškia, jog dvasininkai skiriasi nuo kareivių tik veidmainyste. Į šią repliką atkerta dėdulė Tobis, sakydamas, jog dievas yra toks geras ir teisingas, kad jeigu tik žmonės vykdys savo priedermes, niekas nesiteiraus, ką jie vilkėjo: raudonus mundurus ar juodas sutanas. J. Lotmanas daro išvadą, jog Stendaliui nerūpėjo tikroji mundurų spalva, jį domino literatūrinė asociacija[6].

Dar vieną versiją šiuo klausimu pateikė prancūzų mokslininkas S. Bokobza[7]. Jis atmeta B. Reizovo aiškinimą apie viršelių iliustracijas, teigdamas, jog pirmajame tome buvo pavaizduotas ne Žiuljeno šūvis, bet finalinė šio tomo scena Bezansono katedroje, kur ponia de Renal, pamačiusi buvusį vaikų mokytoją, apalpsta ir ją sulaiko ponios de Dervil rankos. S. Bokobza nuomone, romane Žiuljenas supriešinamas su Valno, tai yra su buržuazija, nes jis ir tampa jos auka. Žiuljeną nuolat lydi raudona spalva (čia jis brolių sukruvintas, čia negali nuslėpti raudonio, čia vanduo asocijuojasi su krauju). Stendalio akimis, toji raudona spalva turi pozityvią prasmę, ji dominuoja Žiuljeno gyvenimo Verjere laikotarpiu, o tai yra jo laimės metas.

Valno romane parodomas kaip beširdis žmogus, tai yra jis neraudonuoja. Pažiūrėjus į jį, iškart krinta į akis juodos žandenos. Karjerizmas, ambicijos

---

[5] *Реизов Б.* Стендаль. Художественное творчество.— Л., 1978.— С. 165—185.

[6] *Лотман Ю.* Несколько слов к проблеме «Стендаль и Стерн» (Почему Стендаль назвал свой роман «Красное и черное»?) // Ученые записи Тартуского ГУ.— Тарту, 1985.— Вып. 698.— С. 73—75.

[7] *Bokobza S.* Contribution à la titrologie romanesque: Variations sur le titre „Le Rouge et le Noir“.— Genève, 1986.

kūrinyje nudažoma juoda spalva. Gyvenimas Verjere prasideda raudonos spalvos tonais, o Paryžiuje — juodos spalvos tonais: virš markizo namų durų užrašas iškaltas juodo marmuro plokštėje. Kol Žiuljenas gyvena Verjere, Stendalis į jį žiūri su simpatija, kuri išnyksta, kai jaunuolis atsiduria Paryžiuje. Pavadinimas atskleidžia ir prieštaringą Žiuljeno prigimtį. Jis blaškosi tarp meilės ir karjeros, tarp melancholijos ir valios. Galiausiai šios dvi spalvos įkūnijančios iš romantizmo einantį svajonės ir tikrovės susidūrimą. Tokia, anot prancūzų mokslininko, pavadinimo prasmė.

Galima sutikti ar nesutikti su pateiktais aiškinimais. Svarbu, kad kiekviena karta, susipažįstanti su šiuo veikalu, randa ką nors naujo sau, kūrinys ir toliau gyvena skaitytojų širdyse. Vos išėjęs romanas nesusilaukė nei skaitytojų, nei kritikos dėmesio. Anų laikų žmonėms, pripratusiems prie kontrastingų romantinės literatūros vaizdų, patetiškų intonacijų, stilistinių puošmenų, lakoniškas, griežtas Stendalio pasakojimas buvo netikėtas ir keistas. Gal todėl rašytojas ir liko nesuprastas savo amžininkų. Su karčia ironija Stendalis rašė: „Aš imu loterijos bilietą, kurio laimėjimas yra toks: būti skaitomam 1935 metais". Šiandien jo skaitytojų gretos nemažėja, nes jis išsakė skaudžią tiesą apie to meto gyvenimą kaip tikras savo amžiaus sūnus.

Lietuvių skaitytojo pažintis su Stendaliu prasidėjo vėlokai. 1939 m. pasirodė tik pirmojo „Raudona ir juoda" tomo vertimas, o pilnas leidimas išvydo šviesą 1949 m. (vertė A. Juška). Dar sykį šis romanas buvo išverstas 1976 m. (vertė R. Ramunienė). „Parmos vienuolynas" mūsų skaitytojui buvo pateiktas 1948 (vertė V. Kauneckas) ir 1963 m. (vertė R. Ramunienė). 1958 m. išėjo „Italų kronikos" (vertė O. Katinskaitė-Doveikienė), o 1959 m.— „Liusjenas Levenas" (vertė D. Čebelis). Vertėjo dar laukia jo autobiografinės apysakos, romanas „Armansa", traktatai. Ne vienas lietuvių rašytojas šalia kitų pasaulinės literatūros korifėjų, iš kurių jam teko mokytis, su pagarba mini ir Stendalio vardą.

VYTAUTAS BIKULČIUS

PAAIŠKINIMAI

[1] *...įtvirtinimai, kadaise statyti ispanų...*— Nuo XVI a. vidurio iki XVII a. antros pusės Prancūzijos provincija Franš Kontė priklausė Habsburgų dinastijai, valdžiusiai Ispaniją.

[2] *Hobsas* (Thomas Hobbes, 1588—1679) — anglų filosofas.

[3] *Arpanas* — senovinis matas (apie 20—50 arų).

[4] *Barnavas* (Antoine-Pierre-Joseph-Marie Barnave, 1761—1793) — Prancūzijos buržuazinės revoliucijos veikėjas, vėliau konstitucinės monarchijos šalininkas, giljotinuotas už palankumą Liudvikui XVI.

[5] *Fleri* (Claude Fleury, 1640—1723) — prancūzų teologas ir rašytojas, jauno Liudviko XV nuodėmklausys.

[6] *Buonapartė* — taip Napoleoną I vadino ultrarojalistai, tuo pabrėždami jo neprancūzišką kilmę (Bonapartų šeima buvo kilusi iš Toskanos ir XVI a. įsikūrusi Korsikoje).

[7] *Orleano kunigaikštis Liudvikas Pilypas* (1747—1793) rėmė buržuazinę revoliuciją, bet vėliau ėmė siekti sosto ir buvo giljotinuotas. Jo sūnus, taip pat Liudvikas Pilypas, tapo karaliumi po Liepos revoliucijos.

[8] *...turėjo progos susitikti su ponia de Monteson, garsiąja ponia de Žanlis...*— *De Monteson* (Charlotte de Montesson, 1737—1806) buvo slapta ištekėjusi už Orleano kunigaikščio (1773). Rengė garsius to meto pokylius, organizavo mėgėjų spektaklius. *De Žanlis* (Stéphanie de Genlis, 1746—1830) — Orleano kunigaikščio vaikų auklėtoja, pedagoginių veikalų ir „Memuarų" autorė.

[9] *„Memuarai iš šventos Elenos salos"* — istoriko Emaniuelio de Laskazo (Emmanuel de Las Cases, 1766—1842) veikalas. De Laskazas kartu su Napoleonu išvyko į šventos Elenos salą ir praleido ten su juo pusantrų metų, užrašinėdamas jo prisiminimus. Stendalio mėgstama knyga.

[10] *Enijus* (Ennius Quintus, 239—169 pr. m. e.) — romėnų dramaturgas ir epikas.

[11] *De Mestras* (Joseph de Maistre, 1753—1821) — prancūzų politikas, rašytojas ir filosofas, feodalizmo apologetas, aršus revoliucinių idėjų priešas. Knygoje „Apie popiežių" pripažįsta neribotą popiežiaus įtaką politiniame gyvenime.

[12] *...kaip šeštojo pulko dragūnai...*— Stendalis pats tarnavo šeštajame dragūnų pulke (1800—1802).

[13] *Kongregacija* — XIX a. pradžioje susikūrusi antidemokratinė religinė-politinė organizacija, kurioje pagrindinį vaidmenį vaidino jėzuitai ir kuriai priklausė daugiausia katalikų dvasininkai, aristokratai ir aukštesnieji valdininkai. Restauracijos metais tapo reakcinės Burbonų politikos ramsčiu.

[14] *Constitutionnel* — liberaliosios buržuazijos laikraštis, vaidinęs nemažą vaidmenį Restauracijos metų politiniame gyvenime.

[15] *Ponia de Boarnė* (Joséphine de Beauharnais, 1763—1814) — generolo de Boarnė našlė, pirmoji Napoleono žmona, kurią jis vedė 1796 m., dar būdamas generolu.

[16] *Sielų giminystė* — J. V. Gėtės romano antraštė (Wahlverwandschaften, 1809).

[17] *Bezanvalis* (Pierre de Besenval, 1722—1791) — šveicarų karininkas, tarnavęs Prancūzijoje, įdomių „Memuarų" autorius (1808).

[18] *...skelbimas „Quotidienne" laikraštyje.— Quotidienne* — monarchistų ir klerikalų dienraštis, ėjęs nuo 1792 m. iki 1847 m.

[19] *Tragiška Gabrielės istorija* — viduramžių legenda apie Verži senjoro žmoną, kuriai kerštingas vyras davė suvalgyti meilužio širdį ir kuri, apie tai sužinojusi, nusimarino badu.

[20] *Godaras* (Jean Godart, 1775—1823) — prancūzų gamtininkas entomologas, knygos apie Prancūzijos drugius autorius.

[21] *Pono Gereno Didonė* — turima galvoje „Didonė ir Enėjas", prancūzų dailininko Gereno (Pierre Guérin, 1774—1833) paveikslas, sukurtas pagal Vergilijaus „Eneidą" ir turėjęs didelį pasisekimą 1817 m. Salone.

[22] *Štrombekas* — baronas de Štrombekas, Stendalio draugas.

[23] *Karolis Narsusis* (1433—1477) — Burgundijos kunigaikštis.

[24] *Sijesas* (Emmanuel Joseph Sieyès, 1748—1836) — kunigas, karštas XVIII a. filosofų gerbėjas, aktyvus Prancūzijos didžiosios revoliucijos veikėjas, vienas iš Jakobinų klubo steigėjų. Parašė knygą „Kas yra trečiasis luomas?"

[25] *Sen Realis* (César Vichard, abbé de Saint-Réal, 1630—1692) — prancūzų istorikas, rašytojas.

[26] *Polidoris* — Bairono gydytojas, su kuriuo Stendalis susipažino Milane 1816 m.

[27] *Meilės herbas.— Herbai* — epigraminio pobūdžio eilės, viduramžiais ir Renesanso laikais labai populiarios tarp dvariškių.

[28] *Fontenua* mūšyje (1745) prancūzų kariuomenė sumušė jungtines anglų, olandų ir austrų pajėgas.

[29] *Žydras kaspinas* — šv. Dvasios ordino kavalierių ženklas.

[30] *Tėvas Malagrida* (Gabriele Malagrida, 1689—1761) — italų jėzuitas ir misionierius, sudegintas ant laužo Lisabonoje už jam primestą ereziją.

[31] *Liguoris* (Alfonso de Liguori, 1696—1787) — italų advokatas, paskui vienuolis, teologas.

[32] *Pasakėčia apie mesirą Žaną Šuarą* — Lafonteno antiklerikalinė pasakėčia „Klebonas ir numirėlis", kurioje pasakojama, kaip kunigas Žanas Žuaras, lydėdamas mirusį parapijietį, linksmai skaičiuoja, kam išleis pinigus, gautus už laidotuves. Taip jam besvajojant, karstas staiga krinta nuo vežimo ir užmuša jį vietoje.

[33] *Kastis* (Giambattista Casti, 1724—1803) — italų abatas, poetas ir novelistas, mėgstamas Stendalio.

[34] *Stramonijus* — durnaropė.

[35] *...buvo skaitęs apie 1674 metų apgultį...*— 1674 m. Liudvikas XIV galutinai atkariavo Bezansoną, priklausiusį iki tol ispanams.

[36] *Pamokiau jį truputį... tos senosios, gerosios Bosiuė, Arno teologijos.— Bosiuė* (Jacques Bénigne Bossuet, 1627—1704) — prancūzų pamokslininkas ir rašytojas, absoliutizmo ideologas. *Arno* (Antoine Arnauld, 1612—1694) — prancūzų teologas, Sorbonos daktaras, vienas iš jansenizmo vadų.

[37] *...išdėstys senosios galikonų bažnyčios teiginius...— Galikonų bažnyčia* — katalikų bažnyčia Prancūzijoje, kuri XIII—XVIII a. buvo apribojusi popiežiaus autoritetą tikėjimo klausimais ir jo kišimąsi į pasaulietiškus reikalus.

[38] *Jangas* (Edward Young, 1683—1765) — anglų poetas, romantizmo pradininkas, poemos „Naktys" autorius. XIX a. pradžioje šis kūrinys pasidarė labai populiarus ir 1812 m. buvo išverstas į prancūzų kalbą.

[39] *Greguaras* (Henri Grégoire, 1750—1831) — vyskupas, žymus Prancūzijos buržuazinės revoliucijos veikėjas.

[40] *Sikstas V* (Felice Peretti, 1520—1590) — popiežius nuo 1585 m., labai žemos kilmės. Pasak istoriko G. Lečio, jis trylika metų vaidino ligonį ir buvo išrinktas popiežium tik todėl, kad kardinolai tikėjosi jį greitai mirsiant. Išrinktas pasirodė besąs visiškai sveikas ir pilnas energijos.

[41] *Abatas Delilis* (Jacques Delille, 1738—1813) — prancūzų poetas pseudoklasikas, aukštai vertintas Liudviko XVI ir Napoleono laikais. Šiandien jo kūriniai tėra istorinis dokumentas, neturįs literatūrinės vertės.

[42] *Gverčinas* (Giovanni Barbieri, vad. Il Guercino, 1591—1666) — italų tapytojas, grafikas, religinės tematikos paveikslų autorius.

[43] *Su geniališjo Baremo tikslumu...— Baremas* (Bertrand Barrême, 1640—1703) — prancūzų matematikas, paplitusio elementariosios aritmetikos vadovėlio autorius.

[44] *Le Précurseur* — laikraštis, ėjęs Lione nuo 1830 m. iki 1834 m. Spausdino pranešimus apie audėjų sukilimą, todėl jį dažnai citavo Paryžiaus laikraščiai.

[45] *Vienintelis karalius...*— posakis iš nežymaus poeto Giudeno de la Briunerli (1738—1812) eilėraščio, dažnai cituojamas kalbant apie Henriką IV.

[46] *Poema apie Magdaleną* — literatės Delfinos Gė (Delphine Gay, 1804—1855), Stendalio amžininkės, poema.

[47] *Mari Alakok* (Marguerite-Marie Alacoque, 1647—1690) — prancūzų vienuolė, mistikė, davusi pradžią Jėzaus širdies kultui.

[48] *Edinburgh Review* (Edinburgo apžvalga) — anglų literatūrinis žurnalas, įsteigtas 1802 m.

[49] *Mirabo* (Gabriel Riqueti de Mirabeau, 1749—1791) — grafas, Prancūzijos didžiosios revoliucijos veikėjas, konstitucinės monarchijos šalininkas, garsėjęs savo avantiūrizmu ir karjerizmu. Nuo 1789 m. trečiojo luomo atstovas Generaliniuose luomuose; paskui perėjo į konservatorių pusę, tapo stambiosios buržuazijos lyderiu ir slaptu karaliaus rūmų agentu. Ši išdavystė išaiškėjo 1792 m. po jo mirties.

[50] *Malmezonas* — pilis netoli Paryžiaus, priklausiusi Žozefinai de Boarnė, pirmajai Napoleono žmonai. Čia Napoleonas gyveno 1799—1804 m., kai buvo Respublikos pirmuoju konsulu.

[51] *...turėjo garbės netekti galvos Grevo aikštėje 1574 metų balandžio 26 dieną...*— Iš tikrųjų 1574 m. balandžio 30 d. Grevo aikštėje buvo nukirsdintas Bonifasas de La Molis, Navaros karalienės Margaritos meilužis. Pasakojama, kad po bausmės įvykdymo Margarita Navarietė išprašiusi iš budelio meilužio galvą ir davusi ją išbalzamuoti.

[52] *Moreri* (Louis Moreri, 1643—1680) — prancūzų dvasininkas ir poetas, „Didžiojo istorinio žodyno" (1674) autorius.

[53] *...kad Pilypas II ar Henrikas VIII yra buvę pabaisos.— Pilypas II* (1527—1598) — Ispanijos karalius, stengęsis įtvirtinti katalikybę savo valdomose šalyse ir visoje Europoje. Rėmė inkviziciją, buvo žiaurus ir klastingas. *Henrikas VIII* (1491—1547) — Anglijos karalius. Garsėjo kaip tironas.

[54] *Diubua* (Guillaume Dubois, 1656—1723) — kardinolas ir valstybės veikėjas, ministras Orleano kunigaikščio regentystės metais. Buvo Orleano kunigaikščio auklėtojas ir jo dėka padarė karjerą. Intrigantas, ištvirkėlis, garbėtroška, žmogus be jokių principų.

[55] *Henrikas III* (1551—1589) — Prancūzijos karalius, valdęs kraštą 1574—1589 m., religinių karų laikotarpiu. Žuvo nuo vienuolio fanatiko rankos.

[56] *Nė* (Michel Ney, 1769—1815) — Napoleono armijos maršalas. Dalyvavo visuose Napoleono I karuose. 1814 m. perėjo į Burbonų pusę, tačiau per Šimto dienų laikotarpį prisijungė prie Napoleono I. Nepaprastos narsos žmogus. Po Vaterlo mūšio rojalistų suimtas ir sušaudytas.

[57] *Įrašų akademijos narys...*— Įrašų akademija, tiksliau Įrašų ir Grožinės literatūros akademija, buvo įsteigta 1663 m. ir turėjo keturiasdešimt narių, kurie tyrinėjo istoriją, archeologiją ir filologiją. Juo kandesnė yra Stendalio pastaba apie jos atstovą, „atsitiktinai mokantį lotynų kalbą".

[58] *Šapelis* — prancūzų XVII a. poeto Luiljė (Claude Emmanuel Lhuillier, 1626—1686) slapyvardis.

[59] *Sautis* (Robert Southey, 1774—1843) — anglų poetas, Bairono priešas.

[60] *...apie visuomenės būklę Augusto ir Jurgio IV laikais...*— *Augustas* (Gajus Julius Caesar Oktavianus Augustus, 63 pr. m. e.— 14 m. e.) — Romos imperatorius, Cezario įsūnis, įkūręs naują vergvaldinę monarchiją — principalą. *Jurgis IV* (1762—1830) — Anglijos karalius (1820—1830).

[61] *Marcialis* (Marcus Valerius Martialis, apie 40—apie 104) — romėnų poetas, epigramų autorius, vaizdavęs senovės Romos papročius.

[62] *Reina* (1772—1826) — italų advokatas, eruditas ir poetas.

[63] *Gazette de France* — vienas iš pagrindinių rojalistų laikraščių Restauracijos metais.

[64] *...prisidėjo prie Burbonų sugrįžimo kartu su kunigu de Pratu, ponu de Taleiranu ir ponu Pocu di Borgu.*— *Pratas* (Dominique de Pradt, 1759—1837) — vyskupas, politinis veikėjas, diplomatas Napoleono I laikais. Napoleonui žlugus, rėmė Taleiraną. *Taleiranas* (Charles-Maurice Talleyrand-Périgord, 1754—1838) — garsus prancūzų diplomatas, padėjęs Burbonams atgauti sostą. *Pocas di Borgas* (Carlo Pozzo di Borgo, 1764—1842) — korsikietis, politikas ir diplomatas, Europos valstybių, kovojusių su Napoleonu I, agentas.

[65] *Bazilis* — Bomaršė „Sevilijos kirpėjo" personažas.

[66] *Kontas* (Louis Comte, 1788—1859) — garsus to meto fokusininkas.

[67] *Lordas Holandas* (Henry Holland, 1773—1840) — anglų politinis veikėjas, vienintelis parlamento narys, 1815 m. protestavęs prieš Napoleono ištrėmimą, o paskui prieš žiaurų elgesį su juo šv. Elenos saloje.

[68] *Foblasas* — garsaus XVIII a. romano „Ševaljė de Foblaso meilės nuotykiai" (1787—1789) herojus. Jo autorius — Luvė de Kuvrė (Jean-Baptiste Louvet de Couvray, 1760—1797) buvo Prancūzijos revoliucijos veikėjas.

[69] *Gracijus* (Ortwin Gratius, (?—1541) — vokiečių teologas, pagarsėjęs Reformacijos laikais.

[70] *Štaubas* — madingas to meto Paryžiaus siuvėjas.

[71] *Bertolotis* (Luca Bertolotti, XVII a. II pusė) — italų biografas.

[72] *Titas Livijus* (Titus Livius, 59 pr. m. e.—19 m. e.) — Romos istorikas imperatoriaus Augusto laikais, parašęs 142 knygų Romos istoriją. Išliko 35 knygos.

[73] *Rivarolis* (Antoine Rivarol, 1753—1801) — prancūzų rašytojas, monarchistas,

emigravęs revoliucijos metu į Hamburgą, pagarsėjęs savo sąmoju ir dideliu protu.

[74] *Markizas de Monkadas* — prancūzų XVIII a. dramaturgo Alenvalio (Léonor Allainval, 1700—1753) komedijos „Miestiečių mokykla" personažas.

[75] *Kiekvieną karininką jis laikė siru Hadsonu Lou, kiekvieną didžiūną — lordu Betherstu...— Hadsonas Lou* (Sir Hudson Low, 1769—1844) — anglų generolas, šv. Elenos salos gubernatorius tais metais, kai ten kalėjo Napoleonas (1815—1821). *Lordas Betherstas* (Henry Bathurst, 1762—1834) — anglų politikos veikėjas, tapęs ministru 1809 m. Garsėjo savo neapykanta Prancūzijai ir Napoleonui.

[76] *Lokas* (John Locke, 1632—1704) — filosofas, vienas žymiausių materialistinio empirizmo kūrėjų. Loko idėjos darė didelę įtaką švietimo epochai, XVIII a. prancūzų materialistams.

[77] *Pelikas* (Silvio Pellico, 1789—1854) — italų rašytojas, kovotojas už Italijos laisvę. Austrų nuteistas kalėti už dalyvavimą karbonarų sąmoksle. Išėjęs iš kalėjimo po dešimties metų, parašė prisiminimų knygą „Mano kalėjimai".

[78] *Alhambros rūmai* — maurų valdovų rūmai netoli Granados, statyti XIII—XIV a., kai Ispanijoje viešpatavo arabai. Arabų architektūros šedevras.

[79] *...Kulono kadrilis...— Kulonai* (Coulon) — garsi šokėjų šeima Imperijos ir Restauracijos metais.

[80] *...Liuksemburgo kunigaikštis Monmoransi pilyje palydėjo kažkokį poną Kuendė...*— Turimas galvoje epizodas iš Ž. Ž. Ruso knygos „Išpažintis". Gyvendamas Monmoransi, Ž. Ž. Ruso buvo kartu su Kuendė, „Naujosios Eloizos" dailininku, pakviestas pietų į Liuksemburgo kunigaikščio, Prancūzijos maršalo pilį; po pietų kunigaikštis pasiūlė aristokratų draugijai palydėti Kuendė.

[81] *...kaip tas akademikas, kur atrado istorijai karalių Feretrijų.— Feretrijus* — vienas iš romėnų dievo Jupiterio prievardžių (lot. *feretrius* — smogiantysis). Stendalis čia pajuokia prancūzų mokslininką, kuris Restauracijos metais lotynišką dievo vardą *Jupiter Feretrius* klaidingai išvertė: Jupiteris ir karalius Feretrijus.

[82] *...laisvę, atsiųstą joms Mirabo.*— Turimas galvoje Andrė Mirabo (André Mirabeau, 1754—1792), prancūzų politikos veikėjas, Gabrielio Mirabo brolis, pasižymėjęs Amerikos nepriklausomybės kare (1780—1785).

[83] *Konradinas* (1252—1268) — paskutinis Hohenštaufenų, Vokietijos karalių ir šv. Romos imperijos imperatorių, dinastijos atstovas.

[84] *Ponia de Stal* (Germaine Necker, baronne de Staël, 1766—1817) — prancūzų rašytoja, protinga, gabi, neypatingai graži moteris, anksti pradėjusi kūrybinį kelią. Jos kūrinys „Apie Vokietiją" (1810) yra tarsi pirmasis romantizmo manifestas. Absoliutizmo priešininkė, pritarė Prancūzijos didžiajai revoliucijai.

[85] *Siseri* (Pierre Ciceri, 1782—1868) — prancūzų dailininkas dekoratorius.

[86] *Kurjė* (Paul-Louis Courier, 1772—1825) — prancūzų rašytojas pamfletistas, klasikos žinovas, Restauracijos metais — opozicionierius. Jį didžiai vertino Stendalis.

[87] *Miuratas* (Joachim Murat, 1767—1815) — Prancūzijos maršalas I Imperijos laikais, Neapolio karalius; pasižymėjo nepaprastu talentu ir nepaprasta drąsa.

[88] *...buvo matęs Kazimiro Delavinio tragediją „Marinas Faljeras".— Kazimiras Delavinis* (Casimir Delavigne, 1793—1843) — prancūzų poetas ir dramaturgas. Jo dramoje „Marinas Faljeras" (1829) vaizduojamas nepavykęs sąmokslas prieš Venecijos patricijus, kurį organizavo dožas Marinas Faljeras. Izraelis Bertučas — vienas tos dramos personažų, tikrasis sąmokslo vadas.

[89] *...tas didysis Dantonas apsivogė.*— Dantonui iš tikrųjų yra metamas kaltinimas

(beje, galutinai iki šiol neįrodytas), kad jis, naudodamasis savo padėtimi, varęs spekuliacijas ir padaręs nemaža išeikvojimų.

[90] *Napoleonas išplėšė milijonus iš italų...*— Pirmojo Italų žygio metu (1796) Napoleonas uždėjo didelę kontribuciją prancūzų armijos užimtoje Šiaurės Italijos dalyje.

[91] *Pišegriu* (Charles Pichegru, 1761—1804) — prancūzų revoliucinės armijos generolas, vienas žymiausių to meto karvedžių; nuteistas ir ištremtas už bendradarbiavimą su monarchistais; pabėgęs iš tremties, grįžo į Prancūziją, dalyvavo nepavykusiame sąmoksle prieš Napoleoną, slapstėsi, tačiau buvo suimtas ir rastas negyvas kameroje.

[92] *Lafajetas* (Marie Joseph de La Fayette, 1757—1834) — markizas, prancūzų generolas. Pasižymėjo Amerikos nepriklausomybės kare. Iš pradžių prisidėjo prie 1789 m. Prancūzijos revoliucijos, paskui rėmė monarchiją ir suvaidino svarbų vaidmenį Liepos revoliucijos metu.

[93] *Karno* (Carnot Lazare, 1753—1823) — žymus prancūzų revoliucinės armijos generolas, politikos veikėjas ir mokslininkas. Restauracijos metais ištremtas ir miręs tremtyje.

[94] *Veli* (Paul-François Velly, 1709—1759) — prancūzų istorikas, jėzuitas, „Prancūzijos istorijos" autorius, spėjęs parašyti ją iki XIV a.

[95] *Portugalės vienuolės laiškai* — portugalės vienuolės Marianos Alkoforado (Marianna Alcoforado, 1640—1723) laiškai, rašyti prancūzų karininkui markizui de Šamili, kurį ji buvo įsimylėjusi. Penki iš tų laiškų buvo išversti į prancūzų kalbą (1669).

[96] *...tūžtančiam dėl „Ernani" pasisekimo...*— *„Ernani"* — Viktoro Hugo istorinė romantinė drama, kurios premjera (1830.II.21) sukėlė klasicistinio teatro šalininkų puolimus, pavadintus „Mūšiu dėl „Ernani". Mūšį laimėjo naujojo — romantinio — teatro šalininkai.

[97] *Talma* (François Joseph Talma, 1763—1826) — garsus Napoleono laikų prancūzų aktorius.

[98] *...kas prilygtų kunigo Delilio eilėms.*— Stendalis čia šaiposi iš nenusisekusio Ž. Delilio Vergilijaus „Georgikų" vertimo.

[99] *...skaitanti d'Obinjė istoriją, taip pat ir Brantomą.*— *D'Obinjė* (Agrippa d'Aubigné, 1552—1630) — prancūzų humanistas, rašytojas, poetas, istorikas, karštas hugenotas. Parašė „Visuotinę istoriją nuo 1550 iki 1601 m." *Brantomas* (Pierre de Bourdeilles, abbé de Brantôme, 1538—1614) — prancūzų rašytojas. Jo „Memuarai" — keleto biografijų rinkinys, kuriame jis papasakoja daug skandalingų istorijų iš savo meto dvariškių gyvenimo.

[100] *Etualio „Memuarai"* — *Etualis* (Pierre Taison de l'Estoile, 1546—1611) — prancūzų kronikininkas, palikęs įdomių atsiminimų. Jo „Memuarai" — svarbus 1584—1611 m. dokumentas.

[101] *Lygos karai* — religiniai karai Prancūzijoje antroje XVI a. pusėje. Lyga vadinosi prancūzų katalikų konfederacija, kovojusi tais laikais su Reformacija Prancūzijoje.

[102] *Kunigas Mori* (Jean Maury, 1746—1817) — kurpiaus sūnus, tapęs ne tik vyskupu, bet ir kardinolu.

[103] *Basompjeras* (François de Bassompierre, 1579—1646) — Prancūzijos maršalas ir diplomatas Henriko IV ir Liudviko XIII laikais, pagarsėjęs savo meilės nuotykiais. Iškalėjo dvylika metų Bastilijoje, apkaltintas sąmokslu prieš kardinolą Rišeljė.

[104] *Vandėja* — vakarų Prancūzijos departamentas prie Atlanto vandenyno, pagrindinis monarchistinių maištų centras Prancūzijos revoliucijos laikais.

[105] *Mažutė išvyka į Graikiją ar Afriką...*— užuomina apie prancūzų savanorių dalyvavimą Graikų nepriklausomybės kare ir apie karinę to meto prancūzų ekspediciją į Alžyrą.

[106] Eilutė iš Lafonteno pasakėčios „Piemuo ir jo banda".

[107] *Koblencas* — Vokietijos miestas Prancūzijos pasienyje, kur revoliucijos metais rinkosi prancūzų emigrantai aristokratai ir telkė kariuomenę monarchijai apginti.

[108] *Leontina Fė* (Léontine Fay) — „Žimnazo" teatro Paryžiuje aktorė.

[109] *Granvelis* (Antoine Perrenot de Granvelle, 1517—1586) — ispanų kardinolas ir ministras, kilęs iš Bezansono.

[110] *...išsiunčia mane į Puasi pas ponus Fontaną ir Magaloną.— Fontanas ir Magalonas* — opozicijos žurnalistai Restauracijos laikais, nuteisti už savo straipsnius kalėti.

[111] *Karonas* (Augustin-Joseph Caron, 1774—1822) — prancūzų pulkininkas. Dalyvavo 1820 m. bonapartistų sąmoksle. 1822 m. nuteistas mirti už savo veiklą prieš Burbonus.

[112] *...būtų kovęsis prie Žarnako ar Monkontūro.— Žarnakas* ir *Monkontūras* — vietovės, kur 1569 m. katalikų Lygos kariuomenė sumušė hugenotus.

[113] *Kapituliacija prie Baileno* — pirmas Napoleono pralaimėjimas (1808). Napoleonas buvo labai nepatenkintas, kad kapituliacija patvirtinta raštu.

[114] *Donas Djegas* — Kornelio tragedijos „Sidas" personažas, įkūnijantis feodalines riterių dorybes.

[115] *...saugokis Abelaro likimo...*— *Abelaras* (Pierre Abélard, 1079—1142) — prancūzų filosofas scholastas, teologas ir poetas. Mokydamas kanauninko Fiulbero dukterėčią Eloizą, pamilo ją ir slapta vedė. Eloizos dėdė žiauriai jį už tai nubaudė. Abu įsimylėjėliai įstojo į vienuolyną.

[116] *Mesindžeris* (Philip Massinger, 1583—1640) — anglų dramaturgas.

[117] *...kodėl negalėtų Žiuljenas Sorelis suvaidinti Rolano vaidmens, o aš — ponios Rolan?* — *Rolanas* (Jean-Marie Roland de La Platière, 1734—1793) — Prancūzijos buržuazinės revoliucijos veikėjas, palankus žirondistams. Nusižudė sužinojęs, kad jo žmona *Manona* (Manon Roland, 1754—1793) giljotinuota. Ponia Rolan garsėjo savo salonu, kuriame rinkosi žirondistai.

[118] *Šis vaidmuo man geriau patinka negu ponios de Stal...*— Ponia Rolan buvo laikoma to meto visuomenės ištikimos žmonos pavyzdžiu ir čia supriešinama su rašytoja Žermena de Stal, kuri buvo smerkiama už nedorovingą gyvenimą.

[119] *Čimaroza* (Domenico Cimarosa, 1749—1801) — italų kompozitorius, operos „Slaptos vedybos" autorius.

[120] *Žanas Polis* (Johan Paul Friedrich Richter, 1763—1825) — vokiečių romanistas romantikas.

[121] *Sen Klu* — karalių rezidencija į vakarus nuo Paryžiaus.

[122] *Gazette des Tribunaux* — teismų laikraštis, įsteigtas 1826 m.

[123] *Pitas* (William Pitt, 1759—1806) — anglų politikas, organizavo ir finansavo Europos valstybių koaliciją prieš revoliuciją ir Napoleoną I.

[124] *Kunigaikštis de Velingtonas* (Arthur Wellesley Wellington, 1769—1852) — anglų generolas ir politikos veikėjas, vadovavęs koalicinei kariuomenei Vaterlo mūšyje, kur buvo sumuštas Napoleonas.

[125] Eilutė iš Lafonteno pasakėčios „Vaizdakalys ir Jupiterio statula“: žiūrėdamas į marmuro luitą, skulptorius mąsto, ką iš jo iškals.

[126] *De Rišeljė* (Armand du Plessis duc de Richelieu, 1766—1822) — Liudviko XVIII ministras, kurio pastangomis iš Prancūzijos anksčiau, negu buvo numatyta sutartyje, pasitraukė koalicinė kariuomenė.

[127] *Globe* — opozicinis Restauracijos laikų laikraštis, ėjęs nuo 1824 m. Suvaidino svarbų vaidmenį ruošiant Liepos revoliuciją.

[128] *Atsiras ir antras Kleberas, ir Ošas, ir Žurdanas...— Kleberas* (Jean-Baptiste Kléber, 1753—1800) ir *Ošas* (Lazare-Louis Hoche, 1768—1797) — Prancūzijos didžiosios revoliucijos laikų generolai. *Žurdanas* (Jean-Baptiste Jourdan, 1762—1833) — Napoleono armijos maršalas.

[129] *Katlino* (Jacques Cathelineau, 1759—1793) — mūrininko sūnus iš Vandėjos, monarchistų maištininkų vadas 1793 m.

[130] *Gustavas Adolfas* (1594—1632) — Švedijos karalius (1611—1632), 1630 m. įsijungė į Trisdešimties metų karą (1618—1648) antihabsburginės koalicijos pusėje, kaip protestantų kunigaikščių sąjungininkas.

[131] *Hiumas* (David Hume, 1711—1776) — anglų filosofas idealistas, psichologas, istorikas.

[132] *Brumas* (Brougham, 1778—1868) — garsus anglų advokatas, liberalus politikos veikėjas.

[133] *Paklauskite patrankos prie švento Roko bažnyčios...*— Turima omenyje švento Roko bažnyčia Paryžiuje, nuo kurios laiptų 1795 m. generolas Bonapartas apšaudė paryžiečius, sukilusius prieš Konventą.

[134] *...kurio vardą įamžino Desė ir Guvionas Sen Siras.— Desė* (Louis Desaix de Veygoux, 1768—1800) — Napoleono armijos generolas, 1796 m. su nedideliu būriu lydėjęs Bonapartą į Egiptą ir Kėlyje sulaikęs austrų kariuomenę. *Guvionas Sen Siras* (Laurent Gouvion-Saint-Cyr, 1764—1830) — Prancūzijos maršalas, pasižymėjęs mūšiuose dėl Kėlio. Paliko memuarus apie Napoleono armijos kovas Direktorijos, Konsulato ir Imperijos laikais.

[135] *Kolė* (Charles Collé, 1709—1789) — prancūzų dramaturgas ir dainelių autorius.

[136] *Kunigaikščio de Sen Simono memuarai — Sen Simonas* (Louis de Rouvroy, duc de Saint-Simon, 1675—1755) — Prancūzijos peras. Savo memuaruose aprašo karaliaus rūmų gyvenimą XVII—XVIII a.

[137] *„Telemachas“* — prelato Fenelono (François Fénelon, 1651—1715) pedagoginė knyga „Telemacho nuotykiai“ (1699). Jo drąsios politinės pažiūros nepatiko Liudvikui XIV.

[138] *...blanksta net oficialieji Miunsterio sutarties dokumentai...*— Miunsterio sutartimi 1648 m. buvo užbaigtas Trisdešimties metų karas.

[139] *Dora* (Claude-Joseph Dorat, 1734—1780) — prancūzų poetas, dramaturgas ir romanistas, rašęs manieringu stiliumi.

[140] *Lichtenbergas* (Georg Lichtenberg, 1742—1799) — vokiečių mokslininkas, literatas, meno kritikas.

[141] *Žirodė* (Anne Louis Girodet-Trioson, 1767—1824) — prancūzų dailininkas, Davido mokinys.

[142] *Smoletas* (Tobias Smollet, 1721—1771) — anglų rašytojas, kilimo škotas, žurnalistas, istorikas.

[143] *Liudvikas XI* (1423—1483) — Prancūzijos karalius, pagarsėjęs savo klasta.

[144] *Sternas* (Laurence Sterne, 1713—1768) — anglų rašytojas, vienas žymiausių Švietimo epochos sentimentaliosios prozos kūrėjų. Garsaus kūrinio „Sentimentali kelionė po Prancūziją ir Italiją" (1768) autorius.

[145] *Ponas de Lavaletas* (Antoine Chamans de La Valette, 1769—1830) — Napoleono adjutantas, pasmerktas mirti Restauracijos laikais. Dieną prieš egzekuciją jį aplankė žmona, ir jis pabėgo iš kalėjimo, persirengęs jos drabužiais.

[146] *„Renė"* — prancūzų rašytojo Šatobriano (François René de Chateaubriand, 1768—1848) apysaka (1802).

[147] *...ponios de Ševrez ir ponios de Longvil darbą...*— Turimas galvoje politinis vaidmuo, kurį suvaidino kunigaikštienė de Ševrez (Marie de Chevreuse, 1600—1679) ir kunigaikštienė de Longvil (Anne de Longueville, 1619—1679) Frondos judėjimo prieš absoliutizmą metais (1648—1653).

[148] *Rotru „Vaclovas"* — *Rotru* (Jean Rotrou, 1609—1650) — prancūzų dramaturgas ir poetas. Labiausiai žinoma jo tragedija — „Vaclovas" („Venceslas", 1674), kurios veiksmas vyksta Lenkijoje.

[149] Šiek tiek pakeistas fragmentas iš Voltero tragedijos „Mahometas" II veiksmo. (Vertė A. Churginas)

[150] *Maniuelis* (Jacques Manuel, 1775—1827) — politikos veikėjas, dalyvavęs Napoleono žygyje Italijon. Buvo sunkiai sužeistas.

[151] *...eilės apie Belfegorą...*— Lafonteno eiliuota pasaka apie velnią Belfegorą, kurį pragaro valdovas siunčia į žemę savo kailiu išbandyti, kas yra vedybinis gyvenimas. Belfegoras greitai pabėga nuo žmonos atgal į pragarą. (Siužetas šiai pasakai paimtas iš Makiavelio satyrinės novelės.)

[152] *Romos karalius* — Napoleono I sūnus (1811—1832), nuo gimimo gavęs Romos karaliaus titulą. Napoleonas, atsisakydamas sosto 1815 m., paskyrė jį savo įpėdiniu. Tačiau jis buvo atiduotas globoti savo seneliui, Austrijos imperatoriui.

[153] *Masijonas* (Jean-Baptiste Massillon, 1663—1742) — prancūzų pamokslininkas, retorikos profesorius. Manoma, kad jis prisidėjęs prie Gijomo Diubua (žr. 54 paaišk.) paskyrimo vyskupu.

Parengė RAMUTĖ RAMUNIENĖ

TURINYS

PIRMA DALIS

I skyrius

MIESTELIS

9

II skyrius

MERAS

12

III skyrius

VARGŠŲ GERAS

14

IV skyrius

TĖVAS IR SŪNUS

19

V skyrius

DERYBOS

22

VI skyrius

RŪPESTIS

29

VII skyrius

SIELŲ GIMINYSTĖ

36

VIII skyrius

SMULKŪS ĮVYKIAI

45

IX skyrius

VAKARAS KAIME

52

X skyrius

DIDELĖ ŠIRDIS IR MAŽA LAIMĖ

58

XI skyrius

VAKARE

61

XII skyrius

IŠVYKA

65

XIII skyrius

AŽŪRINĖS KOJINĖS

71

XIV skyrius

ANGLIŠKOS ŽIRKLAITĖS

75

XV skyrius

GAIDŽIO GIESMĖ

78

XVI skyrius

RYTOJAUS DIENĄ

81

XVII skyrius

PIRMASIS MERO PAVADUOTOJAS

85

XVIII skyrius

KARALIUS VERJERE

89

XIX skyrius

MĄSTYTI — TAI KENTĖTI

100

XX skyrius

ANONIMINIAI LAIŠKAI

107

XXI skyrius

POKALBIS SU ŠEIMOS GALVA

111

XXII skyrius

TAIP VEIKIAMA 1830 METAIS

122

XXIII skyrius

AUKŠTO VALDININKO SIELVARTAI

133

XXIV skyrius

SOSTINĖ

144

XXV skyrius

SEMINARIJA

150

XXVI skyrius

ŽMONIJA, ARBA KO TRŪKSTA TURČIUI

157

XXVII skyrius

PIRMOJI PATIRTIS

166

XXVIII skyrius

PROCESIJA

169

XXIX skyrius

PIRMASIS PAAUKŠTINIMAS

175

XXX skyrius

GARBĖTROŠKA

187

ANTRA DALIS

I skyrius

KAIMO MALONUMAI

205

II skyrius

ĮŽENGIMAS Į AUKŠTUOMENĘ

214

III skyrius

PIRMIEJI ŽINGSNIAI

220

IV skyrius

DE LA MOLIO RŪMAI

223

V skyrius

JAUTRUMAS IR KILMINGA DAVATKA

234

VI skyrius

TARSENA

237

VII skyrius

PODAGROS PRIEPUOLIS

243

VIII skyrius

KOKS ORDINAS IŠSKIRIA ŽMOGŲ IŠ KITŲ

250

IX skyrius

POKYLIS

258

X skyrius

KARALIENĖ MARGARITA

266

XI skyrius

JAUNOS MERGINOS GALIA

273

XII skyrius

NEGI TAI DANTONAS?

277

XIII skyrius

SĄMOKSLAS

282

XIV skyrius

JAUNOS MERGINOS APMĄSTYMAI

289

XV skyrius

AR TAI NE SĄMOKSLAS?

294

XVI skyrius

PIRMA VALANDA NAKTIES

299

XVII skyrius

SENOVINIS KALAVIJAS

304

XVIII skyrius

ŽIAURIOS AKIMIRKOS
308

XIX skyrius

ITALŲ OPERA
313

XX skyrius

JAPONIŠKA VAZA
321

XXI skyrius

SLAPTOJI NOTA
326

XXII skyrius

DEBATAI
330

XXIII skyrius

DVASININKIJA, MIŠKAI, LAISVĖ
337

XXIV skyrius

STRASBURGAS
345

XXV skyrius

DOROS TARNYBA
350

XXVI skyrius

DOROVINGA MEILĖ
356

XXVII skyrius

GERIAUSIOS BAŽNYTINĖS VIETOS
359

XXVIII skyrius

MANONA LESKO

362

XXIX skyrius

NUOBODULYS

366

XXX skyrius

LOŽĖ ITALŲ OPEROJE

369

XXXI skyrius

GĄSDINTI JĄ

373

XXXII skyrius

TIGRAS

377

XXXIII skyrius

SILPNYBĖS KANČIOS

382

XXXIV skyrius

ŽMOGUS SU GALVA

387

XXXV skyrius

AUDRA

392

XXXVI skyrius

LIŪDNOS DIENOS

397

XXXVII skyrius

BOKŠTAS

403

XXXVIII skyrius

GALINGI PEČIAI

407

XXXIX skyrius

INTRIGA

412

XL skyrius

RAMYBĖ

416

XLI skyrius

TEISMAS

420

XLII skyrius

425

XLIII skyrius

430

XLIV skyrius

434

XLV skyrius

440

Realistinio romano pirmtakas

Vytautas Bikulčius

447

Paaiškinimai

Parengė *Ramutė Ramunienė*

461

PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA
БИБЛИОТЕКА ВСЕМИРНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

КНИГА 44 KNYGA

СТЕНДАЛЬ

КРАСНОЕ И ЧЁРНОЕ

Роман

Перевела с французского *Рамуте Рамунене*
Художник *Арвидас Каждайлис*
На литовском языке
Издательство «Вага», 232600 Вильнюс, пр. Ленина 50

STENDALIS

RAUDONA IR JUODA

Romanas

Tituliniame puslapyje:
Dominiko Engro (1780—1867)
„Vergilijus ir „Eneida"
Parengė dailininkas *Rimantas Dichavičius*

Redaktorė *B. Gedgaudaitė*
Meninis redaktorius *A. Nekrošius*
Techninė redaktorė *E. Juzėnienė*
Korektorė *L. Abramavičienė*

ИБ № 5266

Duota rinkti 1988 05 13. Pasirašyta spaudai 1988 08 15. Leidinys 12190
Formatas 60×90/16. Ofsetinis popierius Nr. 1
Garnitūra „Taims", 10 punktų. Fotorinkimas. Ofsetinė spauda
30 sąl. sp. l. 31,25 sąl. spalv. atsp. 30,95 apsk. leid. l.
Užsakymas 6720 Tiražas 90 000 egz. Kaina 3 rb 40 kp

„Vagos" leidykla, 232600 Vilnius, Lenino pr. 50
Rinko K. Poželos spaustuvė, 233000 Kaunas, Gedimino 10
Spausdino Motiejaus Šumausko spaustuvė, 232600 Vilnius, Strazdelio 1

Stendalis.

St-155 Raudona ir juoda: Romanas / Iš pranc. k. vertė R. Ramunienė; [Baig. str., p. 447—459, V. Bikulčiaus].— V.: Vaga, 1988.— 478 p.— (Pasaul. literatūros b-ka / Red. komis.: G. Baužytė-Čepinskienė ir kt.; Kn. 44. XIX a. literatūra).

ISBN 5-415-00236-7

Prancūzų rašytojo Stendalio (1783—1842) romanas, pasakojantis apie paprasto žmogaus pastangas prasimušti į aukštuomenę.

S $\frac{4703010100—018}{M852(08)—88}$ 205—89

BBK 84.4Pr-44
MBBK U(Pr)